IOHANNIS CHRYSOSTOMI DE SACERDOTIO LIBRI VI.

EX RECENSIONE BENGELII

CUM EIUSDEM

PROLEGOMENIS, ANIMADVERSIONIBUS INTEGRIS ET INDICIBUS

EDIDIT

SUASQUE NOTAS

ADIECIT

AENOTHEUS EDUARDUS LEO,

AA. MAG., DRESDAE AD AEDEM FRIDERICOPOLITANAM DIACONUS ET SOCIETATIS HISTORICO-THEOLOGICAE LIPSIENSIS SOCIUS ORDINARIUS.

LIPSIAE,
IMPENSIS LUDOV. SCHUMANNI
1834.

VIRO

MAGNIFICO, SUMME VENERABILI, EXCELLENTISSIMO, AMPLISSIMO, CLARISSIMO, DOCTISSIMO

CAROLO CHRISTIANO SELTENREICHIO,

PHILOS. ET THEOLOG. DOCTORI, SUMMI SENATUS ECCLESIASTICI IN REGNO SAXONIAE CONSILIARIO, AD AEDEM CRUCIS DRESDAE PASTORI, DIOECESEOS DRESDENSIS SUPERINTENDENTI ETC.

FAUTORI SUO AC PATRONO

PIE DEVENERANDO

ET

VIRO

SUMME VENERABILI, EXCELLENTISSIMO,
AMPLISSIMO, CLARISSIMO, DOCTISSIMO,

CHRISTIANO FRIDERICO ILLGENIO,

PHILOS. ET THEOL. DOCTORI HUIUSQUE IN ACADEMIA LIPSIENSI PROFESSORI P. O., COLLEGII CATHEDRALIS MISENENS. CANONICO, SOCIETATUM LIPSIENSIUM HISTORICO-THEOLOGICAE PRAESIDI, SCRUTATORUM LINGUAE ET ANTIQUITATUM GERMANIAE MEMBRO, REGIAE PHILOLOGICAE SOCIETATIS SODALI HONORARIO ETC.

PRAECEPTORI ATQUE FAUTORI

MAXIME COLENDO

HUNCCE LIBELLUM

PUBLICUM

PIETATIS

GRATIQUE ANIMI

MONUMENTUM

ESSE VOLUIT

AUCTOR.

BENGELII PROLEGOMENA.

Licet editiones veterum, B. L. subactissimi hodie viri hoc nomine commendatiores esse debere censeant, quod *sine Notis* sint; et revera omnibus locis inculcare, quicquid in eandem sententiam fere protritam, aut similibus verbis saepe quotidianis dixerunt alii, supervacaneum sit: sed tamen quae auctoris cujuspiam praeclari sermone identidem tractato tandem animadversa collegeris, iis in medium prolatis vel primam aliorum lectionem sublevari, simulque observationes utiles quarumlibet rerum, quas nullo commodiore loco posses producere, interseri, plurimum refert. Atque hos ipsos libros notis professa primus opera instruxit Hoeschelius, de quo sic existimavit *Joh. Kirchmannus* l. II. de Fun. Rom. c. 10. ut ipsum *fugientium Graecarum literarum strenuum vindicem*, et has eius *notas in aureum hunc scriptorem optimas* vocaret. Hunc ceteri in hac quoque parte secuti sunt editores, quos supra laudavimus: praetereaque multi viri docti testimonia hujus dialogi in loco laudarunt, aut vindicarunt, aut alias opportuna scripserunt. Omnia, quae occurrebant, compendifecimus: plura nova addidimus: in criticis parciores fuimus. Etenim optima quaeque et certissima contextus noster repraesentat: cetera ejusmodi sunt, ut neque constitui quicquam in ancipiti librorum testimonio possit unquam, neque, quicquid tandem in aliam partem constitueris, aut ad sententiae salubritatem, aut ad verborum vim, lucri quicquam sis facturus. Ea interim attigimus, quorum post Montefalconianam messem non ineptum videretur esse spicilegium. At sermonis Graeci vim ipsam declarare, interdum etiam interpretationis Latinae rationem reddere, nostrum esse duximus. Rerum satis habet ipse dialogus,

quibus bonae mentes, verborum subinde intermissa cura, studium dabunt. Veteris tamen ecclesiae vestigia, salutaresque de animarum gubernatione doctrinas non putavimus plane dissimulari debere. Ex iis, qui antiquorum scripta commentariis augent, alii sermonem auctoris sui tanquam aream colunt, cui de suis facultatibus quam plurima superaedificant; alii tanquam fundum, cui ea inspergunt, quibus opus est, ut ipse quam plurimum fructum ferat: atque hos potius imitamur nos, eas demum officio fungi annotationes rati, quae lectorem non per se exsatiant, sed ad auctoris mentem accuratius perspiciendam intromittunt. Unum haud scio an vereri debeam, ne cui brevitas restrictior interdum, quam pro juventutis captu videatur: certe in *Notis ad Epistolas Ciceronis* id nonnullos, fortasse quia praefationem structuramque operis illius minus cognorunt, desiderare sentio. In hoc quidem Dialogo plus spatii fuit nobis; sed si vel nunc Laconismum invenerint aliqui, cogitent velim, nil hunc obesse in iis partibus, quae ad provectiores pertinent: ceteros ad cetera eo praesentiorem et explanatiorem habere vocem magistri; nec tamen non expedire, auditores legitima scriptorum brevitate ad cogitandum et consulendum assuefieri. Si cui apparatus omnis minus arriserit, contextum certe, quo solo plerique pascuntur, genuinum et emendatum vel sibi vel aliis praesto esse agnoscet, et Chrysostomo ejusque causa nobis quoque, ut speramus, favebit.

AD INSCRIPT. JOH. CHRYSOST. DE SACERDOTIO.

De *Johanne*, maximeque de ejus vita et vitae scriptoribus copiosissime agit *Jo. Alb. Fabricius* Lib. V. Biblioth. Gr. c. 15. Parallelismum vitae Ciceronis et vitae Chrysostomi, salvo Christianismi discrimine, dedit *Ant. Possevinus* Lib. XVIII. Biblioth. cap. 13. Praecipuos nervos habet *C. E. Weismanni* H. E. Sec. IV. §. 29. Pro dialogi intelligentia notetur patria Antiochia: pii parentes: studium juris eloquentiaeque; dehinc, Basilio ordinato, vita solitaria: munera in ecclesia patria: archiepiscopatus Constantinopolitanus: mansuetudo in homiliis: gravitas in actionibus

praesertim quo clericos et monachos in ordinem redigeret: in persecutionibus, firmitudo animi usque ad mortem. De eloquentia, quae ei viventi apud populum, serius apud scriptores *Chrysostomi* appellationem et cognomen peperit, veterum recentiorumque collecta dedere Testimonia praeter ceteros *Tob. Magirus* in Onomatologo, *J. Jac. Hofmannus* in Lexico, *Guil. Cave* in Historia literaria, *Thom. Crenius* in Dissert. de Singularibus scriptorum, *B. Hedericus* in Notitia auctorum. Ipsius *operis hujus* elogium in Praefatione delibavimus. [Cf. *Schroeckhii Christl. Kirchengesch.* T. X., p. 245 — 490. *Crameri* versio vernacula operum Chrysostomi (Lips. 1748.) p. 1 — 96, ubi vita Chrysostomi narratur. *A. Neandri*, theologi Berolinensis: *Der heilige Joh. Chrysostomus.* (Berolini. 1821. T. I. II.) L.]

Non raro veteres Graeci et Latini suos ipsi libros Summariis auxere. Exempla collegit *Casp. Barthius* ad Claudianum Mamertum p. 456 seq. Pleraque tamen ejusmodi lemmata ab aliena manu fluxisse, et res loquitur, et eruditi censent. Vide, de Macario, quae ad illum praefatur Celeb. D. *Pritius*; de Canonibus conciliorum, quae habet *Suiceri* Thes. Tom. II. col. 1535. de Gellio, ex cujus tamen persona scriptae sunt epigraphae, Noctes *H. Stephani*; de aliis, *Sanctii* Minervam, lib. 3. c. 14. cum annot. *Scioppii*. Optimo jure addideris indices capitum hujus dialogi: qui etsi non semel Chrysostomum ipsum loqui faciunt; tamen a lectore quodam olim, vel potius a lectoribus pluribus, non uno tempore (tanta est in libris varietas) concinnati, imo Latina prius quam Graeca perscripti videntur. Namque ubi vetus interpres in lemmatibus *Johannis* nomen posuit, ibi Graeca *Chrysostomum*, non sane Chrysostomo auctore appellant. Hoc ideo monendum erat, ne quis, quae viri docti v. gr. in Argumento Libri IV. reprehendunt, ea in ipsum auctorem conferret; neve argumentum operis, haec lemmata cum legisset, satis se percepisse existimaret. Nos singula capita, eorumque cohaerentiam, observato ipsius Dialogi filo, delineare conati sumus, ut operis formam lectores planius cognoscerent et saepius respicerent. [„Solebant antiqui scriptores libris suis indicem capitulorum praefigere, ut lectores, quid in singulis libris tractaretur, uno quasi intuitu agnoscerent. Id autem

duobus modis praestare consueverant. Nam aut omnium simul librorum capitula universo operi praeponebant, sicut a Plinio Secundo factum est in libris Historiae Naturalis, aut singulis libris titulos capitulorum praefigere solebant, ut in Historia Ecclesiastica fecit Eusebius." *Valesius* ad Euseb. H. E. I, 1, 3. *Hein.* L.]

SYNOPSIS. Sex libris exponitur

א *Johannis et Basilii status.*

α *Amicitia*, Lib. I. §. 1. 4. *et consilium augendae consuetudinis* 9 *intercessione matris* 10 *non fractum plane.* 23.

β *Superveniens rumor de utroque adolescente ad munus sacrum producendo* 24 *et Johannis anceps metus.* 25. *Basilii communicatio consilii.* 26. *Johannis simulatio et recessus.* 27. *Basilii capti* 28 *moeror.* 31.

ב *Collocutio ipsa.*

α *Basilii expostulatio.* 32—53. *cujus Summa est haec:*

1. *Laesisti fautores.* 32. 37.
2. *Laesisti me.* 40.

β *Johannis satisfactio* (*quam Basilius saepe interpellat:* 65. 81. 122. 123. 126. 138. 143. 149. 151. 152. 173. 254. 341. 364. 413. 549. 568. 571.)

1. Non laesi te 54. nam
   a. Dolus salutaris non improbatur. 57. 60. 63. 74.
   b. et meus dolus est tibi salutaris, *LIB. II.* §. 80. parata occasione demonstrandi amoris erga Christum, maxima habentis praemia. 82. Etenim cura gregis est signum illius amoris: est enim negotium maximum. 91. 100. cui quidem ego negotio imparem *me* novi 122 *te* vero parem 132 et amore praeditum 141 et prudentia. 150.
2. Non laesi fautores. 152. nam
   a. *Non feci*
      1. *per injuriam.*
         α *Ante omnia Dei offensa vitari debet.* 153.
         β *fuga mea nil ignominiae illis affert: obsequium attulisset infamiam.* 154.
      2. *per elationem animi*, LIB. III. §. 164. *aut gloriae cupiditatem.* 170. *nam ejusmodi munus fugi, quod*
         α *Habet summam dignitatem* 175—198 *in administranda S. Coena* 177. *simulque potestatem utilitatemque* 181 *in usu Clavium* 182 *regeneratione nostri* 187 *et liberatione a peccatis* 190 *summam.* 194.

β. Requirit (quae ego *non habeo*: 205. 210. 220. 223. 238. 242. 243, 244. 255. 267. 268. 340.) *Virtutem summam.* 199. 207. *et speciatim*

a. *Immunitatem a vana gloria*, 211. 217. *et a Cupiditate muneris*. 224,

b. *Acrimoniam mentis* 241 — 340. *qua possit sustinere*

1. Affectus violentos. 245.
2. Oculos multitudinis. 256.
3. Invidiam proximorum. 262.
4. rixas eorum, qui suffragia ferunt de Dignitatibus sacris. 271. 288.
5. curam Viduarum 296 Hospitum et aegrotorum. 312.
6. custodiam Virginum sacrarum. 314.
7. munus Judiciale et consuetudinem quotidianam. 326. 329, 333.

b. *Sed feci per timorem (cujus timoris justae* mihi *sunt caussae*: 344. 365. 388. 448. 453. 489. 497. 523. 539 s. 552. 568 s. 579 — 595. 599. 620.) *quem*

α *Non sublevat vis adhibita*, LIB. IV. §. 341 — 388. *quum ii, qui indignum cogunt, ipsi peccent.* 369 — 379.

β *Efficit rei magnitudo* 389 *requirens*

1. *Doctrinam* 394 *in Certaminibus pro veritate* 395 *adversus externos* 396 *et domesticos* 409 *summe necessariam.* 413. 422. 434. 440. 445.
2. *Dicendi vim, quae in Concionibus*, LIB. V. §. 449 *perversa curiosorum, imperitorum, invidorum judicia vincit generoso animo et legitimo studio.* 450. 468. 485.

γ *Acuit reddenda ratio*, LIB. VI. §. 496 — 503 571 — 578. *nam difficilius est, bonum agere episcopum quam monachum, quia*

1. *in sacerdote major esse debet ac magis est necessaria*

a. *Sinceritas.* 504 — 524. *respectu*

1. *Populi, regendi.* 506. 510. 515.
2. *Dei ipsius*, 517. *quod attinet ad Preces*, 518. *et ad Eucharistiam.* 519.

b. *Prudentia.* 525.

2. *Labor est*

a. *Monachi minor:*

1. in victu. 531.
2. in solitudine. 537.

b. *Sacerdotis major: in quo*

1. Nil juvat vita a negotiis remota. 545.
2. Sed requiritur animi virtus summa. 548. 556. 568 — 570. 579. 589.

δ *Amplificat* 590 *comparatio nymphagogi* 596 *et ducis.* 599.

γ *Exitus.* 621 — 624.

Conferri cum hac synopsi potest *Felicis Wyssii* selectiorum de munere *pastorali* locorum Centuria ex *Chrysostomi* operibus excerpta: ubi ex hoc ipso dialogo adhibuit lemmata, 118. 119. 271 ad 275. 279 fere ad 287. 329. 402. 460 ad 463. 526 ad 529. 557. 558. 573 ad 576. 591 ad 594. Adjecti sunt eidem Florilegio *Rhythmi veteres Latini*, *Ideam pii ecclesiastae* exhibentes, quos Arnoldus *Ideae doctoris evang.* P. I. c. VIII. §. 12. ex aliqua parte; Rechenbergius *Schediasmati de Prudentia et decoro ecclesiastae* p. 190 s. et Hierolexico tit. *Pastor* p. 1214 seq. totos inseruit hoc loco a nobis eo minus inserendos. Nam ad Chrysostomum venimus.

PRAEFATIO.

Quamvis negari nequit, aequales nostros hanc potissimum ob causam summam mereri laudem, quod omni studio, omnique intentione curarunt, ut juvenes liberalium artium studiosi in academiis nostris justa linguarum veterum, imprimis Graecae atque Latinae, imbuerentur cognitione, scriptorum veterum opera a vitiis mendisque purgatissima in lucem prodirent, et ab acutissimi ingenii viris in scholis publicis explicarentur; saepius tamen miratus sum, cur hac ipsa aetate, in illa ecclesia, cui nos adhaeremus, tam pauci extiterint viri docti, qui libros patrum ecclesiae corrigerent, explicarent, interpretarentur. Nam habet profecto horum scriptorum lectio assidua, quo commendetur. Ut nimirum taceam, eos potissimum viros, qui accuratius ediscere student dogmatum ecclesiae Christianae historiam, supersedere omnino non posse diurna nocturnaque patrum ecclesiasticorum pertractatione; quivis simul, qui vel extremis labiis attigit illa scripta, facile nobis largietur, nonnullos illorum auctorum libros et ob sermonis sublimitatem, et ob argumenti gravitatem, pluribus scriptorum ethnicorum scriptis non solum aequiparandos sed etiam praeferendos esse. — Quare non satis gratias agere possum viro et de literis theologicis, et de academia Lipsiensi, et de me ipso optime profecto merito, *Christiano Friderico Illgenio*, qui, postquam jam ante hos decem annos in societatem historico-theologicam, quae Viri vere Venerabilis gaudet praesidio, me receperat, mihi una cum *Braeunigio*, *Heinichenio*, *Schumanno*, quorum nomina in orbe literario jam non sine laude nominantur, primum partem historiae ecclesiasticae ab Eusebio conscriptae, deinde

hos ipsos, quos iterum in lucem emisi, dulcissimos Chrysostomi de sacerdotio sex libellos indefesso studio explicuit, et ita nobis ad patrum ecclesiasticorum scripta recte intelligenda viam sternere studuit. Jam quum in his ipsis scholis aliquos locos, quorum difficultates Vir Venerabilis indigitaverat, quos tamen in ipsis scholis prolixius explicare temporis vetabant arcti limites, mihi notassem eo consilio, ut privatim accuratiorem iis impenderem operam, saepius lectis atque relectis illis de sacerdotio libris, sensim sensimque hic, quem jam videtis, increvit commentarius. Et hunc commentarium, non quidem propterea, quod in me ipsum inde aliquid laudis redundaturum esse opinatus essem, — scio enim, quam sit curta supellex, — sed ut aliis ad hoc eximium Chrysostomi opus aditus strueretur, una cum texta Graeco primum seorsim edere constituebam. At quum *Bengelii* *), summi superioris seculi theologi, in hos Chrysostomi libros commentarium, dignum profecto, qui nostra etiam aetate legeretur, prostare non amplius, comperissem, mutavi jam prius consilium, et has ipsas Bengelii animadversiones edendas iterum curavi. Quibus quidem Bengelii notis meas qualescunque animadversiones interposui et ab illius viri animadversionibus siglo *L.* semper distinxi.

Fortassis sunt nonnulli, qui dicant, me rem omnino nimis difficilem in me suscepisse, quum patres ecclesiae explicare non tironum sit, sed veteranorum. Et si explicandos mihi sumsissem patres ecclesiae minus elegantes, v. c. Irenaeum, Epiphanium aliosque, jure sane subirem hanc vituperationem, ad Chrysostomi vero scripta intelligenda et ad hos imprimis de sacerdotio libellos explicandos non tam opus esse videtur ma-

*) Vid. de hoc dialogo a Bengelio edito *Acta Eruditorum* T. 108. *Bibliotheque ancienne et moderne.* T. XXVI. Et ipse *Buddeus* in *Isagoge* p. 109. dicit hanc editionem „ut summo studio exornatam, ita et ob notas variorum selectas et complures novas Cantabrigiensi praeferendam."

gna et exquisita ecclesiasticorum scriptorum sermonis cognitione, quam potius paulo arctiori cum scriptoribus Graeciae vetustioribus consuetudine. Tanta enim in hoc Libanii discipulo, qui ab aurea orationis elegantia nomen adeo duxit, est ubertas, tanta urbanitas, tanta denique verborum suavitas et elegantia, ut saepius non ecclesiae doctorem, sed Platonem vel Xenophontem, vel similem Atticum scriptorem legere tibi videaris. Quam quidem ob causam saepius provocavi etiam ad profanos scriptores, maxime ad illos, quos antea vocavi. Imprimis ante oculos habui in hoc commentario adornando exemplum *Christ. Frid. Matthaei*, Professoris Vitebergensis, qui quatuor Chrysostomi homilias anno superioris seculi nonagesimo secundo, eo consilio edidit, ut „ad reliqua Chrysostomi opera legenda praepararet juvenes," et hanc ipsam ob causam non solum criticas notas, sed maximam partem exegeticas et grammaticas animadversiones exhibuit.

In textu, quum Codices mihi non praesto essent, pauca tantum mutavi. Et quamvis multis VV. DD. non placebit ea ratio Bengelii, qua saepius in locis turbatis, ubi plures extabant lectiones variae, mediam lectionem praetulit *), nemo tamen negabit, virum beatum in universum satis sobrie esse versatum in textu constituendo. Ubi recedendum esse existimavi a textu Bengelii, in notis id indicavi. Maximae profecto difficultates cuivis hujus dialogi editori oriuntur ex glossis **), quae, quum hic dialogus olim saepissime

---

*) Vid. *Hasselbachii* praefatio libri: *Des heiligen Chrysostomus sechs Bücher vom Priesterthum.*

**) Cf. quae dicit *Bernhardtus Thierschius*, vir et ob doctrinae copiam et ob ingenii acumen et elegantiam maxime conspicuus, in libro a se edito: *Urgestalt der Odyssee.* p. VII, in nota subjecta, ubi de arte critica, quae in interpolationibus investigandis imprimis versari debeat, ita loquitur: *Besonders anwendbar ist sie in der Patristik. Denn das geht vom Vater Homer bis auf die christlichen Väter herauf. Hier hat die so nothwendige Kritik schier noch nichts gethan, und scheint man in den wahren ζόφος zu kommen. Ge-*

lectus sit, crebrius irrepserunt in textum *), et ita saepe comparatae sunt, ut eas a verbis Chrysostomi vix discernere possis. Sic, ut unum afferam exemplum, paragrapho 545. leguntur verba: ἣν ἕτεροι μὲν ἄσκησίν τινα εἶναι νομίζουσιν. Ibi post τινὰ in Cod. Palatino additum legitur θαυμαστὴν, quod recte Bengelius aliis Cdd. monitus pro vocabulo insititio habet. Sed quis quaeso h. l. suspicaretur glossema, si in omnibus libris manu exaratis hoc adjectivum legeretur? Similia exempla in quavis fere pagina occurrunt.

Quod attinet ad orthographiam, et verborum interpunctionem, quae est in Bengelii editione, plura mutavi. Quamvis enim particulas ὅτ' ἂν, ὁπότ' ἂν etc., quae sejunctim leguntur apud Bengelium, et infinitivum verborum contractorum in άω desinentium, semper a Bengelio sine iota subscripto scriptum, titubantibus in his rebus Viris Doctis, retinui, tamen commata, a priore hujus libri editore cumulata, saepius delevi, quum nimia verborum interpunctione verba magis obscurari quum illustrari constet. Contra verbum φησὶ, quod in hoc dialogo in initio sermonum Basilii cum Chrysostomo colloquentis persaepe legitur, nonnullorum VV. DD. exemplum secutus, per commata a reliquis verbis sejunxi, ita, ut retineret accentum suum, quem retraxerat Bengelius.

Versionem, quam textui addiderat Bengelius, Latinam, omisi, quia dialogus ipse, nonnullis locis exceptis, non ita

---

wöhnlich geht es, wie das denn Sitte ist, für und gegen. An etwas Drittes, an Interpolationen, wird nicht gedacht. Und wie viel Ursache hatte die jüngere Kirche, ihre ältesten Schriftsteller zu interpoliren. So liegt der Streit über die Epistel des Clemens von Rom noch unentschieden, obgleich ein Hugo Grotius und Isaak Vossius daran Theil nahmen. Der Brief ist allerdings ächt, und man kann die Interpolationen ziemlich genau nachweisen, wenn man sich die Mühe giebt, den Brief nach den Excerpten des Clemens v. Alex. zu messen. etc.

*) Vide, quae notavit *Bengelius* ad §. 465.

difficilis est, ut non commode a viris graecae linguae gnaris possit intelligi. Locis tamen, qui difficiliores videbantur, in notis vel ipse versionem supposui, vel *Crameri* *), seu *Ritteri* **) seu etiam *Hasselbachii* ***) interpretationem vernaculam addidi.

Tres addiderat Bengelius suae editioni indices, quorum priores duos auxi, tertium vero, quia continebat tantum ea verba in hoc Chrysostomi libro obvia, quae in Lexico N. T. ab editore curato non reperiebantur, omisi.

Caeterum non solum speramus, verum etiam confidimus, Viros Doctos, si vel improbaturi sint nostras animadversiones, non tamen improbaturos esse hoc, quod edendo hoc Johannis nostri dialogo ad eum legendum aliis viam iterum paravimus. Nos certe non dubitamus, fore, ut omnes accuratiori studio hunc librum perlegentes eodem gaudio fruantur, quo eo legendo saepius nos fruitos esse libenter profitemur. *Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι καρδία*, inquit Isidorus Pelusiota †), *ἣν ἐπῆλθεν ἡ ταύτης ἀνάγνωσις, καὶ πρὸς τὸν θεῖον*

---

*) *Joh. Andreas Cramerus* una cum aliis viris doctis transferebat in linguam theodiscam opera Chrysostomi et hanc versionem edebat Lipsiae 1748. Versio hujus de sacerdotio dialogi legitur T. I, p. 17—216 et a Cramero ipso elaborata est. Non tamen omni ex parte probata est haec translatio justis harum rerum arbitris, quia saepius paulo est liberior, et magis sensum textus Graeci, quam verba Graeca ipsa reddit. Exemplis non opus est.

**) Optime sine dubio in linguam vernaculam hos de sacerdotio libros transtulit *J. Ritterus*, ecclesiae pontificiae theologus, et prodiit in lucem haec versio Berolini anno hujus seculi vicesimo primo. Ad calcem additae sunt animadversiones maximam partem historicae.

***) Non sine summa diligentia curavit *K. F. W. Hasselbachius* versionem theodiscam hujus libri, quam tamen, quia verbum verbo reddere studuit Vir Doctissimus, paucis tantum placuisse audivi. Mihi tamen hic Hasselbachii liber Stralsundii anno CIↃIↃCCCXX editus et ob prolegomena lectu dignissima et ob varias lectiones versioni suppositas multum sane profuit, quod grato animo profiteor.

†) Libr. I. Epist. 156. Cf. *Du Pin. Biblioth. Auct. Eccles.* T. III, p. 52.

αὐτὴν οὐκ ἐτρωσεν ἔρωτα. Et hoc nostro quidem tempore, quo multi quavis ratione, quibusvis machinis contra evangelii doctores agunt, eosque non oblique, sed aperte satis perstringunt, munus nostrum in contemtum adducunt, ludibrio exponunt, derident, opus sane esse videtur, ut induamus τὰ ὅπλα τοῦ φωτὸς καὶ τῆς δικαιοσύνης, quae porrigit nobis in hoc libro gravis ille ecclesiae Byzantinae episcopus, et ut in dies magis crescamus vitae sanctimonia et integritate, fidei firmitate, animi constantia.

Scribebam Dresdae die X. ante Calendas Junias CIↃIↃCCCXXXIV.

PRAEFATIO BENGELII. *)

Chrysostomi de Sacerdotio libros sex, lector, luci redditos vides, non dubio, si DEUS, quod confidimus, annuerit, Christianae Scholae emolumento. Novi Testamenti scriptura Graeca ipsa; veteris, Graeca interpretatio, non perpetuitatem solum huic linguae et necessitatem, sed etiam amplitudinem quandam conciliat; ut ad interpretationem ejus, quorumvis scriptorum, qui eodem sermone usi sunt, collatio, diversis modis requiratur. Idcirco in optimis quibusque acroateriis cum volumine N. T. quod primas sibi merito suo vendicat, auctor aliquis Graecus conjungi solet: qui quo plures majoresque praeterea utilitates praestat, eo dexteriore judicio delectus existimari debet. Christianis qui palmam tribuunt, horum alius alium commendat. Equidem cum à primis muneris mei temporibus, suscepto Graeco quoque penso, Chrysostomum de Sacerdotio cognossem; ita statui, hunc potissimum adolescentibus Theologiae et ministerio ecclesiastico destinatis posse propinari. Ipse quin eximium Christi organon sua aetate fuerit, cujus utilitates ad omnem posteritatem fidelium dimanarint, nemini ambiguum esse debet. Iuvenem se ipse, reliquo tempore mundus eum exercuit. E secessu religiosissimo ad Ecclesiae gubernationem productus, omnia ea bona, quae in utraque vivendi ratione insunt, sociavit. Naevi, qui in eo notantur, aut ab ipso agniti fuere, solidisque virtutibus pensati; aut plane virtutes fuere, ab aliis non agnitae. In sermonibus et scriptis ejus animus spirat sincerus erga Deum, paternus erga auditores, illorum suaeque salutis sitiens, et sine amaritudine vehemens: doctrinae genus sanum et omnibus aptum; nec abstrusa affectans, nec profana admiscens: oratio nativa, perspicua, efficax. Neque tamen tam ipse in doctoribus ecclesiae, quam in tot ejus monumentis hoc ipsum de Sacerdotio excellit.

---

*) Praemiserat b. Bengelius huic praefationi *prodromum N. T. Graeci adornandi*, quem tamen, ne libri moles nimium augeretur, omisi. *L.*

Veterum suffragia collegerunt eruditi. Nam ISIDORUS PELUSIOTA Epist. 156. lib. 1. ad Eustathium: *Ego librum, quem requisisti*, inquit, *misi, et fructum ex eo per te exspectavi, quem omnes capere solent. nullum enim, nullum pectus legendum hunc suscepit, quod is non sauciarit amore divino; venerandum quiddam adituque arduum demonstrans esse sacerdotium, at rationem ejus sine culpa obeundi tradens.* (ὁ γὰρ τῶν τοῦ Θεοῦ ἀποῤῥήτων σοφὸς ὑποφήτης) *nam Dei arcanorum sapiens ille internuncius Johannes, Byzantinae atque adeo totius ecclesiae ocellus, librum illum tam* (λεπτῶς καὶ πυκνῶς ἐξηκρίβωσεν) *subtiliter et spisse exegit, ut omnes, et qui divinitus et qui segniter sacerdotio funguntur, hic suas virtutes, suaque vitia inveniant.* SVIDAS in Ἰωάννης· *Hic multa conscripsisse dicitur, in quibus libri de sacerdotio excellunt*, (τῷ τε ὕψει καὶ τῇ φράσει καὶ τῇ λειότητι καὶ τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων) *sublimitate, dictione, lenitate, et elegantia vocabulorum.* ANONYMVS scriptor Vitae Chrysost. inter ejus Op. ed. Savil. T. 8. p. 300. *Sacros de sacerdotio cum Basilio colloquens concinnavit libros, ubi et sublimitatem et majestatem divini ministerii, quanta ea sit, demonstrat, et* ἀπόλογον (fort. ἀπολογίαν) εὔλογον, *defensionem convenientem fugae suae exhibet.* SYMEON Metaphrastes ibid. p. 378. ἐν ταύτῃ τῇ φιλησύχῳ διαγωγῇ, *in hoc secessu, etiam libros de sacerdotio composuit, ubi dignitatem sacerdotii, et qualem oporteat esse sacerdotem*, ἀκριβῶς *accurate ostendit.* Nec minus ponderis habere debent recentiorum de his libris judicia. Praeclare ante omnes ERASMVS in Dedic. ed. suae ad Pil. Pirkeimerum: *Mitto ad te Jo. Chrys. dialogos sex, in quibus mira copia tractat, quanta sit dignitas episcoporum; et rursus, quam res sit ardua, vere gerere munus episcopi. Dices: quid istuc ad me? audies. Eruditi quidam literis bon. a me postularunt, ut studiosis gustum aliquem praeberem Chrysostomi sua lingua loquentis; cujus admirabilem suaviloquentiam deprehendunt in libris ejus utcunque translatis, atque hinc coniectant, quanto plus tum fructus tum voluptatis capturi sint, si liceat ex illo felicissimo amne haurire, qui ex ore vere aureo velut ex fonte ditissimo promanant. Nam eo jam ubique profecerunt Graecanicae literaturae studia, ut interpretum opera non sit ita multis necessaria, etiamsi Chrysostomum haberemus feliciter versum. nunc nec totum habemus, et quod habemus, habemus incuria scribarum multis mendis inquinatum: deinde non ea felicitate translatum, quam merebatur autoris vel erudita facilitas vel pia jucunditas. Hoc laboris eo libentius suscepi, quod Chrysostomus non tantum utilissimus est magister ad Christianam facundiam, quod*

unus omnium eruditam pietatem cum populari conjunxit eloquentia; verum etiam quod inprimis videatur accommodus iis, qui Graecanicae facundiae sunt candidati. Habet facilitatem, perspicuitatem, suavitatem, copiam, cum Luciano communem: sed in hoc sunt permulta, quae sic ingenium expoliunt, ut animum vitient; quum interim Chrysostomus non minus conferat animorum pietati, quam linguarum elegantiae. Frequens ac multus est in tractandis locis communibus ac pene nimius, nisi tam hic peccaret feliciter, si quid tamen omnino peccat. Ceterum hoc opus ex multis mihi potissimum delectum est, quod, quando haec parantur juventuti, tanquam a juvene scriptum magis resipiat scholasticam eloquentiam. tametsi non aliunde melius discent omnes, quam periculose faciant, qui sacerdotium aut episcopi dignitatem ambiunt, non reputantes secum, quam periculosam sarcinam in humeros suscipiant. Posthac enim, ut spero, diligentius attentiusque legetur, semotum a turba voluminum, inter quae hactenus ceu delitescebat. GERMANVS BRIXIVS in Arg. Dial. de Sacerdotio: *Copiosissime simul atque elegantissime declarat Chrysostomus, quam multae sit dignitatis, sed quam difficile tamen episcopum vere agere. Quem ipsum talibus illa coloribus depingit, totque ac tantis virtutibus perpolitum esse vult, ut si quis hodie episcopis nostris talem depingere velit, dispeream nisi futurum sit, ut cum sua tabula ut delirus rideatur atque exsibiletur. In tantum enim seculi nostri mores a priscae aetatis moribus degenerarunt, ut bona episcoporum nostratium pars (neque enim de omnibus id a me dictum esse velim) non solum non elaborent, ut tales ipsi sint, quales esse deberent; verum etiam ex professo animi sui imaginem diversissimam reddere studeant ab ea episcopi imagine, quam nobis divus Chrysostomus, hac quidem in parte Apellem ipsum superans, penicul suo artificiosissime atque elegantissime expressam reliquit. Quos ipsos tamen optarim ex tam alto illo otio, eoque veluti sedentario: in quo assidue desides inertesque vitam transigunt, descendere nonnunquam ad Chrysostomi aureum opus hoc lectitandum.* ANDREAS HYPERIVS lib. 4. de Theologo, c. 10: *De sacerdotii difficultate, dignitate, fructu non minus luculenter quam copiose aliquot libris orbi universo notissimis disputavit Joannes Chrysostomus toto orbe ob doctrinam et vitae puritatem celebratus* adde cap. 7. observ. 1. DAVID HOESCHELIVS in Dedic. ed. suae: *Inprimis jam inde antiquitus commendati sunt D. Joan. Chrysostomi de Sacerdotio dialogi; quibus argumentum hoc ut prolixe ita etiam accurate pertractatur: archiepiscopi, inquam, illius Constantinopolitani, quem* θεοῤῥήμονα *et* χρυσοῤῥήμονα *veteres*

appellarunt. — *Quo consilio diversis in academiis hoc* περὶ ἱερωσύνης *opus, clariss. virorum auctoritate, saepius impressum et publice enarratum est.* MAXIMVS, Cytherorum episcopus, in Elogio Graeco Chrysostomi, Dialogi hujus et Hoeschelii: *Ταύτην τὴν περὶ τους λόγους τοῦ ἱεροῦ ἀνδρὸς δύναμιν κτλ.* i. e. *Chrysostomi doctrinam tot ejus scripta, atque haec de Sacerdotio collocutio clarius ostendit,* (*ἀφύκτοις τισὶ πειθανάγκαις συνηρμοσμένη*) *summa eloquentiae vi constans, et praeter sublimitatem rerum* (*quid enim sacerdotio librisque de illo sublimius est?*) *etiam* (*ῥητορικῆς χάριτος ὥραν ἀμήχανον*) *rhetoricae suavitatis pulchritudinem habens incomparabilem. cujus quanta sit utilitas, quum temeritatem male id dignitatis ambientium redarguat, et hos inexploratos ordinantibus gravissimas comminetur poenas, et, qualis debeat esse sacerdos, quantumque curae postulet negotium, quasi sub oculos subiiciat: res ipsa lectoribus demonstrabit.* CAESAR BARONIVS et BALDVINVS IVNIVS appellant *commentarium illum tam celebrem* et *aureos dialogos:* IS. CASAVBONVS, *opus pulcherrimum:* JAC. BILLIVS, *pulcherrimos libros:* CVNR. RITTERSHVSIVS, *aureum opus*, item, *eximium nec temere a Suida prae caeteris laudatum:* BERN. MONTEFALCONIVS, *eximium opus.* IDEM: *De dignitate et officio sacerdotum tam egregie loquitur sanctus doctor, ut hic liber omnibus semper admirationi fuerit.* HIERON. PLATVS ex S. J. Lib. 1. de Bono status religiosi, cap. 38. *Chrysostomus sex libros*, inquit, *integros de Sacerdotio scripsit, in quibus auream illam eloquentiam, unde nomen accepit, eo omnem contulisse videtur, ut ostenderet, quam arduam ac periculosam provinciam suscipiat, qui animarum gubernationem suscipit.* FRANC. JVNIVS lib. 2. Ecclesiastici sui, c. 2: *Qui plura de pastorum officiis volet cognoscere, legat, si placet, Chrysostomi libros de sacerdotio, et quartum Augustini de Doctrina Christiana, ut suum desiderium expleat.* IO. HOORNBEEK in Diss. de Controversiis praefixa Summae Controv. p. 36: *Commendo nostris hominibus, huic fini ut legant elegantissimos Chrysostomi libros, quos scripsit de sacerdotio. Christian Kortholten schwere Priester-Bürde,* Num. I. *Wie sehr den weltberühmten Kirchen-Lehrer Chrysostomum, der doch wegen seiner sonderbaren Beredtsamkeit, Hertzhafftigkeit und Eifer für die Ehre Gottes, vor vielen andern darzu geschickt war, für dem geistlichen Hirten-Amt gegrauet habe, solches ist aus seinen Büchern, die er von dem Priesterthum geschrieben, zu ersehen.* vid. etiam Num. 2. et 26. GEBH. THEOD. MEIERVS in Introd. in studium Theol. moral. cap. XI, §. 31. et ANDR. DAVID CARO-

LVS in Notitia patrum subiuncta Dallaeo contracto, p. 192. *Sunt de sacerdotio*, inquiunt, *libri sex, cui operi nescio quis non indoctus primam laudem tribuit, quod non alibi stilo sit usus grandiore, nec magis elaborato. scilicet ut Cicero in Oratore, ita noster in de Sacerdotio libris, quid posset, si vellet, experiri et nobis ostendere voluit etc.* L. ELLIES DV PIN in Biblioth. script. eccl. T. 3. p. 30: *Excellunt maxime libri VI. de sacerdotio: neque exstat in antiquitate liber ullus, qui praeclarius loquatur de dignitate muneribusque sacerdotii etc.* G. M. LAVRENTII in Dedic. libri, *Wecker der Lehrer: Der Apostolischen Zeiten nicht zu gedencken, so muste zur Zeit, als die Kayser zum Christlichen Glauben sich gewendet, und die Lehrer, indem sie vor den Verfolgungen friede hatten, Ehre und gute Tage genossen, zur grossen Schläfrigkeit gebracht wurden, nach andern patribus auch Chrysostomus auftreten, und eine solche Schrifft unter dem Titul* de Sacerdotio, *welche, wann man sie lieset, in dem Hertzen eine rechte Bewegung verursachet, aufsetzen.* IO. HVGHES in Praef. edit. suae ad juventutem: *Habetis scriptoris elegantissimi opus omnium elegantissimum: in quo summa cum voluptate mirari liceat materiae dignitatem cum sententiarum pondere verborumque ubertate felicissime coniunctam. Dolebam vehementer, talem tamque utilem libellum vix nisi inter immensa Savilianae et Ducaeanae editionum volumina reperiri potuisse. — prima editionis adornatae ratio haec fuit, ut ex aureo hoc libello vera et germana sacerdotii Christiani et dignitas et auctoritas omnibus innotescerent. — Altera ratio, quae apud me valebat plurimum, haec erat: putabam fieri posse, ut, qui sacris operam dant, elegantissimi patris hujus lectione delectati, alios etiam priscae aetatis scriptores evolvere gestirent. — En quam modeste, quam sancte eloquens, et pietate vere Christiana flagrans, sacerrimum istud munus sacerdotii Chrysostomus describit; quam sacratis verbis illius dignitatem mirifice depingit; quam solicite difficilia ejus exponit; quam totus Dei amoris plenus, et quasi numine afflatus, tremenda illa Corporis et Sanguinis Christi mysteria repraesentat.* IO. CLERICVS in Biblioth. selecta, Tom. 21. in Recensione edit. Cantabr. primae: *Libri de Sacerdotio ita bene scripti sunt, quod ad stilum attinet, ut optimis Graecorum scriptoribus non concedant.* MICH. DE LA ROCHE in *Memoirs of literature*, Vol. I. Ann. 1711. in Recensione edit. Cantabr. secundae: *Excellens hic est de Christiano sacerdotio tractatus. S. Chrysostomus magnam praestat humanae naturae cognitionem: descriptiones ejus sunt vividae, observationes judicii plenae, moralia praecepta admiranda: et totus liber scriptus est*

bus auctos duorum cod. MS. de quibus mox. dehinc toto Seculo XVII. et ultra, nullibi, quod compertum habeam, seorsum prodiere, donec Cantabrigiae Anno 1710. et 1712. Joh. Hughes et post hujus obitum S. Thirlby hoc curae, etiam iis, quae Saviliana et Ducaeana sive Morelliana editio habebat, compendifactis, cum magna reip. literariae approbatione susceperunt. *)

De Latini *interpretis* auctoritate potissimum ex aetate statuendum erit. Quamplurimos olim Chrysostomi monumentis interpretes obtigisse, antiqua manus ad Hieronymum de Script. eccl. c. 129. Erasmo laudata, et Isidori Hispalensis liber ejusdem argumenti testantur. Ac fuere ante Isidorum *Anianus*, de quo passim alii; et *Mucianus*, de quo vide Fabricium, Vol. 7. Bibl. Gr. p. 650. nec non Gesnerum Biblioth. append. f. 83. Erant causae, cur eundem Mucianum dialogi suspicarer interpretem; sed probabilius est, etiam citius Latinum esse factum, quippe quem ante cetera Chrysostomi scripta viguisse, ex imitatione Ambrosii (vid. infra, pag. 506.) et ex testimonio Hieronymi l. c. aliorumque patet. at nullus interpres dialogi vetus, nisi hic, usquam reperitur. Hunc certe et codex membranaceus Vindobonensis exhibet apud Lambecium, l. 2. Comm. pag. 787. et Trithemius in catalogo operum Chrysostomi allegat; ut verba interpretationis prima ab utroque notata ostendunt. Antiquitatemque non contemnendam vel adspersa aevi medii verba et loquendi genera, quae in Notis passim animadvertimus, vel semper *Johannis*, nunquam *Chrysostomi* positum in Dialogo ipso ejusque argumento nomen indicat. Hic igitur interpres Graecis codd. hodiernis fortasse omnibus antiquior, isque sine loci et anni mentione, id est primis typographiae temporibus excusus (nam in edd. Basil. anni 1504. et deinceps notabilia quaedam interpolata sunt) a Dignissimo Eslingensium Seniore *L. C. Dizingero* commodatus, nobis sane multum profuit. quamvis enim tanti non erat, ut sine consensu Graecorum codd. quicquam immutandum persuaderet; tamen sinceram lectionem eorundem paucitate interdum laborantem, archetypon ipse perbonum secutus, pulchre confirmavit.

---

*) Bengelius ex hac editione decerptas notas in commentario semper sub *Thirlbyi* nomine citat, quum tamen *Joh. Hughes* earum notarum auctor fuerit. In ultimis demum plagulis animadvertisse videtur suum errorem, ubi semper citat *editionem Cantabrigiensem* 2. Vid. *Hasselbach*. l. l. pag. LII. *L.*

Longe vero plurimum opis attulerunt *membranae Augustanae*, et idonea manu et eo tempore perscriptae, quod aliquanto propius, opinor, a Chrysostomo abfuit quam nobis. Eas quum ex inclytae Reip. Augustanae bibliotheca, pro avita suae civitatis longeque patente liberalitate in studia optima, proque sua singulari humanitate nobis indulsisset quem supra laudavimus, *P. J. Crophius*; post adhibitam ab Hoeschelio, quem tum quidem Photius tenebat, industriam, accurate contuli: nec sane in mustaceo, ut ajunt, laureolam quaesivi, quantivis pretii lectionibus nunc primum exortis. Porro ipse quidem editor ille eruditissimus non paucas Augustani hujus, et Palatini, quem appellat, codicis, ab expedita sed luxuriante manu profecti, lectiones in suum conjecerat contextum atque marginem, lectori delectum relinquens: Saviliana autem et quae hanc secutae sunt editiones, Palatinum nescio quare praetulerunt; tantum Morelliana, primam secuta, rectius iter tenuit. Nunc ipsi Augustano suum tandem locum tribuimus, praesertim quum multis, iisque gravioribus in locis cum illo et prima editio, et interpretatio vetusta, idoneo sinceritatis argumento, nec non alii codices MS. egregie conspirarent.

Tali modo non temere confidi sanitati contextus putavi: multis non putavi satisfactum fore, nisi illum etiam Chrysostomum, qui Lutetiae cum ingenti operum hujus patris accessione prodit, adhibuissem. Omnes vias persecutus, potiri eo non potui, donec ipse celeberrimus editor, *Bernardus Montefalconius*, partem necessariam humanissime misit, opportune, quum a libro quinto ad sextum transiret typographus, redditam. Decem codicum lectiones ad hunc ille dialogum dedit, contextum nostrum pulchre confirmantes. de Notis, res erat in integro; ad quas a margine Montefalconiano multa laudabilia sunt profecta: unde lectiones postliminio nobis vel cognitas vel probatas lector sedulus ad contextum §. 3. 28. 46. 273. 281. si videtur (addo, §. 100. 317.) magis etiam ad §. 89. 103. 106. 120. 162. 184. 285. 355. 369. 375. maxime vero ad §. 256. 455. velim traducat.

Contextui sic recognito nova respondet *interpretatio Latina*, non solum eorum commodo addita, qui cum Graece non didicerint, tamen ex Graecis per interpretem doctrinas optimas hauriri posse intelligunt; sed etiam eorum, qui per Latium in Graeciam tendunt. Plures quidem interpretes nactus est hic dialogus, quam ullum fortasse ullius patris Graeci scriptum. Est *anonymus* vetus, de quo supra: est *Jac. Ceratinus*: est *Germanus Bri-*

sius. Ac praeclare de Brixio, Vives lib. 2. de corruptis artibus; de ejus interpretationibus, Sadoletus in Epistolis et fastidiosissimus Erasmi Ciceronianus; de interpretatione dialogi, Jovius in Elogiis existimant: sed vere de hac ipsa judicat *Montefalconius*, aliquam elegantiae speciem prae se ferre, paraphrasin autem sapere, neque ita accurate concinnatam esse. Idem novam paravit: novam, illius ignarus, ego quoque; partesque extremas ex Montefalconio, ut allatus est; priores libros, ex Ceratino; omnes ex veteri interprete, qui sane in sordibus aurum habebat, et e Brixio ipso ejusque interpolatoribus bene multis (nam Cornarius aberat) limavi. Auctorem nec nimis presse nec nimis laxe sequi debet interpres, ac plane talem praestare sermonem, qualem vellet esse vel auctor, si interpretis lingua ipse scriberet; vel interpres, si non interpres sed auctor esset ipse, interprete utens; vel lector, auctoris linguam ignorans, interpretis callens. talisne nostra sit interpretatio, statuant, qui valent: ad proprietatem certe verborum, cujus studium juventuti quam commendatissimum esse debet, non nihil eam collaturam esse spero.

Subsequuntur *Notae* atque *Indices*: de quibus quae monenda erant, sub ipsa eorum initia videbis. *Divisionem* librorum in capita pristinam servavi: sed dialogum praeterea in minores divisi sectiones, quarum numeri non in quemque librum ad monada redirent, sed perpetua serie per totum sermonem, quo simplicior foret notandi et evolvendi ratio, decurrerent.

Omnibus, qui aut suos produnt libros, aut alienos lectori accommodant, cavendum est, ut ne auctor aliquis in eo genere melior, et quem divina bonitas jam veris insignierit fructibus, obruatur et antiquetur; providendum autem, ut omnia quam maxime ad aedificationem faciant. Id si nobis propositum esse, Lector, pro tua prudentia et aequitate agnoscis, ipsum dialogum probatissimum, et ea quae damus, quaeque paramus, amplectere: Deum vero mecum ora, ut ipse juvenes sibi dicatos doceat ad pulcherrimam ideam, quam Chrysostomus Basilio, quam Apostoli omnibus proposuere, suos exigere animos, ecclesiamque opera eorum ubique sibi dignam, quae Christi corpus appelletur, constituat.

ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ
ΛΟΓΟΣ Α.

Τάδε ἔνεστιν ἐν τῷ α' λόγῳ.

Ἐμοὶ πολλοὶ μὲν ἐγένοντο φίλοι[1]) γνήσιοί τε καὶ ἀληθεῖς, καὶ τοὺς τῆς φιλίας νόμους καὶ εἰδότες καὶ φυλάττοντες ἀκριβῶς· εἷς[2]) δέ τις τουτωνὶ τῶν πολλῶν, ἅπαντας αὐτοὺς ὑπερβαλλόμενος τῇ πρὸς ἡμᾶς φιλίᾳ, τοσοῦτον ἐφιλονείκησεν ἀφεῖναι κατόπιν αὐτούς, ὅσον ἐκεῖνοι τοὺς ἁπλῶς πρὸς ἡμᾶς διακειμένους. Οὗτος[3]) τῶν τὸν ἅπαντά μοι χρόνον παρηκολουθηκότων ἦν. καὶ γὰρ μαθημάτων ἡψάμεθα τῶν αὐτῶν, καὶ διδασκάλοις ἐχρησάμεθα τοῖς αὐτοῖς·[4]) ἦν δὲ ἡμῖν καὶ προθυμία καὶ σπουδὴ περὶ τοὺς λόγους, οὓς ἐπονούμεθα[5]), μία, 2

1) πολλοὶ — φίλοι. Inter intimos Chrysostomi amicos referuntur a Socrate H. E. VI, 3. Evagrius, Theodorus et Maximus. Cf. *J. A. Cramer. Vorbericht zu den 6 Büchern vom Priesterthume.* T. I, p. 13. et *J. Ritter. Des heil. Chrysost. sechs Bücher v. Priesterth.* p. 186. sqq. *L.*

2) εἷς. Basilium et Chrysostomum *inter rara illa amicorum paria merito liceat numerare. Jac. Ceratinus*, Observandum sane juventuti est hoc boni condiscipulatus contuberniique exemplum: qualis etiam Gregorii Basiliique fuerat, illorum, quorum alter Theologi, alter Magni cognomine postea insignitus est.

3) οὗτος, Satis hac narratione Johannes et suum et amici characterem describit: addi tamen potest de Basilio §. 49. 345. de Chrysostomo, §. 29. 157. 158. et de utrovis omnes ii loci, ubi a thesi ad hypothesin descenditur, quos paulo ante in *Synopsi* notavimus.

4) διδασκάλοις — τοῖς αὐτοῖς, In philosophia nempe interfuerat Chrysostomus scholis Andragathii, viri caeteroquin ignoti, et in rhetorica audiverat Libanium, cujus scholas, teste Socrate H. E. VI, 3. una cum Evagrio frequentaverat. Cf. *Cramer.* l. l. p. 6. *Ritter.* l. l. p. 188. *L.*

5) λόγους, οὓς ἐπονούμεθα. Dicitur λόγους πονεῖσθαι, et οἱ περὶ λόγους πόνοι, Paraen. I, cap. penult. et ἡ τῶν ἔξωθεν λό-

ἐπιθυμία τε ἴση καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν τικτομένη πραγμάτων. Οἱ γὰρ ὅτε εἰς διδασκάλους 6) μόνον ἐφοιτῶμεν 7), ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ἐκεῖθεν ἐξελθόντας βουλεύεσθαι ἐχρῆν, ὁποίαν ἑλέσθαι τοῦ βίου βέλτιον ἡμῖν ὁδόν· καὶ ἐνταῦθα ὁμογνωμονοῦντες ἐφαινόμεθα. 3 Καὶ ἕτερα δὲ πρὸς τούτοις ἡμῖν τὴν ὁμόνοιαν ταύτην ἐφύλαττεν ἀῤῥαγῆ καὶ βεβαίαν 8). οὔτε γὰρ ἐπὶ πατρίδος μεγέθει 9) ἕτερος ἑτέρου μᾶλλον φρονεῖν εἶχεν· οὔτε ἐμοὶ μὲν πλοῦτος ὑπέρογκος ἦν, ἐκεῖνος δὲ ἐσχάτῃ συνέζη πενίᾳ· 10) ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς

γων ματαιοπονία. §. 158. Valde jungit amicos *labor* communis. Debilior lectio, οὓς ἐποιούμεθα. [Attamen in multis Cod. invenit *Montefalconius* οὓς ἐποιούμεθα, et cf. Isocrat. Evagor. c. II. ab init. *L.*]

6) εἰς διδασκάλους. εἰς διδασκάλου, conjecit *Hoeschelius*, ellipseosque frequentiam exemplis comprobavit. At nostri multos habebant διδασκάλους· neque itiones denotantur singulares, sed totum tempus, quo magistris utebantur, cui opponitur ἐκεῖθεν ἐξελθόντας. Nec minus apte εἰς valet *ad*. Aristoph. εἰς φειδωλὸν εἰσέρχομαι. Alciphron, εἰς τὸν ἄνδρα ἐπάνιθι. [Eandem lectionem, quam defendit *Bengelius*, habent etiam *Fr. Ducaeus* et *Montefalconius*. *Savilius* contra, quem secutus est *Joh. Hughes*, legit εἰς διδασκάλου. Cf. *Zeune* ad Viger. p. 593 sq. *L.*]

7) ἐφοιτῶμεν. *Cum scholis publicis tunc fere non nisi gentiles praefuerint; facile inde conjicere est, multum vanitatis cum his studiis Chrysostomum imbibisse; tamen ab his didicit, ut, cum dein vanitate abjecta, studia haec serio Deo sacraret, eo dilucidius cum suis loqui potuerit.* Argentinens. Diss. cit. [Caeterum de hoc verbi φοιτᾶν usu, quo dicitur de discipulis in ludos itantibus vid. Xenoph. Cyrop. I, 2, 6. Thom. M. s. h. v. *J. F. Fischer*, in Indice ad Aeschinem Socraticum et quae nos nuper notavimus ad Plat. Criton. I, 9. pag. 6. *L.*]

8) καὶ ἕτερα δὲ — ἀῤῥαγῆ καὶ βεβαίαν. Tres codices καὶ ἕτερα ἡμῖν ἐφυλάττετο ἀῤῥαγῆ τε καὶ βέβαια, quae lectio non spernenda. *Montefalconius*. Sic quoque Hoescheliani, δὲ πρὸς τούτοις retento.

9) πατρίδος μεγέθει. Patria videlicet utrique eadem, *magna*, Antiochia. De Johanne, res certa; at utrique domus quidem alia fuit, §. 9. non alia urbs. §. 33. Recte igitur Symeon Metaphrastes Basilium fuisse dicit ἐκ τῆς ἀντιοχείας ὁρμώμενον. Apud veteres in epidictico genere plus ponderis habuit argumentum a *patria*, quam hodie. [Patria Chrysostomi, ut recte annotavit *Bengelius*, erat Antiochia, ubi Secundus, ejus pater, munere magistri militum Orientis fungebatur. Vid. *Schroeckh. Kirchengesch.* X 245. Efferuntur magnitudo caeteraeque virtutes urbis Antiochiae ut ab aliis, ita et imprimis a Libanio Antioch. Vol. I, p. 326. ed. *Reiske*. Cf. *A. Neander. der heil. Joh. Chrysost.* Berol. 1821. T. I, p. 1 et 68. *L.*]

10) οὔτε ἐμοὶ μὲν — συνέζη πενίᾳ, *neque ego divitiis pollebam, neque ille extrema conflictabatur paupertate.* L. Utrumque hujus periochae membrum ad particulam negantem pertinet, ut aequalitas quaedam opum innuatur. *Beng.* [Ut nimirum apud Latinos sibi interdum respondent particula *nec — et* (Cf. *Held.* ad Caesar. B. C. III, 28.), ita et apud Graecos οὔτε — τὲ (Cf. *Boeckh.* Simon. p. XV.) et οὔτε — δὲ (*Schäfer.* Dionys. περὶ συνθεσ. ὀνομ. p. 297.) juxta posita invenies. — συνέζη πενίᾳ. Sic centies apud

οὐσίας μέτρον τὸ τῆς προαιρέσεως ἰσοστάσιον ἐμιμεῖτο· καὶ γένος μὲν ἡμῖν [11]) ὁμότιμον ἦν, καὶ πάντα τῇ γνώμῃ συνέτρεχεν. Ἐπειδὴ 4 δὲ ἔδει τὸν μακάριον [12]) τὸν τῶν μοναχῶν μεταδιώκειν βίον καὶ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἀληθῆ, οὐκ ἔτι ἡμῖν ὁ ζυγὸς οὗτος ἴσος ἦν, ἀλλ᾽ ἡ μὲν ἐκείνου πλάστιγξ ἐκουφίζετο μετέωρος· ἐγὼ δ᾽ ἔτι ταῖς τοῦ κόσμου πεπεδημένος [13]) ἐπιθυμίαις καθεῖλκον τὴν ἐμαυτοῦ, καὶ ἐβιαζόμην κάτω μένειν νεωτερικαῖς αὐτὴν ἐπιβρίθων φαντασίαις. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἡ μὲν φιλία βέβαιος ἔμενεν ἡμῖν, 5 καθάπερ καὶ πρότερον· ἡ δὲ συνουσία διεκόπτετο. οὐ γὰρ ἦν τοὺς μὴ περὶ τὰ αὐτὰ σπουδάζοντας, κοινὰς ποιεῖσθαι τὰς διατριβάς. Ὡς δὲ μικρὸν καὶ αὐτὸς ἀνέκυψα [14]) τοῦ βιωτικοῦ 6

Chrysostomum. Vide *Matthaei. Homil. IV. Chrysost.* T. I, p. 115. Theodoret. ad 1 Ep. Pauli ad Corinth. XV, 22. p. 269. *τῶν ἀκολασίᾳ συνεζηκότων. L.*]

11) *καὶ γένος μὲν ἡμῖν.* Sic maxima pars Manuscriptorum, melius quam Editi, *καὶ γένος δὲ ἡμῖν.* Infra *καὶ* ante *οὐκέτι* abest a Manuscriptis paene omnibus, licet in Editis legatur. Mox *οὗτος* desideratur in tribus. *Montefalconius.*

12) *μακάριον*, *beatum* appellat ipsum Basilium, in antitheto ad sese. §. 6. Conf. §. 255. 264. 357. 418 s. Quavis reprehensione gravius est, *miserum* dicere: §. 346. 572. 592. quavis laude majus, *beatum* dicere, ut exquisite docet *Aristoteles* lib. I. Eth. Nicom. c. 12. [Inepte plerumque retulerunt interpretes illud *μακάριον* ad Basilium, qua conjunctione adscita vera verborum vis prorsus perit. Meliora vidit *Ritterus*, qui haec verba ita vernaculo sermone reddidit: *Als wir nun aber dem seligen Leben der Moenche nachjagen sollten.* Facile enim intelligitur, *τὸν μακάριον τὸν τῶν μοναχῶν βίον* respondere in altero membro verbis: *τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἀληθῆ.* Quam quidem verba jungendi rationem suadet nobis etiam vehementer sermonis nexus. Chrysostomus enim sibi minime vult, solum Basilium sequi debuisse vitam monasticam, sed utrumque quidem amicum hanc decuisse vivendi rationem; Basilium autem hujus vitae desiderio tantum esse abreptum. — Monachorum et monasteriorum illius aevi descriptionem vide apud Chrysost. Homil. XIV. in 1. Epist. ad Timoth. p. 307. seq. Cf. Sozom. H. E. I, 12. III, 14. — *τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἀληθῆ.* Non semel vita monastica philosophiae nomine insignitur a Chrysostomo aliisque patribus. Cf. Homil. LV. in Matth. p. 356. *Ἔστι καὶ πόλιν οἰκοῦντα τὴν τῶν μοναχῶν φιλοσοφίαν ζηλῶσαι.* Homil. XXI. in Ep. ad Ephes. de Juliano Monacho: *οὗτος ἦν ἀνὴρ ἄγροικος, ταπεινὸς, καὶ ἐκ ταπεινῶν, οὐδὲ ὅλως τῆς ἔξωθεν παιδείας ἔμπειρος, ἀλλὰ τῆς ἀπλάστου φιλοσοφίας πεπληρωμένος.* Isidor. Pelusiota Epist. CXVI. p. 36. monachum quendam ita alloquitur: *τί τῆς ἀρετῆς ἁψάμενος, καὶ τῆς ἄκρας φιλοσοφίας γευσάμενος εἰς κακίαν παλινοστεῖς;* Plura etiam exempla vide ap. *Suicer. Thes. Eccles.* T. II, p. 1441. *Amst.* Cf. *Schroeckh. Kirchengesch.* V, 170. et *Heinichen.* ad Euseb. H. E. T. I, p. 21. De eximia vitae monasticae tunc temporis indole quomodo senserit Chrysostomus, optime exposuit *A. Neander.* l. l. T. I, p. 78. seqq. *L.*]

13) *πεπεδημένος.* Idem verbum §. 516.

14) *ἀνέκυψα.* *Ducaeus* in libris invenit *ἀνέψυξα*, quae

κλύδωνος, δέχεται μὲν ἡμᾶς ἄμφω τὼ χεῖρε·[15]) τὴν δὲ ἰσότητα οὐδὲ οὕτως ἰσχύσαμεν φυλάξαι τὴν προτέραν. Καὶ γὰρ καὶ τῷ χρόνῳ φθάσας ἡμᾶς, καὶ πολλὴν τὴν σφοδρότητα[16]) ἐπιδειξάμενος, ἀνωτέρω πάλιν ἡμῶν ἐφέρετο καὶ εἰς ὕψος ἤρετο

7 μέγα. Πλὴν ἀλλ' ἀγαθός τε ὢν, καὶ πολλοῦ τὴν ἡμετέραν τιμώμενος φιλίαν, ἁπάντων ἑαυτὸν ἀποστήσας τῶν ἄλλων, ἡμῖν τὸν ἅπαντα χρόνον συνῆν· ἐπιθυμῶν μὲν τούτου καὶ πρότερον, ὅπερ δὲ ἔφην ὑπὸ τῆς ἡμετέρας κωλυόμενος ῥαθυμίας.

8 Οὐ γὰρ ἦν τὸν δικαστηρίῳ παρεδρεύοντα,[17]) καὶ περὶ τὰς ἐν

---

lectio minime ferenda est. Ἀναψύχειν nempe est idem, quod ἐπανάγειν τὴν ψυχὴν, s. ἀνακτᾶσθαι testibus Schol. Vulg. et Eustathio ad Homer. Odyss. IV, 568., ἀνακύπτειν vero dicitur proprie de iis, qui aquae fluctibus jam prorsus obruti iterum emergunt. Quae quum ita sint, sponte intelligitur, hoc posterius verbum illi superiori longe esse nostro in loco praeferendum ob verba, quae adjecta leguntur, τοῦ βιωτικοῦ κλύδωνος. Et sapit quidem ἀνέψυξα glossema, quo fortassis tota illa phrasis: ἀνέκυψα τοῦ βιωτικοῦ κλύδωνος explicabatur nescio a quo interprete. Similiter, ut hoc unum addam exemplum, usurpavit v. ἀνακύπτειν Clem. Alex. Coh. ad Gentes p. 3. *Potter.* οἱ δὲ, inquiens, ἀνανεύσαντες καὶ ἀνακύψαντες, Ἑλικῶνα μὲν καὶ Κιθαιρῶνα καταλειπόντων, οἰκούντων δὲ Σιών. Eodem sensu tropico usurpant Latini verbum *emergere.* Terent. Andr. III, 3, 30. *Spero dein facile ex illis sese emersurum malis.* Adelph. III, 2, 4. *Tot res repente circumvallant, unde emergi non potest.* L.

15) ἄμφω τὼ χεῖρε. Genus loquendi absolutum, Graecis frequens (vid. not. ad §. 11.) et Gallis; quorum linguam in multis verbis et idiotismis cum Graeca congruere, pridem docuerunt utriusque periti homines. Vetus interpres: *manu, ut dicitur, utraque.* Al. addunt προτείνας. *Beng.* Equidem προτείνας retinendum esse opinor, qua lectione adscita imago vividior quasi existit. Huc accedit, quod in tribus tantum Mss. omissum sit προτείνας, ut notavit *Montefalconius.* Regulae vero grammaticae minime impediunt, quo minus illa quoque lectio, quam habet *Bengel.*, stare possit, quare nolui quid mutare. *L.*

16) σφοδρότητα. Quae debeat esse vita adolescentis, qui sti ecclesiam pasturus, hoc exemplo docetur.

17) παρεδρεύοντα. Alii προσεδρεύοντα. „*Vide quid Libanius hac ipsa de re ad Chrysostomum hunc nostrum scripserit apud Isidorum Pelusiotam lib.* 2. *p.* 189.“ *Hoeschelius.* „*Ita fere Socrates de Chrysostomo nostro E. H. l.* 6. *c.* 3. συνιδὼν τὸν ἐν τοῖς δικαστηρίοις μοχθηρὸν βίον. *Ex hoc autem Chrysostomi loco colligit Valesius, eum aliquamdiu inter caussidicos militasse; contra quam docent Socrates loco praedicto et Sozomenus l.* 8. *c.* 2. *qui ajunt, eum caussas nunquam actitasse, sed e Libanii schola digressum, cum jam in foro caussas acturus esse crederetur. Attamen, si quid ego judico, haec Chrysostomi verba Historicis non contradicunt, sed cum iis optime conveniunt: cum* τὸν ἐν τῷ δικαστηρίῳ προσεδρεύοντα *aeque significet caussidicorum auditorem et discipulum, ac caussarum actorem. Historicis vero suffragatur Palladius, Chrysostomi aequalis et amicus, qui narrat, quod* ὀκτωκαιδέκατον ἔτος ἄγων ἀρπνίασε τοὺς σοφιστάς. *Vita Chrysostomi. p.* 40. *ed. Bi-*

τῇ σκηνῇ τέρψεις ἐπτοημένον,[18]) συγγίνεσθαι πολλάκις τῷ βιβλίοις προσηλωμένῳ, καὶ μηδὲ εἰς ἀγορὰν ἐμβαλόντι ποτέ. Διὰ 9 τοῦτο πρότερον διειργόμενος, ἐπειδή ποτε ἡμᾶς ἔλαβεν[19]) εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ βίου κατάστασιν,[20]) ἀθρόως ἣν πάλαι ὤδινεν ἐπιθυμίαν ἀπέτεκε τότε· καὶ οὐδὲ τὸ βραχύτατον τῆς ἡμέρας μέρος ἡμᾶς ἀπολιμπάνειν ἠνείχετο, διετέλει τε παρακαλῶν, ἵνα τὴν οἰκίαν ἕκαστος ἀφέντες τὴν ἑαυτοῦ, κοινὴν ἄμφω[21]) τὴν οἴκησιν ἔχοιμεν· καὶ ἔπεισέ γε, καὶ τὸ πρᾶγμα ἦν ἐν χερσίν.[22])

---

got." *S. Thirlby*. Phrasis, a Valesio nimis pressa, multo latius patet. Homilia sive hujus, apud quem extat, sive Antiochi *Chrysostomi*, qui nonnulli eam tribuunt, ad illud, *Quemadmodum desiderat cervus*, de milite ait: κἂν στρατιώτης ᾖς, ἐν δικαστηρίῳ προσεδρεύων. significantius tamen est, δικαστηρίῳ παρεδρεύειν, de auditore. *Beng.* [Recte recepit in textum *Bengelius* παρεδρεύοντα pro προσεδρεύοντα, quod legitur apud *Montefalconium* aliosque. Qamvis enim per se non magnum sit discrimen inter v. παρεδρεύειν et προσεδρεύειν, ego tamen optimae notae libris in lectione παρεδρεύοντα conspirantibus hoc verbum praetulerim; quia imprimis etiam proprium est in re juridica. Nam phrasis: δικαστηρίῳ παρεδρεύειν significat: *assessorem esse in judiciis*, quod testatur Harpocration his verbis: Ἀριστοτέλης ἐν τῇ πολιτείᾳ φησί. Λαμβάνουσι δὲ παρέδρους ὅ τε Ἄρχων καὶ ὁ Πολέμαρχος, δύο ἑκάτερος, οὓς ἂν βούληται, καὶ οὗτοι δοκιμάζονται ἐν τῷ δικαστηρίῳ πρὶν παρεδρεύειν, καὶ εὐθύνας διδόασιν, ἐπὰν παρεδρεύσωσιν. Vid. *Buttmann.* ad Demosth. Orat. in Midiam p. 182. Ergo non inepte collegit ex h. l. *Valesius*, Chrysostomum per aliquod tempus inter caussidicos militasse. Cf. *A. Neander*. l. l. T. I, p. 5. *L.*]

18) πτοεῖσθαι, quod proprie est *perterrefieri*, dicitur deinde de animi commotione quacunque et quidem vehementiori. Sic dicit Plato Phaed. p. 68. C. περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἐπτοῆσθαι. Vid. *Krebs.* ad Plutarch. de audiendis poetis. p. 206. sq. ed. II. *Gatacker.* ad Antonin. IV, 19. p. 104. *Ernesti* ad Callimachi H. in Dian. 191. et *Schaefer.* ad Dionys. Halic. περὶ συνθ. ὀνομ. p. 10. Sic etiam Latinorum *trepidare* usurpatur de iis, qui aliquid agere instituunt, timentes, ut satis cito fiat. Vid. *Gronov.* et *Drackenb.* ad Liv. XXVII, 1. 8. *L.*

19) ἔλαβεν. „*Non desiit, prouti solet, divina Bonitas, ipsum* (Johannem) *subinde vellicare. Notent ii et sequantur, quos muneri sacro destinavit divinum consilium, hos divinos tractus mature; quos procul dubio in se quoque experientur, ut Spiritui S. ipsos segregaturo et veram aptitudinem in ipsis operaturo, 2. Cor. III. 5. primis statim annis se submittant. Discant etiam in nostro Joanne amicos seligere, cum quibus versentur et aedificentur, ut eundem quoque amicitiae fructum cum ipso sibi polliceri possint.*" Argent. Diss. cit.

20) κατάστασιν. Idem verbum, §. 253. 268.

21) ἄμφω. Sic Augustanus. Editi, ἀμφότεροι· quod proprie *utrosque*, non *utrumque* dicit: quamquam et ἀμφότεροι §. 24. et *utrique* etiam pro ἄμφω *ambo* dicitur.

22) ἐν χερσίν. Phrasis de conflictu bellico alias adhiberi solita quam hoc loco vim habeat, perspicies ex §. 23. 24.

10 II. *Ἀλλά με αἱ συνεχεῖς τῆς μητρὸς ἐπῳδαὶ*[1] *διεκώλυσαν ταύτην ἐκείνῳ δοῦναι τὴν χάριν, μᾶλλον δὲ ταύτην λαβεῖν παρ᾽ ἐκείνου τὴν δωρεάν. ἐπειδὴ γὰρ ᾔσθετο ταῦτα βουλευόμενον, λαβοῦσά με τῆς δεξιᾶς, εἰσήγαγεν εἰς τὸν ἀποτεταγμένον οἶκον*[2] *αὐτῇ· καὶ καθίσασα*[3] *πλησίον ἐπὶ τῆς εὐνῆς ἧς ἡμᾶς ὤδινε, πηγάς τε ἠφίει δακρύων*[4] *καὶ τῶν δακρύων ἐλεεινότερα προσετίθη τὰ ῥήματα,*[5] *τοιαῦτα πρὸς ἡμᾶς ἀποδυρο-*
11 *μένη. Ἐγώ, φησι,*[6] *παιδίον, τῆς ἀρετῆς τοῦ πατρὸς τοῦ σοῦ οὐκ ἀφήθην ἀπολαῦσαι ἐπὶ πολὺ, τῷ Θεῷ τοῦτο δοκοῦν·*[7] *τὰς γὰρ ὠδῖνας τὰς ἐπὶ σοὶ διαδεξάμενος ὁ θάνατος ἐκείνου, σοὶ μὲν ὀρφανίαν, ἐμοὶ δὲ χηρείαν ἐπέστησεν ἄωρον, καὶ τὰ*

---

1) *ἐπῳδαί.* Verbum *μέσον. Basilius Seleuciensis ἐπῳδὰς σωφροσύνης* appellat verba Josephi ad heram, Or. 8. [Vid. Xenoph. Memorr. II, 6, 11. III, 11, 16. Eurip. Cycl. v. 642. *ἀλλ᾽ οἶδ᾽ ἐπῳδὴν Ὀρφέως ἀγαθὴν πάνυ,* ubi vid. Intpp. cf. Soph. Aj. v. 583. *L.*]

2) *οἶκον. Οἶκος*, ut Latinis *oecus,* pro parte domus. [Imprimis dicitur h. v. *de feminarum domicilio.* Sic jubet Telemachus ap. Hom. Od. I, 356. Penelopen abire *εἰς οἶκον*, i. e. in illam domus partem, quae ipsi erat assignata. Cf. Od. XIX, 414. *L.*]

3) *καθίσασα, sedens*, vel potius, *sedere jubens.* [vid. **Passow** in Lex. s. h. v. *L.*]

4) *πηγὰς δακρύων.* Elegans allusio. Hesychius, *πηγαὶ τῶν ὀφθαλμῶν οἱ πρὸς τῇ ῥινὶ κανθοί.* id est, hirqui interiores, unde lacrymae manant. Sed et *ὀχετοὺς δακρύων* idem Basilius dixit. [*πηγαὶ δακρύων*, i. e. *permultae lacrymae.* Schol. Soph. p. 121. ad *πηγὰς γάλακτος* dicit: *πολὺ γάλα· ὡς τὸ δακρύων πηγὰς, ἀντὶ τοῦ πολλὰ δάκρυα.* Sic dicit Chrysost. Homil. IV. p. 342. B. *πηγαὶ τῶν σκωλήκων.* Cf. T. II, p. 274. E. et T. X, p. 255. A. *L.*]

5) *προσετίθη τὰ ῥήματα.* „Script. Anonym. vitae Chrysostomi et Sym. Metaph. in vita Chrysost. legunt *προσετίθει ῥήματα,* sine articulo, non male. quin et Codicum nonnulli habent *προσετίθει*, quod melius convenit cum *ἠφίει.*" ***Hughes.*** Lectionem *προσετίθει* praetulit etiam *Montefalconius.* Cf. ***Matthiae.*** Gr. Gr. min. §. 205. 1. *L.*

6) *ἐγώ, φησι.* „*Mater ab instituto filium retrahit oratione lamentabili et maternorum affectuum plena, qui hic miro artificio exprimuntur.*" ***Jac. Ceratinus.*** — Saepe ante *φησὶ* comma tollit *ἔγκλισις*, verba jungens.

7) *τοῦτο δοκοῦν.* Graeci accusativum saepe absolute ponunt, non modo nominum, ut *αἴτιον*, §. 273. *ἀρχήν*, §. 118. *δίκην*, §. 524. *μέρος*, §. 420. *ὄναρ*, §. 38. item *δεῖν*, pro *δέον*, §. 220. *ἔλαττον*, §. 62. *θάτερον*, §. 618. sed etiam participiorum. *Franc. Vigerus* haec collegit: *δόξαν, ἐξὸν, ἐνὸν, παρὸν, διαφέρον, ἐνδεχόμενον, ἐγχωροῦν, παρασχὸν, παρατυχόν.* quibus addi possunt, *δεῆσον, μετὸν, ἀκουσθὲν, γνωσθὲν, ἀποδειχθὲν, ἄδηλον, βιασάμενον, συμβὰν, ἐπελθὸν, μελῆσαν, ἐνδοιαζόμενον.* et è N. T. *ἀρξάμενον, χρήσιμον.* [Vid. Ev. Luc. XXIV, 47. cf. ***Herm. ad Viger.*** p. 769. not. 213. coll. 329. 330. ***Fischer. ad Weller.*** Vol. III, P. I. p. 392. ***Winer Gr. d. N. T. Sprachidioms.*** p. 301. *L.*]

τῆς χηρείας δεινὰ, ἃ μόναι αἱ παθοῦσαι δύναιντ' ἂν εἰδέναι καλῶς. Λόγος γὰρ οὐδεὶς ἂν ἐφίκοιτο τοῦ χειμῶνος ἐκείνου 12 καὶ τοῦ κλύδωνος, ὃν ὑφίσταται κόρη, ἄρτι μὲν τῆς πατρῴας οἰκίας προελθοῦσα, καὶ πραγμάτων ἄπειρος οὖσα· ἐξαίφνης δὲ πένθει τε ἀσχέτῳ βαλλομένη, καὶ ἀναγκαζομένη φροντίδων καὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς φύσεως ἀνέχεσθαι μειζόνων. Δεῖ γὰρ, 13 οἶμαι, [8]) ῥᾳθυμίας τε οἰκετῶν ἐπιστρέφειν καὶ κακουργίας [9]) παρατηρεῖν, συγγενῶν ἀποκρούεσθαι ἐπιβουλὰς, τῶν τὰ δημόσια εἰσπραττόντων [10]) τὰς ἐπηρείας, καὶ τὴν ἀπήνειαν ἐν ταῖς τῶν εἰσφορῶν καταβολαῖς φέρειν γενναίως. Εἰ δὲ καὶ 14 παιδίον καταλιπὼν ὁ τεθνηκὼς [11]) ἀπέλθοι, θῆλυ μὲν ὄν, πολλὴν καὶ οὕτω παρέξει τῇ μητρὶ τὴν φροντίδα, ὅμως δὲ καὶ ἀναλωμάτων [12]) καὶ δέους ἀπηλλαγμένην. ὁ δὲ υἱὸς μυρίων αὐτὴν φόβων καθ' ἑκάστην ἐμπίμπλησι τὴν ἡμέραν, καὶ πλειόνων φροντίδων· τὴν γὰρ τῶν χρημάτων ἐῶ δαπάνην, ὅσην ὑπομένειν ἀναγκάζεται, ἐλευθερίως αὐτὸν ἀναθρέψαι ἐπιθυμοῦσα. Ἀλλ' ὅμως οὐδέν με τούτων ἔπεισε δευτέροις ὁμιλῆ- 15 σαι γάμοις, [13]) οὐδὲ ἕτερον ἐπεισαγαγεῖν νυμφίον τῇ τοῦ πα-

---

8) οἶμαι. Anonymus Scriptor vitae Chrysostomi vim verbi οἶμαι indicat, quum pro eo πάντως h. l. posuit. conf. §. 153. 198.

9) κακουργίας, Δόλους. §. 77.

10) τὰ δημόσια πραττόντων Editi, τὰ δημόσια εἰσπραττόντων, angustiore notione. conf. §. 527. [*Bengelius* dedit πραττόντων. At εἰσπραττόντων in libris omnibus editis et manuscriptis extat. Utraque formula toto coelo distat. τὰ δημόσια πράττειν nempe est: *rempublicam gerere*, τὰ δημόσια εἰσπράττειν vero significat: publicas pecunias exigere, quae actio ipsa vocatur a scriptoribus Graecis εἴσπραξις, uti quemvis jam vulgaria edocent Lexica. Ipsa verborum vicinia orationisque nexus pro nostra lectione pugnant. *L.*]

11) τεθνηκώς. Ita dedit *Bengel. Montefalconius* contra scripsit τεθνεώς. Nihil prorsus interest, utrum hanc an illam lectionem eligamus, imprimis quum utraque lectio *Frontone Ducaeo* teste reperiatur in Mss. Equidem tamen praetulerim τεθνεώς, quod facile aliquis tanquam formam poeticam [quae sane proprie est, vid. *Thiersch. Gr. d. Homer. etc.* ed. 3. p. 343.] ejicere et in τεθνηκώς transmutare poterat. Est vero τεθνεώς non minus Atticum quam τεθνηκώς, quod videre est ex Plat. Euth. IV. ἔστι δὲ δὴ τῶν οἰκείων τις ὁ τεθνεὼς ὑπὸ τοῦ σοῦ πατρός. Vid. *Fischer.* ad h. l. Alia exempla collegit *Mich. Maittaire de Graec. Ling. Dialectis.* p. 463. ed. *Sturz. L.*

12) ἀναλωμάτων. Scriptor Anon. vitae Chrysost. adjicit περιττῶν, quo indicetur, filiae educationem non sumtu prorsus omni carere, sed magno. Sed addidit h. v. sine dubio explicationis causa, neque ea recipienda est in textum. *L.*

13) δευτέροις — γάμοις. Vide, quae docte monuit *A. Neander.* l. l. p. 2. sq. et. p. 68. sqq. *L.*

10 II. Ἀλλά με αἱ συνεχεῖς τῆς μητρὸς ἐπῳδαὶ [1]) διεκώλυσαν ταύτην ἐκείνῳ δοῦναι τὴν χάριν, μᾶλλον δὲ ταύτην λαβεῖν παρ' ἐκείνου τὴν δωρεάν. ἐπειδὴ γὰρ ᾔσθετο ταῦτα βουλευόμενον, λαβοῦσά με τῆς δεξιᾶς, εἰσήγαγεν εἰς τὸν ἀποτεταγμένον οἶκον [2]) αὐτῇ· καὶ καθίσασα [3]) πλησίον ἐπὶ τῆς εὐνῆς ἧς ἡμᾶς ὤδινε, πηγάς τε ἠφίει δακρύων [4]) καὶ τῶν δακρύων ἐλεεινότερα προσετίθη τὰ ῥήματα, [5]) τοιαῦτα πρὸς ἡμᾶς ἀποδυρο-
11 μένη. Ἐγώ, φησι, [6]) παιδίον, τῆς ἀρετῆς τοῦ πατρὸς τοῦ σοῦ οὐκ ἀφήθην ἀπολαῦσαι ἐπὶ πολύ, τῷ Θεῷ τοῦτο δοκοῦν· [7]) τὰς γὰρ ὠδῖνας τὰς ἐπὶ σοὶ διαδεξάμενος ὁ θάνατος ἐκείνου, σοὶ μὲν ὀρφανίαν, ἐμοὶ δὲ χηρείαν ἐπέστησεν ἄωρον, καὶ τὰ

---

1) *ἐπῳδαί.* Verbum *μέσον*. *Basilius Seleuciensis* ἐπῳδὰς σωφροσύνης appellat verba Josephi ad heram, Or. 8. [Vid. Xenoph. Memorr. II, 6, 11. III, 11, 16. Eurip. Cycl. v. 642. ἀλλ' οἶδ' ἐπῳδὴν Ὀρφέως ἀγαθὴν πάνυ, ubi vid. Intpp. cf. Soph. Aj. v. 583. *L.*]

2) *οἶκον.* Οἶκος, ut Latinis *oecus*, pro parte domus. [Imprimis dicitur h. v. *de feminarum domicilio.* Sic jubet Telemachus ap. Hom. Od. I, 356. Penelopen abire εἰς οἶκον, i. e. in illam domus partem, quae ipsi erat assignata. Cf. Od. XIX, 414. *L.*]

3) *καθίσασα*, *sedens*, vel potius, *sedere jubens.* [vid. **Passow** in Lex. s. h. v. *L.*]

4) *πηγὰς δακρύων.* Elegans allusio. Hesychius, πηγαὶ τῶν ὀφθαλμῶν οἱ πρὸς τῇ ῥινὶ κανθοί. id est, hirqui interiores, unde lacrymae manant. Sed et ὀχετοὺς δακρύων idem Basilius dixit. [πηγαὶ δακρύων, i. e. *permultae lacrymae.* Schol. Soph. p. 121. ad πηγὰς γάλακτος dicit: πολὺ γάλα· ὡς τὸ δακρύων πηγάς, ἀντὶ τοῦ πολλὰ δάκρυα. Sic dicit Chrysost. Homil. IV. p. 342. B. πηγαὶ τῶν σκωλήκων. Cf. T. II, p. 274. E. et T. X, p. 255. A. *L.*]

5) *προσετίθη τὰ ῥήματα.* „Script. Anonym. vitae Chrysostomi et Sym. Metaph. in vita Chrysost. legunt προσετίθει ῥήματα, sine articulo, non male. quin et Codicum nonnulli habent πρόσετίθει, quod melius convenit cum ἠφίει." **Hughes.** Lectionem προσετίθει praetulit etiam *Montefalconius.* Cf. **Matthiae.** Gr. Gr. min. §. 205. 1. *L.*

6) *ἐγώ, φησι.* „*Mater ab instituto filium retrahit oratione lamentabili et maternorum affectuum plena, qui hic miro artificio exprimuntur.*" **Jac. Ceratinus.** — Saepe ante φησὶ comma tollit ἔγκλισις, verba jungens.

7) *τοῦτο δοκοῦν.* Graeci accusativum saepe absolute ponunt, non modo nominum, ut αἴτιον, §. 273. ἀρχήν, §. 118. δίκην, §. 524. μέρος, §. 420. ὄναρ, §. 38. item δεῖν, pro δέον, §. 220. ἔλαττον, §. 62. θάτερόν, §. 618. sed etiam participiorum. *Franc. Vigerius* haec collegit: δόξαν, ἐξὸν, ἐνὸν, παρὸν, διαφέρον, ἐνδεχόμενον, ἐγχωροῦν, παρασχὸν, παρατυχόν. quibus addi possunt, δέησον, μετὸν, ἀκουσθὲν, γνωσθὲν, ἀποδειχθὲν, ἄδηλον, βιασάμενον, συμβὰν, ἐπελθὸν, μελῆσαν, ἐνδοιαζόμενον. et e N. T. ἀρξάμενον, χρήσιμον. [Vid. Ev. Luc. XXIV, 47. cf. *Herm. ad Viger.* p. 769. not. 213. coll. 329. 330. *Fischer. ad Weller.* Vol. III, P. I. p. 392. *Winer Gr. d. N. T. Sprachidioms.* p. 301. *L.*]

τῆς χηρείας δεινὰ, ἃ μόναι αἱ παθοῦσαι δύναιντ᾽ ἂν εἰδέναι καλῶς. Λόγος γὰρ οὐδεὶς ἂν ἐφίκοιτο τοῦ χειμῶνος ἐκείνου 12 καὶ τοῦ κλύδωνος, ὃν ὑφίσταται κόρη, ἄρτι μὲν τῆς πατρῴας οἰκίας προελθοῦσα, καὶ πραγμάτων ἄπειρος οὖσα· ἐξαίφνης δὲ πένθει τε ἀσχέτῳ βαλλομένη, καὶ ἀναγκαζομένη φροντίδων καὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς φύσεως ἀνέχεσθαι μειζόνων. Δεῖ γὰρ, 13 οἶμαι,[8]) ῥαθυμίας τε οἰκετῶν ἐπιστρέφειν καὶ κακουργίας[9]) παρατηρεῖν, συγγενῶν ἀποκρούεσθαι ἐπιβουλὰς, τῶν τὰ δημόσια εἰσπραττόντων[10]) τὰς ἐπηρείας, καὶ τὴν ἀπήνειαν ἐν ταῖς τῶν εἰσφορῶν καταβολαῖς φέρειν γενναίως. Εἰ δὲ καὶ 14 παιδίον καταλιπὼν ὁ τεθνηκὼς[11]) ἀπέλθοι, θῆλυ μὲν ὂν, πολλὴν καὶ οὕτω παρέξει τῇ μητρὶ τὴν φροντίδα, ὅμως δὲ καὶ ἀναλωμάτων[12]) καὶ δέους ἀπηλλαγμένην. ὁ δὲ υἱὸς μυρίων αὐτὴν φόβων καθ᾽ ἑκάστην ἐμπίμπλησι τὴν ἡμέραν, καὶ πλειόνων φροντίδων· τὴν γὰρ τῶν χρημάτων ἐῶ δαπάνην, ὅσην ὑπομένειν ἀναγκάζεται, ἐλευθερίως αὐτὸν ἀναθρέψαι ἐπιθυμοῦσα. Ἀλλ᾽ ὅμως οὐδέν με τούτων ἔπεισε δευτέροις ὁμιλῆ- 15 σαι γάμοις,[13]) οὐδὲ ἕτερον ἐπεισαγαγεῖν νυμφίον τῇ τοῦ πα-

---

8) *οἶμαι.* Anonymus Scriptor vitae Chrysostomi vim verbi *οἶμαι* indicat, quum pro eo *πάντως* h. l. posuit. conf. §. 153. 198.

9) *κακουργίας*, *Δόλους.* §. 77.

10) *τὰ δημόσια πραττόντων* Editi, *τὰ δημόσια εἰσπραττόντων*, angustiore notione. conf. §. 527. [*Bengelius* dedit *πραττόντων*. At *εἰσπραττόντων* in libris omnibus editis et manuscriptis extat. Utraque formula toto coelo distat. *τὰ δημόσια πράττειν* nempe est: *rempublicam gerere*, *τὰ δημόσια εἰσπράττειν* vero significat: publicas pecunias exigere, quae actio ipsa vocatur a scriptoribus Graecis *εἴσπραξις*, uti quemvis jam vulgaria edocent Lexica. Ipsa verborum vicinia orationisque nexus pro nostra lectione pugnant. *L.*]

11) *τεθνηκώς.* Ita dedit *Bengel. Montefalconius* contra scripsit *τεθνεώς*. Nihil prorsus interest, utrum hanc an illam lectionem eligamus, imprimis quum utraque lectio *Frontone Ducaeo* teste reperiatur in Mss. Equidem tamen praetulerim *τεθνεώς*, quod facile aliquis tanquam formam poeticam [quae sane proprie est, vid. *Thiersch. Gr. d. Homer. etc.* ed. 3. p. 343.] ejicere et in *τεθνηκώς* transmutare poterat. Est vero *τεθνεώς* non minus Atticum quam *τεθνηκώς*, quod videre est ex Plat. Euth. IV. *ἔστι δὲ δὴ τῶν οἰκείων τις ὁ τεθνεὼς ὑπὸ τοῦ σοῦ πατρός.* Vid. *Fischer.* ad h. l. Alia exempla collegit *Mich. Maittaire de Graec. Ling. Dialectis.* p. 463. ed. *Sturz. L.*

12) *ἀναλωμάτων.* Scriptor Anon. vitae Chrysost. adjicit *περιττῶν*, quo indicetur, filiae educationem non sumtu prorsus omni carere, sed magno. Sed addidit h. v. sine dubio explicationis causa, neque ea recipienda est in textum. *L.*

13) *δευτέροις — γάμοις.* Vide, quae docte monuit *A. Neander.* l. l. p. 2. sq. et. p. 68. sqq. *L.*

κλύδωνος, δέχεται μὲν ἡμᾶς ἄμφω τὼ χεῖρε· [15]) τὴν δὲ ἰσότητα οὐδὲ οὕτως ἰσχύσαμεν φυλάξαι τὴν προτέραν. Καὶ γὰρ καὶ τῷ χρόνῳ φθάσας ἡμᾶς, καὶ πολλὴν τὴν σφοδρότητα [16]) ἐπιδειξάμενος, ἀνωτέρω πάλιν ἡμῶν ἐφέρετο καὶ εἰς ὕψος ἤρετο
7 μέγα. Πλὴν ἀλλ' ἀγαθός τε ὢν, καὶ πολλοῦ τὴν ἡμετέραν τιμώμενος φιλίαν, ἁπάντων ἑαυτὸν ἀποστήσας τῶν ἄλλων, ἡμῖν τὸν ἅπαντα χρόνον συνῆν· ἐπιθυμῶν μὲν τούτου καὶ πρότερον, ὅπερ δὲ ἔφην ὑπὸ τῆς ἡμετέρας κωλυόμενος ῥαθυμίας.
8 Οὐ γὰρ ἦν τὸν δικαστηρίῳ παρεδρεύοντα, [17]) καὶ περὶ τὰς ἐν

---

lectio minime ferenda est. Ἀναψύχειν nempe est idem, quod ἐπανάγειν τὴν ψυχὴν, s. ἀνακτᾶσθαι testibus Schol. Vulg. et Eustathio ad Homer. Odyss. IV, 568., ἀνακύπτειν vero dicitur proprie de iis, qui aquae fluctibus jam prorsus obruti iterum emergunt. Quae quum ita sint, sponte intelligitur, hoc posterius verbum illi superiori longe esse nostro in loco praeferendum ob verba, quae adjecta leguntur, τοῦ βιωτικοῦ κλύδωνος. Et sapit quidem ἀνέψυξα glossema, quo fortassis tota illa phrasis: ἀνέκυψα τοῦ βιωτικοῦ κλύδωνος explicabatur nescio a quo interprete. Similiter, ut hoc unum addam exemplum, usurpavit v. ἀνακύπτειν Clem. Alex. Coh. ad Gentes p. 3. *Potter.* οἱ δὲ, inquiens, ἀνανεύσαντες καὶ ἀνακύψαντες, Ἑλικῶνα μὲν καὶ Κιθαιρῶνα καταλειπόντων, οἰκούντων δὲ Σιών. Eodem sensu tropico usurpant Latini verbum *emergere.* Terent. Andr. III, 3, 30. *Spero dein facile ex illis sese emersurum* malis. Adelph. III, 2, 4, *Tot res repente circumvallant, unde emergi non potest.* L.

15) ἄμφω τὼ χεῖρε. Genus loquendi absolutum, Graecis frequens (vid. not. ad §. 11.) et Gallis; quorum linguam in multis verbis et idiotismis cum Graeca congruere, pridem docuerunt utriusque periti homines. Vetus interpres: *manu, ut dicitur, utraque.* Al. addunt προτείνας. *Beng.* Equidem προτείνας retinendum esse opinor, qua lectione adscita imago vividior quasi existit. Huc accedit, quod in tribus tantum Mss. omissum sit προτείνας, ut notavit *Montefalconius.* Regulae vero grammaticae minime impediunt, quo minus illa quoque lectio, quam habet *Bengel.*, stare possit, quare nolui quid mutare. *L.*

16) σφοδρότητα. Quae debeat esse vita adolescentis, qui sti ecclesiam pasturus, hoc exemplo docetur.

17) παρεδρεύοντα. Alii προσεδρεύοντα. „*Vide quid Libanius hac ipsa de re ad Chrysostomum hunc nostrum scripserit apud Isidorum Pelusiotam lib.* 2. *p.* 189." *Hoeschelius.* „*Ita fere Socrates de Chrysostomo nostro E. H. l.* 6. *c.* 3. συνιδὼν τὸν ἐν τοῖς δικαστηρίοις μοχθηρὸν βίον. *Ex hoc autem Chrysostomi loco colligit Valesius, eum aliquamdiu inter caussidicos militasse; contra quam docent Socrates loco praedicto et Sozomenus l.* 8. *c.* 2. *qui ajunt, eum caussas nunquam actitasse, sed e Libanii schola digressum, cum jam in foro caussas acturus esse crederetur. Attamen, si quid ego judico, haec Chrysostomi verba Historicis non contradicunt, sed cum iis optime conveniunt: cum* τὸν ἐν τῷ δικαστηρίῳ προσεδρεύοντα *aeque significet caussidicorum auditorem et discipulum, ac caussarum actorem. Historicis vero suffragatur Palladius, Chrysostomi aequalis et amicus, qui narrat, quod* ὀκτωκαιδέκατον ἔτος ἄγων ἀρηνίασε τοὺς σοφιστάς. *Vita Chrysostomi. p.* 40. *ed. Bi-*

τῇ σκηνῇ τέρψεις ἐπτοημένον,[18]) συγγίνεσθαι πολλάκις τῷ βίβλοις προσηλωμένῳ, καὶ μηδὲ εἰς ἀγορὰν ἐμβαλόντι ποτέ. Διὰ 9 τοῦτο πρότερον διειργόμενος, ἐπειδή ποτε ἡμᾶς ἔλαβεν[19]) εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ βίου κατάστασιν,[20]) ἀθρόως ἣν πάλαι ὤδινεν ἐπιθυμίαν ἀπέτεκε τότε· καὶ οὐδὲ τὸ βραχύτατον τῆς ἡμέρας μέρος ἡμᾶς ἀπολιμπάνειν ἠνείχετο, διετέλει τε παρακαλῶν, ἵνα τὴν οἰκίαν ἕκαστος ἀφέντες τὴν ἑαυτοῦ, κοινὴν ἄμφω[21]) τὴν οἴκησιν ἔχοιμεν· καὶ ἔπεισέ γε, καὶ τὸ πρᾶγμα ἦν ἐν χερσίν.[22])

---

got." *S. Thirlby.* Phrasis, a Valesio nimis pressa, multo latius patet. Homilia sive hujus, apud quem extat, sive Antiochi *Chrysostomi*, cui nonnulli eam tribuunt, ad illud, *Quemadmodum desiderat cervus*, de milite ait: κἂν στρατιώτης ᾖς, ἐν δικαστηρίῳ προσεδρεύων. significantius tamen est, δικαστηρίω παρεδρεύειν, de auditore. *Beng.* [Recte recepit in textum *Bengelius* παρεδρεύοντα pro προσεδρεύοντα, quod legitur apud *Montefalconium* aliosque. Qamvis enim per se non magnum sit discrimen inter v. παρεδρεύειν et προσεδρεύειν, ego tamen optimae notae libris in lectione παρεδρεύοντα conspirantibus hoc verbum praetulerim; quia imprimis etiam proprium est in re juridica. Nam phrasis: δικαστηρίῳ παρεδρεύειν significat: *assessorem esse in judiciis*, quod testatur Harpocration his verbis: Ἀριστοτέλης ἐν τῇ πολιτείᾳ φησί. Λαμβάνουσι δὲ παρέδρους ὅ τε Ἄρχων καὶ ὁ Πολέμαρχος, δύο ἑκάτερος, οὓς ἂν βούληται, καὶ οὗτοι δοκιμάζονται ἐν τῷ δικαστηρίῳ πρὶν παρεδρεύειν, καὶ εὐθύνας διδόασιν, ἐπὰν παρεδρεύσωσιν. Vid. *Buttmann.* ad Demosth. Orat. in Midiam p. 182. Ergo non inepte collegit ex h. l. *Valesius*, Chrysostomum per aliquod tempus inter caussidicos militasse. Cf. *A. Neander.* l. l. T. I, p. 5. *L.*]

18) πτοεῖσθαι, quod proprie est *perterrefieri*, dicitur deinde de animi commotione quacunque et quidem vehementiori. Sic dicit Plato Phaed. p. 68. C. περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἐπτοῆσθαι. Vid. *Krebs.* ad Plutarch. de audiendis poetis. p. 206. sq. ed. II. *Gatacker.* ad Antonin. IV, 19. p. 104. *Ernesti* ad Callimachi H. in Dian. 191. et *Schaefer.* ad Dionys. Halic. περὶ συνθ. ὀνομ. p. 10. Sic etiam Latinorum *trepidare* usurpatur de iis, qui aliquid agere instituunt, timentes, ut satis cito fiat. Vid. *Gronov.* et *Drackenb.* ad Liv. XXVII, 1. 8. *L.*

19) ἔλαβεν. „*Non desiit, prouti solet, divina Bonitas, ipsum* (Johannem) *subinde vellicare. Notent ii et sequantur, quos muneri sacro destinavit divinum consilium, hos divinos tractus mature; quos procul dubio in se quoque experientur, ut Spiritui S. ipsos segregaturo et veram aptitudinem in ipsis operaturo, 2. Cor. III. 5. primis statim annis se submittant. Discant etiam in nostro Joanne amicos seligere, cum quibus versentur et aedificentur, ut eundem quoque amicitiae fructum cum ipso sibi polliceri possint.*" Argent. Diss. cit.

20) κατάστασιν. Idem verbum, §. 253. 268.

21) ἄμφω. Sic Augustanus. Editi, ἀμφότεροι· quod proprie *utrosque*, non *utrumque* dicit: quamquam et ἀμφότεροι §. 24. et *utrique* etiam pro ἄμφω *ambo* dicitur.

22) ἐν χερσίν. Phrasis de conflictu bellico alias adhiberi solita quam hoc loco vim habeat, perspicies ex §. 23. 24.

10 II. Ἀλλά με αἱ συνεχεῖς τῆς μητρὸς ἐπῳδαὶ [1]) διεκώλυσαν ταύτην ἐκείνῳ δοῦναι τὴν χάριν, μᾶλλον δὲ ταύτην λαβεῖν παρ' ἐκείνου τὴν δωρεάν. ἐπειδὴ γὰρ ᾔσθετο ταῦτα βουλευόμενον, λαβοῦσά με τῆς δεξιᾶς, εἰσήγαγεν εἰς τὸν ἀποτεταγμένον οἶκον [2]) αὐτῇ· καὶ καθίσασα [3]) πλησίον ἐπὶ τῆς εὐνῆς ἧς ἡμᾶς ὤδινε, πηγάς τε ἠφίει δακρύων [4]) καὶ τῶν δακρύων ἐλεεινότερα προσετίθη τὰ ῥήματα, [5]) τοιαῦτα πρὸς ἡμᾶς ἀποδυρο-
11 μένη. Ἐγώ, φησι, [6]) παιδίον, τῆς ἀρετῆς τοῦ πατρὸς τοῦ σοῦ οὐκ ἀφήθην ἀπολαῦσαι ἐπὶ πολύ, τῷ Θεῷ τοῦτο δοκοῦν· [7]) τὰς γὰρ ὠδῖνας τὰς ἐπὶ σοὶ διαδεξάμενος ὁ θάνατος ἐκείνου, σοὶ μὲν ὀρφανίαν, ἐμοὶ δὲ χηρείαν ἐπέστησεν ἄωρον, καὶ τὰ

---

1) *ἐπῳδαί.* Verbum *μέσον. Basilius Seleuciensis* ἐπῳδὰς σωφροσύνης appellat verba Josephi ad heram, Or. 8. [Vid. Xenoph. Memorr. II, 6, 11. III, 11, 16. Eurip. Cycl. v. 642. ἀλλ' οἶδ' ἐπῳδὴν Ὀρφέως ἀγαθὴν πάνυ, ubi vid. Intpp. cf. Soph. Aj. v. 583. *L.*]

2) *οἶκον.* Οἶκος, ut Latinis *oecus*, pro parte domus. [Imprimis dicitur h. v. *de feminarum domicilio.* Sic jubet Telemachus ap. Hom. Od. I, 356. Penelopen abire εἰς οἶκον, i. e. in illam domus partem, quae ipsi erat assignata. Cf. Od. XIX, 414. *L.*]

3) *καθίσασα*, *sedens*, vel potius, *sedere jubens.* [vid. *Passow* in Lex. s. h. v. *L.*]

4) *πηγὰς δακρύων.* Elegans allusio. Hesychius, πηγαὶ τῶν ὀφθαλμῶν οἱ πρὸς τῇ ῥινὶ κανθοί. id est, hirqui interiores, unde lacrymae manant. Sed et ὀχετοὺς δακρύων idem Basilius dixit. [*πηγαὶ δακρύων*, i. e. *permultae lacrymae.* Schol. Soph. p. 121. ad πηγὰς γάλακτος dicit: πολὺ γάλα· ὡς τὸ δακρύων πηγάς, ἀντὶ τοῦ πολλὰ δάκρυα. Sic dicit Chrysost. Homil. IV. p. 342. B. πηγαὶ τῶν σκωλήκων. Cf. T. II, p. 274. E. et T. X, p. 255. A. *L.*]

5) *προσετίθη τὰ ῥήματα.* „Script. Anonym. vitae Chrysostomi et Sym. Metaph. in vita Chrysost. legunt προσετίθει ῥήματα, sine articulo, non male. quin et Codicum nonnulli habent προσετίθει, quod melius convenit cum ἠφίει.“ *Hughes.* Lectionem προσετίθει praetulit etiam *Montefalconius.* Cf. *Matthiae.* Gr. Gr. min. §. 205. 1. *L.*

6) *ἐγώ, φησι.* „*Mater ab instituto filium retrahit oratione lamentabili et maternorum affectuum plena, qui hic miro artificio exprimuntur.*“ *Jac. Ceratinus.* — Saepe ante φησὶ comma tollit ἔγκλισις, verba jungens.

7) *τοῦτο δοκοῦν.* Graeci accusativum saepe absolute ponunt, non modo nominum, ut αἴτιον, §. 273. ἀρχήν, §. 118. δίκην, §. 524. μέρος, §. 420. ὄναρ, §. 38. item δεῖν, pro δέον, §. 220. ἔλαττον, §. 62. θάτερον, §. 618. sed etiam participiorum. *Franc. Vigerius* haec collegit: δόξαν, ἐξὸν, ἐνὸν, παρὸν, διαφέρον, ἐνδεχόμενον, ἐγχωροῦν, παρασχὸν, παρατυχόν. quibus addi possunt, δεῆσον, μετὸν, ἀκουσθὲν, γνωσθὲν, ἀποδειχθὲν, ἄδηλον, βιασάμενον, συμβὰν, ἐπελθὸν, μελῆσαν, ἐνδοιαζόμενον. et e N. T. ἀρξάμενον, χρήσιμον. [Vid. Ev. Luc. XXIV, 47. cf. *Herm. ad Viger.* p. 769. not. 213. coll. 329. 330. *Fischer. ad Weller.* Vol. III, P. I. p. 392. *Winer Gr. d. N. T. Sprachidioms.* p. 301. *L.*]

τῆς χηρείας δεινὰ, ἃ μόναι αἱ παθοῦσαι δύναιντ᾽ ἂν εἰδέναι καλῶς. Λόγος γὰρ οὐδεὶς ἂν ἐφίκοιτο τοῦ χειμῶνος ἐκείνου 12 καὶ τοῦ κλύδωνος, ὃν ὑφίσταται κόρη, ἄρτι μὲν τῆς πατρῴας οἰκίας προελθοῦσα, καὶ πραγμάτων ἄπειρος οὖσα· ἐξαίφνης δὲ πένθει τε ἀσχέτῳ βαλλομένη, καὶ ἀναγκαζομένη φροντίδων καὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς φύσεως ἀνέχεσθαι μειζόνων. Δεῖ γὰρ, 13 οἶμαι, 8) ῥᾳθυμίας τε οἰκετῶν ἐπιστρέφειν καὶ κακουργίας 9) παρατηρεῖν, συγγενῶν ἀποκρούεσθαι ἐπιβουλὰς, τῶν τὰ δημόσια εἰσπραττόντων 10) τὰς ἐπηρείας, καὶ τὴν ἀπήνειαν ἐν ταῖς τῶν εἰσφορῶν καταβολαῖς φέρειν γενναίως. Εἰ δὲ καὶ 14 παιδίον καταλιπὼν ὁ τεθνηκὼς 11) ἀπέλθοι, θῆλυ μὲν ὄν, πολλὴν καὶ οὕτω παρέξει τῇ μητρὶ τὴν φροντίδα, ὅμως δὲ καὶ ἀναλωμάτων 12) καὶ δέους ἀπηλλαγμένην. ὁ δὲ υἱὸς μυρίων αὐτὴν φόβων καθ᾽ ἑκάστην ἐμπίμπλησι τὴν ἡμέραν, καὶ πλειόνων φροντίδων· τὴν γὰρ τῶν χρημάτων ἐῶ δαπάνην, ὅσην ὑπομένειν ἀναγκάζεται, ἐλευθερίως αὐτὸν ἀναθρέψαι ἐπιθυμοῦσα. Ἀλλ᾽ ὅμως οὐδέν με τούτων ἔπεισε δευτέροις ὁμιλῆ- 15 σαι γάμοις, 13) οὐδὲ ἕτερον ἐπεισαγαγεῖν νυμφίον τῇ τοῦ πα-

---

8) *οἶμαι*. Anonymus Scriptor vitae Chrysostomi vim verbi *οἶμαι* indicat, quum pro eo *πάντως* h. l. posuit. conf. §. 153. 198.

9) *κακουργίας*, *Δόλους*. §. 77.

10) *τὰ δημόσια πραττόντων* Editi, *τὰ δημόσια εἰσπραττόντων*, angustiore notione. conf. §. 527. [*Bengelius* dedit *πραττόντων*. At *εἰσπραττόντων* in libris omnibus editis et manuscriptis extat. Utraque formula toto coelo distat. *τὰ δημόσια πράττειν* nempe est: *rempublicam gerere*, *τὰ δημόσια εἰσπράττειν* vero significat: publicas pecunias exigere, quae actio ipsa vocatur a scriptoribus Graecis *εἴσπραξις*, uti quemvis jam vulgaria edocent Lexica. Ipsa verborum vicinia orationisque nexus pro nostra lectione pugnant. *L.*]

11) *τεθνηκώς*. Ita dedit *Bengel. Montefalconius* contra scripsit *τεθνεώς*. Nihil prorsus interest, utrum hanc an illam lectionem eligamus, imprimis quum utraque lectio *Frontone Ducaeo* teste reperiatur in Mss. Equidem tamen praetulerim *τεθνεώς*, quod facile aliquis tanquam formam poeticam [quae sane proprie est, vid. *Thiersch. Gr. d. Homer. etc.* ed. 3. p. 343.] ejicere et in *τεθνηκώς* transmutare poterat. Est vero *τεθνεώς* non minus Atticum quam *τεθνηκώς*, quod videre est ex Plat. Euth. IV. *ἔστι δὲ δὴ τῶν οἰκείων τις ὁ τεθνειὼς ὑπὸ τοῦ σοῦ πατρός*. Vid. *Fischer.* ad h. l. Alia exempla collegit *Mich. Maittaire de Graec. Ling. Dialectis.* p. 463. ed. *Sturz.* *L.*

12) *ἀναλωμάτων*. Scriptor Anon. vitae Chrysost. adjicit *περιττῶν*, quo indicetur, filiae educationem non sumtu prorsus omni carere, sed magno. Sed addidit h. v. sine dubio explicationis causa, neque ea recipienda est in textum. *L.*

13) *δευτέροις — γάμοις*. Vide, quae docte monuit *A. Neander.* l. l. p. 2. sq. et. p. 68. sqq. *L.*

λεῖν, ὅτι σὲ εἰς βιωτικὰς περιέλκω φροντίδας, καὶ τῶν πραγμάτων ἀναγκάζω προστῆναι τῶν ἐμῶν· μὴ τοὺς τῆς φύσεως νόμους, μὴ τὴν ἀνατροφὴν, μὴ τὴν συνήθειαν μηδὲ ἄλλο μηδὲν αἰδεσθῆς, 23) ὡς ἐπιβούλους φεῦγε καὶ πολεμίους. εἰ δὲ ἅπαντα πράττομεν, ὥστε πολλήν σοι παρασκευάσαι σχολὴν εἰς τὴν τοῦ βίου τούτου πορείαν· εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον, οὗτος γοῦν
22 κατεχέτω σε παρ' ἡμῖν ὁ δεσμός. Κἂν γὰρ μυρίους σε λέγῃς φιλεῖν, οὐδείς σοι παρέξει τοσαύτης ἀπολαῦσαι ἐλευθερίας· ἐπειδὴ μηδέ ἐστί τις, ὅτῳ μέλει τῆς σῆς εὐδοκιμήσεως ἐξ ἴσης
23 ἐμοί. 24) Ταῦτα μὲν καὶ τὰ τούτων πλείονα πρὸς ἐμὲ μὲν ἡ μήτηρ, ἐγὼ δὲ πρὸς τὸν γενναῖον ἔλεγον ἐκεῖνον. ὁ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἐδυσωπεῖτο τοῖς ῥήμασι τούτοις, ἀλλὰ καὶ πλέον ἐνέκειτο, ταὐτὰ ἀπαιτῶν, ἅπερ καὶ πρότερον.
24 III. Ἐν τούτῳ δὲ ἡμῶν ὄντων, καὶ τοῦ μὲν συνεχῶς ἱκετεύοντος, ἐμοῦ δὲ οὐκ ἐπινεύοντος, 1) ἄφνω τις ἐπιστᾶσα φήμη διετάραξεν ἀμφοτέρους· ἡ δὲ φήμη ἦν, 2) εἰς τὸ τῆς ἱερω-
25 σύνης 3) ἡμᾶς ἀξίωμα μέλλειν προάγεσθαι. 4) Ἐγὼ μὲν οὖν,

---

23) *αἰδεσθῆς, ὡς.* Sic editio prima, medium tenens. Inde alii, αἰδεσθεὶς, ὡς· alii, αἰδεσθῇς, ἀλλ' ὡς. Asyndeton habet pondus. [Equidem scribendum duco αἰδεσθεὶς, ὥς, quam eandem lectionem secutus est in versione vernacula *Hasselbach. L.*].

24) *ἐξ ἴσης ἐμοί.* Concise dictum.

1) *οὐκ ἐπινεύοντος.* Character animi districti.

2) *φήμη ἦν.* Totam hanc rem circiter A. C. 372. gestam esse docet *Montefalconius* [T. I. p. 360.] in Monito his libris praefixo.

3) *ἱερωσύνης.* Al: ἐπισκοπῆς. Sed ἱερωσύνης lectio et a libris firmior est, et a re melior, quatenus generale vocabulum magis convenit cum famae natura, qua non credibile est definitum initio fuisse, quem ad gradum ambo essent vocandi. Ac revera diaconus tum factus est Basilius, non presbyter aut episcopus. Fere semper *sacerdotii* vocabulum in hac collocutione adhibetur; *episcopatus*, perraro, ad quem Basilius posthac videlicet perventurus foret. *Sacerdotium* quo sensu dicatur, vide ad §. 175. nunc unum addimus, ἱερωσύνη scribendum esse, non, ut a multis, ἱεροσύνη· non quo discrimen sit in significatione, quod *E. Schmidius* statuit in Notis ad N. T. f. 1224. sed — οσύνη scribitur post syllabam longam, ut δικαιοσύνη· at — ωσύνη post brevem, ut ἁγιωσύνη. quod ipsum miscendae syllabarum quantitatis studium in comparativis et superlativis obvium est. *Beng.*

4) *προάγεσθαι. Editio Lovaniensis et Savil. habent παράγεσθαι. ita Budaeus editionem Lovan. secutus in Commentariis eodem anno editis p.* 485. *παράγειν, inquit,* εἰς ἀξίωμα ἐπισκοπῆς, i. e. promovere, non semel Chrysost. ἐν τῇ περὶ ἱερωσύνης. *Et in his quidem libris saepius occurrit.* (§. 157. 371. 373. 379.) *fatendum tamen est, quod* τὸ παράγειν *isto in sensu vix alibi invenitur:* προάγειν vero *ap. Plutarch. ita usurpatur.* etc. **Thirlby.** Anno 1529 et

ἅμα τῷ τὸν λόγον ἀκοῦσαι τοῦτον, δέει τε καὶ ἀπορίᾳ συνειχόμην· δέει μὲν, μή ποτε καὶ ἄκων ἁλῶ· ἀπορίᾳ δὲ, ζητῶν πολλάκις, πόθεν ἐπῆλθε ταῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις ἐνθυμηθῆναί τι τοιοῦτο περὶ ἡμῶν. εἰς γὰρ ἐμαυτὸν ἀφορῶν, οὐδὲν εὕρισκον ἔχοντα τῆς τιμῆς ἄξιον ἐκείνης. Ὁ δὲ γενναῖος οὑτοσὶ 5) προσ- 26 ελθών μοι κατ᾽ ἰδίαν, καὶ κοινωσάμενος περὶ τούτων ὡς ἀνηκόῳ γε ὄντι τῆς φήμης, ἐδεῖτο, κἀνταῦθα καὶ πράττοντας καὶ βουλευσαμένους ὀφθῆναι τὰ αὐτὰ, καθάπερ καὶ πρότερον· ἕψεσθαι γὰρ αὐτὸν ἑτοίμως ἡμῖν, καθ᾽ ὁποτέραν ἂν ἡγώμεθα τῶν ὁδῶν, εἴτε φεύγειν εἴτε ἑλέσθαι δέοι. Αἰσθόμενος τοί- 27 νυν αὐτοῦ τῆς προθυμίας ἐγὼ, καὶ ζημίαν ἡγησάμενος οἴσειν παντὶ τῷ κοινῷ 6) τῆς ἐκκλησίας, εἰ νέον οὕτως ἀγαθὸν, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπιστασίαν ἐπιτήδειον, 7) ἀποστε-

---

Lovaniensis editio et commentarii Budaei prodiere: utrumque autem opus ad Erasmi editionem videtur exactum. Ex hac certe manavit lectio *παράγεσθαι*, quamquam *προάγεσθαι* huic loco melius congruit, quod fama ut magnum quiddam ferret, adolescentes in tantam dignitatem *productum* iri. In ceteris verbum *μέσον*, *παράγειν*, Chrysostomi instituto magis serviit.

5) *οὑτοσί.* Sic *τουτωνί*, §. 1. [Vid. *Matthaei*. Gr. Gr. min. §. 150. not. 2. *L.*]

6) *παντὶ τῷ κοινῷ.* Non facile alias cum *τὸ κοινόν* conjunctum invenies adjectivum *πᾶς*. Nam *τὸ κοινόν* cum genitivo jam indicat, non partem tantum illius rei, quae per genitivum exprimitur, esse intelligendam. Xenoph. Cyrop. V, 5, 6. *τὸ τῶν Περσῶν κοινόν*, *Persarum civitas universa.* Cf. I, 5, 4. et Cic. in Verr. II, 46, 63. *Commune Siciliae*, i. e. universa Sicilia. Vid. *Fischer.* ad Plat. Crit. c. XI. Nostro tamen in loco *τὸ κοινόν* verti potest: *Gemeinwesen*, ut ad verbum reddidit *Hasselbach.*, vel etiam *utilitas publica*, quo sensu occurrit ap. Xenoph. de Venat. XIII, 11. *οἱ κυνηγέται εἰς τὸ κοινὸν τοῖς πολίταις τὰ σώματα παρέχουσιν.* *L.*

7) *ἐπιστασίαν.* *Morel. et maxima pars Mss. ἐπίστασιν, Savil. et tres mss. ἐπιστασίαν, quae lectio praestare videtur hoc loco. Montef. Philo, ἀλόγων δυνάμενον ποιεῖσθαι ἐπιστασίαν. p.* 105. *Idem; ἡνιόχησιν καὶ παιδείαν καὶ ἐπίστασιν δέξασθαι δυναμένη ψυχή. p.* 338. *Hoeschelius.* *ἐπιστασία* exstat etiam §. 84. 212. *Beng.* [Recte *Bengelius* vocabulum *ἐπιστασίαν* in textum recepit; nam *ἐπίστασις* prorsus diversa est ab *ἐπιστασίᾳ*, quae posterior vox tantum munus seu praefecturam indicat. Eadem lectionis varietas locum habet apud Xenophontem Mem. Socr. I, 5, 2. *ἐπιτρέψαιμεν ἔργων* (agriculturae) *ἐπίστασιν.* Ita enim est in editionibus vulgaribus. Recte vero in libris Stobaei legitur *ἐπιστασία*. Est vero *ἐπιστασία* h. l. munus *ἐπιστάτου*. Jam quum *ἐπιστάτης* non solum sit is, qui alii praeest, sed etiam, qui aliquem instituit (cf. Ev. Luc. V, 4.), verba nostri loci: *πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπιστασίαν ἐπιτήδειον* non verterim, *hominem ad alios regendos aptum*, sed potius, *hominem* ad alios *erudiendos aptum.* Certe eundem significatum *docendi* adstruit verbo *ἐπιστάναι* *Krebs.* ad Plutarch. de Aud. poet. C. III, p. 136. cf. *Schleusner.* in Lex. N. T. p. 924. *L.*]

ροίην [8]) τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀγέλην διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἐμαυτοῦ. οὐκ ἀπεκάλυψα τὴν γνώμην, ἣν εἶχον περὶ τούτων, ἐκείνῳ, καίτοι γε μηδέποτε πρότερον ἀνασχόμενος λαθεῖν τι τῶν βουλευμάτων αὐτὸν τῶν ἐμῶν· ἀλλ' εἰπὼν δεῖν τὴν ὑπὲρ τούτων βουλὴν εἰς ἕτερον ἀναβαλέσθαι καιρὸν (οὐ γὰρ νῦν τοῦτο κατεπείγειν,) ἔπεισά τε εὐθέως μηδὲν ὑπὲρ τούτων φροντίζειν, καὶ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ παρέσχον θαῤῥεῖν, [9]) ὡς ὁμογνωμονήσον-
28 τος, εἴ ποτέ τι τοιοῦτον συμβαίη παθεῖν. Χρόνου δὲ παρελθόντος οὐ πολλοῦ, καὶ τοῦ μέλλοντος ἡμᾶς χειροτονήσειν [10]) ἐλθόντος καὶ κρυπτομένου μου, αὐτὸς, [11]) μηδὲν τούτων εἰδὼς, ἄγεται μὲν ὡς ἐφ' ἑτέρᾳ προφάσει· δέχεται δὲ τὸν ζυγὸν, ἐλπίζων, ἐξ ὧν ὑπεσχημένος ἤμην αὐτῷ, καὶ ἡμᾶς πάν-
29 τως ἕψεσθαι, μᾶλλον δὲ νομίζων ἡμῖν ἀκολουθεῖν. Καὶ γὰρ

---

8) ἀποστεροίην. Amat hoc verbum duos accusativos. [Vid. *Sturz.* Lex. Xenoph. s. v. ἀποστερεῖν et Schol. Aristoph. Plut. 372. *L.*]

9) παρέσχον θαῤῥεῖν. Elegans phrasis. Sic libr. 3. pro vita monast. c. 10. εἴτις ὑπὲρ τῶν ἀναγκαίων παρέχοι θαῤῥεῖν, *si quis mihi spondeat, necessaria non negligi.*

10) χειροτονήσειν. Vetus int. *qui nos erat ordinaturus sacerdos.* Idem verbum Graecum eodem Latino reddidere veteres Interpretes Canonum Apostolicorum, Eusebiique et Socratis, quos laudat *Fronto Ducaeus* in Notis ad Homil. 1. ad Pop. Ant. Idem: *Apud profanos quidem scriptores*, inquit, χειροτονία, *quae proprie* manuum extensionem *sonat*, decretum *significat vel* suffragiorum lationem, *qua in populi comitiis magistratus deferebantur*, *et* χειροτονεῖν per suffragia creare: *sed apud Christianos et sacros auctores peculiariter pro* ecclesiasticorum ministrorum ordinatione *sumitur, qui plerique per impositionem manuum accipiebant potestatem.* Subjungitque illud *Chrysost.* Hom. 27. in Act. 13, 3. χειροτονεῖται λοιπὸν (ὁ παῦλος) εἰς ἀποστολήν. et Hom. 14. in c. 6, 6. καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας. ἐχειροτονήθησαν διὰ προσευχῆς. τοῦτο γὰρ ἡ χειροτονία ἐστίν. ἡ χεὶρ ἐπίκειται τοῦ ἀνδρὸς, τὸ δὲ πᾶν ὁ Θεὸς ἐργάζεται. [Notare verbum χειροτονεῖν proprie *manum extendere*, nemo ignorat. Et solebant jam veteres Graeci in concionibus suffragia ferre manibus vel attollendis vel demittendis (cf. Xenoph. Anab. III, 3, 22.), unde χειροτονεῖν jam apud scriptores profanos notat: *per suffragia aliquem creare*, quod vel ex Hesychii et Suidae testimonio patet, quorum alter reddidit per καθιστᾷν, et ψηφίζειν, hic vero χειροτονήσαντες explicuit per: ἐκλεξάμενοι. Eundem significatum in N. T. quoque tenere hoc verbum praeter Lexicographos docuit *Wetstenius.* N. T. T. II, 198. Quo significatu h. v. apud patres ecclesiae legatur, optime docuit *Suicer.* in Thes. Eccles. T. II, 1514. *L.*]

11) μοῦ, αὐτός. Αὐτὸς *deest in quibusdam Mss. Montef.* μοῦ, αὐτὸς, *abest a M. S. Hoesch.* Neutram voculam vetus expressit int. Teneatur medium, μοῦ retento, αὐτὸς deleto. [Imo utraque vox retinenda videtur, cujus sententiae etiam fuit *Hasselbachius.* Hic vir cur vero pro μοῦ legendum censeat ἐμοῦ ob statim insequens αὐτὸς, equidem ne conjiciendo quidem potui acquirere. *L.*]

τινὲς τῶν ἐκεῖ παρόντων, ἀσχάλλοντα πρὸς τὴν σύλληψιν ὁρῶντες, ἠπάτησαι βοῶντες· ὡς ἄτοπον εἴη, τὸν μὲν θρασύτερον εἶναι δοκοῦντα παρὰ πᾶσιν (ἐμὲ λέγοντες) μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικείας εἶξαι τῇ τῶν πατέρων κρίσει· ἐκεῖνον δὲ τὸν πολὺ συνετώτερον καὶ ἐπιεικέστερον, θρασύνεσθαι[12]) καὶ κενοδοξεῖν, σκιρτῶντα[13]) καὶ ἀποπηδῶντα καὶ ἀντιλέγοντα. Τούτοις εἴξας τοῖς ῥήμασιν, ἐπειδὴ ἤκουσεν ὅτι διέφυγον, εἰσελθὼν πρός με μετὰ πολλῆς τῆς κατηφείας, καθέζεται[14]) πλησίον,[15]) καὶ ἐβούλετο μέν τι καὶ εἰπεῖν· ὑπὸ δὲ τῆς ἀπορίας κατεχόμενος, καὶ λόγῳ παραστῆσαι τὴν βίαν, ἣν ὑπέμεινεν, οὐκ ἔχων, ἅμα τῷ χάναι, ἐκωλύετο φθέγξασθαι, τῆς ἀθυμίας,[16]) πρὶν ἢ τοὺς ὀδόντας ὑπερβῆναι, διακοπτούσης τὸν λόγον. Ὁρῶν τοίνυν ἐγὼ περίδακρυν[17]) ὄντα καὶ πολλῆς πεπληρωμένον τῆς τα- 30 31

---

12) θρασύνεσθαι κ. τ. λ. Verbis ἀντιτείνειν καὶ αὐθαδιάζεσθαι, ἀφηνιάζειν καὶ τὸν ζυγὸν ἀναίνεσθαι, utitur in pari causa *Gregorius Naz.*

13) σκιρτῶντα. Similis locus est Homil. X, p. 389. D. τί γὰρ χαίρεις, εἰπέ μοι, τί δὲ σκιρτᾷς, καὶ πηδᾷς; Ita et Homil. II, p. 371. B. eadem conjunxit; et T. I, p. 577. E. legitur: ἔχαιρον, ἐσκίρτων, ἐπήδων. Notes tamen in locis a me hic excitatis notare h. v. *exultare laetitia*, nostro vero loco in malam partem usurpari. Plura exempla collegit *C. F. Matthaei.* ad Hom. III. T. II, p. 25. sqq. Cf. Homer. Iliad. XX, 226. 228. Usurpatur hoc verbum ab Homero imprimis de equis, ὅτε σκιρτῷεν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν. *L.*

14) καθέζεται. Ed. prima, καθίζει τε. *Hoeschelius: Ferri et haec potest lectio. nam* καθίζειν, *sedere; Luc.* 5, 3. *Alias active, ut Psalmo* 142, ἐκάθισέ με ἐν σκοτεινοῖς. *v.* 4. *Eadem est ratio verbi* ἀναλύειν. *Active usurpatur in hoc libro* (§. 53.) *neutraliter est accipiendum Sap.* 16. *v.* 14. *et paragraphus ille hoc corrigendus modo:* ἐξελθὸν δὲ πνεῦμα οὐκ ἀποστρέφει, οὐδὲ ἀναλύει ψυχὴ παραληφθεῖσα. *i. e.* Spiritus autem egressus non revertitur, neque anima assumta redit. *quo significatu lib. ejusdem cap.* 2. *v.* 1. [Nec desunt exempla ex melioris Graecitatis scriptoribus, quae docent activo sensu verbum καθίζειν usurpari. Vid. Thom. Mag. p. 486. cf. Xenoph. Cyrop. VIII, 4, 1. οὐδ᾽ ἐκάθισε Γαδάτας. Hist. Gr. IV, 1, 13. ῥαπτὰ ἐφ᾽ ὧν καθίζουσιν. Equidem tamen praefero lectionem καθέζεται, quam etiam tuitus est *Bengel.*, quia non video, quomodo servata lectione καθίζει τε explicari possit bene τε proxime praecedente participio. *L.*]

15) πλησίον. Sic ed. prima et vet. int. Ceteri μου addunt.

16) τῆς ἀθυμίας. Ὑπὸ ex mss. praefigit *Montefalconius.*

17) περίδακρυν. *Sic Euripidis illa*, πόθον ἀμφιδάκρυτον, *interpretatur Scholiastes*, ἐπιθυμίαν περίδακρυν. *Phoeniss. v.* 332. *Thirlby.* Antitheton, περιχαρῆ. frequens quippe περι in adjectivis affectum notantibus. Hunc ipsum dialogi locum, et hoc ipsum verbum imitatus videtur *Basilius Seleuciensis* lib. 1. Theclae: Προσῆλθε δ᾽ οὖν ὅμως τῇ παρθένῳ κατηφὴς καὶ περιδεὴς καὶ περίδακρυς, ὅ τι μὲν καὶ φθέγξοιτο πρὸς αὐτὴν τέως ἀπορῶν, μόλις δὲ

ῥαγῆς, καὶ τὴν αἰτίαν εἰδὼς· ἐγέλων τε ὑπὸ πολλῆς τῆς ἡδονῆς, καὶ τὴν δεξιὰν κατέχων ἐβιαζόμην καταφιλεῖν, καὶ τὸν Θεὸν ἐδόξαζον, ὅτι μοι τὸ τῆς μηχανῆς τέλος εἶχε καλὸν καὶ
32 οἷον ηὐχόμην ἀεί. Ὡς δὲ εἶδε περιχαρῆ τε ὄντα καὶ φαιδρὸν, καὶ πρότερον ἠπατημένος ὑφ' ἡμῶν ᾔσθετο, καὶ μᾶλλον ἐδάκνετο καὶ ἐδυσχέραινε.

IV. Καί ποτε μικρὸν ἀπ' ἐκείνου καταστὰς τοῦ θορύβου τῆς ψυχῆς, ἀλλ' εἰ καὶ [1]) τὸ ἡμέτερον, [2]) φησὶ, διέπτυσας, καὶ λόγον ἡμῶν ἔχεις οὐδένα λοιπὸν (οὐκ ἔγωγε οὐκ οἶδα ἀνθ' ὅτου [3])· τῆς γοῦν ὑπολήψεως ἔδει σε φροντίσαι τῆς σῆς. Νῦν δὲ τὰ πάντων ἠνέῳξας στόματα; καὶ δόξης σε ἐρῶντα κενῆς τὴν λειτουργίαν [4]) ταύτην παρῃτῆσθαι λέγουσιν ἅπαντες·
33 ὁ δὲ ἐξαιρησόμενός σε τῆς κατηγορίας ταύτης οὐκ ἔστιν. Ἐμοὶ δὲ οὐδὲ εἰς ἀγορὰν ἐμβαλεῖν ἀνεκτόν· τοσοῦτοι οἱ προσιόντες ἡμῖν καὶ καθ' ἑκάστην ἐγκαλοῦντες τὴν ἡμέραν. Ὅτ' ἂν γὰρ ἴδωσί που φανέντα τῆς πόλεως, λαβόντες καταμόνας, ὅσοι πρὸς ἡμᾶς οἰκείως ἔχουσι, τῷ πλείονί με τῆς κατηγορίας ὑποβάλλουσι μέρει. Εἰδότα γὰρ αὐτοῦ τὴν γνώμην, φασὶν, (οὐδὲ γὰρ ἄν τι σὲ ἐλάνθανε τῶν ἐκείνου), οὐκ ἔδει ἀποκρύψασθαι, ἀλλ' ἡμῖν ἀνακοινώσασθαι ἐχρῆν· καὶ πάντως οὐκ ἂν ἠπορή-
34 σαμεν πρὸς τὴν ἄγραν μηχανῆς. [5]) Ἐγὼ δὲ, ὅτι μὲν σε οὐκ ᾔδειν ἐκ πολλοῦ ταῦτα βουλευόμενον, αἰσχύνομαι καὶ ἐρυθριῶ πρὸς ἐκείνους εἰπεῖν, μήποτε καὶ ὑπόκρισιν τὴν ἡμετέραν εἶναι νομίσωσι φιλίαν. Εἰ γὰρ καὶ ἔστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν, καὶ οὐδὲ ἂν αὐτὸς ἀρνηθείης, ἐξ ὧν εἰς ἡμᾶς ἔπραξας νῦν· ἀλλὰ

ποτε τῆς λύπης ἀπενεγκὼν τοιαῦτά φησι πρὸς αὐτήν. eodem libro: ὁμοῦ τε ἡσθεῖσα καὶ γενομένη περίδακρυς. Plura sunt hujus dialogi verba composita, quae in lexicis adhuc non reperias: ἀντείσειμι, διάκλασις, προσφλέγω, προσχαίρω et reliqua, quae *Index* dabit.

1) ἀλλ' εἰ καί. *Basilii cum amico expostulationes plus verecundae modestiae quam acerbitatis habentes, tristesque de amicitiae fide violata querimoniae non minus amoris quam doloris indices.* Ceratinus.

2) τὸ ἡμέτερον. Sic §. 128. cum opposito, τὸ σαυτοῦ. et, τὰ ἡμέτερα. §. 55. 130. 281.

3) ὅτου. Sic ὅτῳ. §. 22.

4) λειτουργία. Patribus est *omne ministerium sacrum.* Euseb. H. E. IV, 1. p. 287. *Hein.* τέταρτος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τὴν τῶν αὐτόθι λειτουργίαν κληροῦται Πρίμος. Vid. *Suicer. Thes. Eccles.* T. II, p. 219. *L.*

5) μηχανῆς. Varius et elegans hujus verbi usus. §. 31. 70. 106. 385. 394.

τοὺς ἔξωθεν καὶ μετρίαν γοῦν περὶ ἡμῶν ἔχοντας δόξαν καλὸν τὰ ἡμέτερα κρύπτειν κακά. Εἰπεῖν μὲν οὖν πρὸς αὐτοὺς τἀ- 35 ληθὲς, καὶ ὡς ἔχει τὰ καθ' ἡμᾶς, ὀκνῶ· ἀναγκάζομαι δὲ λοιπὸν σιωπᾶν, καὶ κύπτειν εἰς γῆν, καὶ τοὺς ἀπαντῶντας ἐκτρέπεσθαι, καὶ ἀποπηδᾶν. Κἂν γὰρ τὴν προτέραν ἐκφύγω κα- 36 τάγνωσιν, ψεύδους ἀνάγκη με κρίνεσθαι λοιπόν· οὐδὲ γὰρ ἐθελήσουσι πιστεῦσαί ποτε, ὅτι καὶ *Βασίλειον* 6) μετὰ τῶν

---

6) *Βασίλειον.* Hic quis fuerit, multum disquiritur. Auctores citantur a *Cantabrigiensibus*: quibus addantur *Dausqueji* Notae in Basilium Seleuciensem, hunc enim is aliique collocutorem Chrysostomi statuunt pridem; alii Magnum illum Caesariensem episcopum. Utrosque praeter rationem temporum locorumque ipse dialogus redarguit. nam duo illi initio monachi fuerant; Basilius autem Chrysostomi solitudinem cogitarat ille quidem amplecti, §. 4. sed ex sua domo ad sacerdotium perductus est. §. 8. 9. Caute Georgius Alexandriae episcopus lib. XCVI. apud Photium abstinuit a re definienda. *τὰ δὲ πολλὰ,* inquit de Chrysostomo, *βασιλείῳ συνῆν τῷ μεγάλῳ, ἀλλ' οὐχ ὡς ἕτεροί φασιν* (subaudi, *αὐτὸν κεχρῆσθαι*, ut non opus sit conjectura Dausqueji *οὐχ ἧττον* pro *οὐχ*) *ἑτέρῳ, ὃν καὶ διάκονον ὁ μελέτιος χειροτονεῖ, καὶ τῶν ἄλλων πλέον ὁ ἰωάννης εἰς φιλίαν προὔκρινεν.* Cel. I. A. *Fabricius*, sententias, ut apparet, conciliaturus, *condiscipuli,* inquit, *et familiares Chrysostomi fuere Basilius, Caesareensis postea episcopus, diversus a Basilio magno et junior.* etc. Vol. 7. Biblioth. Gr. p. 555. Idem tamen conjecturam memorat nescio cujus viri docti, qui sub Basilii nomine Evagrium latere existimet episcopum Antiochenum. Secutus videtur vir ille doctus Socratem haec de Chrysostomo memorantem: *ἐπὶ τὸν ἡσύχιον ἐτρέπετο βίον, ζηλώσας Εὐάγριον, ὃς καὶ αὐτὸς φοιτῶν παρὰ τοῖς αὐτοῖς διδασκάλοις τὸν ἡσύχιον πάλαι βίον μετῄρχετο.* quae et de Basilio suo Chrysostomus praedicat, §. 2. 9. et ejusmodi sunt, ut in plures vix conveniant. *Omnibus*, inquit Montefalconius, *accurate perpensis verisimile puto Basilium eum esse, qui Synodo Constantinopolitanae anno 381. Episcopus Raphaneae subscribit: siquidem tempus apprime quadrat; Raphanea in Syria prope Antiochiam sita erat, commodus sane locus, ut Joannis Chrysostomi frequenti colloquio, imo etiam contubernio frueretur Basilius, quod in fine dialogi se peroptare dicit.* Denique sive sui nominis est hic Basilius, sive alterius; memoria ejus, si a Dialogo discesseris, statim sub illam aetatem intermissa fuit, (nam si mansisset, non tanta foret jam pridem opinionum varietas:) ipse in illo est piorum, qui posteritatis notitiam effugerunt, beato nihilominus et magno numero, cujus revelandi tempus prope est. [Qui opinati sunt Basilium illum esse Basilium Magnum, hauserunt quidem illam notitiam ex Socrate Hist. Eccl. VI, 3. p. 255. Steph., ex quo loco tamen nihil amplius comprobari potest, quam Chrysostomum saepius cum Basilio Caesareensi conversatum esse. Vocat nimirum illo in loco Socrates Chrysostomum *Ἰωάννην, τῷ Βασιλείῳ μετὰ Καισαρείας τῶν Καππαδοκῶν ἐπισκόπῳ πολλὰ διάγοντα.* Quod ad illam sententiam spectat, ex qua sub Basilii nomine lateat Evagrius, nititur ea ipsa testimonio Socratis. Hist. Eccl. VI, 3. p. 255. Steph.; qui dicit, Chrysostomum imitatum esse Evagrium, quocum iisdem usus sit doctoribus. Cf. *Suppl. Act. Erudit. T. V. p.* 306. et *J. A. Cramer's Vorbericht*

37 ἄλλων ἔταξας, οἷς οὐ θέμις εἰδέναι τὰ σά. Ἀλλὰ τούτων μὲν οὐ πολύς μοι λόγος, ἐπειδὴ σοὶ τοῦτο γέγονεν ἡδύ. Τῶν δὲ λοιπῶν [7]) πῶς οἴσομεν αἰσχύνην; οἱ μὲν γὰρ ἀπονοίας, οἱ δὲ φιλοδοξίας σὲ γράφονται· ὅσοι δὲ εἰσὶν ἀφειδέστεροι τῶν αἰτιωμένων, ταῦθ᾽ ἡμῖν ἐγκαλοῦσιν ἀμφότερα ὁμοῦ, καὶ προσ-
38 τιθέασι τὴν εἰς τοὺς τετιμηκότας ὕβριν [8]) δίκαια πεπονθέναι λέγοντες αὐτούς, καὶ εἰ μείζονα τούτων ἀτιμασθέντες ἔτυχον παρ᾽ ἡμῶν· ὅτι τοσούτους καὶ τηλικούτους [9]) ἀφέντες ἄνδρας, μειράκια [10]) χθὲς καὶ πρώην ἔτι ταῖς τοῦ βίου μερίμναις ἐγκαλινδούμενα [11]) (ἵνα χρόνον βραχὺν τὰς ὀφρῦς [12]) συν-

---

zu den 6 Büchern vom Priesterthume. p. 12 sqq. „*Man hat mehr Recht, den Evagrius als den Maximus, welchen Socrates auch unter seinen Freunden erwähnt, unter dem Basilius zu verstehen. Chrysost. kann seine Ursachen gehabt haben, warum er den Namen seines Freundes verborgen; vielleicht haben seine Lobeserhebungen keiner Schmeichelei ähnlich sein sollen.*“ *L.*]

7) τῶν δὲ λοιπῶν. *Ceterorum*, antitheton, ὅσοι πρὸς ἡμᾶς οἰκείως ἔχουσι. §. 33.

8) ὕβριν, contumeliam, scil. abs te profectam. §. 156.

9) τηλικούτους. Hoc loco proprie ad *aetatem*, ἡλικίαν, pertinet. [Vid. *Sturz. Lex. Xenoph.* s. h. v. et *Fischer.* ad Platon. Crit. c. X, 6. *L.*]

10) μειράκια. *Non desunt exempla antiqua, rarissima licet, eorum, qui juvenes admodum et laici ad episcopalem dignitatem per saltum protinus sunt evecti: qualis fuit Remig. Rhem. annos natus* 22. (*Baron. ad An.* 471.) *et Ambrosius, qui* ἅμα ἐμυήθη καὶ τὴν χειροτονίαν παρέλαβεν, *ut ait Sozom. E. H. l.* 6. *c.* 24. *Vide et Ruffin. l.* 2. *c.* 11. *Sed nescio an quisquam* ἀπολελυμένως *et sine titulo unquam factus fuerit episcopus: quod vel inferioribus ordinibus prohibitum Concil. Chalced. Can.* 6. *Vide Thomassin. de Benefic. Part.* 1. *l.* 2. *cap.* 67. *Bevereg. Annot. in Synod. Neocaesar. Can.* 11. *Coteler. in Constit. apostol. l.* 2. *c.* 1. *Conc. Sard. Can.* 10. *Bingham. Orig. eccles. l.* 2. *c.* 10. *et Savil. not. in Georg. Alex. Tom.* 8. *p.* 166. *Thirlby. Chrysostomus cum XXVII. circiter annum ageret, nondum attigerat aetatem a Synodo Neocaesariensi pro presbyteris deligendis assignatam, XXX. videlicet annorum; quomodo ergo poterat in episcopum cooptari? Quod urgente casu ac necessitate quapiam, viri nondum XXX. annos emensi episcopi antiquitus creati fuerint, non vacat exemplis; etsi illa admodum rara sint. S. Remigius quippe Rhemensis episcopus creatus est, cum duorum supra viginti annorum esset: et Eleutherius quidam viginti annorum adolescens ab Aniceto Papa episcopus missus est in Illyricum.* Montef. in Monito. Basilius igitur accusatores utriusque adolescentiam indignitatis causa ita extenuantes facit.

11) ἐγκαλινδούμενα. *Synes. epist.* 147. ταῖς χθονίαις ἐγκαλινδουμένους φροντίσιν. *Hoeschelius.*

12) τὰς ὀφρῦς. Vide in Erasmi chiliadibus: *contrahere supercilium, inflare buccas.*

αγάγωσι, καὶ φαιὰ [13]) περιβάλωνται, καὶ κατήφειαν ὑποκρίνωνται) ἐξαίφνης εἰς τοσαύτην ἤγαγον τιμὴν, ὅσην οὐδὲ ὄναρ [14]) λήψεσθαι προσεδόκησαν. καὶ οἱ μὲν ἐκ πρώτης ἡλικίας εἰς ἔσχατον γῆρας τὴν ἑαυτῶν ἐκτείναντες ἄσκησιν [15]) ἐν τοῖς ἀρχομένοις εἰσίν· ἄρχουσι δὲ αὐτῶν οἱ παῖδες [16]) αὐτῶν καὶ μηδὲ τοὺς νόμους ἀκηκοότες, καθ' οὓς ταύτην δεῖ διέπειν [17]) τὴν ἀρχήν. Ταῦτα καὶ πλείονα τούτων λέγοντες συνεχῶς ἡμῖν ἐπιφύονται. Ἐγὼ δὲ ὅ τι μὲν ἀπολογήσομαι πρὸς ταῦτα, οὐκ 39 ἔχω· δέομαι δὲ σοῦ φράσαι μοι. Οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ ταύτην οἶμαί σε φυγεῖν τὴν φυγὴν, καὶ πρὸς ἄνδρας οὕτω μεγάλους τοσαύτην ἀναδέξασθαι τὴν ἔχθραν, ἀλλὰ μετά τινος λογισμοῦ καὶ σκέψεως ἐπὶ τοῦτο ἐλθεῖν· ὅθεν καὶ λόγον ἕτοιμον εἶναί σοι πρὸς ἀπολογίαν στοχάζομαι. εἰπὲ οὖν εἴ τινα πρόφασιν δικαίαν πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας δυνησόμεθα λέγειν. Ὧν γὰρ αὐτὸς ἠδίκημαι παρά σου, οὐδένα ἀπαιτῶ λόγον, οὐχ 40 ὧν ἠπάτησας, οὐχ ὧν προὔδωκας, οὐχ ὧν ἀπέλαυσας παρ' ἡμῶν ἅπαντα τὸν ἔμπροσθεν χρόνον. Ἡμεῖς μὲν γὰρ καὶ 41 τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν (ὡς εἰπεῖν) [18]) φέροντες ἐνεθήκα-

---

13) *φαιά*, Hic igitur jam tum erat clericorum habitus. [*φαιόν*, Etym. M. explicat: *χρῶμα σύνθετον ἐκ μέλανος καὶ λευκοῦ, μύϊνον.* Erat haec vestis signum animi demissi. vid. *Ritter.* l. l. p. 214. *L.*]

14) *οὐδὲ ὄναρ.* *Quae fidem superant*, ea *οὐδ' ἐν ὀνείρῳ* sive *οὐδ' ὄναρ*, *i. e. ne per somnum quidem offerri solere perhibentur.* Joachimus Camerarius in Commentario de Generibus divinationum p. 48., qui supplementum quoddam est commentariorum utriusque linguae.

15) *ἄσκησιν.* Verbum agonisticum ad sacra translatum. §. 391. Multa egregia collegit *P. Faber* l. 2. Agon. c. 28. totumque sancti *asceterii* statum suavissime exponit noster, homil. XIV. in Epist. I. ad Tim. et Hieronymus in Ep. *Audi filia.* Summatim Isidorus Pelusiota Ep. 308. lib. 1. appellat *στάδιον τῆς ἀσκήσεως χαλεπωτέροις τῶν αἰσθητῶν ξιφῶν τοῖς νοητοῖς κυκλούμενον βέλεσιν.*

16) *οἱ παῖδες αὐτῶν.* Id est, hi, quorum illi per aetatem genitores aut moderatores esse poterant. late patet vocabuli usus. *ἰατρῶν παῖδες.* §. 69. Aut ipsum Basilii patrem respicit: qui si jam tum mortuus fuisset, Johannes in sua cum Basilio comparatione orbitatem vix praeterisset. §. 3. [Ad patrem Basilii hic respicere Chrysostomum, quae est *Bengelii* sententia, vix et ne vix quidem mihi persuadeo. Imo prorsus eodem modo nos quoque loquimur: *Er könnte mein Sohn sein. L.*]

17) *διέπειν.* Eodem verbo utitur Homil. 1. in Jesa. VI. *κοσμικὰς διέποντες ἐξουσίας.* Complures, *διοικεῖν.* glossa.

18) *ὡς εἰπεῖν*, non vertendum, *ut ajunt*, sed, *ut ita dicam.* cf. III, 15, 286. Herodot. VI, 95. VII, 24. Vid. *Fischer.* ad Weller. T. 1. p. 17. *Wolf.* ad Demosthen. Lept. p. 361. et *Matthiae* ausf. *Gramm.* p. 1069. *L.*

μέν[19]) σου ταῖς χερσί· σὺ δὲ τοσαύτῃ πρὸς ἡμᾶς ἐχρήσω τῇ πανουργίᾳ, ὅση περ ἂν εἰ πολεμίους σοί τινας φυλάξασθαι προὔ-
42 κειτο. Καί τοί γε ἐχρῆν, [20]) εἰ μὲν ὠφέλιμον ταύτην ᾔδεις οὖσαν τὴν γνώμην, μηδὲ αὐτὸς τὸ κέρδος φυγεῖν· εἰ δὲ ἐπιβλαβῆ, καὶ ἡμᾶς, οὓς πάντων ἀεὶ προτιμᾷν ἔλεγες, ἀπαλλάξαι τῆς ζη-
43 μίας. σὺ δὲ καὶ ὅπως ἐμπεσούμεθα, ἅπαντα ἔπραξας· καὶ δόλου σοι καὶ ὑποκρίσεως [21]) ἐδέησε, [22]) πρὸς τὸν ἀδόλως καὶ ἁπλῶς ἅπαντα καὶ λέγειν καὶ πράττειν εἰωθότα πρὸς σέ.
44 Ἀλλ' ὅμως, ὅπερ ἔφην, οὐδὲν τούτων ἐγκαλῶ νῦν, οὐδὲ ὀνειδίζω τὴν ἐρημίαν, εἰς ἣν κατέστησας ἡμᾶς, τὰς συνόδους διακόψας ἐκείνας, ἐξ ὧν καὶ ἡδονὴν καὶ ὠφέλειαν οὐ τὴν τυχοῦ-
45 σαν ἐκαρπωσάμεθα πολλάκις. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἀφίημι, καὶ φέρω σιγῇ καὶ πράως· οὐκ ἐπειδὴ πράως εἰς ἡμᾶς ἐπλημμέλησας, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτον ἔθηκα ἐμαυτῷ τὸν νόμον, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἧς τὴν φιλίαν ἔστερξα τὴν σήν, ὑπὲρ ὧν ἂν ἡμᾶς ἠθέλησας λυπεῖν, μηδέποτέ σε εἰς ἀπολογίας ἀνάγκην
46 καθιστᾷν. Ἐπεὶ ὅτι γε οὐ μικρὰν [23]) τὴν ζημίαν ἡμῖν ἐπήγαγες, οἶσθα καὶ αὐτός· εἴγε μέμνησαι τῶν ῥημάτων, καὶ τῶν παρὰ τῶν ἔξωθεν περὶ ἡμῶν, καὶ τῶν ὑφ' ἡμῶν, λεγομένων ἀεί, ταῦτα δὲ ἦν, ὅτι πολὺ κέρδος ἡμῖν ὁμοψύχους εἶναί τε

---

19) *φέροντες ἐνεθήκαμεν.* Recte vertit **Ritterus** l. l. ***Denn ich habe meine Seele, dass ich so sage, freiwillig in deine Hände gegeben.*** Cf. Aelian. V. H. VI, 1. p. 340. ***Kühn.*** *Οἱ Ἕλληνες ἑαυτοὺς ἐνεχείρισαν φέροντες.* Vid. ***Hermann.*** ad Viger. p. 778. *L.*

20) *ἐχρῆν μηδὲ αὐτὸς φυγεῖν.* Sic editiones primae, *αὐτός.* ex quo in aliis factum est *αὐτὸν*, et *αὐτῆς*, quod quidem antitheton ad *καὶ ἡμᾶς* perimit. De casu recto vide ad §. 551. Huic autem loco plane Homilia *περὶ μετανοίας καὶ εὐχῆς* respondet: *ἀρκεῖ μόνον βοῆσαι τῇ καρδίᾳ καὶ δάκρυα προσενέγκαι, καὶ εὐθέως εἰσελθὼν* (pro, *εἰσελθόντα,*) *αὐτὸν* (*τὸν θεὸν*) *ἐπισπᾶσαι.* [Bengelius provocat ad §. 551., ubi tamen prorsus alia est ratio. Est vero post *χρῆ* et *ἐχρῆν* nominativus cum infinitivo prorsus inauditus, ideoque equidem praetulerim h. l. accusativum *αὐτὸν* inprimis cum plures libri in hac lectione conspirent. *L.*]

21) *ὑποκρίσεως.* Observa antitheton, *ἁπλῶς.* ex quo utriusque verbi vis apparet.

22) *ἐδέησε.* Mimesis, hoc sensu: ***sine dolo non putasti rem bene geri posse.*** Hermogenes: *ἐξηγήσεως αὐτῷ ἐδέησε*, ***explicatione utendum putavit.*** Alciphron: *ἐδέησα κινδύνῳ περιπεσεῖν* ***non potui me non in periculum immittere.*** pag. 286. ed. Lips. Adde Not. ad §. 406. Contrarium: *οὐδὲν δέομαι.* §. 535. 447. Conjecturam, quae hic quoque *οὐδὲν* addidit, refutavit Thirlby. [Adjecit *οὐδὲν* ***Fr. Ducaeus*** nullius Codicis auctoritate nixus, vid. ***Thirlby.*** p. 285. *L.*]

23) *οὐ μικράν.* Verior elegantiorque lectio, *οὐκ εἰς μικρά.*

καὶ φράττεσθαι τῇ πρὸς ἀλλήλους φιλίᾳ. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι 47 πάντες ἔλεγον, καὶ ἑτέροις πολλοῖς οὐ μικρὰν ὠφέλειαν τὴν ἡμετέραν οἴσειν ὁμόνοιαν, ἐγὼ δὲ ὠφέλειαν μὲν οὐδέποτε ἐνενόησα, τόγε εἰς ἐμὲ ἧκον, παρέξειν τισίν· ἔλεγον δὲ, ὅτι τοῦτο γοῦν ἀπ' αὐτῆς κερδανοῦμεν κέρδος οὐ μικρὸν, τὸ δυσχείρωτοι γενέσθαι τοῖς καταγωνίσασθαι βουλομένοις ἡμᾶς. Καὶ 48 ταῦτά σε ὑπομιμνήσκων οὐκ ἐπαυσάμην ποτέ· χαλεπὸς ὁ καιρὸς, οἱ ἐπιβουλεύοντες πολλοί· τὸ τῆς ἀγάπης γνήσιον[24]) ἀπόλωλεν, ἀντεισῆκται δὲ ὁ τῆς βασκανίας ὄλεθρος· ἐν μέσῳ παγίδων[25]) διαβαίνομεν, καὶ ἐπὶ ἐπάλξεων[26]) πόλεων περιπατοῦμεν. οἱ μὲν ἕτοιμοι τοῖς ἡμετέροις ἐφησθῆναι κακοῖς,[27]) εἴποτέ τι συμβαίη, πολλοὶ καὶ πολλαχόθεν ἐφεστήκασιν· ὁ δὲ συναλγήσων οὐδεὶς, ἢ καὶ εὐαρίθμητοι λίαν. ὅρα μὴ διαστάντες ποτὲ πολὺν τὸν γέλωτα ὄφλωμεν, καὶ τοῦ γέλωτος μείζονα τὴν ζημίαν. Ἀδελφὸς ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος ὡς πόλις ὀχυρὰ, καὶ ὡς μεμοχλευμένα βασίλεια.[28]) μὴ δὴ διαλύ-

---

24) *τὸ γνήσιον*. Infra eadem paragrapho est *γνησιότης*. Vid. *Winer Gramm. des neutestamentl. Sprachidioms.* ed. II. p. 91. *L.*

25) *ἐν μέσῳ παγίδων*. Sir. IX. 20.

26) *ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεων*. *Per pinnas moenium*, scil. telis expositi. Vetus interpres: *in murorum marginibus.* [*ἔπαλξις* ab Hesychio et Etymol. M. explicatur *προμαχὼν τοῦ τείχους*. Xenoph. Cyrop. VI, 1, 27. *ἐποίησε ἐπὶ τῶν οἰκημάτων* (sc. *τῶν πύργων*) *καὶ περιδρόμους καὶ ἐπάλξεις*. Cf. Hist. Gr. IV, 7, 6. *L.*]

27) *κακοῖς*. Veteris interpretis editio vetustissima *κακροῖς* reddit, *memoribus*. aliae: *moribus*, et, *mortibus*, inepte. Amat hic interpres Graeca, ut *condium*, *caumenia*, *stegma*. ejusdem commatis est *memera*, verbum fugiens et rarum, non abjiciendum hoc nomine, sed tenendum eo diligentius. Congruit Vocabularius (sic enim inscribitur) breviloquus: *memere*, *i. tristis*. Quin etiam Hesychius: *Μέρμερα* (lege *μέμερα*, sic enim ipse ordo lexici et synonymon hoc ipso versiculo subsequens cogit) *μερίμνης ἄξια*, *μέρμερα*. idem: *μέρμερα*, *χαλεπὰ*, *δεινά*. adde Eustathium. Tales suspiciunculae, quarum non semper praesens apparet utilitas, tamen aliquando, cum minime putares, juvant. quin haec ipsa nos juverit in crisi ad Rom. 12, 13. ubi interpretatio vetus, pro Graeco *χρείαις*, habuisse fertur *memoriis*, unde alii *μνείαις* scripserunt. At nobis quidem indubium est, primitus in illa interpretatione (quae etiam Graeca *aporiamur* et *dyscolis* habet) *memera* sive *memora* casu dativo secundae tertiaeve declinationis exstitisse, quem postea cum obvio *memoriis* mutatum non mirabitur, quisquis idem vocabulum Hesychio et interpreti operis hujus paene ereptum respexerit.

28) *μεμοχλευμένα βασίλεια*. Prov. 18, 19. LXX. *τεθεμελιωμένον βασίλειον*. *Μεμοχλευμένη βασιλεία* legitur etiam in Hom. *εἰς τοὺς τὰ πρῶτα πάσχα νηστεύοντας*. Metalepsis non incommoda. [Haud inepte *μεμοχλευμένα βασίλεια* legendum censuit *Boisius* (vid. *Montefalc.* p. 855.), quem secutus est *Hasselbachius*. Et eam lectio-

49 σῆς ταύτην τὴν γνησιότητα, μηδὲ διακόψῃς τὸν μοχλόν. Ταῦτα καὶ τὰ τούτων πλείονα ἔλεγον συνεχῶς· οὐδὲν μέν ποτε ὑποπτεύων τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ πάνυ σε τὰ πρὸς ἡμᾶς ὑγιαίνειν νομίζων, ἐκ περιουσίας δὲ καὶ ὑγιαίνοντα θεραπεύειν βουλόμενος· ἐλάνθανον δὲ, ὡς ἔοικε, νοσοῦντι τὰ φάρμακα ἐπιτιθείς. Καὶ οὐδὲ οὕτως ὁ δείλαιος ὤνησα, οὐδὲ γέγονέ μοι τι 50 πλέον ἐκ ταυτησὶ τῆς ἄγαν προμηθείας.[29]) Πάντα γὰρ ἐκεῖνα ῥίψας ἀθρόως καὶ οὐδὲ εἰς νοῦν βαλλόμενος,[30]) ὥσπερ ἀνερμάτιστον πλοῖον[31]) εἰς πέλαγος ἡμᾶς ἄπειρον ἀφῆκας, οὐδὲν τῶν ἀγρίων ἐκείνων ἐννοήσας κυμάτων, ἅπερ ἡμᾶς ὑπομένειν 51 ἀνάγκη. Εἰ γάρ ποτε συμβαίη συκοφαντίαν ἢ χλευασίαν ἢ καὶ ἄλλην τινὰ ὕβριν καὶ ἐπήρειαν[32]) ἡμῖν ἐπενεχθῆναί ποθεν (πολλάκις δὲ συμβαίνειν τὰ τοιαῦτα ἀνάγκη·) πρὸς τίνα καταφευξόμεθα; τίνι κοινωσόμεθα τὰς ἡμετέρας ἀθυμίας; τίς ἡμῖν

---

nem, quum nihil ea verius cogitari possit, equidem in textum recipere non dubitavi. *Bengelius* habet: *μεμοχλευμένη βασιλεία*, et vertit: *oppidum munitum*. Ut vero taceam, non facile de oppido dici *βασιλείαν*, pugnat etiam pro nostra lectione Versio LXX Interpp., ubi est: *τεθεμελιωμένον βασίλειον*. Locum ipsum, qui legitur Prov. XVIII, 19., quamvis alias sequatur LXX Interpretes, memoriter citasse videtur Chrysostomus. Verba versionis septuagintaviralis ita se habent: *Ἀδελφὸς ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πόλις ὀχυρὰ καὶ ὑψηλὴ, ἰσχύει δὲ ὥσπερ τεθεμελιωμένον βασίλειον.* Sensus tamen est idem. *L.*]

29) *τῆς ἄγαν προμηθείας.* Sic, *τοῖς ἄγαν παισί*, §. 385. *τοὺς ἄγαν πολεμιωτάτους.* §. 616. [vid. *Sturz.* Lex. Xenoph. s. v. *ἄγαν*. *L.*]

30) *βαλόμενος.* Ita dedi, quia aoristus statim praecesserat. *L.*

31) *ἀνερμάτιστον πλοῖον.*, i. e. *ἀστήρικτον*. *Ἕρματα γὰρ ἐρείσματα ἢ στηρίγματα*, quae sunt verba Schol. ad Plat. Theaet. p. 144. A. Intelligendae naves non saburratae. Vid. Suid. v. *ἕρμα*. Cf. *Ruhnken.* ad Longin. p. 242. *L.*

32) *ἐπήρειαν.* Habes hic quatuor substantiva *συκοφαντίαν*, *χλευασίαν*, *ὕβριν* et *ἐπήρειαν* quorum ostendere discrimen, non a scopo esse videtur. Primum illud voc. *συκοφαντία*, quod notat calumniam, ita a reliquis vocibus differt, ut ne verbo quidem opus sit. Vide tamen de propria hujus v. significatione *Bergler.* ad Alciphron. p. 133. Schol. Aristoph. ad Plut. 31. et Suidam s. *συκοφαντεῖν*; *χλευασία* vero id contumeliae genus indicat, quod indicatur vultu, voce, gestibus. Cf. Aesch. Socrat. Dial. II, 16. p. 69. *προσκαθιζόμενον κατεγέλα τε, καὶ ἐχλεύαζε, καὶ ἔσειεν.* A *χλευασία* distinguenda est *ὕβρις*, quae notat *contemtum cum injuria*. Factis igitur se exserit *ὕβρις*, ut optime docuit beatus *Tittmann. Lex. Synon. N. T. Spec. IV*, p. 13., quocum conferas *Perizon.* ad Aelian. IV, 15. Reliquum est ultimum vocabulum *ἐπήρεια*, quae vox latissime patet. Notat enim *omne id, quo alii nocetur*. Vid. *Wass.* ad Thucyd. I, 26. *L.*

ἀμῦναι θελήσει; καὶ τοὺς μὲν λυποῦντας ἀνακόψει καὶ ποιή-
σει μηκέτι λυπεῖν· ἡμᾶς δὲ παραμυθήσεται καὶ παρασκευάσει
τὰς ἑτέρων φέρειν ἀπαιδευσίας; οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, σοῦ πόῤῥω-
θεν ἑστηκότος τοῦ δεινοῦ τούτου πολέμου, καὶ μηδὲ κραυγὴν
ἀκοῦσαι δυναμένου ποτέ. Ἆρα οἶδας ὅσον εἴργασταί σοι κα- 52
κόν; ἆρα νῦν γοῦν μετὰ τὸ πλῆξαι ἐπιγινώσκεις, ὡς καιρίαν
ἡμῖν ἔδωκας τὴν πληγήν; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀφείσθω (οὐδὲ γάρ 53
ἐστι τὰ γενόμενα ἀναλῦσαι [33]) λοιπὸν, οὐδὲ πόρον τοῖς ἀπό-
ροις εὑρεῖν·) τί πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἐροῦμεν; τί πρὸς τὰς αἰ-
τίας ἀπολογησόμεθα τὰς ἐκείνων; [34])

V. Θάρσει, ἔφην ἐγώ. Οὐ γὰρ ὑπὲρ τούτων εἰμὶ μόνον 54
ἕτοιμος εὐθύνας ὑπέχειν· [1]) ἀλλὰ καὶ ὧν ἀνευθύνους ἡμᾶς
ἀφῆκας, καὶ τούτων πειράσομαί σοι δοῦναι λόγον, ὧν ἂν οἷός
τε ὦ, καὶ, εἰ βούλει γε, ἀπ᾽ αὐτῶν πρῶτον τῆς ἀπολογίας
τῶν λόγων ποιήσομαι τὴν ἀρχήν. Καὶ γὰρ ἂν εἴην ἄτοπος 55
καὶ λίαν ἀγνώμων, [2]) εἰ τῆς παρὰ τῶν ἔξωθεν δόξης φροντί-
ζων, καὶ ὅπως παύσαιντο ἡμῖν ἐγκαλοῦντες, [3]) πάντα ποιῶν,
τὸν ἁπάντων μοι φίλτατον, καὶ τοσαύτῃ πρὸς ἡμᾶς αἰδοῖ κε-
χρημένον, ὡς μηδὲ ὑπὲρ ὧν ἠδικῆσθαί φησιν, ἐγκαλέσαι θε-
λῆσαι, ἀλλὰ παρ᾽ οὐδὲν [4]) τὰ αὑτοῦ θέμενον ἔτι τῶν ἡμετέ-
ρων φροντίζειν· μὴ δυναίμην, ὡς οὐκ ἀδικῶ, πεῖσαι, ἀλλὰ
μείζονι περὶ αὐτὸν φαινοίμην κεχρημένος ῥαθυμίᾳ, ἧς αὐτὸς

---

33) *τὰ γενόμενα ἀναλῦσαι.* Hoc adagium alii aliter, ut graeca lingua est copiosa, exprimunt. Basil. M. epist. *τίς γὰρ ἂν γένοιτο μηχανὴ μὴ γεγενῆσθαι τὰ πεπραγμένα; Hoeschel.*

34) *ἐκείνων.* Desinit hic prolixiorem sermonem Basilius, brevi posthac usurus interpellatione, ut tristi et anxio convenit: plura laetus loquitur Chrysostomus.

1) *εὐθύνας ὑπέχειν.* Vid. *Sturz. Lex. Xenoph.* h. v. *L.*

2) *ἀγνώμων.* Interpres: *infrunitus.* Vid. *Matthaei.* l. l. ad Homil, II, p. 69.

3) *ἐγκαλοῦντες.* *Morel.* *οἱ ἐγκαλοῦντες.* minus belle.

4) *παρ᾽ οὐδὲν θέμενον.* Proba phrasis. sic, *ἐν οὐδενὶ τιθέμενος.* Homil. in Ps. 95. nam *τίθημι, aestimo.* §. 136. 481. Sed pro *παρ᾽ οὐδὲν* alii mss. *φροῦδα·* alii, etiam Augustanus, *φρούδην,* Basilius, quum dixit, *ταῦτα ἀφείσθω,* §. 53. sua *φροῦδα* seu *φρούδην θέσθαι* dici potuit. Sed viderint eruditi. [Foret *φρούδην τὰ αὐτοῦ θέμενος, valedicens omnibus suis rebus,* et habet haec sane lectio, quo defendatur. Nihil tamen mutandum censui. Vid. *Viger.* p. 295. Verbum *τιθέναι* usurpatum est h. l. ut Latinorum *ponere.* Cic. Acad. I, 10. „In quibus *ponebat*, nihil omnino esse momenti.“ ubi *Ernesti* sine idonea causa exulare jubebat verbum esse. *L.*]

56 περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξατο σπουδῆς. Τί ποτ᾽ οὖν σε ἠδικήσαμεν; 5) ἐπειδὴ καὶ ἐντεῦθεν ἐγνώκαμεν εἰς τὸ τῆς ἀπολογίας ἀφεῖναι πέλαγος· ἆρα ὅτι σε παρεκρουσάμεθα, 6) καὶ τὴν ἡμετέραν ἐκρύψαμεν γνώμην; ἀλλ᾽ ἐπὶ κέρδει καὶ τοῦ ἀπατηθέντος σοῦ, 57 καὶ οἷς ἀπατήσαντές σε προὐδώκαμεν. Εἰ μὲν γὰρ δι᾽ ὅλου τὸ τῆς κλοπῆς κακὸν, καὶ οὐκ ἔστιν εἰς δέον αὐτῷ χρήσασθαί ποτε, δοῦναι ἕτοιμοι δίκην ἡμεῖς, ἣν ἂν αὐτὸς ἐθέλῃς· μᾶλλον δὲ σὺ μὲν οὐδέποτε παρ᾽ ἡμῶν ἀνέξῃ δίκην λαβεῖν, ἡμεῖς δὲ ἑαυτῶν καταγνωσόμεθα ταῦτα, ἃ τῶν ἀδικούντων οἱ δικά- 58 ζοντες, ὅταν αὐτοὺς ἕλωσιν οἱ κατήγοροι. εἰ δὲ οὐκ ἀεὶ τὸ πρᾶγμα 7) ἐπιβλαβὲς, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν χρωμένων προαί-

---

5) *τί ποτ᾽ οὖν σε ἠδικήσαμεν.* Pessime est in editione Bengeliana *τί ποτοῦν σὲ ἠδικήσαμεν;* Hic primum monendum est, *ποτοῦν*, quod nunquam occurrit, certe sejunctim esse scribendum: *ποτ᾽ οὖν*. Sed hoc non sufficit. Puto scripsisse Chrysostomum: *τί οὖν; πότε σε ἠδικήσαμεν;* *Quid igitur? Quomodo te unquam laesimus?* Nihil nempe frequentius est in lingua Graeca, quam usus vocularum *τί οὖν;* in responsionibus cum objectione. Cf. *Sturz.* Lex. Xenoph. T. IV. p. 308. sq. *L.*

6) *ἆρα ὅτι σε παρεκρουσάμεθα;* *Num, quod te circumvenimus?* Notes hic elegantem verbi *παρακρούειν* usum, de quo jam nonnulla adscribamus: Alii Grammatici originem hujus vocabuli ducunt a palaestra et quidem ab iis, qui luctae artificio adversarium supplantant, eumque a recto tramite depellunt; esse enim tradunt verbum *τῶν παλαιστῶν τῶν οὐ καταβαλλόντων, ἀλλ᾽ ἐν ὥρᾳ κρουόντων ἢ ποδὶ ἢ χειρὶ καὶ οὐ ῥιπτόντων.* Alii vero Grammatici rectius propriam significationem derivant a mercatura, ut sit: *in rebus appendendis alteram lancem ex aequilibrio fraudulenter impellere digito, ut in alteram partem vergat*. Ita enim explicat Harpocration: *μετῆκται δὲ τοὔνομα ἀπὸ τοῦ τοὺς ἱσταντάς τι, ἢ μετροῦντας κρούειν τὰ μέτρα, καὶ διασείειν ἕνεκα τοῦ πλεονεκτεῖν.* Deinde transfertur ad ea omnia, quae impediunt, quo minus res satis ponderari possint et examinari, *fallere, decipere, fucum facere.* Hesychius et Suidas explicant per *ἐξαπατᾷν, πλανᾷν*, et hinc etiam copulatur *παρακρούειν* cum *ἐξαπατᾷν* apud Demosth. De Corona T. I, p. 318. edit. Reisk. Cf. *Fischer.* ad Platon. Criton. C. VI. *Wolf.* ad Demosth. Lept. p. 291. *L.*

7) *τὸ πρᾶγμα.* *Cassianus aliquot capitibus Collationis XVII. mendacium in temporibus legis et extra ea non fuisse illicitum docere visus est, notatus ejus rei ergo a Prospero nonnullisque aliis. Sane et dolum aliquem quandoque non inconcessum docet non paucis B. Joannes Chrysostomus l. 1. de Sacerdotio.* Barth. Animadv. ad Hermam p. 903. Adde *P. Martyris* LL. CC. Theol. Class. II. Loc. 52 ss. ubi hanc ipsam Chrysostomi disputationem laudat et varia exempla, interposito suo judicio, inducit: et *Cunr. Rittershusii* lib. VI. Sacr. lect. c. 3. seq. [Clemens Alexandrinus primus fuisse dicitur, qui piam fraudem probaret. Vid. *Schroeckh's christl. Kirchengesch.* T. IX, p. 379. sqq. Cf. *Hugo Grotius de Jure Belli et Pacis.* III, I, VIII, 3. Haud inepte *Ritterus* l. l. p. 215 de hac fraude ait: *Sic*

ρασιν γίνεται φαῦλον ἢ καλὸν, ἀφεὶς ἐγκαλεῖν τὸ ἠπατῆσθαι δεῖξον ἐπὶ κακῷ τοῦτο τεχνασαμένους· ὡς ἕως ἂν τοῦτο ἀπῇ, μὴ ὅτι [8]) μέμψεις καὶ αἰτίας ἐπάγειν, ἀλλὰ καὶ ἀποδέχεσθαι τὸν ἀπατῶντα δίκαιον ἂν εἴη τούς γε εὐγνωμόνως διακεῖσθαι βουλομένους. Τοσοῦτον γὰρ ἔχει κέρδος εὔκαιρος ἀπάτη καὶ 59 μετὰ τῆς ὀρθῆς γινομένη διανοίας, ὡς πολλοὺς, ὅτι μὴ παρεκρούσαντο, καὶ δίκην δοῦναι πολλάκις. Καὶ εἰ βούλει γε τῶν 60 στρατηγῶν τοὺς ἐξ αἰῶνος εὐδοκιμήσαντας ἐξετάσαι, τὰ πλεῖστα αὐτῶν τρόπαια, τῆς ἀπάτης εὑρήσεις ὄντα κατορθώματα, καὶ μᾶλλον τούτους ἐπαινουμένους, ἢ τοὺς ἐκ τοῦ φανεροῦ κρατοῦντας. Οἱ μὲν γὰρ μετὰ πλείονος τῆς δαπάνης καὶ τῆς 61 τῶν χρημάτων καὶ τῆς τῶν σωμάτων, κατορθοῦσι τοὺς πολέμους· ὡς μηδὲν αὐτοῖς πλέον ἀπὸ τῆς νίκης γίνεσθαι, ἀλλὰ παρ' οὐδὲν τὰ τῶν ἡττωμένων [9]) τοὺς κρατοῦντας δυστυ-

---

gehört zu den Erfindungen des Heidenthums, welche die christlichen Lehrer, um mit gleichen Waffen ihre Feinde zu bekämpfen, von jenem entlehnt hatten; besonders um manche scheinbare Widersprüche in der heiligen Schrift zu lösen. Auch wird es keinem Leser entgehen, wie schwer es dem Verfasser wird, sich gegen seinen Freund zu rechtfertigen, obgleich dieser nichts auf die nicht immer passenden Beweisstellen aus der heil. Schrift entgegnet. Aber Chrysostomus trug hier bei seinem reinsten Sinn für Wahrheit, und bei dem grössten Eifer für Gerechtigkeit, welchen er sonst in seinem Leben zeigt, einen Theil der Schuld seiner Zeit.]

8) *μὴ ὅτι*. Vid. *Zeune* ad *Viger*. p. 458. — *εὐγνωμόνως διακεῖσθαι*. aequum de aliis judicium ferre. Vid. *Vales*. ad Euseb. H. E. I, 1. p. 8. imprimisque *Heinichen* in Ind. Verbor. Euseb. s. v. *εὐγνώμων*. *L*.

9) *παρ' οὐδὲν τὰ τῶν*. Vulgati, *παρ' οὐδὲν ἧττον τῶν*. Sed et *Mont*. in tribus mss. *ἧττον* deesse notat, et Augustanus pro eo *τὰ* suggerit. unde *δυστυχεῖν* cum accusativo, uti §. 17. [Ne sensum quidem idoneum praebet haec lectio, quae est in editione Bengelii. Rectius legunt alii: *ἀλλὰ παρ' οὐδὲν ἧττον τῶν ἡττωμένων τοὺς κρατοῦντας*. Notavit quidem Montefalconius, e tribus Codicibus deesse vocabulum *ἧττον*, quod tamen nos nondum eo poteat perducere, ut e textu ejiciamus hoc verbum, quum oculi librariorum facile potuerint errare statim sequente participio *ἡττωμένων*. Ejusdem sententiae, ut nunc vidi, fuit etiam C. F. W. *Hasselbach*, qui in versione vernacula p. 16. ita vertit: *Denn diese führen mit mehr Aufwand sowohl an Geld als an Leibern (?) die Kriege glücklich, so dass ihnen kein Vortheil aus dem Siege entspringt, sondern die Obsiegenden um nichts minder, als die Ueberwundenen übel daran sind.* Et sub textu in notula quadam indigitavit, se legisse: *ἀλλὰ παρ' οὐδὲν ἧττον τῶν ἡττημένων τοὺς κρατήσαντας*. Quibus causis ductus scripserit V. D. *ἡττημένων* et *κρατήσαντας* pro praesentibus *ἡττωμένων* et *κρατοῦντας*, nescio. Certe hac mutatione non opus erat.]

χεῖν,[10]) καὶ τῶν στρατευμάτων ἀνηλωμένων, καὶ τῶν ταμιείων κεκενωμένων. πρὸς δὲ τούτοις οὐδὲ τῆς ἐπὶ τῇ νίκῃ δόξης αὐτοὺς ἀφαιρεῖ ἀπολαῦσαι πάσης. μέρος γὰρ αὐτῆς οὐ μικρὸν συμβαίνει καὶ τοὺς πεπτωκότας καρποῦσθαι, διὰ τὸ ταῖς ψυχαῖς νικῶντας τοῖς σώμασιν ἡττηθῆναι μόνοις· ὡς, εἴ γε ἐνῆν βουλομένους[11]) μὴ πίπτειν, μηδὲ ὁ θάνατος ἐπελθὼν αὐτοὺς
62 ἔπαυσεν, οὐκ ἂν ἔστησαν[12]) τῆς προθυμίας ποτέ. Ὁ δὲ ἀπάτῃ κρατῆσαι δυνηθεὶς, οὐ συμφορᾷ μόνον, ἀλλὰ καὶ γέλωτι περιβάλλει τοὺς πολεμίους. οὐ γὰρ ὥσπερ ἐκεῖ τοὺς ἐπαίνους ἐξ ἴσης ἀποφέρονται[13]) ἀμφότεροι τοὺς ἐπὶ τῇ ῥώμῃ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοὺς ἐπὶ τῇ φρονήσει, ἀλλ' ὅλον τῶν νικώντων ἐστὶ τὸ βραβεῖον· καὶ, τὸ τούτων οὐκ ἔλαττον, τὴν ἀπὸ τῆς νίκης ἡδονὴν ἀκέραιον τῇ πόλει φυλάττουσιν. Οὐ γάρ ἐστιν ὥσπερ ὁ τῶν χρημάτων πλοῦτος καὶ τὸ τῶν σωμάτων πλῆθος, ἡ τῆς ψυχῆς φρόνησις· ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν, ὅταν τις αὐτοῖς ἐν τοῖς πολέμοις χρῆται συνεχῶς, δαπανᾶσθαι συμβαίνει καὶ ἀπολείπειν τοὺς ἔχοντας· αὕτη δὲ, ὅσῳ περ ἄν τις αὐτὴν
63 ἀνακινῇ, τοσούτῳ μᾶλλον αὔξεσθαι πέφυκεν. Οὐκ ἐν τοῖς πολέμοις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ πολλὴν καὶ ἀναγκαίαν εὕροι τις ἂν τῆς ἀπάτης τὴν χρείαν· καὶ οὐ πρὸς τὰ τῆς πόλεως πράγματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν οἰκίᾳ πρὸς γυναῖκα ἀνδρὶ, καὶ πρὸς ἄνδρα γυναικὶ, καὶ πατρὶ πρὸς υἱὸν, καὶ πρὸς
64 φίλον φίλῳ, ἤδη δὲ καὶ πρὸς πατέρα παισί. Καὶ γὰρ τῶν τοῦ Σαοὺλ χειρῶν ἡ τοῦ Σαοὺλ θυγάτηρ οὐκ ἴσχυσεν ἂν ἑτέρως ἐξελέσθαι τὸν ἄνδρα[14]) τὸν αὐτῆς, ἀλλ' ἢ μετὰ τοῦ παραλογίσασθαι τὸν πατέρα. ὁ ταύτης δὲ ἀδελφὸς τὸν ὑπ' ἐκείνης διασωθέντα σῶσαι βουλόμενος κινδυνεύοντα πάλιν τοῖς

---

10) *δυστυχεῖν.* *Κλαίει ὁ νικήσας· ὁ δὲ νικηθεὶς ἀπόλωλεν.* qui Sibyllae Erythraeae versus est in Paroemiis Graecis. *flens victi victor respicit interitum.*

11) *βουλομένους.* Sic Erasmus et vetus interpres. conf. §. 207. Plerique mss. *βαλλομένους*, proclivi lapsu.

12) *οὐκ ἂν ἔστησαν τῆς προθυμίας.* Sic, *οὐ στήσομαι διώκων*; §. 566. Homil. 3. c. Jud. de Judaeis sub Juliano templum Hierosolymitanum instaurare conatis: *πῦρ ἐκθηδῆσαν ἐκ τῶν θεμελίων εὐθέως κατέφλεξε πολλοὺς καὶ τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας ἔστησε.* LXX. quoque, *ἔστησε τοῦ τίκτειν.* Gen. 29, 35.

13) *ἀποφέρονται.* Ed. prima, *φέρονται.* non deterius. [*Morel.* legit *φέρονται.* Sed etiam *Montef.* retinuit *ἀποφέρονται.* *L.*]

14) *τὸν ἄνδρα.* *Καὶ ὁ δαβὶδ, ἀλλοιώσας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ τυμπανίζων ἐπὶ ταῖς θύραις τῆς πόλεως. etc.* 1. *Reg.* 21. *Hoeschelius.*

αὐτοῖς ὅπλοις ἐχρήσατο, οἷς περ καὶ ἡ γυνή. Καὶ ὁ Βασί- 65
λειος, ἀλλ' οὐδὲν τούτων πρὸς ἐμέ φησιν. οὐδὲ γὰρ ἐχθρὸς
ἐγὼ καὶ πολέμιος οὔτε τῶν ἀδικεῖν ἐπιχειρούντων, ἀλλὰ πᾶν
τοὐναντίον: [15]) τῇ γὰρ σῇ γνώμῃ τὰ ἐμαυτοῦ πάντα ἐπιτρέ-
ψας ἀεὶ, ταύτῃ εἱπόμην, ᾗπερ [16]) ἐκέλευσας. ΙΩ. [17]) Ἀλλ' 66
ὦ θαυμάσιε καὶ ἀγαθώτατε, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς φθά-
σας εἶπον, ὅτι οὐκ ἐν πολέμῳ μόνον οὐδ' ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς,
ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐπὶ τοὺς φιλτάτους ταύτῃ χρήσασθαι
καλόν. Ὅτι γὰρ οὐ τοῖς ἀπατῶσι μόνον ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπα- 67
τωμένοις τοῦτο χρήσιμον, προσελθὼν τινι τῶν ἰατρῶν [18]) ἐρώ-
τησον, πῶς ἀπαλλάττουσι τῆς νόσου τοὺς κάμνοντας; [19]) καὶ
ἀκούσῃ παρ' αὐτῶν, ὅτι οὐκ ἀρκοῦνται τῇ τέχνῃ μόνῃ, ἀλλ'
ἔστιν ὅπου καὶ τὴν ἀπάτην παραλαβόντες καὶ τὴν παρ' αὐ-
τῆς βοήθειαν καταμίξαντες, οὕτως ἐπὶ τὴν ὑγίειαν τὸν ἀσθε-
νοῦντα ἐπανήγαγον. Ὅτ' ἂν γὰρ τὸ δυσάρεστον τῶν ἀῤῥω- 68
στούντων καὶ τῆς νόσου δὲ αὐτῆς τὸ δυστρέπελον μὴ προσίη-
ται τὰς τῶν ἰατρῶν συμβουλὰς, τότε τὸ τῆς ἀπάτης ὑποδῦ-
ναι προσωπεῖον ἀνάγκη· ἵν' ὥσπερ ἐπὶ σκηνῆς, τὴν τῶν γε-

---

15) τοὐναντίον. Haec particula modo absolute ponitur, modo cum verbo. §. 403. 564.

16) ταύτῃ ᾗπερ. scil. ὁδῷ.

17) ΙΩ. In dialogis res vel ita exponitur, quasi narretur, adhibito verbo *inquit* vel etiam *inquam:* vel ita, quasi agatur, interpositis colloquentium solis nominibus. Chrysostomus alteri rationi alteram attemperavit. nam plerumque ponit φησὶ et ἔφην· ubi autem hoc verbum abest, ibi certe quin suum *Johannis* et amici *Basilii* nomen dialogo intexuerit, dubium non est. Latine *Johannes* multo magis scribi convenit, propter etymon Hebraicum, quod vel geminam *h h* fert, quam *Joannes* ab Ἰωάννης. nam Graeci *h* literam inter duas vocales non habent; Latini vix alibi habent. nam et retinent in peregrinis, *enhydris, polyhistor*, *gehenna*, etiam in propriis, *Euhippus*, *Sohemus;* et frequentant in suis, *aha*, *ohe*, *traho*, *rehalo*, propriisque, *Ahala*, *Aharna* multisque aliis. immo affectant, ut docet Gellius l. 2. c. 3. et A. Manutius in Orthogr. *incoho et synodus*.

18) ἰατρῶν. *Quae imposturae sint licitae, Clemens etiam Alexandrinus medicorum exemplo docet Strom. VII.* ἀληθῆ τε γὰρ φρονεῖ ἅμα καὶ ἀληθεύει· πλὴν εἰ μήποτε ἐν θεραπείας μέρει, καθάπερ ἰατρὸς πρὸς νοσοῦντας ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν καμνόντων ψεύσεται, ἢ ψεῦδος ἐρεῖ κατὰ τοὺς σοφιστάς. *Quae et Platonis sententia l. 2. de Rep. extremo. Hoeschelius. De hoc medicorum dolo vide* σύγκρισιν, *qua utitur Basil. M. homilia in I. Psalm. Theodoretus lib. 7. de Providentia, Cydonius lib. de contemn. morte, Max. Tyrius Orat. 15. Plutarch.* περὶ ἀγωγ. παιδ. [XVIII, 3.] Idem.

19) τοὺς κάμνοντας· τὸν ἀσθενοῦντα. Similis a plurali numero ad singularem transitus, §. 378. 515., quo non observato, omnibus his locis aliquid mutarunt librarii. item §. 313.

69 νομένων ἀλήθειαν κρύψαι δυνηθῶσιν. Εἰ δὲ βούλει, καὶ ἐγώ σοι διηγήσομαι δόλον ἕνα ἐκ πολλῶν, ὧν ἤκουσα κατασκευάζειν ἰατρῶν παῖδας. [20] Ἐπέπεσέ [21] ποτε τινὶ πυρετὸς ἀθρόως μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος, καὶ ἡ φλὸξ ἤρετο, καὶ τὰ μὲν δυνάμενα σβέσαι τὸ πῦρ ἀπεστρέφετο ὁ νοσῶν, ἐπεθύμει δὲ, καὶ πολὺς ἐνέκειτο, τοὺς εἰσιόντας πρὸς αὐτὸν ἅπαντας παρακαλῶν, ἄκρατον ὀρέξαι πολὺν, καὶ παρασχεῖν ἐμφορηθῆναι τῆς ὀλεθρίου ταύτης ἐπιθυμίας. Οὐ γὰρ τὸν πυρετὸν ἐκκαῦσαι μόνον ἔμελλεν, ἀλλὰ καὶ παραπληξίᾳ παραδώσειν τὸν δεί-
70 λαιον, εἴ τις αὐτῷ πρὸς ταύτην εἶξε τὴν χάριν. Ἐνταῦθα τῆς τέχνης ἀπορουμένης, καὶ οὐδεμίαν ἐχούσης μηχανὴν ἀλλὰ παντελῶς ἐκβεβλημένης· [22] εἰσελθοῦσα τοσαύτην ἐπεδείξατο τὴν αὐτῆς δύναμιν ἡ ἀπάτη, ὅσην [23] αὐτίκα παρ' ἡμῶν ἀκούσῃ.
71 Ὁ γὰρ ἰατρὸς ἄρτι τῆς καμίνου [24] προελθὼν ἄγγος ὀστράκου λαβὼν, καὶ βάψας οἴνῳ πολλῷ, εἶτα ἀνασπάσας κενὸν, καὶ πλήσας ὕδατος, κελεύει τὸ δωμάτιον, ἔνθα κατέκειτο ὁ νοσῶν, συσκιάσαι παραπετάσμασι πολλοῖς, ἵνα μὴ τὸ φῶς ἐλέγξῃ τὸν δόλον, καὶ δίδωσιν ἐκπιεῖν ὡς ἀκράτου πεπληρω-
72 μένον. Ὁ δὲ πρὶν εἰς τὰς χεῖρας λαβεῖν, ὑπὸ [25] τῆς ὀσμῆς προσπεσούσης εὐθέως ἀπατηθεὶς, οὐδὲ πολυπραγμονεῖν [26] ἠνέσχετο τὸ δοθέν· ἀλλὰ ταύτῃ πειθόμενος, καὶ τῷ σκότει κλαπεὶς, ὑπό τε τῆς ἐπιθυμίας ἐπειγόμενος, ἔσπασε τοῦ δο-

---

20) *ἰατρῶν παῖδας.* Ita Basilius Sel. οἱ τῶν ζωγράφων παῖδες.

21) *ἐπέπεσε.* ἔπεσε, mss. apud Hoesch. et ed. prior Paris. Pariter loquuntur Germani, de catarrhis certe.

22) *ἐκβεβλημένης.* *Erasmus* et *Savilius*, ἐκβεβημένης. Vetus, quem *Savilius* plurimi fecisse videtur, interpres: *superato.* atque Hesychius, ἐκβῆναι ὄρος, καὶ ποταμὸν διαβῆναι. Praestat tamen ἐκβεβλημένης, ex mss. Est enim antitheton εἰσελθοῦσα· et verbum ἐκβάλλω valde familiare Chrysostomo. [Plures editiones exhibent *ἐκβεβημένης*, quam lectionem notante Bengelio secutus est etiam Vetus Interpres. Res ad liquidum perduci nequit, et utraque lectio ferri bene potest. Caeterum haec verba saepius inter se permutari in Cdd. notandum est. Cf. Euseb. H. E. III, 23. p. 231., ubi pro συμβεβληκότες habet συμβεβηκότες Codex Jonesianus, ut ibi annotavit amicissimus *Heinichen*. *L.*]

23) *ὅσην.* Modica suspensio narrationis, desiderium audiendi suaviter acuit.

24) *τῆς καμίνου.* Sic ed. prima et Aug. ἀπὸ praefigunt alii.

25) *ὑπό.* Et hoc et ἀπατηθεὶς eadem editio omittit; non incommode.

26) *πολυπραγμονεῖν.* Vid. *Valckenar.* ad Eurip. Hippol. p. 247. et *Heindorf.* ad Platon. Charmid. §. 19. *L.*

θέντος [27]) μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας· καὶ ἐμφορηθεὶς ἀπετινάξατο τὸ πνῖγος εὐθέως, καὶ τὸν ἐπικείμενον ἐξέφυγε κίνδυνον. εἶδες [28]) τῆς ἀπάτης τὸ κέρδος; καὶ εἰ πάντας βούλοιτό 73 τις τῶν ἰατρῶν καταλέγειν τοὺς δόλους, εἰς ἄπειρον ἐκπεσεῖται μῆκος ὁ λόγος. Οὐ μόνον δὲ τοὺς τὰ σώματα θεραπεύον- 74 τας, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν ψυχικῶν νοσημάτων ἐπιμελομένους, εὕροι τις ἂν συνεχῶς τούτῳ κεχρημένους τῷ φαρμάκῳ. Οὕτω τὰς πολλὰς μυριάδας ἐκείνας τῶν Ἰουδαίων ὁ μακάριος προσηγάγετο [29]) Παῦλος. μετὰ ταύτης τῆς προαιρέσεως περιέτεμε [30]) τὸν Τιμόθεον, ὁ Γαλάταις ἀπειλῶν, ὅτι Χριστὸς οὐδὲν ὠφελήσει τοὺς περιτεμνομένους. διὰ τοῦτο ὑπὸ νόμον ἐγίνετο, ὁ ζημίαν ἡγούμενος μετὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου δικαιοσύνην. Πολλὴ γὰρ ἡ τῆς ἀπάτης ἰσχὺς, 75 μόνον μὴ μετὰ δολερᾶς προσαγέσθω [31]) τῆς προαιρέσεως· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀπάτην τὸ τοιοῦτον δεῖ καλεῖν, ἀλλ' οἰκονομίαν τινὰ, καὶ σοφίαν, καὶ τέχνην ἱκανὴν πολλοὺς πόρους ἐν τοῖς ἀπόροις εὑρεῖν, καὶ πλημμελείας ἐπανορθῶσαι ψυχῆς. Οὐδὲ 76 γὰρ τὸν Φινεὲς ἀνδροφόνον [32]) εἴποιμ' ἂν ἔγωγε, καίτοι γε μιᾷ πληγῇ δύο σώματα ἀνεῖλεν· ὥσπερ οὐδὲ τὸν Ἠλίαν μετὰ τοὺς ἑκατὸν στρατιώτας καὶ τοὺς τούτων ἡγεμόνας, καὶ τὸν πολὺν τῶν αἱμάτων χειμάῤῥουν, ὃν ἐκ τῆς τῶν ἱερωμένων τοῖς

---

27) ἔσπασε τοῦ δοθέντος. Σπάω et cetera bibendi hauriendique verba et genitivum et accusativum regunt, quorum casuum alter partis, alter totius denotandi vim habet: sed discrimen non esse perpetuum, vel hic locus ostendit. [Displicet mihi haec lectio: ἔσπασε τοῦ δοθέντος. Nam innueret h. l. genitivus, aegrotum non omnem aquam, quae in vaso erat, sed ejus partem tantum bibisse. Bene igitur praeeunte vetere Interprete, qui ad sensum recte vertit: *epotavit omne, quod datum est*, sequutus est *Hasselbachius* alteram lectionem: ἔσπασε τὸ δοθέν. *L.*]

28) εἶδες. Eadem locutio, §. 97.

29) προσηγάγετο. Vestigia habemus hic sententiae illius magis nostro tempore excultae de accommodatione. Arridebat ejusmodi συγκατάβασις inter patres ecclesiae etiam Tertulliano de praescriptt. Haeret. c. 23. 24. Clement. Alex. Stromat. VI, p. 802. VII, p. 863. Orig. c. Cels. IV, p. 171. sq. Hieron. ep. 89. Cf. Augustini ep. 76. ad Hieron. scripta. *P. A. Carus. Historia antiquior sententiarum ecclesiae gr. de accommodatione Christo imprimis et apostolis tributa.* Lips. 1793. 4. *Henke's neues Magazin.* 2. Bd. 2. Stck. p. 638 sqq. *Joh. Jahn, Nachträge zu seinen theolog. Werken.* Tüb. 1821. II. Stck.: *Was hielten die Kirchenväter von der Accommodation? L.*

30) περιέτεμε. *De quo Clem. Al. strom. VII. p.* 318. *Photius in Biblioth. p.* 401. *Hoeschelius.*

31) προσαγέσθω. Idem verbum, §. 101 ss.

32) ἀνδροφόνον. Eustathius, ἀνδροφόνος ὁ ἁπλῶς ἄνθρωπον ἀναιρῶν, εἴτε παῖς εἴη ὁ πεσὼν, εἴτε ἀκμαῖος, εἴτε καὶ γυνή.

77 δαίμοσιν ἐποίησε ῥεῦσαι σφαγῆς. Εἰ γὰρ τοῦτο συγχωρήσαιμεν, καὶ τὰ πράγματά τις τῶν πεποιηκότων τῆς προαιρέσεως γυμνώσας ἐξετάζοι καθ' ἑαυτά· καὶ τὸν Ἀβραὰμ παιδοκτονίας ὁ βουλόμενος κρινεῖ· καὶ τὸν ἔγγονον [33] τὸν ἐκείνου καὶ τὸν ἀπόγονον κακουργίας καὶ δόλου γράψεται· οὕτω γὰρ ὁ μὲν τῶν τῆς φύσεως ἐκράτησε πρεσβείων, [34] ὁ δὲ τὸν τῶν Αἰγυπτίων πλοῦτον εἰς τὸν τῶν Ἰσραηλιτῶν μετήνεγκε στρατόν. 78 ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν· ἄπαγε τῆς τόλμης· [35] οὐ γὰρ μόνον αὐτοὺς αἰτίας ἀφίεμεν, ἀλλὰ καὶ θαυμάζομεν διὰ 79 ταῦτα· ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς αὐτοὺς διὰ ταῦτα ἐπῄνεσεν. Καὶ γὰρ ἀπατεὼν ἐκεῖνος ἂν εἴη καλεῖσθαι δίκαιος ὁ τῷ πράγματι κεχρημένος ἀδίκως, [36] καὶ πολλάκις ἀπατῆσαι δέον καὶ τὰ μέγιστα διὰ ταύτης ὠφελῆσαι τῆς τέχνης. ὁ δὲ ἐξ εὐθείας [37] προσενεχθεὶς κακὰ μεγάλα τὸν οὐκ ἀπατηθέντα εἰργάσατο.

---

33) *ἔγγονον.* *Ἔκγονον*, Augustanus. Tantundem. [Quamvis jam veteres scriptores promiscue usurpasse haec vocabula, quod videre est ex nota Eustathii ad Homeri Odyss. III, 123., minime ire possum inficias; tamen apud seriores scriptores Graecos hic invaluit usus, ut *τὰ ἔγγονα* dicerentur filii, *τὰ ἔκγονα* contra essent *τέκνα τέκνων*, ut interpretatus est h. v. Hesychius. Haud raro vero utramque vocem in ipsis Codicibus permutari, docuerunt *Ernesti* ad Callim. T. I, p. 237. *Morus* ad Isocrat. Panegyr. c. 16. *D'Orville* ad Chariton. p. 327. et *Ammonius* ad Ammon. de different. p. 69. *L.*]

34) *πρεσβείων.* Videtur in Jacobo non tam jus primogeniturae, quam benedictionem ex eo pendentem respicere. nam pariter in Homiliis in Genesin ad cap. XXV. nil de fraude dicit; ad cap. XXVII. autem eadem fere quae hic: *Μὴ ἁπλῶς ἐξέταζε τὸ γινόμενον, ἀγαπητέ, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν καταμάνθανε κτλ.* subjungitque eadem Abrahami et Phinees exempla. Utrumque ex dialogo et homilia locum tangit *Leon. Coquaeus* in Comm. ad Augustin. l. 16. de Civit. c. 37. et *Ben. Pererius* in Genesin, ubi de Jacobi facto et communiter de mendacio copiosissime disputat. Illud inprimis animadvertendum est, vocabula *ψεῦδος* et *ἀπάτη* a Chrysostomo per catachresin tantisper, ut correctio adhibita §. 75. et 80. ostendit, vel etiam per mimesin et imitationem Basilii poni. Pulchre ceteroqui mendax cum eo, qui monetam adulterat, comparatur, et merito deterior censetur. Vid. *Jo. Bapt. Persona* in Noctibus Homericis p. 356.

35) *ἄπαγε τῆς τόλμης*, *ἕνεκα* subintelligitur.

36) *ἀδίκως, καὶ πολλάκις - τέχνης.* Sic prima ed. et vetus int. At Augustanus, a manu secunda, *ἀδίκως, οὐχ ὁ μεθ' ὑγιοῦς γνώμης τοῦτο ποιῶν.* quod etiam recentiores editores receperunt; sed glossema arguunt, quae ille subjicit, *τὸν τοιοῦτον κἂν πολλάκις ἀπατῆσαι δέον, καὶ τὰ μέγιστα διὰ ταύτης ὠφελῆσαι τῆς τέχνης, μᾶλλον ἀποδεξόμεθα.*

37) *ἐξ εὐθείας.* Germ. *gerade zu.* Noster, Hom. 2. *περὶ προνοίας καὶ εἱμαρμένης*, ita loquitur de diabolo: *ἐξ εὐθείας οὐκ εἰσάγει κατηγορίαν* (i. e. *calumniam adversus Christum*) *κύκλῳ δὲ περιιὼν ὑποσπείρει λάθρα τὸν ἰὸν τῶν δυσσεβῶν δογμάτων.* [Dicitur etiam *εὐθείᾳ*. Vid. *Heinichen* ad Euseb. de Laud. Const. VI, 21. p. 432. *L.*]

ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ

ΛΟΓΟΣ Β'.

Τάδε ἔνεστιν ἐν τῷ β' λόγῳ.

Ὅτι μὲν οὖν ἔστι καὶ ἐπὶ καλῷ τῇ τῆς ἀπάτης κεχρῆσθαι [2]) 80 δυνάμει, μᾶλλον δὲ ὅτι μηδὲ ἀπάτην δεῖ τὸ τοιοῦτον καλεῖν, ἀλλ' οἰκονομίαν τινὰ θαυμαστὴν, ἐνῆν μὲν καὶ πλείονα λέγειν. [3]) ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ εἰρημένα πρὸς ἀπόδειξιν ἱκανὰ γέγονε· φορτικὸν καὶ ἐπαχθὲς, [4]) περιττὸν τῷ λόγῳ προστιθέναι μῆκος. Σὸν δὲ ἂν εἴη δεικνύναι λοιπὸν, εἰ μὴ τῷ πράγματι τούτῳ πρὸς τὸ κέρδος ἐχρησάμεθα τὸ σόν; Καὶ ὁ Βα- 81 σίλειος· καὶ ποῖον ἡμῖν κέρδος, φησὶν, ἐκ ταύτης γέγονε τῆς οἰκονομίας, ἢ σοφίας, ἢ ὅπως ἂν αὐτὴν χαίρῃς καλῶν, ἵνα

---

1) ὅτι. Particula pendet à τάδε. Confer Devarium. [Non opus est, ut a praecedente τάδε pendere particulam ὅτι jubeamus. Sic v. e. in Eusebio legitur argumentum cap. 3. libri 1. ὡς καὶ τὸ Ἰησοῦ ὄνομα ἔγνωστό τε ἀνέκαθεν καὶ τετίμητο παρὰ τοῖς θεσπεσίοις προφήταις, pronomine demonstrativo non praecedente. *L.*]

2) ἔστι κεχρῆσθαι. Sic ἐστὶ cum infinitivo, §. 5. 8. 53. 103. et Not. ad §. 226.

3) λέγειν. *Cramerus* vertit hunc locum ita: „*Ich könnte also mehr davon sagen, dass ein unschuldiger Betrug als ein Mittel zu einem guten Endzwecke erlaubt sei, ja vielmehr, dass ein solcher Betrug nicht diesen Namen, sondern den Namen einer bewundernswürdigen Klugheit verdiene.*“ *L.*

4) φορτικὸν καὶ ἐπαχθές. *Es würde plump und lästig sein.* De adject. φορτικός vid. *Heindorf.* ad Plat. Theaetet. p. 176. C. cf. *Aelian.* V. H. XII, 13. 63. *L.*

82 πεισθῶμεν, ὅτι οὐκ ἠπατήμεθα παρὰ σοῦ; Καὶ τί τούτου τοῦ κέρδους, ἔφην, ἂν γένοιτο μεῖζον, ἢ τὸ [5]) ταῦτα φαίνεσθαι πράττοντας, ἅπερ δείγματα τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἀγά-
83 πης, αὐτὸς ἔφησεν εἶναι ὁ Χριστός; Πρὸς γὰρ τὸν κορυφαῖον [6]) τῶν ἀποστόλων διαλεγόμενος· Πέτρε, φησὶν, φιλεῖς με; τούτου δὲ ὁμολογήσαντος, ἐπιλέγει· εἰ φιλεῖς με, ποί-
84 μαινε τὰ πρόβατά μου. Ἐρωτᾷ [7]) τὸν μαθητὴν ὁ διδάσκαλος, εἰ φιλοῖτο παρ' αὐτοῦ, οὐχ ἵνα αὐτὸς μάθῃ· πῶς γὰρ, ὁ τὰς ἁπάντων ἐμβατεύων [8]) καρδίας; ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς διδάξῃ, ὅσον αὐτῷ μέλει τῆς τῶν ποιμνίων ἐπιστασίας τούτων. Τούτου δὲ ὄντος δήλου, κἀκεῖνο ὁμοίως ἔσται φανερὸν, ὅτι πολὺς καὶ ἄφατος ἀποκείσεται [9]) μισθὸς τῷ περὶ ταῦτα πονουμένῳ, ἃ

---

5) τὸ, vid. *Viger.* p. 23. *Matthiae.* Gr. Gr. min. §. 279. *L.*

6) τὸν κορυφαῖον. Haec sententia tunc jam invaluerat. „At Christus certe nullo pacto voluit Petrum reliquis apostolis cunctis praeferre. vid. Matth. XX, 26. XVIII, 1. 18. add. Act. XV. ubi non Petri, sed Jacobi sententiam ecclesia secuta esse legitur; et Petrus ipse se συμπρεσβύτερον vocavit 1 ep. V, 1. 2.“ *Kuinoel.* ad Matth. XVI, 18.

7) ἐρωτᾷ. Interrogat semel, iterum, tertio; *ut intelligeretur,* inquit Bernardus, *quisquis aliis praeficitur, diligere Deum debere plusquam sua, plusquam suos, plusquam se.* [Imo ter quaesivisse videtur divinus Messias ex Petro, εἰ φιλοῖτο παρ' αὐτοῦ, quia ter negaverat Petrus, se nosse Jesum. *L.*]

8) ὁ τὰς ἁπάντων ἐμβατεύων καρδίας. Ἐμβατεύω, proprie, *ingredior, pervado.* LXX. Josu. XIX. 51. ἐπορεύθησαν ἐμβατεῦσαι τὴν γῆν. *Themistius* Or. IX. Θεῖαι δυνάμεις ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ἀνθρώπων ἐμβατεύουσι τὴν γῆν, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατιοῦσαι. Sic enim interpungi hunc locum oportuit. Transfertur ad facultatem cognoscentem, quatenus ea vel scrutatur rem, vel de ea quocunque modo statuit et decernit, vel etiam ipsam penetrat. *Xenophon,* [Symp. IV, 27. si sana lectio. *L.*] ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἀμφότεροι ἐμβατεύετέ τι. *consertis capitibus et humeris in uno vos libro aliquid investigantes vidi.* Adhibetur autem in utramque partem. v. gr. Col. 2, 18. de temeraria tractatione; quem ad locum illa a Themistio et Xenophonte contulerunt Al. Morus et G. Raphelius. ex aliis alia Suicerus Thes. T. I. col. 1098. Greg. Naz. ὁ σοφισάμενος περισσὰ ὅσῳ πλέον ἐμβατεύει τοῖς βάθεσι, τοσούτῳ πλέον ἰλιγγιᾷ. In bonam partem saepissime ponitur a patribus, Chrysostomo imprimis: qui DEUM, cordium permeatorem laudantes, dicunt, ἐμβατεύειν ἄχρι καὶ αὐτῶν ἐννοιῶν, et, ταῖς καρδίαις, et, εἰς τὰς καρδίας, et, eodem quo hic casu, τὰς καρδίας. Exempla Suicerus cumulavit l. c. [Hesych. ἐμβατεύσας· ζητήσας. Lucian. Tim. 52. ἐπεὶ δὲ οὐ θέμις, εἰδώλοις ἀεὶ ξυνόντα ἐπιβατεύειν τῶν βασιλείων τοῦ Διὸς, ὥρα ἡμῖν ὑψηλόν τι ὄρος περισκοπεῖν. Aeschyl. Pers. 449. Dionys. Halic. Ant. Rom. I, p. 196. 2 Macc. II, 30. *Jacobs.* ad Anthol. gr. Vol. II, 2. *Schleusner.* Lex. N. T. s. h. v. *Bos.* Exercitat. in N. T. p. 206. et *Wetsten.* ad Coloss. II, 18. *L.*]

9) ἀποκείσεται. vid. *Wahl.* Cl. N. T. T. I. p. 125. et *Schleusner.* Lex. in LXX Intpp. T. I, p. 376. *L.*

πολλοῦ τιμᾶται ὁ Χριστός. Εἰ γὰρ ἡμεῖς, ὅτ' ἂν ἴδωμεν τῶν 85 οἰκετῶν ἢ τῶν οἰκείων [10]), τῶν θρεμμάτων τῶν ἡμετέρων ἐπιμελουμένους, τινὰς, τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης τὴν εἰς ἐκεῖνα σπουδὴν τιθέμεθα σημεῖον, καίτοι γε ταῦτα πάντα χρημάτων ἐστὶν ὠνητά· ὁ μὴ χρημάτων μηδὲ ἄλλου τινὸς τοιούτου, ἀλλ' ἰδίῳ θανάτῳ τὸ ποίμνιον πριάμενος τοῦτο καὶ τιμὴν [11]) τῆς ἀγέλης τὸ αἷμα δοὺς τὸ ἑαυτοῦ, πόσῃ τοὺς ποιμαίνοντας αὐτὸ ἀμείψεται δωρεᾷ; διά τοι τοῦτο εἰπόντος τοῦ μαθητοῦ· σὺ 86 οἶδας Κύριε, ὅτι φιλῶ σε, καὶ μάρτυρα τῆς ἀγάπης αὐτὸν τὸν ἀγαπώμενον καλέσαντος, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου [12]) ὁ Σωτὴρ, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ἀγάπης προσέθηκε σημεῖον. Οὐ γὰρ 87 ὅσον ὁ Πέτρος αὐτὸν ἐφίλει, τότε ἐπιδεῖξαι ἐβούλετο (καὶ γὰρ ἐκ πολλῶν τοῦτο ἤδη ἡμῖν γέγονε δῆλον·) ἀλλ' ὅσον αὐτὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀγαπᾷ τὴν ἑαυτοῦ, καὶ Πέτρον καὶ πάντας ἡμᾶς μαθεῖν ἠθέλησεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς πολλὴν περὶ αὐτὰ εἰσφέρωμεν τὴν σπουδήν. Διὰ τί [13]) γὰρ υἱοῦ καὶ μονογενοῦς 88 οὐκ ἐφείσατο ὁ Θεὸς, ἀλλ' ὃν μόνον εἶχεν, ἐξέδωκεν; ἵνα τοὺς ἐχθρωδῶς [14]) πρὸς αὐτὸν διακειμένους ἑαυτῷ καταλλάξῃ καὶ ποιήσῃ λαὸν περιούσιον. [15]) διὰ τί καὶ τὸ αἷμα ἐξέχεεν; ἵνα τὰ πρόβατα κτήσηται ταῦτα, ἃ τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς μετ'

---

10) *οἰκείων, τῶν.* Deest hoc in multis; hiatu scilicet facili ob recurrens τῶν, sed comparationis concinnitatem imminuente. Idem paregmenon habet *Zosimus* lib. V. τῶν οἰκετῶν καὶ ἄλλως οἰκείων. [Quamvis a multis Cdd. desint haec vocabula, tamen ego quoque salvam esse receptam lectionem arbitror. Quae causae impulerint *Hasselbachium* ad eliminanda haec verba in versione vernacula, ignoro. Nimis anxie *Montefalconii* premere videtur vestigia. A Xenoph. in Memor. Socr. junguntur etiam, οἰκέταις καὶ οἰκείοις. Cf. IV, 4, 17. *L.*]

11) *τιμήν.* *vid.* Wahl. Cl. N. T. T. II, p. 553. *L.*

12) *μέχρι τούτου.* Ita *Savil.* et quidam Mss. — *Montefalc.* contra ex optimis libris dedit μέχρι τούτων. *L.*]

13) *διὰ τί.* Verba desumta sunt ex ep. ad Tit. II, 14., quem locum memoriter citasse videtur Chrysostomus. *L.*

14) *ἐχθρωδῶς.* Id frequentius, quam primae editionis ἐχθρῶς. Una Homilia 27. in Gen. quater habet ἐχθρωδῶς διακεῖσθαι. [*Morel.* et *Hughes.* τοὺς ἐχθρῶς. *Savil.* et *Montefalcon.* ut in textu est. *L.*]

15) *λαὸν περιούσιον.* Quadrabat haec compellatio proprie in Israelitas, qui et vocabantur עַם סְגֻלָּה v. c. Exod. XIX, 5. Deut. VII, 6. XIV, 2. ubi LXX. vertunt λαὸς περιούσιος, de quo voc. vid. *Joh. Frid. Fischer.* de vit. Lexx. N. T. Part. XII, p. 313. et *Kopp.* ad Tit. II, 14. *L.*

ἐκεῖνον[16]) ἐνεχείρισεν.[17]) Εἰκότως[18]) ἄρα ἔλεγεν ὁ Χριστός·
89 Τίς ἄρα[19]) ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τὴν οἰκίαν[20]) αὐτοῦ; πάλιν τὰ μὲν ῥήματα ἀποροῦντος, ὁ δὲ φθεγγόμενος αὐτὰ οὐκ ἀπορῶν ἐφθέγγετο· ἀλλ᾽ ὥσπερ τὸν Πέτρον ἐρωτῶν, εἰ φιλοῖτο, οὐ μαθεῖν δεόμενος τοῦ μαθητοῦ τὸν πόθον ἠρώτα, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος τῆς οἰκείας ἀγάπης τὴν ὑπερβολήν· οὕτω καὶ νῦν λέγων· Τίς ἄρα ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος; οὐ τὸν πιστὸν καὶ φρόνιμον ἀγνοῶν ἔλεγεν, ἀλλὰ παραστῆσαι θέλων τὸ τοῦ πράγματος σπάνιον,[21]) καὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης τὸ μέγεθος. Ὅρα γοῦν καὶ τὸ ἔπαθλον ὅσον· ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν
90 αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν. Ἔτι οὖν ἀμφισβητήσεις ἡμῖν τοῦ μὴ καλῶς ἠπατῆσθαι, πᾶσι μέλλων ἐπιστήσεσθαι τοῦ Θεοῦ

---

16) τῷ πέτρῳ καὶ τοῖς μετ᾽ ἐκεῖνον. Germ. Brixius: *tum Petro tum Petri successoribus*. Bern. Montefalconius: *Petro et successoribus ejus*. Jac. Ceratinus seu David Hoeschelius: *Petro et ejus vestigia imitantibus*. Pressius interpres vetus: *Petro deinceps ceterisque*. Omnino hoc μετὰ *successores* Petri significat; sed successores non modo omnium seculorum, sed etiam omnium locorum, pastoresque omnium ovium redemtarum, ipsumque adeo Basilium. §. 90. Expende totum contextum, inprimisque illud: καὶ πέτρον καὶ πάντας ἡμᾶς. §. 87. et confer Homil. 87. in h. l. Johannis c. XXI. 15 seq. Ambrosius: *Vae jam mihi est, si claustra humanae imperitiae, per claves illas regni coelorum, quas in beato Petro apostolo* cuncti suscepimus sacerdotes, *minime reseravero, ut audire per haec merear pro linguae meae modulo:* Euge serve bone et fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui. *lib. de Dign. sacerd.* c. 1. Bellarminum hoc Dialogo nitentem refutavit *Fr. Junius*.

17) ἐνεχείρισεν. Augustanus, ἐνεχείριζεν· *committebat*, scil. quum *pasce* dixit.

18) εἰκότως ἄρα. *Aliquot Mss.* εἰκότως ἄρα καὶ δικαίως. *Montef.* Sic quoque Augustanus. Conf. §. 383.

19) τίς ἄρα. Vid. Matth. XXIV, 45. ὃν κατέστησεν. Ita est in Matth. l. l., neque ab hac lectione recedendum puto, quod visum est *Hasselbachio*. Alia ratio est sub finem paragraphi, ubi sane suo loco est futurum. *L.*

20) ἐπὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ. *Evangelistae*, ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ· *sed in citandis Scripturae testimoniis Veteres interdum erant liberiores, contenti sensum expressisse. Quod et Homilia* Chrysost. *III. contra Jud. observavi; ubi integra etiam legitur periodus, quae Jer.* 29, 13. *in Graecis Bibliis desideratur: post* καὶ ἐπιφανοῦμαι ὑμῖν· *haec nimirum verba:* Καὶ ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν ὑμῶν, καὶ ἀθροίσω ὑμᾶς ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐκ πάντων τῶν τόπων, οὗ διέσπειρα ὑμᾶς ἐκεῖ, φησὶ Κύριος. Καὶ ἐπιστρέψω ὑμᾶς εἰς τὸν τόπον, ὅθεν ἀπῴκισα ὑμᾶς ἐκεῖ. Hoeschel.

21) τὸ — σπάνιον, *quam rara sit haec res.* vid. Xenoph. Anab. I, 9, 27. *L.*

τοῖς ὑπάρχουσι, καὶ ταῦτα πράττων, [22]) ἃ καὶ τὸν Πέτρον ποιοῦντα [23]) ἔφησε [24]) δυνήσεσθαι καὶ τῶν [25]) ἀποστόλων ὑπερακοντίσαι [26]) τοὺς λοιπούς. Πέτρε γάρ φησι, φιλεῖς με πλεῖον τούτων; [27]) καίτοι γ' ἐνῆν εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν, εἰ φι- 91 λεῖς με, νηστείαν ἄσκει, χαμευνίαν, [28]) ἀγρυπνίας συντόνους, προΐστασο τῶν ἀδικουμένων, γίνου [29]) ὀρφανοῖς ὡς πατὴρ, καὶ ἀντὶ ἀνδρὸς τῇ μητρὶ αὐτῶν. νῦν δὲ πάντα ταῦτα ἀφεὶς τί φησι; ποίμαινε τὰ πρόβατά μου.

II. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ, [1]) ἃ προεῖπον, καὶ τῶν ἀρχομένων 92 πολλοὶ δύναιντ' ἂν ἐπιτελεῖν ῥᾳδίως, οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες· ὅταν δὲ ἐκκλησίας προστῆναι δέῃ καὶ ψυχῶν ἐπιμέλειαν πιστευθῆναι τοσούτων, πᾶσα μὲν ἡ γυναικεία φύσις παραχωρείτω τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος, καὶ ἀνδρῶν δὲ τὸ πλέον· ἀγέσθωσαν δὲ εἰς μέσον οἱ πολλῷ τῷ μέτρῳ πλε- 93 ονεκτοῦντες ἁπάντων, καὶ τοσοῦτον ὑψηλότεροι τῶν ἄλλων κατὰ τὴν τῆς ψυχῆς ὄντες ἀρετὴν, ὅσον τοῦ παντὸς ἔθνους Ἑβραίων κατὰ τὸ τοῦ σώματος μέγεθος ὁ Σαοὺλ; [2]) μᾶλλον

---

22) πράττων. Sic ed. prima et int. vetus. πράττειν, mss. apud Hoeschelium, ut pendeat a μέλλων. Sed laudatur *praesens* jamjam pastoralis *actio* functioque Basilii.

23) ποιοῦντα. Videlicet oves Domini pascentem.

24) ἔφησε. Sic §. 82. 121. Ed. prima, ἔφηκε.

25) καὶ τῶν. *Καὶ* omittit Augustanus et interpres vetus.

26) ὑπερακοντίσαι. In amore. nam sequitur: *Amas me plus quam hi?* „Ὑπερακοντίσαι, ἀντὶ τοῦ νικῆσαι. *Athen. lib.* 4. παρὰ δὲ Ῥωμαίοις μνημονεύεται, Ἀπίκιόν τινα ἐπὶ ἀσωτίᾳ πάντας ἀνθρώπους ὑπερηκοντικέναι.“ *Hoeschelius.*

27) πλεῖον τούτων. Hic iam recentiores repraesentant verba illa: ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. Sed Erasmi editio et vetus interpres, suavissime suspenso sermone, subaudienda relinquunt, et periodo solum sequente ponunt, ubi etiam τί φησι rei novae et inexspectatae convenit. Non semper totidem verbis reponi solent testimonia., conf. §. 102. 103. 119. 182. 196. 200. 233. 397. 434. 497. et Notas subinde ad haec loca. Neque obstat, quod sequitur, καίτοίγε, coll. §. 349.

28) χαμευνία. *humi cubatio.* Sic Il. II, 235. χαμαιεῦναι sunt Scholiasta auctore: οἱ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κοιμώμενοι. vide *Perizon.* ad Aelian. IX, 24, 5. Cf. *Suicer.* in Thes. s. h. v. *Du Fresne.* Glossar Gr. et *Hughes* ad h, l. *L.*

29) γίνου. Vetus int. *sito*, pro *esto.* Extat hic locus Sir. 4, 10.

1) ἐκεῖνα μὲν γάρ. Hoc et sequentia hujus libri aliaque Dialogi capita laudant *C. Kortholtus* in lib. de Onere sacerd. (*Priester-Bürde*) Not. ad Num. IX. *J. L. Hartmannus* in Pastorali evang. lib. 1. cap. 1. et *G. Arnoldus* in Idea (*Gestalt*) Doctoris evangelici capp. 3. 15. et alibi.

2) ὁ Σαούλ. vid. 1 Sam. X, 23. *L.*

94 δὲ καὶ πολλῷ πλέον. Μὴ γάρ μοι μόνον ὑπερωμίας ἐνταῦθα ζητείσθω μέτρον, ἀλλ᾽ ὅση πρὸς τὰ ἄλογα τῶν λογικῶν ἀνθρώπων [3]) ἡ διαφορὰ, τοσοῦτον τοῦ ποιμένος καὶ τῶν ποιμαινομένων ἔστω τὸ μέσον, ἵνα μὴ καὶ πλέον τι εἴπω· καὶ 95 γὰρ περὶ πολλῷ μειζόνων ὁ κίνδυνος. Ὁ μὲν γὰρ πρόβατα ἀπολλὺς, ἢ λύκων ἁρπασάντων ἢ λῃστῶν ἐπιστάντων, ἢ λοιμοῦ τινος ἢ καὶ ἄλλου συμπτώματος [4]) ἐπιπεσόντος, τύχοι μὲν ἄν τινος καὶ συγγνώμης παρὰ τοῦ κυρίου τῆς ποίμνης· εἰ δὲ καὶ δίκην ἀπαιτοῖτο, μέχρι τῶν χρημάτων [5]) ἡ ζημία. ὁ δὲ ἀνθρώπους πιστευθεὶς, τὸ λογικὸν τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον, πρῶτον μὲν οὐκ εἰς χρήματα, ἀλλ᾽ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τὴν ζημίαν ὑφίσταται ὑπὲρ τῆς τῶν προβάτων ἀπω-96 λείας. Ἔπειτα καὶ τὸν ἀγῶνα πολλῷ μείζονα καὶ χαλεπώτερον ἔχει. οὐ γὰρ αὐτῷ πρὸς λύκους ἡ μάχη οὐδὲ ὑπὲρ λῃστῶν δέδοικεν, οὐδὲ ἵνα λοιμὸν ἀπελάσῃ τῆς ποίμνης φροντί-97 ζει· ἀλλὰ [6]) πρὸς τίνας ὁ πόλεμος; μετὰ τίνων ἡ μάχη; Ἄκουε [7]) τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος. οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. Εἶδες πολεμίων πλῆθος δεινὸν, καὶ φάλαγγας ἀγρίας, οὐ σιδήρῳ πεφραγμένας, ἀλλ᾽ ἀντὶ πάσης πανοπλίας ἀρκου-98 μένας τῇ φύσει; Βούλει καὶ ἕτερον στρατόπεδον ἰδεῖν ἀπηνὲς καὶ ὠμὸν, ταύτῃ προσεδρεῦον τῇ ποίμνῃ; καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὄψει περιωπῆς. [8]) ὁ γὰρ περὶ ἐκείνων διαλεχθεὶς, οὗτος καὶ τούτους ἡμῖν ὑποδεικνύει τοὺς ἐχθροὺς ὡδέ πως λέγων· Φανερὰ δέ ἐστι τὰ τῆς σαρκὸς ἔργα, ἅτινά ἐστι, πορ-

---

3) *τῶν λογικῶν ἀνθρώπων.* Vetus interpres: *ratione utentium*, non addito *hominum.* et sane *ἀνθρώπων* glossema videtur. [Retinuit tamen h. v. *Montefalc. L.*]

4) *συμπτώματος.* Idem verbum, §. 462.

5) *μέχρι χρημάτων ἡ ζημία.* Haec ita Germanice ad sensum verterim: *Der Schaden hört auf, mit der Bezahlung des Geldes.* Denotat enim *μέχρι* finem, quo res quaedam esse desiit, ut docuit. b. *Tittmann. Lex. Syn. N. T.* Spec. II. p. V. sqq. *L.*

6) *ἀλλὰ κλ.* Unus codex, *ἀλλ᾽ ὅπως τοὺς πιστεύοντας διασώσῃ ἀπὸ τῶν ἀεὶ ἐφεδρευόντων δαιμόνων. ὅτι δὲ πρὸς τούτους ὁ πόλεμος, καὶ μετὰ τούτων ἡ μάχη, ἄκουε.* Glossam sapit.

7) *ἄκουε.* Ephes. VI, 12. *L.*

8) *περιωπῆς.* i. e. Idem Paulus eundem tibi monstrabit exercitum. *ἡ περιωπή*, vernacule: *die Warte.* L.

νεία,[9]) μοιχεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεία, φαρμακεία, ἔχθραι, ἔρεις, ζῆλοι, θυμοὶ, ἐριθεῖαι, καταλαλιαὶ, ψιθυρισμοὶ, φυσιώσεις, ἀκαταστασίαι, καὶ ἕτερα τούτων πλείονα. οὐ γὰρ πάντα κατέλεξεν, ἀλλ᾽ ἐκ τούτων ἀφῆκεν εἰδέναι καὶ τὰ λοιπά. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ποιμένος τῶν ἀλόγων, οἱ 99 βουλόμενοι διαφθεῖραι τὴν ἀγέλην, ὅταν ἴδωσι τὸν ἐφεστῶτα φεύγοντα, τὴν πρὸς ἐκεῖνον μάχην ἀφέντες ἀρκοῦνται τῇ τῶν θρεμμάτων[10]) ἁρπαγῇ· ἐνταῦθα δὲ, κἂν ἅπασαν λάβωσι τὴν ποίμνην, οὐδ᾽ οὕτω τοῦ ποιμαίνοντος ἀφίστανται, ἀλλὰ μᾶλλον ἐφεστήκασι, καὶ πλέον θρασύνονται, καὶ οὐ πρότερον παύονται, ἕως ἂν ἢ καταβάλωσιν ἐκεῖνον ἢ νικηθῶσιν αὐτοί. Πρὸς δὲ τούτοις τὰ μὲν τῶν θρεμμάτων[11]) νοσήματα καθέ- 100 στηκε φανερὰ, κἂν λιμὸς ᾖ, κἂν λοιμὸς, κἂν τραῦμα, κἂν ὅ τι δή ποτ᾽ οὖν[12]) ἕτερον ᾖ τὸ λυποῦν· οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο δύναιτ᾽ ἂν πρὸς τὴν τῶν ἐνοχλούντων ἀπαλλαγήν. Ἔνι δέ 101 τι καὶ ἕτερον τούτου μεῖζον, τὸ ποιοῦν ταχεῖαν τῆς ἀῤῥωστίας ἐκείνης τὴν λύσιν. τί δὲ τοῦτό ἐστι; μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας καταναγκάζουσι τὰ πρόβατα οἱ ποιμένες δέχεσθαι τὴν ἰατρείαν, ὅτ᾽ ἂν ἑκόντα μὴ ὑπομένῃ. καὶ γὰρ δῆσαι εὔκολον, ὅτ᾽ ἂν καῦσαι[13]) δέῃ καὶ τεμεῖν· καὶ φυλάξαι ἔνδον ἐπὶ χρόνον πολὺν, ἡνίκα ἂν τοῦτο συμφέρῃ· καὶ ἑτέραν δὲ ἀνθ᾽ ἑτέρας προσαγαγεῖν τροφὴν, καὶ ἀποκωλῦσαι ναμάτων· καὶ τὰ ἄλλα δὲ πάντα, ὅσα περ ἂν δοκιμάσωσι πρὸς τὴν ἐκείνων ὑγίειαν συμβαλέσθαι, μετὰ πολλῆς προσάγουσι τῆς εὐκολίας.[14])

---

9) *πορνεία — ἀκαταστασίαι.* Gal. 5, 20. simul et 2. Cor. 12, 20.

10) *θρεμμάτων.* *Philo* p. 519. τοὺς ἐν ταῖς ποίμναις (κύνας) φασὶ προαγωνιζομένους τῶν θρεμμάτων ἄχρι θανάτου παραμένειν. *Apolinarius Psalmo* 78. *v.* 30. ἡμῖν γὰρ σέο λαὸς, ἄναξ, καὶ θρέμματα ποίης. *ubi* 70. *int.* πρόβατα νομῆς σου. *ut et Ps.* 94. *Sunt et qui apud Lat.* oves *non improprie* pecudes *dici existiment* παρὰ τὸν πόκον *a* velleribus. *Hoeschelius.*

11) *θρεμμάτων.* *In mss.* προβάτων. Idem: *ovium,* vetus interpres.

12) *ὅτι δή ποτ᾽ οὖν.* Erasmus, ὅ τι δήποτε. Sed sic quoque, τί ποτοῦν. §. 56.

13) *καῦσαι.* Hoc imprimis in animalium medicinis remedium esse voluerunt veteres. Sic praecipit Veget. Art. Veterin. Lib. I, c. 28.: *Cum candente ferro cuperis cutem, vitium omne concoquitur et maturatur, et beneficio ignis dissolutum, per foramina, quae facta sunt, effluit cum humore. L.*

14) *καὶ τὰ ἄλλα — εὐκολίας.* Vetus interpres: *et ad condium omnia, quae pastor viderit, admovet, renitente nullo.* Gre-

69 νομένων ἀλήθειαν κρύψαι δυνηθῶσιν. Εἰ δὲ βούλει, καὶ ἐγώ σοι διηγήσομαι δόλον ἕνα ἐκ πολλῶν, ὧν ἤκουσα κατασκευάζειν ἰατρῶν παῖδας.[20] Ἐπέπεσέ[21] ποτε τινὶ πυρετὸς ἀθρόως μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος, καὶ ἡ φλὸξ ἤρετο· καὶ τὰ μὲν δυνάμενα σβέσαι τὸ πῦρ ἀπεστρέφετο ὁ νοσῶν, ἐπεθύμει δὲ, καὶ πολὺς ἐνέκειτο, τοὺς εἰσιόντας πρὸς αὐτὸν ἅπαντας παρακαλῶν, ἄκρατον ὀρέξαι πολὺν, καὶ παρασχεῖν ἐμφορηθῆναι τῆς ὀλεθρίου ταύτης ἐπιθυμίας. Οὐ γὰρ τὸν πυρετὸν ἐκκαῦσαι μόνον ἔμελλεν, ἀλλὰ καὶ παραπληξίᾳ παραδώσειν τὸν δεί-
70 λαιον, εἴ τις αὐτῷ πρὸς ταύτην εἶξε τὴν χάριν. Ἐνταῦθα τῆς τέχνης ἀπορουμένης, καὶ οὐδεμίαν ἐχούσης μηχανὴν ἀλλὰ παντελῶς ἐκβεβλημένης·[22] εἰσελθοῦσα τοσαύτην ἐπεδείξατο τὴν αὑτῆς δύναμιν ἡ ἀπάτη, ὅσην[23] αὐτίκα παρ' ἡμῶν ἀκούσῃ.
71 Ὁ γὰρ ἰατρὸς ἄρτι τῆς καμίνου[24] προελθὼν ἄγγος ὀστράκου λαβὼν, καὶ βάψας οἴνῳ πολλῷ, εἶτα ἀνασπάσας κενὸν, καὶ πλήσας ὕδατος, κελεύει τὸ δωμάτιον, ἔνθα κατέκειτο ὁ νοσῶν, συσκιάσαι παραπετάσμασι πολλοῖς, ἵνα μὴ τὸ φῶς ἐλέγξῃ τὸν δόλον, καὶ δίδωσιν ἐκπιεῖν ὡς ἀκράτου πεπληρω-
72 μένον. Ὁ δὲ πρὶν εἰς τὰς χεῖρας λαβεῖν, ὑπὸ[25] τῆς ὀσμῆς προσπεσούσης εὐθέως ἀπατηθεὶς, οὐδὲ πολυπραγμονεῖν[26] ἠνέσχετο τὸ δοθέν· ἀλλὰ ταύτῃ πειθόμενος, καὶ τῷ σκότει κλαπεὶς, ὑπό τε τῆς ἐπιθυμίας ἐπειγόμενος, ἔσπασε τοῦ δο-

---

20) *ἰατρῶν παῖδας.* Ita Basilius Sel. οἱ τῶν ζωγράφων παῖδες.

21) *ἐπέπεσε.* ἔπεσε, mss. apud Hoesch. et ed. prior Paris. Pariter loquuntur Germani, de catarrhis certe.

22) *ἐκβεβλημένης.* *Erasmus* et *Savilius*, ἐκβεβημένης. Vetus, quem *Savilius* plurimi fecisse videtur, interpres: *superato.* atque Hesychius, ἐκβῆναι ὄρος, καὶ ποταμὸν διαβῆναι. Praestat tamen ἐκβεβλημένης, ex mss. Est enim antitheton εἰσελθοῦσα· et verbum ἐκβάλλω valde familiare Chrysostomo. [Plures editiones exhibent *ἐκβεβημένης*, quam lectionem notante Bengelio secutus est etiam vetus Interpres. Res ad liquidum perduci nequit, et utraque lectio ferri bene potest. Caeterum haec verba saepius inter se permutari in Cdd. notandum est. Cf. Euseb. H. E. III, 23. p. 231., ubi pro συμβεβληκότες habet συμβεβηκότες Codex Jonesianus, ut ibi annotavit amicissimus *Heinichen*. *L.*]

23) *ὅσην.* Modica suspensio narrationis, desiderium audiendi suaviter acuit.

24) *τῆς καμίνου.* Sic ed. prima et Aug. ἀπὸ praefigunt alii.

25) *ὑπό.* Et hoc et ἀπατηθεὶς eadem editio omittit; non incommode.

26) *πολυπραγμονεῖν.* Vid. *Valckenar.* ad Eurip. Hippol. p. 247. et *Heindorf.* ad Platon. Charmid. §. 19. *L.*

θέντος [27]) μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας· καὶ ἐμφορηθεὶς ἀπετινάξατο τὸ πνῖγος εὐθέως, καὶ τὸν ἐπικείμενον ἐξέφυγε κίνδυνον. εἶδες [28]) τῆς ἀπάτης τὸ κέρδος; καὶ εἰ πάντας βούλοιτό 73 τις τῶν ἰατρῶν καταλέγειν τοὺς δόλους, εἰς ἄπειρον ἐκπεσεῖται μῆκος ὁ λόγος. Οὐ μόνον δὲ τοὺς τὰ σώματα θεραπεύον- 74 τας, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν ψυχικῶν νοσημάτων ἐπιμελομένους, εὕροι τις ἂν συνεχῶς τούτῳ κεχρημένους τῷ φαρμάκῳ. Οὕτω τὰς πολλὰς μυριάδας ἐκείνας τῶν Ἰουδαίων ὁ μακάριος προσηγάγετο [29]) Παῦλος. μετὰ ταύτης τῆς προαιρέσεως περιέτεμε [30]) τὸν Τιμόθεον, ὁ Γαλάταις ἀπειλῶν, ὅτι Χριστὸς οὐδὲν ὠφελήσει τοὺς περιτεμνομένους. διὰ τοῦτο ὑπὸ νόμον ἐγίνετο, ὁ ζημίαν ἡγούμενος μετὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου δικαιοσύνην. Πολλὴ γὰρ ἡ τῆς ἀπάτης ἰσχὺς, 75 μόνον μὴ μετὰ δολερᾶς προσαγέσθω [31]) τῆς προαιρέσεως· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀπάτην τὸ τοιοῦτον δεῖ καλεῖν, ἀλλ' οἰκονομίαν τινὰ, καὶ σοφίαν, καὶ τέχνην ἱκανὴν πολλοὺς πόρους ἐν τοῖς ἀπόροις εὑρεῖν, καὶ πλημμελείας ἐπανορθῶσαι ψυχῆς. Οὐδὲ 76 γὰρ τὸν Φινεὲς ἀνδροφόνον [32]) εἴποιμ' ἂν ἔγωγε, καίτοι γε μιᾷ πληγῇ δύο σώματα ἀνεῖλεν· ὥσπερ οὐδὲ τὸν Ἠλίαν μετὰ τοὺς ἑκατὸν στρατιώτας καὶ τοὺς τούτων ἡγεμόνας, καὶ τὸν πολὺν τῶν αἱμάτων χειμάῤῥουν, ὃν ἐκ τῆς τῶν ἱερωμένων τοῖς

---

27) ἔσπασε τοῦ δοθέντος. *Σπάω* et cetera bibendi hauriendique verba et genitivum et accusativum regunt, quorum casuum alter partis, alter totius denotandi vim habet: sed discrimen non esse perpetuum, vel hic locus ostendit. [Displicet mihi haec lectio: ἔσπασε τοῦ δοθέντος. Nam innueret h. l. genitivus, aegrotum non omnem aquam, quae in vaso erat, sed ejus partem tantum bibisse. Bene igitur praeeunte vetere Interprete, qui ad sensum recte vertit: *epotavit omne, quod datum est*, sequutus est *Hasselbachius* alteram lectionem: ἔσπασε τὸ δοθέν. *L.*]

28) εἶδες. Eadem locutio, §. 97.

29) προσηγάγετο. Vestigia habemus hic sententiae illius magis nostro tempore excultae de accommodatione. Arridebat ejusmodi *συγκατάβασις* inter patres ecclesiae etiam Tertulliano de praescriptt. Haeret. c. 23. 24. Clement. Alex. Stromat. VI, p. 802. VII, p. 863. Orig. c. Cels. IV, p. 171. sq. Hieron. ep. 89. Cf. Augustini ep. 76. ad Hieron. scripta. *P. A. Carus. Historia antiquior sententiarum ecclesiae gr. de accommodatione Christo imprimis et apostolis tributa.* Lips. 1793. 4. *Henke's neues Magazin.* 2. Bd. 2. Stck. p. 638 sqq. *Joh. Jahn, Nachträge zu seinen theolog. Werken.* Tüb. 1821. II. Stck.: *Was hielten die Kirchenväter von der Accommodation? L.*

30) περιέτεμε. *De quo Clem. Al. strom. VII. p.* 318. *Photius in Biblioth. p.* 401. *Hoeschelius.*

31) προσαγέσθω. Idem verbum, §. 101 ss.

32) ἀνδροφόνον. Eustathius, ἀνδροφόνος ὁ ἁπλῶς ἄνθρωπον ἀναιρῶν, εἴτε παῖς εἴη ὁ πεσὼν, εἴτε ἀκμαῖος, εἴτε καὶ γυνή.

77 δαίμοσιν ἐποίησε ῥεῦσαι σφαγῆς. Εἰ γὰρ τοῦτο συγχωρήσαιμεν, καὶ τὰ πράγματά τις τῶν πεποιηκότων τῆς προαιρέσεως γυμνώσας ἐξετάζοι καθ' ἑαυτά· καὶ τὸν Ἀβραὰμ παιδοκτονίας ὁ βουλόμενος κρινεῖ· καὶ τὸν ἔγγονον [33]) τὸν ἐκείνου καὶ τὸν ἀπόγονον κακουργίας καὶ δόλου γράψεται· οὕτω γὰρ ὁ μὲν τῶν τῆς φύσεως ἐκράτησε πρεσβείων, [34]) ὁ δὲ τὸν τῶν Αἰγυπτίων πλοῦτον εἰς τὸν τῶν Ἰσραηλιτῶν μετήνεγκε στρατόν.
78 ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν· ἄπαγε τῆς τόλμης· [35]) οὐ γὰρ μόνον αὐτοὺς αἰτίας ἀφίεμεν, ἀλλὰ καὶ θαυμάζομεν διὰ
79 ταῦτα· ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς αὐτοὺς διὰ ταῦτα ἐπῄνεσεν. Καὶ γὰρ ἀπατεὼν ἐκεῖνος ἂν εἴη καλεῖσθαι δίκαιος ὁ τῷ πράγματι κεχρημένος ἀδίκως, [36]) καὶ πολλάκις ἀπατῆσαι δέον καὶ τὰ μέγιστα διὰ ταύτης ὠφελῆσαι τῆς τέχνης. ὁ δὲ ἐξ εὐθείας [37]) προσενεχθεὶς κακὰ μεγάλα τὸν οὐκ ἀπατηθέντα εἰργάσατο.

---

33) *ἔγγονον.* Ἔκγονον, Augustanus. Tantundem. [Quamvis jam veteres scriptores promiscue usurpasse haec vocabula, quod videre est ex nota Eustathii ad Homeri Odyss. III, 123., minime ire possum inficias; tamen apud seriores scriptores Graecos hic invaluit usus, ut τὰ ἔγγονα dicerentur filii, τὰ ἔκγονα contra essent τέκνα τέκνων, ut interpretatus est h. v. Hesychius. Haud raro vero utramque vocem in ipsis Codicibus permutari, docuerunt *Ernesti* ad Callim. T. I, p. 237. *Morus* ad Isocrat. Panegyr. c. 16. *D'Orville* ad Chariton. p. 327. et *Ammonius* ad Ammon. de different. p. 69. *L.*]

34) *πρεσβείων.* Videtur in Jacobo non tam jus primogeniturae, quam benedictionem ex eo pendentem respicere. nam pariter in Homiliis in Genesin ad cap. XXV. nil de fraude dicit; ad cap. XXVII. autem eadem fere quae hic: Μὴ ἁπλῶς ἐξέταζε τὸ γινόμενον, ἀγαπητέ, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν καταμάνθανε κτλ. subjungitque eadem Abrahami et Phinees exempla. Utrumque ex dialogo et homilia locum tangit *Leon. Coquaeus* in Comm. ad Augustin. l. 16. de Civit. c. 37. et *Ben. Pererius* in Genesin, ubi de Jacobi facto et communiter de mendacio copiosissime disputat. Illud inprimis animadvertendum est, vocabula ψεῦδος et ἀπάτη a Chrysostomo per catachresin tantisper, ut correctio adhibita §. 75. et 80. ostendit, vel etiam per mimesin et imitationem Basilii poni. Pulchre ceteroqui mendax cum eo, qui monetam adulterat, comparatur, et merito deterior censetur. Vid. *Jo. Bapt. Persona* in Noctibus Homericis p. 356.

35) *ἄπαγε τῆς τόλμης,* ἕνεκα subintelligitur.

36) *ἀδίκως, καὶ πολλάκις — τέχνης.* Sic prima ed. et vetus int. At Augustanus, a manu secunda, ἀδίκως, οὐχ ὁ μεθ' ὑγιοῦς γνώμης τοῦτο ποιῶν. quod etiam recentiores editores receperunt; sed glossema arguunt, quae ille subjicit, τὸν τοιοῦτον κἂν πολλάκις ἀπατῆσαι δέον, καὶ τὰ μέγιστα διὰ ταύτης ὠφελῆσαι τῆς τέχνης, μᾶλλον ἀποδεξόμεθα.

37) *ἐξ εὐθείας.* Germ. *gerade zu.* Noster, Hom. 2. περὶ προνοίας καὶ εἱμαρμένης, ita loquitur de diabolo: ἐξ εὐθείας οὐκ εἰσάγει κατηγορίαν (i. e. *calumniam adversus Christum*) κύκλῳ δὲ περιιὼν ὑποσπείρει λάθρα τὸν ἰὸν τῶν δυσσεβῶν δογμάτων. [Dicitur etiam εὐθείᾳ. Vid. *Heinichen* ad Euseb. de Laud. Const. VI, 21. p. 432. *L.*]

ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ

ΛΟΓΟΣ Β'.

Τάδε ἔνεστιν ἐν τῷ β' λόγῳ.

α'. Ὅτι [1]) μέγιστον ἡ ἱερωσύνη τεκμήριον τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης.
β'. Ὅτι ἡ ταύτης ὑπηρεσία τῆς τῶν ἄλλων μείζων.
γ'. Ὅτι μεγάλης δεῖται ψυχῆς καὶ θαυμαστῆς.
δ'. Ὅτι πολλῆς τὸ πρᾶγμα δυσκολίας γέμει, καὶ κινδύνων.
ε'. Ὅτι τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἕνεκεν τὸ πρᾶγμα ἐφύγομεν.
ς'. Ἀπόδειξις τῆς ἀρετῆς τοῦ βασιλείου, καὶ τῆς ἀγάπης τῆς σφοδρᾶς.
ζ'. Ὅτι οὐχ ὑβρίσαι βουλόμενοι τοὺς ψηφισαμένους ἐφύγομεν τὴν χειροτονίαν.
η'. Ὅτι καὶ μέμψεως αὐτοὺς ἀπηλλάξαμεν διὰ τῆς φυγῆς.

Ὅτι μὲν οὖν ἔστι καὶ ἐπὶ καλῷ τῇ τῆς ἀπάτης κεχρῆσθαι [2]) 80 δυνάμει, μᾶλλον δὲ ὅτι μηδὲ ἀπάτην δεῖ τὸ τοιοῦτον καλεῖν, ἀλλ' οἰκονομίαν τινὰ θαυμαστὴν, ἐνῆν μὲν καὶ πλείονα λέγειν. [3]) ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ εἰρημένα πρὸς ἀπόδειξιν ἱκανὰ γέγονε· φορτικὸν καὶ ἐπαχθὲς, [4]) περιττὸν τῷ λόγῳ προστιθέναι μῆκος. Σὸν δὲ ἂν εἴη δεικνύναι λοιπὸν, εἰ μὴ τῷ πράγματι τούτῳ πρὸς τὸ κέρδος ἐχρησάμεθα τὸ σόν; Καὶ ὁ Βα- 81 σίλειος· καὶ ποῖον ἡμῖν κέρδος, φησὶν, ἐκ ταύτης γέγονε τῆς οἰκονομίας, ἢ σοφίας, ἢ ὅπως ἂν αὐτὴν χαίρῃς καλῶν, ἵνα

---

1) ὅτι. Particula pendet à τάδε. Confer Devarium. [Non opus est, ut a praecedente τάδε pendere particulam ὅτι jubeamus. Sic v. c. in Eusebio legitur argumentum cap. 3. libri 1. ὡς καὶ τὸ Ἰησοῦ ὄνομα ἔγνωστό τε ἀνέκαθεν καὶ τετίμητο παρὰ τοῖς θεσπεσίοις προφήταις, pronomine demonstrativo non praecedente. *L.*]

2) ἔστι κεχρῆσθαι. Sic ἐστὶ cum infinitivo, §. 5. 8. 53. 103. et Not. ad §. 226.

3) λέγειν. *Cramerus* vertit hunc locum ita: „*Ich könnte also mehr davon sagen, dass ein unschuldiger Betrug als ein Mittel zu einem guten Endzwecke erlaubt sei, ja vielmehr, dass ein solcher Betrug nicht diesen Namen, sondern den Namen einer bewunderns-würdigen Klugheit verdiene.*“ *L.*

4) φορτικὸν καὶ ἐπαχθές. *Es würde plump und lästig sein.* De adject. φορτικός vid. *Heindorf.* ad Plat. Theaetet. p. 176. C. cf. *Aelian.* V. H. XII, 13. 63. *L.*

82 πεισθῶμεν, ὅτι οὐκ ἠπατήμεθα παρὰ σοῦ; Καὶ τί τούτου τοῦ κέρδους, ἔφην, ἂν γένοιτο μεῖζον, ἢ τὸ [5]) ταῦτα φαίνεσθαι πράττοντας, ἅπερ δείγματα τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἀγά-
83 πης, αὐτὸς ἔφησεν εἶναι ὁ Χριστός; Πρὸς γὰρ τὸν κορυφαῖον [6]) τῶν ἀποστόλων διαλεγόμενος· Πέτρε, φησὶν, φιλεῖς με; τούτου δὲ ὁμολογήσαντος, ἐπιλέγει· εἰ φιλεῖς με, ποί-
84 μαινε τὰ πρόβατά μου. Ἐρωτᾷ [7]) τὸν μαθητὴν ὁ διδάσκαλος, εἰ φιλοῖτο παρ' αὐτοῦ, οὐχ ἵνα αὐτὸς μάθῃ· πῶς γὰρ, ὁ τὰς ἁπάντων ἐμβατεύων [8]) καρδίας; ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς διδάξῃ, ὅσον αὐτῷ μέλει τῆς τῶν ποιμνίων ἐπιστασίας τούτων. Τούτου δὲ ὄντος δήλου, κἀκεῖνο ὁμοίως ἔσται φανερὸν, ὅτι πολὺς καὶ ἄφατος ἀποκείσεται [9]) μισθὸς τῷ περὶ ταῦτα πονουμένῳ, ἃ

---

5) τὸ, vid. *Viger.* p. 23. *Matthiae.* Gr. Gr. min. §. 279. *L.*

6) τὸν κορυφαῖον. Haec sententia tunc jam invaluerat. „At Christus certe nullo pacto voluit Petrum reliquis apostolis cunctis praeferre. vid. Matth. XX, 26. XVIII, 1. 18. add. Act. XV. ubi non Petri, sed Jacobi sententiam ecclesia secuta esse legitur; et Petrus ipse se συμπρεσβύτερον vocavit 1 ep. V, 1. 2." *Kuinoel.* ad Matth. XVI, 18.

7) ἐρωτᾷ. Interrogat semel, iterum, tertio; *ut intelligeretur,* inquit Bernardus, *quisquis aliis praeficitur, diligere Deum debere plusquam sua, plusquam suos, plusquam se.* [Imo ter quaesivisse videtur divinus Messias ex Petro, εἰ φιλοῖτο παρ' αὐτοῦ, quia ter negaverat Petrus, se nosse Jesum. *L.*]

8) ὁ τὰς ἁπάντων ἐμβατεύων καρδίας. Ἐμβατεύω, proprie, *ingredior, pervado.* LXX. Josu. XIX. 51. ἐπορεύθησαν ἐμβατεῦσαι τὴν γῆν. *Themistius* Or. IX. Θεῖαι δυνάμεις ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ἀνθρώπων ἐμβατεύουσι τὴν γῆν, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατιοῦσαι. Sic enim interpungi hunc locum oportuit. Transfertur ad facultatem cognoscentem, quatenus ea vel scrutatur rem, vel de ea quocunque modo statuit et decernit, vel etiam ipsam penetrat. *Xenophon,* [Symp. IV, 27. si sana lectio. *L.*] ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἀμφότεροι ἐμβατεύετέ τι. *consertis capitibus et humeris in uno vos libro aliquid investigantes vidi.* Adhibetur autem in utramque partem. v. gr. Col. 2, 18. de temeraria tractatione; quem ad locum illa a Themistio et Xenophonte contulerunt Al. Morus et G. Raphelius. ex aliis alia Suicerus Thes. T. I. col. 1098. Greg. Naz. ὁ σοφισάμενος περισσὰ ὅσῳ πλέον ἐμβατεύει τοῖς βάθεσι, τοσούτῳ πλέον ἰλιγγιᾷ. In bonam partem saepissime ponitur a patribus, Chrysostomo imprimis: qui DEUM, cordium permeatorem laudantes, dicunt, ἐμβατεύειν ἄχρι καὶ αὐτῶν ἐννοιῶν, et, ταῖς καρδίαις, et, εἰς τὰς καρδίας, et, eodem quo hic casu, τὰς καρδίας. Exempla Suicerus cumulavit l. c. [Hesych. ἐμβατεύσας· ζητήσας. Lucian. Tim. 52. ἐπεὶ δὲ οὐ θέμις, εἰδώλοις ἀεὶ ξυνόντα ἐπιβατεύειν τῶν βασιλείων τοῦ Διὸς, ὥρα ἡμῖν ὑψηλόν τι ὄρος περισκοπεῖν. Aeschyl. Pers. 449. Dionys. Halic. Ant. Rom. I, p. 196. 2 Macc. II, 30. *Jacobs.* ad Anthol. gr. Vol. II, 2. *Schleusner.* Lex. N. T. s. h. v. *Bos.* Exercitat. in N. T. p. 200. et *Wetsten.* ad Coloss. II, 18. *L.*]

9) ἀποκείσεται. vid. *Wahl.* Cl. N. T. T. I. p. 125. et *Schleusner.* Lex. in LXX Intpp. T. I, p. 376. *L.*

πολλοῦ τιμᾶται ὁ Χριστός. Εἰ γὰρ ἡμεῖς, ὅτ' ἂν ἴδωμεν τῶν 85 οἰκετῶν ἢ τῶν οἰκείων [10]), τῶν θρεμμάτων τῶν ἡμετέρων ἐπιμελουμένους, τινὰς, τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης τὴν εἰς ἐκεῖνα σπουδὴν τιθέμεθα σημεῖον, καίτοι γε ταῦτα πάντα χρημάτων ἐστὶν ὠνητά· ὁ μὴ χρημάτων μηδὲ ἄλλου τινὸς τοιούτου, ἀλλ' ἰδίῳ θανάτῳ τὸ ποίμνιον πριάμενος τοῦτο καὶ τιμὴν [11]) τῆς ἀγέλης τὸ αἷμα δοὺς τὸ ἑαυτοῦ, πόσῃ τοὺς ποιμαίνοντας αὐτὸ ἀμείψεται δωρεᾷ; διά τοι τοῦτο εἰπόντος τοῦ μαθητοῦ· σὺ 86 οἶδας Κύριε, ὅτι φιλῶ σε, καὶ μάρτυρα τῆς ἀγάπης αὐτὸν τὸν ἀγαπώμενον καλέσαντος, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου [12]) ὁ Σωτὴρ, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ἀγάπης προσέθηκε σημεῖον. Οὐ γὰρ 87 ὅσον ὁ Πέτρος αὐτὸν ἐφίλει, τότε ἐπιδεῖξαι ἐβούλετο (καὶ γὰρ ἐκ πολλῶν τοῦτο ἤδη ἡμῖν γέγονε δῆλον·) ἀλλ' ὅσον αὐτὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀγαπᾷ τὴν ἑαυτοῦ, καὶ Πέτρον καὶ πάντας ἡμᾶς μαθεῖν ἠθέλησεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς πολλὴν περὶ αὐτὰ εἰσφέρωμεν τὴν σπουδήν. Διὰ τί [13]) γὰρ υἱοῦ καὶ μονογενοῦς 88 οὐκ ἐφείσατο ὁ Θεὸς, ἀλλ' ὃν μόνον εἶχεν, ἐξέδωκεν; ἵνα τοὺς ἐχθρωδῶς [14]) πρὸς αὐτὸν διακειμένους ἑαυτῷ καταλλάξῃ καὶ ποιήσῃ λαὸν περιούσιον. [15]) διὰ τί καὶ τὸ αἷμα ἐξέχεεν; ἵνα τὰ πρόβατα κτήσηται ταῦτα, ἃ τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς μετ'

---

10) *οἰκείων, τῶν.* Deest hoc in multis; hiatu scilicet facili ob recurrens *τῶν*, sed comparationis concinnitatem imminuente. Idem paregmenon habet *Zosimus* lib. V. *τῶν οἰκειῶν καὶ ἄλλως οἰκείων.* [Quamvis a multis Cdd. desint haec vocabula, tamen ego quoque salvam esse receptam lectionem arbitror. Quae causae impulerint *Hasselbachium* ad eliminanda haec verba in versione vernacula, ignoro. Nimis anxie *Montefalconii* premere videtur vestigia. A Xenoph. in Memor. Socr. junguntur etiam, *οἰκέταις καὶ οἰκείοις.* Cf. IV, 4, 17. *L.*]

11) *τιμήν.* *vid.* Wahl. Cl. N. T. T. II, p. 553. *L.*

12) *μέχρι τούτου.* Ita *Savil.* et quidam Mss. — *Montefalc.* contra ex optimis libris dedit *μέχρι τούτων.* *L.*]

13) *διὰ τί.* Verba desumta sunt ex ep. ad Tit. II, 14., quem locum memoriter citasse videtur Chrysostomus. *L.*

14) *ἐχθρωδῶς.* Id frequentius, quam primae editionis *ἐχθρῶς.* Una Homilia 27. in Gen. quater habet *ἐχθρωδῶς διακεῖσθαι.* [*Morel.* et *Hughes.* *τοὺς ἐχθρῶς.* *Savil.* et *Montefalcon.* ut in textu est. *L.*]

15) *λαὸν περιούσιον.* Quadrabat haec compellatio proprie in Israelitas, qui et vocabantur עַם סְגֻלָּה v. c. Exod. XIX, 5. Deut. VII, 6. XIV, 2. ubi LXX. vertunt *λαὸς περιούσιος*, de quo voc. vid. *Joh. Frid. Fischer.* de vit. Lexx. N. T. Part. XII, p. 313. et *Kopp.* ad Tit. II, 14. *L.*

ἐκεῖνον [16]) ἐνεχείρισεν. [17]) Εἰκότως [18]) ἄρα ἔλεγεν ὁ Χριστός·
89 Τίς ἄρα [19]) ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τὴν οἰκίαν [20]) αὐτοῦ; πάλιν τὰ μὲν ῥήματα ἀποροῦντος, ὁ δὲ φθεγγόμενος αὐτὰ οὐκ ἀπορῶν ἐφθέγγετο· ἀλλ' ὥσπερ τὸν Πέτρον ἐρωτῶν, εἰ φιλοῖτο, οὐ μαθεῖν δεόμενος τοῦ μαθητοῦ τὸν πόθον ἠρώτα, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος τῆς οἰκείας ἀγάπης τὴν ὑπερβολήν· οὕτω καὶ νῦν λέγων· Τίς ἄρα ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος; οὐ τὸν πιστὸν καὶ φρόνιμον ἀγνοῶν ἔλεγεν, ἀλλὰ παραστῆσαι θέλων τὸ τοῦ πράγματος σπάνιον, [21]) καὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης τὸ μέγεθος. Ὅρα γοῦν καὶ τὸ ἔπαθλον ὅσον· ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν
90 αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν. Ἔτι οὖν ἀμφισβητήσεις ἡμῖν τοῦ μὴ καλῶς ἠπατῆσθαι, πᾶσι μέλλων ἐπιστήσεσθαι τοῦ Θεοῦ

---

16) τῷ πέτρῳ καὶ τοῖς μετ' ἐκεῖνον. Germ. Brixius: *tum Petro tum Petri successoribus.* Bern. Montefalconius: *Petro et successoribus ejus.* Jac. Ceratinus seu David Hoeschelius: *Petro et ejus vestigia imitantibus.* Pressius interpres vetus: *Petro deinceps ceterisque.* Omnino hoc μετὰ *successores* Petri significat; sed successores non modo omnium seculorum, sed etiam omnium locorum, pastoresque omnium ovium redemtarum, ipsumque adeo Basilium. §. 90. Expende totum contextum, inprimisque illud: καὶ πέτρον καὶ πάντας ἡμᾶς. §. 87. et confer Homil. 87. in h. l. Johannis c. XXI. 15 seq. Ambrosius: *Vae jam mihi est, si claustra humanae imperitiae, per claves illas regni coelorum, quas in beato Petro apostolo* cuncti suscepimus sacerdotes, *minime reseravero, ut audire per haec merear pro linguae meae modulo:* Euge serve bone et fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui. *lib. de Dign. sacerd.* c. 1. Bellarminum hoc Dialogo nitentem refutavit *Fr. Junius.*

17) ἐνεχείρισεν. Augustanus, ἐνεχείριζεν· *committebat,* scil. quum *pasce* dixit.

18) εἰκότως ἄρα. *Aliquot Mss.* εἰκότως ἄρα καὶ δικαίως. *Montef.* Sic quoque Augustanus. Conf. §. 383.

19) τίς ἄρα. Vid. Matth. XXIV, 45. ὃν κατέστησεν. Ita est in Matth. l. l., neque ab hac lectione recedendum puto, quod visum est *Hasselbachio.* Alia ratio est sub finem paragraphi, ubi sane suo loco est futurum. *L.*

20) ἐπὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ. *Evangelistae,* ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ· *sed in citandis Scripturae testimoniis Veteres interdum erant liberiores, contenti sensum expressisse. Quod et Homilia* Chrysost. *III. contra Jud. observavi; ubi integra etiam legitur periodus, quae Jer.* 29, 13. *in Graecis Bibliis desideratur: post* καὶ ἐπιφανοῦμαι ὑμῖν· *haec nimirum verba:* Καὶ ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν ὑμῶν, καὶ ἀθροίσω ὑμᾶς ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐκ πάντων τῶν τόπων, οὗ διέσπειρα ὑμᾶς ἐκεῖ, φησὶ Κύριος. Καὶ ἐπιστρέψω ὑμᾶς εἰς τὸν τόπον, ὅθεν ἀπῴκισα ὑμᾶς ἐκεῖ. *Hoeschel.*

21) τὸ — σπάνιον, *quam rara sit haec res.* vid. Xenoph. Anab. I, 9, 27. *L.*

τοῖς ὑπάρχουσι, καὶ ταῦτα πράττων, 22) ἃ καὶ τὸν Πέτρον ποιοῦντα 23) ἔφησε 24) δυνήσεσθαι καὶ τῶν 25) ἀποστόλων ὑπεραχοντίσαι 26) τοὺς λοιπούς. Πέτρε γάρ φησι, φιλεῖς με πλεῖον τούτων; 27) καίτοι γ' ἐνῆν εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν, εἰ φι- 91 λεῖς με, νηστείαν ἄσκει, χαμευνίαν, 28) ἀγρυπνίας συντόνους, προΐστασο τῶν ἀδικουμένων, γίνου 29) ὀρφανοῖς ὡς πατὴρ, καὶ ἀντὶ ἀνδρὸς τῇ μητρὶ αὐτῶν. νῦν δὲ πάντα ταῦτα ἀφεὶς τί φησι; ποίμαινε τὰ πρόβατά μου.

II. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ, 1) ἃ προεῖπον, καὶ τῶν ἀρχομένων 92 πολλοὶ δύναιντ' ἂν ἐπιτελεῖν ῥαδίως, οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες· ὅταν δὲ ἐκκλησίας προστῆναι δέῃ καὶ ψυχῶν ἐπιμέλειαν πιστευθῆναι τοσούτων, πᾶσα μὲν ἡ γυναικεία φύσις παραχωρείτω τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος, καὶ ἀνδρῶν δὲ τὸ πλέον· ἀγέσθωσαν δὲ εἰς μέσον οἱ πολλῷ τῷ μέτρῳ πλε- 93 ονεκτοῦντες ἁπάντων, καὶ τοσοῦτον ὑψηλότεροι τῶν ἄλλων κατὰ τὴν τῆς ψυχῆς ὄντες ἀρετὴν, ὅσον τοῦ παντὸς ἔθνους Ἑβραίων κατὰ τὰ τοῦ σώματος μέγεθος ὁ Σαοὺλ; 2) μᾶλλον

---

22) πράττων. Sic ed. prima et int. vetus. πράττειν, mss. apud Hoeschelium, ut pendeat a μέλλων. Sed laudatur *praesens* jamjam pastoralis *actio* functioque Basilii.

23) ποιοῦντα. Videlicet oves Domini pascentem.

24) ἔφησε. Sic §. 82. 121. Ed. prima, ἐφῆκε.

25) καὶ τῶν. Καὶ omittit Augustanus et interpres vetus.

26) ὑπεραχοντίσαι. In amore. nam sequitur: *Amas me plus quam hi?* „Ὑπερακοντίσαι, ἀντὶ τοῦ νικῆσαι. *Athen. lib.* 4. παρὰ δὲ Ῥωμαίοις μνημονεύεται, Ἀπίκιόν τινα ἐπὶ ἀσωτίᾳ πάντας ἀνθρώπους ὑπερηκοντικέναι.“ *Hoeschelius.*

27) πλεῖον τούτων. Hic iam recentiores repraesentant verba illa: ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. Sed Erasmi editio et vetus interpres, suavissime suspenso sermone, subaudienda relinquunt, et periodo solum sequente ponunt, ubi etiam τί φησι rei novae et inexspectatae convenit. Non semper totidem verbis reponi solent testimonia. conf. §. 102. 103. 119. 182. 196. 200. 233. 397. 434. 497. et Notas subinde ad haec loca. Neque obstat, quod sequitur, καίτοίγε, coll. §. 349.

28) χαμευνία. *humi cubatio.* Sic Il. II, 235. χαμαιεῦναι sunt Scholiasta auctore: οἱ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κοιμώμενοι. vide *Perizon.* ad Aelian. IX, 24, 5. Cf. *Suicer.* in Thes. s. h. v. *Du Fresne.* Glossar Gr. et *Hughes* ad h. l. *L.*

29) γίνου. Vetus int. *sito*, pro *esto.* Extat hic locus Sir. 4, 10.

1) ἐκεῖνα μὲν γάρ. Hoc et sequentia hujus libri aliaque Dialogi capita laudant *C. Kortholtus* in lib. de Onere sacerd. (*Priester-Bürde*) Not. ad Num. IX. *J. L. Hartmannus* in Pastorali evang. lib. 1. cap. 1. et *G. Arnoldus* in Idea (*Gestalt*) Doctoris evangelici capp. 3. 15. et alibi.

2) ὁ Σαούλ. vid. 1 Sam. X, 23. *L.*

94 δὲ καὶ πολλῷ πλέον. Μὴ γάρ μοι μόνον ὑπερωμίας ἐνταῦθα ζητείσθω μέτρον, ἀλλ᾽ ὅση πρὸς τὰ ἄλογα τῶν λογικῶν ἀνθρώπων [3]) ἡ διαφορὰ, τοσοῦτον τοῦ ποιμένος καὶ τῶν ποιμαινομένων ἔστω τὸ μέσον, ἵνα μὴ καὶ πλέον τι εἴπω· καὶ
95 γὰρ περὶ πολλῷ μειζόνων ὁ κίνδυνος. Ὁ μὲν γὰρ πρόβατα ἀπολλὺς, ἢ λύκων ἁρπασάντων ἢ λῃστῶν ἐπιστάντων, ἢ λοιμοῦ τινος ἢ καὶ ἄλλου συμπτώματος [4]) ἐπιπεσόντος, τύχοι μὲν ἄν τινος καὶ συγγνώμης παρὰ τοῦ κυρίου τῆς ποίμνης· εἰ δὲ καὶ δίκην ἀπαιτοῖτο, μέχρι τῶν χρημάτων [5]) ἡ ζημία. ὁ δὲ ἀνθρώπους πιστευθεὶς, τὸ λογικὸν τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον, πρῶτον μὲν οὐκ εἰς χρήματα, ἀλλ᾽ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τὴν ζημίαν ὑφίσταται ὑπὲρ τῆς τῶν προβάτων ἀπω-
96 λείας. Ἔπειτα καὶ τὸν ἀγῶνα πολλῷ μείζονα καὶ χαλεπώτερον ἔχει. οὐ γὰρ αὐτῷ πρὸς λύκους ἡ μάχη οὐδὲ ὑπὲρ λῃστῶν δέδοικεν, οὐδὲ ἵνα λοιμὸν ἀπελάσῃ τῆς ποίμνης φροντί-
97 ζει· ἀλλὰ [6]) πρὸς τίνας ὁ πόλεμος; μετὰ τίνων ἡ μάχη; Ἄκουε [7]) τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος. οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. Εἶδες πολεμίων πλῆθος δεινὸν, καὶ φάλαγγας ἀγρίας, οὐ σιδήρῳ πεφραγμένας, ἀλλ᾽ ἀντὶ πάσης πανοπλίας ἀρκου-
98 μένας τῇ φύσει; Βούλει καὶ ἕτερον στρατόπεδον ἰδεῖν ἀπηνὲς καὶ ὠμὸν, ταύτῃ προσεδρεῦον τῇ ποίμνῃ; καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὄψει περιωπῆς. [8]) ὁ γὰρ περὶ ἐκείνων διαλεχθεὶς, οὗτος καὶ τούτους ἡμῖν ὑποδεικνύει τοὺς ἐχθροὺς ὧδέ πως λέγων· Φανερὰ δέ ἐστι τὰ τῆς σαρκὸς ἔργα, ἅτινά ἐστι, πορ-

---

3) *τῶν λογικῶν ἀνθρώπων.* Vetus interpres: *ratione utentium*, non addito *hominum.* et sane ἀνθρώπων glossema videtur. [Retinuit tamen h. v. *Montefalc. L.*]

4) *συμπτώματος.* Idem verbum, §. 462.

5) *μέχρι χρημάτων ἡ ζημία.* Haec ita Germanice ad sensum verterim: *Der Schaden hört auf, mit der Bezahlung des Geldes.* Denotat enim μέχρι finem, quo res quaedam esse desiit, ut docuit. b. *Tittmann. Lex. Syn. N. T.* Spec. II. p. V. sqq. *L.*

6) *ἀλλὰ κλ.* Unus codex, ἀλλ᾽ ὅπως τοὺς πιστεύοντας διασώσῃ ἀπὸ τῶν ἀεὶ ἐφεδρευόντων δαιμόνων. ὅτι δὲ πρὸς τούτους ὁ πόλεμος, καὶ μετὰ τούτων ἡ μάχη, ἄκουε. Glossam sapit.

7) *ἄκουε.* Ephes. VI, 12. *L.*

8) *περιωπῆς.* i. e. Idem Paulus eundem tibi monstrabit exercitum. ἡ περιωπή, vernacule: *die Warte. L.*

τοῖς ὑπάρχουσι, καὶ ταῦτα πράττων,[22]) ἃ καὶ τὸν Πέτρον ποιοῦντα[23]) ἔφησε[24]) δυνήσεσθαι καὶ τῶν[25]) ἀποστόλων ὑπερακοντίσαι[26]) τοὺς λοιπούς. Πέτρε γάρ φησι, φιλεῖς με πλεῖον τούτων;[27]) καίτοι γ' ἐνῆν εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν, εἰ φι- 91 λεῖς με, νηστείαν ἄσκει, χαμευνίαν,[28]) ἀγρυπνίας συντόνους, προΐστασο τῶν ἀδικουμένων, γίνου[29]) ὀρφανοῖς ὡς πατὴρ, καὶ ἀντὶ ἀνδρὸς τῇ μητρὶ αὐτῶν. νῦν δὲ πάντα ταῦτα ἀφεὶς τί φησι; ποίμαινε τὰ πρόβατά μου.

II. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ,[1]) ἃ προεῖπον, καὶ τῶν ἀρχομένων 92 πολλοὶ δύναιντ' ἂν ἐπιτελεῖν ῥᾳδίως, οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες· ὅταν δὲ ἐκκλησίας προστῆναι δέῃ καὶ ψυχῶν ἐπιμέλειαν πιστευθῆναι τοσούτων, πᾶσα μὲν ἡ γυναικεία φύσις παραχωρείτω τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος, καὶ ἀνδρῶν δὲ τὸ πλέον· ἀγέσθωσαν δὲ εἰς μέσον οἱ πολλῷ τῷ μέτρῳ πλε- 93 ονεκτοῦντες ἁπάντων, καὶ τοσοῦτον ὑψηλότεροι τῶν ἄλλων κατὰ τὴν τῆς ψυχῆς ὄντες ἀρετὴν, ὅσον τοῦ παντὸς ἔθνους Ἑβραίων κατὰ τὰ τοῦ σώματος μέγεθος ὁ Σαοὺλ;[2]) μᾶλλον

---

22) πράττων. Sic ed. prima et int. vetus. πράττειν, mss. apud Hoeschelium, ut pendeat a μέλλων. Sed laudatur *praesens* jamjam pastoralis *actio* functioque Basilii.

23) ποιοῦντα. Videlicet oves Domini pascentem.

24) ἔφησε. Sic §. 82. 121. Ed. prima, ἔφηκε.

25) καὶ τῶν. *Καὶ* omittit Augustanus et interpres vetus.

26) ὑπερακοντίσαι. In amore. nam sequitur: *Amas me plus quam hi?* „Ὑπερακοντίσαι, ἀντὶ τοῦ νικῆσαι. *Athen. lib.* 4. παρὰ δὲ Ῥωμαίοις μνημονεύεται, Ἀπίκιόν τινα ἐπὶ ἀσωτίᾳ πάντας ἀνθρώπους ὑπερηκοντικέναι." *Hoeschelius.*

27) πλεῖον τούτων. Hic iam recentiores repraesentant verba illa: ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. Sed Erasmi editio et vetus interpres, suavissime suspenso sermone, subaudienda relinquunt, et periodo solum sequente ponunt, ubi etiam τί φησι rei novae et inexspectatae convenit. Non semper totidem verbis reponi solent testimonia. conf. §. 102. 103. 119. 182. 196. 200. 233. 397. 434. 497. et Notas subinde ad haec loca. Neque obstat, quod sequitur, καίτοιγε, coll. §. 349.

28) χαμευνία. *humi cubatio*. Sic Il. II, 235. χαμαιεῦναι sunt Scholiasta auctore: οἱ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κοιμώμενοι. vide *Perizon.* ad Aelian. IX, 24, 5. Cf. *Suicer.* in Thes. s. h. v. *Du Fresne.* Glossar Gr. et *Hughes* ad h. l. *L.*

29) γίνου. Vetus int. *sito*, pro *esto*. Extat hic locus Sir. 4, 10.

1) ἐκεῖνα μὲν γάρ. Hoc et sequentia hujus libri aliaque Dialogi capita laudant *C. Kortholtus* in lib. de Onere sacerd. (*Priester-Bürde*) Not. ad Num. IX. *J. L. Hartmannus* in Pastorali evang. lib. 1. cap. 1. et *G. Arnoldus* in Idea (*Gestalt*) Doctoris evangelici capp. 3. 15. et alibi.

2) ὁ Σαούλ. vid. 1 Sam. X, 23. *L.*

102 Τὰς δὲ τῶν ἀνθρώπων ἀῤῥωστίας πρῶτον μὲν οὐκ ἔστιν ἀνθρώπῳ ῥάδιον ἰδεῖν· οὐδεὶς γὰρ οἶδε [15]) τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ.

III. Πῶς οὖν τις προσαγάγοι τῆς νόσου τὸ φάρμακον, ἧς τὸν τρόπον οὐκ οἶδε, πολλάκις δὲ μηδὲ εἰ τυγχάνοι νοσῶν 103 δυνάμενος συνιδεῖν; Ἐπειδὰν δὲ καὶ καταφανὴς γένηται, τότε πλείον' αὐτῷ παρέχει [1]) τὴν δυσχέρειαν. Οὐ γάρ ἔστι μετὰ τοσαύτης ἐξουσίας ἅπαντας [2]) θεραπεύειν ἀνθρώπους, μεθ' ὅσης τὸ πρόβατον ὁ ποιμήν. ἔστι μὲν γὰρ καὶ ἐνταῦθα καὶ δῆσαι, καὶ τροφῆς ἀπεῖρξαι, καὶ καῦσαι, καὶ τεμεῖν· ἀλλ' ἡ ἐξουσία τοῦ δέξασθαι τὴν ἰατρείαν, οὐκ ἐν τῷ προσάγοντι τὸ φάρμακον, ἀλλ' ἢ [3]) ἐν τῷ κάμνοντι κεῖται. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ θαυμάσιος, ἐκεῖνος ἀνὴρ συνειδὼς [4]) Κορινθίοις ἔλεγεν· Οὐχ ὅτι [5]) κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως, ἀλλὰ συνεργοί ἐσμεν

---

gorius Turonensis: *condia duo.* Producit hunc Vossius I. 3. de Vitiis Lat. serm. sed ita, ut *congia* conjiciat. *condia* igitur noster firmat interpres. *Κόνδυ*, poculum decem cotylarum, apud Athenaeum: inde *condium.* Proverbium, *ad condium*, ut ex hoc loco apparet, mensuram largiorem notabat. Jesa. 51, 17: τὸ κόνδυ τοῦ θυμοῦ ἐξέπιες καὶ ἐξεκένωσας. Martinius ex Glossis: *condavit*, προσένειμεν.

15) οἶδε. Sic ed. prima et int. vetus. Ceteri, ex Paulo, ἀνθρώπων addunt. [Recte omisit h. v. *Bengel. L.*]

1) παρέχει. Gregorius Nazianzenus in Apologetico: Τῷ ὄντι αὕτη μοι φαίνεται τέχνη τις εἶναι τεχνῶν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν, ἄνθρωπον ἄγειν, τὸ πολυτροχώτατον τῶν ζώων καὶ ποικιλώτατον. p. 332. ed. Thirlb. ubi plura legas.

2) ἅπαντας. Apte hoc inseritur. Nam ab hoc genere transit §. seq. ad speciem. [Comparaverat supra §. 101. Chrysostomus ecclesiam cum grege quodam, ejusque episcopos cum pastore, et dixerat, oves quando non velint admittere curationem, vi cogi posse. Nunc vero demonstrare conatur, multo difficiliorem esse illam hominum curam, qui non ita, ut greges cogi possint. Sed uti nunc leguntur verba, concedere sane videtur Chrysostomus, nonnullis hominum eodem modo mederi posse episcopum ut pastorem gregi. Qui quidem sensus quum prorsus sit absonus minimeque quadret in reliquum sermonem, ambabus manibus arripio conjecturam *Hasselbachii*, qua verius nihil cogitari potest, qui pro ἅπαντας legendum censuit ἄκοντας. Optime etiam respondet hoc voc. verbis, quae supra legebantur: ὅτ' ἂν ἑκόντα μὴ ὑπομένῃ. *L.*]

3) ἀλλ' ἐν. Ita recte edidit *Montefalconius.* Male in edit. *Morel.* et *Bengel.* est ἀλλ' ἢ ἐν τῷ κάμνοντι. Vid. *Herm.* ad Viger. p. 812. *L.*

4) συνειδώς. συνιδὼν *Erasmus.* [Vid. quae de eadem lect. var. disputavit *Fischerus* in Ind. Palaeph. s. εἴδειν. *L.*]

5) οὐχ ὅτι. Οὐ γάρ. *Sic Savil. et omnes mss. Mont.* Etiam *Hoescheliani*, οὐ γάρ. [Et sic recte scribitur. Nam apud apostolum particula ὅτι arcte conjungit versum 24. cum versu 25. No-

τῆς χαρᾶς ὑμῶν. Μάλιστα μὲν 6) γὰρ ἁπάντων χριστιανοῖς 104 οὐκ ἐφεῖται πρὸς βίαν ἐπανορθοῦν 7) τὰ τῶν ἁμαρτανόντων πταίσματα. Ἀλλ' οἱ μὲν ἔξωθεν δικασταὶ τοὺς κακούργους ὅταν ὑπὸ τοῖς νόμοις λάβωσι, πολλὴν ἐπιδείνυνται τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἄκοντας τοῖς τρόποις κωλύουσι χρῆσθαι τοῖς αὐτῶν· ἐνταῦθα δὲ οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα 8) δεῖ ποιεῖν ἀμείνω τὸν τοιοῦτον. Οὔτε γὰρ ἡμῖν ἐξουσία τοσαύτη παρὰ τῶν νό- 105 μων δέδοται πρὸς τὸ κωλύειν τοὺς ἁμαρτάνοντας· οὔτε, εἰ καὶ ἔδωκαν, εἴχομεν ὅποι καὶ χρησώμεθα 9) τῇ δυνάμει· οὐ

---

stro vero in loco illud ὅτι prorsus superfluum foret. Neque etiam admodum curiosus est Chrysostomus in retinendis singulis verbis biblicis, ut multis locis docuit *Bengelius*. „Attamen cum verbis S. Pauli suffragentur F. H., iis cum Ducaeo utendum duximus," dicit *Hughes*. Locus ipse, quem citat Chrysostomus, legitur 2. Cor. I, 23. *L.*]

6) *μάλιστα μέν. Joh. Heinichius* Hist. Eccl. Part. II. in Appendice, qua insignes Chrysostomi locos per paginas prope quadringentas exhibet, haec quoque verba pag. 779. excerpsit, et quae §. 118. sequuntur. Tum: *Est hic locus bene*, inquit, *notandus contra Pontificios, qui ecclesiae jurisdictionem quamdam coactivam adserere non dubitant.* etc. *Hinc recte monet Chrysostomus noster episcopum, qui utique Christum imitari debet, officio suo fungi* οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα, non cogendo sed suadendo. *Quomodo itaque is, qua talis est, jus regnandi in homines humano more ullum obtinet? Idem vir eximius homilia XI. Epist. ad Ephes.* Εἰς διδασκαλίαν λόγου προεχειρίσθημεν, οὐκ εἰς ἀρχὴν, οὐδὲ εἰς αὐθεντίαν. κλ. ad docendos verbo homines constituti sumus, non ad imperium, non ad exercitium potestatis. consiliariorum locum obtinemus suadentium. qui consilium dat, de suo dicit; auditorem non cogit, sed liberam ei relinquit electionem circa ea quae dicuntur. *Similiter Ambrosius lib. II. de Cain et Abel cap. IV.* Sacerdos quidem officium suum exhibet; at nullius potestatis jura exercet. [Ipse etiam Lactantius Institutt. V, 20. ait: „Non est opus vi et injuria, quia religio cogi non potest; verbis potius, quam verberibus res agenda est." *L.*]

7) *πρὸς βίαν ἐπανορθοῦν.* Eidem sententiae tenaciter adhaeret ecclesia evangelica, excommunicationem, quam dicunt, majorem minime probans. Vid. Artt. Smalcald. III, art. IX. p. 333. *Rechenb.* „Majorem illam excommunicationem, quam Papa ita nominat, non nisi civilem poenam esse ducimus, non pertinentem ad nos ministros Ecclesiae." Cf. *Schleiermacher's Reden über die Religion.* 3. A. B. 1821. p. 188. „*Die evang. Kirche wird gegen solche Menschen, die irgend jemand für ketzerisch halten, und mit dem Banne belegen möchte, keine andere Pflicht anerkennen, als Gemeinschaft mit ihnen zu unterhalten, damit sie um so eher durch gegenseitige Verständigung auf die richtigen Wege können zurückgeführt werden. — Es läge darin die Anmassung eines Ansehens, welches unsere Kirche niemanden zugesteht.*" *L.*

8) *πείθοντα.* Eximium exemplum praebet utraque *Chrysostomi* Paraenesis ad Theodorum lapsum, praesertim prioris caput XI.

9) *ὅποι καὶ χρησώμεθα.* Vid. *Hermann.* ad Eurip. Herc. fur. v. 1236. *L.*

τοὺς ἀνάγκῃ τῆς κακίας, ἀλλὰ τοὺς προαιρέσει ταύτης ἀπε-
106 χομένους στεφανοῦντος τοῦ Θεοῦ. [10]) Διὰ τοῦτο πολλῆς χρεία τῆς μηχανῆς, ἵνα πεισθῶσιν [11]) ἑκόντες ἑαυτοὺς ὑπέχειν ταῖς παρὰ τῶν ἱερέων θεραπείαις οἱ κάμνοντες· καὶ οὐ τοῦτο μό-
107 νον, ἀλλ' ἵνα καὶ χάριν εἰδῶσι τῆς ἰατρείας αὐτοῖς. Ἄν τε γάρ τις σκιρτήσῃ δεθεὶς [12]) (κύριος γάρ ἐστι τούτου,) [13]) χεῖρον εἰργάσατο τὸ δεινόν· ἄν τε τοὺς σιδήρου τέμνοντας δίκην παραπέμψηται λόγους, [14]) προσέθηκε διὰ τῆς καταφρονήσεως τραῦμα ἕτερον, καὶ γέγονεν ἡ τῆς θεραπείας πρόφασις νόσου χαλεπωτέρας ὑπόθεσις. Ὁ γὰρ καταναγκάζων καὶ ἄκοντα θεραπεῦσαι δυνάμενος οὐκ ἔστι.

108 IV. Τί οὖν ἄν τις ποιήσειε; καὶ γὰρ ἐὰν πρᾳότερον [1]) προσενεχθῇς τῷ πολλῆς ἀποτομίας δεομένῳ, καὶ μὴ δῷς βα-

---

10) τοῦ θεοῦ. Isidorus Pelusiota: *Non vi et tyrannide, sed* (πειθοῖ καὶ προσηνείᾳ) *suadela et indulgentia, hominum salus paratur. quo circa suae cujusque salutis* (τὸ κῦρος) *arbitrium penes quemque est, ut et ii qui coronantur et ii qui puniuntur e jure accipiant, quod elegerint.* [*Cramerus* T. I. p. 49. ita ad h. l. scribit: „*Diese schöne Stelle veranlasst mich, eine ähnliche aus dem 3. Brief des heiligen Hieronymus an den Heliodorus beizufügen. Ein König, sagt er, befiehlt solchen Personen, die ihm gehorchen müssen, sie mögen wollen oder nicht; ein Bischof herrscht nur über diejenigen, die ihm gehorchen wollen. Ein Fürst bringt die Rebellen durch das Schrecken zum Gehorsam; ein Bischof ist verbunden, sogar denen zu dienen, die unter seiner Aufsicht sind. Denn jener sorgt für die Erhaltung des Leibes derjenigen, die einmal sterben müssen, dieser sorgt für die Seelen, um ihnen das ewige Leben zu geben. Alle Gläubigen haben ihre Augen auf ihren Bischof, auf sein Haus, auf seine Aufführung gerichtet; er muss der ganzen Kirche zum Beispiele dienen, und es ist niemand, der nicht berechtigt zu seyn glaubt, das zu thun, was er thut.*" *L.*]

11) πεισθῶσιν. *Quidam Mss.* πείσωσιν. *Montef.* Sic quoque Hoescheliani; sermone *reciproco* aptissime exprimente naturam libentiae et obedientiae. Conf. not. ad §. 216.

12) ἄν τε γάρ τις. Haec est *Montefalconii* lectio, quam secutus est *Bengel.* — *Ducaeus* legit: ἄν τε γάρ τις σκιρτήσῃ δεθεὶς, κύριος δέ ἐστι τούτου. *Savilius* contra in libris invenit: ἄν τε γάρ ποτε σκιρτήσῃ δεθεὶς, κύριος γάρ ἐστι τούτου. *L.*

13) κύριος — τούτου. Gravissima clausula. nemo enim ita coerceri potest, ut velle cogatur; et in perdito homine corrigendo hoc extremum est, ut edicas: Homines non possunt te cogere, Deus te non cogit. tua in potestate voluntas, in voluntate potestas est.

14) λόγους. *Si monentis verba, ferri more secantia, respuerit, contemtu suo aliud sibi vulnus injicit.* Ejusmodi verba ferri more secantia pronuntiasse v. c. perhibetur Ambrosius teste Theodoreto H. E. c. 18. Cf. *J. Ritter.* l. l. pag. 251. *L.*

1) πρᾳότερον. Ἐὰν πρᾳότερον, Vetus interpres, *Si mitius aliquid adhibueris, ei, qui multa eget sectione, nec manum, ut di-*

θεῖαν τὴν τομὴν [2]) τῷ τοιαύτης χρείαν ἔχοντι· τὸ μὲν περιέκοψας, τὸ δὲ ἀφῆκας τοῦ τραύματος. κἂν ἀφειδῶς [3]) τὴν 109 ὀφειλομένην ἐπαγάγῃς τομὴν, πολλάκις ἀπογνοὺς πρὸς τὰς ἀλγηδόνας ἐκεῖνος, ἀθρόως πάντα ἀποῤῥίψας, [4]) καὶ τὸ φάρμακον καὶ τὸν ἐπίδεσμον, φέρων ἑαυτὸν κατεκρήμνισε, [5]) συντρίψας τὸν ζυγὸν καὶ διαῤῥήξας τὸν δεσμόν. καὶ πολλοὺς ἂν ἔχοιμι λέγειν, τοὺς εἰς ἔσχατα ἐξοκείλαντας κακὰ, διὰ τὸ δίκην ἀπαιτηθῆναι τῶν ἁμαρτημάτων ἀξίαν. [6]) Οὐ γὰρ ἁπλῶς [7]) πρὸς τὸ τῶν παραπτωμάτων μέ- 110 τρον δεῖ καὶ τὴν ἐπιτιμίαν ἐπάγειν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων στοχάζεσθαι προαιρέσεως· μή ποτε ῥάψαι τὸ διεῤῥωγὸς βουλόμενος, χεῖρον τὸ σχίσμα ποιήσῃς, καὶ ἀνορθῶσαι τὸ καταπεπτωκὸς σπουδάζων, μείζονα ἐργάσῃ τὴν πτῶσιν. Οἱ 111 γὰρ ἀσθενεῖς καὶ διακεχυμένοι, [8]) καὶ τὸ πλέον τῇ τοῦ κό-

---

citur, presseris, cum sic illius poscat infirmitas. quod notamus, ut observetur adagium. Quod ad rem attinet, quid fiet, ubi pro cultro volsellae, aut flabellum, aut pallium denique adhibetur? *Curant contritionem populi mei, secundum curationem mali leviculi, dicendo: Pax, pax!* Jer. VI. 14. interprete Junio et Tremellio, cum hac annotatione: *ut curantur afflatu vel palpatione leniculi puerorum casus; cum tamen gravissima sint mortifera mala populi.* Hujusmodi sunt, qui a veritate amaritudinem omnem secernere se posse putant, et argumenta docentia conciliantibus nimium diluunt: quâ arte non usus est Johannes Baptista.

2) *τομήν.* Alii cum *Ducaeo*: *τὴν πληγήν.* *L.*

3) *ἀφειδῶς.* Quid fiet, ubi per zeli speciem iracundia accedit? §. 251 ss.

4) *ἀθρόως — ἀποῤῥίψας.* *Montefalconius* legit: *ἀθρόως ἅπαντα ῥίψας.* *L.*

5) *φέρων ἑαυτὸν κατεκρήμνισε.* *Elegans pleonasmus, ut in illo Greg. Naz.* ὅς γε πενιχροῖς Ζώει, καὶ χριστῷ πάντ᾽ ἀνέθηκε φέρων, *in illo item Luciani,* εἰς οἷον βάραθρον φέρων ἑαυτὸν ἐνσέσεικα. *Hoeschelius.* Similis pleonasmus. *φέροντες ἐνεθήκαμεν.* §. 41. et *πρηνεῖς φερομένους.* §. 607. inprimisque eo delectatus est *Gregorius Thaumaturgus*, ut notavimus ad ejus Paneg. sect. 18. [Loca, quae attulit *Bengelius*, huc non quadrant. Vid. *Passow* in Lex. s. v. *φέρω* ad finem. coll. *Matthiae* Gr. gr. §. 558. *L.*]

6) *ἀξίαν.* *Equidem multos recensere possem in extrema mala deductos, quod ab eis poena peccatis par exposceretur.* *L.*

7) *οὐ γὰρ ἁπλῶς.* Totum hunc locum Cynosura SS. Synodi Russicae in Regulis ministrorum ecclesiae exhibere dignata est. Vid. *Geistliches Reglement auf Befehl Petri I. Kaisers von gantz Russland und mit Bewilligung des H. dirigirenden Synodi publicirt,* p. 85 s. ed. 1724.

8) *διακεχυμένοι.* remissi. vid. Herodot. 8, 57. — *τρυφή* de quibusvis *deliciis* dicitur. Vid. Xenoph. Hier. I, 23. Memorr. I, 6, 10. quibus in locis dicitur haec vox de cibis lautioribus. Cf. De Rep. Athen. I, 11. ἐῶσι τοὺς δούλους τρυφᾶν (imprimis vestitu) καὶ μεγαλοπρεπῶς διαιτᾶσθαι. *L.*

σμου προσδεδεμένοι τρυφῇ, ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ γένει καὶ δυναστείᾳ μέγα φρονεῖν ἔχοντες, [9]) ἠρέμα μὲν καὶ κατὰ μικρὸν, ἐν οἷς ἂν ἁμαρτάνωσιν, ἐπιστρεφόμενοι, δύναιντ' ἂν, εἰ καὶ μὴ τέλεον, ἀλλὰ γοῦν [10]) ἐκ μέρους τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἀπαλλαγῆναι κακῶν· ἂν δὲ ἀθρόον [11]) τὶς ἐπαγάγῃ τὴν παίδευσιν, 112 καὶ τῆς ἐλάττονος αὐτοὺς ἀπεστέρησε διορθώσεως. Ψυχὴ γὰρ ἐπειδὰν ἅπαξ ἀπερυθριᾶσαι [12]) βιασθῇ, εἰς ἀναλγησίαν ἐκπίπτει, καὶ οὔτε προσηνέσιν εἴκει λόγοις λοιπὸν, οὔτε ἀπειλαῖς κάμπτεται, οὔτε εὐεργεσίαις προτρέπεται, ἀλλὰ γίνεται πολὺ χείρων τῆς πόλεως ἐκείνης, ἣν ὁ προφήτης κακίζων ἔλεγεν· Ὄψις πόρνης [13]) ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύντησας πρὸς πάν-

---

9) *φρονεῖν ἔχοντες.* Ἔχω cum infinitivo. §. 475.

10) *ἀλλὰ γοῦν.* Rarissima particula. Alias dicitur ἀλλ' οὖν (quod etiam *Hoeschelius* hoc loco in mss. a se collatis reperit) et ἀλλά γε et ἀλλοῦν γε. vide *Devarium.* [Rarissimam hanc particulam non vocaverim. Vid. Eurip. Iphig. Aulid. v. 908. ἀλλ' ἐκλήθης γοῦν ταλαίνης παρθένου φίλος πόσις. Cf. *Viger.* p. 471. et *Schaeferus* ad *Dionys.* περὶ συνθ. ὀνομάτων. p. 271 sq. *L.*]

11) *ἀθρόον.* *Philo in vita Mos. l.* 1. σηπομένων ἀθρόον σωμάτων. *Thucyd.* ἀθρόον ἐμβοήσαντες. *Chrysost. or.* 3. *contra Judaeos*, ἀθρόον τῶν ἄλλων μενουσῶν, *et alibi saepius. Thirlby.* [Putat igitur *Thirlby* et cum eo *Bengelius*, positum esse ἀθρόον h. l. adverbialiter, quod sane saepius fieri ostendit *Passow* in Lex. h. v. Lectio ἀθρόαν, quam habet editio Montefalconiana, sane ex glossemate orta videtur. Quid vero impedit, ut ἀθρόον habeamus pro adjectivo et ad παίδευσιν referamus, quum ἀθρόος etiam duarum esse terminationum adjectivum constet. Quid vero sit h. l. ἀθρόον colligi potest ex verbis antecedentibus ἠρέμα καὶ κατὰ μικρόν. Est nimirum παίδευσις ἀθρόος disciplina, qua et *repente* et *sine intermissione* in peccatorem animadvertitur. Severitatis notio, quam tribuit *Ritterus* in versione vernacula voc. ἀθρόος, propriè non inest. Vid. *Sturz.* Lex. Xenoph. T. I, p. 71. — Pro τὴν παίδευσιν legit *Montefalconius*, qui *Ducaeum* sequitur: τὴν παιδείαν. *L.*]

12) *ἀπερυθριᾶσαι.* *Μέγιστον εἰς πειθὼ φάρμακον ἡ αἰδώς. Isidorus Pelus.* Ep. 145. lib. 4. [*Cramerus* hunc locum ita vertit: „*Denn wenn die Seele auf einmal zur Schamröthe gezwungen wird, so verfällt sie in Unempfindlichkeit.*" At ἀπερυθριάειν non est *pudere*, sed *pudere desinere, nicht mehr schamroth werden.* Vid. Athenag. Deprec. P. C. XXX, 1. τὸ δεύτερον εἰ ἑωράκασιν, ἃ λέγουσιν, οὐδεὶς οὕτως ἀπερυθριασμένος (*tam impudens*], ὡς εἰπεῖν ἰδεῖν. Sensus nostri loci igitur hic est: *Quando anima confestim eo agitur, ut eam non amplius pudeat, labitur in indolentiam.* — *ἀνάλγησις* est *indolentia*, *Gefühllosigkeit.* Nam ἀναλγής s. ἀνάλγητος est is, qui nullos dolores sentit et nulla cura angitur. Vid. Soph. Trach. v. 126. Aj. 946. ubi Scholiastes ἀναλγήτων explicuit per ἀσυμπαθῶν, μηδόλως ἀλγούντων. *L.*]

13) *ὄψις πόρνης.* Jer. 3, 3.

τας.[14]) Διὰ τοῦτο πολλῆς δεῖ τῆς συνέσεως τῷ ποιμένι[15]) 113 καὶ μυρίων ὀφθαλμῶν, πρὸς τὸ περισκοπεῖν πάντοθεν τὴν τῆς ψυχῆς ἕξιν. Ὥσπερ γὰρ εἰς ἀπόνοιαν αἴρονται πολλοὶ καὶ εἰς 114 ἀπόγνωσιν[16]) τῆς ἑαυτῶν καταπίπτουσι σωτηρίας, ἀπὸ τοῦ μὴ δυνηθῆναι πικρῶν ἀνασχέσθαι φαρμάκων· οὕτως εἰσί τινες, οἳ διὰ τὸ μὴ δοῦναι τιμωρίαν τῶν ἁμαρτημάτων ἀντίῤῥοπον,[17]) εἰς ὀλιγωρίαν ἐκτρέπονται,[18]) καὶ πολλῷ γίνονται χείρους, καὶ πρὸς τὸ μείζονα ἁμαρτάνειν προάγονται. Χρὴ τοίνυν μηδὲν 115 τούτων ἀνεξέταστον ἀφεῖναι, ἀλλὰ πάντα διερευνησάμενον ἀκριβῶς καταλλήλως[19]) τὰ παρ' ἑαυτοῦ προσάγειν τὸν ἱερωμένον, ἵνα μὴ μάταιος αὐτῷ γίγνηται ἡ σπουδή. Οὐκ ἐν τού- 116

---

14) ἀπηναισχύντησας πρὸς πάντας. *valde impudenter egisti adversus omnes.* Explicant haec verba vocabula antecedentia: ὄψις πόρνης ἐγένετο. Vid. **Schleusner.** in Lex. in LXX. Intpp. s. v. ἀναναισχυντέω. Cf. Heliodor. VIII, p. 370. λανθάνειν μὲν οἰόμενοι καὶ ἐρυθριῶσιν, ἁλισκόμενοι δὲ ἀπαναισχυντοῦσιν. Pluribus egit de verbo ἀπαναισχυντέω. **Bergler.** ad Alciphr. libr. I, Ep. 33. p. 136. *L.*

15) ποιμένι. *Multa alia ex omnibus sanctis auctoribus in hanc sententiam* (de administratione animarum) *conferri possent: quia nihil est ab illis vel tam graviter tractatum, vel tam severe inculcatum.* Hier. Platus de Bono status relig. pag. 221. ed. Ingolst.

16) εἰς ἀπόνοιαν αἴρονται καὶ εἰς ἀπόγνωσιν καταπίπτουσι. Nomina ἀπόνοια et ἀπόγνωσις non sunt synonyma, sed opposita, perinde ut verba αἴρεσθαι et καταπίπτειν. Itaque exquisite notatur hîc varietas impatientiae in iis, qui corripiuntur. Ἀπόνοιαν interpretamur *amentiam.* significatur enim Graeco verbo *temeraria elati animi insania, sive confidentiam habens sive desperationem conjunctam.* §. 145. 164. 260. tantundemque valet Latinum *amens* et *amentia.* Vid. *Epp. Cic.* cum indice ed. Stutg. [De notione voc. ἀπόνοια apud Chrysostomum cf. T. VII, p. 186. B. C. D. E. p. 328. D. p. 589. A. p. 627. B. T. VIII, p. 261. A. et **Matthaei,** Joh. Chrysostomi Homiliae IV. T. II, pag. 48 sq. *L.*]

17) τιμωρία τῶν ἁμαρτημάτων ἀντίῤῥοπος est *poena peccatis conveniens.* Proprie nempe dicitur ἀντίῤῥοπος de parilitate lancium in libra. Hesychius: ἀντίῤῥοπον· ἴσον, ἰσόσταθμον, ἰσόζυγον. Vid. **D'Orville** ad Chariton. pag. 713. *L.*

18) ἐκτρέπονται. *In negligentiam transversi aguntur.* Cf. Provv. III, 11. Ep. ad Hebr. XII, 5. Aelian. VV. HH. II, 27. Hesychius: ὀλιγωρεῖ· ῥᾳθυμεῖ, ἀμελεῖ. Idem: πολυωρεῖ, πολλὴν φροντίδα ποιεῖται. Vid. **Alberti.** not. ad Gloss. Graec. in N. T. p. 183. *L.*

19) καταλλήλως. Isidorus: *Τοσούτων ὄντων καὶ τῶν ἀῤῥωστημάτων καὶ τῶν βοηθημάτων, καὶ πάντων μὴ τοῖς αὐτοῖς εἰκόντων, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον εἰς χείρονα πλημμελήματα ἐρεθιζομένων· τίς μὴ τῷ Θείῳ πνεύματι τὴν ψυχὴν φωτισθεὶς εἰδέναι ἢ ἐπαρκέσαι δυνήσεται;* — Plena salis capitula sunt *Marci* in lib. περὶ τῶν οἰομένων ἐξ ἔργων δικαιοῦσθαι, quibus de prudentia corrigendi, vel aliis vel certe nobis salutari agit.

τῳ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τὰ ἀπεῤῥηγμένα τῆς ἐκκλησίας μέλη συνάπτειν, πολλὰ ἴδοι τις ἂν αὐτὸν ἔχοντα πράγματα. 117 Ὁ μὲν γὰρ τῶν προβάτων ποιμὴν ἔχει τὸ ποίμνιον ἑπόμενον, ᾗπερ ἂν ἡγῆται· εἰ δὲ καὶ ἐκτρέποιτό τινα τῆς εὐθείας ὁδοῦ, καὶ τὴν ἀγαθὴν ἀφιέντα νομὴν, λεπτόγεα καὶ ἀπόκρημνα βόσκοιτο χωρία, ἀρκεῖ βοήσαντα σφοδρότερον συνελάσαι πάλιν, 118 καὶ εἰς τὴν ποίμνην ἐπαναγαγεῖν τὸ χωρισθέν· εἰ δὲ ἄνθρωπος [20]) τῆς εὐθείας ἀποπλανηθείη πίστεως, πολλῆς δεῖ τῷ ποιμένι τῆς πραγματείας, [21]) τῆς καρτερίας, τῆς ὑπομονῆς. Οὐ γὰρ ἑλκῦσαι [22]) πρὸς βίαν ἐστὶν, οὐδὲ ἀναγκάσαι φόβῳ· [23])

---

20) ἄνθρωπος. Vehementer placuit hic locus *Commentarior. liter. Londin.* Scriptori. Chrysostomus *complures*, inquit, *judicii plenas ponit solidasque observationes, de ratione revocandi peccantes; unde apparet magnam in eo fuisse naturae humanae cognitionem. Persecutionis osor erat excellens pater; ut ex his patet verbis. Semper obstitere patres persecutioni, quum scriberent* (in cold blood) *citra fervorem.* Addit locum Augustini. *Illi in vos* (Manichaeos) *saeviant, qui nesciant, cum quo labore verum inveniatur, — postremo illi in vos saeviant, qui nullo tali errore decepti sunt, quali vos deceptos vident.* Pari modo *Jac. Ceratinus* in argumento Dialogi II, docere Chrysostomum, scribit, opus esse episcopo *summa patientia et moderatione in revocandis docendisque iis, qui erroribus seducti ab ecclesiae corpore recesserunt.* Adde *Gerhard.* L. de Magistratu, §. 338. ubi etiam Chrysostomum producit. Patet hinc, quo jure *Index Hispanicus expurgatorius* ex Indice in Chrysostomum nostrum per Frobenium excuso damnet hoc lemma: *Haereticos Christus vetat occidi.* etc. Videatur inprimis *Seb. Castellionis* Annotatio ad 2. Cor. X. 4.

21) πραγματείας. *Magna cura opus est.* Cf. Philo. p. 240. B. ἀπόνως καὶ χωρὶς πραγματείας, i. e. *sine negotio.* Cinnam. p. 7. φυγῇ τὴν σωτηρίαν πραγματεύεσθαι, *fuga saluti consulere.* Cf. *Matthaei* l. l. T. II, pag. 20. *L.*

22) οὐ γὰρ ἑλκῦσαι. Saluberrimum sane praeceptum, simile illi, quod scribit Paulus suo Timotheo, qui eum jubet ἐν πραότητι παιδεύειν τοὺς ἀντιδιατιθεμένους. Et maxime tunc temporis jam opus erat tali admonitione. cf. Sozomenus H. E. VI, 6. 12. Theodoret. H. E. V, 16. et quae monuit *Ritterus* l. l. p. 236. *L.*

23) οὐ γὰρ — φόβῳ. Vetus interpres: *quia non potest errantem ad caulam sue reducere.* sic enim ἄδηλος illa habet editio, cui potius credimus, quam ceteris, *suam*, pro *sue*, omisso πρὸς βίαν et φόβῳ, praeferentibus. Videtur autem *sue* idem esse, quod σύδην, a σύω. Expendatur contextus. — Exquisitum antitheton, ἀναγκάσαι et πείθειν. quale illud Platonis: ποιητέον ἃ ἂν κελεύοι ἡ πόλις τε καὶ ἡ πατρίς· ἢ πείθειν αὐτὴν, ᾗ τὸ δίκαιον πέφυκε, βιάζεσθαι δὲ οὐχ ὅσιον. quod Tullius lib. 1. Famil. Ep. 9. ita expressit: *Id jubet Plato, tantum contendere in rep. quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti nec patriae afferre oportere.* Metum sibi ipsi admovere pastor potest; conf. 2. Cor. 5, 11. alteri non potest. metu alterum corrigere potest, quomodo S. Judas scribit, οὓς δὲ ἐν φόβῳ σώζετε· *metu cogere*, non potest; quid dicam,

πείσαντα δὲ δεῖ πάλιν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀγαγεῖν, ὅθεν ἐξέπεσε τὴν ἀρχήν. Γενναίας οὖν δεῖ ψυχῆς, ἵνα μὴ περικακῇ, 119 ἵνα μὴ ἀπογινώσκῃ τὴν τῶν πεπλανημένων σωτηρίαν, ἵνα συνεχῶς ἐκεῖνο καὶ λογίζηται καὶ λέγῃ· [24]) μήποτε δῷ αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐπίγνωσιν [25]) ἀληθείας, καὶ ἀπαλλαγῶσι [26]) τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος. [27]) Διὰ ταῦτα τοῖς μαθηταῖς ὁ κύριος διαλε- 120 γόμενος ἔφη· Τίς ἄρα ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος; [28]) Ὁ μὲν γὰρ ἑαυτὸν ἀσκῶν, [29]) εἰς ἑαυτὸν μόνον περιΐστησι τὴν ὠφέλειαν· τὸ δὲ τῆς ποιμαντικῆς κέρδος, εἰς ἅπαντα διαβαίνει τὸν λαόν. καὶ ὁ μὲν χρήματα διανέμων τοῖς δεομένοις, ἢ καὶ ἑτέρως πως ἀδικουμένοις ἀμύνων, ὤνησε μέν τι καὶ οὗτος τοὺς πλησίον, τοσούτῳ δὲ ἔλαττον τοῦ ἱερέως, ὅσον τὸ μέσον σώματος πρὸς ψυχήν. [30]) Εἰκότως ἄρα τῆς εἰς αὐτὸν 121 ἀγάπης τὴν περὶ τὰ ποίμνια σπουδὴν ὁ κύριος ἔφησεν εἶναι σημεῖον.

Σὺ δὲ, φησὶν, οὐ φιλεῖς τὸν Χριστόν; ΙΩ. Καὶ φιλῶ καὶ 122 φιλῶν οὐ παύσομαί ποτε· δέδοικα [31]) δὲ, μὴ παροξύνω τὸν

---

vi trahere? Coactui religioso Roma hoc debet, ut sit Roma. Quem qui defendunt, nesciunt, quae sit hominis natura, quae indoles Filiorum DEI.

24) λέγῃ. Optimus nervus patientiae pastoralis.

25) ἐπίγνωσιν. Sic ed. prima et vetus int. *μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν* supplent rursum ceteri ex Paulo; ut mox, *ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς*, pro eo, quod nos ex Codd. Hoeschelianis reposuimus.

26) ἀπαλλαγῶσι. Melior esse videtur lectio *νήψωσι*, quo verbo usus est Paulus in loco a Chrysostomo citato. Sapit nimirum *ἀπαλλαγῶσι* glossema, quum sane *νήφειν*, quod nimirum est *ad sobrietatem redire, se colligere*, verbum sit paulo inusitatius. *L.*

27) παγίδος. 2. Timoth. II, 25. 26. *L.*

28) φρόνιμος. Matth. XXIV, 45. *L.*

29) ἑαυτὸν ἀσκῶν. *Savil. et aliquot Mss.* ἑαυτῷ ἀσκῶν. *Morel. et alii*, ἑαυτὸν ἀσκῶν. *Nonnulli*, ἐν ἑαυτῷ ἀσκῶν. *Montef.* Sic vet. int. *in se solo*. Placet media lectio, ἑαυτῷ. Dativus elegans et valde significans. [Lectionem ἑαυτῷ secutus est etiam *Cramerus*, qui vertit: *Denn wer sich für seine Person nur im Christenthume übt, der schränkt den Nutzen davon auch nur auf seine Person ein. L.*]

30) ὅσον τὸ μέσον σώματος πρὸς ψυχήν, *quantum interest inter corpus et animam. Ita* Noster *Hom.* 1. *in Matth.* ὅσον οὐρανοῦ πρὸς γῆν τὸ μέσον. *Codices vero* Augustanus, Palatinus, Henr. II. *hic legunt* καὶ ψυχῆς, *qui sane loquendi modus Chrysostomo usitatior.* *Thirlby.*

31) δέδοικα. Hoc loco et passim in Dialogo adumbratam videas illam sapientiam, quam Chrysostomus in sermonibus Domini expressam agnovit. *Πανταχοῦ οὐκ ἐκ τοῦ προχείρου πάντα ἀποκαλύπτει· ἀλλὰ πρῶτον εἰς ἀπορίαν ἐμβάλλει τὸν ἀκροατήν· ἵνα ἀρ-*

123 φιλούμενον ὑπ' ἐμοῦ. Καὶ τί τούτου γένοιτ' ἂν αἴνιγμα, φησὶν, ἀσαφέστερον; εἰ ὁ μὲν Χριστὸς τὸν φιλοῦντα αὐτὸν ποιμαίνειν προσέταξεν αὐτοῦ τὰ πρόβατα, σὺ δὲ διὰ τοῦτο φῂς
124 οὐ ποιμαίνειν, ἐπειδὴ τὸν τοῦτο προστάξαντα φιλεῖς. Οὐκ ἔστιν αἴνιγμα, ἔφην, ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ λίαν σαφὴς καὶ ἁπλοῦς. Εἰ μὲν γὰρ ἱκανῶς ἔχων διοικῆσαι τὴν ἀρχὴν ταύτην, καθὼς ὁ Χριστὸς ἤθελεν, εἶτα ἀπέφυγον, ἔδει πρὸς τὸ παρ' ἐμοῦ λεγόμενον ἀπορεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἄχρηστόν με πρὸς τὴν διακονίαν ταύτην ἡ τῆς ψυχῆς ἀσθένεια καθίστησι, ποῦ ζητήσεως ἄξιον
125 τὸ λεγόμενον; Καὶ γὰρ δέδοικα, μὴ τὴν ἀγέλην τοῦ Χριστοῦ σφριγῶσαν 32) καὶ εὐτραφῆ παραλαβὼν, εἶτα ὑπὸ τῆς ἀπειρίας 33) λυμηνάμενος, παροξύνω κατ' ἐμαυτοῦ τὸν οὕτως αὐτὴν ἀγαπήσαντα Θεὸν, ὡς ἑαυτὸν ἐκδοῦναι διὰ τὴν ταύτης
126 σωτηρίαν τε καὶ τιμήν. Παίζων λέγεις ταῦτα, φησίν· εἰ γὰρ σπουδάζων, 34) οὐκ οἶδα πῶς ἂν ἑτέρως μᾶλλον ἡμᾶς ἀπέδειξας δικαίως ἀλγοῦντας, ἢ διὰ τῶν ῥημάτων τούτων, δι' ὧν ἀποκρούσασθαι τὴν ἀθυμίαν ἐσπούδασας. Ἐγὼ γὰρ καὶ πρότερον, εἰδὼς, ὅτι με ἠπάτησας καὶ προὔδωκας, νῦν δὲ πολλῷ πλέον, ὅτε καὶ τὰ ἐγκλήματα ἀποδύσασθαι 35) ἐπεχείρησας,

---

ξάμενος ζητεῖν, τί τὸ λεγόμενον, εἶτα ἀπορῶν καὶ κάμνων, μετὰ πλείονος ὑποδέξηται προθυμίας φανὲν τὸ ζητούμενον, καὶ μᾶλλον δικναστῇ πρὸς τὴν ἀκρόασιν. Homil. in Joh. IV, 32.

32) *σφριγῶσαν.* Vim h. v. egregie illustravit *Ruhnkenius* ad Timaei Lexicon Platonicum. σφριγᾶν proprie de arboribus plantisque laete virentibus dicitur. Deinde transfertur h. v. ad homines, qui sunt corpore vegeto, florente, robusto. Vide, quae de hoc verbo egregie, ut solebat, monuit *Orellius* ad Nicolaum Damascen. pag. 210 sq. Locorum farraginem collegit *Matthaei*. l. l. T. II. pag. 4 sqq. *L.*

33) *ὑπὸ τῆς ἀπειρίας.* Al. αὐτὴν ἐξ ἀπροσεξίας. sed ἀπειρίας defendit conclusio, §. 162. [Statim post legitur verbum λυμαίνεσθαι, cui Chrysostomus adjunxit quartum casum, quae constructio ne Atticis quidem scriptoribus est infrequens. Quamvis enim Schol. Aristoph. ad Nub. v. 925. diserte dicat, Attice conjungi hoc verbum cum Dativo; tamen apud Xenophontem semper adsciscit quartum casum, quae constructio etiam apud alios scriptores reperitur. Vid. *Wetsten.* ad Act. VIII, 3. et Thom. M. p. 218. *L.*]

34) *εἰ γὰρ σπουδάζων.* Subaudi, ἔλεγες. opposita: Παίζων, σπουδάζων. Ideo nonnulli, εἰ γὰρ οὐ παίζων. Apud Tullium, Epist. 18. Fam. lib. XV. opposita sunt *ridere* et σπουδάζειν. Infra, παίζων, οὐκ ἀληθεύων. §. 139.

35) *τὰ ἐγκλήματα ἀποδύσασθαι.* Ita *Plat. de Rep. l.* 10. τὰ ἄλλα ἀπεδυσάμεθα ἐν τῷ λόγῳ. *Plutarch. Coriolan.* ἀποδυόμενοι τὰς διαβολάς. *Thirlby.* [Sic dixit Euseb. H. E. VI, 41. *ἀποδυσάμενος δὲ ταύτην κατ' αὐτοῦ διαβολήν.* Cf. de reliquis h. v. significationibus *Matthaei* l. l. T. I, pag. 9, *L.*]

τοῦτο μανθάνω καὶ συνίημι καλῶς, οἱ τῶν κακῶν μὲ ἤγαγες. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο σαυτὸν ὑπεξήγαγες τῆς τοιαύτης λειτουρ- 127 γίας, [36]) συνειδὼς οὐκ ἀρκοῦσάν σου τὴν ψυχὴν πρὸς τὸν τοῦ πράγματος ὄγκον, ἐμὲ πρότερον ἐξελέσθαι ἐχρῆν, καὶ εἰ πολλὴν πρὸς τοῦτο ἔχων τὴν ἐπιθυμίαν ἐτύγχανον, μὴ ὅτι καὶ πᾶσαν τὴν ὑπὲρ τούτων ἐπέτρεψά σοι βουλήν. Νῦν δὲ τὸ 128 σαυτοῦ μόνον ἰδὼν, τὸ ἡμέτερον παρεῖδες· εἴθε μὲν οὖν παρεῖδες, καὶ ἀγαπητὸν ἂν ἦν· σὺ δὲ καὶ, ὅπως εὐχείρωτοι γενώμεθα [37]) τοῖς βουλομένοις λαβεῖν, ἐπεβούλευσας. Οὐδὲ γὰρ 129 εἰς ἐκεῖνο καταφυγεῖν ἔχοις ἂν, ὅτι ἡ τῶν πολλῶν δόξα ἠπάτησέ σε, καὶ μεγάλα τινὰ καὶ θαυμαστὰ περὶ ἡμῶν ὑποπτεύειν ἔπεισεν· οὔτε γὰρ τῶν θαυμαζομένων καὶ ἐπισήμων ἡμεῖς· οὔτε, εἰ καὶ τοῦτο οὕτως ἔχον ἐτύγχανε, τὴν τῶν πολλῶν δόξαν τῆς ἀληθείας προτιμῆσαι ἐχρῆν. Εἰ μὲν γὰρ μηδέποτέ σοι 130 πεῖραν τῆς ἡμετέρας ἔδομεν συνουσίας, ἐδόκει τις εἶναί σοι πρόφασις εὔλογος ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν φήμης φέροντι τὴν ψῆφον· εἰ δὲ οὐδεὶς οὕτω τὰ ἡμέτερα οἶδεν, ἀλλὰ καὶ τῶν γεγεννηκότων καὶ θρεψαμένων αὐτῶν τὴν ἡμετέραν μᾶλλον ἐπίστασαι ψυχὴν, τίς οὕτως ἔσται σοι [38]) λόγος πιθανὸς, ὡς δυνηθῆναι πεῖσαι τοὺς ἀκούοντας, ὅτι οὐχ ἑκὼν ἡμᾶς εἰς τοῦτον ὤσας τὸν κίνδυνον. Ἀλλὰ γὰρ ταῦτα ἀφείσθω νῦν· οὐδὲ 131 γὰρ ὑπὲρ τούτων σὲ ἀναγκάζομεν κρίνεσθαι· τί πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ἀπολογησόμεθα, λέγε. Ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς πρότε- 132 ρον, ἔφην, ἐπ' ἐκεῖνα πορεύσομαι, ἕως ἂν διαλύσωμαι τὰ πρὸς σὲ, κἂν μυριάκις αὐτὸς ἡμᾶς τῶν ἐγκλημάτων ἐθέλῃς ἀπολύειν. Σὺ μὲν γὰρ ἔφης, τὴν ἄγνοιαν ἡμῖν φέρειν συγ- 133 γνώμην καὶ πάσης ἂν ἡμᾶς ἀφεῖναι κατηγορίας, εἰ μηδὲν τῶν σῶν εἰδότες εἶτά σε εἰς τὰ παρόντα ἠγάγομεν· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἀγνοοῦντας προδοῦναι, [39]) ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπισταμένους τὰ σὰ, διὰ τοῦτο πᾶσαν ἡμῖν πρόφασιν εὔλογον καὶ ἀπολογίαν ἀνῃ-

---

36) *λειτουργία* est h. l. *ministerium*. Vid. de potestate h. v., quae docte, ut solet, monuit amicissimus *Heinichen* ad Euseb. H. E. X, 7. n. 4. T. III, pag. 268. — Ante *συνειδώς* inserendum puto *ὅτι*, praeeunte *Hasselbachio*. L.

37) *εὐχείρωτοι γενώμεθα*, *ut facilius possemus comprehendi.* L.

38) *ἔσταί σοι*. Sic recte *Erasmus*. Nam paroxytonon trochaicum (*αι* autem censetur brevis) encliticae monosyllabae tonum ad se trahit. [Vid. *Fischer. ad Weller*. T. I, p. 71. *L.*]

39) *οὐκ ἀγνοοῦντας προδοῦναι*. Repete *ἔφης*.

134 ρῆσθαι δικαίαν. Ἐγὼ δὲ πᾶν τοὐναντίον φημί. διὰ τί; ὅτι τὰ τοιαῦτα πολλῆς δεῖται τῆς ἐξετάσεως, καὶ τὸν μέλλοντα παραδώσειν τὸν εἰς ἱερωσύνην ἐπιτήδειον, οὐ δεῖ τῇ τῶν πολλῶν ἀρκεῖσθαι φήμῃ μόνον, ἀλλὰ μετ᾽ ἐκείνης καὶ αὐτὸν μά-
135 λιστα πάντων καὶ πρὸ πάντων ἐξητακέναι τὰ ἐκείνου. Καὶ γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος εἰπὼν, 40) δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν ἔχειν καλὴν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, οὐκ ἀναιρεῖ τὴν ἀκριβῆ καὶ βεβασανισμένην ἔρευναν, 41) οὐδ᾽ ὡς προηγούμενον τεκμήριον τοῦτο τίθησι τῆς τῶν τοιούτων δοκιμασίας. Καὶ γὰρ πολλὰ πρότερον διαλεχθεὶς, ὕστερον τοῦτο προσέθηκε, 42) δεικνὺς, ὡς οὐκ ἂν αὐτῷ μόνον ἀρκεῖσθαι δεῖ πρὸς τὰς τοιαύτας αἱρέσεις, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἄλλων 43) καὶ αὐτὸ παραλαμβάνειν

---

40) *εἰπών.* 1. Timoth. 3, 7. *οἱ ἔξωθεν*, apud Paulum quidem sunt omnes ii, qui nondum Christiani facti erant, Judaei atque gentiles, h. l. vero intelliguntur Laici, qui in eligendis episcopis tunc temporis sane etiam suffragia ferebant. Cf. *Ritter.* p. 238. Euseb. H. E. VI, 10. *L.*

41) *οὐκ ἀναιρεῖ — ἔρευναν.* *Er schliesst darum eine sorgfältige und strenge Untersuchung nicht aus.* Vid. de verbo *βασανίζειν* Intpp. ad Thom. Mag. *Sturz.* Lex. Xen. T. I. p. 523. et *Lobeck. ad Phrynich.* p. 476. *L.*

42) *ὕστερον τοῦτο προσέθηκε.* Ambrosius: *Concludens regulam et episcopalem formam, ad extremum intulit, dicens:* Oportet autem et illum testimonium bonum habere ab his qui foris sunt. *lib. de Dignit. sacerd. c.* 4. De ordine verborum Pauli in idea episcopi vid. quoque Not. ad §. 273.

43) *μετὰ τῶν ἄλλων.* *Quod diligenter examinatum olim ac provisum Cassianus ait, ne forte, qui ad dimicandum in stadium prodiret, ulla esset vitae infamia respersus; hoc ita fieri solitum ex Chrysostomo Homil. 21. ad Pop. Antioch. intelligimus, uti decertaturus per totum stadium a praecone circumduceretur, ac publice inquireretur, utrum esset quispiam, qui vellet in eum dicere. cujus moris similitudinem quandam et μίμησιν praefert illa in Ordine Romano, episcoporum inaugurandorum circumductio, ac ipsa de promovendis initiatis presbyteris solemnis apud nos inquisitio: quam et in Africa B. Cypriani temporibus observatam, ipsius epistolae certissimum testimonium praebent: juxta praeceptum* Pauli 1. Tim. 3, 7. 10. *P. Faber.* l. 3. Agon. c. 12. Addamus quae idem addit ex Ordine illo Romano, Coloniae impresso cum aliis vetustis auctoribus de Officiis divinis. Fol. 88. *Post collectam ascendit lector in ambonem, et elevata voce legit brevem in auribus populi sic continentem:* Cognoscat caritas vestra, quia ille et ille advocatur in tali officio vel in tali: si quis habet contra hos viros aliquam querelam, exeat confidenter propter DEUM et secundum DEUM, et dicat. *Quod si nullus contradictor extiterit, sequitur lectio et responsorium.* Fol. 93. *ubi Pontifex alloquitur populum pro presbytero ordinando, haec inter cetera profert:* Nec frustra a patribus reminiscimur institutum, ut de electione eorum, qui ad regimen altaris adhibendi sunt, con-

χρή.[44]) Συμβαίνει γὰρ πολλάκις, τὴν τῶν πολλῶν ψεύδεσθαι φήμην· τῆς δὲ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως ἡγησαμένης, οὐδένα ἐκ ταύτης κίνδυνόν ἐστιν ὑποπτεῦσαι λοιπόν. Διὰ τοῦτο μετὰ τὰ 136 ἄλλα τὰ παρὰ τῶν ἔξωθεν αὐτὰ τίθησιν.[45]) οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔφησε, δεῖ δὲ αὐτὸν μαρτυρίαν ἔχειν καλὴν, ἀλλὰ τὸ καὶ [46]) παρενέβαλε, δηλῶσαι βουλόμενος, ὅτι πρὸ τῆς τῶν ἔξωθεν φήμης πρὸς ἀκρίβειαν αὐτὸν διερευνήσασθαι[47]) δεῖ. Ἐπεὶ οὖν 137 καὶ αὐτὸς ᾔδειν τὰ σὰ τῶν γεγεννηκότων μᾶλλον, ὡς καὶ αὐτὸς ὡμολόγησας· διὰ τοῦτο δίκαιος ἂν εἴην πάσης ἀφεῖσθαι αἰτίας. Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο, φησὶν, οὐκ ἀπέφυγες,[48]) εἴ 138 τις σὲ γράφεσθαι[49]) ἤθελεν. ἢ οὐ μέμνησαι καὶ παρ' ἡμῶν ἀκούσας, καὶ πολλάκις,[50]) καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν διδαχθεὶς, τὸ τῆς ψυχῆς ἀγεννὲς[51]) τῆς ἐμῆς; οὐ διὰ τοῦτο εἰς

---

sulatur populus, etc. Itaque quid de eorum actibus aut moribus noveritis, quid de meritis sentiatis, DEO teste consulimus, etc. et ideo electionem vestram debetis publica voce profiteri.

44) χρή. λοιπόν. Saepe Chrysostomus collocato post polysyllabon brevi verbo, ἐγὼ, σὺ, ἂν, ποτὲ, φημὶ, aut quae sunt ejusmodi, comma, colon, periodum claudit.

45) τὰ παρὰ τῶν ἔξωθεν αὐτὰ τίθησιν. Τίθημι duos habet accusativos. §. 85. Argentinensis editio, et ceterae illam secutae, αὐτοῦ, pro αὐτό.

46) τὸ καί. Sic Augustanus. Consentit Homilia X. in 1. Tim. III. eandem emphasin in hac particula καὶ demonstrans. Vulgo, καὶ τὸ παρὰ τῶν ἔξωθεν. perperam. At *Montef.* ed. τὸ, καὶ παρὰ κτλ. Sententia sana.

47) αὐτὸν διερευνήσασθαι δεῖ. *Αὐτὸν* refertur ad τὸν μέλλοντα παραδώσειν, §. 134. et διερευνήσασθαι ponitur pro διερευνᾶν. h. e. *ipse debet explorare.*

48) οὐκ ἀπέφυγες. Sic διαφυγεῖν, §. 331. Erasmus, ἂν ἔφυγες· quae lectio interrogationis signo adjuvari poterat: sed praestat ἀπέφυγες. *Ammonius*, Φεύγει καὶ Ἀποφεύγει διαφέρει. Φεύγει μὲν γὰρ δίκην ὁ κατηγορούμενος, καὶ γὰρ ὁ κατηγορῶν διώκει: ἀποφεύγει δὲ ὁ νικήσας καὶ λυθεὶς τῆς κατηγορίας. [*Hasselbach.* non inepte scripsit ἂν ἀπέφυγες. *L.*]

49) γράφεσθαί τινα. Desumta est haec phrasis ex loquendi ratione judiciaria Atheniensium et denotabat quidem, *aliquem criminis publici accusare*, quemadmodum ἡ γραφὴ ipsa causam publicam denotabat. Vid. G. *Stallbaum* ad Plat. Euthyphr. C. 1. Xenoph. Apolog. XXIV. ὡς πεποίηκά τι ὧν ἐγράψαντό με. *L.*

50) καὶ πολλάκις. Non est delendum illud καὶ, quod fecit *Hasselbachius*, sed amplificat potius haec particula: A nobis audivisti, *et quidem* saepius. Pugnant pro nostra lectione et verba quae sequuntur, Chrysostomi, qui repetit illud καὶ, in verbis: καὶ ταῦτα πολλάκις. *L.*

51) τὸ τῆς ψυχῆς ἀγεννές. Recte ita scribitur, neque in ἀγενές potest mutari. Discimus enim ex *D'Orvillio* ad Chariton. p. 310. ἀγενής respicere ad *natales* et *genus*; ita ut τῷ γενναῖος op-

μικροψυχίαν 52) ἡμᾶς διετέλεις σκώπτων ἀεὶ, 53) ὅτι καὶ ταῖς
139 τυχούσαις φροντίσι καταπίπτομεν εὐκόλως; Μέμνημαι μὲν καὶ
ταῦτα πολλάκις, ἔφην, ἀκούσας παρὰ σοῦ τὰ ῥήματα, καὶ
οὐκ ἂν ἀρνηθείην. ἐγὼ δέ σε εἴ ποτε ἔσκωπτον, παίζων, οὐκ
ἀληθεύων, τοῦτο ἐποίουν.

V. Ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲν ὑπὲρ τούτων φιλονεικῶ νῦν. ἀξιῶ
δὲ καὶ αὐτὸν τὴν ἴσην μοι παρασχεῖν εὐγνωμοσύνην, ὅτ᾽ ἂν
140 θελήσω τινὸς ἐπιμνησθῆναι τῶν σοι προσόντων ἀγαθῶν. κἂν
γὰρ ἐπιχειρήσῃς ἡμᾶς ἀπελέγξαι ψευδομένους· οὐ φεισόμεθα,
ἀλλ᾽ ἀποδείξομεν μετριάζοντά σε μᾶλλον, ἢ πρὸς ἀλήθειαν 1)
ταῦτα φθεγγόμενον, ἑτέρῳ μὲν οὐδενὶ, τοῖς δὲ λόγοις ταῖς
σαῖς καὶ ταῖς πράξεσι μάρτυσι 2) κεχρημένοι πρὸς τὴν τῶν λε-
141 γομένων ἀλήθειαν. Πρῶτον δέ σε ἐκεῖνο ἐρέσθαι βούλομαι·
οἶσθα, πόση τῆς ἀγάπης ἡ δύναμις; Ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς τὰ
τεράστια πάντα ἀφεὶς, ἅπερ ἔμελλεν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τε-
λεῖσθαι· Ἐν τούτῳ, 3) φησὶν, γνώσονται οἱ ἄνθρωποι, ὅτι
ἐμοί ἐστε μαθηταὶ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. Ὁ δὲ Παῦλος
142 πλήρωμα 4) τοῦ νόμου φησὶν αὐτὴν εἶναι, καὶ ταύτης ἀπού-
σης οὐδὲν 5) τῶν χαρισμάτων ὄφελος. Τοῦτο δὴ τὸ ἐξαίρετον

---

ponatur, ἀγεννής vero per duplicem consonantem scriptum dici de animi generositate. Multum hoc in genere peccatum est ab operis, quia antiqua scribendi ratio non duplicavit consonantes. Vid. *Fischer.* ad Plat. Euthyphr. I, 11. *L.*

52) μικροψυχίαν. Vetus interpres: *animae pusillitatem.*

53) διετέλεις σκώπτειν ἀεὶ, *semper illudere solebas.* Vid. de usu v. διατελεῖν c. partic. *Sturz.* Lex. Xenoph. T. I, p. 706. *L.*

1) πρὸς ἀλήθειαν. Sic πρὸς βίαν. §. 118. πρὸς ἀνάγκην. §. 369. πρὸς τὸ δέον. §. 458. πρὸς ἀκρίβειαν. §. 543. [Circumscribit πρὸς saepius adverbium. Cf. *D'Orville* ad Charit. p. 538. *Matthiae* Gr. Gr. §. 520. p. 870. Viger. p. 664. Quibuscum cf. *Voigtländer* ad Luc. Diall. Mort. VI, 2. a.

2) πράξεσι μάρτυσι. *Basil. Sel.* Or. 2. φερέσθω μάρτυς ἡμῖν τὰ κατ᾽ αἴγυπτον πράγματα. eoque confert *Dausqueius* Horatii illud, *Testis Metaurum flumen.* Liviique, *templum testis.* [Liceat mihi praeter locum illum, quem *Bengelius* attulit, alios etiam ex libris Xenophontis addere. Agesil. IV, 5. ὡς ταῦτα ἀληθῆ, πᾶσα μάρτυς ἡ πόλις. Cyrop. IV, 6, 5. θεοὶ ἡμῖν μάρτυρες ἔστωσαν. Memorr. Socr. VII, 7. 23. αὐτόν σε μάρτυρα σὺν ταῖς θεοῖς εἰδόσι ποιοῦμαι. *L.*]

3) ἐν τούτῳ, φησὶν, γνώσονται. Dictum hoc Joh. 13, 35. dulcissime tractatum vide in Hom. 1. contra Anomoeos. τὸν γενναῖον οὐχ οὕτω τὰ ἄνωθεν δῶρα χαρακτηρίζειν εἴωθεν, ὡς τῶν οἰκείων πόνων τὰ κατορθώματα κτλ.

4) πλήρωμα. Vid. Ep. ad Rom. XIII, 10. *L.*

5) οὐδέν. Repete, φησὶν εἶναι. [ὄφελος. 1. Cor. XIII, 3. *L.*]

ἀγαθὸν, τὸ γνώρισμα τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν, τὸ τῶν χαρισμάτων ἀνωτέρω κείμενον, εἶδον γενναίως ἐν τῇ σῇ πεφυτευμένον ψυχῇ, καὶ πολλῷ βρύον τῷ καρπῷ. 6) Ὅτι μὲν πολλή 143 μοι, φησὶ, τοῦ πράγματος ἡ φροντὶς, καὶ μεγίστην ποιοῦμαι τὴν σπουδὴν ὑπὲρ ταύτης τῆς ἐντολῆς, καὶ αὐτὸς ὁμολογῶ· ὅτι δὲ οὐδὲ ἐξ ἡμισείας 7) αὐτὴν διηνύσαμεν, καὶ αὐτὸς ἄν μοι μαρτυρήσειας, εἰ τὸ πρὸς χάριν λέγειν ἀφεὶς τιμῆσαι τἀληθὲς βουληθείης.

VI. Οὐκοῦν ἐπὶ τοὺς ἐλέγχους τρέψομαι, ἔφην· καὶ ὅπερ 144 ἠπείλησας ποιήσω νῦν, μετριάζειν μᾶλλον ἢ ἀληθεύειν βουλόμενον ἀποδείξας. ἐρῶ δὲ πρᾶγμα ἄρτι συμβεβηκὸς, ἵνα μή τις ὑποπτεύσῃ, τὰ παλαιά με διηγούμενον, τῷ πλήθει τοῦ χρόνου τἀληθὲς ἐπισκιάζειν ἐπιχειρεῖν, τῆς λήθης οὐκ ἀφιείσης 1) ἐπισκῆψαι 2) τοῖς πρὸς χάριν λεγομένοις παρ' ἡμῶν. Ὅτε γὰρ 145 τῶν ἐπιτηδείων τὶς τῶν ἡμετέρων, ἐπ' ἐγκλήμασιν ὕβρεως καὶ ἀπονοίας συκοφαντηθεὶς, περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινδύνευε· τότε οὔτε ἐγκαλοῦντός σοί τινος, οὔτε ἐκείνου τοῦ κινδυνεύειν μέλλοντος δεηθέντος, εἰς μέσους σαυτὸν ἔῤῥιψας τοὺς κινδύνους. Καὶ τὸ μὲν ἔργον τοῦτο ἦν. ἵνα δέ σε καὶ ἀπὸ τῶν ῥημάτων 146 ἐλέγξωμεν, καὶ αὐτῶν τῶν εἰρημένων σοι μνημονεύσομεν, ἐπειδὴ γὰρ 3) τὴν προθυμίαν ταύτην οἱ μὲν οὐκ ἀπεδέχοντο,

---

6) βρύον τῷ καρπῷ. Dulcissima imago: *Non solum prima amoris semina sparsa vidi in tuo pectore, sed etiam fructus ex illo amore redundantes conspexi.* Utrumque enim verbum, φυτεύειν et βρύειν dicitur de plantis et posterius quidem est: *pullulare, verna emittere germina.* Eustathius ad Il. ρ', p. 1126. explicat βρύειν per θάλλειν. Chrysostomus contra Judaeos p. 232. dicit: σκώληκας ἑώρα πάντοθεν βρύοντας ἀπὸ τοῦ σώματος. Vid. **Matthaei** l. l. T. I, p. 62. *L.*

7) οὐδὲ ἐξ ἡμισείας. Adagium hoc agnoscit vetus interpres. *Nec ex media, ut dicitur,* parte. [Cf. *Erasmi* Chill. I, 9, 95. Horat. Ep. I, 2, 40. Interpp. ad Hesiod. Op. et Dies. v. 40. Certe in hisce locis similes locutiones proverbiales invenies. *L.*]

1) ἀφιείσης. Conjicio ἐφιείσης, ut sensus sit: *oblivione impediente, quo minus contradicas.* Saepius utrumque verbum inter se permutatum esse constat. V. C. in Platon. Crit. c. IX, vulgata lectio est ἀφιέντων, sed in Cod. Tubing. reperitur ἐφιέντων. *L.*

2) ἐπισκῆψαι. Al. τὶ addunt. ἐπισκήπτω, proprie *irruo.* §. 432. transfertur ad sermonem, quo impressionem in alios facimus vel obtestando vel reprehendendo. Homil. 20. ad Pop. Antioch. καθάπερ οἱ πρὸς τὰς ἐσχάτας ὄντες ἀναπνοὰς περὶ τῶν οἰκείων ἕκαστος ἐπέσκηψε τῶν ἑαυτοῦ. Decomposito usus est *Heliodorus* l. 4. c. ult. ἕτερα προσεπέσκηπτε, σῶζε, λέγων.

3) ἐπειδὴ γάρ. *Γὰρ* saepissime apud Graecos, ut *nam* interdum apud Latinos, post aliquam propositionem solet tractationem inchoare. §. 145. 157. 165. 194. 329.

οἱ δὲ ἐπῄνουν καὶ ἐθαύμαζον· καὶ τί πάθω; πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας [4]) ἔφης· ἑτέρως γὰρ οὐκ οἶδα φιλεῖν, ἀλλ᾽ ἢ μετὰ τοῦ καὶ τὴν ψυχὴν ἐκδιδόναι τὴν ἐμαυτοῦ, ἡνίκα ἄν τινα τῶν 147 ἐπιτηδείων κινδυνεύοντα διασῶσαι δέῃ. ῥήμασι μὲν ἑτέροις, διανοίᾳ δὲ τῇ αὐτῇ τὰ τοῦ Χριστοῦ φθεγγόμενος, ἃ πρὸς τοὺς μαθητὰς ἔλεγε τῆς τελείας ἀγάπης τοὺς ὅρους τιθείς. μείζονα γὰρ ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, φησὶν, ἢ ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὑτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὑτοῦ. εἰ τοίνυν μείζονα ταύτης οὐκ ἔστιν εὑρεῖν, ἐπὶ τὸ τέλος αὐτῆς ἔφθασας· καὶ, δι᾽ ὧν 148 ἔπραξας, καὶ δι᾽ ὧν εἶπας, τῆς κορυφῆς ἐπέβης αὐτῆς. Διὰ τοῦτό σε προὐδώκαμεν· διὰ τοῦτο τὸν δόλον ἐῤῥάψαμεν ἐκεῖνον. ἆρά σε πείθομεν, ὅτι οὔτε ἐκ κακονοίας, οὔτε εἰς κίνδυνον ἐμβαλεῖν βουλόμενοι, ἀλλὰ χρήσιμον ἔσεσθαι εἰδότες, εἰς 149 τὸ στάδιον εἵλκομεν τοῦτο; Εἶτα ἀρκεῖν οἴει, φησὶ, πρὸς τὴν 150 τῶν πλησίον διόρθωσιν τὴν τῆς ἀγάπης δύναμιν; Μάλιστα μὲν πολὺ μέρος, ἔφην, πρὸς τοῦτο συμβαλέσθαι δύναιτ᾽ ἄν. εἰ δὲ βούλει καὶ τῆς φρονήσεως ἡμᾶς τῆς σῆς δείγματα ἐξενεγκεῖν, καὶ ἐπὶ ταύτην βαδιούμεθα, καὶ δείξομεν συνετὸν ὄντα 151 μᾶλλον ἢ φιλόστοργον. Ἐπὶ τούτῳ ἐρυθριάσας ἐκεῖνος καὶ φοινιχθείς. [5]) τὰ μὲν ἡμέτερά φησι παρείσθω [6]) νῦν· οὐδὲ γὰρ παρὰ τὴν ἀρχήν σε τὸν ὑπὲρ τούτων λόγον ἀπῄτουν. Εἰ δέ τι πρὸς τοὺς ἔξωθεν δίκαιον ἔχεις εἰπεῖν, ἡδέως ἂν τοὺς ὑπὲρ τούτων ἀκούοιμι λόγους.

Διὸ τὴν σκιαμαχίαν [7]) ταύτην ἀφεὶς εἰπὲ, τί πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀπολογησόμεθα, καὶ τοὺς τετιμηκότας, καὶ τοὺς ὑπὲρ ἐκείνων ὡς ὑβρισμένων ἀλγοῦντας;

---

4) *πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας.* Ἐγκαλεῖν in utramque partem valet. Conf. §. 145.

5) *φοινίσσειν*, h. l. sensu intransitivo sumendum, et notat: *erubescere.* Vid. Jacobs. ad Achill. Tat. p. 505. *L.*

6) *παρείσθω.* Congruit haec apodioxis cum praecepto sanctioris prudentiae, quae nos mavult *ταπεινοφρονεῖν*, quam *ταπεινολογεῖν.*

7) *σκιαμαχίαν.* *Eorum fuit σκιαμαχία, qui aerem, adversario nullo, feriebant.* Hoc et plura *P. Faber* l. 3. Agon c. 13. ubi hoc quoque notat, *σκιαμαχίαν* velut *προοίμιον* quoddam pugilatus fuisse. id quod maxime ad hunc locum facit, ubi Basilius Chrysostomum sibi vetat, adversariis jam jubet occurrere. [Quamvis verum sit, quod *Bengelius* de *σκιαμαχίᾳ* dicit, tamen h. l. nihil aliud notat, quam nostrum: *Spiegelgefecht. L.*]

VII. Καὶ αὐτὸς λοιπὸν, ἔφην, πρὸς τοῦτο ἐπείγομαι. 152 ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρός σέ μοι διήνυσται [1]) λόγος, εὐκόλως καὶ ἐπὶ τουτὶ τρέψομαι τῆς ἀπολογίας τὸ μέρος. τίς οὖν ἡ τούτων κατηγορία, καὶ τίνα τὰ ἐγκλήματα; ΒΑΣ. Ὑβρίσθαί φασιν ὑφ' ἡμῶν καὶ δεινὰ πεπονθέναι, ὅτι τὴν τιμὴν, ἣν τιμῆσαι ἠθέλησαν, οὐκ ἐδεξάμεθα. [2]) ΙΩ. Ἐγὼ δὲ πρῶτον μὲν 153 ἐκεῖνό φημι, [3]) ὅτι οὐδένα λόγον ποιεῖσθαι δεῖ τῆς εἰς ἀνθρώπους [4]) ὕβρεως, ὅτ' ἂν διὰ τῆς εἰς ἐκείνους τιμῆς ἀναγκαζώμεθα προσκρούειν Θεῷ. οὐδὲ γὰρ τοῖς ἀγανακτοῦσιν αὐτοῖς τὸ δυσχεραίνειν ἐπὶ τούτοις ἀκίνδυνον, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἔχει τὴν ζημίαν. Δεῖ γὰρ οἶμαι τοὺς ἀνακειμένους [5]) Θεῷ, καὶ πρὸς αὐτὸν βλέποντας μόνον, οὕτω διακεῖσθαι εὐλαβῶς, ὡς μηδὲ ὕβριν τὸ τοιοῦτο ἡγεῖσθαι, κἂν εἰ μυριάκις ἠτιμωμένοι τυγχάνοιεν. Ὅτι δὲ οὐδὲ μέχρι ἐννοίας τετόλμηταί τι τοιοῦτον 154 ἐμοὶ, δῆλον ἐντεῦθεν. εἰ μὲν γὰρ ἀπονοίᾳ καὶ φιλοδοξίᾳ, ὡς πολλάκις ἔφης τινὰς διαβάλλειν, ἐπὶ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ, ψηφίσασθαι [6]) τοῖς κατηγόροις τῶν τὰ μέγιστα ἠδικηκότων ἂν

---

1) διήνυσται. Vetus interpres, *explicita est.* et apud eundem in clausula cujusque libri extat solenne olim verbum *explicit.* in argumento: *expliciunt capitula.*

2) ἐδεξάμεθα. Suscepit pro sua quidem parte Basilius: sed propter Chrysostomum, qui non suscepisset, accusatur. ideo communem defensionem exquirit. §. 151. [Melius tribuuntur haec quoque verba Chrysostomo. *L.*]

3) φημί. Hoc cum parrhesia opponitur τῷ φασίν, §. praeced. Sic, φαίην, §. 156.

4) εἰς ἀνθρώπους. Vide probatissimi Theologi *A. H. Franckii* librum: *von der Menschen-Furcht*, qui etiam *Nicodemus* inscribitur, et ipsi *ordini ecclesiastico* dedicatus est. Summam rei aurea sententia complexus est h. l. Chrysostomus.

5) ἀνακειμένους. De hominibus rebusve *consecratis* hoc verbum proprie dici, copiose docet Athenaeus l. 1. c. 19. Patrum testimonia, Chrysostomi maxime, collegit *Suicerus.* [Chrysostomus nimirum hoc verbum saepe usurpat de iis, qui se totos Deo consecrarunt. Hom. XII. in Ep. ad Philipp. ὁ ἐνάρετος καὶ θεῷ ἀνακείμενος. In Psal. CIV. p. 943. Ὅταν οἱ ἀνακείμενοι αὐτῷ βίον ἄριστον ἐπιδείξωνται. *L.*]

6) ψηφίσασθαι τοῖς κατηγόροις τῶν τὰ μέγιστα ἠδικηκότων ἂν εἴην. Ardui commatis non arduam analysin aequus lector non postulabit. Sententia apparet eadem, quae exstat §. 57. ἑαυτῶν καταγνωσόμεθα ταῦτα, ἃ τῶν ἀδικούντων οἱ δικάζοντες, ὅταν αὐτοὺς ἕλωσιν οἱ κατήγοροι. Ad εἴην subauditur nominativus εἷς. ex eo pendet genitivus τῶν. sensus: *valde reus sim.* Ex hoc sensu pendet ψηφίσασθαι τοῖς κατηγόροις, quod Latino passivo expressimus. nam activo mire utuntur Graeci. Lucianus, *palus* βαθεῖα διαβαίνειν *profunda transitu.* Basilius Sel. Or. XI. de Elia:

153 εἴην, ἀνδρῶν καταφρονήσας θαυμαστῶν καὶ μεγάλων, καὶ πρὸς τούτοις εὐεργετῶν. Εἰ γὰρ τὸ τοὺς μηδὲν 7) ἠδικηκότας ἀδικεῖν, κολάσεως ἄξιον· τοὺς τιμῆσαι προελομένους 8) ἀφ' ἑαυτῶν, (οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν, ὅτι εὖ παθόντες ἢ μικρὸν ἢ μέγα παρ' ἐμοῦ, τῶν εὐεργεσιῶν ἐκείνων ἐξέτισαν
154 τὰς ἀμοιβάς) πόσης οὐκ ἂν εἴη τιμωρίας ἄξιον, τοῖς ἐναν-
155 τίοις ἀμείβεσθαι; Εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐδὲ εἰς νοῦν ἐβαλόμεθά ποτε, μεθ' ἑτέρας δὲ προαιρέσεως τὸ βαρὺ φορτίον ἐξεκλίναμεν· τί παρέντες συγγινώσκειν, εἴ γε ἀποδέχεσθαι μὴ βού-
156 λοιντο, ἐγκαλοῦσιν ὅτι τῆς ἑαυτῶν ἐφεισάμεθα ψυχῆς; Ἐγὼ γὰρ τοσοῦτον ἀπέσχον εἰς τοὺς ἄνδρας ὑβρίσαι ἐκείνους, ὅτι καὶ τετιμηκέναι αὐτοὺς φαίην ἂν τῇ παραιτήσει· καὶ μὴ θαυμάσῃς, εἰ παράδοξον τὸ λεγόμενον· ταχεῖαν γὰρ καὶ τούτου
157 τὴν λύσιν ἐπάξομεν. Τότε μὲν γὰρ, εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οἷς τὸ κακῶς ἀγορεύειν ἡδὺ, πολλὰ ἂν εἶχον καὶ ὑποπτεῦσαι καὶ εἰπεῖν περί τε τοῦ χειροτονηθέντος ἐμοῦ, περί τε τῶν ἑλομένων ἐκείνων. Οἷον, ὅτι πρὸς πλοῦτον βλέπουσιν, ὅτι λαμπρότητα γένους θαυμάζουσιν, ὅτι κολακευθέντες ὑφ' ἡμῶν

πρῶτος νεκρὸς ἐκ τοῦ θανάτου ἀποσώμενος ἀνθρωπίνως πενθεῖν ἐδιδάσκετο. Latine diceres, *mortuus lugeri doctus*, non *lugere*, sensus enim est: *mors primum sibi ereptum lugere mortuum didicit*. Hebr. 5, 11. λόγος δυσερμήνευτος λέγειν. Conf. §. 177. 298. 323. [Ut nunc leguntur verba, non idoneum profecto fundunt sensum, *Bengelii* explicatio paulo durior est. Quis enim, quaeso, sibi persuadebit, Activum ψηφίζασθαι dictum esse pro Passivo. Quod si verum esset, tunc sane mire, ut dicit, usi fuissent, Graeci Activo. *Johannes Hughes* prorsus omisit verba ψηφίσασθαι τοῖς κατηγόροις, et hanc locum sanandi rationem secutus est *Hasselbachius*, qui tamen alio tempore meliorem nos expectare jubet lectionem. Facilior certe an melior, nescio, lectio mihi haec legenti venit in mentem, quum nimirum conjicerem, pro Dativo τοῖς κατηγόροις legendum esse τοὺς κατηγόρους, ita, ut a verbis τῶν τὰ μέγιστα inciperet apodosis. Foret tunc sensus hicce: Si superbia et gloriae studio, cujus tamen per calumnias tantum me accusant, eo venissem, ut condemnarent me excusatores; tunc maxime sontibus forem accensendus, quum viros contemsissem insignes etc. Equidem tamen ipse exulare jussissem haec verba cum *Joh. Hughes*, quem secutus quoque esse videtur *Ritterus*, modo Codices suffragentur. Statim post vero recte exulare puto ex Cod. Augustano, cui maxima est auctoritas, μηδέν, quum inde multo gravior oriatur sententia haecce: *Si eos, qui nos lacserunt, injuria afficere, poena jam dignum est; tunc multo graviori poena digni erunt, qui eos laedunt, a quibus condecorati sunt. L.*]

7) μηδέν. Omittit Augustanus; majore antitheto, haud scio an aptiore. Eidem reliqui tmematis sanitatem debemus, nec refragantur Montefalconiani.

8) προελομένους. Pendet ab ἀμείβεσθαι.

εἰς τοῦτο ἡμᾶς παρήγαγον· εἰ δὲ καὶ ὅτι χρήμασι πεισθέντες, 9) οὐκ ἔχω λέγειν, εἴ τις καὶ τοῦτο ὑποπτεύσειεν ἦν. καὶ 158 ὁ μὲν Χριστὸς ἁλιεῖς καὶ σκηνοποιοὺς 10) καὶ τελώνας ἐπὶ ταύτην ἐκάλεσε 11) τὴν ἀρχήν· οὗτοι δὲ 12) τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς ἐργασίας τῆς καθημερινῆς τρεφομένους διαπτύουσιν. Εἰ δέ τις λόγων ἅψαιτο τῶν ἔξωθεν, καὶ ἀργῶν τρέφοιτο, τοῦτον ἀποδέχονται καὶ θαυμάζουσι. τί γὰρ δήποτε τοὺς μὲν μυρίους ἀνασχομένους ἱδρῶτας εἰς τὰς τῆς ἐκκλησίας χρείας, παρεῖδον· τὸν δὲ οὐδέποτε τοιούτων γευσάμενον πόνων, πᾶσαν δὲ τὴν

---

9) πεισθέντες. Ambrosius: *Novam prodigaliter regulam ac tempestatem peperisse deflentur, et Giezi sectantes et Symonis sententiam, sancti episcopatus gratiam pecuniis coemerunt.* lib. de Dign. Sacerd. c. 5. Adde §. 160. et quae de Simonia veterum occurrunt in *Casaubonianis* p. 113.

10) σκηνοποιούς. *Paulum intelligit, quem Theodoret. lib. 9. Therapeut.* σκηνοῤῥάφον, *lib. 6.* σκυτοτόμον *(ut et Chrysost. λόγῳ δ'. 2. Tim. 2.) appellat, quod tentoria e coriis fierent. Hoeschelius.*

11) ἐκάλεσε. Oratio obliqua longior saepe in rectam desinit.

12) οὗτοι δέ. Locus gravissimus. Ita vero conquerentes sui temporis homines quum inducit, eo ipso demonstrat, non adhuc plane exclusos fuisse Sanctos illitteratos a sacerdotio. Concilium certe Nicaenum praecipue, quod semiseculo ante fuerat, tales ornarant, imo fulserant, Antistites. In Concilio Ephesino talis occurrit Zenon Chorepiscopus, pro quo, quod ipse literas nesciret, alius subscripsit. vide *Coteler.* Not. ad Smyrn. ep. de Martyrio Polycarpi. Graviter Scriptor seculi XIV, propter Zelum pro Scriptura contra Theologiam scholasticam pia dignus memoria, *Simon Cassianus: Legi historias ab initiante Christo ecclesiam, quot et quot legere potui: legi conciliorum acta, et legi adesse philosophos: legi passiones Certatorum et certantium pro fide in tormentis, poenis, exiliis, per sanguinem et mortem: et non reperi, repugnasse adversarios per philosophicas rationes: non comperi adduxisse aliquem ad fidem per syllogismos et quaestiones, Legi disputantes doctores, confessores, coenobitas, anachoretas: et nihil in eis, pro eis et pro aliis utile reperitur per inanem philosophiam.* lib. 8. de Religione Christiana, cap. 40. Copiose hac de re disserit C. Scriverius *im Seelen-Schatz* Tom. IV. Homil. 9. partemque illam insigni concludit exemplo indocti quidem, sed in primis probati Ecclesiae Augustanae ministri. §. 15. Salubre foret opus, si quis, constitutis duabus Veterum antistitum classibus, et Idiotas et litteratos enumeraret, eorumque dotes, rationes docendi et agendi: utilitates et noxas, adhibito spirituali judicio, perpensas inter se conferret. — [διαπτύειν, indignissimam contumeliam notat, et frequentissime hoc sensu in usu est hoc verbum v. c. Aesch. p. 463.. Lucian. T. III, p. 185. Cf. Schol. Soph. p. 264. οὐ κυρίως προσπτύσας τῷ πατρί· ὡς καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ συνηθείᾳ φαμὲν, κατέπτυσεν αὐτοῦ, ὅ ἐστι, κατεφρόνησε τῶν λόγων αὐτοῦ. Hinc κατάπτυστος, conspuendus, humilis, contemnendus. Demosth. p. 240. et 559. Chrysost. T. I, p. 784. B. T. X, p. 608. E, ubi διαπτύειν et ἀτιμάζειν junguntur. Saepe eodem sensu etiam πτύειν et ἐμπτύειν est apud LXX. v. c. Deuter. XXV, 9. *L.*]

ἡλικίαν ἐν τῇ τῶν ἔξωθεν λόγων ματαιοπονίᾳ[13]) καταναλώ-
159 σαντα ἐξαίφνης εἰς ταύτην εἵλκυσαν τὴν τιμήν; Ταῦτα καὶ πλείονα τούτων λέγειν εἶχον ἂν, δεξαμένων ἡμῶν τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' οὐ νῦν· πᾶσα γὰρ αὐτοῖς κακηγορίας ἐκκέκοπται πρόφασις· καὶ οὔτε ἐμοὶ κολακείαν, οὔτε μισθαρνίαν[14]) ἐκείνοις ἔχουσιν ἐγκαλεῖν, πλὴν εἴ τινες ἁπλῶς μαίνεσθαι βούλοιντο.
160 Πῶς γὰρ ὁ κολακεύων καὶ χρήματα ἀναλίσκων, ἵνα τύχῃ τῆς τιμῆς, ἡνίκα ἔδει τυχεῖν, ἑτέροις ἂν ἀφῆκεν αὐτήν; ὅμοιον γὰρ ἂν εἴη τοῦτο, ὥσπερ ἂν εἴ τις πολλοὺς περὶ τὴν γῆν ἀνασχόμενος πόνους, ἵνα βρίθηται[15]) μὲν αὐτῷ τὸ λήϊον[16]) πολλῷ τῷ καρπῷ, οἴνῳ δὲ ὑπερβλύζωσιν αἱ ληνοί· μετὰ τοὺς μυρίους ἱδρῶτας καὶ τὴν πολλὴν τῶν χρημάτων δαπάνην, ἡνίκα καλαμᾶσθαι καὶ τρυγᾶν δέῃ, τηνικαῦτα ἑτέροις τῆς τῶν καρ-
161 πῶν ἐκσταίη φορᾶς. Ὁρᾷς, ὅτι τότε μὲν εἰ καὶ πόῤῥω τῆς ἀληθείας ἦν τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ὅμως εἶχον πρόφασιν οἱ βουλόμενοι διαβάλλειν αὐτοὺς, ὡς οὐκ ὀρθῇ κρίσει λογισμῶν τὴν αἵρεσιν πεποιημένους; ἡμεῖς δὲ αὐτοῖς νῦν οὐδὲ χᾶναι, οὐδὲ ἁπλῶς διᾶραι τὸ στόμα συνεχωρήσαμεν. καὶ τὰ μὲν παρὰ τὴν
162 ἀρχὴν λεγόμενα, τοιαῦτα ἂν ἦν, καὶ τούτων πλείονα. Μετὰ δὲ τὸ τῆς διακονίας ἅψασθαι οὐκ ἂν ἠρκέσαμεν καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοῖς ἐγκαλοῦσιν ἀπολογούμενοι, εἰ καὶ πάντα ἡμῖν ἀναμαρτήτως ἐπράττετο, μὴ ὅτι καὶ πολλὰ διαμαρτεῖν ὑπό τε τῆς ἀπειρίας καὶ τῆς ἡλικίας ἠναγκάσθημεν ἄν· νῦν δὲ καὶ ταύτης αὐτοὺς τῆς κατηγορίας[17]) ἀπηλλάξαμεν, τότε δὲ μυ-
163 ρίοις ἂν αὐτοὺς περιεβάλλομεν ὀνείδεσι. Τί γὰρ οὐκ ἂν εἰ-

---

13) πόνων· ματαιοπονία. Notandum antithetou. Isidorus Pelusiota: ἐγὼ τὰ ἐπιτηδεύματα, ὧν οὐκ ἔστι τὸ τέλος βιωφελὲς, οὐδὲ τέχνας εἶναι ὁρίζομαι, ἀλλὰ ματαιοτεχνίας.

14) μισθαρνίαν. Vetus int. *vendibilitatem*. [Paulo ante pro κακηγορίας *Hasselbachius* conjecit κατηγορίας. *L.*]

15) βρίθειν. cf. Philo p. 720. D. βλαστάνοντα (ἀμπελῶνα) καὶ βρίθοντα ὑπ' εὐφορίας. Chrysost. T. I, p. 496. E. τὰς ἀμπέλους ἰδὼν κομώσας τοῖς φύλλοις, τῷ καρπῷ βριθομένας. Cf. T. III, p. 260. D. et T. IV, p. 110. B. τὰ δένδρα τοῖς καρποῖς βριθόμενα. Eodem modo usurpatur quoque verbum βρύειν. De utroque verbo monet Eustath. ad Hom. p. 1625. v. 19. 20. coll. p. 1136. v. 5. 6. et *Fischer*, in Ind. ad Aesch. Socr. s. h. v. *L.*

16) λήϊον. Male plerumque vertunt *seges*. Est potius *ager, in quo segetes continentur*, *das Fruchtfeld*. De derivatione hujus vocis vid. *Damm*. Lex. Hom. h. v. *L.*

17) κατηγορίας. *Quidam habent*, κακηγορίας. *Montef.* Consentit verae huic lectioni vetus int. *vituperatione*. conf. §. 159. 157.

που; παισὶν ἀνοήτοις πράγματα οὕτω θαυμαστὰ καὶ μεγάλα ἐπέτρεψαν· ἐλυμήναντο τοῦ Θεοῦ τὸ ποίμνιον· παίγνια καὶ γέλως γέγονε τὰ Χριστιανῶν. ἀλλὰ νῦν πᾶσα ἀνομία ἐμφράξει τὸ στόμα αὐτῆς· εἰ γὰρ καὶ διά σε ταῦτα λέγοιεν, ἀλλὰ ταχέως αὐτοὺς διδάξεις διὰ τῶν ἔργων, ὅτι οὐ χρὴ τὴν σύνεσιν 18) ἡλικίᾳ κρίνειν, 19) οὐδὲ τὸν πρεσβύτην 20) ἀπὸ τῆς πολιᾶς δοκιμάζειν, οὐδὲ τὸν νέον πάντως ἀπείργειν τῆς τοιαύτης διακονίας, ἀλλὰ τὸν νεόφυτον, 21) πολὺ δὲ ἀμφοτέρων τὸ μέσον. 22)

---

18) *οὐ χρὴ τὴν σύνεσιν. Πρεσβυτέρους γὰρ οὐ τοὺς πολυετεῖς καὶ παλαιοὺς νομίζουσιν, οὐδ' ἔτι κομιδῇ νέους παῖδας, ἐὰν ὀψὲ τῆς προαιρέσεως ἐρασθῶσιν· ἀλλὰ τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐνηβήσαντας καὶ ἐνακμάσαντας τῷ θεωρητικῷ μέρει φιλοσοφίας, ὃ δὴ κάλλιστον καὶ θειότατόν ἐστι.* Philo p. 616. *Hoeschelius.*

19) *ἡλικίᾳ κρίνειν.* Scribit etiam Paulus Timotheo. 1. Ep. IV, 12. *Μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἁγνείᾳ. L.*

20) *πρεσβύτην.* Egregie Odonem ex cantore Bituricensi episcopum Parisiensem laudat Petrus Blesensis: *Super senes intelligens pueritiae dies antiquabat moribus, tempora praeveniebat meritis, et quod deerat aetati, virtutibus compensabat.* Digna legi est, quae hoc habet, tota Epistola 126. Vide etiam Sap. IV. 8. 9.

21) *τὸν νεόφυτον.* Sic Homil. 10. in 1. Tim. III. *οὐ τὸν νεώτερον ἐνταῦθα λέγει, ἀλλὰ τὸν νεοκατήχητον. — εἰ γὰρ πρὶν ἢ γενέσθαι μαθητὴς διδάσκαλος γένοιτο, ταχέως καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἔρχεται· εἰ πρὶν ἢ μαθεῖν ἄρχεσθαι τῶν ἀρχόντων γένοιτο, φυσᾶται. διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν, ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου· τουτέστιν, εἰς τὴν καταδίκην τὴν αὐτὴν, ἣν ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς ἀπονοίας ὑπέμεινε.* Congruit Hom. 3. in Jesa. c. VI. [De Antistite Sacro haud *νεοφύτῳ* singularem dissertationem scripsit a. 1748. *J. S. Fehmel*, quem vide pag. 5. Arrianus quoque in Epictet. IV, 8. hominem minus recte instructum vocat *φυτάριον*, metaphora a plantis desumta. *L.*]

22) *ἀμφοτέρων τὸ μέσον. Μέσον* cum duobus genitivis, §. 165. 192. 531. 569. 615. cum praepositione *πρὸς*, §. 120. not. Caeterum discrimen hoc egregie illustrat *Ambrosii* de Neophytis sententia: *quod LONGO tempore minime discunt, in parvo tempore servare non possunt.* lib. de Dign. sacerd. c. 4. notatur diuturnitas disciplinae, et discentium tarditas, quales proprie *insolentes* dicuntur.

ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ

ΛΟΓΟΣ Γ'.

Τάδε ἔνεστιν ἐν τῷ γ' λόγῳ.

164 Τῆς μὲν οὖν ὕβρεως ἕνεκεν τῆς εἰς τοὺς τετιμηκότας, καὶ ὅτι αὐτοὺς οὐ καταισχῦναι βουλόμενοι ταύτην ἐφύγομεν τὴν τιμὴν, ταῦτα ἂν ἔχοιμεν λέγειν, ἅπερ εἰρήκαμεν· ὅτι δὲ οὐδὲ ὑπὸ ἀπονοίας τινὸς φυσηθέντες, καὶ τοῦτο νῦν εἰς δύναμιν τὴν 165 ἐμὴν πειράσομαί σοι ποιῆσαι φανερόν. Εἰ μὲν γὰρ στρατη-

---

*) *Sapientissimum* etc. Habet haec Interpres vetus, et ex eo, Lemmate XVIII. omisso, alii: Graeci libri non habent. Idem Interpres summam capitis XV. ita exhibet: *Aliam speciem litis, plenam periculorum, Johannes ostendit.* Id quod non est a manu Chrysostomi.

γίας ἡμῖν ἢ βασιλείας αἵρεσις προὔκειτο, εἶτα ταύτην [1]) εἴχον τὴν γνώμην, εἰκότως ἄν τις τοῦτο ὑπέλαβεν· ἢ τότε μὲν ἀπονοίας οὐδεὶς, ἀνοίας [2]) δὲ πάντες ἂν ἡμᾶς ἔκριναν. ἱερωσύνης δὲ προκειμένης, ἣ τοσοῦτον ἀνωτέρα βασιλείας ἕστηκεν, ὅσον πνεύματος καὶ σαρκὸς τὸ μέσον, τολμήσει τις ἡμᾶς ὑπεροψίας γράφεσθαι; Καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον, τοὺς μὲν τὰ μικρὰ δια- 166 πτύοντας, ὡς παραπαίοντας [3]) αἰτιᾶσθαι· τοὺς δὲ ἐπὶ τῶν ἄγαν ὑπερεχόντων τοῦτο ποιοῦντας, τῶν μὲν τῆς παραπληξίας ἐγκλημάτων ἐξαιρεῖν, ταῖς δὲ τῆς ὑπερηφανίας ὑποβάλλειν αἰτίαις; ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸν ἀγέλης βοῶν καταφρονοῦντα, καὶ μὴ βουλόμενον εἶναι βουκόλον, εἰς ὑπερηφανίαν μὲν οὐδαμῶς, εἰς δὲ φρενῶν ἔκστασιν αἰτιώμενος, τὸν ἁπάσης τῆς οἰκουμένης τὴν βασιλείαν καὶ τὸ γενέσθαι κύριον τῶν ἁπανταχοῦ στρατοπέδων, μὴ δεχόμενον, ἀντὶ τοῦ μαίνεσθαι τετυφῶσθαι [4]) φαίη. Ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν· οὐδὲ ἡμᾶς 167 μᾶλλον, ἢ ἑαυτοὺς, οἱ ταῦτα λέγοντες διαβάλλουσι. Τὸ γὰρ ἐννοῆσαι μόνον, ὅτι δυνατὸν ἀνθρωπείᾳ φύσει τῆς ἀξίας ὑπερφρονῆσαι ἐκείνης, δεῖγμα κατ' αὐτῶν τῶν ἐκφερόντων ἐστὶν, ἧς ἔχουσι περὶ τοῦ πράγματος δόξης. εἰ γὰρ μὴ τῶν τυχόντων αὐτὸ, καὶ ὧν οὐ πολὺς ὁ λόγος, ἐνόμιζον εἶναι, οὐδ' ἂν ὑποπτεῦσαι τοῦτο ἐπῆλθεν αὐτοῖς. Διὰ τί γὰρ περὶ τῆς τῶν 168 ἀγγέλων [5]) ἀξίας οὐδεὶς ἐτόλμησέ τι τοιοῦτον ὑποπτεῦσαί ποτε καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἔστιν ἀνθρωπίνη ψυχὴ δι' ἀπόνοιαν οὐκ ἀνεχομένη ἐπὶ τὸ τῆς φύσεως ἐκείνης ἀξίωμα ἐλθεῖν; μεγάλα γάρ τινα φανταζόμεθα περὶ τῶν δυνάμεων ἐκείνων, καὶ τοῦτο ἡμᾶς οὐκ ἀφίησι πιστεῦσαι, ὅτι δύναιτ' ἂν ἄνθρωπος τῆς τιμῆς φρονῆσαί τι μεῖζον ἐκείνης. Ὥστε αὐτοὺς μᾶλλον δικαίως ἂν 169

---

1) εἶτα ταύτην. Sic εἶτα post εἰ, §. 206. Alii hoc loco iterum εἰ scribunt.

2) ἀπονοίας· ἀνοίας. Paronomasia. sic, πλοῦτος, πλῆθος. §. 62. ἀσχολία καὶ δυσκολία. §. 327. δουλεία καὶ δειλία. §. 586.

3) ὡς παραπαίοντας, ut delirantes. Est παραπαίειν proprie nostrum *fehlschlagen*. Vid. *Fischer*. in Ind. ad Palaeph. s. v. παρατρέπειν. *L.*

4) τετυφῶσθαι. In bibliis sacris occurrit h. v. 1. Tim. III, 6. et VI, 4., ubi, ut nostro in loco, est: *vano stolidoque fastu laborare*. Cf. Joseph. c. Apion. I, 3. πῶς οὖν οὐκ ἄλογον τετυφῶσθαι τοὺς Ἕλληνας ὡς μόνους ἐπισταμένους τὰ ἀρχαῖα; *L.*

5) ἀγγέλων. De dignitate naturae angelicae et humanae passim disputatur. Fortasse non minus miratur angelus hominem divinitus consummatum, quam hic illum. [Cf. *Du Pin* Biblioth. Eccles. T. III, p. 71. *L.*]

τις γράψαιτο ἀπονοίας, τοὺς ἡμῶν τοῦτο κατηγοροῦντας· οὐ γὰρ ἄν ποτε περὶ ἑτέρων τοῦτο ὑπέλαβον, εἰ μὴ πρότερον αὐτοὶ τοῦ πράγματος, ὡς οὐδενὸς ὄντος, κατέγνωσαν.

170 II. *Εἰ δὲ πρὸς δόξαν ὁρῶντας τοῦτο πεποιηκέναι φασί, περιπίπτοντες ἑαυτοῖς ἐλεγχθήσονται καὶ μαχόμενοι φανερῶς. οὐδὲ γὰρ οἶδα, ποίους ἂν ἑτέρους πρὸ τούτων ἐζήτησαν λόγους, εἰ τῶν τῆς κενοδοξίας ἡμᾶς ἠθέλησαν ἀπαλλάξαι ἐγκλημάτων. Εἰ γὰρ οὗτός μέ ποτε εἰσῆλθεν ὁ ἔρως, καταδέξασθαι 171 μᾶλλον ἐχρῆν ἢ φυγεῖν. διὰ τί; ὅτι [1]) πολλὴν ἡμῖν τοῦτο τὴν δόξαν ἤνεγκεν ἄν. τὸ γὰρ ἐν τούτῳ τῆς ἡλικίας ὄντα, καὶ πρὸ βραχέος ἀποστάντα τῶν βιωτικῶν φροντίδων, ἐξαίφνης οὕτω δόξαι παρὰ πᾶσιν εἶναι θαυμαστόν, ὥστε τῶν τὸν ἅπαντα χρόνον ἐν τοῖς τοιούτοις ἐξαναλωθέντων πόνοις προτιμηθῆναι, καὶ πλείονας ψήφους πάντων ἐκείνων λαβεῖν, θαυμαστά τινα καὶ μεγάλα περὶ ἡμῶν πάντας ἂν ὑποπτεύειν ἔπεισε, καὶ σε-172 μνοὺς ἂν ἡμᾶς καὶ περιβλέπτους κατέστησε. Νῦν δέ, πλὴν ὀλίγων, τὸ πλέον τῆς ἐκκλησίας μέρος, οὐδὲ ἐξ ὀνόματος ἡμᾶς ἴσασιν· ὥς τε οὐδέ, ὅτι παρῃτήμεθα, πᾶσιν ἐστὶ φανερόν, ἀλλ' ὀλίγοις τισίν, οὓς οὐδὲ αὐτοὺς οἶμαι τὸ σαφὲς εἰδέναι πάντας, εἰκὸς δέ, καὶ τούτων πολλοὺς ἢ μηδόλως ἡμᾶς ᾑρῆσθαι νομίσαι ἢ παρεῶσθαι [2]) μετὰ τὴν αἵρεσιν, ἀνεπιτηδείους εἶναι δόξαντας, οὐχ ἑκόντας φυγεῖν.

173 III. *ΒΑΣ.* Ἀλλ' οἱ τἀληθὲς εἰδότες θαυμάσονται. *ΙΩ.* Καὶ μὴν τούτους, ἔφης, ὡς κενοδόξους καὶ ὑπερηφάνους διαβάλλειν ἡμᾶς. Πόθεν οὖν ἔστιν ἐλπίσαι τὸν ἔπαινον; ἀπὸ τῶν πολλῶν; ἀλλ' οὐκ ἴσασι τὸ σαφές. ἀλλ' ἐκ τῶν ὀλίγων; ἀλλὰ κἀνταῦθα ἡμῖν εἰς τοὐναντίον τὸ πρᾶγμα περιτέτραπται· οὐδὲ γὰρ ἑτέρου τινὸς ἕνεκεν ἐνθάδε εἰσῆλθες νῦν, ἀλλ' ἵνα μάθῃς, 174 τί πρὸς ἐκείνους ἀπολογήσασθαι δέοι. Καὶ τί τούτων ἕνεκεν ἀκριβολογοῦμαι νῦν; ὅτι γάρ, εἰ καὶ πάντες ᾔδεσαν τἀληθές, οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς ἀπονοίας ἢ φιλοδοξίας ἔδει κρίνειν, μικρὸν ἀνάμεινον καὶ τοῦτο εἴσῃ σαφῶς· καὶ πρὸς τούτῳ πάλιν ἐκεῖνο,

---

1) διὰ τί; ὅτι. Eadem formula §. 134. Sixtus Senensis: *Chrysostomus, quo majori cum attentione detineat, orationis cursum frequentibus dialogismis; percontatiunculis et excitatiunculis interrumpere solet.*

2) παρεῶσθαι. Suidas, παρωθοῦντες, ἐκβάλλοντες. *Hesych.* παρώσας, ἐλάσας, ἐκβαλών. Exempla vide ap. *Budae.* p. 351. *Thirlby.* Παρεωρᾶσθαι, *Savil.* Atqui nemo μετὰ τὴν αἵρεσιν demum *praeteritur.*

ὅτι οὐ τοῖς ταύτην τολμῶσι τὴν τόλμαν μόνον, εἴπερ τίς ἐστιν ἀνθρώπων, οὐ γὰρ ἔγωγε πείθομαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ ἑτέρων ὑποπτεύουσι κίνδυνος ἐπικείσεται οὐ μικρός.

IV. Ἡ γὰρ Ἱερωσύνη [1]) τελεῖται μὲν ἐπὶ γῆς, τάξιν δὲ ἐπουρανίων ἔχει πραγμάτων. καὶ μάλα γε εἰκότως. οὐ γὰρ ἄνθρωπος, οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐκ ἄλλη τις κτιστὴ δύναμις, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Παράκλητος ταύτην διετάξατο τὴν ἀκολουθίαν, [2]) καὶ ἔτι μένοντας ἐν σαρκὶ τὴν ἀγγέλων ἔπεισε φαντάζεσθαι διακονίαν. διὸ χρὴ τὸν ἱερώμενον ὥσπερ ἐν αὐτοῖς ἑστῶτα τοῖς οὐρανοῖς μεταξὺ τῶν δυνάμεων ἐκείνων οὕτως εἶναι καθαρόν. [3]) Φοβερὰ μὲν γὰρ καὶ φρικωδέστατα καὶ 175 176

---

1) *ἱερωσύνη*. Nunc ad rem venit. Variis nominibus in novo Testamento oeconomos Dei ornatos legimus: *ἱερεῖς* vero i. e. *sacerdotes* appellantur omnes ii, qui *προσαγωγὴν* *aditum* ad Deum per fidem nacti sunt. Ecclesiastici tamen scriptores *ἱερέας* et *sacerdotes* appellant duces et rectores gregis Christi, et *ἱερωσύνην sacerdotiumque* munus eorum: vel quia ante susceptam Christianam religionem his vocabulis assueverant; vel quod V. T. stilum in ea re sibi imitandum putarent; vel quod generale vocabulum ad sermonis compendium reperirent nullum sibi aptius. Nos item cum Chrysostomo hac quidem tantisper appellatione utimur; sed ea solum de causa, quam loco proximo posuimus, et ea solum notione, quam puriora probarunt tempora, et quam ipsum affert etymon, ut denotetur *sacrum* munus publicum, et vir qui id sustinet. Vide *Suiceri* Thesaurum in *ἱερεύς*. Ceteroqui *sacerdotis* appellationem, de ministro ecclesiae, haud scio an valde amare possit, quisquis aut Christi proprium aut Christianorum commune *sacerdotium* spirituali intelligentia assecutus est. Nervose Homil. 43. Op. imperf. in Matth. *Non omnis sacerdos sanctus est: sed omnis sanctus sacerdos*. Plures micas veterum, etiam Chrysostomi, de *fidelium sacerdotio*, habent *Casauboniana*. Adde Not. ad §. 187. [Cf. *Hughes* ad Greg. Naz. p. 436. *L.*]

2) *ἀκολουθίαν*. *Abs re fortasse hic non erit observare, vocabulum istud in libris Graecorum liturgicis in singularem hanc significationem deflecti, ut denotet precum formulas et* Officia ecclesiastica, *sic dicta, inquit Goar., quod eorum* partes ordinato nexu inter se cohaerent seque consequuntur. *Hujusmodi autem sunt in EuchＯlog.* Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, Ἀκολουθία ἐπὶ μνήστροις, Ἀκολουθία ἐπὶ αὐχμῷ ἀνομβρίας *etc. de quibus vide Suicer. Thes. eccl. et Du Fresn. Glossar. Graec. item Goar. EuchＯlog. p.* 11. 34. *Thirlby*. Ἀκολουθία et *κανὼν* ut synonyma adhibet Chrysostomus in Ps. 95. *οὐδὲν* (*παρὰ θεοῦ*) *ἄνευ μέτρου, οὐδὲν ἄνευ σταθμοῦ, οὐδὲν ἄνευ ἀκολουθίας. — οὐ γὰρ ἄμετρος ἡ θεία δίκη, ἀλλὰ μέτρῳ καὶ κανόνι καὶ σταθμῷ κεκανόνισται*. Hic autem synonymon est *τάξις*, cum eo tamen, ut *ἱερωσύνη τάξιν* habere *ἀκολουθίαν esse* dicatur. utriusque vocabuli vim complectitur Latinum *Ordo*. Ac praeclare et humanae societatis, et Christianismi et sacerdotii *Officia* explicari possunt, si singula inter se, quatenus eorum anima est *Ordo*, comparentur.

3) *οὕτως εἶναι καθαρόν*. August. Ep. ad Valerium, ed. Basil. 148. „Nihil esse in hac vita et maxime hoc tempore facilius

οἱ δὲ ἐπῄνουν καὶ ἐθαύμαζον· καὶ τί πάθω; πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας [4]) ἔφης· ἑτέρως γὰρ οὐκ οἶδα φιλεῖν, ἀλλ᾽ ἢ μετὰ τοῦ καὶ τὴν ψυχὴν ἐκδιδόναι τὴν ἐμαυτοῦ, ἡνίκα ἄν τινα τῶν
147 ἐπιτηδείων κινδυνεύοντα διασῶσαι δέῃ. ῥήμασι μὲν ἑτέροις, διανοίᾳ δὲ τῇ αὐτῇ τὰ τοῦ Χριστοῦ φθεγγόμενος, ἃ πρὸς τοὺς μαθητὰς ἔλεγε τῆς τελείας ἀγάπης τοὺς ὅρους τιθείς. μείζονα γὰρ ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, φησὶν, ἢ ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. εἰ τοίνυν μείζονα ταύτης οὐκ ἔστιν εὑρεῖν, ἐπὶ τὸ τέλος αὐτῆς ἔφθασας· καὶ, δι᾽ ὧν
148 ἔπραξας, καὶ δι᾽ ὧν εἶπας, τῆς κορυφῆς ἐπέβης αὐτῆς. Διὰ τοῦτό σε προὐδώκαμεν· διὰ τοῦτο τὸν δόλον ἐῤῥάψαμεν ἐκεῖνον. ἆρά σε πείθομεν, ὅτι οὔτε ἐκ κακονοίας, οὔτε εἰς κίνδυνον ἐμβαλεῖν βουλόμενοι, ἀλλὰ χρήσιμον ἔσεσθαι εἰδότες, εἰς
149 τὸ στάδιον εἵλκομεν τοῦτο; Εἶτα ἀρκεῖν οἴει, φησὶ, πρὸς τὴν
150 τῶν πλησίον διόρθωσιν τὴν τῆς ἀγάπης δύναμιν; Μάλιστα μὲν πολὺ μέρος, ἔφην, πρὸς τοῦτο συμβαλέσθαι δύναιτ᾽ ἄν. εἰ δὲ βούλει καὶ τῆς φρονήσεως ἡμᾶς τῆς σῆς δείγματα ἐξενεγκεῖν, καὶ ἐπὶ ταύτην βαδιούμεθα, καὶ δείξομεν συνετὸν ὄντα
151 μᾶλλον ἢ φιλόστοργον. Ἐπὶ τούτῳ ἐρυθριάσας ἐκεῖνος καὶ φοινιχθείς. [5]) τὰ μὲν ἡμέτερά φησι παρείσθω [6]) νῦν· οὐδὲ γὰρ παρὰ τὴν ἀρχήν σε τὸν ὑπὲρ τούτων λόγον ἀπῄτουν. Εἰ δέ τι πρὸς τοὺς ἔξωθεν δίκαιον ἔχεις εἰπεῖν, ἡδέως ἂν τοὺς ὑπὲρ τούτων ἀκούοιμι λόγους.

Διὸ τὴν σκιαμαχίαν [7]) ταύτην ἀφεὶς εἰπὲ, τί πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀπολογησόμεθα, καὶ τοὺς τετιμηκότας, καὶ τοὺς ὑπὲρ ἐκείνων ὡς ὑβρισμένων ἀλγοῦντας;

---

4) *πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας.* Ἐγκαλεῖν in utramque partem valet. Conf. §. 145.

5) *φοινίσσειν*, h. l. sensu intransitivo sumendum, et notat: *erubescere*. Vid. Jacobs. ad Achill. Tat. p. 505. *L.*

6) *παρείσθω.* Congruit haec apodioxis cum praecepto sanctioris prudentiae, quae nos mavult *ταπεινοφρονεῖν*, quam *ταπεινολογεῖν*.

7) *σκιαμαχίαν.* *Eorum fuit σκιαμαχία, qui aerem, adversario nullo, feriebant.* Hoc et plura *P. Faber* l. 3. Agon c. 13. ubi hoc quoque notat, *σκιαμαχίαν* velut *προοίμιον* quoddam pugilatus fuisse. id quod maxime ad hunc locum facit, ubi Basilius Chrysostomum sibi vetat, adversariis jam jubet occurrere. [Quamvis verum sit, quod *Bengelius* de *σκιαμαχίᾳ* dicit, tamen h. l. nihil aliud notat, quam nostrum: *Spiegelgefecht*. *L.*]

VII. Καὶ αὐτὸς λοιπὸν, ἔφην, πρὸς τοῦτο ἐπείγομαι. 152 ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρός σέ μοι διήνυσται [1] λόγος, εὐκόλως καὶ ἐπὶ τοῦτο τρέψομαι τῆς ἀπολογίας τὸ μέρος. τίς οὖν ἡ τούτων κατηγορία, καὶ τίνα τὰ ἐγκλήματα; ΒΑΣ. Ὑβρίσθαί φασιν ὑφ' ἡμῶν καὶ δεινὰ πεπονθέναι, ὅτι τὴν τιμὴν, ἣν τιμῆσαι ἠθέλησαν, οὐκ ἐδεξάμεθα. [2] ΙΩ. Ἐγὼ δὲ πρῶτον μὲν 153 ἐκεῖνό φημι, [3] ὅτι οὐδένα λόγον ποιεῖσθαι δεῖ τῆς εἰς ἀνθρώπους [4] ὕβρεως, ὅτ' ἂν διὰ τῆς εἰς ἐκείνους τιμῆς ἀναγκαζώμεθα προσκρούειν Θεῷ. οὐδὲ γὰρ τοῖς ἀγανακτοῦσιν αὐτοῖς τὸ δυσχεραίνειν ἐπὶ τούτοις ἀκίνδυνον, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἔχει τὴν ζημίαν. Δεῖ γὰρ οἶμαι τοὺς ἀνακειμένους [5] Θεῷ, καὶ πρὸς αὐτὸν βλέποντας μόνον, οὕτω διακεῖσθαι εὐλαβῶς, ὡς μηδὲ ὕβριν τὸ τοιοῦτο ἡγεῖσθαι, καὶ εἰ μυριάκις ἠτιμωμένοι τυγχάνοιεν. Ὅτι δὲ οὐδὲ μέχρι ἐννοίας τετόλμηταί τι τοιοῦτον 154 ἐμοὶ, δῆλον ἐντεῦθεν. εἰ μὲν γὰρ ἀπονοίᾳ καὶ φιλοδοξίᾳ, ὡς πολλάκις ἔφης τινὰς διαβάλλειν, ἐπὶ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ, ψηφίσασθαι [6] τοῖς κατηγόροις τῶν τὰ μέγιστα ἠδικηκότων ἂν

---

1) *διήνυσται.* Vetus interpres, *explicita est.* et apud eundem in clausula cujusque libri extat solenne olim verbum *explicit.* in argumento: *expliciunt capitula.*

2) *ἐδεξάμεθα.* Suscepit pro sua quidem parte Basilius: sed propter Chrysostomum, qui non suscepisset, accusabatur. ideo communem defensionem exquirit. §. 151. [Melius tribuuntur haec quoque verba Chrysostomo. *L.*]

3) *φημί.* Hoc cum parrhesia opponitur *τῷ φασίν,* §. praeced. Sic, *φαίην,* §. 156.

4) *εἰς ἀνθρώπους.* Vide probatissimi Theologi *A. H. Franckii* librum: *von der Menschen-Furcht,* qui etiam *Nicodemus* inscribitur, et ipsi *ordini ecclesiastico* dedicatus est. Summam rei aurea sententia complexus est h. l. Chrysostomus.

5) *ἀνακειμένους.* De hominibus rebusve *consecratis* hoc verbum proprie dici, copiose docet Athenaeus l. 1. c. 19. Patrum testimonia, Chrysostomi maxime, collegit *Suicerus.* [Chrysostomus nimirum hoc verbum saepe usurpat de iis, qui se totos Deo consecrarunt. Hom. XII. in Ep. ad Philipp. *ὁ ἐνάρετος καὶ θεῷ ἀνακείμενος.* In Psal. CIV. p. 943. *Ὅταν οἱ ἀνακείμενοι αὐτῷ βίον ἄριστον ἐπιδείξωνται. L.*]

6) *ψηφίσασθαι τοῖς κατηγόροις τῶν τὰ μέγιστα ἠδικηκότων ἂν εἴην.* Ardui commatis non arduam analysin aequus lector non postulabit. Sententia apparet eadem, quae exstat §. 57. *ἑαυτῶν καταγνωσόμεθα ταῦτα, ἃ τῶν ἀδικούντων οἱ δικάζοντες, ὅταν αὐτοὺς ἕλωσιν οἱ κατήγοροι.* Ad *εἴην* subauditur nominativus *εἷς.* ex eo pendet genitivus *τῶν.* sensus: *valde reus sim.* Ex hoc sensu pendet *ψηφίσασθαι τοῖς κατηγόροις,* quod Latino passivo expressimus. nam activo mire utuntur Graeci. Lucianus, *palus βαθεῖα διαβαίνειν profunda transitu.* Basilius Sel. Or. XI. de Elia:

εἶεν, ἀνδρῶν καταφρονήσας θαυμαστῶν καὶ μεγάλων, καὶ πρὸς τούτοις εὐεργετῶν. Εἰ γὰρ τὸ τοὺς μηδὲν 7) ἠδικηκότας ἀδικεῖν, κολάσεως ἄξιον· τοὺς τιμῆσαι προελομένους 8) ἀφ' ἑαυτῶν, (οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν, ὅτι εὖ παθόντες ἢ μικρὸν ἢ μέγα παρ' ἐμοῦ, τῶν εὐεργεσιῶν ἐκείνων ἐξέτισαν τὰς ἀμοιβάς) πόσης οὐκ ἂν εἴη τιμωρίας ἄξιον, τοῖς ἐναν-
155 τίοις ἀμείβεσθαι; Εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐδὲ εἰς νοῦν ἐβαλόμεθά ποτε, μεθ' ἑτέρας δὲ προαιρέσεως τὸ βαρὺ φορτίον ἐξεκλίναμεν· τί παρέντες συγγινώσκειν, εἴ γε ἀποδέχεσθαι μὴ βού-
156 λοιντο, ἐγκαλοῦσιν ὅτι τῆς ἑαυτῶν ἐφεισάμεθα ψυχῆς; Ἐγὼ γὰρ τοσοῦτον ἀπέσχον εἰς τοὺς ἄνδρας ὑβρίσαι ἐκείνους, ὅτι καὶ τετιμηκέναι αὐτοὺς φαίην ἂν τῇ παραιτήσει· καὶ μὴ θαυμάσῃς, εἰ παράδοξον τὸ λεγόμενον· ταχεῖαν γὰρ καὶ τούτου
157 τὴν λύσιν ἐπάξομεν. Τότε μὲν γὰρ, εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οἷς τὸ κακῶς ἀγορεύειν ἡδὺ, πολλὰ ἂν εἶχον καὶ ὑποπτεῦσαι καὶ εἰπεῖν περί τε τοῦ χειροτονηθέντος ἐμοῦ, περί τε τῶν ἑλομένων ἐκείνων. Οἷον, ὅτι πρὸς πλοῦτον βλέπουσιν, ὅτι λαμπρότητα γένους θαυμάζουσιν, ὅτι κολακευθέντες ὑφ' ἡμῶν

πρῶτος νεκρὸς ἐκ τοῦ θανάτου ἀποσώμενος ἀνθρωπίνως πενθεῖν ἐδιδάσκετο. Latine diceres, *mortuus lugeri doctus*, non *lugere*, sensus enim est: *mors primum sibi ereptum lugere mortuum didicit*. Hebr. 5, 11. λόγος δυσερμήνευτος λέγειν. Conf. §. 177. 298. 323. [Ut nunc leguntur verba, non idoneum profecto fundunt sensum. *Bengelii* explicatio paulo durior est. Quis enim, quaeso, sibi persuadebit, Activum ψηφίζασθαι dictum esse pro Passivo. Quod si verum esset, tunc sane mire, ut dicit, usi fuissent, Graeci Activo. *Johannes Hughes* prorsus omisit verba ψηφίσασθαι τοῖς κατηγόροις, et hanc locum sanandi rationem secutus est *Hasselbachius*, qui tamen alio tempore meliorem nos expectare jubet lectionem. Facilior certe an melior, nescio, lectio mihi haec legenti venit in mentem, quum nimirum conjicerem, pro Dativo τοῖς κατηγόροις legendum esse τοὺς κατηγόρους, ita, ut a verbis τῶν τὰ μέγιστα inciperet apodosis. Foret tunc sensus hicce: Si superbia et gloriae studio, cujus tamen per calumnias tantum me accusant, eo venissem, ut condemnarent me excusatores; tunc maxime sontibus forem accensendus, quum viros contemsissem insignes etc. Equidem tamen ipse exulare jussissem haec verba cum *Joh. Hughes*, quem secutus quoque esse videtur *Ritterus*, modo Codices suffragentur. Statim post vero recte exulare puto ex Cod. Augustano, cui maxima est auctoritas, μηδέν, quum inde multo gravior oriatur sententia haecce: *Si eos, qui nos laeserunt, injuria afficere, poena jam dignum est; tunc multo graviori poena digni erunt, qui eos laedunt, a quibus condecorati sunt. L.*]

7) μηδέν. Omittit Augustanus; majore antitheto, haud scio an aptiore. Eidem reliqui tmematis sanitatem debemus, nec refragantur Montefalconiani.

8) προελομένους. Pendet ab ἀμείβεσθαι.

εἰς τοῦτο ἡμᾶς παρήγαγον· εἰ δὲ καὶ ὅτι χρήμασι πεισθέντες,[9] οὐκ ἔχω λέγειν, εἴ τις καὶ τοῦτο ὑποπτεύσειεν ἦν. καὶ 158 ὁ μὲν Χριστὸς ἁλιεῖς καὶ σκηνοποιοὺς[10] καὶ τελώνας ἐπὶ ταύτην ἐκάλεσε[11] τὴν ἀρχήν· οὗτοι δὲ[12] τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς ἐργασίας τῆς καθημερινῆς τρεφομένους διαπτύουσιν. Εἰ δέ τις λόγων ἅψαιτο τῶν ἔξωθεν, καὶ ἀργῶν τρέφοιτο, τοῦτον ἀποδέχονται καὶ θαυμάζουσι. τί γὰρ δήποτε τοὺς μὲν μυρίους ἀνασχομένους ἱδρῶτας εἰς τὰς τῆς ἐκκλησίας χρείας, παρεῖδον· τὸν δὲ οὐδέποτε τοιούτων γευσάμενον πόνων, πᾶσαν δὲ τὴν

---

9) πεισθέντες. Ambrosius: *Novum prodigaliter regulum ac tempestatem peperisse deflentur, et Giezi sectantes et Symonis sententiam, sancti episcopatus gratiam pecuniis coemerunt.* lib. de Dign. Sacerd. c. 5. Adde §. 160. et quae de Simonia veterum occurrunt in *Casaubonianis* p. 113.

10) σκηνοποιούς. *Paulum intelligit, quem Theodoret. lib. 9. Therapevt.* σκηνοῤῥάφον, *lib.* 6. σκυτοτόμον *(ut et Chrysost. λόγῳ δ', 2. Tim. 2.) appellat, quod tentoria e coriis fierent. Hoeschelius.*

11) ἐκάλεσε. Oratio obliqua longior saepe in rectam desinit.

12) οὗτοι δέ. Locus gravissimus. Ita vero conquerentes sui temporis homines quum inducit, eo ipso demonstrat, non adhuc plane exclusos fuisse Sanctos illitteratos a sacerdotio. Concilium certe Nicaenum praecipue, quod semiseculo ante fuerat, tales ornarant, imo fulserant, Antistites. In Concilio Ephesino talis occurrit Zenon Chorepiscopus, pro quo, quod ipse literas nesciret, alius subscripsit. vide *Coteler.* Not. ad Smyrn. ep. de Martyrio Polycarpi. Graviter Scriptor seculi XIV, propter Zelum pro Scriptura contra Theologiam scholasticam pia dignus memoria, *Simon Cassianus: Legi historias ab initiante Christo ecclesiam, quot et quot legere potui: legi conciliorum acta, et legi adesse philosophos: legi passiones Certatorum et certantium pro fide in tormentis, poenis, exiliis, per sanguinem et mortem: et non reperi, repugnasse adversarios per philosophicas rationes: non comperi adduxisse aliquem ad fidem per syllogismos et quaestiones, Legi disputantes doctores, confessores, coenobitas, anachoretas: et nihil in eis, pro eis et pro aliis utile reperitur per inanem philosophiam.* lib. 8. de Religione Christiana, cap. 40. Copiose hac de re disserit C. Scriverius *im Seelen-Schatz* Tom. IV. Homil. 9. partemque illam insigni concludit exemplo indocti quidem, sed in primis probati Ecclesiae Augustanae ministri. §. 15. Salubre foret opus, si quis, constitutis duabus Veterum antistitum classibus, et Idiotas et litteratos enumeraret, eorumque dotes, rationes docendi et agendi: utilitates et noxas, adhibito spirituali judicio, perpensas inter se conferret. — [διαπτύειν, indignissimam contumeliam notat, et frequentissime hoc sensu in usu est hoc verbum v. c. Aesch. p. 463. Lucian. T. III, p. 185. Cf. Schol. Soph. p. 264. οὐ κυρίως προσπτύσας τῷ πατρί· ὡς καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ συνηθείᾳ φαμὲν, κατέπτυσεν αὐτοῦ, ὅ ἐστι, κατεφρόνησε τῶν λόγων αὐτοῦ. Hinc κατάπτυστος, conspuendus, humilis, contemnendus. Demosth. p. 240. et 559. Chrysost. T. I, p. 784. B. T. X, p. 608. E, ubi διαπτύειν et ἀτιμάζειν junguntur. Saepe eodem sensu etiam πτύειν et ἐμπτύειν est apud LXX. v. c. Deuter. XXV, 9. L.]

ἡλικίαν ἐν τῇ τῶν ἔξωθεν λόγων ματαιοπονίᾳ [13]) καταναλώ-
159 σαντα ἐξαίφνης εἰς ταύτην εἵλκυσαν τὴν τιμήν; Ταῦτα καὶ πλείονα τούτων λέγειν εἶχον ἂν, δεξαμένων ἡμῶν τὴν ἀρχὴν, ἀλλ᾽ οὐ νῦν· πᾶσα γὰρ αὐτοῖς κακηγορίας ἐκκέκοπται πρόφασις· καὶ οὔτε ἐμοὶ κολακείαν, οὔτε μισθαρνίαν [14]) ἐκείνοις ἔχουσιν ἐγκαλεῖν, πλὴν εἴ τινες ἁπλῶς μαίνεσθαι βούλοιντο.
160 Πῶς γὰρ ὁ κολακεύων καὶ χρήματα ἀναλίσκων, ἵνα τύχῃ τῆς τιμῆς, ἡνίκα ἔδει τυχεῖν, ἑτέροις ἂν ἀφῆκεν αὐτήν; ὅμοιον γὰρ ἂν εἴη τοῦτο, ὥσπερ ἂν εἴ τις πολλοὺς περὶ τὴν γῆν ἀνασχόμενος πόνους, ἵνα βρίθηται [15]) μὲν αὐτῷ τὸ λήϊον [16]) πολλῷ τῷ καρπῷ, οἴνῳ δὲ ὑπερβλύζωσιν αἱ ληνοί· μετὰ τοὺς μυρίους ἱδρῶτας καὶ τὴν πολλὴν τῶν χρημάτων δαπάνην, ἡνίκα καλαμᾶσθαι καὶ τρυγᾶν δέῃ, τηνικαῦτα ἑτέροις τῆς τῶν καρ-
161 πῶν ἐκσταίη φορᾶς. Ὁρᾷς, ὅτι τότε μὲν εἰ καὶ πόῤῥω τῆς ἀληθείας ἦν τὰ λεγόμενα, ἀλλ᾽ ὅμως εἶχον πρόφασιν οἱ βουλόμενοι διαβάλλειν αὐτοὺς, ὡς οὐκ ὀρθῇ κρίσει λογισμῶν τὴν αἵρεσιν πεποιημένους; ἡμεῖς δὲ αὐτοῖς νῦν οὐδὲ χᾶναι, οὐδὲ ἁπλῶς διᾶραι τὸ στόμα συνεχωρήσαμεν. καὶ τὰ μὲν παρὰ τὴν
162 ἀρχὴν λεγόμενα, τοιαῦτα ἂν ἦν, καὶ τούτων πλείονα. Μετὰ δὲ τὸ τῆς διακονίας ἅψασθαι οὐκ ἂν ἠρκέσαμεν καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν τοῖς ἐγκαλοῦσιν ἀπολογούμενοι, εἰ καὶ πάντα ἡμῖν ἀναμαρτήτως ἐπράττετο, μὴ ὅτι καὶ πολλὰ διαμαρτεῖν ὑπό τε τῆς ἀπειρίας καὶ τῆς ἡλικίας ἠναγκάσθημεν ἄν· νῦν δὲ καὶ ταύτης αὐτοὺς τῆς κατηγορίας [17]) ἀπηλλάξαμεν, τότε δὲ μυ-
163 ρίοις ἂν αὐτοὺς περιεβάλλομεν ὀνείδεσι. Τί γὰρ οὐκ ἂν εἰ-

---

13) πόνων· ματαιοπονία. Notandum antithetou. Isidorus Pelusiota: ἐγὼ τὰ ἐπιτηδεύματα, ὧν οὐκ ἔστι τὸ τέλος βιωφελὲς, οὐδὲ τέχνας εἶναι ὁρίζομαι, ἀλλὰ ματαιοτεχνίας.

14) μισθαρνίαν. Vetus int. *vendibilitatem*. [Paulo ante pro κακηγορίας *Hasselbachius* conjecit κατηγορίας. *L.*]

15) βρίθειν. cf. Philo p. 720. D. βλαστάνοντα (ἀμπελῶνα) καὶ βρίθοντα ὑπ᾽ εὐφορίας. Chrysost. T. I, p. 496. E. τὰς ἀμπέλους ἰδὼν κομώσας τοῖς φύλλοις, τῷ καρπῷ βριθομένας. Cf. T. III, p. 260. D. et T. IV, p. 110. B. τὰ δένδρα τοῖς καρποῖς βριθόμενα. Eodem modo usurpatur quoque verbum βρύειν. De utroque verbo monet Eustath. ad Hom. p. 1625. v. 19. 20. coll. p. 1136. v. 5. 6. et *Fischer*, in Ind. ad Aesch. Socr. s. h. v. *L.*

16) λήϊον. Male plerumque vertunt *seges*. Est potius *ager, in quo segetes continentur*, *das Fruchtfeld*. De derivatione hujus vocis vid. *Damm.* Lex. Hom. h. v. *L.*

17) κατηγορίας. *Quidam habent*, κακηγορίας. *Montef.* Consentit verae huic lectioni vetus int. *vituperatione*. conf. §. 159. 157.

γίας ἡμῖν ἢ βασιλείας αἵρεσις προὔκειτο, εἶτα ταύτην [1]) εἶχον τὴν γνώμην, εἰκότως ἄν τις τοῦτο ὑπέλαβεν· ἢ τότε μὲν ἀπονοίας οὐδείς, ἀνοίας [2]) δὲ πάντες ἂν ἡμᾶς ἔκριναν. Ἱερωσύνης δὲ προκειμένης, ἣ τοσοῦτον ἀνωτέρα βασιλείας ἕστηκεν, ὅσον πνεύματος καὶ σαρκὸς τὸ μέσον, τολμήσει τις ἡμᾶς ὑπεροψίας γράφεσθαι; Καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον, τοὺς μὲν τὰ μικρὰ δια- 166 πτύοντας, ὡς παραπαίοντας [3]) αἰτιᾶσθαι· τοὺς δὲ ἐπὶ τῶν ἄγαν ὑπερεχόντων τοῦτο ποιοῦντας, τῶν μὲν τῆς παραπληξίας ἐγκλημάτων ἐξαιρεῖν, ταῖς δὲ τῆς ὑπερηφανίας ὑποβάλλειν αἰτίαις; ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸν ἀγέλης βοῶν καταφρονοῦντα, καὶ μὴ βουλόμενον εἶναι βουκόλον, εἰς ὑπερηφανίαν μὲν οὐδαμῶς, εἰς δὲ φρενῶν ἔκστασιν αἰτιώμενος, τὸν ἁπάσης τῆς οἰκουμένης τὴν βασιλείαν καὶ τὸ γενέσθαι κύριον τῶν ἁπανταχοῦ στρατοπέδων, μὴ δεχόμενον, ἀντὶ τοῦ μαίνεσθαι τετυφῶσθαι [4]) φαίη. Ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν· οὐδὲ ἡμᾶς 167 μᾶλλον, ἢ ἑαυτοὺς, οἱ ταῦτα λέγοντες διαβάλλουσι. Τὸ γὰρ ἐννοῆσαι μόνον, ὅτι δυνατὸν ἀνθρωπείᾳ φύσει τῆς ἀξίας ὑπερφρονῆσαι ἐκείνης, δεῖγμα κατ᾽ αὐτῶν τῶν ἐκφερόντων ἐστὶν, ἧς ἔχουσι περὶ τοῦ πράγματος δόξης. εἰ γὰρ μὴ τῶν τυχόντων αὐτὸ, καὶ ὧν οὐ πολὺς ὁ λόγος, ἐνόμιζον εἶναι, οὐδ᾽ ἂν ὑποπτεῦσαι τοῦτο ἐπῆλθεν αὐτοῖς. Διὰ τί γὰρ περὶ τῆς τῶν 168 ἀγγέλων [5]) ἀξίας οὐδεὶς ἐτόλμησέ τι τοιοῦτον ὑποπτεῦσαί ποτε καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἐστὶν ἀνθρωπίνη ψυχὴ δι᾽ ἀπόνοιαν οὐκ ἀνεχομένη ἐπὶ τὸ τῆς φύσεως ἐκείνης ἀξίωμα ἐλθεῖν; μεγάλα γάρ τινα φανταζόμεθα περὶ τῶν δυνάμεων ἐκείνων, καὶ τοῦτο ἡμᾶς οὐκ ἀφίησι πιστεῦσαι, ὅτι δύναιτ᾽ ἂν ἄνθρωπος τῆς τιμῆς φρονῆσαί τι μεῖζον ἐκείνης. Ὥστε αὐτοὺς μᾶλλον δικαίως ἂν 169

---

1) *εἶτα ταύτην.* Sic εἶτα post εἰ, §. 206. Alii hoc loco iterum εἰ scribunt.

2) *ἀπονοίας· ἀνοίας.* Paronomasia. sic, *πλοῦτος, πλῆθος.* §. 62. *ἀσχολία καὶ δυσκολία.* §. 327. *δουλεία καὶ δειλία.* §. 586.

3) *ὡς παραπαίοντας*, ut delirantes. Est *παραπαίειν* proprie nostrum *fehlschlagen*. Vid. *Fischer.* in Ind. ad Palaeph. s. v. *παρατρέπειν*. *L.*

4) *τετυφῶσθαι.* In bibliis sacris occurrit h. v. 1. Tim. III, 6. et VI, 4., ubi, ut nostro in loco, est: *vano stolidoque fastu laborare.* Cf. Joseph. c. Apion. I, 3. *πῶς οὖν οὐκ ἄλογον τετυφῶσθαι τοὺς Ἕλληνας ὡς μόνους ἐπισταμένους τὰ ἀρχαῖα;* *L.*

5) *ἀγγέλων.* De dignitate naturae angelicae et humanae passim disputatur. Fortasse non minus miratur angelus hominem divinitus consummatum, quam hic illum. [Cf. *Du Pin* Biblioth. Eccles. T. III, p. 71. *L.*]

τις γράψαιτο ἀπονοίας, τοὺς ἡμῶν τοῦτο κατηγοροῦντας· οὐ γὰρ ἄν ποτε περὶ ἑτέρων τοῦτο ὑπέλαβον, εἰ μὴ πρότερον αὐτοὶ τοῦ πράγματος, ὡς οὐδενὸς ὄντος, κατέγνωσαν.

170 II. Εἰ δὲ πρὸς δόξαν ὁρῶντας τοῦτο πεποιηκέναι φασὶ, περιπίπτοντες ἑαυτοῖς ἐλεγχθήσονται καὶ μαχόμενοι φανερῶς. οὐδὲ γὰρ οἶδα, ποίους ἂν ἑτέρους πρὸ τούτων ἐζήτησαν λόγους, εἰ τῶν τῆς κενοδοξίας ἡμᾶς ἠθέλησαν ἀπαλλάξαι ἐγκλημάτων. Εἰ γάρ οὗτός μέ ποτε εἰσῆλθεν ὁ ἔρως, καταδέξασθαι
171 μᾶλλον ἐχρῆν ἢ φυγεῖν. διὰ τί; ὅτι [1]) πολλὴν ἡμῖν τοῦτο τὴν δόξαν ἤνεγκεν ἄν. τὸ γὰρ ἐν τούτῳ τῆς ἡλικίας ὄντα, καὶ πρὸ βραχέος ἀποστάντα τῶν βιωτικῶν φροντίδων, ἐξαίφνης οὕτω δόξαι παρὰ πᾶσιν εἶναι θαυμαστὸν, ὥστε τῶν τὸν ἅπαντα χρόνον ἐν τοῖς τοιούτοις ἐξαναλωθέντων πόνοις προτιμηθῆναι, καὶ πλείονας ψήφους πάντων ἐκείνων λαβεῖν, θαυμαστά τινα καὶ μεγάλα περὶ ἡμῶν πάντας ἂν ὑποπτεύειν ἔπεισε, καὶ σε-
172 μνοὺς ἂν ἡμᾶς καὶ περιβλέπτους κατέστησε. Νῦν δὲ, πλὴν ὀλίγων, τὸ πλέον τῆς ἐκκλησίας μέρος, οὐδὲ ἐξ ὀνόματος ἡμᾶς ἴσασιν· ὥστε οὐδὲ, ὅτι παρῃτήμεθα, πᾶσίν ἐστι φανερὸν, ἀλλ' ὀλίγοις τισίν, οὓς οὐδὲ αὐτοὺς οἶμαι τὸ σαφὲς εἰδέναι πάντας, εἰκὸς δὲ, καὶ τούτων πολλοὺς ἢ μηδόλως ᾑρῆσθαι νομίσαι ἢ παρεῶσθαι [2]) μετὰ τὴν αἵρεσιν, ἀνεπιτηδείους εἶναι δόξαντας, οὐχ ἑκόντας φυγεῖν.

173 III. ΒΑΣ. Ἀλλ' οἱ τἀληθὲς εἰδότες θαυμάσονται. ΙΩ. Καὶ μὴν τούτους, ἔφης, ὡς κενοδόξους καὶ ὑπερηφάνους διαβάλλειν ἡμᾶς. Πόθεν οὖν ἔστιν ἐλπίσαι τὸν ἔπαινον; ὑπὸ τῶν πολλῶν; ἀλλ' οὐκ ἴσασι τὸ σαφές. ἀλλ' ἐκ τῶν ὀλίγων; ἀλλὰ κἀνταῦθα ἡμῖν εἰς τοὐναντίον τὸ πρᾶγμα περιτέτραπται· οὐδὲ γὰρ ἑτέρου τινὸς ἕνεκεν ἐνθάδε εἰσῆλθες νῦν, ἀλλ' ἵνα μάθῃς,
174 τί πρὸς ἐκείνους ἀπολογήσασθαι δέοι. Καὶ τί τούτων ἕνεκεν ἀκριβολογοῦμαι νῦν; ὅτι γὰρ, εἰ καὶ πάντες ᾔδεσαν τἀληθὲς, οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς ἀπονοίας ἢ φιλοδοξίας ἔδει κρίνειν, μικρὸν ἀνάμεινον καὶ τοῦτο εἴσῃ σαφῶς· καὶ πρὸς τούτῳ πάλιν ἐκεῖνο,

---

1) διὰ τί; ὅτι. Eadem formula §. 134. Sixtus Senensis: *Chrysostomus, quo majori cum attentione detineat, orationis cursum frequentibus dialogismis; percontatiunculis et excitatiunculis interrumpere solet.*

2) παρεῶσθαι. Suidas, παρωθοῦντες, ἐκβάλλοντες. *Hesych.* παρώσας, ἐλάσας, ἐκβαλών. Exempla vide ap. *Budae.* p. 361. *Thirlby.* Παρεωρᾶσθαι, *Savil.* Atqui nemo μετὰ τὴν αἵρεσιν demum praeteritur.

ὅτι οὐ τοῖς ταύτην τολμῶσι τὴν τόλμαν μόνον, εἴπερ τίς ἐστιν ἀνθρώπων, οὐ γὰρ ἔγωγε πείθομαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ ἑτέρων ὑποπτεύουσι κίνδυνος ἐπικείσεται οὐ μικρός.

IV. Ἡ γὰρ Ἱερωσύνη [1]) τελεῖται μὲν ἐπὶ γῆς, τάξιν δὲ 175 ἐπουρανίων ἔχει πραγμάτων. καὶ μάλα γε εἰκότως. οὐ γὰρ ἄνθρωπος, οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐκ ἄλλη τις κτιστὴ δύναμις, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Παράκλητος ταύτην διετάξατο τὴν ἀκολουθίαν, [2]) καὶ ἔτι μένοντας ἐν σαρκὶ τὴν ἀγγέλων ἔπεισε φαντάζεσθαι διακονίαν. διὸ χρὴ τὸν ἱερώμενον ὥσπερ ἐν αὐτοῖς ἑστῶτα τοῖς οὐρανοῖς μεταξὺ τῶν δυνάμεων ἐκείνων οὕτως εἶναι καθαρόν. [3]) Φοβερὰ μὲν γὰρ καὶ φρικωδέστατα καὶ 176

---

1) *ἱερωσύνη.* Nunc ad rem venit. Variis nominibus in novo Testamento oeconomos Dei ornatos legimus: *ἱερεῖς* vero i. e. *sacerdotes* appellantur omnes ii, qui *προσαγωγὴν* *aditum* ad Deum per fidem nacti sunt. Ecclesiastici tamen scriptores *ἱερέας* et *sacerdotes* appellant duces et rectores gregis Christi, et *ἱερωσύνην* *sacerdotiumque* munus eorum: vel quia ante susceptam Christianam religionem his vocabulis assueverant; vel quod V. T. stilum in ea re sibi imitandum putarent; vel quod generale vocabulum ad sermonis compendium reperirent nullum sibi aptius. Nos item cum Chrysostomo hac quidem tantisper appellatione utimur; sed ea solum de causa, quam loco proximo posuimus, et ea solum notione, quam puriora probarunt tempora, et quam ipsum affert etymon, ut denotetur *sacrum* munus publicum, et vir qui id sustinet. Vide *Suiceri* Thesaurum in *ἱερεύς.* Ceteroqui *sacerdotis* appellationem, de ministro ecclesiae, haud scio an valde amare possit, quisquis aut Christi proprium aut Christianorum commune *sacerdotium* spirituali intelligentia assecutus est. Nervose Homil. 43. Op. imperf. in Matth. *Non omnis sacerdos sanctus est: sed omnis sanctus sacerdos.* Plures micas veterum, etiam Chrysostomi, de *fidelium sacerdotio*, habent *Casauboniana.* Adde Not. ad §. 187. [Cf. *Hughes* ad Greg. Naz. p. 436. *L.*]

2) *ἀκολουθίαν.* *Abs re fortasse hic non erit observare, vocabulum istud in libris Graecorum liturgicis in singularem hanc significationem deflecti, ut denotet precum formulas et* Officia ecclesiastica, *sic dicta, inquit Goar., quod eorum* partes ordinato nexu inter se cohaerent seque consequuntur. *Hujusmodi autem sunt in Eucholog.* Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, Ἀκολουθία ἐπὶ μνήστροις, Ἀκολουθία ἐπὶ αὐχμῷ ἀνομβρίας *etc. de quibus vide Suicer. Thes. eccl. et Du Fresn. Glossar. Graec. item Goar. Euchologr. p.* 11. 34. *Thirlby.* Ἀκολουθία et *κανὼν* ut synonyma adhibet Chrysostomus in Ps. 95. *οὐδὲν (παρὰ θεοῦ) ἄνευ μέτρου, οὐδὲν ἄνευ σταθμοῦ, οὐδὲν ἄνευ ἀκολουθίας. — οὐ γὰρ ἄμετρος ἡ θεία δίκη, ἀλλὰ μέτρῳ καὶ κανόνι καὶ σταθμῷ κεκανόνισται.* Hic autem synonymon est *τάξις*, cum eo tamen, ut *ἱερωσύνη τάξιν* habere *ἀκολουθίαν esse* dicatur. utriusque vocabuli vim complectitur Latinum *Ordo.* Ac praeclare et humanae societatis, et Christianismi et sacerdotii *Officia* explicari possunt, si singula inter se, quatenus eorum anima est *Ordo*, comparentur.

3) *οὕτως εἶναι καθαρόν.* August. Ep. ad Valerium, ed. Basil. 148. „Nihil esse in hac vita et maxime hoc tempore facilius

τὰ πρὸ τῆς χάριτος,[4]) οἷον οἱ κώδωνες,[5]) οἱ ῥοΐσκοι[6]) οἱ λίθοι οἱ τοῦ στήθους,[7]) οἱ τῆς ἐπωμίδος,[8]) ἡ μίτρα, ἡ κί-

et laetius et hominibus acceptabilius, episcopi aut presbyteri aut diaconi officio, si perfunctorie et adulatorie res agatur; sed nihil apud Deum miserius et tristius et damnabilius. *Item nihil esse in hac vita et maxime hoc tempore difficilius, laboriosius, periculosius episcopi aut presbyteri aut diaconi officio, sed apud Deum nihil beatius si eo modo militetur, quo noster Imperator jubet.*" *L.*

4) τὰ πρὸ τῆς χάριτος. Notionibus vocabuli χάρις, quas ex patribus Graecis collegit Suicerus, addenda venit illa, *Novum Testamentum.* nam inde demum χάρις etiam significat utrumvis, ut ille observat; sacramentum, novi Testamenti videlicet. Non possumus non Basilii Sel. insignem, qui huc pertinet, locum emendare. Or. XIII. ineunte ita quidem legitur: Φίλον πάλαι Θεῷ, καθάπερ ἐπί τινος ἀρχαίας εἰκόνος σκιαγραφεῖν τὰ νεκρὰ τῆς χάριτος κατορθώματα. νεκρὰ; pessima lectio. lege, ex antitheto, νεαρὰ vel νοερά, hoc sensu: *pridem amavit Deus, tanquam in primordiali quadam imagine, adumbrata pingere nova sive spiritualia gratiae munera.* [Intelligitur munus sacerdotale Judaeorum. Nam χάριν saepius appellat Chrysostomus tempora Novi foederis, eamque legi opponit. Ita T. II, p. 686. sibi opponuntur: διαθήκη παλαιὰ et χάρις. T. X, p. 328. B. μετὰ νόμον καὶ χάριν. cf. Pauli Ep. ad Rom. VI, 14. *Matthaei* l. l. ad Homil. 1, 108. *L.*]

5) κώδωνες. Hesychius: κώδων· σάλπιγξ, ἠχεῖον, κύμβαλον. Plutarch. Sympos. IV, 5. de summo sacerdote Judaeorum: κώδωνες πολλοὶ καταχρέμανται τῆς ἐσθῆτος, ὑποκομποῦντες ἐν τῷ βαδίζειν. [Apud profanos scriptores varias habet notiones v. κώδων. Schol. Soph. ad Ajac. v. 17. κώδων καλεῖται τὸ πλατὺ τῆς σάλπιγγος· ἀπὸ μέρους δὲ τὴν σάλπιγγά φησι. Cf. *Casp. Bartholinus de tibiis veterum*, III, 7. Nostro tamen in loco κώδωνες sunt *tintinnabula*, ornatus summi sacerdotis. Exod. XXVIII, 33. seqq. Septuaginta quinque tintinnabula ex auro facta summus sacerdos una cum totidem malis granatis (ῥοΐσκοις) gerebat in fimbria tunicae talaris. *L.*]

6) οἱ ῥοΐσκοι. Ῥοὰ et ῥοιά, malum granatum. Inde hoc diminutivum. *Malogranata*, vetus interpres.

7) οἱ τοῦ στήθους. Palatinus, οἱ ἐπὶ τοῦ στήθους. Chrysostomus quum τὰ σεμνὰ V. T. tam studiose enumerans, lapides potius quam rationale judicii nominat, neque aliam de Vrim et thummim facit mentionem; ostendit, se lapides ipsos pro Vrim et thummim habuisse. Conf. Hom. 4. in Jud. ed. Hoesch. p. 153. Eam sententiam defendit, plurimosque ejus defensores, sed et aliter existimantes alios enumerat *G. G. Dietericus* in Duodenario sacro de Vrim et thummim. Spenceri hac de re librum contraxit et refutavit *Carpzovius* ad Schick. Jus reg. p. 30—47. Adde *Clerici* Comm. et *Witsii* Aegyptiaca, *Braunium*que, qui ex professo de Vestitu pontif. Hebr. egit. [οἱ τοῦ στήθους erant duodecim lapides, in quibus insculpta erant nomina duodecim filiorum Iacobi (vid. *Ritter* l. l. p. 242.). *Braunius de vestitu Sacerdot. Hebr.* L. II, c. 20. putat, illos ipsos lapides pretiosos nomine Urim et Thummim insigniri. (Cf. *Rosenmüller.* *Schol.* ad Exod. XXVIII, 30.) Refutatus est autem *Braunius* a *J. L. Saalschütz.* in dissertatione: *Prüfung der vorzüglichsten Ansichten von den Urim und Thummim.* quae exstat in libello: *Dritte Denkschrift der historisch-theolog. Gesellschaft. Herausgeg. von Christ. Friedr. Illgen.* Lips. 1824. *L.*]

δαρις, ὁ ποδήρης, τὸ πέταλον [9]) τὸ χρυσοῦν, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, [10]) ἡ πολλὴ τῶν ἔνδον ἠρεμία· ἀλλ᾽ εἴ τις τὰ τῆς χάριτος ἐξετάσειε, μικρὰ ὄντα εὑρήσει τὰ φοβερὰ καὶ φρικωδέστατα ἐκεῖνα, καὶ τὸ περὶ τοῦ νόμου λεχθὲν [11]) κἀνταῦθα ἀληθὲς ὄν, ὅτι οὐ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει, ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης. Ὅταν γὰρ ἴδῃς τὸν 177 Κύριον τεθυμένον [12]) καὶ κείμενον, [13]) καὶ τὸν ἱερέα ἐφεστῶ-

8) οἱ τῆς ἐπωμίδος. Haec Hieronymo dicitur *superhumerale*. Adde Hesych. in Ἐφούδ. [ἡ ἐπωμὶς Hebr. vocabatur אֵפֹד et habemus hujus vestis sacerdotalis descriptionem Exod. XXVIII, 6—9. Cf. *Braunius* l. l. II, c. 6. et *Saalschütz*. in dissertatione paulo ante a me laudata pag. 41 seqq. *L.*]

9) τὸ πέταλον. Ἡ κίδαρις erat tiara summi pontificis; τὸ πέταλον, lamina aurea. ἡ μίτρα poterat hoc loco dici, quam LXX. Int. ζώνην dicunt, aliter in hac enumeratione a Chrysostomo praeteritam; namque μίτρα pro corporis quoque cingulo dicitur. Sed tamen etiam in capite μίτρα erat, quae נֵזֶר dicitur, constabatque ex lamina illa aurea et filo, cui illa immittebatur, hyacinthino. Ex. 28, 36. 37. 29, 6. quae causa esse videtur, cur LXX. int. מִצְנֶפֶת modo κίδαριν, modo μίτραν, modo μίτραν καὶ κίδαριν redderent. Quare στέφανος χρυσοῦς ἐπάνω κιδάρεως Sir. 45, 14. dicitur lamina, non per se, sed cum filo sive vitta caput circumiens. Confer *Gataker*. Posth. c. 24. [ἡ μίτρα vocatur נֵזֶר Exod. XXIX, 6. et erat filum hyacinthinum, cui alligatum erat τὸ πέταλον χρυσοῦν, in quo legebantur verba קֹדֶשׁ לַיהֹוָה. Cf. Exod. XXVIII, 36. 37. ἡ κίδαρις erat tiara summi pontificis מִצְנֶפֶת dicta. vid. *Ritter*. l. l. p. 243. Constabat illa cidaris ex fascia sedecim ulnarum, qua caput variis spiris et involucris involvi solebat. Qua ratione illa obvolutio facta sit, exponunt *Braunius* l. l. II, §. 387 sqq. et *Wichmannshausen* in Dissert. *de Tiara summi sacerdotis*. §. 18. — ὁ ποδήρης erat vestis illa superaria, quam gestabat sacerdos summus sub Ephodo. Habes hujus vestis descriptionem Exod. XXVIII, 32—34. Cf. Joseph. Archaeol. III, 7. *L.*]

10) ἅγια ἁγίων. Tertia erat templi a Salomone aedificati pars ab aulaeo secreta atque sejuncta, quod est notissimum. Verba ἅγια ἁγίων ad formam loquendi Hebraicam esse conformata recte docuerunt *Joh. Vorst. Philol. Sacr.* c. 12. p. 329. Lips. *Reland.* ad Joseph. Antiq. III, 6, 4., quo in loco hanc templi partem eleganter vocat Josephus τὸ ἄδυτον, et cum eo Zonaras Ann. I, 16. *L.*

11) λεχθέν. Vid. 2. Cor. 3, 10. *L.*

12) τεθυμένον. Quae de sanctissimo mysterio §. 177—180. et 519—523. exstant, ea et inter se conferri possunt, et ex *Chrysostomi*, quae appellatur, *Liturgia* illustrari: cujus parallelismo, adjectis editionis Morellianae et Wustianae foliis, subsequentes notas auximus. unde dispalescat, hanc Liturgiam, dialogi verbis tam exacte respondentem, minime longe abisse ab illa, quae Johanne adolescente viguit, Liturgia. Primum, de θυσίας *sacrificii* appellatione, qua tam frequenter insignita est S. Coena, *rationes*, inquit Suicerus, *tres praecipuae sunt. α. quia in ea erat collatio et oblatio eleemosynarum, panis, vini etc. quae sunt spirituale sacrificium, ex*

τα [14]) τῷ θύματι καὶ ἐπευχόμενον, καὶ πάντας [15]) ἐκείνῳ τῷ τιμίῳ φοινισσομένους [16]) αἵματι· ἆρα ἔτι μετὰ ἀνθρώπων εἶ-

---

quibus symbola ipsa in Eucharistiae communione desumta fuerunt, et eleemosynae in pauperes collatae. β. Metonymice, quia est repraesentatio sacrificii in cruce oblati: atque hinc ἀναίμακτος vocatur θυσία, sacrificium incruentum, quia ἔναιμον θυσίαν repraesentat. γ. rursus per metonymiam, quia est commemoratio sacrificii a Christo in cruce semel oblati etc. Vid. Thes. eccl. P. 1. col. 1422 s. vel Observ. sacr. p. 97 s. Quod ad oblationem illam attinet, ipso Liturgiae initio *δώρων τιμίων, δώρων προκειμένων* adhibetur appellatio. f. 535 C. 536 A. 539 A. 540 D. Quod ad repraesentationem et commemorationem, ita orant fideles: *ποίησον ἡμᾶς ἀξίους γενέσθαι τοῦ προσφέρειν δεήσεις καὶ ἱκεσίας καὶ θυσίας ἀναιμάκτους ὑπὲρ τοῦ λαοῦ σου.* f. 533 A. et *λειτουργικὴ καὶ ἀναίμακτος θυσία* haec dicitur f. 534 B. oratque sacerdos: *διὰ τοῦτό σοι προσφέρομεν τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν καὶ ἀναίμακτον.* f. 539 A. Congruit Homil. 21. in Act. *τοῦ δεσπότου παρόντος, τοῦ ΘΑΝΑΤΟΥ ΕΠΙΤΕΛΟΥΜΕΝΟΥ ἐκείνου, τῆς φρικτῆς θυσίας κτλ. ΚΑΤΑΓΓΕΛΛΕΤΑΙ τότε τὸ μυστήριον τὸ φρικτόν.* Hoc etiam celebre: *τί οὖν; ἡμεῖς καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν οὐ προσφέρομεν; προσφέρομεν μὲν, Ἀλλ᾽ ἀνάμνησιν ποιούμενοι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. κτλ. οὐκ ἄλλην θυσίαν, καθάπερ ὁ ἀρχιερεὺς τότε, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἀεὶ ποιοῦμεν, ΜΑΛΛΟΝ δὲ ἀνάμνησιν ἐργαζόμεθα θυσίας.* Hom. 17. Hebr. Neque alterum ab uno illo in cruce peracto sacrificium agnoscit Hom. in Ps. 95: *ἔστι μὲν οὖν θυσία καθαρὰ πρώτη μὲν ἡ μυστικὴ τράπεζα, τὸ οὐράνιον, τὸ ὑπερκόσμιον θῦμα — τὸ νοερὸν ἐκεῖνο καὶ μυστικὸν δῶρον, ΠΕΡΙ ΟΥ φησιν ὁ Παῦλος· ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν κτλ.* Porro idcirco etiam *sacrificii* nomen S. Coenae convenit, quod in ea gratiarum actiones offerantur, *θυσία αἰνέσεως*, Lit. 537 B. et preces, eaeque hujusmodi, per quas Christum semel per se oblatum Patri non offerimus quidem (nam unius Christi erat, non solum offerri, sed etiam offerre, et unam offerre se victimam, uno tempore, una oblatione, cum qua conjunctus fuit aditus ad Patrem: quo aditu peracto, nunc vel propterea, quia cum Patre est, Patri offerri non potest) sed quasi per nutum fiduciae plenum delegant, tanquam *τὸν ἱλασμόν*. immo tota illa actio, quum id, quod Christus nos jussit sumere, ideo sumimus, quia jussit, non minus sustinet, quam omnis obedientia fidei, Sacrificii appellationem. Ceteroqui norant veteres, notat Chrysostomus, proprias esse nostras in coena Dominica partes non offerendi, sed sumendi. nam (1) in ipsa media Liturgiae functione adhibetur verbum *προσφέρειν* et *ἀναφέρειν*, cujus verbi latior est significatus, non verbum *θύειν*. et quod h. l. *τεθυμένος καὶ θῦμα ὁ Κύριος* dicitur, id fit diu ante consecrationem; sicut Diaconus ineunte Liturgia ait: *θῦσον, δέσποτα, τὸν ἀμνόν.* f. 523 C. Unde etiam ipsum illud, *καὶ κείμενον*, h. l. subsequitur: precesque pro superventu gratiae postea fiunt. §. 179. (2) eo ipso tempore, cum id fit, quod Christus facere jussit, Corpus et sanguis ejus non est *προσφορὰ ἡμῶν*, sed *δωρεὰ Θεοῦ*. Lit. f. 543 D. Quare (3) apostolicam *mensae* appellationem non nisi spisse tardeque vicit *altaris* vocabulum.

13) *καὶ κείμενον.* Aperte hoc respicit *προκείμενα δῶρα* illa. Sic Hom. 41. in 1. Cor. *τὸ κοινὸν τῆς οἰκουμένης ΚΕΙΤΑΙ καθάρσιον.*

14) *ἐφεστῶτα.* *superstantem*, quod est verbum sacrificiale Maroni.

ναι νομίζεις καὶ ἐπὶ γῆς ἑστάναι, ἀλλ' οὐκ εὐθέως ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς μετανίστασαι, καὶ πᾶσαν σαρκικὴν διάνοιαν τῆς ψυχῆς·[17]) ἐκβαλὼν γυμνῇ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ νῷ καθαρῷ [18]) περιβλέπεις τὰ ἐν οὐρανοῖς; Ὢ τοῦ θαύματος! ὢ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας! ὁ μετὰ τοῦ Πατρὸς [19]) ἄνω καθήμενος, κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ταῖς ἁπάντων κατέχεται χερσί. [20]) καὶ δίδω-

---

15) πάντας. Calix tum datus omnibus. Lit. f. 544 A: ὁ ἱερεὺς δεικνύει τὸ ποτήριον τῷ λαῷ, λέγων: — προσέλθετε. Adde Hom. 33. in Matth.

16) φοινισσομένους. *russatos*, propter aspersionem spiritualem. Vel hinc patet, non nimis premenda esse hujus loci verba. [φοινισσομένους. Intelligit hoc *Bengel*. de adspersione spirituali. Rectius fortassis ait *Ritter*. l. l. p. 243. „*Der Verfasser scheint hier die Sitte seiner Zeit im Auge zu haben, wo man nach dem Empfange des Kelches die Feuchtigkeit, welche auf den Lippen zurückblieb, mit den Händen berührte, und damit die Stirn, die Augen und die andern Sinne heiligte.*“ Cf. Cyrill. Hieros. Catech. mystag. V, 518. *L.*]

17) τῆς ψυχῆς. Omittit Erasmus et Augustanus; ortum fortasse e proximo, τῇ ψυχῇ.

18) γυμνῇ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ νῷ καθαρῷ. Differentiam harum vocum praeclare passim demonstrat *Maximus*, potissimum Centur. 1. περὶ ἀγάπης cap. 33 seq. νοῦς ἐστι καθαρὸς, ὁ ἀγνοίας χωρισθεὶς, καὶ ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς καταλαμπόμενος. ψυχή ἐστι καθαρὰ, ἡ παθῶν ἐλευθερωθεῖσα καὶ ὑπὸ τῆς θείας ἀγάπης ἀδιαλείπτως εὐφραινομένη. adde Centur. 4. c. 46. Hierocles: αἱ ἀρεταὶ ἀπὸ νοῦ εἰς ψυχὴν λογικὴν ἐλλάμπονται.

19) ὁ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἄνω καθήμενος. Ὁ ἄνω τῷ Πατρὶ συγκαθεζόμενος καὶ ὧδε ἡμῖν ἀοράτως συνών. Lit. f. 542 D.

20) χερσί. De corpore Dominico id praedicat auctor, quod competit pani: ut Lit. f. 543 A: μέλλων (ὁ ἱερεὺς τὸν ἄρτον) μελίσαι λέγει· μελίζεται ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ. Cujusmodi permutatio frequens est: multaque ex Chrysostomo collegit *Joh. Vorstius* in Diss. sacris passim. Ipso Liturgiae initio panis et vinum appellatur Corpus et sanguis: f. 535 A. coll. f. 524 A. et rursum post solennem consecrationem panis dicitur. f. 542 E. Saepe ejusmodi est de S. Coena sermo veterum, ut putes eos veram ipsius Corporis et sanguinis dominici praesentiam negasse: rursus iidem illi saepe ita loquuntur, ut videri possint Transsubstantiationem agnovisse; ut illustri exemplo in Cyrillo Hier. demonstravit Celeb. Cancellarius Tubingensis in Diss. adv. Touttaeum. Confer Liturg. f. 539 A. f. 542 D. Quae nemo inter se vere conciliabit, nisi qui sententiam eorum, ut diximus, mediam fuisse statuerit: quamquam eam ad formulas loquendi postea natas haud facile redigi posse cordati Theologi confitentur. Itaque quae Tridentini a Reformatis, et Reformati a Tridentinis testimonia patrum vindicant, ea omnia Confessio nostra lucrifacit. Exemplo esse potest ipse Chrysostomus noster, quem et *Bellarminus* et *Mornaeus* suum fecit: et hic ipse potissimum Chrysostomi locus, quem et *Steph. Gardinerus* et contra eum *P. Martyr* T. II. LL. CC. col. 161. 817. 1043. suarum partium esse contendit. De quo satis erit illam notasse Martyris clausulam: *In illis omnibus, quae* Chrysostomus *tam hyperbolice in Eucharistia admi-*

ἡλικίαν ἐν τῇ τῶν ἔξωθεν λόγων ματαιοπονίᾳ[13]) καταναλώ-
159 σαντα ἐξαίφνης εἰς ταύτην εἵλκυσαν τὴν τιμήν; Ταῦτα καὶ πλείονα τούτων λέγειν εἶχον ἄν, δεξαμένων ἡμῶν τὴν ἀρχὴν, ἀλλ᾽ οὐ νῦν. πᾶσα γὰρ αὐτοῖς κακηγορίας ἐκκέκοπται πρόφασις· καὶ οὔτε ἐμοὶ κολακείαν, οὔτε μισθαρνίαν[14]) ἐκείνοις ἔχουσιν ἐγκαλεῖν, πλὴν εἴ τινες ἁπλῶς μαίνεσθαι βούλοιντο.
160 Πῶς γὰρ ὁ κολακεύων καὶ χρήματα ἀναλίσκων, ἵνα τύχῃ τῆς τιμῆς, ἡνίκα ἔδει τυχεῖν, ἑτέροις ἂν ἀφῆκεν αὐτήν; ὅμοιον γὰρ ἂν εἴη τοῦτο, ὥσπερ ἂν εἴ τις πολλοὺς περὶ τὴν γῆν ἀνασχόμενος πόνους, ἵνα βρίθηται[15]) μὲν αὐτῷ τὸ λήϊον[16]) πολλῷ τῷ καρπῷ, οἴνῳ δὲ ὑπερβλύζωσιν αἱ ληνοί· μετὰ τοὺς μυρίους ἱδρῶτας καὶ τὴν πολλὴν τῶν χρημάτων δαπάνην, ἡνίκα καλαμᾶσθαι καὶ τρυγᾶν δέῃ, τηνικαῦτα ἑτέροις τῆς τῶν καρ-
161 πῶν ἐκσταίη φορᾶς. Ὁρᾷς, ὅτι τότε μὲν εἰ καὶ πόῤῥω τῆς ἀληθείας ἦν τὰ λεγόμενα, ἀλλ᾽ ὅμως εἶχον πρόφασιν οἱ βουλόμενοι διαβάλλειν αὐτοὺς, ὡς οὐκ ὀρθῇ κρίσει λογισμῶν τὴν αἵρεσιν πεποιημένους; ἡμεῖς δὲ αὐτοῖς νῦν οὐδὲ χᾶναι, οὐδὲ ἁπλῶς διᾶραι τὸ στόμα συνεχωρήσαμεν. καὶ τὰ μὲν παρὰ τὴν
162 ἀρχὴν λεγόμενα, τοιαῦτα ἂν ἦν, καὶ τούτων πλείονα. Μετὰ δὲ τὸ τῆς διακονίας ἅψασθαι οὐκ ἂν ἠρκέσαμεν καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν τοῖς ἐγκαλοῦσιν ἀπολογούμενοι, εἰ καὶ πάντα ἡμῖν ἀναμαρτήτως ἐπράττετο, μὴ ὅτι καὶ πολλὰ διαμαρτεῖν ὑπό τε τῆς ἀπειρίας καὶ τῆς ἡλικίας ἠναγκάσθημεν ἄν· νῦν δὲ καὶ ταύτης αὐτοὺς τῆς κατηγορίας[17]) ἀπηλλάξαμεν, τότε δὲ μυ-
163 ρίοις ἂν αὐτοὺς περιεβάλλομεν ὀνείδεσι. Τί γὰρ οὐκ ἂν εἰ-

---

13) πόνων· ματαιοπονία. Notandum antithetou. Isidorus Pelusiota: ἐγὼ τὰ ἐπιτηδεύματα, ὧν οὐκ ἔστι τὸ τέλος βιωφελὲς, οὐδὲ τέχνας εἶναι ὁρίζομαι, ἀλλὰ ματαιοτεχνίας.

14) μισθαρνίαν. Vetus int. *vendibilitatem*. [Paulo ante pro κακηγορίας *Hasselbachius* conjecit κατηγορίας. *L.*]

15) βρίθειν. cf. Philo p. 720. D. βλαστάνοντα (ἀμπελῶνα) καὶ βρίθοντα ὑπ᾽ εὐφορίας. Chrysost. T. I, p. 496. E. τὰς ἀμπέλους ἰδὼν κομώσας τοῖς φύλλοις, τῷ καρπῷ βριθομένας. Cf. T. III, p. 260. D. et T. IV, p. 110. B. τὰ δένδρα τοῖς καρποῖς βριθόμενα. Eodem modo usurpatur quoque verbum βρύειν. De utroque verbo monet Eustath. ad Hom. p. 1625. v. 19. 20. coll. p. 1136. v. 5. 6. et *Fischer*, in Ind. ad Aesch. Socr. s. h. v. *L.*

16) λήϊον. Male plerumque vertunt *seges*. Est potius *ager, in quo segetes continentur*, *das Fruchtfeld*. De derivatione hujus vocis vid. *Damm.* Lex. Hom. h. v. *L.*

17) κατηγορίας. *Quidam habent*, κακηγορίας. *Montef.* Consentit verae huic lectioni vetus int. *vituperatione*. conf. §. 159. 157.

πον; παισὶν ἀνοήτοις πράγματα οὕτω θαυμαστὰ καὶ μεγάλα ἐπέτρεψαν· ἐλυμήναντο τοῦ Θεοῦ τὸ ποίμνιον· παίγνια καὶ γέλως γέγονε τὰ Χριστιανῶν. ἀλλὰ νῦν πᾶσα ἀνομία ἐμφράξει τὸ στόμα αὐτῆς· εἰ γὰρ καὶ διά σε ταῦτα λέγοιεν, ἀλλὰ ταχέως αὐτοὺς διδάξεις διὰ τῶν ἔργων, ὅτι οὐ χρὴ τὴν σύνεσιν [18]) ἡλικίᾳ κρίνειν, [19]) οὐδὲ τὸν πρεσβύτην [20]) ἀπὸ τῆς πολιᾶς δοκιμάζειν, οὐδὲ τὸν νέον πάντως ἀπείργειν τῆς τοιαύτης διακονίας, ἀλλὰ τὸν νεόφυτον, [21]) πολὺ δὲ ἀμφοτέρων τὸ μέσον. [22])

---

18) *οὐ χρὴ τὴν σύνεσιν.* *Πρεσβυτέρους γὰρ οὐ τοὺς πολυετεῖς καὶ παλαιοὺς νομίζουσιν, οὐδ᾽ ἔτι κομιδῇ νέους παῖδας, ἐὰν ὀψὲ τῆς προαιρέσεως ἐρασθῶσιν· ἀλλὰ τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐνηβήσαντας καὶ ἐνακμάσαντας τῷ θεωρητικῷ μέρει φιλοσοφίας, ὃ δὴ κάλλιστον καὶ θειότατόν ἐστι.* Philo p. 616. *Hoeschelius.*

19) *ἡλικίᾳ κρίνειν.* Scribit etiam Paulus Timotheo. 1. Ep. IV, 12. *Μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἁγνείᾳ.* *L.*

20) *πρεσβύτην.* Egregie Odonem ex cantore Bituricensi episcopum Parisiensem laudat Petrus Blesensis: *Super senes intelligens pueritiae dies antiquabat moribus, tempora praeveniebat meritis, et quod deerat aetati, virtutibus compensabat.* Digna legi est, quae hoc habet, tota Epistola 126. Vide etiam Sap. IV. 8. 9.

21) *τὸν νεόφυτον.* Sic Homil. 10. in 1. Tim. III. *οὐ τὸν νεώτερον ἐνταῦθα λέγει, ἀλλὰ τὸν νεοκατήχητον. — εἰ γὰρ πρὶν ἢ γενέσθαι μαθητὴς διδάσκαλος γένοιτο, ταχέως καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἔρχεται· εἰ πρὶν ἢ μαθεῖν ἄρχεσθαι τῶν ἀρχόντων γένοιτο, φυσᾶται. διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν, ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου· τουτέστιν, εἰς τὴν καταδίκην τὴν αὐτὴν, ἣν ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς ἀπονοίας ὑπέμεινε.* Congruit Hom. 3. in Jesa. c. VI. [De Antistite Sacro haud *νεοφύτῳ* singularem dissertationem scripsit a. 1748. *J. S. Fehmel*, quem vide pag. 5. Arrianus quoque in Epictet. IV, 8. hominem minus recte instructum vocat *φυτάριον*, metaphora a plantis desumta. *L.*]

22) *ἀμφοτέρων τὸ μέσον.* *Μέσον* cum duobus genitivis, §. 165. 192. 531. 569. 615. cum praepositione *πρὸς*, §. 120. not. Caeterum discrimen hoc egregie illustrat *Ambrosii* de Neophytis sententia: *quod LONGO tempore minime discunt, in parvo tempore servare non possunt.* lib. de Dign. sacerd. c. 4. notatur diuturnitas disciplinae, et discentium tarditas, quales proprie *insolentes* dicuntur.

ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ· ὁρῶ δὲ 10) πᾶσαν αὐτὴν τούτους ἐγχειρισθέντας 11) ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, ὥσπερ γὰρ εἰς οὐρανοὺς ἤδη μετατεθέντες, καὶ τὴν ἀνθρωπείαν ὑπερβάντες φύσιν καὶ τῶν ἡμετέρων ἀπαλλαγέντες παθῶν, οὕτως εἰς τοσαύτην ἤχθησαν
185 τὴν ἀρχήν. Εἶτα ἂν μὲν βασιλεύς τινι τῶν ὑπ᾽ αὐτὸν ὄντων ταύτης μεταδῷ τῆς τιμῆς, ὥστε ἐμβάλλειν εἰς δεσμωτήριον, οὓς ἂν ἐθέλῃ, καὶ ἀφιέναι πάλιν, ζηλωτὸς καὶ περίβλεπτος παρὰ πᾶσιν οὗτος· 12) ὁ δὲ παρὰ Θεοῦ τοσούτῳ μείζονα ἐξουσίαν λαβὼν, ὅσῳ γῆς τιμιώτερος οὐρανὸς καὶ σωμάτων ψυχαὶ, οὕτω μικράν τισιν ἔδοξεν εἰληφέναι τιμὴν, ὡς δυνηθῆναι κἂν ἐννοῆσαι, ὅτι τῶν 13) ταῦτα πιστευθέντων τὶς καὶ ὑπερφρονήσει
186 τῆς δωρεᾶς. Ἄπαγε τῆς μανίας. μανία γὰρ περιφανὴς, ὑπερορᾶν τῆς τοσαύτης ἀρχῆς, 14) ἧς ἄνευ οὔτε σωτηρίας, οὔτε
187 τῶν ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἐστὶ τυχεῖν ἀγαθῶν. Εἰ γὰρ οὐ δύναταί τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐὰν μὴ δι᾽ ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεννηθῇ· 15) καὶ ὁ μὴ τρώγων τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ πίνων, ἐκβέβληται τῆς

---

10) *δέ.* *Ad*, vetus interpres, pro *at*, orthographia antiqua. sic idem ille alibi: *hac*, pro *ac*.

11) *τούτους ἐγχειρισθέντας.* Lucian. τὴν νομὴν τῶν χρεῶν ἐγχειρισθείς. κλ. *Thirlby.* Alii, τούτοις ἐγχειρισθεῖσαν. *Montef.* Recte utrumque. Conf. §. 88. 206. 349. [Retinui lectionem *Bengelii* tanquam exquisitiorem. De Constructione vide *Winer.* Gr. N. T. 3. Abschn. §. 25, 4. b. *Buttmann.* Gr. Gr. §. 121, 7. *L.*]

12) *οὗτος.* Mimesis. dicunt, HIC EST, digitoque monstrant.

13) *τῶν.* Hoc a δωρεᾶς, non a τὶς pendet.

14) *ἀρχῆς.* Satis amplificat suo serviens instituto Chrysostomus potestatem, quam ipse videlicet fugit, sacerdotum. quae et debent accipi sobrie, et poterunt, si adhibueris, quae *G. Arnoldus* aliique docent ab illo laudati in Theologia experim. cap. 25. §. 79 ss. Unum monemus: quae Chrysostomo toties ἀρχὴ dicitur, eam ab iis, a quibus geri coepta est, nunquam ἀρχὴν dici. *Λειτουργία* dicitur et *διακονία*, qua videlicet non mortalibus servitur, sed Deo: quibus nominibus etiam civilis potestas cohonestatur. Rom. 13, 4. 6. Rursum vero, qui ecclesiam *pascunt* (quod ipsum etiam regale verbum est) dicuntur προϊστάμενοι, ib. c. 12, 8. κυβερνήσεις, 1. Cor. 12, 28. ἡγούμενοι, Hebr. 13, 17. *oeconomi*, non mediastini duntaxat, Tit. 1, 7. *legati*, 2. Cor. 5, 20. Joh. 20, 21. ἄρχοντες vel etiam βασιλεῖς, stilo poetico sacro, Ps. 68, 28. 15. et, quod maximum est, ἄνθρωποι θεοῦ. 2. Tim. 3, 17. Habent ῥάβδον, 1. Cor. 4, 21. στρατείαν et ἐξουσίαν, et possunt *ulcisci*, 2. Cor. 10, 4. 10. 6. *praecipere* atque *imperare.* Philem. v. 8. 1. Tim. 6, 17. Quin etiam ipsae admonitiones de cavendo potestatis abusu, potestatem indicant. 1. Thess. 2, 6. 1. Petr. 5, 3.

15) *ἀναγεννηθῇ.* Vid. Ev. Joh. III, 5. — *πίνων.* Joh. VI, 54. *L.*

γίας ἡμῖν ἢ βασιλείας αἵρεσις προὔκειτο, εἶτα ταύτην [1]) εἶχον τὴν γνώμην, εἰκότως ἄν τις τοῦτο ὑπέλαβεν· ἢ τότε μὲν ἀπονοίας οὐδείς, ἀνοίας [2]) δὲ πάντες ἂν ἡμᾶς ἔκριναν. ἱερωσύνης δὲ προκειμένης, ἢ τοσοῦτον ἀνωτέρω βασιλείας ἕστηκεν, ὅσον πνεύματος καὶ σαρκὸς τὸ μέσον, τολμήσει τις ἡμᾶς ὑπεροψίας γράφεσθαι; Καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον, τοὺς μὲν τὰ μικρὰ δια- 166 πτύοντας, ὡς παραπαίοντας [3]) αἰτιᾶσθαι· τοὺς δὲ ἐπὶ τῶν ἄγαν ὑπερεχόντων τοῦτο ποιοῦντας, τῶν μὲν τῆς παραπληξίας ἐγκλημάτων ἐξαιρεῖν, ταῖς δὲ τῆς ὑπερηφανίας ὑποβάλλειν αἰτίαις; ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸν ἀγέλης βοῶν καταφρονοῦντα, καὶ μὴ βουλόμενον εἶναι βουκόλον, εἰς ὑπερηφανίαν μὲν οὐδαμῶς, εἰς δὲ φρενῶν ἔκστασιν αἰτιώμενος, τὸν ἁπάσης τῆς οἰκουμένης τὴν βασιλείαν καὶ τὸ γενέσθαι κύριον τῶν ἁπανταχοῦ στρατοπέδων, μὴ δεχόμενον, ἀντὶ τοῦ μαίνεσθαι τετυφῶσθαι [4]) φαίη. Ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν· οὐδὲ ἡμᾶς 167 μᾶλλον, ἢ ἑαυτούς, οἱ ταῦτα λέγοντες διαβάλλουσι. Τὸ γὰρ ἐννοῆσαι μόνον, ὅτι δυνατὸν ἀνθρωπείᾳ φύσει τῆς ἀξίας ὑπερφρονῆσαι ἐκείνης, δεῖγμα κατ' αὐτῶν τῶν ἐκφερόντων ἐστίν, ἧς ἔχουσι περὶ τοῦ πράγματος δόξης. εἰ γὰρ μὴ τῶν τυχόντων αὐτό, καὶ ὧν οὐ πολὺς ὁ λόγος, ἐνόμιζον εἶναι, οὐδ' ἂν ὑποπτεῦσαι τοῦτο ἐπῆλθεν αὐτοῖς. Διὰ τί γὰρ περὶ τῆς τῶν 168 ἀγγέλων [5]) ἀξίας οὐδεὶς ἐτόλμησέ τι τοιοῦτον ὑποπτεῦσαί ποτε καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἔστιν ἀνθρωπίνη ψυχὴ δι' ἀπόνοιαν οὐκ ἀνεχομένη ἐπὶ τὸ τῆς φύσεως ἐκείνης ἀξίωμα ἐλθεῖν; μεγάλα γάρ τινα φανταζόμεθα περὶ τῶν δυνάμεων ἐκείνων, καὶ τοῦτο ἡμᾶς οὐκ ἀφίησι πιστεῦσαι, ὅτι δύναιτ' ἂν ἄνθρωπος τῆς τιμῆς φρονῆσαί τι μεῖζον ἐκείνης. Ὥστε αὐτοὺς μᾶλλον δικαίως ἂν 169

---

1) εἶτα ταύτην. Sic εἶτα post εἰ, §. 206. Alii hoc loco iterum εἰ scribunt.

2) ἀπονοίας· ἀνοίας. Paronomasia. sic, πλοῦτος, πλῆθος. §. 62. ἀσχολία καὶ δυσκολία. §. 327. δουλεία καὶ δειλία. §. 586.

3) ὡς παραπαίοντας, ut delirantes. Est παραπαίειν proprie nostrum *fehlschlagen*. Vid. *Fischer*. in Ind. ad Palaeph. s. v. παρατρέπειν. *L.*

4) τετυφῶσθαι. In bibliis sacris occurrit h. v. 1. Tim. III, 6. et VI, 4., ubi, ut nostro in loco, est: *vano stolidoque fastu laborare*. Cf. Joseph. c. Apion. I, 3. πῶς οὖν οὐκ ἄλογον τετυφῶσθαι τοὺς Ἕλληνας ὡς μόνους ἐπισταμένους τὰ ἀρχαῖα; *L.*

5) ἀγγέλων. De dignitate naturae angelicae et humanae passim disputatur. Fortasse non minus miratur angelus hominem divinitus consummatum, quam hic illum. [Cf. *Du Pin* Biblioth. Eccles. T. III, p. 71. *L.*]

τις γράψαιτο ἀπονοίας, τοὺς ἡμῶν τοῦτο κατηγοροῦντας· οὐ γὰρ ἄν ποτε περὶ ἑτέρων τοῦτο ὑπέλαβον, εἰ μὴ πρότερον αὐτοὶ τοῦ πράγματος, ὡς οὐδενὸς ὄντος, κατέγνωσαν.

170 II. *Εἰ δὲ πρὸς δόξαν ὁρῶντας τοῦτο πεποιηκέναι φασὶ, περιπίπτοντες ἑαυτοῖς ἐλεγχθήσονται καὶ μαχόμενοι φανερῶς. οὐδὲ γὰρ οἶδα, ποίους ἂν ἑτέρους πρὸ τούτων ἐζήτησαν λόγους, εἰ τῶν τῆς κενοδοξίας ἡμᾶς ἠθέλησαν ἀπαλλάξαι ἐγκλημάτων. *Εἰ γὰρ οὗτός μέ ποτε εἰσῆλθεν ὁ ἔρως, καταδέξασθαι

171 μᾶλλον ἐχρῆν ἢ φυγεῖν. διὰ τί; ὅτι [1]) πολλὴν ἡμῖν τοῦτο τὴν δόξαν ἤνεγκεν ἄν. τὸ γὰρ ἐν τούτῳ τῆς ἡλικίας ὄντα, καὶ πρὸ βραχέος ἀποστάντα τῶν βιωτικῶν φροντίδων, ἐξαίφνης οὕτω δόξαι παρὰ πᾶσιν εἶναι θαυμαστὸν, ὥστε τῶν τὸν ἅπαντα χρόνον ἐν τοῖς τοιούτοις ἐξαναλωθέντων πόνοις προτιμηθῆναι, καὶ πλείονας ψήφους πάντων ἐκείνων λαβεῖν, θαυμαστά τινα καὶ μεγάλα περὶ ἡμῶν πάντας ἂν ὑποπτεύειν ἔπεισε, καὶ σε-

172 μνοὺς ἂν ἡμᾶς καὶ περιβλέπτους κατέστησε. *Νῦν δὲ, πλὴν ὀλίγων, τὸ πλέον τῆς ἐκκλησίας μέρος, οὐδὲ ἐξ ὀνόματος ἡμᾶς ἴσασιν· ὥς τε οὐδὲ, ὅτι παρῃτήμεθα, πᾶσίν ἐστι φανερὸν, ἀλλ᾽ ὀλίγοις τισὶν, οὓς οὐδὲ αὐτοὺς οἶμαι τὸ σαφὲς εἰδέναι πάντας, εἰκὸς δὲ, καὶ τούτων πολλοὺς ἢ μηδόλως ἡρῆσθαι νομίσαι ἢ παρεῶσθαι [2]) μετὰ τὴν αἵρεσιν, ἀνεπιτηδείους εἶναι δόξαντας, οὐχ ἑκόντας φυγεῖν.

173 III. *ΒΑΣ.* Ἀλλ᾽ οἱ τἀληθὲς εἰδότες θαυμάσονται. *ΙΩ.* Καὶ μὴν τούτους, ἔφης, ὡς κενοδόξους καὶ ὑπερηφάνους διαβάλλειν ἡμᾶς. Πόθεν οὖν ἔστιν ἐλπίσαι τὸν ἔπαινον; ἀπὸ τῶν πολλῶν; ἀλλ᾽ οὐκ ἴσασι τὸ σαφές. ἀλλ᾽ ἐκ τῶν ὀλίγων; ἀλλὰ κἀνταῦθα ἡμῖν εἰς τοὐναντίον τὸ πρᾶγμα περιτέτραπται· οὐδὲ γὰρ ἑτέρου τινὸς ἕνεκεν ἐνθάδε εἰσῆλθες νῦν, ἀλλ᾽ ἵνα μάθῃς,

174 τί πρὸς ἐκείνους ἀπολογήσασθαι δέοι. *Καὶ τί τούτων ἕνεκεν ἀκριβολογοῦμαι νῦν; ὅτι γὰρ, εἰ καὶ πάντες ᾔδεσαν τἀληθὲς, οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς ἀπονοίας ἢ φιλοδοξίας ἔδει κρίνειν, μικρὸν ἀνάμεινον καὶ τοῦτο εἴσῃ σαφῶς· καὶ πρὸς τούτῳ πάλιν ἐκεῖνο,

---

1) διὰ τί; ὅτι. Eadem formula §. 134. Sixtus Senensis: *Chrysostomus, quo majori cum attentione detineat, orationis cursum frequentibus dialogismis, percontatiunculis et excitatiunculis interrumpere solet.*

2) παρεῶσθαι. Suidas, παρωθοῦντες, ἐκβάλλοντες. *Hesych.* παρώσας, ἐλάσας, ἐκβαλών. Exempla vide ap. *Budae.* p. 351. *Thirlby.* Παρεωρᾶσθαι, *Savil.* Atqui nemo μετὰ τὴν αἵρεσιν demum *praeteritur.*

ὅτι οὐ τοῖς ταύτην τολμῶσι τὴν τόλμαν μόνον, εἴπερ τίς ἐστιν ἀνθρώπων, οὐ γὰρ ἔγωγε πείθομαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ ἑτέρων ὑποπτεύουσι κίνδυνος ἐπικείσεται οὐ μικρός.

IV. Ἡ γὰρ Ἱερωσύνη [1]) τελεῖται μὲν ἐπὶ γῆς, τάξιν δὲ 175 ἐπουρανίων ἔχει πραγμάτων. καὶ μάλα γε εἰκότως. οὐ γὰρ ἄνθρωπος, οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐκ ἄλλη τις κτιστὴ δύναμις, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Παράκλητος ταύτην διετάξατο τὴν ἀκολουθίαν, [2]) καὶ ἔτι μένοντας ἐν σαρκὶ τὴν ἀγγέλων ἔπεισε φαντάζεσθαι διακονίαν. διὸ χρὴ τὸν ἱερώμενον ὥσπερ ἐν αὐτοῖς ἑστῶτα τοῖς οὐρανοῖς μεταξὺ τῶν δυνάμεων ἐκείνων οὕτως εἶναι καθαρόν. [3]) Φοβερὰ μὲν γὰρ καὶ φρικωδέστατα καὶ 176

---

1) *ἱερωσύνη.* Nunc ad rem venit. Variis nominibus in novo Testamento oeconomos Dei ornatos legimus: *ἱερεῖς* vero i. e. *sacerdotes* appellantur omnes ii, qui *προσαγωγὴν aditum* ad Deum per fidem nacti sunt. Ecclesiastici tamen scriptores *ἱερέας* et *sacerdotes* appellant duces et rectores gregis Christi, et *ἱερωσύνην sacerdotiumque* munus eorum; vel quia ante susceptam Christianam religionem his vocabulis assueverant; vel quod V. T. stilum in ea re sibi imitandum putarent; vel quod generale vocabulum ad sermonis compendium reperirent nullum sibi aptius. Nos item cum Chrysostomo hac quidem tantisper appellatione utimur; sed ea solum de causa, quam loco proximo posuimus, et ea solum notione, quam puriora probarunt tempora, et quam ipsum affert etymon, ut denotetur *sacrum* munus publicum, et vir qui id sustinet. Vide *Suiceri* Thesaurum in *ἱερεύς*. Ceteroqui *sacerdotis* appellationem, de ministro ecclesiae, haud scio an valde amare possit, quisquis aut Christi proprium aut Christianorum commune *sacerdotium* spirituali intelligentia assecutus est. Nervose Homil. 43. Op. imperf. in Matth. *Non omnis sacerdos sanctus est: sed omnis sanctus sacerdos*. Plures micas veterum, etiam Chrysostomi, de *fidelium sacerdotio*, habent *Casauboniana*. Adde Not. ad §. 187. [Cf. *Hughes* ad Greg. Naz. p. 436. *L.*]

2) *ἀκολουθίαν.* *Abs re fortasse hic non erit observare, vocabulum istud in libris Graecorum liturgicis in singularem hanc significationem deflecti, ut denotet precum formulas et* Officia ecclesiastica, *sic dicta, inquit Goar., quod eorum* partes ordinato nexu inter se cohaerent seque consequuntur. *Hujusmodi autem sunt in Eucholog.* Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, Ἀκολουθία ἐπὶ μνήστροις, Ἀκολουθία ἐπὶ αὐχμῷ ἀνομβρίας *etc. de quibus vide Suicer. Thes. eccl. et Du Fresn. Glossar. Graec, item Goar. Euchol. p.* 11. 34. *Thirlby.* Ἀκολουθία et *κανὼν* ut synonyma adhibet Chrysostomus in Ps. 95. *οὐδὲν (παρὰ θεοῦ) ἄνευ μέτρου, οὐδὲν ἄνευ σταθμοῦ, οὐδὲν ἄνευ ἀκολουθίας. — οὐ γὰρ ἄμετρος ἡ θεία δίκη, ἀλλὰ μέτρῳ καὶ κανόνι καὶ σταθμῷ κεκανόνισται.* Hic autem synonymon est *τάξις*, cum eo tamen, ut *ἱερωσύνη τάξιν habere ἀκολουθία esse* dicatur. utriusque vocabuli vim complectitur Latinum *Ordo*. Ac praeclare et humanae societatis, et Christianismi et sacerdotii *Officia* explicari possunt, si singula inter se, quatenus eorum anima est *Ordo*, comparentur.

3) *οὕτως εἶναι καθαρόν.* August. Ep. ad Valerium, ed. Basil. 148. „Nihil esse in hac vita et maxime hoc tempore facilius

δες, οὐδὲν αὐτοὺς ἔχουσιν ὠφελεῖν· οἱ δὲ ἱερεῖς οὐκ ἄρχοντας, οὐδὲ βασιλεῖς, ἀλλ' αὐτὸν αὐτοῖς πολλάκις ὀργισθέντα κατήλ-198 λαξαν τὸν Θεόν. Ἔτ' οὖν ἡμᾶς μετὰ ταῦτα τολμήσει τις ἀπονοίας κρίνειν; ἐγὼ μὲν γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων τοσαύτην εὐλάβειαν, οἶμαι, τὰς τῶν ἀκουόντων κατασχεῖν ψυχάς, ὡς μηκέτι τοὺς φεύγοντας, ἀλλὰ τοὺς ἀφ' ἑαυτῶν προσιόντας καὶ σπουδάζοντας ταύτην ἑαυτοῖς κτήσασθαι τὴν τιμήν, ἀπονοίας καὶ τόλμης κρίνειν.

199 Εἰ γὰρ [13]) οἱ τὰς τῶν πόλεων ἀρχὰς πιστευθέντες, ὅτ' ἂν μὴ συνετοὶ καὶ λίαν ὀξεῖς τυγχάνωσιν ὄντες, καὶ τὰς πόλεις ἀνέτρεψαν καὶ ἑαυτοὺς προσαπώλεσαν· ὁ τοῦ Χριστοῦ τὴν νύμφην κατακοσμεῖν λαχών, πόσης σοι δοκεῖ δεῖσθαι δυνάμεως, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ [14]) καὶ τῆς ἄνωθεν, πρὸς τὸ μὴ διαμαρτεῖν;

200 VII. Οὐδεὶς μᾶλλον Παύλου τὸν Χριστὸν ἠγάπησεν, οὐδεὶς μείζονα ἐκείνου σπουδὴν ἐπεδείξατο, οὐδεὶς πλείονος ἠξιώθη χάριτος· [1]) ἀλλ' ὅμως μετὰ τοσαῦτα [2]) δέδοικεν ἔτι καὶ τρέμει, περὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν ἀρχομένων ὑπ' αὐτοῦ. Φοβοῦμαι [3]) γάρ, φησίν, μή πως, ὡς ὁ ὄφις Εὔαν ἐξηπάτησεν, [4]) οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς τὸν Χριστόν. Καὶ πάλιν, ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ 201 πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς. [5]) ἄνθρωπος εἰς τρίτον ἁρπαγεὶς

13) *εἰ γάρ.* Locus insignis et copiosus.

14) *δυνάμεως καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ καὶ τῆς ἄνωθεν.* Supernam ῥοπὴν et hominis προθυμίαν saepissime Chrysostomus in hoc dialogo (§. 200. 16. 207. 365. 421.) et aliis locis conjunctim memorat: neque alteram sine altera haberi posse, ΜΕΓΑ ΔΟΓΜΑ esse statuit, ut Rittershusius observat. Vide 2. Petr. 1, 3. 5.

1) *χάριτος.* Verbum commune.

2) *τοσαῦτα.* Editi addunt, *πλεονεκτήματα*, quod a mss. abesse notat *Hoeschelius*. Vet. int. *haec tanta*.

3) *φοβοῦμαι.* 2. Cor. 11, 3. — *ἐν φόβῳ*, 1. Cor. 2, 3. *L.*

4) *ἐξηπάτησεν.* Editi addunt, *ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ.* ex 2. Cor. XI. 3.

5) *πρὸς ὑμᾶς.* Hiant Graeca. nam idem Int. post *apud vos* addit: *Et item, Timeo ne aliis praedicans, ipse reprobus efficiar.* quem hiatum facillime dedit formula *καὶ πάλιν* iterata. Concinne hunc locum 1. Cor. 9, 27. contulit *Hafenrefferus* ad Ez. 48, 31. de porta Levitis ipsis assignata. *Quamquam Levitae*, inquit, *cultui sacro destinati sint, nisi tamen et ipsi incolae sint sanctae civitatis; beneficiorum et privilegiorum ejusdem non sunt participes. etc.* Templ. Ez. f. 142.

πέλαγος, 19) ἐκ πρώτης ἂν ἀπεπήδησα τῆς φωνῆς· καὶ εἴ τις ἤρετο, διὰ τί; ἵνα μὴ καταδύσω τὸ πλοῖον, εἶπον ἄν.

VIII. Εἶτα ἔνθα μὲν εἰς χρήματα ἡ ζημία, καὶ ὁ κίν- 209 δυνος σωματικοῦ μέχρι 1) θανάτου, οὐδεὶς ἐγκαλέσει πολλῇ κεχρημένοις προνοίᾳ· ὅπου δὲ τοῖς ναυαγοῦσιν οὐκ εἰς τὸ πέλαγος τοῦτο, ἀλλ' εἰς τὴν ἄβυσσον τοῦ πυρὸς ἀπόκειται πεσεῖν, καὶ θάνατος αὐτοὺς οὐχ ὁ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος 2) διαιρῶν, ἀλλ' ὁ ταύτην μετ' ἐκείνου εἰς κόλασιν παραπέμπων αἰώνιον ἐκδέχεται, ἐνταῦθα ὅτι μὴ προπετῶς εἰς τοσοῦτον ἑαυτοὺς ἐῤῥίψαμεν 3) κακὸν, ὀργιεῖσθε καὶ μισήσετε; μὴ, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ. Οἶδα τὴν ἐμαυτοῦ ψυχὴν, τὴν ἀσθενῆ 210 ταύτην καὶ μικράν· οἶδα τῆς διακονίας ἐκείνης τὸ μέγεθος, καὶ τὴν πολλὴν τοῦ πράγματος δυσκολίαν. Πλείονα γὰρ τῶν 211 τὴν θάλατταν ταραττόντων πνευμάτων 4) χειμάζει κύματα 5) τὴν τοῦ ἱερωμένου ψυχήν.

οἴακος ἐνειλημμένος ὁ τῶν ὅλων κυβερνήτης πηδαλιουχεῖ τὰ σύμπαντα. Cf. Chrysost. T. XII, p. 387 E. Ex ligno fuisse credibile fit ex Eustath.. ad Odyss. p. 1533. Cf. *Graev.* ad Hesiod. p. 10. Polluc. L. I, p. 61 et Hesych. in οἴακες. Formula ἐπὶ τῶν οἰάκων καθῆσθαι frequenter dicitur de gubernatore (cf. Chrysost. T. III, p. 477 E.) unde apparet, οἴακα etiam de toto gubernaculo dici, quod nostrum in locum quadrat. Plures habebat hoc gubernaculum clavos, super quibus sedebat gubernator, ut pedibus fortasse eos regeret. Vid. *Matthaei* Chrysost. Hom. III. T. II, p. 6 seq. *L.*

19) *πέλαγος.* Utrumque periculosum. *Aegaeum navigat*, Proverbium ab Erasmo notatum. In Tyrrheno erat Scylla. unde *Alciphron*, Μὴ γένηταί σοι τὸ τῆς ψαλτρίας καταγώγιον ὁ χαλυδώνιος κόλπος ἢ τὸ τυῤῥηνικὸν πέλαγος. p. 70. 71. ed. Bergler. Adde σικελικὸν πορθμὸν, ibid. p. 40.

1) *μέχρι.* Saepe μέχρι limitat. §. 86. 318.

2) *τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος.* *Hinc illa mortis definitio apud Platonem, Phaedone*, ὁ θάνατος λύσις καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος. *mors etc. Hoeschelius.* [Legitur hic locus ab *Hoeschelio* laudatus in Phaedone c. XII. p. 280. *Fisch.* Similiter Tertullianus de Anima c. LI. Vol. IV, p. 317 dicit: *Opus autem mortis in medio est, discretio corporis animaeque. L.*]

3) *ἑαυτοὺς ἐῤῥίψαμεν.* Prima editio ἑαυτοὺς eleganter omittit. Sic ἀποῤῥίπτειν Act. 27, 43. Latini quoque *praecipito.* [Vide, quae de hoc usu hujus verbi notavit *D'Orvill.* ad Charit. III, 5. p. 309. Cf. Xenoph. De Venat. IX, 20., ubi de cervis dicitur: ῥιπτοῦσι εἰς τὴν θάλασσαν. *L.*]

4) *ταραττόντων πνευμάτων.* Ita legit quoque *Montefalconius*; alii ταραττόντων κυμάτων. Post τερατεύονται cum Palatino addunt nonnulli libri τῶν σειρήνων, quam glossam quod veram appellavit, miror *Bengelium*. Rectius contra judicavit *Hasselbach.*, hoc glossema ne idoneum quidem fundere sensum. *L.*

5) *κύματα.* Κῦμα, πνεύματι respondens, magnum potius fluctum, quam singularem undam indicat. conf. §. 288.

ἐκεῖνον οὐ φεύγοντα καὶ πάντα ποιοῦντα, ὥστε μὴ εἰς πρού-
207 πτον ἑαυτὸν ἐμβαλεῖν κακόν. Εἰ μὲν γὰρ ἁπλῶς τὸ κληθῆναι
ποιμένα, [14]) καὶ μεταχειρίσαι τὸ πρᾶγμα, ὡς ἔτυχεν, ἀρκεῖ,
καὶ κίνδυνος οὐδεὶς, ἐγκαλείτω κενοδοξίας ἡμῖν ὁ βουλόμενος·
εἰ δὲ πολλὴν μὲν σύνεσιν, πολλὴν δὲ πρὸ τῆς συνέσεως [15]) τὴν
παρὰ τοῦ Θεοῦ χάριν, καὶ τρόπων ὀρθότητα, καὶ καθαρό-
τητα βίου, καὶ μείζονα ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἔχειν δεῖ τὴν ἀρε-
τὴν, [16]) τὸν ταύτην ἀναδεχόμενον τὴν φροντίδα· μή με ἀπο-
στερήσῃς συγγνώμης, μάτην ἀπολέσθαι μὴ βουλόμενον καὶ εἰκῆ.
208 Καὶ γὰρ εἰ μυριάγωγόν [17]), τις ὁλκάδα ἄγων, πεπληρωμένην
ἐρετῶν καὶ φορτίων γέμουσαν πολυτελῶν, εἶτα ἐπὶ τῶν οἰά-
κων καθίσας ἐκέλευε [18]) περᾶν τὸ Αἰγαῖον, ἢ τὸ Τυῤῥηνικὸν

---

14) *κληθῆναι ποιμένα.* Ambros. de Dignit. sacerd. c. III. Quod sumus professione, actione potius, quam nomine demonstremus, ut nomen congruat actioni, actio respondeat nomini; ne sit nomen inane et crimen immane. Sicut senatorem chlamys ornat, sicut agricultura rusticum, sicut barbarum arma, sicut nautam navigationis peritia, et singulos quosque opifices operis sui qualitas ipsos demonstrat auctores, sic episcopum non aliud, nisi episcopalis opera designat.

15) *πρὸ τῆς συνέσεως.* Sic *πρὸ*, §. 613. Vicissim, *μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν*. §. 365.

16) *ἀρετήν.* Summam hic complectitur locus. Nervose etiam Wilh. Zepperus: *Opus est* ecclesiae pastoribus, *ut* doctrinae verbi divini periti sint, illamque cum prudentia *quadam et ἐνεργείᾳ* spirituali *ad doctrinam, redargutionem, institutionem, correctionem et consolationem, pro personarum, locorum, temporum et praesentis status ratione accommodare queant. Opus ipsis est* vita integra, sancta et inculpata, *quae doctrinae ipsorum respondeat, illiusque vivum sit exemplum. Opus est, ut uxores etiam suas, liberos et* domesticos, *ad pietatis, virtutis*, *pudicitiae et honestarum actionum exercitia forment. Opus est continuis, et pro se ipsis et pro ecclesiis ipsorum fidei commissis*, precibus, *ut et ipsi esse possint, qui audiunt, et in vanum in suo ministerio non currant.* lib. II. de Politia eccl. c. 2.

17) *μυριάγωγον*, i. e. *μυρία*, ut hic locus ostendit, et corpora et onera vehentem. Composita ex *ἀγωγὸς* et substantivo, manent oxytona, ut *σιταγωγός*· cetera fiunt proparoxytona, ut *δυσάγωγος*. [*μυριαγωγός* plerumque dicitur de navi oneraria, quae multa millia hominum, equorum, aliorumque onerum vehitur, omninoque magnam onerum multitudinem capit. Cf. Chrysost. T. V, p. 154 A. T. VIII, p. 451 B. Alias est *ναῦς φορταγωγός*, Polyb. T. III, p. 456. ed. *Ern.* Etiam *μυριοφόρος*, Chrysost. T. II, p. 588 A. *L.*]

18) *ἐκέλευε.* Ita *Montef.* et *Bengel.* Alii *ἐκέλευέ με*, quam lectionem sequitur *Hasselbach.* — *ἐπὶ τῶν οἰάκων, οἴαξ* est pars superior gubernaculi, quo regitur. Philo p. 7 E. *οἷα γὰρ ἡνίοχος ἡμιῶν, ἢ κυβερνήτης οἰάκων ἐνειλημμένος ἄγει, ᾗ ἂν ἐθέλῃ.* Ibid. p. 78 E. *ναῦς εὐθυδρομεῖ, ἡνίκα τῶν οἰάκων λαβόμενος ὁ κυβερνήτης ἀκολούθως πηδαλιουχεῖ.* p. 304 E. *οὗ (λόγου) καθάπερ*

πέλαγος, [19]) ἐκ πρώτης ἂν ἀπεπήδησα τῆς φωνῆς· καὶ εἴ τις ἤρετο, διὰ τί; ἵνα μὴ καταδύσω τὸ πλοῖον, εἶπον ἄν.

VIII. Εἶτα ἔνθα μὲν εἰς χρήματα ἡ ζημία, καὶ ὁ κίν- 209 δυνος σωματικοῦ μέχρι [1]) θανάτου, οὐδεὶς ἐγκαλέσει πολλῇ κεχρημένοις προνοίᾳ· ὅπου δὲ τοῖς ναυαγοῦσιν οὐκ εἰς τὸ πέλαγος τοῦτο, ἀλλ' εἰς τὴν ἄβυσσον τοῦ πυρὸς ἀπόκειται πεσεῖν, καὶ θάνατος αὐτοὺς οὐχ ὁ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος [2]) διαιρῶν, ἀλλ' ὁ ταύτην μετ' ἐκείνου εἰς κόλασιν παραπέμπων αἰώνιον ἐκδέχεται, ἐνταῦθα ὅτι μὴ προπετῶς εἰς τοσοῦτον ἑαυτοὺς ἐῤῥίψαμεν [3]) κακὸν, ὀργιεῖσθε καὶ μισήσετε; μὴ, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ. Οἶδα τὴν ἐμαυτοῦ ψυχὴν, τὴν ἀσθενῆ 210 ταύτην καὶ μικράν· οἶδα τῆς διακονίας ἐκείνης τὸ μέγεθος, καὶ τὴν πολλὴν τοῦ πράγματος δυσκολίαν. Πλείονα γὰρ τῶν 211 τὴν θάλατταν ταραττόντων πνευμάτων [4]) χειμάζει κύματα [5]) τὴν τοῦ ἱερωμένου ψυχήν.

οἴακος ἐνειλημμένος ὁ τῶν ὅλων κυβερνήτης πηδαλιουχεῖ τὰ σύμπαντα. Cf. Chrysost. T. XII, p. 387 E. Ex ligno fuisse credibile fit ex Eustath. ad Odyss. p. 1533. Cf. *Graev.* ad Hesiod. p. 10. Polluc. L. I, p. 61 et Hesych. in οἴακες. Formula ἐπὶ τῶν οἰάκων καθῆσθαι frequenter dicitur de gubernatore (cf. Chrysost. T. III, p. 477 E.) unde apparet, οἴακα etiam de toto gubernaculo dici, quod nostrum in locum quadrat. Plures habebat hoc gubernaculum clavos, super quibus sedebat gubernator, ut pedibus fortasse eos regeret. Vid. *Matthaei* Chrysost. Hom. III. T. II, p. 6 seq. *L.*

19) πέλαγος. Utrumque periculosum. *Aegaeum navigat*, Proverbium ab Erasmo notatum. In Tyrrheno erat Scylla. unde *Alciphron*, Μὴ γένηταί σοι τὸ τῆς ψαλτρίας καταγώγιον ὁ καλυδώνιος κόλπος ἢ τὸ τυῤῥηνικὸν πέλαγος. p. 70. 71. ed. Bergler. Adde σικελικὸν πορθμὸν, ibid. p. 40.

1) μέχρι. Saepe μέχρι limitat. §. 86. 318.

2) τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος. *Hinc illa mortis definitio apud Platonem, Phaedone*, ὁ θάνατος λύσις καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος. *mors etc. Hoeschelius.* [Legitur hic locus ab *Hoeschelio* laudatus in Phaedone c. XII. p. 280. *Fisch.* Similiter Tertullianus de Anima c. LI. Vol. IV, p. 317 dicit: *Opus autem mortis in medio est, discretio corporis animaeque. L.*]

3) ἑαυτοὺς ἐῤῥίψαμεν. Prima editio ἑαυτοὺς eleganter omittit. Sic ἀποῤῥίπτειν Act. 27, 43. Latini quoque *praecipito.* [Vide, quae de hoc usu hujus verbi notavit *D'Orvill.* ad Charit. III, 5. p. 309. Cf. Xenoph. De Venat. IX, 20., ubi de cervis dicitur: ῥιπτοῦσι εἰς τὴν θάλασσαν. *L.*]

4) ταραττόντων πνευμάτων. Ita legit quoque *Montefalconius*; alii ταραττόντων κυμάτων. Post τερατεύονται cum Palatino addunt nonnulli libri τῶν σειρήνων, quam glossam quod veram appellavit, miror *Bengelium.* Rectius contra judicavit *Hasselbach.*, hoc glossema ne idoneum quidem fundere sensum. *L.*

5) κύματα. Κῦμα, πνεύματι respondens, magnum potius fluctum, quam singularem undam indicat. conf. §. 288.

IX. *Καὶ πρῶτον ἁπάντων, ὁ δεινότατος τῆς κενοδοξίας σκόπελος,* 1) *χαλεπώτερος ὢν ὧν οἱ μυθοποιοὶ τερατεύονται.* 2)
212 *Τοῦτον* 3) *γὰρ πολλοὶ μὲν ἴσχυσαν διαπλεύσαντες διαφυγεῖν ἀσινεῖς· ἐμοὶ δὲ οὕτω τοῦτο χαλεπὸν, ὡς μηδὲ νῦν, ὅτε οὐδὲ μία με τὶς ἀνάγκη πρὸς ἐκεῖνο ὠθεῖ τὸ βάραθρον, δύνασθαι καθαρεύειν τοῦ δεινοῦ. εἰ δὲ καὶ τὴν ἐπιστασίαν τὶς ἐγχειρίζοι ταύτην, μονονουχὶ δήσας ὀπίσω τὼ χεῖρε, παραδώσει τοῖς ἐν ἐκείνῳ τῷ σκοπέλῳ κατοικοῦσι θηρίοις, καθ' ἑκάστην με σπα-*
213 *ράττειν τὴν ἡμέραν. Τίνα δέ ἐστι τὰ θηρία;* 4) *θυμὸς, ἀθυμία,* 5) *φθόνος, ἔρις, διαβολαὶ, κατηγορίαι,* 6) *ψεῦδος, ὑπόκρισις, ἐπιβουλαὶ, εὐχαὶ κατὰ* 7) *τῶν ἠδικηκότων οὐδὲν, ἡδοναὶ ἐπὶ ταῖς τῶν συλλειτουργούντων* 8) *ἀσχημοσύναις, πένθος ἐπὶ ταῖς εὐημερίαις, ἐπαίνων ἔρως, τιμῆς πόθος (τοῦτο δὴ τὸ μάλιστα πάντων τὴν ἀνθρωπείαν ἐκτραχηλίζον* 9) *ψυχὴν,) διδα-*

---

1) *σκόπελος.* Odyss. *μ'. ἔνθεν μὲν γὰρ πέτραι ἐπηρεφέες* etc. *Hoeschelius.*

2) *τερατεύονται. Τῶν σειρήνων*, veram illam quidem, sed tamen glossam, cum Palatino addunt recentiores. [*οἱ μυθοποιοί.* Vid. Homer. Odyss. XII, v. 73 sqq. *L.*]

3) *τοῦτον.* Syllepsis. nam praecedit *ὧν* plurale.

4) *θηρία.* Expendantur, quaeso, singulae partes hujus enumerationis. [Intelligit sub hisce *θηρίοις* vitia paulo post enumeranda. Ita quoque pluribus vitiis enumeratis T. II, p. 367 D. addit: *πάντα ταῦτα κατέσταλται τὰ θηρία.* Cf. T. III, p. 130 D. *Matthaei* l. l. ad Homil. III, 59. Praeterea haud inepte monuit *Ritterus* l. l. p. 245. Chrysostomum invitum h. l. depinxisse imaginem Theophili, Patriarchae Alexandrini, in quem inprimis illa laudis aucupia quadrant, de quibus paulo post loquitur Chrysostomus. *L.*]

5) *θυμὸς, ἀθυμία.* Pro *ἀθυμία* vetus interpres: *pusillanimitas.* Brixius: *animi remissio.* complures: *tristitia.* Tam late patet vis verbi Graeci, quam Germanici *Unmuth.* nam *Muth* est inversum *θυμός.* Saepe quidem *ἀθυμία tristitiam* notat §. 51. 306 s. 462. 591—599. ut opponatur *τῇ εὐθυμίᾳ·* Sed in praesenti opponitur *τῷ θυμῷ.* Sane *κενοδοξία* ut *iracundiam*, sic vicissim *lentitudinem* alit: et conjungitur hic utraque, ut apud Suetonium in Tiberio, quem puerum suus praeceptor *πηλὸν αἵματι πεφυραμένον* appellaverit.

6) *κατηγορίαι.* Malim, *κακηγορίαι.* vet. *vituperationes.*

7) *εὐχαὶ κατὰ* omisit *Montefalconius*, quia desunt haec verba a nonnullis libris. Alii habent *ὀργαί. L.*

8) *συλλειτουργούντων.* Vet. Int. *comministrorum.* et rursum, *comministros.* §. 266. Talia medii aevi composita collegit *Voss.* l. 3. de Vitiis serm. c. 6. [*συλλειτουργούντων.* Alii *λειτουργούντων*, quod dedit quoque *Montefalconius. L.*]

9) *ἐκτραχηλίζον.* Verbum hoc proprie dicitur de *equo sessorem* excutiente: ad *mores* translatum, item notat *praecipitem dare.* Hesychius: *Ἐκτραχηλισθῆναι, ἐκπεσεῖν.* Facit id maxime animus *fastu turgens*, in spes vanas, conatusque arrogantes et pericula in-

σκαλίαι πρὸς ἡδονὴν, 10) ἀνελεύθεροι κολακεῖαι, θωπεῖαι ἀγεννεῖς, καταφρονήσεις πενήτων, θεραπεῖαι πλουσίων, ἀλόγιστοι τιμαὶ καὶ ἐπιβλαβεῖς χάριτες, 11) κίνδυνον φέρουσαι καὶ τοῖς παρέχουσι καὶ τοῖς δεχομένοις αὐτὰς, φόβος δουλοπρεπὴς καὶ τοῖς φαυλοτάτοις τῶν ἀνδραπόδων προσήκων μόνοις, παῤῥησίας ἀναίρεσις, ταπεινοφροσύνης τὸ μὲν σχῆμα πολὺ, ἡ ἀλήθεια δὲ οὐδαμοῦ, ἔλεγχοι δὲ ἐκποδὼν καὶ ἐπιτιμήσεις, μᾶλλον δὲ κατὰ μὲν τῶν ταπεινῶν καὶ πέρα τοῦ μέτρου, ἐπὶ δὲ τῶν δυναστείαν περιβεβλημένων οὐδὲ διᾶραί τις τὰ χείλη τολμᾷ. Ταῦτα γὰρ ἅπαντα καὶ τὰ τούτων πλείονα ὁ σκόπελος ἐκεῖ-214 νος τρέφει θηρία, οἷς τοὺς ἅπαξ ἁλόντας εἰς τοσαύτην ἀνάγκη καθελκυσθῆναι δουλείαν, ὡς καὶ εἰς γυναικῶν 12) ἀρέσκειαν πράττειν πολλὰ πολλάκις, ἃ μηδὲ εἰπεῖν καλόν. Ὁ μὲν γὰρ 215 θεῖος νόμος αὐτὰς ταύτης ἐξέωσε τῆς λειτουργίας, ἐκεῖναι δὲ ἑαυτὰς εἰσωθεῖν βιάζονται· καὶ ἐπειδὴ δι' ἑαυτῶν ἰσχύουσιν οὐδὲν, δι' ἑτέρων πράττουσιν ἅπαντα· καὶ τοσαύτην περιβέβληνται δύναμιν, ὡς τῶν ἱερέων καὶ ἐγκρίνειν καὶ ἐκβάλλειν 13)

---

tempestiva projiciens. quam in sententiam de Cyro et Alexandro Tullius loquitur, quos *suum cursum transcurrisse* dicit. Brut. c. 81. Saepe id verbo ἐκτραχηλίζειν exprimit noster, Homill. de David et Saul, et in Ps. 7. et 30. in Acta, et 3. in ep. ad Hebr. etc. [Vid. omnino. Etymol. M. p. 169. ed. Venet. 1710. Xenoph. Cyrop. I, 4, 8.: μικροῦ κἀκεῖνον ἐξετραχήλισεν, sc. ὁ ἵππος. Cf. Intpp. ad Aristoph. Plut. v. 70. *L.*]

10) ἡδονήν. *Isidorus Pelusiota* de sui temporis episcopis plerisque: Ὡς τὰ πολλὰ τῶν μὲν ἄρχουσι, τοῖς δὲ δουλεύουσι· καὶ τοῖς μὲν ἐπιτάττουσι, τοῖς δὲ ὑπηρετοῦσι· καὶ τοῖς μὲν κακῶς ποιοῦσι, τοῖς δὲ χαρίζονται· τοῖς μὲν ἐπίκεινται, τοῖς δὲ ὑπεπώπτασι· καὶ φοβοῦνται μὲν ἐκείνους, μισοῦνται δὲ ὑπὸ τούτων. Epist. 125. lib. 2. *Gildae* Sapientis in *Ordinem ecclesiasticum* Castigatio cum multa continet (perinde ut alio loco de Ambrosio diximus) cum hoc Dialogo in sententiis, testimoniis, argumentis convenientia; tum huic loco parem habet enumerationem, qua sub ipsum initium sacerdotes illius temporis notantur *saepius detrahentes, et raro vera dicentes: veritatem pro inimico odientes, et mendaciis ac si charissimis fratribus faventes: justos inopes inanes, quasi angues, torvis vultibus conspicantes; et sceleratos divites absque ullo verecundiae respectu sicut coelestes angelos venerantes.*

11) χάριτες. Ante χάριτες comma habet *Montef.*

12) γυναικῶν. Epist. 33. inter Ambrosianas: *Asperiores tentationes has esse cognovimus, quae fiunt per mulieres.* ubi de simili negotio agitur. Id inprimis expertus est ipse Johannes.

13) καὶ ἐγκρίνειν καὶ ἐκβάλλειν. Quae hic dicit Chrysostomus, ea sane serius ipse expertus est, quum Eudoxia, Arcadii imperatoris uxor contra eum saeviret, eumque e munere episcopali expelleret. Cf. Socrat. H. E. VI, 15. Sozomen. VIII, 16. Cf. *Cramer. Leben des h. Joh. Chrysost.* T. I, p. 60. *L.*

216 οὓς ἂν ἐθέλωσι· καὶ τὰ ἄνω[14]) κάτω (τοῦτο δὴ τὸ τῆς παροιμίας[15]) ἐστὶν ἰδεῖν γιγνόμενον,) τοὺς ἄρχοντας ἄγουσιν[16]) οἱ ἀρχόμενοι,· καὶ εἴθε μὲν ἄνδρες, ἀλλ᾽ αἷς οὐδὲ διδάσκειν ἐπιτέτραπται· τί λέγω διδάσκειν; οὐδὲ λαλεῖν μὲν οὖν αὐταῖς ἐκ ἐκκλησίᾳ συνεχώρησεν[17]) ὁ μακάριος Παῦλος. ἐγὼ δέ τινος ἤκουσα λέγοντος, ὅτι καὶ τοσαύτης αὐταῖς μετέδωκαν παῤῥησίας,[18]) ὡς καὶ ἐπιτιμᾷν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶσι, καὶ καθάπτεσθαι πικρότερον ἐκείνων, ἢ τῶν ἰδίων οἰκετῶν οἱ δε-

217 σπόται. Καὶ μή με τὶς οἰέσθω πάντας ταῖς εἰρημέναις ὑποβάλλειν αἰτίαις. εἰσὶ γάρ, εἰσὶ πολλοὶ οἱ τούτων ὑπερενεχθέντες τῶν δικτύων, καὶ τῶν ἁλόντων πλείους.

---

14) τὰ ἄνω κάτω. Sic, ἄνω καὶ κάτω ταράττειν. §. 253. Hoc autem loco videtur absoluta locutio. conf. Not. ad §. 6. ut non necessum sit subaudire, nedum supplere, ποιοῦσι, quamvis hoc verbum alibi adjicit Chrysostomus. [Neque ego puto, supplendum esse h. l. verbum aliquod, sed absolute positum videtur hoc proverbium, ut T. VI, p. 275 C. καὶ πάντα ἄνω καὶ κάτω. Si tamen aliquod supplendum censeas, supple γίνεται, quod sexcenties additur. T. X, p. 669 E. τὰ ἄνω καὶ κάτω γεγένηται. et p. 675 B. πάντα ἄνω καὶ κάτω γενήσεται. *L.*]

15) τὸ τῆς παροιμίας. Sic 2. Petr. II. 22. [συμβέβηκε δὲ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας. Lucian. Diall. M. VIII, 1. τοῦτο ἐκεῖνο τὸ τῆς παροιμίας. De παροιμίας vocabulo cf. Donatum ad Terent. Andr. III, 3. παροιμία *est sine auctore sententia. L.*] In Paroemiis Latinorum formula est, *ut ajunt:* Graecorum, τὸ τοῦ λόγου, et, τὸ λεγόμενον: Sed hoc loco maluit Johannes dicere, τὸ τῆς παροιμίας, credo, quia euphoniae adversatum fuisset illud λεγόμενον cum participiis γιγνόμενον et ἀρχόμενοι. Aristoteles: ὥσπερ ἡ παροιμία. 5 Polit. ii. Elegans hoc loco est Paroemia: τὰ ἄνω κάτω· sed multas item alias in hoc adhibuit Dialogo Johannes adolescens. Evolve, si juvat, §. 4. 9. 15. 20. 38. 41. 48. 49. 50. 52. 53. 56. 148. 161. 179. 213. 250. 255. 262. 263. 280. 285. 286. 315. 356. 402. 486. 490. 546. 559. 566.

16) ἄγουσι. Fertur equis auriga. *Hoeschelius*, ex Marone. ἅμαξα τὸν βοῦν ἕλκει.

17) συνεχώρησεν. 1. Cor. XIV. 34. 1. Tim. II, 12. *L.*

18) μετέδωκαν. Sic Augustanus et Interpres. Interdum reciproca, quae dura sunt prima specie, elegantiam habent. sic, ἐκβάλλειν ἑαυτόν. §. 227. Quare neque *Heliodorus* a Ludolpho Kustero in lib. de verbis mediis pag. 66. reprehendi debuit, quod Calasiris lib. 2. Aethiop. c. 6. dicat, ἔστελλον εἰς ταύτην τὴν πόλιν ἐμαυτόν· nam is flagitium suum voluntario ultus exilio hoc dicit: ego, puniens, me, puniendum exilio, misi in hanc urbem. Al. μετέδωκε. [Male. Non inepte *Bengelius* servavit μετέδωκαν. Sensus: *Paulus ne loqui quidem permisit mulierculis in ecclesia. Ipsae vero tantum sibi arrogant, ut* etc. Nihil planius esse potest, quare cur *Hasselbachius* aut αὐταὶ legendum censeat, aut αὐταῖς, nullo suffragante Codice, prorsus expungendum opinetur, non potui acquirere. *L.*

X. Ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἱερωσύνην αἰτιασαίμην ἂν τούτων τῶν 218
κακῶν· μή ποτε οὕτω μανείην ἐγώ. οὔτε γὰρ τὸν σίδηρον
τῶν φόνων, οὔτε τὸν οἶνον τῆς μέθης, οὔτε τὴν ῥώμην τῆς
ὕβρεως, οὔτε τὴν ἀνδρείαν τῆς ἀλόγου τόλμης, ἀλλὰ τοὺς οὐκ
εἰς δέον χρωμένους ταῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομέναις δωρεαῖς,
ἅπαντες οἱ νοῦν ἔχοντες αἰτίους εἶναί φασι καὶ κολάζουσιν.
Ἐπεὶ ἥ γε ἱερωσύνη καὶ [1]) ἐγκαλέσει δικαίως ἡμῖν, οὐκ ὀρθῶς 219
αὐτὴν μεταχειρίζουσιν. οὐ γὰρ αὐτὴ τῶν εἰρημένων ἡμῖν αἰτία
κακῶν· ἀλλ' ἡμεῖς αὐτὴν τοσούτοις, τό γε εἰς ἡμᾶς ἧκον, κατ-
εῤῥυπάναμεν μολυσμοῖς, ἀνθρώποις τοῖς τυχοῦσιν ἐγχειρίζον-
τες αὐτήν. οἱ δὲ οὔτε τὰς ἑαυτῶν πρότερον καταμαθόντες ψυ-
χὰς, οὔτε εἰς τὸν τοῦ πράγματος ὄγκον ἀποβλέψαντες, δέ-
χονται μὲν προθύμως τὸ διδόμενον, ἡνίκα δ' ἂν εἰς τὸ πράτ-
τειν ἔλθωσιν, ὑπὸ τῆς ἀπειρίας σκοτούμενοι, μυρίων ἐμπι-
πλῶσι κακῶν, οὓς ἐπιστεύθησαν λαούς. Τοῦτο δὴ, τοῦτο, 220
ὅπερ καὶ ἐφ' ἡμῶν μικροῦ δεῖν [2]) ἔμελλε γίνεσθαι, εἰ μὴ τα-
χέως ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῶν κινδύνων ἐκείνων ἐξείλκυσε, καὶ τῆς
ἐκκλησίας τῆς αὐτοῦ καὶ τῆς ἡμετέρας φειδόμενος ψυχῆς. Ἢ 221
πόθεν, [3]) εἰπέ μοι, νομίζεις τὰς τοσαύτας ἐν ταῖς ἐκκλησίαις
τίκτεσθαι ταραχάς; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐδὲ ἄλλοθέν ποθεν, οἶμαι,
ἢ ἐκ τοῦ τὰς τῶν προεστώτων αἱρέσεις, καὶ ἐκλογὰς ἁπλῶς καὶ
ὡς ἔτυχε γίνεσθαι. Τὴν γὰρ κεφαλὴν [4]) ἰσχυροτάτην εἶναι 222

---

1) ἐπεὶ — καί. quin etiam. vid. Abresch. Dilucc. Thucyd. IV, 80. Xenoph. Memor. III, 12, 6. L.

2) μικροῦ δεῖν. Ἀντὶ τοῦ δέον. Omittit editio prima δεῖν: et sane μικροῦ et ὀλίγου interdum absolute dicitur.

3) ἢ πόθεν. Ducaeus legit, ἐπεὶ πόθεν, quod elegantius et majorem habet emphasin. sic Aristoph. Plut. [v. 986.] ἐπεὶ πόθεν θοἰμάτιον εἴληφας τοδί; et in Nub. ἐπεὶ πῶς ἂν καλέσειας ἐντυχὼν Ἀμυνίᾳ; Plat. Gorg. ἐπεὶ ἔρου τινα τούτων. Thirlby. [Savilius et quidam Manuscripti ἢ πόθεν. Montef. habet ἐπεὶ πόθεν. Utrumque ferri potest. L.]

4) τὴν γὰρ κεφαλὴν ἣν ἰσχ. — ὅτ' ἂν καί. Quidam Mss. εἰ γὰρ κεφαλὴ ἦν ἰσχ. Unus, δεῖ γὰρ τὴν κεφαλὴν ἰσχ. Montef. Augustanus, ἡ γὰρ κεφαλὴ, ἣν ἰσχ. — ὅ τ' ἂν καί. Alii, τὴν γὰρ κεφαλὴν ἰσχ. — ὅταν δὲ vel ὅταν γάρ. Nostra lectio et varietatum, inter quas media incedit, caussam aperit, et elegantiam habet. Est autem antiptosis, ut in illo, Λίθον ὃν, Matth. 21, 42. τὸν ἄρτον ὃν, 1. Cor 10, 16. [Lectionem Cod. Augustani secutus est Hasselbachius in versione vernacula. Bengelius legit τὴν κεφαλὴν ἣν etc. Ego exulare jussi illud ἣν, quae vocula facillime ex ultima syllaba praecedentis κεφαλὴν potuit oriri. Eandem nostram lectionem habet etiam Montefalconius. L.] Caeterum eadem similitudine utitur Ambrosius: sicut validioribus morbis capite vitiato, reliquum

ὄγκον· καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι ἐν αὐτῇ[12]) μὴ περιμένειν τὰς ἑτέρων κρίσεις, εἴ ποτε συμβαίη καθαίρεσιν ἱκανὸν ἐργάσασθαι ἁμάρτημα, ἀλλὰ προλαβόντα ἐκβάλλειν[13]) ἑαυτὸν τῆς ἀρχῆς· οὕτω μὲν γὰρ καὶ ἔλεον ἐπισπάσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰκὸς ἦν. τὸ δὲ ἀντέχεσθαι παρὰ τὸ πρέπον τῆς ἀξίας, πάσης ἑαυτὸν ἀποστερεῖν συγγνώμης ἐστὶ καὶ μᾶλλον ἐκκαίειν τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν, δεύτερον χαλεπώτερον προσθέντα πλημμέλημα. ἀλλ' οὐδεὶς ἀνέξεταί ποτε· δεινὸν[14]) γὰρ ἀληθῶς, δεινὸν τὸ ταύ-
228 της γλίχεσθαι τῆς τιμῆς.[15]) Καὶ οὐ μαχόμενος τῷ μακαρίῳ Παύλῳ λέγω, ἀλλὰ καὶ πάνυ συνᾴδων αὐτοῦ τοῖς ῥήμασι. τί γὰρ ἐκεῖνός φησιν; Εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου[16]) ἐπιθυμεῖ. ἐγὼ δὲ οὐ τοῦ ἔργου, τῆς δὲ αὐθεντίας καὶ δυναστείας ἐπιθυμεῖν, εἶπον εἶναι δεινόν.

229 XI. Καὶ τοῦτον οἶμαι δεῖν τὸν πόθον πάσῃ σπουδῇ τῆς ψυχῆς ἐξωθεῖν, καὶ μηδὲ τὴν ἀρχὴν κατασχεθῆναι αὐτὴν ὑπ' αὐτοῦ συγχωρεῖν, ἵνα μετ' ἐλευθερίας ἅπαντα αὐτῷ πράττειν
230 ἐξῇ. Ὁ γὰρ οὐκ ἐπιθυμῶν ἐπὶ ταύτης δειχθῆναι τῆς ἐξουσίας, οὐδὲ τὴν καθαίρεσιν[1]) αὐτῆς δέδοικεν· οὐ δεδοικὼς δέ,

---

12) ἐν αὐτῇ. Ad τῆς ἀρχῆς (§. praeced.) refert *Thirlby*.

13) ἐκβάλλειν — ἀρχῆς. Exempla munerum sacerdotalium abdicationis vide apud Socrat. H. E. V, 7. Cf. *Ritter*. l. l. p. 261 sq. *L*.

14) δεινόν. Scil. ἐστί. Ellipsis haec multo frequentior Graecis est, quam Latinis, addito praesertim nomine neutrius generis.

15) δεινὸν τὸ — τιμῆς. *Grave est, hunc honorem concupiscere.* Est nempe γλίχεσθαί τινος, *vehementi rei cujusdam desiderio flagrare*. Ita Herodot. VIII, 143. ἐλευθερίης γλιχόμενοι, i. e. libertatis quodam ardore flagrantes. Cf. *Gataker*. ad Antonin. IV, 50. p. 136. *Fischer*. ad Plat. Crit. c. XV. p. 212. De constructione verbi vid. *Heinichen*. ad Euseb. H. E. VII, 12. p. 338. *L*.

16) καλοῦ ἔργου. [1. Timoth. III, 1.] Ambrosius: *Hoc est, si episcopus esse desideras, magnum est, quod esse cupis, sed si et opus bonum simul amplectaris. nam si aliter esse cupis, episcopus esse non potes.* lib. de Dign. sacerd. c. 4. Isidorus Pelusiota: τὸ τῆς ἐπισκοπῆς καὶ ὄνομα καὶ πρᾶγμα ὀλίγοις τισὶ πρέπει, τοῖς πατρικὴν κηδεμονίαν, ἀλλ' οὐ τυραννικὴν αὐτονομίαν εἶναι αὐτὸ οἰομένοις. Ep. 125. l. 2. Gregorius M. Part. 1. Curae past. cap. 8. *Ipse ergo sibi testis est, quia episcopatum non appetit, qui non per hunc boni operis ministerium, sed honoris gloriam quaerit.* Multa passim de veterum appetitione et fuga sacerdotii collecta exstant. Vid. *Leon. Coquaeus* ad Augustin. l. 19. de Civit. c. 19. *Spizelii* felix literatus p. 817 s. *Kortholti Priester-Bürde*, Not. ad num. I. *Zieglerus* de Clerico renitente, *Thirlby* ad Gregorii Naz. Apologet. p. 435 s.

1) καθαίρεσιν. Haec quoque frequens erat illis temporibus.

μετὰ τῆς προσηκούσης Χριστιανοῖς ἐλευθερίας, πάντα πράττειν δύναιτ' ἄν. Ὡς οἵ γε φοβούμενοι καὶ τρέμοντες κατενε- 231 χθῆναι ἐκεῖθεν, πικρὰν ὑπομένουσι δουλείαν καὶ πολλῶν γέμουσαν τῶν κακῶν, καὶ ἀνθρώποις καὶ Θεῷ προσκρούειν ἀναγκάζονται πολλάκις. Δεῖ δὲ οὐχ οὕτω διακεῖσθαι τὴν ψυ- 232 χὴν, ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς πολέμοις τοὺς γενναίους τῶν στρατιωτῶν ὁρῶμεν καὶ πολεμοῦντας προθύμως, καὶ πίπτοντας ἀνδρείως, οὕτω καὶ τοὺς ἐπὶ ταύτην ἥκοντας τὴν οἰκονομίαν, καὶ ἱερᾶσθαι καὶ παραλύεσθαι 2) τῆς ἀρχῆς, ὡς Χριστιανοῖς ἐστὶ προσῆκον ἀνδράσιν, εἰδότας, ὡς ἡ τοιαύτη καθαίρεσις οὐκ ἐλάττονα φέρει τῆς ἀρχῆς τὸν στέφανον. Ὅταν γάρ τις, 233 ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ἀπρεπὲς μηδ' ἀνάξιόν τι τῆς ἀξίας ὑπομεῖναι ἐκείνης, πάθῃ τι τοιοῦτον, καὶ τοῖς ἀδίκως καθελοῦσι τὴν κόλασιν, καὶ αὐτῷ μείζονα προξενεῖ τὸν μισθόν. 3) Μακάριοι γάρ, φησὶν, ἐστὲ, ὅταν ὀνειδίσωσι καὶ διώξωσιν ὑμᾶς, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν 4) καθ' ὑμῶν, ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ. χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι πολύς ἐστιν ὁ μισθὸς ὑμῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ ταῦτα μὲν ὅταν ὑπὸ τῶν ὁμοταγῶν ἢ 234 διὰ φθόνον, ἢ πρὸς ἑτέρων χάριν, ἢ πρὸς ἀπέχθειαν, ἢ ἑτέρῳ τινὶ μὴ ὀρθῷ τις ἐκβάλληται λογισμῷ. Ὅταν δὲ καὶ ὑπὸ τῶν 235 ἐναντίων τοῦτο πάσχειν συμβαίνῃ, οὐδὲ λόγου δεῖν οἶμαι πρὸς τὸ δεῖξαι τὸ κέρδος, ὅσον αὐτῷ διὰ τῆς ἑαυτῶν συλλέγουσι πονηρίας ἐκεῖνοι. Τοῦτο οὖν δεῖ πανταχόθεν περισκοπεῖν καὶ 236 ἀκριβῶς διερευνᾶσθαι 5), μή πού τις σπινθὴρ τῆς ἐπιθυμίας

---

2) *παραλύεσθαι*. Tali robore animi et subiit ipsum exilium Chrysostomus et tulit durissimum. Da, lector, operam, ut evolvas Homiliam ejus plane heroicam *imminente exilio* habitam, et *Epistolam* 125. aliasque. quas etiam excerpsit *Joh. Heinichius* Hist. Eccl. Part. II. pag. 370 seq. [Vid. *Neander, d. heil. Joh. Chrys.* T. II. p. 204 sqq. *L.*]

3) *προξενεῖ τὸν μισθόν*. Alii *προξενεῖ τὴν τιμήν*, tantundem. Est vero *προξενεῖν* verbum proprium de officio hospitis publici, *τοῦ προξένου*, qui alius civitatis cives in sua excipiebat, deinde inter alia notat, *alicui aliquid conciliare*. Cf. Soph. Oed. Tyr. v. 1470. *τὰ πρόσθε λαμπρὰ προὐξένησαν ὄμματα*. Eurip. Jon. v. 336 *λέγοις ἄν· ἡμεῖς δ' ἄλλα προξενήσομεν*. Soph. Oed. Colon. v. 465: *ὦ φίλταθ', ὡς νυν πᾶν τελοῦντι προξένει*. ubi Scholiastes dicit: *προξένει· πάρεχε, ἤγουν λέγε μοι, ὡς φῄς, τὰ χρήσιμα*. Cf. *Buttmanni* Ind. ad Platon. Diall. IV. h. v. *L.*

4) *πᾶν πονηρὸν*. Sic Erasmus et vet. int. *ῥῆμα* addunt ceteri, ex Matth. 5, 11.

5) *διερευνᾶσθαι*. *Montefalc.* habet *διερευνᾷν*. Mox alii *ἐντυφόμενος*, ut *Bengel*, alii *ἐντυφώμενος*, quod ferri nequit. *L.*

καὶ καθ᾽ ἕκαστον τῶν ἀρχομένων ἰδίας κεκτημένῳ φροντίδας, τί δύναιτ᾽ ἂν πρὸς τὴν ἐκείνων ἐπίδοσιν ἀξιόπιστον συμβάλλεσθαι κέρδος, ἐὰν μὴ ψυχὴν εὔτονον καὶ ἰσχυροτάτην ἔχων τύχῃ;

245 XIII. Καὶ μὴ θαυμάσῃς, εἰ μετὰ τοσαύτης καρτερίας
246 ἑτέραν[1]) βάσανον ζητῶ τῆς ἀνδρείας τῆς ἐν ψυχῇ. Τὸ μὲν γὰρ σίτων καὶ ποτῶν καὶ στρωμνῆς καταφρονεῖν ἁπαλῆς, πολλοῖς οὐδὲ ἔργον ὁρῶμεν ὂν[2]) καὶ μάλιστά γε τοῖς ἀγροικότερον διακειμένοις, καὶ οὕτως ἐκ πρώτης τραφεῖσι[3]) τῆς ἡλικίας, καὶ πολλοῖς δὲ ἑτέροις, τῆς τε τοῦ σώματος κατασκευῆς καὶ τῆς συνηθείας ἐξευμαριζούσης[4]) τὴν ἐν ἐκείνοις τοῖς πόνοις τραχύτητα. Ὕβριν δὲ, καὶ ἐπήρειαν,[5]) καὶ λόγον φορτικὸν, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐλαττόνων σκώμματα τά τε ἁπλῶς καὶ τὰ ἐν δίκῃ[6]) λεγόμενα, καὶ μέμψεις τὰς εἰκῇ καὶ μά-

1) ἑτέραν. *Aliam*, atque monachi habent. [Jejuniis reliquisque corporis cruciatibus non nimium tribuebat Chrysostomus, quamvis eos non prorsus spernebat. Cf. *Neander* l. l. T. I, p. 141. „*Indem Chrysostomus die Fastenzeit als eine äusserliche Anregung zur Sammlung des Gemüths, zur Prüfung des eignen Lebens und zur Busse besonders empfahl, so warnte er doch zugleich vor dem herrschenden Wahne, dass das Fasten an und für sich etwas Gott wohlgefälliges sey. etc.*“ Cf. Homil. XI. in Genes. Homil. XXX. et XX. in Matth. *L.*]

2) πολλοῖς οὐδὲ ἔργον ὁρῶμεν ὄν, *videmus, multis non esse difficile.* Sumitur nimirum h. l. ἔργον, pro ἐργῶδες, ut Latinorum *opus* in illo Virgilii: *Hoc opus, hic labor est.* *Hesychius:* ἔργον· δυσχερὲς, δύσκολον. Xenoph. Cyrop. I, 1, 5. ὅσα καὶ διελθεῖν ἔργον ἐστίν. Memor. IV, 6, 1. πολὺ ἔργον ἂν εἴη διεξελθεῖν. Vid. *Viger.* de Idiot. p. 88. ed. *Herm.* *L.*

3) αὕτως ἐκ πρώτης τραφεῖσι. Editio prima, οὕτω τραφεῖσι. brevius et fortasse verius.

4) ἐξευμαρίζειν τὸ est: *aliquid, quod molestum est, reddere facilius.* Utitur hoc verbo Chrysostomus T. XI, p. 533 C. T. I, p. 434 B. ποίαν δυσχέρειαν οὐκ ἂν ἐξευμαρίσειεν; ibid. p. 237 E. Frequenter invenitur apud Philonem, v. c. p. 14 A. p. 294 B. ἐγχρονίζον γὰρ ἔθος ἐξισοῦται φύσει, πολλάκις, ὡς καὶ τὰ δυσυπομόνητα καὶ δυσκαρτέρητα ῥαδίως ἐπελαφρίζειν, καὶ τὰς ὑπερβολὰς τῶν φοβερῶν ἐξευμαριζόντων. *L.*

5) ἐπήρεια. Ἐπήρεια, petulans injuria, vexatio nulla de causa, sola insolentia in bonos profecta. ἐπήρεια δαιμόνων. Bas. M. daemonum insultus. *Hoeschelius.* Aristoteli in Rhet. 2. ἐπηρεασμὸς est ἐμποδισμὸς ταῖς βουλήσεσιν, οὐχ ἵνα τι αὐτῷ, ἀλλ᾽ ἵνα μὴ ἐκείνῳ. conf. §. 560. [Vid. p. 20. not. 32. *L.*]

6) ἁπλῶς· ἐν δίκῃ. Simile antitheton apud Tullium: *in sermonibus; in senatu.* Ep. 9. Fam. lib. I. *ex superiore et ex aequo loco.* id est, *pro tribunali et in conviviis.* Epist. 8. lib. 3. Pariter ἁπλῶς ponitur, sed in bonam partem, §. 43. 330. in malam partem, §. 249.

την [7]) παρὰ τῶν ἀρχόντων καὶ παρὰ τῶν ἀρχομένων γινομένας, οὐ τῶν πολλῶν ἐνεγκεῖν, ἀλλ᾽ ἑνός που καὶ δευτέρου. καὶ ἴδοι 247 τις ἂν τοὺς ἐν ἐκείνοις ἰσχυροὺς πρὸς ταῦτα οὕτως ἰλιγγιῶντας, ὡς μᾶλλον τῶν χαλεπωτάτων ἀγριαίνειν θηρίων. τοὺς 248 δὴ τοιούτους μάλιστα τῶν τῆς ἱερωσύνης ἀπείρξομεν περιβόλων. Τὸ μὲν γὰρ μήτε πρὸς τὰ σῖτα ἀπηγχονῆσθαι, [8]) μήτε ἀνυπόδητον εἶναι τὸν προεστῶτα, οὐδὲν ἂν βλάψειε τὸ κοινὸν τῆς ἐκκλησίας· θυμὸς δὲ ἄγριος, εἴς τε τὸν κεκτημένον εἴς τε τοὺς πλησίον μεγάλας ἐργάζεται συμφοράς. καὶ τοῖς μὲν ἐκεῖνα 249 μὴ ποιοῦσιν, οὐδεμία ἀπειλὴ παρὰ τοῦ Θεοῦ κεῖται· τοῖς δὲ ἁπλῶς [9]) ὀργιζομένοις, γέεννα καὶ τὸ τῆς γεέννης ἠπείληται πῦρ. Ὥσπερ οὖν ὁ δόξης ἐρῶν κενῆς, ὅταν τῆς τῶν πολλῶν 250 ἀρχῆς ἐπιλάβηται, μείζονα τῷ πυρὶ παρέχει τὴν ὕλην· οὕτως ὁ καθ᾽ ἑαυτὸν καὶ ἐν ταῖς πρὸς ὀλίγους ὁμιλίαις κρατεῖν ὀργῆς μὴ δυνάμενος, ἀλλ᾽ ἐκφερόμενος [10]) εὐχερῶς, ὅταν πλήθους ὅλου προστασίαν ἐμπιστευθῇ, καθάπερ τι θηρίον πανταχόθεν καὶ ὑπὸ μυρίων κεντρούμενον, οὔτε αὐτὸς ἐν ἡσυχίᾳ δύναιτ᾽ ἄν ποτε διάγειν, καὶ τοὺς ἐμπιστευθέντας αὐτῷ μυρία διατίθησι κακά.

XIV. Οὐδὲν γὰρ οὕτω καθαρότητα [1]) νοῦ καὶ τὸ διειδὲς θολοῖ τῶν φρενῶν, ὡς θυμὸς [2]) ἄτακτος καὶ μετὰ πολλῆς φερόμενος τῆς ῥύμης. οὗτος γάρ, φησίν, ἀπόλλυσι καὶ φρονί- 251 252

---

7) εἰκῆ καὶ μάτην. Saepe haec Syntheta habet noster μάτην καὶ εἰκῆ. §. 475. ἁπλῶς καὶ εἰκῆ. §. 409. εἰκῆ καὶ ἁπλῶς. §. 331. ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν. §. 374. ἔλαττον καὶ ὡς ἔτυχεν. §. 330. ὡς ἔτυχε καὶ ἀπείρως. §. 345.

8) ἀπηγχονῆσθαι. Alii ἀπηγχονίσθαι. quod usitatius; sed hoc loco alienius. ἀπαγχονίζω, alterum: ἀπαγχονάομαι, ipse. [Vid. *Perizon.* ad Aelian. V. H. V, 8. *Wetsten.* ad Matth. XXVII, 5. quibus in locis est ἀπάγχω. Quod ad rem attinet *Ritterus* l. l. p. 262. haec annotavit: „*Die Asketik der Mönche stand in einem solchen Ansehn, dass manche, wenn sie auch Bischöfe geworden, dennoch ihre frühere strengere Lebensweise fortsetzten, wie z. B. Gregor von Nazianz, Epiphanius, also wahrscheinlich auch oft weder Schuhe noch Sandalen trugen.*“ *L.*]

9) ἁπλῶς. Apud Matthaeum, εἰκῆ. conf. §. 461. [Est ergo h. l. *temere* ut T. VI, p. 273 E. ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, temere et casu: Cf. T. I, p. 611 C. Recte vertit *Ritter: ohne Fug.* In mente habet Chrysostomus Matth. V, 20. *L.*]

10) ἐκφερόμενος. Sic plane Galli, *s' emporter.*

1) καθαρότητα. Sic, τῷ νῷ καθαρῷ. §. 117. τῷ τῆς διανοίας καθαρῷ. §. 472.

2) θυμός. Bas. M. homil. 1. de Jejunio, θυμὸς μέθη ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ἔκφρονα αὐτὴν ποιῶν ὡς ὁ οἶνος. κλ. *Hoeschelius.*

μους.[3]) Καθάπερ γὰρ ἔν τινι νυκτομαχίᾳ σκοτωθεὶς ὁ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸς,[4]) οὐχ εὑρίσκει διακρῖναι τοὺς φίλους τῶν πολεμίων, οὐδὲ τοὺς ἀτίμους τῶν ἐντίμων· ἀλλὰ πᾶσιν ἐφεξῆς ἑνὶ κέχρηται τρόπῳ, κἂν λαβεῖν τι δέῃ κακὸν, ἅπαντα εὐκόλως ὑπομένων, ὑπὲρ τοῦ πληρῶσαι τὴν τῆς ψυχῆς ἡδονήν.[5])
253 Ἡδονὴ γάρ τίς ἐστιν ἡ τοῦ θυμοῦ πύρωσις, καὶ ἡδονῆς χαλεπώτερον τυραννεῖ τὴν ψυχὴν, πᾶσαν αὐτῆς τὴν ὑγιῆ κατάστασιν ἄνω καὶ κάτω[6]) ταράττουσα.[7]) Καὶ γὰρ πρὸς ἀπόνοιαν αἴρει ῥᾳδίως καὶ ἔχθρας ἀναιροῦς καὶ μῖσος ἄλογον, καὶ προσκρούματα ἁπλῶς καὶ εἰκῆ προσκρούειν παρασκευάζει συνεχῶς, καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα καὶ λέγειν καὶ πράττειν βιάζεται, πολλῷ τῷ ῥοίζῳ τοῦ πάθους τῆς ψυχῆς ὑποσυρομένης, καὶ οὐκ ἐχούσης ὅποι τὴν αὐτῆς ἐρείσασα δύναμιν ἀντιστήσεται
254 πρὸς τοσαύτην ὁρμήν. ΒΑΣ. Ἀλλ' οὐκ ἔτι σὲ εἰρωνευόμενον ἀνέξομαι περαιτέρω· τίς γὰρ οὐκ οἶδε, φησὶν, ὅσον ταύτης
255 ἀπέχεις τῆς νόσου; ΧΡ. Τί οὖν, ἔφην, ὦ μακάριε; βούλει πλησίον με τῆς πυρᾶς ἀγαγεῖν, καὶ παροξῦναι τὸ θηρίον ἠρεμοῦν; ἢ ἀγνοεῖς, ὡς οὐκ οἰκείᾳ τοῦτο κατωρθώσαμεν ἀρετῇ,

---

3) ἀπόλλυσι φρονίμους. Sic LXX. Prov. XV. 1. [Alii: θυμὸς γάρ φησιν ἀπόλλυσι, quam lectionem tuitus est **Montefalconius**. Mox alii σκοτισθείς. *L.*]

4) ὀφθαλμός. De oculo mentis, de oculo interiore, multa ex antiquis Theologis collegit Barthius ad Claudianum Mamertum p. 334 ss.

5) ἡδονήν. ἡδονή. Anadiplosis, uti §. 186. 529. Est haec *voluptas*, quae facit; ut quisque secum primum, deinde ut alter cum altero, denique gens cum gente bellum gerat. Jac. 4, 1. De qua etiam aureum illud valet Siracidae c. 19, 5. ὁ ἀντοφθαλμῶν ἡδοναῖς, στεφανοῖ τὴν ζωὴν αὐτοῦ.

6) ἄνω καὶ κάτω. Euripides in Bacch. ἄνω κάτω τὰ πάντα συγχέας ὁμοῦ. κτλ. *Thirlby.* Sic Hom. X. in Ep. ad Rom. ἄνω καὶ κάτω τοῦ ἑνὸς ἔχεται. i. e. *Paulus Rom. V. prolixe illud UNUS urget.* [Vide locos alios ex Chrysostomi scriptis supra p. 78. citatos, quibus adde T. III, p. 445 A. πάντα ἄνω καὶ κάτω γέγονε. *L.*]

7) ταράττουσα. **Ducaeus** legit σπαράττουσα. Sed Mss. *Francisc. I. Hen. II. Oliv.* et *Germ.* cum *Savil.* legunt ταράττουσα, quod loco aptius est. *Hughes.* Verissime describit Seneca irati hominis mores de Ira I, 1.: „*Quidam e sapientibus viris iram dixerunt brevem insaniam. Aeque enim impotens sui est, decoris oblita, necessitudinum immemor, in quod coepit pertinax et intenta, rationi consiliisque praeclusa, vanis agitata causis; ad dispectum aequi verique inhabilis ruinis simillima, quae super id, quod oppressere, franguntur. Ut autem scias, non esse sanos, quos ira possidet, ipsum illorum habitum intuere. Nam ut furentium certa indicia sunt — ita irascentium eadem signa sunt.*“ etc. *L.*

ἀλλ' ἐκ τοῦ τὴν ἡσυχίαν ἀγαπᾶν; τὸν δὲ οὕτω διακείμενον, ἀγαπητὸν ἐφ' ἑαυτοῦ μένοντα, καὶ ἑνὶ μόνῳ ἢ δευτέρῳ χρώμενον φίλῳ, δυνηθῆναι τὸν ἐκεῖθεν διαφυγεῖν ἐμπρησμὸν, μὴ ὅτι [8]) εἰς τὴν ἄβυσσον τῶν τοσούτων ἐμπεσόντα φροντίδων. Τότε γὰρ οὐχ ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους πολλοὺς [9]) 256 ἐπισύρει μεθ' ἑαυτοῦ πρὸς τὸν τῆς ἀπωλείας κρημνὸν, καὶ περὶ τὴν τῆς ἐπιεικείας ἐπιμέλειαν ἀργοτέρους καθίστησι. Πέφυκε γὰρ, ὡς τὰ πολλὰ, τὸ τῶν ἀρχομένων πλῆθος, [10]) ὥσπερ εἰς ἀρχέτυπόν τινα εἰκόνα [11]) τοὺς [12]) τῶν ἀρχόντων

---

8) *μὴ ὅτι.* Sic §. 58. 127. 162. [Vid. *Zeune* et *Herm. ad Viger.* p. 458 et 804. *L.*]

9) *ἑτέρους πολλούς.* Cum hoc loco valde convenit Ambrosius de Dign. sacerd. c. 6. *Si LUX est ecclesiae episcopus a Domino ordinatus, ita ut IMPERITIAE tenebras, praedicationis suae eloquio rutilante conscientiarum latebras ILLUMINET; cur ipse palpabilibus tenebris tenetur obstrictus? et non solum quia IPSE, dum male agit, digne PERIT; insuper et ALIOS SECUM indigne PERDIT. — Si episcopus, qui videbatur corpori subdito LUCEM praebere, obnubiletur nequitiae caecitate; quid secularis factura est MULTITUDO, quum voluptatibus illicitis et ACTIONIBUS VETITIS ad similem facinorum VORAGINEM episcopus multitudinem populi VOCAVERIT? ut nulli jam jamque illicitum esse videatur, quod ab episcopo quasi licitum perpetratur. — Quid aliud interpretatur* Episcopus, *nisi* Superinspector? *maxime quum solio in ecclesia editiore resideat, et ita cunctos respiciat, ut et cunctorum OCULI in ipsum respiciant? Ergo quia ita est, cur te velut TETRUM SPECULUM universorum oculis demonstras, ita ut non possint obscuritate tua se comtius exornare?*

10) *τῶν ἀρχομένων πλῆθος.* Βασιλέως ὑπακούοντος λόγον ἄδικον, πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν παράνομοι. Prov. 29, 12. κτλ. Philo p. 426, ζηλωταὶ τῶν ἐνδόξων οἱ ἀφανεῖς εἰσι· καὶ ὧν ἂν ἐκεῖνοι μάλιστα ὀρέγεσθαι δοκῶσιν, πρὸς ταῦτα τὰς αὐτῶν ἀποτείνουσιν ὁρμάς. *Hoeschelius.* Chrysost. hom. 30. in Act. auditorem doctori obtemperare recusantem sic responsare ait: ἐὰν μὴ τὸ ἔργον ἔχῃς, οὐ μόνον οὐκ ὠφέλησας εἰπὼν, ἀλλὰ καὶ μειζόνως ἔβλαψας, βέλτιον σιγᾶν. διατί; ὅτι ἀδύνατόν μοι τὸ πρᾶγμα καθιστᾷς. ἐννοῶ γὰρ, ὅτι εἰ σὺ ὁ ταῦτα λέγων οὐ κατορθοῖς, πολλῷ μᾶλλον ἐγὼ συγγνώμης ἄξιος, λέγων μηδένα. Hodiernae tantae multorum, in tanta doctrinae affluentia, impietatis causam *Rittershusius* gravissima oratione confert in eos, qui dicunt, non faciunt. l. 6. Sacr. lect. c. 13.

11) *ἀρχέτυπον εἰκόνα.* Ἀρχέτυπον nulli veterum neque oratori neque poetae dictum esse, notavit, ipso eo verbo non semel usus, Dionysius Halic. apud Photium. [Fere eadem dixit Gregor. Nazianzen. Orat. Apologet. pro Fuga sua, qui liber dignus sane est, qui legatur a theologis, p. 326. ed. *Hughes.* „Οὐ γὰρ οὕτως οὔτε δευσοποιοῦ βαφῆς μεταλαμβάνει ῥᾳδίως ὕφασμα, οὔτε δυσωδίας ἢ τοῦ ἐναντίου τῷ πλησιάσαι, οὔτε νοσερά τις οὕτως εὐκόλως ἀναχεῖται εἰς τὸν ἀέρα, καὶ διὰ τοῦ ἀέρος ὁμιλεῖ τοῖς ζώοις, ἀτμὶς (ὁ δὴ λοιμός ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται) ὡς φιλεῖ τάχιστα τῆς τοῦ προε-

τρόπους ὁρᾶν, καὶ πρὸς ἐκείνους ἐξομοιοῦν ἑαυτούς. Πῶς οὖν ἄν τις τὰς ἐκείνων παύσειε[13]) φλεγμονὰς, οἰδαίνων αὐτός; τίς δ' ἂν ἐπιθυμήσειε[14]) ταχέως τῶν πολλῶν γενέσθαι μέ-257τριος, τὸν ἄρχοντα ὀργίλον ὁρῶν; Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι[15]) τὰ τῶν ἱερέων κρύπτεσθαι ἐλαττώματα, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρό-258τατα ταχέως κατάδηλα γίνεται. Καὶ γὰρ ἀθλητὴς, ἕως μὲν ἂν οἴκοι μένῃ καὶ μηδενὶ συμπλέκηται, δύναιτ' ἂν λαθεῖν, κἂν ἀσθενέστατος ὢν τύχῃ· ὅταν δὲ ἀποδύσηται πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ῥᾳδίως ἐλέγχεται. καὶ τῶν ἀνθρώπων τοίνυν οἱ μὲν τὸν ἰδιωτικὸν τοῦτον καὶ ἀπράγμονα βιοῦντες βίον, ἔχουσι παραπέτασμα τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων τὴν μόνωσιν· εἰς δὲ τὸ μέ-

---

στῶτος κακίας ἀναπίμπλασθαι τὸ ὑπήκοον, καὶ πολλῷ γε ῥᾷον, ἢ τοῦ ἐναντίου; τῆς ἀρετῆς." — Et pag. 328. „Δεύτερον δὲ, εἰ καὶ ἁγνὸν ἑαυτὸν ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας τηρήσειεν, ἢ ὡς μάλιστα, οὐκ οἶδα μὲν, εἰ καὶ τοῦτο αὔταρκες τῷ μέλλοντι τοὺς ἄλλους παιδεύειν πρὸς ἀρετήν. Οὐ γὰρ μὴ κακὸν εἶναι δεῖ μόνον τὸν τοῦτο πεπιστευμένον (τοῦτο μὲν γὰρ καὶ τῶν ὑπὸ χεῖρα τοῖς πολλοῖς αἴσχιστον) ἀλλὰ καὶ τῷ ἀγαθῷ διαφέροντα, κατὰ τὸ ἐκκλίνειν ἀπὸ κακοῦ καὶ ποιεῖν ἀγαθὸν κελεύουσαν ἐντολήν." Apponimus simul versionem **Heydenreichii** quae continetur in calce libri: *Die Pastoralbriefe Pauli*. T. II, p. 369. „*Denn nicht so leicht nimmt ein Gewebe die Farbe an, in die es der Färber taucht, oder theilt sich ein übler oder guter Geruch den in der Nähe befindlichen Gegenständen mit, oder es verbreitet sich nicht so leicht ein der Gesundheit schädlicher, pestartiger Dunst in der Luft, und geht durch diese über zu den lebenden Wesen, als schnell die Untergebenen mit den Untugenden ihres Vorstehers angesteckt zu werden pflegen. Leichter ist hier die Mittheilung, als bei dem Gegentheile, der Tugend.* — — p. 371. *Hiernächst aber, wenn sich auch ein Mensch noch so rein bewahrte von aller Sünde, so weiss ich doch nicht, ob das schon genug ist für den, der andere zur Tugend erziehen will. Denn nicht bloss nicht böse zu seyn ist Pflicht für den, dem dieses Geschäft anvertraut ist (denn diese halten ja die Meisten von den uns Untergebenen selbst für schändlich), sondern er muss sie auch an Tugend übertreffen, gemäss jener Vorschrift, die uns gebietet, uns vom Bösen zu wenden und Gutes zu thun.*" *L.*]

12) τοὺς. Repete εἰς, e proximo.

13) παύσειε. Non solum auditores frenum mordent, quum doctor eodem vitio laborat; sed etiam hic ipse, nisi omnem pudorem amisit, vitium timidius, rarius et segnius redarguet aut de eo mutus erit. quare quo magis in coetu v. gr. ebrietas, acedia, scurrilitas, rixae dominantur; eo majori ipse sobrietate, ardore, gravitate, mansuetudine elucere debet.

14) ἐπιθυμήσειε. Alii apud *Montf.* εὐπειθήσειε. optime. vetus int. *cui autem facile persuadebitur?*

15) οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι. Post haec verba addidit *Montef.* vocem δυνατόν, quae tamen recte deest tanquam glossema ex editione *Savilii* et ex quibusdam Mss. *L.*

σον ἀχθέντες, καθάπερ ἱμάτιον τὴν ἠρεμίαν ἀποδῦναι ἀναγκάζονται, καὶ πᾶσι γυμνὰς ἐπιδεῖξαι τὰς ψυχὰς διὰ τῶν ἔξωθεν κινημάτων. Ὥσπερ οὖν αὐτῶν τὰ κατορθώματα πολλοὺς ὤνησε, 259 πρὸς τὸν ἴσον παρακαλοῦντα ζῆλον· οὕτω καὶ τὰ πλημμελήματα ῥαθυμοτέρους κατέστησε περὶ τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν, καὶ βλακεύειν πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῶν σπουδαίων παρεσκεύασε πόνους. [16]) Διὸ χρὴ πάντοθεν αὐτοῦ τὸ κάλλος ἀποστίλβειν τῆς ψυχῆς, ἵνα καὶ εὐφραίνειν ἅμα καὶ φωτίζειν δύνηται τὰς τῶν ὁρώντων ψυχάς. Τὰ μὲν γὰρ τῶν τυχόντων ἁμαρτή- 260 ματα, ὥσπερ ἔν τινι σκότῳ πραττόμενα, τοὺς ἐργαζομένους ἀπώλεσε μόνους· ἀνδρὸς δὲ ἐπιφανοῦς [17]) καὶ πολλοῖς γνωρίμου πλημμέλεια κοινὴν ἅπασι φέρει τὴν βλάβην, [18]) τοὺς μὲν ἀναπεπτωκότας πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν ἱδρῶτας ὑπτιωτέρους [19]) ποιοῦσα, τοὺς δὲ προσέχειν ἑαυτοῖς βουλομένους ἐρε-

---

16) *καὶ βλακεύειν — πόνους.* Sensus: *Sicut virtutes eorum multitudini prosunt, ita et peccata sacerdotum segnes reddunt alios in virtutis bonique studio.* Verbum *βλακεύειν* invenies quoque apud Xenoph. Anab. II, 3, 7. *εἴ τις αὐτῷ δοκοίη τῶν πρὸς τοῦτο τεταγμένων βλακεύειν*, quo in loco opponitur verbum *σπουδάζειν*. Cf. V, 8, 6. *καθήμενον καὶ βλακεύοντα*, ubi *ἀνδρίζεσθαι* opponitur. Eustath. ad Homer. Odyss. *α'*, p. 1405. 34., explicuit per *νωθρεύεσθαι*. Vid. Favor. in v. *βάλλειν*, et *Sturz. Lex. Xenoph.* s. h. v. *L.*

17) *ἐπιφανοῦς.* Basil. M. p. 58, *αἱ γὰρ κατὰ τὸν βίον λαμπρότητες συνεμφαίνουσιν ἑαυταῖς καὶ τοὺς βίους τῶν περιβλέπτων.* *Hoeschelius.*

18) *τὴν βλάβην.* Plerique exempla obvia potius intuentur, quam veram vitae regulam: neque antistitum exempla sibi aequanda esse vulgus putat. Praeclare *Gregorius Naz.* in Apologetico: *ἄρχοντος κακία ἢ προεστῶτος, τὸ μὴ ὡς ἄριστον εἶναι καὶ ἀεὶ τῷ καλῷ προβαίνοντα, εἴπερ μέλλοι τῷ περιόντι τῆς ἀρετῆς ἕλξειν τοὺς πολλοὺς εἰς τὸ μέτριον.* Eandem sententiam ponderosissimis verbis eloquitur G. Bullus: *Quamvis in aliis civitatibus deficiant multi, hanc tamen fere observant modestiae partem, ut nobis* (clericis) *in via coeli praegressionem* (the Precedence) *ultro concedant. — Homo iners in quovis ordine est despicabilis: sed nil ex omnibus mortalibus vilius est, nil culpatius, quam segnis atque iners parochus.* Et rursum: *Sacerdos justitia non amictus, quamvis omnibus humanae divinaeque literaturae ornamentis abundans, Seraphica sagacitate et prudentia inauratae; est tamen perniciosissima creaturarum quae in orbe terrae* (on God's Earth) *moventur: serviens rebus pessimis, ad faciendos atheos etc.* Vid. liber Bulli, *a companion for the candidates of holy orders.*

19) *ὑπτιωτέρους.* Huc redit monitum *Maximi*, centur. 3. c. 14: *Noli deteriores intueri, ne efferatis: sed legem amoris, ut ad* humilitatem ascendas. [*ὑπτιωτέρους* optime quadrat ad verbum *ἀναπεπτωκότας*. Dicitur nimirum *ὕπτιος*, ut notum est, de hominibus, qui cadunt resupini. Cf. Homer. Il. XI, 179. XXIV, 11. *L.*]

261 θίζουσα πρὸς ἀπόνοιαν. Χωρὶς δὲ τούτων τὰ μὲν τῶν εὐτελῶν παραπτώματα, κἂν εἰς τὸ μέσον ἔλθῃ, οὐδένα ἔπληξεν ἀξιόλογον [20]) πληγήν· οἱ δὲ ἐν τῇ κορυφῇ ταύτης καθήμενοι τῆς τιμῆς πρῶτον μὲν πᾶσίν εἰσι κατάδηλοι, ἔπειτα κἂν ἐν τοῖς μικροτάτοις σφαλῶσι, μεγάλα τὰ μικρὰ τοῖς ἄλλοις φαίνεται· οὐ γὰρ τῷ μέτρῳ τοῦ γεγονότος, ἀλλὰ τῇ τοῦ δια-
262 μαρτόντος ἀξίᾳ τὴν ἁμαρτίαν μετροῦσιν ἅπαντες. Καὶ δεῖ τὸν ἱερέα καθάπερ τισὶν ἀδαμαντίνοις ὅπλοις πεφράχθαι τῇ τε συντόνῳ σπουδῇ, καὶ τῇ διηνεκεῖ περὶ τὸν βίον νήψει, πάντοθέν τε περισκοπεῖν, μή που τὶς γυμνὸν εὑρὼν τόπον [21]) καὶ παρημελημένον, πλήξῃ καιρίαν πληγήν. Πάντες γὰρ περιεστήκασι, τρῶσαι ἕτοιμοι καὶ καταβαλεῖν, οὐ τῶν ἐχθρῶν μόνον καὶ πολεμίων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν πολλοὶ τῶν προσποιουμέ-
263 νων φιλίαν. [22]) Τοιαύτας οὖν ἐπιλέγεσθαι δεῖ ψυχὰς, οἷα τὰ τῶν ἁγίων ἐκείνων ἀπέδειξε σώματα [23]) ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις, ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ καμίνῳ [24]) ποτέ. Οὐ γὰρ κληματὶς καὶ πίσσα καὶ στυππεῖον ἡ τοῦ πυρὸς τούτου τροφὴ, ἀλλὰ πολὺ

---

20) *ἀξιόλογον*. Ἀξίαν λόγου. §. 470. [In sequentibus *Hasselbachius* non inepte pro *οὐ γὰρ τῷ μέτρῳ τοῦ γεγονότος* legendum censet: *οὐ γὰρ τῷ τοῦ γεγονότος μεγέθει*. *L.*]

21) *τόπος γυμνὸς* est *locus armis non munitus*. Desumta est imago ex re militari, et partes seu latera aciei armis non munita saepius a Graecis vocantur *τὰ γυμνά*. Sic apud Xenoph. de Republ. Lacedaemon. XI, 9. sibi opponuntur *τὰ γυμνά* et *τὰ ὡπλισμένα*. Cf. *Wesseling*. ad Herodot. II, 141. *Drackenborch*. ad Liv. V, 45, 3. et ad Sil. Ital. XVI, 47. Quod ad sensum spectat iisdem fere verbis, quae hic elocutus est Chrysostomus, dixit *Harmsius* in libro notissimo: *Sommerpostille* T. II, orat. 6, pag. 90. „*Darin zeigt sich der Geist auch ausser dem geistlichen Stande, in der ängstlichen Scheu vor jedweder Sünde. Die Geistlichen, welche so heissen, denen man insgemein eine grössere Heiligkeit ansinnet, haben doch keine andern Gebote wie die übrigen Menschen, oder ein Gewissen von eigner, von strengerer Art, das ist mir nicht bekannt; aber freilich weil an ihnen die Sünde wie an ihrem schwarzen Rock eine Feder, stärker in die Augen fällt, so haben sie einen Grund mehr, einen zufälligen Grund, die Vorsicht zu beweisen, welche Jedermann, da er denselben Gott fürchtet, und dasselbe Gewissen hat, zu beweisen schuldig ist.*“ *L.*

22) *προσποιουμένων φιλίαν*. Palatinus, pro *φιλίαν*, *φιλεῖν*.

23) *σώματα*. Ἔστι τις φύσις σώματος, ἣν καλοῦσιν ἀμίαντον, ἀνάλωτος πυρί. ἣ τις ἐν μὲν τῇ φλογὶ κειμένη ἀπηνθρακῶσθαι δοκεῖ· ἐξαιρεθεῖσα δὲ τοῦ πυρὸς, ὡς ὕδατι λαμπρυνθεῖσα, καθαρωτέρα γίνεται. τοιαῦτα ἦν τὰ τῶν τριῶν παίδων ἐκείνων σώματα, etc. Bas. M. homil. 1. de Jejunio, p. 132. Dioscor. l. 5. c. 156. *Hoeschelius*.

24) *καμίνῳ*. Vid. Daniel. c. II. *L.*

τούτων χαλεπωτέρα. ἐπεὶ μηδὲ πῦρ τὸ αἰσθητὸν ὑπόκειται ἐκεῖνο, ἀλλ' ἡ παμφάγος αὐτοὺς 25) τῆς βασκανίας 26) περιστοιχίζεται φλὸξ, πανταχόθεν αἱρομένη, καὶ ἀκριβέστερον αὐτῶν ἐπιοῦσα καὶ διερευνωμένη τὸν βίον, ἢ τὸ πῦρ τότε τῶν παίδων ἐκείνων τὰ σώματα. ὅταν οὖν εὕρῃ καλάμης ἴχνος μικρὸν, προσπλέκεται ταχέως, καὶ τὸ μὲν σαθρὸν ἐκεῖνο κατέκαυσε μέρος, τὴν δὲ λοιπὴν ἅπασαν οἰκοδομὴν, κἂν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων οὖσα λαμπροτέρα τύχῃ, ἀπ' ἐκείνου τοῦ καπνοῦ προσέφλεξε καὶ ἠμαύρωσεν ἅπασαν. Ἕως μὲν γὰρ ἂν 264 πανταχόθεν ἡρμοσμένος ᾖ καλῶς ὁ τοῦ ἱερέως βίος, ἀνάλωτος γίνεται ταῖς ἐπιβουλαῖς· ἂν δὲ τύχῃ μικρόν τι παριδὼν, οἷα εἰκὸς 27) ἄνθρωπον ὄντα καὶ τὸ πολυπλανὲς 28) τοῦ βίου τούτου περῶντα 29) πέλαγος· οὐδὲν αὐτῷ τῶν λοιπῶν κατορθωμάτων ὄφελος, πρὸς τὸ δυνηθῆναι τὰ τῶν κατηγόρων στόματα διαφυγεῖν, ἀλλ' ἐπισκιάζει παντὶ τῷ λοιπῷ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο παράπτωμα· καὶ οὐχ ὡς σάρκα περικειμένῳ, 30) οὐδὲ

25) *αὐτούς*. Ducaeus legit *αὐτὸν*, ut referatur ad *ἱερέα*. Sed Codd. A. P. F. O. cum *Savil.* rectius legunt *αὐτούς*. Nam de pluribus agitur in proxime antegressis — *ἐπιλέγεσθαι δεῖ ψυχὰς*, et in sequentibus — *αὐτῶν τὸν βίον*. *Hughes.* Parum interest, utrum hanc an illam praeferamus lectionem. Ipse *Montefalconius* legit *αὐτόν*. *L.*

26) *βασκανίας*. Vid. *Spizelii* Literatus infelix, et in ejus Commonefactione XXI. *Symmista lividus* sive speculum invidiae ecclesiasticae p. 495 ss. ubi aliquot exempla, et in his p. 564—619. ipsius Chrysostomi copiose edisserit. [Vid. *Du Pin Nova Bibliotheca Auctor. Eccles.* T. III, p. 92, qui animadvertit, invidiam tanquam malorum et miseriarum omnium fontem atque originem saepius a Chrysostomo describi. Cf. Ejus Homil. in Matth. IL. Homil. in Ps. ILIX. Homil. in Johann. XXXVII. in 1. Cor. Homil. III. *L.*]

27) *εἰκός*. *Probabile*, ad faciendum, §. 518. vel solummodo ad existimandum. §. 379. 465. 472.

28) *πολυπλανὲς* vocatur h. l. *πέλαγος* sensu activo, in errores enim navigantes inducit. Vid. de hoc hujus adjectivi significatu *Jacobs.* Antholog. Palat. p. 482. *L.*

29) *περῶντα*. Dicimus *περᾷν πέλαγος*, Sophocl. et supra. (§. 208.) *ποταμὸν*, Lucian. et *περαιοῦσθαι τὰ πελάγη*, Philo, p. 129. *Hoeschelius.* Concinit *Kusterus*, docetque, *περαιόω* notare *trajicio alios*, *περαιοῦμαι trajicio me ipse*. de Verb. mediis p. 48. Itaque minus commode ed. prima et Aug. hic *περαιοῦντα* praeferunt. [Vid. *Passow.* Lex. s. hh. vv. Miror igitur *Ducaeum* et *Hughesium*, qui scripserunt *περαιοῦντα*. *L.*]

30) *σάρκα περικειμένῳ*, *non tanquam de homine carne induto.* Vid. Aelian. V. H. IX, 11. Herodian. II, 13, 17. Artemid. IV, 36. Actt. XXVIII, 20. Cf. *Wahl.* in Clav. N. T. et de constructione verbi *περίκειμαι* cum Accusativo *Matthiae* Gr. §. 424, 2. p. 781. *L.*

ἀνθρωπείαν λαχόντι φύσιν, ἀλλ' ὡς ἀγγέλῳ, καὶ τῆς λοιπῆς ἀσθενείας ἀπηλλαγμένῳ, δικάζειν ἅπαντες ἐθέλουσι τῷ ἱερεῖ. 265 Καὶ καθάπερ τύραννον, ἕως μὲν ἂν κρατῇ, ἅπαντες πεφρίκασι καὶ κολακεύουσι, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι καθελεῖν· ὅταν δὲ ἴδωσιν εἰς τοὐναντίον προχωροῦν ἐκεῖνο, [31]) τὴν μεθ' ὑποκρίσεως ἀφέντες τιμὴν [32]) οἱ πρὸ μικροῦ φίλοι γεγόνασιν ἐξαίφνης ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι, καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ σαθρὰ καταμαθόντες ἐπιτίθενται καὶ παραλύουσι [33]) τῆς ἀρχῆς· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἱερέων, οἱ πρὸ βραχέος, καὶ ἡνίκα ἐκράτει, τιμῶντες καὶ θεραπεύοντες, ὅταν μικρὰν εὕρωσι λαβὴν, παρασκευάζονται σφοδρῶς, οὐχ ὡς τύραννον μόνον, ἀλλὰ καί τι 266 τούτου χαλεπώτερον καθαιρήσειν μέλλοντες. Καὶ ὥσπερ ἐκεῖνος τοὺς τοῦ σώματος φύλακας δέδοικεν· οὕτω καὶ οὗτος τοὺς πλησίον καὶ συλλειτουργοῦντας αὐτῷ μάλιστα πάντων τρέμει. οὔτε γὰρ ἕτεροί τινες οὕτω τῆς ἀρχῆς ἐπιθυμοῦσι τῆς ἐκείνου, καὶ τὰ ἐκείνου μάλιστα πάντων ἴσασιν, ὡς οὗτοι· ἐγγύθεν γὰρ ὄντες, εἴ τι συμβαίη τοιοῦτο, πρὸ τῶν ἄλλων αἰσθάνονται· καὶ δύναιντ' ἂν εὐχερῶς καὶ διαβάλλοντες πιστευθῆναι, καὶ τὰ μικρὰ μεγάλα ποιοῦντες τὸν συκοφαντούμενον ἑλεῖν· (τὸ γὰρ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο ῥῆμα ἀντέστραπται, καὶ εἴτι πάσχει [34]) ἓν μέλος, χαίρει πάντα τὰ μέλη· καὶ εἰ δοξάζεται ἓν μέλος, πάσχει πάντα τὰ μέλη·) πλὴν εἴ τις εὐλαβείᾳ πολλῇ [35]) 267 πρὸς ἅπαντα στῆναι δυνηθείη. Εἰς τοσοῦτον οὖν ἡμᾶς ἐκ-

---

31) *προχωροῦν ἐκεῖνο.* Elegantem lectionem, in Augustano asservatam, varie tentaverunt et librarii et editores. Haec medium tenet. [*Ducaeus* in textu προχωροῦντα; sed in notis, *sic*, inquit, *M. S. O. mendose, namque vulgatae Ed. et H. F.* προχωροῦν. Nos vero mendum non videmus in προχωροῦντα sed mendosum potius videatur προχωροῦν. Rectius *Savil.* in suis Notis, *vel legendum*, inquit, *προχωροῦντα*, *aut προχωρεῖν*, *vel, ut est in uno e nostris Mss.*, *ἐκεῖνο*, pro *ἐκείνου τὰ πράγματα*. *Hughes.* — *Montef.* Facillimam sine dubio servavit lectionem: τοὐναντίον προχωροῦντα ἐκείνου τὰ πράγματα, nisi velis sequi *Hasselbachium προχωρεῖν* ἐκείνῳ τὰ πράγματα conjicientem. *L.*]

32) *τιμήν.* Vet. int. *honorificentiam.*

33) *καὶ παραλύουσι.* Sic libri optimi. Et firmatur haec lectio auctoritate Vet. Interpr., qui vertit, *ac detrudant. Hughes* et *Montef.* legunt παραλύοντες. *L.*

34) *εἴτι πάσχει.* Sic Augustanus, εἴτι. et vet. int. *si quid.* editi, εἴτε, ex 1. Cor. 12, 26.

35) *εἴ τις εὐλαβείᾳ πολλῇ.* *Ducaeus* legit εὐλάβεια πολλή. Vix vero mihi persuadeo, Chrysostomum ita scripsisse. *L.*

πέμπεις πόλεμον; καὶ πρὸς μάχην οὕτω ποικίλην καὶ πολυειδῆ τὴν ἡμετέραν ἐνόμισας ἀρκέσειν ψυχήν; πόθεν, καὶ παρὰ τίνος μαθών; εἰ μὲν γὰρ ὁ Θεὸς τοῦτο ἐψηφίσατο, [36] ἐπίδειξον τὸν χρησμὸν, καὶ πείθομαι· εἰ δὲ οὐκ ἔχεις, ἀλλ' ἀπὸ δόξης ἀνθρωπίνης φέρεις τὴν ψῆφον [37], ἀπαλλάγηθί ποτε ἐξαπατώμενος. Ὑπὲρ γὰρ τῶν ἡμετέρων ἡμῖν μᾶλλον, [38] ἢ ἑτέροις πείθεσθαι δίκαιον, ἐπειδὴ τὰ τοῦ ἀνθρώπου οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ὂν ἐν αὐτῷ. [39]) Ὅτι γὰρ 268 καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἑλομένους καταγελάστους ἂν ἐποιήσαμεν, ταύτην δεξάμενοι τὴν ἀρχὴν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ζημίας εἰς ταύτην ἂν ἐπανήλθομεν τοῦ βίου [40]) τὴν κατάστασιν, ἐν ᾗ καὶ νῦν ἐσμὲν, εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλὰ νῦν σε τούτοις οἶμαι πεπεικέναι τοῖς ῥήμασιν. Οὐδὲ γὰρ βασκανία μόνον, 269 ἀλλὰ πολλῷ καὶ τῆς βασκανίας σφοδρότερον, ἡ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐπιθυμία, [41]) τοὺς πολλοὺς ὁπλίζειν εἴωθε κατὰ τοῦ ταύτην ἔχοντος. Καὶ καθάπερ οἱ φιλάργυροι [42]) τῶν παίδων 270

---

36) τοῦτο ἐψηφίσατο. Rursum media Augustani est haec lectio. vetus int. *si id velle dicis Deum.* Alii, τοῦτο ἀνήγγειλε. Editiones, ἐγνώρισε τοῦτο. Veriti videntur, ut satis dignum Deo esset ψηφίζομαι verbum, atqui, ut omittamus, gentes suis diis ψήφισμα tribuisse, Christus dicit, δώσω ψῆφον, Ap. 2, 17. [vid. *Wahl*, Cl. N. T. II, 665. *L.*] et plane proprium huic dialogi loco est verbum ψηφίζομαι· sequitur etiam mox, φέρεις τὴν ψῆφον. [*Hasselbachius* legit: ὁ θεὸς ἐγνώρισε τοῦτο. *L.*]

37) φέρεις τὴν ψῆφον. *Wenn sich aber dein Urtheil auf menschliche Meinungen gründet.* *Cramerus.* Dicitur φέρειν τὴν ψῆφον, *suffragia ferre*, Xenoph. Hist. Gr. II, 4, 6. ἐς τοῦτο φανερὰν φέρειν τὴν ψῆφον. coll. Sympos. V, 8. διαφερόντων τὰς ψήφους. Cyrop. I, 3, 14. τὴν ψῆφον τίθεσθαι. *L.*

38) ἡμῖν μᾶλλον. De cognitione sui, eaque spirituali, praeclara multa huic operi adspersa sunt. §. 219. 367 ss. Pertinent haec ad *vocationem internam*, cujus sapidissima est descriptio *Scriveriana* in Thesauro, Tom. II. Homil. 2. §. 58.

39) τὸ ὂν ἐν αὐτῷ. Sic Augustanus, glossis minime indulgens. ceteri ὂν omittunt, Paulum imitati. [Locus legitur 1. Cor. II, 11. *L.*]

40) τοῦ βίου. *Vitae*, privatae.

41) ἐπιθυμία. Diarium Londinense: *Apparet ex hoc dialogo, Graecos clericos pristinis temporibus aeque factiosos fuisse, atque hodie. Indigna Graecorum hodiernorum exempla* habet Rich. Simonii lib. Bibliotheque critique de M. de Sainjore Tom. 1. c, 23. *Quisquis statum ecclesiae Graecae illorum temporum considerat, non admirabitur, habuisse viros bonos, cur fugerent, et id agerent, ne fierent episcopi.*

42) οἱ φιλάργυροι. „*Hoeschel.* et *Ducaeus* legunt φίλαρχοι. Sed retinemus Lectionem Savil., quam firmant Mss. omnes et

βαρύνονται τὸ τῶν πατέρων γῆρας· 43) οὕτω καὶ τούτων τινὲς, ὅτ᾽ ἂν ἴδωσιν εἰς μακρὸν παραταθεῖσαν τὴν ἱερωσύνην χρόνον, 44) ἐπειδὴ ἀνελεῖν οὐκ εὐαγὲς, παραλῦσαι σπεύδουσιν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς, πάντες ἀντ᾽ ἐκείνου 45) γενέσθαι ἐπιθυμοῦντες, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἕκαστος μεταπεσεῖσθαι τὴν ἀρχὴν προσδοκῶντες.

271 XV. Βούλει σοι καὶ ἕτερον 1) ἐπιδείξω ταύτης τῆς μάχης εἶδος, μυρίων ἐμπεπλησμένον κινδύνων; ἴθι δὴ καὶ διάκυψον εἰς τὰς δημοτελεῖς ἑορτὰς, 2) ἐν αἷς μάλιστα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν τὰς αἱρέσεις ποιεῖσθαι νόμος· καὶ τοσαύταις ὄψει κατηγορίαις τὸν ἱερέα βαλλόμενον, ὅσον τῶν ἀρχο-272 μένων τὸ πλῆθός 3) ἐστι. Πάντες γὰρ οἱ δοῦναι κύριοι 4) τὴν τιμὴν εἰς πολλὰ τότε σχίζονται μέρη, καὶ οὔτε πρὸς ἀλλήλους, οὔτε πρὸς αὐτὸν τὸν λαχόντα τὴν ἐπισκοπὴν, τὸ τῶν πρεσβυτέρων συνέδριον ὁμογνωμονοῦν ἴδοι τις ἄν, ἀλλ᾽ ἕκαστος καθ᾽ ἑαυτὸν ἑστήκασιν, ὁ μὲν τοῦτον, ὁ δὲ ἐκεῖνον 273 αἱρούμενος. Τὸ δὲ αἴτιον, οὐκ εἰς ἓν πάντες ὁρῶσιν, εἰς ὃ

Vet. Interp. Neque enim de Principum vel Magistratuum, sed divitum quorumvis filiis agitur, qui opibus paternis inhiant, juxta illud Juvenal. Sat. XIV. *Torquet* enim juvenem longa et cervina senectus." *Hughes.*

43) τὸ — γῆρας. Al. τῷ — γήρᾳ. recte utrumque.

44) εἰς μακρὸν — χρόνον. *Cum in longam diem extensum vident sacerdotium.* Unus habet: παραταθέντα τὸν τῆς ἱερωσύνης χρόνον. Placet hoc quidem *Hughesio*, sed quae in textu est difficilior lectio praeferenda videtur. *L.*

45) ἀντ᾽ ἐκείνου. Facilius invenias ἀντὶ cum apostropho, ante adjectivum, quam ante substantivum. [Vide tamen Homer. Odyss. IV, 115. ἀντ᾽ ἠελίοιο. Xenoph. Anab. I, 7, 13. τάφρον ποιεῖ ἀντ᾽ ἐρύματος. *L.*]

1) καὶ ἕτερον. Multa hoc caput, plurima reliquus liber tertius habet ad notitiam antiquitatis ecclesiasticae utilia.

2) δημοτελεῖς ἑορτάς. *Ferias publicas, sumtibus publicis celebrandas.* Sic scriptores ethnici dicunt δημοτελῆ ἱερά, i. e. εἰς ἃ θύματα δίδωσιν ἡ πόλις, ut ait Hesychius. Θυσίην δημοτελῆ habes ap. Herodot. VI, 57. et ἑορτὴν δημοτελῆ dixit Thucyd. II, 15. *L.*

3) τῶν ἀρχομένων τὸ πλῆθος. Vet. int. *populus subditorum.* atqui Chrysostomo οἱ δοῦναι κύριοι, episcopo oppositi, mox dicuntur τὸ τῶν πρεσβυτέρων συνέδριον, id est, *presbyterorum congregatio.* quae duo verba, ab interprete *Germ. Brixio* nescio quare omissa, supplevit editio Morelliana.

4) οἱ δοῦναι κύριοι. Vim genitivi habet δοῦναι. conf. §. 107. [Minime. Vid. *Viger.* pag. 205. et *Winer. Gramm. des neutest. Sprachidioms.* p. 266 sqq. *L.*]

μόνον ὁρᾶν ἐρχῆν, τῆς ψυχῆς τὴν ἀρετὴν, 5) ἀλλ' εἰσὶ καὶ ἕτεραι προφάσεις αἱ ταύτης πρόξενοι τῆς τιμῆς. 6) οἷον, ὁ μὲν, ὅτι γένους ἐστὶ λαμπροῦ, ἐγκρινέσθω φησίν· ὁ δὲ, ὅτι πλοῦτον περιβέβληται πολὺν, 7) καὶ οὐκ ἂν δέοιτο τρέφεσθαι ἐκ τῶν τῆς ἐκκλησίας προσόδων· 8) ὁ δὲ, ὅτι παρὰ τῶν ἐχθρῶν ηὐτομόλησε. 9) καὶ ὁ μὲν 10) τὸν οἰκείως πρὸς αὐτὸν διακείμενον, 11) ὁ δὲ τὸν γένει προσήκοντα, ὁ δὲ τὸν κολακεύοντα μᾶλλον 12) τῶν ἄλλων προτιμᾶν σπουδάζουσιν· εἰς δὲ τὸν ἐπιτήδειον οὐδεὶς ὁρᾶν βούλεται, 13) οὐδὲ ψυχῆς τινὰ ποιεῖσθαι

---

5) *ἀρετήν.* *Ego vero apostolum sequor, qui τὸ διδακτικὸν* medio *proponit loco, procul dubio stultitiam coarguens eorum, qui electuri Theologum, doctorem, pastorem,* ante omnia *de eruditione singulari aliisque naturae donis sunt solliciti, susque deque habentes, qualem vitam vivat, quibus* virtutibus *condecoratus sit.* Monet Hannekenius in Or. de Menzero.

6) *αἱ — τιμῆς, quae hunc honorem concilient.* vid. *Passow* in Lex. s. v. πρόξενος. *L.*

7) *πλοῦτον — πολύν.* Cf. Chrysost. T. XII, p. 370 D. οὐ χρημάτων περιβεβλημένους περιουσίαν, οὐ σωμάτων ἰσχὺν, οὐ λόγων δεινότητα, οὐ ῥητορείας δύναμιν, οὐ γένους περιφάνειαν, οὐ πατρίδος μέγεθος. T. VI, p. 30 est, ut nostro loco: πλοῦτον περιβεβλημένος. Eodem modo dicit Lucian. T. I, p. 366 de athleta crasso et carnoso, τοσαύτας σάρκας περιβεβλημένος. Cf. *Matthiae* Gr. maj. §. 424. 2. p. 781. §. 490. p. 923. *Buttmann.* §. 121. 7. *Bornemann.* in *Rosenmüller.* Rep. II, p. 250. *L.*

8) *προσόδων.* Hinc colligas, ex ecclesiae reditibus eos potissimum illo tempore accepisse salarium, quibus sua res familiaris minus suppetebat. [De significatu voc. πρόσοδος vid. *Matthaei* l. l. Homil. III, n. 224. p. 60. Pro δέοιτο *τρέφεσθαι*, quod tuitus est *Montefalc.*, habet unus δέοιτο τροφῆς, alius etiam δέοι τροφῆς. De re vid. *Ritter.* l. l. pag. 263. 15. *L.*]

9) *ηὐτομόλησε.* Verbum αὐτομολεῖν dicitur imprimis de transfugis, qui relictis suis ad aliena castra transeunt. Cf. Xenoph. Anabas. I, 7, 13. 10, 6. Oeconom. IV, 8. Deinde est *confugere*, etiam in bonam partem. Chrysost. c. Judaeos p. 62 ed. *Haeschel.* πρὸς τὴν ἀλήθειαν αὐτομολῆσαι. Tom. III, p. 275 B. ηὐτομόλησαν πρὸς τὴν ἀρετήν Philo p. 632 A. αὐτομολεῖν πρὸς εὐσέβειαν. Inde αὐτόμολος *transfuga. L.*

10) *καὶ ὁ μὲν — ὁ δὲ — ὁ δὲ — σπουδάζουσιν.* Unus, καὶ οἱ μὲν τὸν οἰκείως. — οἱ δὲ et sic sequentia in plurali. *Montf.* Placet, ultimo duntaxat commate, ex Augustano: οἱ δὲ τὸν κολακεύοντα: non quo cogat pluralis σπουδάζουσιν, sed quia ceteris major est numerus eorum, qui assentationibus in prensando capiuntur. Haec media lectio est, ex qua unus ille ter pluralem, ceteri libri ter singularem dedisse videntur.

11) *διακείμενον.* Vid. *Sturz.* Lex. Xenoph. T. I, pag. 684. a. b. *L.*

12) *μᾶλλον.* Constr. cum κολακεύοντα.

13) *βούλεται.* Plerique ne possunt quidem. Nam *sicut solide eruditos esse oportet, qui aliorum eruditionem examinare volunt,*

274 βάσανον. Ἐγὼ δὲ τοσούτου δέω ταύτας ἡγεῖσθαι τὰς αἰτίας ἀξιοπίστους εἶναι πρὸς τὴν τῶν ἱερέων δοκιμασίαν, ὡς μηδὲ εἴ τις πολλὴν εὐλάβειαν ἐπιδείξαιτο, τὴν οὐ μικρὸν ἡμῖν πρὸς τὴν ἀρχὴν συντελοῦσαν ἐκείνην, μηδὲ τοῦτον ἀπὸ ταύτης εὐθέως ἐγκρίνειν τολμᾶν, εἰ μὴ μετὰ τῆς εὐλαβείας πολλὴν καὶ 275 τὴν σύνεσιν [14]) ἔχων τύχοι. Καὶ γὰρ οἶδα πολλούς [15]) ἐγὼ τῶν ἅπαντα χρόνον καθειρξάντων ἑαυτοὺς καὶ νηστείαις δαπανηθέντων, ὅτι ἕως μὲν αὐτοῖς μόνοις εἶναι ἐξῆν καὶ τὰ αὐτῶν μεριμνᾶν, εὐδοκίμουν παρὰ Θεῷ, καὶ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἐκείνῃ προσετίθεσαν τῇ φιλοσοφίᾳ [16]) μέρος οὐ μικρόν· ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ πλῆθος ἦλθον καὶ τὰς τῶν πολλῶν ἀμαθίας ἐπανορθοῦν ἠναγκάσθησαν, οἱ μὲν οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἤρκεσαν πρὸς τὴν τοσαύτην πραγματείαν, [17]) οἱ δὲ βιασθέντες ἐπιμεῖναι, τὴν προτέραν ἀκρίβειαν ῥίψαντες, ἑαυτούς τε ἐζημίωσαν [18]) τὰ μέγιστα καὶ ἑτέρους τοσοῦτον ὤνησαν οὐδέν. [19])

276 Ἀλλ᾽ οὐδὲ εἴ τις τὸν ἅπαντα χρόνον ἀνάλωσεν ἐν τῇ ἐσχάτῃ τῆς λειτουργίας τάξει μένων, καὶ εἰς ἔσχατον ἤλασε γῆρας, τοῦτον ἁπλῶς διὰ τὴν ἡλικίαν αἰδεσθέντες, ἐπὶ τὴν ἀρχὴν οἴσομεν τὴν ἀνωτέρω. τί γάρ, εἰ καὶ μετὰ τὴν ἡλικίαν ἐκεί- 277 νην ἀνεπιτήδειος ὦν μένοι; Καὶ οὐ τὴν πολιὰν ἀτιμάσαι βου-

---

ita vina quoque sint virtutum exemplaria, qui aliorum virtutes examinare volunt. B. Kaepkius de ἀταξίᾳ vitae paroch, Part. I. p. 59.

14) συνεσιν. Ambrosius: Apostolus adjunxit prudentiam spiritualem, id est, quae et opere circumspecta sit, et verbo perita: ut sit astutus sicut serpens, et simplex sicut columba. lib. de Dignit. sacerd. cap. 4.

15) πολλούς. Circumspecte Chrysostomus loquitur, de multis, non de omnibus. Meliora exempla vide ad §. 277.

16) φιλοσοφίᾳ. Chrysostomo omnes ii, qui reverentur Deum et pie et caste vivunt, sunt φιλόσοφοι. T. I, p. 445 C. Ταύτης (τῆς ἀγάπης) παρούσης οὐδὲν μέρος φιλοσοφίας ἐλλείπει τῷ κεκτημένῳ, ἀλλ᾽ ὁλόκληρον ἔχει καὶ παντελῆ καὶ ἀπηρτισμένην τὴν ἀρετήν. Cf. Suicer. Thes. Eccles. II. 15, p. 1443. III. Heinichen. ad Euseb. Hist. Eccl. II, 17, 2, et quae supra notavimus ad I. p. 3. L.

17) πραγματείαν. So waren einige gleich anfangs einem solchen Werke nicht gewachsen. Vid. de v. πραγματεία Sturz. in Lex. Xenoph. et Matthaei l. l. T. II, pag. 21. L.

18) ἐζημίωσαν. Idem ait §. 548. 573.

19) τοσοῦτον οὐδέν. Elegans idiotismus. Sic, τί τοσοῦτον. §. 593. alibi, noster: μόνον τοσοῦτον εἰπόντες. Saepe sic ὅσον παρέλκει. §. 406. οὐδὲν ὅσον μελλήσασα, nil cunctata. Heliod. I. 7. c. ult. Accedit, quod hic superlativo uni alter quasi superlativus respondet; τὰ μέγιστα — τοσοῦτον οὐδέν, omnino nihil.

λόμενος, οὐδὲ νομοθετῶν τοὺς ἀπὸ χοροῦ μοναζόντων [20]) ἥκοντας πάντως ἀπείργεσθαι τῆς τοιαύτης ἐπιστασίας, ταῦτα εἶπον νῦν (συνέβη γὰρ πολλοὺς καὶ ἐξ ἐκείνης ἐλθόντας τῆς ἀγέλης, [21]) εἰς ταύτην διαλάμψαι τὴν ἀρχήν·) ἀλλ' ἐκεῖνο δεῖξαι σπουδάζων, ὅτι εἰ μήτε εὐλάβεια καθ' ἑαυτὴν, μήτε γῆρας μακρὸν, ἱκανὰ γένοιτ' ἂν δεῖξαι τὸν κεκτημένον ἱερωσύνης ἄξιον ὄντα, σχολῇ γ' ἂν αἱ προειρημέναι προφάσεις τοῦτο ἐργάσαιντο. οἱ δὲ καὶ ἑτέρας προστιθέασιν ἀτοπωτέρας. Καὶ 278 γὰρ οἱ μὲν, ἵνα μὴ μετὰ τῶν ἐναντίων τάξωσιν [22]) ἑαυτοὺς, εἰς τὴν τοῦ κλήρου καταλέγονται τάξιν· οἱ δὲ διὰ πονηρίαν, καὶ ἵνα μὴ παροφθέντες, μεγάλα ἐργάσωνται κακά. Ἆρα γένοιτ' ἄν τι τούτου παρανομώτερον; ὅτ' ἂν [23]) ἄνθρωποι μοχθηροὶ καὶ μυρίων γέμοντες κακῶν, διὰ ταῦτα θερα- 279

---

20) *μοναζόντων.* De discrimine, quod alias inter τοὺς μοναχοὺς et τοὺς μονάζοντας locum habet, vid. *Schroeckh. christl. K. G.* T. XII, p. 372. ed. 2. Caeterum ad h. l. haec scripsit *Ritterus: Die Mönche waren ursprünglich Laien, und nur sehr ungern sahen es die Stifter von Mönchsverbindungen, dass einige aus ihren Brüdern in den geistlichen Stand sich aufnehmen liessen. Es war sogar bei ihnen zum Sprichwort geworden, dass der Mönch auf alle Art die Weiber und Bischöfe fliehen müsse,* Cassian. Collat. XXI, c. 17. Quapropter haec est antiquitus patrum permanens hucusque sententia, omnimodis monachum fugere debere mulieres et episcopos. *Die Ursache war, um sie vor Eitelkeit und Hochmuth zu bewahren. Aber schon Athanasius fing an, sie um das J.* 328 *in den Clerus aufzunehmen, und weihete einige zu Bischöfen, andere zu Presbytern, um durch sie die arianische und meletianische Partei zu bekämpfen. Zur Zeit des Chrysostomus nahmen sie schon einen grossen Theil der bischöflichen Sitze im Morgenlande ein. L.*

21) *ἐξ ἐκείνης — ἀγέλης.* Fere optimus quisque antistes ex solitudine prodiit: nonnulli re bene gesta in solitudinem sese receperunt. Illustre exemplum est Abrahamii, a superstite ejus amico, *Ephraimo Syro*, descriptum. Plurima collegit *Hieron. Platus* l. 2. de Bono Status relig. cap. 28 seqq. qui tamen etiam l. 1. c. 38. multa dat eorum, qui aut fugerunt episcopatum, aut hunc suscipere coacti, monasticae vitae munera retinuerunt: sicut idem Abrahamius, dum ecclesiam colligebat, οὐκ ἤλλαξε τὸν κανόνα τῆς ἀσκήσεως αὐτοῦ. [De re vid. *Schroeckh. christl. K. G.* Tom. VIII, p. 208. *L.*]

22) *μετὰ τῶν ἐναντίων τάξωσιν.* ne sese cum adversariis conjungant. Alias plerumque dicitur τάττειν ἑαυτὸν ἐπί τι s. εἴς τι. Vid. Xenoph. Memorr. II, 1, 11. II, 1, 9. Demosth. pag. 343. penult. Cf. *Krause*, in prior. epist. ad Corinth, c. XVI, 16. *L.*

23) ὅτ' ἂν cum Indicativo. §. 337. vid. *Crusii* Gramm. Gr. Part. II, p. 875. [Indicativus sequitur ex more graecitatis serioris. Cf. *Hermann.* ad Viger. p. 792. *Bornemann.* ad Xenoph. Sympos. p. 73. *Frotscher.* ad Xenoph. Hier. VIII, 7. *Voigtländer.* ad Lucian. Diall. Mort. II, 2. *L.*]

πεύονται, δι' ἃ κολάζεσθαι ἔδει· καὶ ὧν ἕνεκεν μηδὲ τὸν οὐδὸν τῆς ἐκκλησίας ὑπερβαίνειν ἐχρῆν,[24]) ὑπὲρ τούτων καὶ εἰς
280 τὴν ἱερατικὴν ἀναβαίνουσιν[25]) ἀξίαν. Ἔτι οὖν ζητήσομεν, εἰπέ μοι, τοῦ Θεοῦ τῆς ὀργῆς τὴν αἰτίαν, πράγματα οὕτως ἅγια καὶ φρικωδέστατα ἀνθρώποις τοῖς μὲν πονηροῖς, τοῖς δὲ οὐδενὸς ἀξίοις[26]) λυμαίνεσθαι παρέχοντες; Ὅτ' ἂν γὰρ οἱ μὲν τῶν μηδὲν αὐταῖς προσηκόντων, οἱ δὲ τῶν πολλῷ μειζόνων τῆς οἰκείας δυνάμεως προστασίαν ἐμπιστευθῶσιν, οὐδὲν Εὐρί-
281 που τὴν ἐκκλησίαν διαφέρειν ποιοῦσιν. Ἐγὼ δὲ πρότερον τῶν ἔξωθεν ἀρχόντων κατεγέλων, ὅτι τὰς τῶν τιμῶν διανομὰς οὐκ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς τῆς ἐν ταῖς ψυχαῖς, ἀλλ' ἀπὸ χρημάτων καὶ πλήθους ἐτῶν καὶ ἀνθρωπίνης ποιοῦνται προστασίας· ἐπεὶ δὲ[27]) ἤκουσα, ὅτι αὕτη ἡ ἀλογία καὶ εἰς τὰ ἡμέτερα εἰσεκώμασεν,[28]) οὐκ ἔθ' ὁμοίως ἐποιούμην τὸ πρᾶγμα δεινόν.[29])

---

24) καὶ ὧν ἕνεκεν — ἐχρῆν. *Weshalb sie nicht einmal die Schwelle der Kirche überschreiten sollten.* Ne digni quidem sunt, qui ad infimum munus ecclesiasticum eligantur. *L.*

25) ἀναβαίνουσιν. Valde hoc convenit in illam editam templi partem, quae βῆμα dicitur. [Vix et ne vix quidem ad illud βῆμα respexit h. l. Chrysostomus. *L.*]

26) τοῖς μὲν πονηροῖς — ἀξίοις. Duo haec genera graviter describit *Bernardus* in lib. de Conversione, ad Scholares, paulo ante finem: *Utinam, qui sine sumtu evangelium ponere nolunt, ponerent vel pro sumtu. utinam evangelizarent, ut manducarent.* Mercenarius, *inquit*, videt lupum venientem, et fugit. *utinam, quicunque pastores non sunt, mercenarios saltem gregi vellent se exhibere, non lupos. utinam non ipsi laederent: utinam non fugerent nemine persequente. utinam non exponerent gregem, donec lupus veniens videretur.* haec de futilibus; deinde de improbis, lupis: *Propter avaritiam, propter ambitionem, paratos videas universa subire pericula, suscitare scandala, sustinere odia, dissimulare opprobria, negligere maledicta: ut non minus perniciosa sit ANIMOSITAS talium, quam PUSILLANIMITAS mercenariorum.* Graviter etiam Petrus Blesensis: *Nondum laboraverunt, ut sedeant, ut eminentiam cathedrae pastoralis ascendant: nondum propositum perfectionis aggressi sunt: nondum cum Petro rete, cum Joanne sindonem, cum Matthaeo telonium, cum Joseph pallium, cum homine evangelico sepulturam patris, cum muliere Samaritana hydriam, id est, cupiditatem seculi reliquerunt. Peccato talium quasi filiorum Heli translata est hodie Arca sive gloria Domini de Israel in Azotum.*

27) ἐπεὶ δέ. Leg. ἐπειδή, gravi asyndeto.

28) εἰσεκώμασεν. Idem verbum §. 314. 491.

29) ἐποιούμην δεινόν. Δεινὸν ποιεῖσθαι, *indignum aliquid ducere*, apud Thucyd. I. 1. c. 120. et alibi: at δεινὰ ποιεῖν, *indigna facere*, apud Demosth. pro Ctesiph. *L. Kusterus* de usu verborum mediorum, Sect. I. Num. 33. ubi de verbo ποιοῦμαι accurate et copiose disputat.

τί γὰρ θαυμαστὸν, ἀνθρώπους βιωτικοὺς [30]) καὶ δόξης τῆς 282 παρὰ τῶν πολλῶν ἐρῶντας καὶ χρημάτων ἕνεκα πάντα πράττοντας, ἁμαρτάνειν τοιαῦτα· ὅπουγε οἱ πάντων ἀπηλλάχθαι προσποιούμενοι [31]) τούτων, οὐδὲν ἄμεινον ἐκείνων διάκεινται, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν οὐρανίων τὸν ἀγῶνα ἔχοντες, ὡς περὶ πλέθρων γῆς [32]) ἢ ἑτέρου τινὸς τοιούτου τῆς βουλῆς αὐτοῖς προκειμένης, ἁπλῶς ἀνθρώπους ἀγελαίους [33]) λαβόντες ἐφιστᾶσι

---

30) *ἄνθρωποι βιωτικοὶ* non sunt homines *vitae servientes*, quibus verbis reddita sunt illa vocabula graeca in edit. Bengeliana; sed sunt *laici* et opponuntur clericis. Optime hoc docuit *Valesius* ad Euseb. H. E. VI, 3. T. II, p. 151 ed. *Heinich.* Verba Valesii haec sunt: „*Βιοῦν* Christiani scriptores dixerunt pro eo, quod est *secularem vitam agere*. Sic Epiphanius in haeresi Dositheorum et in haeresi 59., ut notavit vir doctissimus D. *Patavius* in cap. 5. miscellanearum exercitationum, quas ad calcem Juliani edidit. Quippe *βίος*, seculum est, ut praeter locos ibidem a Petavio citatos docet Chrysostomus in homilia 9. de eleemosyna et decem virginibus, *παρθένος ἀποταξαμένη τῷ βίῳ*. Sozomenus in libro VII, cap. penult. *Ζήνων δὲ ἔτι νέος ὤν, βίῳ καὶ γάμῳ ἀπαγορεύσας*. Hinc est, quod Chrysostomus in epistolam Pauli ad Romanos homilia 23. non longe ab initio *βιωτικοὺς* vocat homines saeculares, quos vulgo laicos dicimus, eosque a presbyteris distinguit et monachis. *Δεικνὺς ὅτι ταῦτα διατάττεται καὶ ἱερεῦσι, καὶ μοναχοῖς, οὐχὶ τοῖς βιωτικοῖς μόνον.*“ L.

31) *προσποιούμενοι. Προσποιοῦμαι* significat *assumo mihi*, inde, *simulo*. [Vid. Xenoph. Cyrop. II, 2, 1. extr. *προσεποιούμην ῥίπτειν*. §. 5. *ἐπὶ τοῖς προσποιουμένοις πλουσιωτέροις εἶναι, ἢ εἰσι*. Cf. Diodor. Sic. XV, 46. XIX, 6. Polyb. V, 25, 7. Aelian. V. H. VIII, 5. 1. Samuel. XXI, 13. et *Schleusner.* in Lex. in LXX. Intrpp. T. IV, p. 496. L.]

32) *πλέθρων γῆς. Ἰούγερον*, jugerum, habet plethra duo. *Hero περὶ εὐθυμετρικῶν*, apud B. de Montfaucon Palaeogr. libr. V, cap. 5. [*πλέθρον* erat mensura centum pedum, qua Graeci in dimetiendis intervallis utebantur. Centum pedum mensuram fuisse *πλέθρον* auctor est Suidas, qui *πλέθρον* explicat per *πλεθριαῖον διάστημα*, et addit, *ἔχει δὲ τὸ πλέθρον πόδας ρ'*. Jam quum Latini non haberent nomen plethrum, pro eo usi sunt in rebus Graecis narrandis nomine *jugerum*, quamvis illo non satis apto. Nam jugeri mensuram ducentos et quadraginta longitudinis pedes esse, dimidioque in latitudinem patere, diserte dicit Quintil. I, 10, 42. Jugerum autem posuerunt pro *πλέθρῳ* Plinius in Hist. Natur. XXXVI, 12. quocum cf. Herodot. II, 125. Lucretius III, 1001. Virgil. Aeneid. VI, 596. et Ovid. Metmph. IV, 457. coll. Homer. Odyss. λ, 576. Sic contra Graeci in exponendis rebus Romanis *πλέθρον* dixerunt pro jugero. Vid. Perizon. ad Aelian. V. H. III, 1. L.]

33) *ἀγελαίους. gregarios.* Proprie nimirum *ἀγελαῖος* dicitur de pecudibus *nondum subactis*, cujus rei auctor est Eustath. ad Odyss. υ, p. 1890, 43., explicans ille *βοῦν ἀγελαίην* per *ἀδάμαστον*. Usurpatur deinde metaphorice de rebus vilibus, trivialibus. Hoc vero significatu est proparoxytonon. Vid. *Hemsterhus.* ad Thom. Mag. p. 7. L.

πράγμασι τοιούτοις, ὑπὲρ ὧν καὶ τὴν ἑαυτοῦ κενῶσαι δόξαν,[34] *καὶ ἄνθρωπος γενέσθαι, καὶ δούλου μορφὴν λαβεῖν, καὶ ἐμπτυσθῆναι, καὶ ῥαπισθῆναι, καὶ θάνατον τὸν ἐπονείδιστον ἀποθανεῖν διὰ τῆς σαρκὸς οὐ παρῃτήσατο ὁ μονογενὴς τοῦ* 283 *Θεοῦ παῖς.*[35] *Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ἵστανται μόνον, ἀλλὰ*

---

34) *ἑαυτοῦ κενῶσαι δόξαν.* Ἑαυτὸν, dixit Apostolus Phil. II. cum verbis ἐκένωσεν et ἐταπείνωσεν. Cujus etiam reliqua verba verborumque ordinem nonnihil immutavit Dialogus.

35) *ἀποθανεῖν διὰ τῆς σαρκὸς οὐ παρῃτήσατο ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ παῖς.* **Naz. in Vita Basilii M.** *τί τούτου παραδοξότερον, θεὸν σταυρούμενον βλέπειν, καὶ τοῦτον μετὰ ληστῶν, καὶ ὑπὸ τῶν παριόντων γελώμενον, τὸν ἀνάλωτον καὶ τοῦ παθεῖν ὑψηλότερον;* **Ibi Scholiastes:** *τοῦτο δὲ εἴρηται, οὐχ ὅτι Θεὸς ἐσταυρώθη, κατὰ τοὺς θεοπασχίτας· ἀλλὰ τῷ λόγῳ τῆς ἀντιδόσεως, ὅτι Θεοῦ ἡ σταυρωθεῖσα σάρξ καὶ οὐχ ἑτέρου τινὸς πέφυκεν.* **Hoeschelius.** 1. Petr. 3, 18: *σαρκί.* Profundum hoc mysterium explicatur in brevi illa quidem sed festivissima oratiuncula, quae haud scio, an alibi excusa sit: quare collatis duobus MSS. emendatam damus: *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου, λόγος εἰς τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. εὐλόγησον, πάτερ. Εἴ τις εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος, ἀπολαυέτω τῆς καλῆς ταύτης πανηγύρεως. εἴ τις δοῦλος εὐγνώμων, εἰσελθέτω χαίρων εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου αὐτοῦ. εἴ τις ἔκαμε νηστεύων, ἀπολαβέτω νῦν δηνάριον. εἴ τις ἀπὸ πρώτης εἰργάσατο, δεχέσθω σήμερον τὸ δίκαιον ὄφλημα. εἴ τις μετὰ τὴν τρίτην ἦλθεν, εὐχαριστῶν ἑορτάσῃ. εἴ τι μετὰ τὴν ἕκτην ἔφθασε, μηδὲν ἀμφιβαλλέτω, καὶ γὰρ οὐδὲν ζημιοῦται. εἴ τις ὑστέρησεν εἰς τὴν ἐννάτην, προσελθέτω μηδὲν ἐνδοιάζων. εἴ τις εἰς μόνην ἔφθασεν τὴν ἑνδεκάτην, μὴ φοβηθῇ τὴν βραδυτῆτα. Φιλότιμος γὰρ ὢν ὁ δεσπότης δέχεται· καὶ τὸν ἔσχατον, καθάπερ τὸν πρῶτον, ἀναπαύει, τὸν τῆς ἑνδεκάτης, ὡς τὸν ἐργασάμενον ἀπὸ τῆς πρώτης. καὶ τὸν ὕστερον ἐλεεῖ, καὶ τὸν πρῶτον θεραπεύει· κἀκείνῳ δίδωσι, καὶ τούτῳ χαρίζεται. καὶ τὰ ἔργα δέχεται, καὶ τὴν πίστιν ἀσπάζεται, καὶ τὴν γνώμην τιμᾷ, καὶ τὴν προαίρεσιν ἐπαινεῖ. Οὐκοῦν εἰσέλθετε πάντες εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ πρῶτοι καὶ δεύτεροι τὸν μισθὸν ἀπολάβετε. πλούσιοι καὶ πένητες, μετ' ἀλλήλων χορεύσατε πνευματικῶς· ἐγκρατεῖς καὶ ῥάθυμοι, τὴν ἡμέραν τιμήσατε· νηστεύσαντες καὶ μὴ νηστεύσαντες, εὐφράνθητε σήμερον. ἡ τράπεζα γέμει, τρυφήσατε πάντες· ὁ μόσχος πολὺς, μηδεὶς ἐξέλθοι πεινῶν. πάντες ἀπολαύσατε τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος. Μηδεὶς θρηνείτω πενίαν, ἐφάνη γὰρ ἡ κοινὴ βασιλεία· μηδεὶς ὀδυρέσθω πταίσματα, συγγνώμη γὰρ ἐκ τοῦ τάφου ἀνέτειλεν. μηδεὶς φοβείσθω τὸν θάνατον· ἠλευθέρωσε γὰρ ἡμᾶς, τοῦ δεσπότου ὁ θάνατος; ἔσβεσεν αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενος. ἐκόλασεν τὸν ᾅδην ὁ κατελθὼν εἰς τὸν ᾅδην. καὶ ἐπίκρανε τὸν γευσάμενον ΤΗΣ ΣΑΡΚΟΣ αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο προλαβὼν Ἡσαΐας ἐβόησεν· ὁ ᾅδης, φησὶν, ἐπικράνθη συναντήσας σοὶ κάτω. ἐπικράνθη, καὶ γὰρ ἐνεκρώθη. ἐπικράνθη, καὶ γὰρ καθῃρέθη. ἐπικράνθη, καὶ γὰρ ἐνεπαίχθη. ἔλαβε σῶμα, καὶ Θεῷ περιέτυχεν· ἔλαβε γῆν, καὶ συνήντησεν οὐρανόν· ἔλαβεν ὅπερ ἔβλεπε, καὶ πέπτωκεν ὅθεν οὐκ ἔβλεπεν. ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου, ᾅδη, τὸ νῖκος. Ἀνέστη χριστὸς, καὶ σὺ καταβέβλησαι. ἀνέστη χριστὸς, καὶ πεπτώκασι δαίμονες. ἀνέστη χριστὸς, καὶ χορεύουσιν ἄγγελοι. ἀνέστη χριστὸς, καὶ ζωὴ πολιτεύεται. ἀνέστη χριστὸς, καὶ νεκρὸς οὐδεὶς ἐπὶ*

καὶ ἕτερα προστιθέασιν ἀτοπώτερα. οὐ γὰρ τοὺς ἀναξίους ἐγκρίνουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπιτηδείους ἐκβάλλουσιν. Ὥσπερ γὰρ δέον ἀμφοτέρωθεν [36]) λυμήνασθαι [37]) τῆς ἐκκλησίας τὴν ἀσφάλειαν, ἢ ὥσπερ οὐκ ἀρκούσης τῆς προτέρας προφάσεως ἐκκαῦσαι τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν, οὕτω τὴν δευτέραν συνῆψαν, οὐχ ἧττον οὖσαν χαλεπήν· καὶ γὰρ ἐξ ἴσης οἶμαι εἶναι δεινὸν, τό τε τοὺς χρησίμους ἀπείργειν καὶ τὸ τοὺς ἀχρείους εἰσωθεῖν· καὶ τοῦτο δὴ γίνεται, ἵνα μηδαμόθεν παραμυθίαν εὑρεῖν μηδὲ ἀναπνεῦσαι δυνηθῇ τοῦ Χριστοῦ τὸ ποίμνιον. Ταῦτα οὐ μυρίων ἄξια σκηπτῶν; ταῦτα οὐ γεέννης σφοδρο- 284 τέρας, οὐ ταύτης μόνον τῆς ἠπειλημένης ἡμῖν; ἀλλ᾽ ὅμως ἀνέχεται καὶ φέρει τὰ τοσαῦτα κακὰ, ὁ μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν καὶ ζῆν. Πῶς ἄν τις αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν θαυμάσειε; [38]) πῶς ἂν ἐκπλαγείη τὸν ἔλεον; Οἱ τοῦ Χριστοῦ τὰ τοῦ Χριστοῦ διαφθείρουσιν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων μᾶλλον· ὁ δὲ ἀγαθὸς ἔτι χρηστεύεται, καὶ εἰς μετάνοιαν καλεῖ. Δόξα σοὶ, Κύριε, δόξα 285 σοί. Πόσης φιλανθρωπίας ἄβυσσος παρὰ σοί! πόσης [39]) ἀνεξικακίας πλοῦτος! Οἱ, διὰ τὸ ὄνομα τὸ σὸν, ἐξ εὐτελῶν καὶ

μνήματος. χριστὸς γὰρ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο. αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Interpretationem Latinam hujusmodi locis non semper addi putamus oportere. Gnava juventus, disce remoto cortice nare. [Quod ad ea attinet, quae in sequentibus dicit Chrysostomus, nimirum dignos sacerdotes saepius a munere suo remotos, indignos ad munus sacerdotale adscitos esse, non inepte **Ritterus** l. l. p. 268. monuit haecce: „*Dieses Uebel brachten recht eigentlich die Arianer in die Kirche, welche unter allerlei Vorwänden die orthodoxen Bischöfe absetzten oder vertrieben, um Creaturen von ihrer Parthei einzuschieben.*“ Confirmat hanc sententiam exemplo Eustathii, episcopi Antiocheni, qui teste Theodoreto H. E. I, 21. incestus accusatus jussu Constantini Magni in exilium mittebatur. *L.*]

36) ἀμφοτέρωθεν λυμαίνεσθαι. Gravissima querela. §. 215.

37) λυμήνασθαι. De verbo λυμαίνεσθαι seq. accusativo vid. **Matthiae** Gr. maj. §. 415. p. 760. p. 391. p. 718. **Bornemann** ad Xenoph. Cyropaed. VI, 3, 24. Cf. Actor. VIII, 3. Sirac. XXVIII, 23. Diod. Sic. I, 6. **Matthaei** l. l. Tom. I, p. 1. n. 5. *L.*

38) αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν θαυμάσειε. Θαυμάζω cum Genitivo junctum, in malam partem accipitur: cum *accusativo*, in bonam. §. 345. Habet hic locus pium et varium πάθος.

39) πόσης — πόσης. Parisina editio: πόση — πόσος. consentit vetus interpres, et in πόσος Augustanus. Epitheton modo Genitivi, modo alterius casus substantivo respondet: sic, τοσούτων πραγμάτων ὄγκον, §. 379. et τοσοῦτον πραγμάτων ὄγκον. §. 624.

ἀτίμων ἔντιμοι καὶ περίβλεπτοι γεγονότες, τῇ τιμῇ κατὰ τοῦ τετιμηκότος [40]) κέχρηνται, καὶ τολμῶσι τὰ ἀτόλμητα, καὶ ἐνυβρίζουσιν εἰς τὰ ἅγια, τοὺς σπουδαίους ἀπωθούμενοι καὶ ἐκβάλλοντες, ἵνα ἐν ἠρεμίᾳ πολλῇ, καὶ μετὰ ἀδείας τῆς ἐσχάτης 286 οἱ πονηροὶ πάντα, ὅσαπερ ἂν ἐθέλωσιν, ἀνατρέπωσι. Καὶ τούτου δὲ τοῦ δεινοῦ τὰς αἰτίας εἰ θέλεις μαθεῖν, ὁμοίας ταῖς προτέραις εὑρήσεις. τὴν μὲν γὰρ ῥίζαν καὶ (ὡς ἄν τις εἴποι) μητέρα [41]) μίαν ἔχουσι, τὴν βασκανίαν· αὐταὶ [42]) δὲ οὐ μιᾶς 287 εἰσιν ἰδέας, ἀλλὰ διεστήκασιν. Ὁ μὲν γὰρ, ἐπειδὴ νέος ἐστὶν, ἐκβαλλέσθω, φησίν· ὁ δὲ, ἐπειδὴ κολακεύειν οὐκ οἶδεν· ὁ δὲ, ἐπειδὴ τῷ δεῖνι προσέκρουσεν· καὶ ὁ μὲν, ἵνα μὴ ὁ δεῖνα [43]) λυπῆται, τὸν μὲν ὑπ' αὐτοῦ [44]) δοθέντα ἀποδοκιμασθέντα, τοῦτον δὲ ἐγκεκριμένον ὁρῶν· ὁ δὲ, ἐπειδὴ χρηστός ἐστι καὶ ἐπιεικής· [45]) ὁ δὲ, ἐπειδὴ τοῖς ἁμαρτάνουσι φοβερός· [46]) ὁ δὲ, δι' ἄλλην αἰτίαν τοιαύτην· οὐδὲ γὰρ ἀποροῦσι προφάσεων, ὅσων ἂν ἐθέλωσιν. Ἀλλὰ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὄντων [47])

---

40) τετιμηκότος. Frequenter Participium, epitheton, paraphrasis, nominis loco, ponitur, ex re praesenti sumtum. §. 304. 506. 509. Conf. Rom. VII. 13. idque, ubi sermo est de Deo, ad εὐλάβειαν facit, et ad δεινότητα. §. 123. 355. 520. Confer Rom. VIII. 37.

41) ῥίζαν καὶ, ὡς ἄν τις εἴποι, μητέρα. Haec nomina, ῥίζα, et μήτηρ, et ἀρχὴ, et αἰτία, et πηγὴ, et σπέρμα, et ζύμη, vel singula, vel varie inter se conjuncta, plurimis serviunt loquendi modis, *originem* significantibus. Formula, ὡς ἄν τις εἴποι, ad μητέρα, non etiam ad ῥίζαν ponitur, quia in μητέρα catachresis major inest, quamvis apta.

42) αὐταί. Communiter, αὗται. sed αὐταὶ postulat antitheton aetiologiam sustinens. nam cum illis causis, quas §. 273. 278. enumeravit, cur multi indignos sumant, hae causae, cur iidem multi dignos ejiciant, non in eo conveniunt, quod eandem habeant *radicem*, invidiam; sed quod *ipsae* aeque sint variae. Sic quoque §. 320. αὐτὴ scribendum, non αὕτη.

43) ὁ δεῖνα. Vid. **Brunck.** ad Aristoph. Lys. v. 921. Aves. 648. *L.*

44) ὑπ' αὐτοῦ. *Αὐτοῦ* est reciprocum, ut saepe. et sic tamen esse scribendum, non αὐτοῦ, π non mutata in φ ostendit.

45) χρηστὸς καὶ ἐπιεικής. *Synesius* epist. 67. Τοῦτο (τὸ πρᾷον εἶναι) ἤδη καὶ λοιδόρημα γέγονεν ὑπὸ τῶν ἀξιούντων ἱερωσύνην προστάτιν εἶναι ἀνθρώποις καὶ πολυπράγμονα.

46) τοῖς ἁμαρτάνουσι φοβερός. *Levitarum portio Deus. nesciunt suis parcere, qui nihil suum norunt: quoniam sanctis omnia Deus est.* Epist. 56. apud Ambrosium. Vid. Deut. 33, 9.

47) τὸ πλῆθος τῶν ὄντων. Vet. int. *multitudinem clericorum:* recte. εἶναι hic absolute de munere dicitur, ut γενέσθαι *fieri.* §. 270. Docet hic locus, numerum antistitum olim non fuisse fixum; de multitudine autem eorum non injustam fuisse populi querelam,

ἐστὶν αὐτοῖς αἰτιᾶσθαι,[48]) ὅτ' ἂν μηδὲν ἔχωσιν ἕτερον· καὶ τὸ μὴ δεῖν ἀθρόως εἰς ταύτην ἀνάγεσθαι τὴν τιμὴν, ἀλλ' ἠρέμα καὶ κατὰ μικρόν· καὶ ἑτέρας, ὅσας ἂν βούλωνται, δύναιντ' ἂν αἰτίας εὑρεῖν. Ἐγὼ δέ σε ἡδέως ἐνταῦθα ἐρήσομαι, 288 τί οὖν δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ποιεῖν τοσούτοις μαχόμενον πνεύμασι; πῶς πρὸς τοσαῦτα στήσεται κύματα; πῶς πάσας ταύτας ἀπώσεται τὰς προσβολάς; Ἂν μὲν γὰρ ὀρθῷ λογισμῷ 289 τὸ πρᾶγμα διαθῆται, ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς αἱρεθεῖσιν ἅπαντες· καὶ πρὸς φιλονεικίαν τὴν ἐκείνου πράττουσιν ἅπαντα, στάσεις καθ' ἑκάστην ἐμβάλλοντες τὴν ἡμέραν, καὶ σκώμματα μυρία τοῖς αἱρεθεῖσιν ἐπιτιθέντες, ἕως ἂν ἢ τούτους ἐκβάλωσιν ἢ τοὺς αὐτῶν εἰσαγάγωσιν. καὶ γίγνεται παραπλήσιον, οἷον ἂν εἴτις κυβερνήτης[49]) ἔνδον ἐν τῇ νηῒ τῇ πλεούσῃ πειρατὰς ἔχοι συμπλέοντας, καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς ναύταις καὶ τοῖς ἐπιβάταις συνεχῶς καὶ καθ' ἑκάστην ἐπιβουλεύοντας ὥραν. Ἂν δὲ τὴν πρὸς ἐκείνους χάριν προτιμήσῃ τῆς αὐ- 290 τοῦ σωτηρίας, δεξάμενος οὓς οὐκ ἔδει, ἕξει μὲν τὸν Θεὸν ἀντ' ἐκείνων ἐχθρὸν, οὗ τί γένοιτ' ἂν χαλεπώτερον; καὶ τὰ πρὸς ἐκείνους δὲ αὐτῷ δυσκολώτερον ἢ πρότερον διακείσεται, πάντων συμπραττόντων ἀλλήλοις, καὶ τούτων[50]) μᾶλλον ἰσχυρῶν γιγνομένων. ὥσπερ γὰρ ἀγρίων ἀνέμων ἐξ ἐναντίας προσπε-

---

ex *Gregorii Naz.* apologetico apparet. nam antistites propemodum plures auditoribus scribens, addit, ὥστε ἐμοί γε δοκοῦσι, προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ τοῦ κακοῦ, μηδὲ ἔχειν λοιπὸν ὧν ἄρξουσι. *Basilius M.* θεολόγος δὲ πᾶς ὁ καὶ μυρίαις κηλῖσι τὴν ψυχὴν στιγματίσας. Igitur non quaevis multitudo doctorum, sed bonorum vera conjunctio prodest. Hodie ecclesia potius paucitate laborat. [τὸ πλῆθος τῶν ὄντων nunquam esse potest clericorum multitudo, imo significat *opum copiam*, ita, ut sensus sit: Alia si πρόφασις iis non est in promtu, sumunt eam a divitiis eorum, qui ad munus episcopi adspirant. *L.*]

48) *αἰτιᾶσθαι.* Alii, αἰτιάσασθαι. Mox ἀλλὰ post ἕτερον deest in *Savil.* et aliquot Mss. In Morell. vero et aliis legitur. *Montef.*

49) *κυβερνήτης.* Artemidorus lib. I. Onirocrit. cap. 37. ἄρχει δὲ περινέου μὲν ὁ τοίχαρχος, τοιχάρχου δὲ ὁ πρωρεὺς, πρωρέως δὲ ὁ κυβερνήτης, κυβερνήτου δὲ ὁ ναύκληρος. Hinc locus Pollucis libri I. cap. 9, apud Suidam quoque mutilus, restitui potest, hoc modo: ὁ δὲ τοίχαρχος ἄρχει περινέου λέγοιτ' ἂν καὶ τοίχων ἄρχων. *Hoeschelius.*

50) *τούτων*, **his praevalescentibus.** *His*, quos perversis concedens, admiserit. [*Hasselbachius* legendum censet καὶ τούτῳ μᾶλλον. et vertit: *Auch gegen jene wird seine Lage schwieriger, als früher, wenn Alle mit einander zusammenwirken, und dadurch stärker werden. L.*]

σόντων, τὸ τέως ἡσυχάζον πέλαγος μαίνεται ἐξαίφνης καὶ κορυφοῦται, 51) καὶ τοὺς ἐμπλέοντας 52) ἀπόλλυσιν· οὕτω καὶ ἡ τῆς ἐκκλησίας γαλήνη, δεξαμένη φθόρους ἀνθρώπους, 53) ζάλης καὶ ναυαγίων πληροῦται πολλῶν.

291 XVI. Ἐννόησον οὖν, ὁποῖόν τινα 1) εἶναι χρὴ τὸν πρὸς τοσοῦτον μέλλοντα ἀνθέξειν χειμῶνα, καὶ τοσαῦτα κωλύματα 292 τῶν κοινῇ 2) συμφερόντων διαθήσειν καλῶς. Καὶ γὰρ καὶ σεμνὸν 3) καὶ ἄτυφον, καὶ φοβερὸν καὶ προσηνῆ, καὶ ἀρχικὸν

---

51) *κορυφοῦται*. Dicitur hoc verbum proprie de undis increscentibus. Cf. Iliad. IV, 426.

— *ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας*
Κυρτὸν ἐὸν κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' ἁλὸς ἄχνην. L.

52) *ἐμπλέοντας*. Ita *Ducaeus*, melius quam *Savil.* *πλέοντας*. *Hughes.*

53) *φθόρους ἀνθρώπους*. *Φθόρος*, *substantivo nomine*, *ὄλεθρος*, *et λοιμὸς Graecis* homo perniciosus *dicitur*, *ut Latinis* pernicies, pestis, et sceleratus, scelus. *Chrysost. Homil.* 6. *in Ep. ad Ephes.* *φθόροι δὲ καὶ μυρίων γέμοντες κακῶν εἰσεπήδησαν εἰς τὰς ἐκκλησίας. Hoeschelius. Aristoph. Equ. V.* 1143. *ὦ φθόρε*, *i. e.* *ὄλεθρε*, *φθοροποιέ*. *Thirlby.* [Vid. *Passow.* in Lex. h. v. *L.*]

1) *ὁποῖόν τινα*. Pleonasmus Atticus. [Cf. Xenoph. Cyrop. II, 3, 6. *ὁποῖός τις ἂν ὦ*, Anabas. III, 1. 10. *ὁποῖόν τί ἐστι τὸ τοιοῦτον ὄναρ ἰδεῖν. L.*]

2) *κοινῇ*. Adverbiis, quae non sunt facta ex Dativo foeminini generis, jota non adscribitur, ut *πάντη*, *εἰκῆ*· adscribitur iis, quae sunt ex dativo, ut *ἰδίᾳ*, *δημοσίᾳ*, *κοινῇ*.

3) *σεμνὸν — ἥμερον*. Egregia *σύνθετα*. *ἀρχικὸν* interpretati sumus, *imperiosum*, *ἀδούλωτον* *contumacem*: nam Latinum utrumque *μέσον* est. *Ἀδέκαστον abstinentem* cur illum esse oporteat, patet ex illo Ecclesiastici: *Ξένια καὶ δῶρα ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς σοφῶν· καὶ ὡς φιμὸς ἐν στόματι ἀποτρέπει ΕΛΕΓΜΟΥΣ*. cap. 20, 29. Sic enim habet Chrysostomus Homil. 18. in Ep. ad Hebr. ubi *Mutianus Scholasticus* *φιμὸς* reddit *cucurba*, id est, lorum. Confer *Voss.* de vitiis serm. in *Cucurba*. Apud Vulgatum hodie legitur, *et quasi mutus in ore*. [*σεμνὸς ἀνὴρ* est, quod nos dicimus, *ein gesetzter, verständiger Mann*. Postulat hanc *σεμνότητα* ipse Paulus a diaconis 1. Tim. III, 8. *διακόνους (δεῖ εἶναι) σεμνοὺς, μὴ διλόγους* etc. Vid. *Heydenreich.* ad h. l. — *ἄτυχος*, *ab omni fastu alienus*. Aelian. V. H. II, 20. *εἰρήσεται δ' οὖν αὐτοῦ καὶ πάνυ πρᾶον, καὶ ἄτυφον, ὃ μέλλω λέγειν*. — *φοβερὸς*, vitae honestate et morum integritate *timorem injiciens*. Favorin. *φοβερός· ὁ φόβον ἐμποιῶν*. — *προσηνής*, *lenis*, Hesych. *προσηνὴς*, *προσφιλής*. Cf. *Schleusner.* in Lex. LXX. Intrpt. s. h. v. — *ἀρχικὸς*, ad *regendum aptus*; cadit sane hoc epitheton in episcopum. Apud scriptores profanos dicitur de regibus imprimis et imperatoribus. Vid. Xenoph. Anab. II, 6, 5. Memorr. II, 1, 7. — *κοινωνικός*, occurrit idem epitheton 1. Timoth. VI, 18., ubi explicatur ab ipso Chrysostomo per *ὁμιλητικὸς*, *προσηνὴς*, et a Theodoreto per *ἄτυφον ἦθος ἔχων*. — *ἀδέκαστος*, *qui munerum splendore non excaecatur*; *incorruptus*: Imprimis dicitur de judicibus. Vid. Aelian. V. H. I, 34. — *καὶ τα-*

καὶ κοινωνικὸν, καὶ ἀδέκαστον καὶ θεραπευτικὸν, καὶ ταπεινὸν καὶ ἀδούλωτον, καὶ σφοδρὸν καὶ ἥμερον εἶναι δεῖ· ἵνα πρὸς ἅπαντα ταῦτα εὐκόλως μάχεσθαι δύνηται, καὶ τὸν ἐπιτήδειον μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας, κἂν ἅπαντες ἀντιπίπτωσι, παράγειν, καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον μετὰ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας, κἂν ἅπαντες συμπνέωσι, μὴ προσίεσθαι, ἀλλ' εἰς ἓν μόνον ὁρᾶν, τῆς ἐκκλησίας τὴν οἰκοδομὴν, καὶ μηδὲν πρὸς ἀπέχθειαν ἢ χάριν ποιεῖν.

Ἆρά σοι δοκοῦμεν εἰκότως παρῃτῆσθαι τοῦ πράγματος 293 τούτου τὴν διακονίαν; καί τοί γε οὔπω πάντα διῆλθον πρὸς σὲ, ἔχω γὰρ καὶ ἕτερα λέγειν. ἀλλὰ μὴ ἀποκάμῃς ἀνδρὸς φίλου καὶ γνησίου, βουλομένου σε πείθειν, [4]) ὑπὲρ ὧν ἐγκαλεῖς, ἀνεχόμενος. Οὐδὲ γὰρ πρὸς τὴν ἀπολογίαν σοὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ταῦτα χρήσιμά ἐστι [5]) μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τοῦ πράγματος τὴν διοίκησιν τάχα οὐ μικρὸν συμβαλεῖται κέρδος. Καὶ 294 γὰρ ἀναγκαῖον, τὸν μέλλοντα ἐπὶ ταύτην ἔρχεσθαι τοῦ βίου τὴν ὁδὸν, πρότερον ἅπαντα διερευνησάμενον καλῶς, οὕτως ἅψασθαι τῆς διακονίας. τί δήποτε; ὅτι εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο, τὸ γοῦν μὴ ξενοπαθεῖν, ἡνίκα ἂν ταῦτα προσπίπτῃ, περιέσται πάντα εἰδότι σαφῶς. [6]) Βούλει οὖν ἐπὶ τὴν τῶν χηρῶν προ- 295 στασίαν ἴωμεν πρότερον, ἢ τὴν τῶν παρθένων κηδεμονίαν, [7]) ἢ τοῦ δικαστικοῦ μέρους [8]) τὴν δυσχέρειαν; καὶ γὰρ ἐφ' ἑκάστου τούτων διάφορος ἡ φροντὶς, καὶ τῆς φροντίδος μείζων ὁ φόβος. Καὶ πρῶτον, ἵνα ἀπὸ τοῦ τῶν ἄλλων εὐτελεστέρου 296 δοκοῦντος εἶναι ποιησώμεθα τὴν ἀρχὴν, ἡ τῶν χηρῶν θερα-

---

πεινὸν καὶ ἀδούλωτον, bene haec sibi opponuntur, *demüthig und doch nicht sclavisch.* — σφοδρὸς καὶ ἥμερος, *ernst und doch gelind*, ἥμερος nimirum dicitur proprie de animalibus, et opponitur ἄγριος. Vid. Xenoph. Cyrop. I, 3, 6. *L.*]

4) πείθειν. Eodem sensu verbum hoc ponitur §. 55. 118. 462.

5) ἔστι — συμβαλεῖται. Lectio media. unde alii ἔσται — συμβαλεῖται. alii: ἔστι — συμβάλλεται.

6) εἰδότι σαφῶς. Sensus: Hoc certe lucrum habebit, qui omnia bene perspexerit, ut novi aliquid, haec cum acciderint, sibi non putet accidisse. *L.*

7) κηδεμονίαν. Vid. hac de re *Schroeckh's christl. K. G.* Tom. X, p. 268 sq. *L.*

8) τοῦ δικαστικοῦ μέρους τὴν δυσχέρειαν. Jam sub ethnicorum imperatorum imperio jurisdictionem celebrabant episcopi Christiani. Serius ab ipsis imperatoribus iis haec provincia demandabatur. Prolixius de hac re exposuit *Schroeckh.* l. l. Tom. VIII, p. 33 sqq. *L.*

πεία, δοκεῖ μὲν μέχρι τῆς τῶν χρημάτων δαπάνης τοῖς ἐπιμελουμένοις αὐτῶν παρέχειν φροντίδα· [9]) τὸ δὲ οὐ τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλὰ πολλῆς δεῖ κἀνταῦθα τῆς ἐξετάσεως, ὅτ' ἂν αὐ-
297 τὰς καταλέγειν δέῃ· ὡς τό γε ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν αὐτὰς ἐγγράφεσθαι, [10]) μυρία εἰργάσατο δεινά. Καὶ γὰρ οἴκους διέφθειραν [11]) καὶ γάμους διέσπασαν, καὶ ἐπὶ κλοπαῖς πολλάκις καὶ καπηλείαις, [12]) καὶ ἕτερα τοιαῦτα [13]) ἀσχημονοῦσαι ἑάλω-

---

9) *παρέχειν φροντίδα.* **Cramerus** l. l. ad h l. pag. 108 haec scripsit: „*Es gehörte vordem unter die Pflichten der Bischöfe, für die Erhaltung der Armen und vornehmlich der Wittwen zu sorgen. Dazu waren die Schätze der Kirche gewidmet. Man kann davon weitläufiger des* **Fra Paolo traité des benefices** *nachsehen, welches* **Amelot de la Houssaie** *mit schönen Anmerkungen herausgegeben hat.*" Numerus ejusmodi viduarum ab ecclesiis singulis alendarum saepius permagnus erat. Cf. Euseb. H. E. VI, 43. qui narrat, sub Cornelio, episcopo Romano, fuisse Romae χήρας σὺν θλιβομένοις ὑπὲρ τὰς χιλίας πεντακοσίας, et animadvertit ad hunc locum **Valesius** T. II, p. 273. „Johannes Chrysostomus in homil. 67. in Matthaeum ait, ecclesiam Antiochenam sua aetate, tametsi mediocres reditus possideret, plus quam tria millia viduarum et virginum aluisse quotidie, praeter hospites leprosos et vinctos." *L.*

10) *ἐγγράφεσθαι.* Vetus interpres: *ecclesiasticis Brevibus adscribuntur.* Catalogum denotat *Brevis* vel *Breve*. Vide *Laurentii Bauckii* Notas ad Taxam Cancell. Apost. p. 317. [*ἐγγράφεσθαι*, referre in catalogum viduarum publicis sumtibus alendarum. Paulus, qui utitur hac de re verbo καταλέγειν 1. Timoth. V, 9., ipse etiam curam et sollicitudinem suadet in eligendis viduis Timotheo suo. De his viduis, quae etiam πρεσβύτιδες, πρεσβύτεραι, πρεσβυτερίδες vocabantur, scribit Tertullian. de vel. virgin. cap. 9. haecce: „*Ad quam sedem (viduarum) praeter annos LX non tantum univirae, i. e. nuptae aliquando, eliguntur, sed et matres, et quidem educatrices filiorum; scilicet ut experimentis omnium affectuum structae facile norint ceteras et consilio et solatio juvare, et ut nihilominus ea decucurrerint, per quae foemina probari potest.*" Hieronym. ad Nepotian. „*Multas anus alit ecclesia, quae officium aegrotanti praestant, et beneficium accipiunt ministrando.*" Vocabantur hae viduae, quia in album seu matriculam nomina earum referebantur, *matriculariae.* Vid. Dionys. Exig. in versione Canon. XI, Conc. Laodic. „*Mulieres, quae apud Graecos Presbyterae appellantur*, apud nos autem viduae seniores, univirae et matriculariae nominantur. *L.*]

11) *οἴκους διέφθειραν.* Id scilicet postea fecerunt, quam adscriptae essent. Phrasis, οἴκους διέφθειραν, late patet. οἰκοφθόρος, alias *decoctor*, Hesychio *moechus*. Et quos Ignatius οἰκοφθόρους vocat, ad Eph. §. 16. apud paraphrasten ejus sunt οἱ τοὺς ἀνθρωπίνους οἴκους διαφθείροντες· Isaaco Vossio, *qui in aliorum liberos contra naturam peccant.* [Vid. **Pearson.** Annott. in Epp. Ignatii. Tom. II, pag. 254. ed. *Frey. L.*] Hoc loco viduae *domos corrumpere* dici videntur, quae juventutem ingenuam ad turpes amores pelliciunt.

12) *καπηλείαις.* Quaestu promercali quocunque, vel etiam lenonino. [*Καπηλεῖαι* sunt quaestus *cauponii.* Est nimirum

σαν. 14) τὸ δὲ τὰς τοιαύτας ἀπὸ τῶν τῆς ἐκκλησίας τρέφε- 298 σθαι χρημάτων, καὶ παρὰ Θεοῦ τιμωρίαν καὶ παρὰ ἀνθρώπων φέρει τὴν ἐσχάτην κατάγνωσιν, καὶ τοὺς εὖ ποιεῖν βουλομένους ὀκνηροτέρους καθίστησι. τίς γὰρ ἂν ἕλοιτό ποτε, ἃ τῷ Χριστῷ προσετάχθη δοῦναι χρήματα, ταῦτα ἀναλίσκειν εἰς τοὺς τὸ τοῦ Χριστοῦ διαβάλλοντας ὄνομα; Διὰ ταῦτα 299 πολλὴν δεῖ καὶ ἀκριβῆ ποιεῖσθαι τὴν ἐξέτασιν, ὥστε μὴ μόνον τὰς εἰρημένας, ἀλλὰ μηδὲ τὰς ἑαυταῖς ἐπαρκεῖν δυναμένας τὴν τῶν ἀδυνάτων λυμαίνεσθαι τράπεζαν. Μετὰ δὲ τὴν 300 ἐξέτασιν ταύτην, ἑτέρα διαδέχεται φροντὶς οὐ μικρά, ἵνα αὐταῖς τὰ τῆς τροφῆς ἀθρόως, ὥσπερ ἐκ πηγῶν, ἐπιῤῥέῃ καὶ μὴ διαλιμπάνῃ ποτέ. Καὶ γὰρ ἀκόρεστόν πως κακὸν ἡ ἀκούσιος πενία, καὶ μεμψίμοιρον, 15) καὶ ἀχάριστον· καὶ δεῖ πολλῆς μὲν τῆς συνέσεως, πολλῆς δὲ τῆς σπουδῆς, ὥστε αὐτῶν ἐμφράττειν τὰ στόματα, πᾶσαν ἐξαιροῦντα κατηγορίας πρόφασιν. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ, ὅτ᾽ ἄν τινα ἴδωσι χρημάτων κρείτ- 301 τονα, εὐθέως αὐτὸν ἐπιτήδειον εἶναι πρὸς ταύτην ἀποφαίνονται τὴν οἰκονομίαν· ἐγὼ δὲ οὐχ ἡγοῦμαί ποτε ταύτην αὐτῷ τὴν μεγαλοψυχίαν ἀρκεῖν μόνην, ἀλλὰ δεῖ μὲν αὐτὴν 16) πρὸ τῶν ἄλλων (χωρὶς γὰρ ταύτης λυμεὼν 17) ἂν εἴη μᾶλλον ἢ

καπηλεία proprie eorum, qui in foro desident, ut quae ab aliis importentur, vel quae a sellulariis in ipsa urbe fabricentur, emant et vendant, quales homines fere *cociones* dicuntur. Vid. *Salmas. de usuris* p. 335 seq. et p. 510. Jam quum caupones plerumque turpis lucri sint studiosissimi, hinc notat *καπηλεία* per metaphoram quaestum quemcunque non omnino honestum. Cf. Plato de republ. II, 371. Polit. p. 260 c. De Legg. VIII, p. 849 d. et *Valckenar.* post *oratt. Hemst. et Valckenar.* etc. p. 409 sqq. *L.*]

13) *ἕτερα τοιαῦτα.* Lectio media, unde alii *ἑτέροις τοιούτοις* alii, *πρὸς ἕτερα τοιαῦτα.* sic *πολλὰ τοιαῦτα ἀσχημονεῖν.* §. 486.

14) *ἑάλωσαν.* Saepe hoc verbum, subaudito pronomine reciproco, sub forma neutra passivam vim habet. §. 217. 225. 451. 580. [Cf. Lucian. Charon. §. 13. *Κροῖσον ἁλῶναι ὑπὸ Κύρου.* Vid. de hoc verbo *Viger.* p. 179. ibique *Hoogeveen.* et *Fischer. ad Wellerum.* III, p. 26 sqq. *L.*]

15) *μεμψίμοιρος*, vid. de hoc voc., quod *querulum* notat, Intpp. ad Lucian. Tim. §. 43. *L.*

16) *δεῖ μὲν αὐτὴν — ζητεῖν.* Sinceram hanc lectionem habet editio prima. *αὐτὴν* pendet e *κεκτημένας.* Tota oratio suavissime suspensa, usquedum *ἀνεξικακίαν* ipsam appellat. [*Hasselbach.* scribendum duxit: *δεῖ μὲν αὐτὴν πρὸ τῶν ἄλλων*, et paulo post: *μετὰ μὲν ταύτην.* At verba tali medela non indigere videntur. *L.*]

17) *λυμεών*, *perditor.* Xenoph. Hier. VI, 6. *φόβος, τῶν ἡδέων λυμεών.* Diodor. Sic. Tom. IV, p. 201. ed. Bipont. *λυμεὼν καὶ προδότης τῆς Ἑλλάδος.* Suidas: *λυμεών, ὁ φθορεύς.* Cf. 4. Maccab. LVIII, 8. et Schol. Soph. Ajac. v. 573. *L.*

προστάτης, καὶ λύκος ἀντὶ ποιμένος) μετὰ δὲ αὐτῆς καὶ ἑτέραν ζητεῖν εἰ κεκτημένος τυγχάνοι. Αὕτη δέ ἐστιν ἡ πάντων αἰτία [18]) ἀνθρώποις τῶν ἀγαθῶν, ἀνεξικακία, ὥσπερ εἴς τινα εὔδιον λιμένα ὁρμίζουσα καὶ παραπέμπουσα [19]) τὴν ψυχήν.
302 Τὸ γὰρ τῶν χηρῶν γένος καὶ διὰ τὴν πενίαν, καὶ διὰ τὴν φύσιν ἀμέτρῳ τινὶ κέχρηνται παῤῥησίᾳ (οὕτω γὰρ ἄμεινον εἰπεῖν) καὶ βοῶσιν ἀκαίρως, καὶ αἰτιῶνται μάτην, καὶ ἀποδύρονται [20]) ὑπὲρ ὧν χάριν εἰδέναι ἐχρῆν, καὶ κατηγοροῦσιν ὑπὲρ ὧν ἀποδέχεσθαι ἔδει. καὶ δεῖ τὸν προεστῶτα ἅπαντα φέρειν γενναίως, καὶ μήτε πρὸς τὰς ἀκαίρους ἐνοχλήσεις, μήτε πρὸς
303 τὰς ἀλόγους παροξύνεσθαι μέμψεις. Ἐλεεῖσθαι [21]) γὰρ ἐκεῖνο τὸ γένος, ὑπὲρ ὧν δυστυχοῦσιν, οὐχ ὑβρίζεσθαι, δίκαιον· ὡς [22]) τόγε ἐπεμβαίνειν αὐτῶν ταῖς συμφοραῖς, καὶ τῇ διὰ τὴν πενίαν ὀδύνῃ τὴν ἀπὸ τῆς ὕβρεως προστιθέναι, τῆς ἐσχάτης
304 ὠμότητος ἂν εἴη. Διὰ τοῦτο καί τις ἀνὴρ σοφώτατος, [23]) εἴς τε τὸ φιλοκερδὲς καὶ τὸ ὑπεροπτικὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπιδὼν, καὶ τῆς πενίας τὴν φύσιν [24]) καταμαθὼν, δεινὴν οὖσαν καὶ τὴν γενναιοτάτην ψυχὴν καταβαλεῖν, καὶ πεῖσαι περὶ τῶν αὐτῶν ἀναισχυντεῖν πολλάκις· ἵνα μή τις αἰτούμενος παρ' αὐτῶν ὀργίζηται, μηδὲ τῷ συνεχεῖ τῶν ἐντεύξεως παροξυνθεὶς πολέμιος, ὁ βοηθεῖν ὀφείλων, γίνηται· παρασκευάζει προσηνῆ τε αὐτὸν καὶ εὐπρόσιτον εἶναι τῷ δεομένῳ, λέγων· Κλῖ-

---

18) *αἰτία.* Inter Chrysostomi dicta, flosculorum instar fragrantia, hoc ipsum excerpsit *H. Kromayerus* Hist. ecc. p. 199. et *V. Strigelius* Hypomn. ad N. T. P. I. pag. 56. in quibus frequenter hunc Dialogum citat.

19) *καὶ παραπέμπουσα.* Hoc non habet ed. prima, nec Augustanus.

20) *ἀποδύρονται.* 3. Maccab. IV, 12. ἀποδύρεσθαι τὴν ἀκλεᾶ τῶν ἀδελφῶν ταλαιπωρίαν, deplorare miseriam fratrum probrosam. Vid. Alciphron. I, 35. 38. *L.*

21) *ἐλεεῖσθαι. Clementer tractari:* Conf. S. Judae ep. v. 22. et infra, §. 589. [vid. *Wahl.* in Clav. N. T. *L.*]

22) *ὡς, quare.* §. 225. 297. 309.

23) *τὶς ἀνὴρ σοφώτατος.* Ita laudat Siracidem, ut non videatur statutum habuisse, quantum auctoritatis haberet liber ejus.

24) *φύσιν.* Prudenter notat Chrysostomus et hominum ingenium, et pauperum mores hoc loco, et alibi divitum, et passim omnium generum, cleri, populi, principum, magistratuum, patrumfamilias, aegrotorum, mulierum, viduarum, suorum temporum, amici sui, et, quod maximum est, suos ipsius: ut hic Dialogus non minimam *doctrinae moralis semioticae* partem alat; quam oratori ecclesiastico vehementer esse utilem, censet *Schraderus* Comm. in Rhet. Aristot. p. 367 seq.

νον πτωχῷ[25]) ἀλύπως τὸ οὖς σου, καὶ ἀποκρίθητι αὐτῷ ἐν πραότητι εἰρηνικά. καὶ τὸν παροξύνοντα ἀφεὶς, τί γὰρ ἄν τις τῷ κειμένῳ λέγοι; τῷ δυναμένῳ τὴν ἐκείνου φέρειν ἀσθένειαν διαλέγεται, παρακαλῶν, τῷ τε ἡμέρῳ τῆς ὄψεως καὶ τῇ τῶν λόγων πραότητι πρὸ τῆς δόσεως αὐτὸν ἀνορθοῦν. Ἂν δέ τις 305 τὰ μὲν ἐκείνων μὴ λαμβάνῃ, μυρίοις δὲ αὐτὰς ὀνείδεσι περιβάλλῃ, καὶ ὑβρίζῃ, καὶ παροξύνηται κατ᾽ αὐτῶν· οὐ μόνον οὐκ ἐπεκούφισε τὴν ἀπὸ τῆς πενίας ἀθυμίαν τῷ δοῦναι,[26]) ἀλλὰ καὶ μεῖζον ταῖς λοιδορίαις εἰργάσατο τὸ δεινόν. Κἂν γὰρ 306 λίαν ἀναισχυντεῖν βιάζωνται διὰ τὴν τῆς γαστρὸς ἀνάγκην, ἀλλ᾽ ὅμως ἀλγοῦσιν ἐπὶ τῇ βίᾳ ταύτῃ. ὅτ᾽ ἂν οὖν διὰ μὲν τὸ τοῦ λιμοῦ δέος προσαιτεῖν ἀναγκάζωνται, διὰ δὲ τὸ προσαιτεῖν ἀναιδεύεσθαι, διὰ δὲ τὸ ἀναιδεύεσθαι πάλιν ὑβρίζωνται· ποικίλη τις καὶ πολὺν φέρουσα τὸν ζόφον ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἐκείνων κατασκήπτει τῆς ἀθυμίας ἡ δύναμις. Καὶ δεῖ τὸν τού- 307 των ἐπιμελούμενον ἐπὶ τοσοῦτον εἶναι μακρόθυμον, ὡς μὴ μόνον αὐταῖς μὴ πλεονάζειν τὴν ἀθυμίαν ταῖς ἀγανακτήσεσιν,[27]) ἀλλὰ καὶ τῆς οὔσης[28]) τὸ πλέον κοιμίζειν διὰ τῆς παρακλήσεως. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος[29]) ὁ ὑβρισθεὶς ἐν πολλῇ περιουσίᾳ[30]) οὐκ αἰσθάνεται τῆς ἀπὸ τῶν χρημάτων ὠφελείας, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ὕβρεως πληγήν· οὕτως οὗτος[31]) ὁ

---

25) *κλῖνον πτωχῷ.* Sirac. IV, 8. Memoriter tamen citasse videtur Chrys. hunc locum. Nam in exemplaribus Sirac. non solum deest *ἀλύπως*, sed etiam verba ultima commatis ita audiunt: *καὶ ἀποκρίθητι αὐτῷ εἰρηνικὰ ἐν πραΰτητι.* *L.*

26) *τῷ δοῦναι.* Alii *τῷ μὴ δοῦναι*, quae tamen lectio sine dubio a manu emendatrice profecta est. *L.*

27) *ἀγανάκτησις* est, quod nos dicimus, *der Unwille*, ut *ἀγανακτεῖν*, *indigne ferre*. Platon. Crito. I. *καὶ γὰρ ἂν πλημμελὲς εἴη ἀγανακτεῖν τηλικοῦτον ὄντα, εἰ δεῖ ἤδη τελευτᾶν*, quo in loco opponitur *ῥᾳδίως καὶ πρᾴως φέρειν*. Cf. **Fischer.** ind. Aesch. Socrat. s. v. *ἀγανακτεῖν*. *L.*

28) *τῆς οὔσης.* sc. *ἀθυμίας*. Sensus: Non sufficit, eum, qui viduarum curam gerit, non augere earum tristitiam sua iracundia, imo leniat partem tristitiae illius suo solatio. *Κοιμίζειν* est *sopire*. Xenoph. Symp. II, 24. *ὁ οἶνος τὰς λύπας, ὥσπερ ὁ μανδραγόρας τοὺς ἀνθρώπους κοιμίζει.*

29) *ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος.* Hunc quoque locum in Electa illa sua retulit *Henichius.*

30) *περιουσίᾳ*, scil. *τῆς ἐκκλησίας*. §. 311. [*περιουσία* est *abundantia, copia*. Diodor. Sic. XX, 59. Thucyd. II, 13. Aelian. V. H. IV, 19. Herodian. III, 13, 10. *L.*]

31) *οὕτως οὗτος.* Nil hic peccatum contra euphoniam. *οὕτω καὶ οὗτος*. Homil. 6. c. Jud. et §. 266. Omnibus his locis *οὗτος* et *ἐκεῖνος* antitheton faciunt.

προσηνῆ λόγον ἀκούσας, καὶ μετὰ παρακλήσεως τὸ διδόμενον δεξάμενος, γάνυται [32]) πλέον καὶ χαίρει, καὶ διπλοῦν [33]) αὐτῷ
308 τὸ δοθὲν τῷ τρόπῳ γίγνεται. Καὶ ταῦτα οὐκ ἀπ' ἐμαυτοῦ, ἀλλ' ἀπ' ἐκείνου τοῦ τὰ πρότερα παραινέσαντος φθέγγομαι· Τέκνον [34]) γάρ, φησίν, ἐν ἀγαθοῖς μὴ δῷς μῶμον, καὶ ἐν πάσῃ δόσει λύπην λόγου. [35]) οὐχὶ καύσωνα ἀναπαύσει δρόσος; οὕτω κρεῖσσον λόγος ἢ δόσις. ἰδοὺ γὰρ λόγος ὑπὲρ δόμα [36]) ἀγα-
309 θόν, καὶ ἀμφότερα παρὰ ἀνδρὶ κεχαριτωμένῳ. [37]) Οὐκ ἐπιεικῆ δὲ μόνον καὶ ἀνεξίκακον τὸν τούτων προστάτην, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικὸν οὐχ ἧττον εἶναι χρή· ὡς ἐὰν τοῦτο ἀπῇ, πάλιν εἰς τὴν ἴσην περιίσταται ζημίαν τὰ τῶν πενήτων χρήματα.
310 Ἤδη γάρ τις ταύτην πιστευθεὶς τὴν διακονίαν, καὶ χρυσὸν συναγαγὼν πολύν, αὐτὸς μὲν οὐ κατέφαγεν, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τοὺς δεομένους, πλὴν ὀλίγων, [38]) ἀνάλωσε, τὸ δὲ πλέον κατορύ-

---

32) *γάνυται.* Ganniunt canes gestientes ob heroum adventum; ut apud Lucretium: gannitu vocis adulant. et Homero γάνυσθαι semper est gestu quodam oris exprimere gaudium ob amici aut alicujus cari adventum. *Scaliger* ad Varr. pag. 155. [γάνυμαι est verbum Homericum. Iliad. XIV, 504, XX, 405. Odyss. XII, 43. Explicatur hoc verbum a Xenophonte in Conviv. VIII, 30. per ἥδεσθαι. Verba Xenophontis haec sunt: Ἔστι μὲν γὰρ δήπου καὶ Ὁμήρῳ, — — — γάνυται δέ τ' ἀκούων· Τοῦτο δὲ φράζει, ὅτι ἥδεται δέ τ' ἀκούων. *L.*]

33) *διπλοῦν.* Similiter dicit Cicero de Off. II, 9. „Sed est alius quoque quidam aditus ad multitudinem, ut in universorum animos tanquam influere possimus. Ac primum de illis tribus, quae ante dixi, benevolentiae praecepta videamus: quae quidem beneficiis capitur maxime: *secundo autem loco benefica voluntate benevolentia movetur, etiamsi res forte non suppetit.*" *L.*

34) *τέκνον.* Jes. Siracid. XVIII, 6. — μὴ δῷς μῶμον. *Noli probrum ingerere.* Vid. *Schleusner.* in Lex. LXX. Intpp. s. v. μῶμος. — Ἐν ἀγαθοῖς elliptice est dictum pro: in conferendis bonis. Primum tribue beneficia, et deinde opportuniori tempore castiga. *L.*

35) *λόγου.* Sic Er. editio et vetus int. aliique apud *Montef.* at, λόγων, ante ceteros *Hoeschelius:* qui tamen postea in praeclara *Ecclesiastici* editione ad hunc ejus locum annotavit, vetustissimas Augustanas membranas, ex quibus editionem ille suam potissimum adornavit, et Biblia Complutensia habere λόγου πονηροῦ. [*Montef.* retinuit λόγων, quod est in vulgaribus Siracidae editionibus. *L.*]

36) *ὑπὲρ δόμα.* Ita *Savil.*, *Montefalcon.*, *Hughes*, et maxima pars Codicum. *Morellius* legit ὑπὲρ δόματα. In vulgaribus Siracidae editionibus est etiam ὑπὲρ δόμα. *L.*

37) *κεχαριτωμένῳ.* *Schleusnerus* in Lex. LXX. Intpp. Tom. V, p. 507 sine idonea causa legendum censet κεχαριτωμένα, ut vertenda sint haec verba: *Utraque homini conciliant gratiam.* In Chrysostomo nulla est h. l. lectionis diversitas. *L.*

38) *ὀλίγων.* Neutrum, ut πλέον. αὐτὰ synthesin facit.

ξας ἐφύλαττεν, ἕως οὗ καιρὸς χαλεπὸς ἐπιστὰς παρέδωκεν αὐτὰ ταῖς τῶν ἐναντίων χερσί. Πολλῆς οὖν δεῖ τῆς προμη- 311 θείας, ὡς μήτε πλεονάζειν, μήτε ἐλλείπειν τῆς ἐκκλησίας τὴν περιουσίαν· ἀλλὰ πάντα μὲν σκορπίζειν ταχέως [39]) τοῖς δεομένοις τὰ ποριζόμενα, ἐν δὲ ταῖς τῶν ἀρχομένων προαιρέσεσι συνάγειν τῆς ἐκκλησίας τοὺς θησαυρούς. Τὰς δὲ τῶν ξένων 312 ὑποδοχὰς, καὶ τὰς τῶν ἀσθενούντων θεραπείας, πόσης μὲν οἴει δεῖσθαι χρημάτων δαπάνης, πόσης δὲ τῆς τῶν ἐπιστατούντων ἀκριβείας τε καὶ συνέσεως; Καὶ γὰρ τῆς εἰρημένης ἀναλώσεως ταύτην ἧττονα μὲν οὐδαμῶς, πολλάκις δὲ καὶ μείζονα εἶναι ἀνάγκη· καὶ τὸν ἐπιστατοῦντα, ποριστικόν [40]) τινα μετ' εὐλαβείας καὶ φρονήσεως, ὡς παρασκευάζειν καὶ φιλοτίμως καὶ ἀλύπως διδόναι τοὺς κεκτημένους τὰ παρ' αὐτῶν, ἵνα μὴ τῆς τῶν ἀσθενούντων ἀναπαύσεως προνοῶν, τὰς τῶν παρεχόντων πλήττῃ ψυχάς. Τὴν δὲ μακροθυμίαν καὶ τὴν σπου- 313 δὴν πολὺ [41]) πλείονα ἐνταῦθα ἐπιδείκνυσθαι δεῖ. δυσάρεστον γάρ πως οἱ νοσοῦντες χρῆμα καὶ ῥάθυμον· κἂν μὴ πολλὴ πανταχόθεν εἰσφέρηται ἀκρίβεια καὶ φροντὶς, ἀρκεῖ καὶ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο [42]) παροφθὲν μεγάλα ἐργάσασθαι τῷ νοσοῦντι κακά.

XVII. Ἐπὶ δὲ τῆς τῶν παρθένων [1]) ἐπιμελείας τοσούτῳ 314 μείζων ὁ φόβος, ὅσῳ καὶ τὸ κτῆμα τιμιώτερον, καὶ βασιλι-

---

39) *σκορπίζειν ταχέως*. Igitur in ejusmodi potissimum facultatibus praestat usus, quam usura. [*Σκορπίζειν* est *largiter distribuere*. Cf. 2. Cor. IX, 9. ubi etiam de beneficio dicitur, ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησι. Esse hoc verbum Atticis insolens, et ante communis dialecti incrementa tantum in Jonica dialecto fuisse usitatum, docet *Lobeck.* ad Phrynich. p. 218 coll. *Passovio* in Lex. et *Planck.* de vera natura et indole orat. graecae N. T. p. 55. *L.*]

40) *ποριστικόν*. *Themistius* in Sophista, οὔτε ἐγὼ χρηματιστὴς καὶ ποριστικός. [*ποριστικὸς* vocatur is, *qui facile aliquid comparat.* Xenoph. Memorr. III, 1, 6. τὸν στρατηγὸν εἶναι χρὴ ποριστικὸν τῶν ἐπιτηδείων τοῖς στρατιώταις. *L.*]

41) *πολύ*. Saepe hoc additur comparativo: interdum, πολλῷ. [Vid. Lucian. Diall. D. II, 1. Xenoph. Memorr. II, 10, 2. Cyrop. VII, 2, 9. 2 Cor. VIII, 22. coll. *Passovio* in Lex. *L.*]

42) *ἐκεῖνο*. Possit hoc referri ad erratum, quod aeger ad animum nimis revocet, Augustanus, ἐκεῖ, ex rhythmo ἀρκεῖ, Erasmus omittit. Placet, ἐκείνῳ, scil. τῷ ἐπιστατοῦντι, *illi*, ab illo. [Modo ἐκείνῳ sit in Codicibus: *Montefalconius* habet ἐκεῖνο, quod ferri potest. *Hughes* legit ἐκεῖ, quae sana esse videtur lectio. *Tunc vel tantilla quidem negligentia potest magna aegrotanti mala afferre.* *L.*]

1) *παρθένων*. Παρθένοι quae sint, describitur a Basilio Can. XVIII. ad Amphiloch. p. 767, παρθένος ὀνομάζεται ἑκουσίως

κωτέρα [2]) αὕτη τῶν ἄλλων ἡ ἀγέλη· (ἤδη γὰρ καὶ εἰς τὸν τῶν ἁγίων τούτων χορὸν μυρίαι μυρίων γέμουσαι κακῶν εἰσε-
315 κώμασαν·) μεῖζον δὲ ἐνταῦθα τὸ πένθος. Καὶ καθάπερ οὐκ ἴσον, κόρην τε ἐλευθέραν καὶ τὴν ταύτης θεράπαιναν ἁμαρτεῖν· οὕτως οὐδὲ παρθένον καὶ χήραν. [3]) ταῖς μὲν γὰρ καὶ ληρεῖν, καὶ λοιδορεῖσθαι πρὸς ἀλλήλας καὶ κολακεύειν καὶ ἀναισχυντεῖν, καὶ πανταχοῦ φαίνεσθαι, καὶ τὸ περιϊέναι [4]) τὴν ἀγορὰν γέγονεν ἀδιάφορον· [5]) ἡ δὲ παρθένος ἐπὶ μείζοσιν ἀπεδύσατο, [6]) καὶ τὴν ἀνωτάτω φιλοσοφίαν [7]) ἐζήλωσε, καὶ τὴν τῶν ἀγγέλων πολιτείαν δεῖξαι ἐπὶ γῆς ἐπαγγέλλεται, καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς ταύτης τὰ τῶν ἀσωμάτων αὐτῇ δυνάμεων κατορθῶσαι πρόκειται· καὶ οὔτε προόδους περιττὰς ποιεῖσθαι καὶ

ἑαυτὴν προσαγαγοῦσα τῷ Κυρίῳ, καὶ ἀποταξαμένη τῷ γάμῳ, καὶ τὸν ἐν ἁγιασμῷ βίον προτιμήσασα. Cf. Chrysost. Homil. XIII. in 1. ad Timoth. pag. 300. Intelliguntur igitur virgines Deo devotae. Commemorantur jam a Tertulliano tanquam virgines Christo nuptae. (Cf. Tertull. ad uxorem L. I, c. 4. de veland. Virgin. c. 14.) Serius dicebantur imprimis *virgines ecclesiasticae*, quia sese ecclesiae prorsus devoverant, sive *virgines canonicae*, quia nomina earum in canones relata erant. Vid. de iis *Schroeckh's christl. Kirch. Gesch.* T. V, pag. 173 sq. *L.*

2) *βασιλικωτέρα.* Frequens nostro epitheton. Conf. Jac. II. 8. S. Trinitatem *βασιλικωτάτην* appellat. Isid. Pel. Eleganter Alciphron, *κἂν οἱ Βασιλεῖς ἐπιστείλωσι πάντες, ἐγὼ πάντων εἰμὶ παρὰ σοὶ Βασιλικωτέρα.* p. 286. [Jam apud Xenoph. Sympos. I, 8. et Polyb. VIII, 12, 20. usurpatur hoc adjectivum ita, ut sit: *egregius, praestantissimus.* Eodem modo utuntur scriptores Latini adjectivo *regalis.* Vid. Cic. de off. I, 12. *L.*]

3) *παρθένον καὶ χήραν.* Ut de utriusvis officio dicere instituit Chrysostomus, sic utramvis plus virtutis poscit, hoc loco, virginem; viduam contra, Hom. 14. in 1. Tim. V. 10. *ὅρα πόσην ἀπαιτεῖ τὴν ἀκρίβειαν παρὰ τῆς χήρας, ὅσην οὐδὲ παρὰ τῶν παρθένων.*

4) *τὸ περιιέναι.* In articulo est epitasis (uti §. 203.) eaque hoc loco ad apodosin prospiciens. *ne* in forum *quidem* saepe venire virginem decet. conf. de foro, §. 8. 319. Augustanus *τὸ* omittit.

5) *ἀδιάφορον.* Hinc elegans verbum, *ἀδιαφορεῖν. Ephraim, ὁ φοβούμενος οὐκ ἀδιαφορεῖ. ὁ μὴ ἔχων τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ παρ' ἑαυτῷ μετεωρίζεται, ἀδιαφορεῖ.* Nervus contra *Indifferentismum* practicum.

6) *ἀπεδύσατο.* Metaphora ab athletis ad certamen se exuentibus. §. 258. Catech. I. ad illuminandos: *πρὸς τὸν πονηρὸν δαίμονα ἀποδύεσθαι μέλλομεν μετὰ τὸ βάπτισμα. πρὸς ἐκεῖνον πυκτεύειν καὶ μάχεσθαι.* Idem verbum alia notione, §. 126. [Cf. Xenoph. Symp. II, 18. *οὐ δεήσει με συγγυμναστὴν ζητεῖν, οὐδ' — ἀποδύεσθαι.* Vid. *Matthaei* l. l. Homil. I, 25. pag. 9. *L.*]

7) *φιλοσοφίαν.* Continuatur metaphora ab athletis: quo pacto Justinianus *μοναχικῆς φιλοσοφίας ἀγωνιστὰς* appellavit. Vid. *P. Fabri* l. 1. Agonist. c. 15. et confer §. 4. 275.

πολλὰς δεῖ, οὔτε ῥήματα αὐτῇ φθέγγεσθαι εἰκῇ καὶ μάτην ἐφίεται, λοιδορίας δὲ καὶ κολακείας οὐδὲ τοὔνομα εἰδέναι χρή. Διὰ τοῦτο ἀσφαλεστάτης φυλακῆς, καὶ πλείονος δεῖται τῆς 316 συμμαχίας. Ὅ τε γὰρ τῆς ἀγιωσύνης ἐχθρὸς ἀεὶ καὶ μᾶλλον αὐταῖς ἐφέστηκε καὶ προσεδρεύει, καταπιεῖν ἕτοιμος, εἴπου τὶς ἐξολισθήσειε καὶ καταπέσοι, ἀνθρώπων τε οἱ ἐπιβουλεύοντες πολλοὶ, καὶ μετὰ τούτων ἁπάντων ἡ τῆς φύσεως μανία· καὶ πρὸς [8]) διπλοῦν τὸν πόλεμον ἡ παράταξις αὐτῇ, τὸν μὲν ἔξωθεν προσβάλλοντα, τὸν δὲ ἔσωθεν ἐνοχλοῦντα. [9]) Διὰ 317 ταῦτα τῷ γοῦν ἐπιστατοῦντι πολὺς μὲν ὁ φόβος, μείζων δὲ ὁ κίνδυνος, καὶ ἡ ὀδύνη, εἴ τι τῶν ἀβουλήτων (ὃ μὴ γένοιτο) συμβαίη ποτέ. Εἰ γὰρ πατρὶ θυγάτηρ ἀπόκρυφος [10]) ἀγρυ- 318 πνία, καὶ ἡ μέριμνα αὐτῆς ἀφιστᾷ ὕπνον· ὅπου περὶ τοῦ στειρωθῆναι ἢ παρακμάσαι ἢ μισηθῆναι [11]) τοσοῦτον δέος, τί πείσεται ὁ τούτων μὲν οὐδὲν, ἕτερα δὲ τούτων πολλῷ μείζονα μεριμνῶν; Οὐ γὰρ ἀνὴρ ἐνταῦθα ὁ ἀθετούμενος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Χριστός· οὐδὲ μέχρις ὀνειδῶν ἡ στείρωσις, ἀλλ' εἰς ἀπώλειαν ψυχῆς τελευτᾷ τὸ δεινόν. πᾶν γὰρ δένδρον, [12]) φησὶ, μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται, καὶ μισηθείσῃ δὲ παρὰ τοῦ νυμφίου, οὐκ ἀρκεῖ λαβεῖν ἀποστασίου βιβλίον καὶ ἀπελθεῖν· ἀλλὰ κόλασιν αἰώνιον τοῦ μίσους δίδωσι τὴν τιμωρίαν. Καὶ ὁ μὲν κατὰ σάρκα πατὴρ 319

---

8) *πρός.* Sic mss. apud Hoesch. verius. ἁπλῶς, edd. vet. elegantius. coll. §. 509 not. ἁπλῶς πρὸς, recentiores, conjunctim. ἁπλῶς *deest in quibusdam mss. Montef.*

9) *ἔσωθεν ἐνοχλοῦντα.* Augustanus, ἔνδοθεν ὀχλοῦντα. Idem mox, pro γοῦν, τούτων. Vet. int. *talibus.*

10) *ἀπόκρυφος.* Sic vocem עלמה interpretatur Aquila Gen. 24, 43. significatque *abscondita*, s. virgo, quae clausa et virorum aspectui occulta manet. *Montef.* Siracides: θυγάτηρ πατρὶ, ἀπόκρυφος, ἀγρυπνία. c. 42, 9. ubi errant, qui ἀπόκρυφος ἀγρυπνία construunt. Casaubonus: *Olim apud Judaeos, Graecos plerosque et Romanos, virgines domi continebantur in propriis oecis, quos Graeci appellant* παρθενῶνας. Ex. I. ad Baron. c. 23, ubi plura περὶ τῶν κατακλείστων (sic enim vocabant) ex hoc toto Chrysostomi loco illustranda. Exstant etiam *I. E. Pfeifferi* Diss. duae de Cura virginum apud veteres (recusae Rotterodami in Syntagmate) quae conferri et vicissim ex hoc loco augeri possunt. nam de episcopi cura silet; de cura parentum collegit plurima. [Vid. *Schleusner.* Lex. in LXX. Intpp. s. v. ἀπόκρυφος. Caeterum domus illa, qua tenebantur ecclesiasticae virgines, vocabatur etiam παρθενών. Vid. *Schroeckh.* l. l. T. V. pag. 174. *L.*]

11) *μισηθῆναι*, ne invisa sit, sc. marito.

12) *δένδρον.* Matth. III, 10.

πολλὰ ἔχει τὰ ποιοῦντα αὐτῷ τὴν φυλακὴν εὔκολον τῆς θυγατρός. καὶ γὰρ καὶ μήτηρ, καὶ τροφὸς, καὶ θεραπαινῶν πλῆθος, καὶ οἰκίας ἀσφάλεια συναντιλαμβάνεται τῷ γεννησαμένῳ πρὸς τὴν τῆς παρθένου τήρησιν. οὔτε γὰρ εἰς ἀγορὰν αὐτὴν 13) ἐμβάλλειν ἐφίεται συνεχῶς· οὔτε, ἡνίκα ἂν ἐμβάλλῃ, φαίνεσθαί τινι τῶν ἐντυγχανόντων ἀναγκάζεται, τοῦ σκότους τῆς ἑσπέρας οὐχ ἧττον τῶν τῆς οἰκίας τοίχων καλύπτοντος
320 τὴν φανῆναι μὴ βουλομένην. χωρὶς δὲ τούτων πάσης αἰτίας ἀπήλλακται, ὡς μὴ ἄν ποτε εἰς ἀνδρῶν ὄψιν βιασθῆναι ἐλθεῖν· οὔτε γὰρ ἡ τῶν ἀναγκαίων φροντὶς, οὔτε αἱ τῶν ἀδικούντων ἐπήρειαι, οὔτε ἄλλο τοιοῦτον οὐδὲν εἰς ἀνάγκην αὐτὴν τοιαύτης συντυχίας καθίστησιν, ἀντὶ πάντων αὐτῇ γινομένου τοῦ πατρός· αὐτὴ δὲ μίαν ἔχει φροντίδα μόνον, τὸ μηδὲν ἀνάξιον μήτε πρᾶξαι μήτε εἰπεῖν τῆς αὐτῇ προσηκούσης
321 κοσμιότητος. Ἐνταῦθα δὲ πολλὰ τὰ ποιοῦντα τῷ πατρὶ 14) δύσκολον, μᾶλλον δὲ καὶ ἀδύνατον τὴν φυλακήν. οὔτε γὰρ ἔνδον ἔχειν αὐτὴν μεθ᾽ ἑαυτοῦ δύναιτ᾽ ἄν· οὔτε γὰρ εὐσχήμων οὔτε ἀκίνδυνος ἡ τοιαύτη συνοίκησις. κἂν γὰρ μηδὲν αὐτοὶ ζημιωθῶσιν, ἀλλ᾽ ἀκεραίαν 15) μείνωσι τὴν ἁγιωσύνην φυλάττοντες· οὐκ ἐλάττονα δώσουσι λόγον, ὑπὲρ ὧν ἐσκανδάλισαν ψυχῶν, ἢ εἰ εἰς ἀλλήλους ἁμαρτάνοντες ἔτυχον. τούτου δὲ οὐκ ὄντος δυνατοῦ, οὔτε τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς 16) καταμαθεῖν εὔπορον, καὶ τὰ μὲν ἀτάκτως φερόμενα περικόψαι, τὰ δὲ ἐν τάξει καὶ ῥυθμῷ 17) μᾶλλον ἀσκῆσαι καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον

---

13) αὐτήν. Al. αὐτῇ. recte utrumque. ut Latini: *licet mihi*, et, *licet*, *me hoc facere*. [Imo αὐτῇ tantum est vera lectio. Sensus est: *Non jubet eam in forum prodire*. Vid. **Passovius** in Lex. s. v. ἐφίημι. *L.*]

14) τῷ πατρί. Vet. int. *spirituali patri*. Sic vocari solebat episcopus. Exempla habet Hom. 4. c. Jud. et 20. ad Pop. Ant. et Basil. Sel. Or. 33. initio. Adde §. 518 et 29. Antitheton, ὁ κατὰ σάρκα πατήρ, §. 319. [Cf. Euseb. H. E. V, 4. T. II. p. 42. ed. *Hein.* χαίρειν ἐν θεῷ σε ἐν πᾶσιν εὐχόμεθα καὶ ἀεὶ, πάτερ Ἐλεύθερε. Adde Iren. adv. Haer. IV, 79. Clement. Alex. Stromat. I. prooem. πατέρας τοὺς κατηχήσαντάς φαμεν. Cf. *Joh.* **Dieckmann** de vocis papae aetatibus diss. II. Vitebergae 1671. et **Heinichen** ad Euseb. H. E. VII, 7, 4. T. II. pag. 310. *L.*]

15) ἀκεραίαν, *si vel infucatam tuerentur sanctimoniam*. De epitheto ἀκέραιος, quod explicat Hesychius per καθαρὸς, ἄκακος, vid. *Kuinoel.* ad Matth. X, 16. *L.*

16) ψυχῆς. *De occultis* igitur ecclesia si *non judicat* semper, tamen sollicita esse debet.

17) τὰ κινήματα τὰ ἐν ῥυθμῷ, motus animi, qui numerum servant. Metaphora a musica deducta est. Vid. ***Matthaei***

ἀγαγεῖν· οὔτε τὰς ἐξόδους περιεργάζεσθαι ῥᾴδιον. Ἡ γὰρ πε- 322
νία, καὶ τὸ ἀπροστάτευτον, οὐκ ἀφίησιν αὐτὸν ἀκριβῆ τῆς
ἐκείνῃ προσηκούσης εὐκοσμίας γενέσθαι ἐξεταστήν· ὅταν γὰρ
ἑαυτῇ πάντα διακονεῖν ἀναγκάζηται, πολλὰς, εἴ γε βούλοιτο
μὴ σωφρονεῖν, [18]) τῶν προόδων τὰς προφάσεις ἔχει. καὶ δεῖ
τὸν κελεύοντα διαπαντὸς οἴκοι μένειν καὶ ταύτας περικόψαι
τὰς ἀφορμὰς, καὶ τὴν τῶν ἀναγκαίων αὐτάρκειαν παρασχόντα
καὶ τὴν πρὸς ταῦτα διακονησομένην αὐτῇ· δεῖ δὲ καὶ ἐκφο-
ρῶν [19]) καὶ παννυχίδων [20]) ἀπείργειν. οἶδε γὰρ, οἶδεν ὁ πο-
λυμήχανος ὄφις ἐκεῖνος καὶ διὰ χρηστῶν πράξεων [21]) τὸν αὐ-
τοῦ παρασπείρειν ἰόν. καὶ χρὴ τὴν παρθένον πανταχόθεν τει-
χίζεσθαι, καὶ ὀλιγάκις τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ προβαίνειν τῆς οἰ-
κίας, ὅτ᾽ ἂν ἀπαραίτητοι [22]) καὶ ἀναγκαῖαι κατεπείγωσι προ-

---

l. l. Homil. IV, 92. Xenoph. Sympos. II, 22. Favorin. ῥυθμός· ἁρμο-
νία, ἀκολουθία, ἢ ἡ τῆς κινήσεως τάξις. Vid. *Sturz.* Lex. Xenoph.
IV, pag. 11. *L.*

18) *μὴ σωφρονεῖν.* Euphemia decora.

19) *ἐκφορῶν.* 2. Par. 16, v. 15, *καὶ ἐποίησαν αὐτῷ ἐκφορὰν μεγάλην ἕως σφόδρα.* Synes. ep. 3, *οὐ γὰρ οἶμαι νομίζεται νυμφευτρίαις βαδίζειν ἐπ᾽ ἐκφοράν.* I. e. non puto, novam nuptam convenire in funus prodire. *Hoeschelius.* [ἐκφορὰ quae sit funeris pars, docuit *Kirchmann de Funeribus* p. 76. *L.*] Vet. int. *ecclesiasticis processionibus.* genus pro specie. Athenis mortuorum filias innuptas etiam, ceterasque cognatas mulieres in funus prodisse, observat *P. Victorius* ex Terentio: Lysiamque addit, qui Eratosthenem in Defensione ei scripta sic loqui facit: *Ἐπ᾽ ἐκφορὰν αὐτῇ (τῇ μητρί μου) ἀκολουθήσασα ἡ ἐμὴ γυνὴ, ὑπὸ τούτου τοῦ ἀνθρώπου ὀφθεῖσα, χρόνῳ διαφθείρεται.* Subjicit doctissimus Italus: *Non sine causa igitur apud nos dimissus hic mos est.* l. 3. Var. lect. c. 12, Joh. Kirchmannus, Victorii observatione declarata, addit: *Sed nec Christianis mulieribus virginibusque id fuisse permissum, ex S. Patrum scriptis apparet.* l. 2. de Fun. Rom. c. 10. [pag. 122, ubi hunc nostrum locum citavit *Kirchmannus. L.*]

20) *παννυχίδων.* Hesychius, *παννυχὶς, ἑορτὴ νυκτερινὴ σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ.* Similem earum abusum notat Gellius l. 2. c. 23. *Filia hominis pauperis in pervigilio vitiata est.* Hieronymus in Ep. insigni ad Eust. de Virg. servanda: *Rarus sit egressus in publicum: martyres vero tibi quaerantur in cubiculo tuo. nunquam vero deerit causa procedendi, si semper, quando necesse est, processura sis.* Usum tamen studiosius retinendum contendit adv. Vigilantium: *Paucorum culpa non praejudicat religioni* etc.

21) *διὰ χρηστῶν πράξεων.* Simillimus *Ephraimi* locus, quem sic distinguas: *νῆφε σφόδρα ἐν τῷ σὲ σπείρειν τὸν σπόρον τοῦ κυρίου σου, μήποτε ὁ τὰ ζιζάνια* (subaudi *σπείρων*) *συμμίξῃ τι τῶν ἰδίων. ἔθος γὰρ αὐτῷ ἐστι διὰ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακὸν κατεργάζεσθαι.* f. μς´.

22) *ἀπαραίτητοι. προφάσεις ἀπαραίτητοι* sunt *causae inevitabiles.* Chrysost. Tom. XII, pag. 388 A. *ἀνάγκῃ μεγάλῃ καὶ ἀπαραιτήτῳ πεπεδημένος.* Philo p. 140 A. *ὄλεθρον ἀπαραίτητον. L.*

323 φάσεις. Εἰ δὲ λέγοι τὶς, οὐδὲν εἶναι τούτων ἔργον ἐπισκόπῳ μεταχειρίζειν, εὖ ἴστω, ὅτι τῶν ἐφ᾽ ἑκάστῳ [23]) αἱ φροντίδες καὶ αἱ αἰτίαι εἰς ἐκεῖνον ἔχουσι τὴν ἀναφοράν. Πολλῷ δὲ λυσιτελέστερον [24]) αὐτὸν ἅπαντα διακονούμενον ἀπηλλάχθαι ἐγκλημάτων, ἃ διὰ τὰς τῶν ἑτέρων ἁμαρτίας ὑπομένειν ἀνάγκη, ἢ τῆς διακονίας ἀφειμένον, τὰς ὑπὲρ ὧν ἔπραξαν ἕτεροι, τρέ-
324 μειν εὐθύνας. [25]) πρὸς δὲ τούτοις ὁ μὲν δι᾽ ἑαυτοῦ ταῦτα πράττων, μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας ἅπαντα διεξέρχεται· ὁ δὲ ἀναγκαζόμενος μετὰ τοῦ πείθειν τὰς ἁπάντων γνώμας τοῦτο ποιεῖν, οὐ τοσαύτην ἔχει τὴν ἄνεσιν ἐκ τοῦ τῆς αὐτουργίας ἀφεῖσθαι, ὅσα πράγματα καὶ θορύβους διὰ τοὺς ἀντιπίπτον-
325 τας καὶ ταῖς αὐτοῦ κρίσεσι μαχομένους. Ἀλλὰ πάσας μὲν οὐκ ἂν δυναίμην καταλέγειν τὰς ὑπὲρ τῶν παρθένων φροντίδας. καὶ γὰρ καὶ ὅτ᾽ ἂν αὐτὰς ἐγγράφεσθαι δέῃ, [26]) οὐ τὰ τυχόντα παρέχουσι πράγματα τῷ ταύτην πεπιστευμένῳ τὴν οἰκονομίαν.

326 XVIII. Τὸ δὲ τῶν κρίσεων [1]) μέρος μυρίας μὲν ἔχει τὰς ἐπαχθείας, πολλὴν δὲ τὴν ἀσχολίαν, καὶ δυσκολίας τοσαύτας, ὅσας οὐδὲ οἱ τοῖς ἔξωθεν δικάζειν καθήμενοι φέρουσι. καὶ γὰρ εὑρεῖν αὐτὸ τὸ δίκαιον, ἔργον· καὶ εὑρόντα μὴ διαφθεῖραι,
327 χαλεπόν. οὐκ ἀσχολία δὲ μόνον καὶ δυσκολία, ἀλλὰ καὶ κίν-

---

23) *τῶν ἐφ᾽ ἑκάστῳ.* Eleganter, coll. §. 336. Al. *τῶν ἐφ᾽ ἑκάστης γινομένων.* [*Montefalçonius* legit *τῶν ἐφ᾽ ἑκάστῳ γινομένων*, *Joh. Hughes* habet *τῶν ἐφ᾽ ἑκάστης γινομένων.* L.]

24) *λυσιτελέστερον.* Exstat Chrysostomi Serm. *Quod dispensatio rerum tuarum per te ipsum exsequenda est.*

25) *τρέμειν εὐθύνας.* *Cramerus* vertit: „*Es ist besser für ihn, wenn er alles selbst besorgt, und sich dadurch von aller Rechenschaft frei macht, die er alsdann für die Fehler andrer Menschen geben muss, als wenn er die Verwaltung dieser Geschäfte andern überlässt, und in beständiger Furcht vor der Verantwortung desjenigen sein muss, was andre thun.*"

26) *δέῃ.* Sic *Savilius* et aliquot Mss. *Montefalconius* habet *δέοι.* Paulo post, ut annotavit *Montefalc.*, pro *πεπιστευμ. τὴν διακονίαν* unus Codex habet *πεπιστευμ. τὴν οἰκονομίαν.* L.

1) *κρίσεων.* Non est hic sermo de civilibus judiciis, quae ad leges civiles exiguntur. Vid. *I. H. Boehmeri* Jus eccl. ant. Diss. III. §. 62 ss. Atque ipse Chrysostomus mox *sacerdotalis potestatis modum* commemorat. Manet tamen Christianis, qua talibus, sancta quaedam auctoritas in componendis mutuo suis controversiis, cujus non sane expertes sunt antistites. 1. Cor. 6, 1 s. Graviter Vir S. R. Eb. Frid. Hiemerus: *Possunt eaedem res*, inquit, *actiones et negotia hominum in oeconomicis, civilibus, matrimonialibus tam a politicis, quam Theologis* dijudicari, *quamquam diverso modo et fine.* Vid. plura in Diss. inaug. de Moderatione Theol. §. 13.

δυνος πρόσεστιν οὐ μικρός. ἤδη [2]) γάρ τινες τῶν ἀσθενεστέρων πράγμασιν ἐμπεσόντες, ἐπειδὴ προστασίας οὐκ ἔτυχον, ἐναυάγησαν [3]) περὶ τὴν πίστιν. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἠδικημένων, 328 οὐχ ἧττον τῶν ἠδικηκότων τοὺς μὴ βοηθοῦντας μισοῦσι· καὶ οὔτε πραγμάτων διαστροφὴν, οὔτε καιρῶν χαλεπότητα, οὔτε ἱερατικῆς δυναστείας μέτρον, οὔτε ἄλλο τοιοῦτον οὐδὲν λογίζεσθαι [4]) βούλονται· ἀλλ' εἰσὶν ἀσύγγνωστοι δικασταὶ, μίαν ἀπολογίαν εἰδότες, τὴν τῶν συνεχόντων αὐτοὺς κακῶν ἀπαλλαγήν· ὁ δὲ μὴ δυνάμενος ταύτην παρασχεῖν, κἂν μυρίας λέγῃ προφάσεις, οὐδέποτε τὴν κατάγνωσιν φεύξεται τὴν παρ' ἐκείνων. Ἐπειδὴ δὲ προστασίας ἐμνήσθην, φέρε σοὶ καὶ ἑτέραν 329 μέμψεων ἀποκαλύψω πρόφασιν. Ἢν γὰρ μὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μᾶλλον τῶν ἀγοραίων [5]) περινοστῇ τὰς οἰκίας ὁ τὴν ἐπισκοπὴν ἔχων, προσκρούματα ἐντεῦθεν ἀμύθητα. Οὐδὲ γὰρ ἀῤῥωστοῦντες [6]) μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑγιαίνοντες [7]) ἐπισκοπεῖσθαι

---

2) *ἤδη*. Inservit haec particula provocationi ad ea, quae vita et usus docuit. §. 310. 314. 508. 516. 559. facitque ad *συνάφειαν*, ut notat ***J. H. Kromayerus*** in Ind. ad Musaeum. [Est *ἤδη* h. l. nihil aliud, quam nostrum: ***schon, bereits.*** „***Es haben bereits einige der Schwächern am Glauben Schiffbruch gelitten.***“ ***L.***]

3) *ἐναυάγησαν*. Morata enallage Graecis est, qua, quod fieri solet, id in praeterito exprimitur. §. 109. 515. 558. [Phrasis *ναυαγεῖν περὶ τὴν πίστιν* extat jam apud Paulum 1. Timoth. I, 20. *ἔχων πίστιν καὶ καλὴν συνείδησιν, ἥν τινες ἀπωσάμενοι περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν.* Eadem metaphora etiam Ciceroni familiaris est, qui non semel sed saepius de naufragio fortunarum, patrimonii, reipublicae, existimationis loquitur. Quid sit phrasis *περὶ τὴν πίστιν ναυαγεῖν*, ipse Chrysostomus ad illum locum Paulinum bene exposuit, *ὁ ναυαγῶν*, inquit, *γυμνὸς, καὶ πάντων ἐστὶν ἔρημος· οὕτω καὶ ὁ τῆς πίστεως ἐκπεσὼν οὐδὲν ἔχει λοιπὸν, οὐχ ὅπου στῇ, οὐχ ὅπου κατάσχῃ· οὐ βίον ἔχει, δι' οὗ κερδαίνῃ τι ἐκεῖθεν.* ***L.***]

4) *λογίζεσθαι*. ***Savilius*** et *ἀναλογίζεσθαι*. ***Montefalc.***

5) *μᾶλλον τῶν ἀγοραίων*. Vet. int. ***magis quam scriba aliquis.*** Sane et *ἀγοραίων* et ***scribarum*** nomine notarios venisse, docti homines probant: illis autem et episcopis multae domus obeundae. [Sub *ἀγοραίοις* h. l. intelligendi sunt ***judices forenses.*** Utrum *ἀγόραιος* an *ἀγοραῖος* scribendum sit, hac de re disputarunt ***Casaubonus*** ad Theophr. Charact. VI, 1. et ***Valcken.*** ad Ammon. p. 4. Cf. ***Suiceri*** Thesaur. s. h. v. et ***Matthaei*** l. l. Homil. II, not. 85. ***L.***]

6) *ἀῤῥωστοῦντες*. Quia plerique valentes moribus temporibusque periculosissime distringuntur, sane animae rem agi et aeger et pastor putare debet, quum corpus ruinam minaturum videtur. Sed valde obstat error, e popularibus unus, ut mortis *πρόκριμα* habeatur, pastorem arcessere.

7) *ὑγιαίνοντες*. Atque hi tamen, quacunque de causa pastorem desiderant, ansam praebent, si hic sapiat, emendandi et lucri-

ταῦθα δεῖ [20]) τῆς ἀκριβείας, ὥστε μὴ τὴν τῆς ὠφελείας ὑπό-
336 θεσιν, μείζονος αὐτῷ γενέσθαι ζημίας ἀφορμήν. Ὧν γὰρ ἂν ἁμάρτῃ μετὰ τὴν τοιαύτην θεραπείαν ἐκεῖνος, κοινωνεῖ τῆς ἐφ' ἑκάστῳ τούτων ὀργῆς, ὁ μὴ καλῶς τὸ τραῦμα τεμὼν ἰα-
337 τρός. [21]) πόσας οὖν χρὴ προσδοκᾶν τιμωρίας, ὅτ' ἂν μὴ μόνον, ὑπὲρ ὧν αὐτὸς ἕκαστος ἐπλημμέλησεν, ἀπαιτεῖται λόγον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἑτέροις ἁμαρτηθέντων εἰς τὸν ἔσχατον καθίσταται κίνδυνον; εἰ γὰρ τῶν οἰκείων πλημμελημάτων εὐθύνας ὑπέχοντες φρίττομεν, ὡς οὐ δυνησόμενοι τὸ πῦρ ἐκφυγεῖν ἐκεῖνο· τί χρὴ πείσεσθαι προσδοκᾶν τὸν ὑπὲρ τοσού-
338 των ἀπολογεῖσθαι μέλλοντα; Ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς, ἄκουσον τοῦ μακαρίου λέγοντος Παύλου, [22]) μᾶλλον δὲ οὐκ ἐκείνου, ἀλλὰ τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ· Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπείκετε, ὅτι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ
339 τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες. Ἆρα μικρὸς οὗτος
340 ὁ τῆς ἀπειλῆς φόβος; οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Ἀλλὰ καὶ τοὺς σφόδρα ἀπειθεῖς καὶ σκληροὺς, ἱκανὰ ταῦτα πάντα [23]) πεῖσαι, ὡς οὔτε ἀπονοίᾳ οὔτε φιλοδοξίᾳ ἁλόντες, ὑπὲρ δὲ ἑαυτῶν δεδοικότες μόνον, καὶ εἰς τὸν τοῦ πράγματος ὄγκον ἀποβλέψαντες, ταύτην ἐφύγομεν τὴν φυγήν.

---

20) *δεῖ.* Ita *Savilius* et alii. *Montefalconius* secundum *Morellium* habet *δέον*. *L.*

21) *ἰατρός.* *Cramerus* h. l. ita vertit: *Denn wenn der Arzt mit der Wunde nicht vorsichtig genug umgegangen ist, so hat er sowohl an allen Uebertretungen, die ein solcher Sünder nach einer so strengen Cur begeht, als auch zugleich an der göttlichen Rache wider eine jede dieser Sünden Antheil. L.*

22) *Παύλου.* Huic aliis quoque locis Chrysostomus epistolam ad Hebraeos tribuit. [Locus ipse legitur Hebr. XIII, 17. *L.*]

23) *πάντα.* *Savil.* et *Montefalconius* habent *ἱκανὰ ταῦτα πεῖσαι.* *Morellius* vero, quem secutus est *Bengelius*, *ταῦτα πάντα πεῖσαι.* *L.*

ἀγαγεῖν· οὔτε τὰς ἐξόδους περιεργάζεσθαι ῥᾴδιον. Ἡ γὰρ πε- 322
νία, καὶ τὸ ἀπροστάτευτον, οὐκ ἀφίησιν αὐτὸν ἀκριβῆ τῆς
ἐκείνῃ προσηκούσης εὐκοσμίας γενέσθαι ἐξεταστήν· ὅταν γὰρ
ἑαυτῇ πάντα διακονεῖν ἀναγκάζηται, πολλάς, εἴ γε βούλοιτο
μὴ σωφρονεῖν, [18]) τῶν προόδων τὰς προφάσεις ἔχει. καὶ δεῖ
τὸν κελεύοντα διαπαντὸς οἴκοι μένειν καὶ ταύτας περικόψαι
τὰς ἀφορμάς, καὶ τὴν τῶν ἀναγκαίων αὐτάρκειαν παρασχόντα
καὶ τὴν πρὸς ταῦτα διακονησομένην αὐτῇ· δεῖ δὲ καὶ ἐκφο-
ρῶν [19]) καὶ παννυχίδων [20]) ἀπείργειν. οἶδε γάρ, οἶδεν ὁ πο-
λυμήχανος ὄφις ἐκεῖνος καὶ διὰ χρηστῶν πράξεων [21]) τὸν αὐ-
τοῦ παρασπείρειν ἰόν. καὶ χρὴ τὴν παρθένον πανταχόθεν τει-
χίζεσθαι, καὶ ὀλιγάκις τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ προβαίνειν τῆς οἰ-
κίας, ὅτ' ἂν ἀπαραίτητοι [22]) καὶ ἀναγκαῖαι κατεπείγωσι προ-

---

l. l. Homil. IV, 92. Xenoph. Sympos. II, 22. Favorin. ῥυθμός· ἁρμο-
νία, ἀκολουθία, ἢ ἡ τῆς κινήσεως τάξις. Vid. **Sturz.** Lex. Xenoph.
IV, pag. 11. *L.*

18) *μὴ σωφρονεῖν.* Euphemia decora.

19) *ἐκφορῶν.* 2. Par. 16, v. 15, *καὶ ἐποίησαν αὐτῷ ἐκφορὰν μεγάλην ἕως σφόδρα.* Synes. ep. 3, *οὐ γὰρ οἶμαι νομίζεται νυμφευτρίαις βαδίζειν ἐπ' ἐκφοράν.* i. e. non puto, novam nuptam convenire in funus prodire. ***Hoeschelius.*** [*ἐκφορὰ* quae sit funeris pars, docuit ***Kirchmann de Funeribus*** p. 76. *L.*] Vet. int. *ecclesiasticis processionibus.* genus pro specie. Athenis mortuorum filias innuptas etiam, ceterasque cognatas mulieres in funus prodisse, observat *P. Victorius* ex Terentio: Lysiamque addit, qui Eratosthenem in Defensione ei scripta sic loqui facit: *Ἐπ' ἐκφορὰν αὐτῇ (τῇ μητρί μου) ἀκολουθήσασα ἡ ἐμὴ γυνή, ὑπὸ τούτου τοῦ ἀνθρώπου ὀφθεῖσα, χρόνῳ διαφθείρεται.* Subjicit doctissimus Italus: *Non sine causa igitur apud nos dimissus hic mos est.* l. 3. Var. lect. c. 12, Joh. Kirchmannus, Victorii observatione declarata, addit: *Sed nec Christianis mulieribus virginibusque id fuisse permissum, ex S. Patrum scriptis apparet.* l. 2. de Fun. Rom. c. 10. [pag. 122, ubi hunc nostrum locum citavit ***Kirchmannus.*** *L.*]

20) *παννυχίδων.* Hesychius, *παννυχὶς, ἑορτὴ νυκτερινὴ σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ.* Similem earum abusum notat Gellius l. 2. c. 23. *Filia hominis pauperis in pervigilio vitiata est.* Hieronymus in Ep. insigni ad Eust. de Virg. servanda: *Rarus sit egressus in publicum: martyres vero tibi quaerantur in cubiculo tuo. nunquam vero deerit causa procedendi, si semper, quando necesse est, processura sis.* Usum tamen studiosius retinendum contendit adv. Vigilantium: *Paucorum culpa non praejudicat religioni* etc.

21) *διὰ χρηστῶν πράξεων.* Simillimus *Ephraimi* locus, quem sic distinguas: *νῆφε σφόδρα ἐν τῷ σὲ σπείρειν τὸν σπόρον τοῦ κυρίου σου, μήποτε ὁ τὰ ζιζάνια* (subaudi *σπείρων*) *συμμίξῃ τι τῶν ἰδίων. ἔθος γὰρ αὐτῷ ἐστι διὰ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακὸν κατεργάζεσθαι.* f. *μϛ´.*

22) *ἀπαραίτητοι.* *προφάσεις ἀπαραίτητοι* sunt *causae inevitabiles.* Chrysost. Tom. XII, pag. 388 A. *ἀνάγκῃ μεγάλῃ καὶ ἀπαραιτήτῳ πεπεδημένος.* Philo p. 140 A. *ὄλεθρον ἀπαραίτητον.* *L.*

ἐπιτήδειον εἶναι πρὸς τὴν τοῦ πράγματος διοίκησιν τῷ σπουδάσαι λαβεῖν, οὐκ ἔστι μετὰ τὸ πιστευθῆναι, ἐν οἷς ἂν σφάληται, καταφυγεῖν εἰς ἀπειρίαν· προλαβὼν γὰρ αὐτὸς ἑαυτοῦ ταύτην ἀφείλετο τὴν ἀπολογίαν τῷ προσδραμεῖν καὶ ἁρπάσαι τὴν διακονίαν, καὶ οὐκ ἔτ' ἂν δύναιτο λέγειν ὁ ἑκὼν καὶ ἐθελοντὴς ἐπὶ τοῦτο ἐλθών, ὅτι ἄκων τὸ δεῖνα [2]) ἥμαρτον,
343 καὶ ἄκων τὸ δεῖνα διέφθειρα. Ἐρεῖ γὰρ πρὸς αὐτὸν ὁ ταύτην αὐτῷ τότε δικάζων τὴν δίκην· Καὶ τί δήποτε συνειδὼς ἑαυτῷ τοσαύτην ἀπειρίαν, καὶ οὐκ ἔχων διάνοιαν ἱκανὴν πρὸς τὸ μεταχειρίσαι τὴν τέχνην ταύτην ἀναμαρτήτως, ἔσπευσας, καὶ ἐτόλμησας μείζονα τῆς οἰκείας δυνάμεως ἀναδέξασθαι πράγματα; τίς ὁ καταναγκάσας; τίς ὁ πρὸς βίαν ἑλκύσας ἀπο-
344 πηδῶντα καὶ φεύγοντα; Ἀλλ' οὐ σύ γε τούτων οὐδὲν ἀκούσῃ ποτέ. Οὔτε γὰρ αὐτὸς ἂν ἔχοις τοιοῦτόν τι σαυτοῦ καταγνῶναι· καὶ πᾶσίν ἐστι καταφανές, ὅτι οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν ὑπὲρ ταύτης ἐσπούδασας [3]) τῆς τιμῆς, ἀλλ' ἑτέρων γέγονε τὸ κατόρθωμα. καὶ ὅπερ ἐκείνους ἐν τοῖς ἁμαρτήμασιν οὐκ ἀφίησιν ἔχειν συγγνώμην, τοῦτό σοι πολλὴν παρέχει πρὸς ἀπολο-
345 γίαν ὑπόθεσιν. Πρὸς ταῦτα ἐγὼ κινήσας τὴν κεφαλὴν καὶ μειδιάσας [4]) ἠρέμα, ἐθαύμαζόν τε αὐτὸν τῆς ἁπλότητος καὶ

---

2) τό. Excusi libri, ante *διέφθειρα*, habent *τὸν δεῖνα*· et *δεῖνα* quidem est generis omnis, §. 287. 368. 374. 582. sed mss. apud *Hoesch.* iterum *τὸ δεῖνα*, non refragante veteri interprete. Commode *τὸ δεῖνα* notat *totum quiddam*, sive multitudinem animarum. [Minime! Imo vertendum vernaculo sermone: *Ich habe dieses oder jenes versehen.* *Hasselbachio* placuit sane *τὸν δεῖνα διέφθειρα*. Nolui tamen recedere a lectione, quae optimorum librorum auctoritate confirmatur. *L.*]

3) *ἐσπούδασας.* Vet. int. *temptasse.* et sic passim, *contempno, solempnis, aerumpna.* Unde celebratum illud Eberhardi I. Wirt. Ducis ATTEMPTO.

4) *μειδιάσας.* *subridens.* Hesychius: *μειδιᾷ· γελᾷ.* Cf. Jes. Siracid. XXI, 22. Discrimen est inter *μειδάω* et *μειδιάω*, de quo discrimine *Heinichen* ad Euseb. H. E. L. X, 9, 9. inter alia haec scripsit: „Primitus voce *μειδιᾷν* micans quaedam et quasi radians in vultu laetitia videtur significata esse. Vid. *Thiersch.* *Grammatik vorzüglich des homerischen Dialekts* §. 123. 2. not. p. 176. ed. III. „*Ursprünglich musste die Umformung des Worts durch solchen Zuwachs auch die Bedeutung ändern.* — — — *Μειδάω*, *ich lächle*, *μειδιάω* in *μειδιόων βλοσυροῖσι προσώπασι* Il. η, 212., *um den vor Freude blitzenden Blick der furchtbaren Augen zu bezeichnen, mit dem Ajas gegen Hektor zum Kampfe schreitet.*“ Cf. Plutarch. Brut. C, LI. *ἠθικῶς δὲ σφόδρα μειδιάσας ὁ Βροῦτος.* Constantin. oratio. ad sanctt. coet. c. XXI.

Ἄρχεο μειδιοῶσαν ὁρῶν τὴν μητέρα κεδνὴν
Γνωρίζειν. — —

πρὸς αὐτὸν ἔλεγον· Ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς ταῦτα οὕτως ἔχειν, ὡς ἔφης, ὦ πάντων ἀγαθώτατε σὺ, οὐχ ἵνα δέξασθαι δυνηθῶ τοῦτο, ὅπερ ἔφυγον νῦν. εἰ γὰρ καὶ μηδεμία μοι προὔκειτο κόλασις, ὡς ἔτυχε καὶ ἀπείρως ἐπιμελουμένῳ τῆς ποίμνης τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ᾽ ἐμοὶ πάσης τιμωρίας χαλεπώτερον [5]) ἦν αὐτὸ τὸ πιστευθέντα πράγματα οὕτω μεγάλα περὶ τὸν πιστεύσαντα οὕτω φανῆναι κακόν. Τίνος οὖν ἕνεκεν ηὐχόμην 346 τὴν δόξαν σου ταύτην μὴ διαπεσεῖν; ἵνα τοῖς ἀθλίοις καὶ ταλαιπώροις [6]) (οὕτω γὰρ δεῖ καλεῖν τοὺς οὐχ εὑρίσκοντας καλῶς ταύτης προστῆναι τῆς πραγματείας, κἂν μυριάκις αὐτοὺς πρὸς ἀνάγκην ἦχθαι λέγῃς, καὶ ἀγνοοῦντας ἁμαρτεῖν) ἵνα τούτοις διαφυγεῖν γένηται τὸ πῦρ ἐκεῖνο τὸ ἄσβεστον, καὶ τὸ σκότος [7]) τὸ ἐξώτερον, καὶ τὸν σκώληκα τὸν ἀτελεύτητον, καὶ τὸ διχοτομηθῆναι, [8]) καὶ τὸ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν [9]) ἀπ-

---

Ut locus hic se habet ex emendatione Valesii. Regius enim Cod. *μειδιῶν ὡς ἂν*, Steph. *μειδιόων ἀνορῶν.* Euseb. Praeparat. Evangel. II, 5. cf. Arnob. adv. gentes V, 26. P. I, p. 187. ed. Orell. Eustathius ad Hom. Odyss. XIII, 250. (*Baumgarten-Crusii* Odyss. P. I, Vol. II, p. 30.) *Passow* in Lex. s. v. *μειδάω*, et *Lobeck.* ad Phryn. p. 82.“ *L.*

5) *χαλεπώτερον.* Egregia confessio de Christo propter Christum amando.

6) *ταλαιπώροις.* Ambrosius: *Nihil est* miserabilius, *si de sancta vita episcopus periclitetur.* de Dign. sac. c. 3.

7) *σκότος.* Lampridius et recentiorum complures *tenebra* dixerunt. id servit *δεινότητι.*

8) *διχοτομηθῆναι*, dissecari. *Τὸ γὰρ πνεῦμα, inquit Nicetas, νῦν μὲν εἰ καὶ μὴ ἀνακέκραται τοῖς ἀναξίοις, ἀλλ᾽ οὖν παρεῖναι δοκεῖ πως τοῖς ἅπαξ ἐσφραγισμένοις, τὴν ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτοῖς σωτηρίαν ἀναμένον· τότε δὲ καὶ ἐξ ὅλου τῆς βεβηλωσάσης αὐτοῦ τὴν χάριν ψυχῆς ἀποτμηθήσεται. ἡ γὰρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διχοτομία οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἀλλ᾽ ἢ τὴν εἰς τὸ παντελὲς τοῦ πνεύματος ἀλλοτρίωσιν. διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ᾅδῃ ἐξομολογούμενος, οὐκ ἔστι τῆς βοηθείας τοῦ πνεύματος συμπαρούσης. Quod et apud S. Maximum legitur. Hoeschelius.* Verba haec sunt *Basilii M.* cap. XVI. de Spiritu S. Congruit, quod vet. int. habet, *separationem illam.* Et sic alii quoque *τὸ διχοτομεῖν* explicant, maxime *Gildas Sapiens* Castig. in Ordinem eccl. *Veniet ergo, inquit, Dominus servi illius*, et dividet *eum, a sanctis scil.* sacerdotibus, *partemque ejus ponet cum hypocritis, cum eis certe, qui sub* sacerdotali *tegmine multum obumbrant nequitiae.* Videtur tamen potius *διχοτομεῖν* esse *dissecare s. dissicere s. dirigere* (ex *dis* et *ago*; conf. *Festum*:) a victimis piacularibus humanisve suppliciis tralatum. Vide LXX. Int. et ex Gatakero Thesaurum *Suiceri*: quo opere ut *Budaeus* et *Camerarius*, Commentariis suis, in Jus civile potissimum et in Medicinam, sic ille haud paulo commodius in Theologiam utilitates Graecae linguae derivavit.

9) *ὑποκριτῶν*, perfidiosos. *Ὑποκριταὶ* iidem, qui *ἄπιστοι.* Matth. 24, 51. (cum Castell. not.) et Luc. 12, 46. Totam oe-

9 *

ολέσθαι. ἀλλὰ τί σοι πάθω; [10]) οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι.
347 Καὶ, εἰ βούλει γε, ἀπὸ τῆς βασιλείας πρῶτον, ἧς οὐ τοσοῦτος ὅσος [11]) τῆς ἱερωσύνης τῷ Θεῷ λόγος, παρέξω [12]) σοι
348 τούτων, ὧν εἶπον, τὴν πίστιν. Ὁ Σαοὺλ ἐκεῖνος, ὁ τοῦ Κεῖς υἱὸς, οὐκ αὐτὸς σπουδάσας ἐγένετο βασιλεὺς, ἀλλ' ἀπῆλθε [13]) μὲν ἐπὶ τὴν τῶν ὄνων ζήτησιν, καὶ ὑπὲρ τούτων ἐρωτήσων τὸν προφήτην ἤρχετο· ὁ δὲ αὐτῷ περὶ τῆς βασιλείας διελέγετο. καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπέδραμε, καί τοι παρὰ ἀνδρὸς ἀκούων προφήτου· ἀλλὰ καὶ ἀνεδύετο, [14]) καὶ παρῃτεῖτο, λέγων· Τίς εἰμι ἐγὼ, καὶ τίς ὁ οἶκος τοῦ πατρός μου; τί οὖν; ἐπειδὴ κακῶς ἐχρήσατο τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθείσῃ τιμῇ, ἴσχυσεν αὐτὸν ἐξελέσθαι ταῦτα τὰ ῥήματα τῆς τοῦ βασιλεύσαντος
349 ὀργῆς; [15]) Καίτοι γε ἐνῆν λέγειν πρὸς τὸν Σαμουὴλ ἐγκαλοῦντα αὐτῷ· μὴ γὰρ αὐτὸς ἐπέδραμον τῇ βασιλείᾳ; μὴ γὰρ ἐπεπήδησα ταύτῃ τῇ δυναστείᾳ; τὸν τῶν ἰδιωτῶν ἐβουλόμην

---

conomi virtutem tollit *perfidia.* coll. 1. Cor. 4, 2. et *omnes aliud agentes*, inquit Tullius, *aliud simulantes, perfidi sunt.* l. 3. Off. c. 14.

10) τί σοι πάθω; *quid ago?* Formula revocandi. §. 146. 545. Saepe πράττειν et παθεῖν inter se permutantur. [Cujus rei testis est Scholiasta ad Aristoph. Nub. v. 234. τὸ πάσχειν οὐ μόνον ἐπὶ τῶν πασχόντων τι λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ποιούντων. Cf. Schol. Eur. Hecub. 614. et 1041. *Barnes.* ad Eurip. Orest. 535. et Suppl. 257. *Valckenar.* ad Eurip. Phoeniss. 902. *Reitz.* ad Lucian. T. II, p. 73. et p. 918. *L.*]

11) ὅσος. Ed. prima, ὁ. Possit resolvi sic, λόγος ὁ (scil. ὢν) τῆς ἱερωσύνης οὐ τοσοῦτός ἐστι τῆς βασιλείας. ut sit sermo concisus, de quo ad *Cic.* Ep. 8. 15. 3.

12) παρέξω σοι πίστιν. i. e. δείξω τὴν ἀλήθειαν. §. 356. Phrasis insignis. Conf. Act. 17, 31. et annot. *Raphelii* ex Polyb. p. 360—375. Sic, παρέχω θαῤῥεῖν. supra, p. 377. [Πίστιν παρέχειν est *fidem facere*, argumenta *ad rem probandam proferre.* Polyb. IV, 33. οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ χωρὶς τῶν πάλαι τὰ τελευταῖα μετὰ τὸν Μεγάλης πόλεως καὶ Μεσσήνης συνοικισμὸν, ἱκανὴν ἂν παράσχῃ πίστιν τοῖς ὑφ' ἡμῶν εἰρημένοις. Joseph. Antiq. II, 9, 4. τοῖς μέντοι προκατηγγελμένοις ὑπὸ τοῦ θεοῦ πίστιν ὁ τοκετὸς τῆς γυναικὸς παρεῖχε. Vocabulum πίστις saepius de *argumento* dici, praeter *Raphelium*, quem excitavit *Bengelius*, demonstravit *Munthius* ad Act. XVII, 31. *L.*]

13) ἀπῆλθε. Vid. 1. Reg. IX. *L.*

14) ἀνεδύετο, se subduxit. Vid. Pollux V, 112. ibique *Hemsterhusius.* Cf. Homer. Odyss. IX, 377. Iliad. VII, 217. XIII, 225. *L.*

15) τοῦ βασιλεύσαντος ὀργῆς. Montefalconius legit: τοῦ βασιλεύσαντος αὐτὸν ὀργῆς, atque simul annotavit, Savilium et quosdam Mss. post ὀργῆς inserere οὐδαμῶς, abesse vero eam vocem a Morellio et aliis. *L.*

βίον ζῆν τὸν ἀπράγμονα [16]) καὶ ἡσύχιον, σὺ δέ με ἐπὶ τοῦτο εἵλκυσας τὸ ἀξίωμα. ἐν ἐκείνῃ μένων τῇ ταπεινότητι, εὐκόλως ἂν ταῦτα ἐξέκλινα τὰ προσκρούματα. οὐ γάρ δήπου τῶν πολλῶν εἷς ὢν καὶ ἀσήμων, ἐπὶ τοῦτο ἂν ἐξεπέμφθην τὸ ἔργον, οὐδ' ἂν ἐμοὶ τὸν πρὸς τοὺς Ἀμαληκίτας πόλεμον ἐνεχείρισεν ὁ Θεός· μὴ ἐγχειρισθεὶς δὲ, οὐκ ἄν ποτε ταύτην ἥμαρτον τὴν ἁμαρτίαν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀσθενῆ πρὸς ἀπολογίαν· οὐκ 350 ἀσθενῆ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνα, καὶ μᾶλλον ἐκκαίει τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν. Τὸν γὰρ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν τιμηθέντα οὐκ 351 εἰς τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἀπολογίαν χρὴ προβάλλεσθαι τῆς τιμῆς τὸ μέγεθος, ἀλλὰ εἰς μείζονα βελτιώσεως προτροπὴν κεχρῆσθαι τῇ πολλῇ περὶ αὐτὸν τοῦ Θεοῦ σπουδῇ. Ὁ δὲ, διότι 352 κρείττονος ἔτυχεν ἀξιώματος, διὰ τοῦτο ἁμαρτάνειν αὐτῷ νομίζων ἐξεῖναι, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν αἰτίαν τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων ἐπιδεῖξαι ἐσπούδακεν· ὅπερ τοῖς ἀσεβέσι καὶ ῥαθύμως τὸν ἑαυτῶν διοικοῦσι βίον λέγειν ἔθος ἀεί. ἀλλ' οὐχ ἡμᾶς οὕτω διακεῖσθαι χρὴ, οὐδὲ εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐκπίπτειν μανίαν, ἀλλὰ πανταχοῦ [17]) σπουδάζειν τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσφέρειν εἰς δύναμιν τὴν ἡμετέραν, καὶ εὔφημον καὶ γλῶτταν καὶ διάνοιαν ἔχειν. Οὐδὲ γὰρ ὁ Ἡλὶ [18]) 353 (ἵνα τὴν βασιλείαν ἀφέντες, ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος, ἔλθωμεν νῦν) ἐσπούδασε κτήσασθαι τὴν ἀρχήν· τί οὖν αὐτὸν τοῦτο, ἡνίκα ἥμαρτεν, ὤνησεν; καὶ τί λέγω, κτήσασθαι; οὐδὲ διαφυγεῖν μὲν οὖν, εἴπερ ἤθελε, δυνατὸν ἦν αὐτῷ, διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ νόμου· καὶ γὰρ ἦν τῆς Λευῒ φυλῆς, καὶ τὴν ἀρχὴν διὰ τοῦ γένους [19]) ἄνωθεν καταβαίνουσαν ἔδει δέξασθαι. ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτος τῆς τῶν παίδων παροινίας [20])

---

16) βίον ζῆν ἀπράγμονα, *in otio vivere, vitam a negotiis multis iisque publicis vacuam vivere.* Vid. *Suiceri*, Obs. sacr. p. 320. *L.*

17) ἀλλὰ πανταχοῦ. Aurea sententia.

18) Ἡλί. Utiliter conferas *J. M. Langii* Ex. de Heli sacerdotis ministerio funesto. [Legitur narratio ipsa 1. Samuel. IV, 18. *L.*]

19) διὰ τοῦ γένους. Vet. int. *per stegma*, i. e. per stemma. Adjici hoc potest *Carolo du Fresne*. [De re vid. *Winer's Bibl. Realwörterbuch*. pag. 409. Cf. Numeror. XIII, 17—20. et *Wahl*. Clav. N. T. Tom. II, p. 23. ed. 2. *L.*]

20) παροινίας. Denotatur hoc verbo non solum ex ebrietate nascens, sed quaelibet insania et petulantia. §. 407. Vid. *Thirlby*. Παροινίαν mentis graviter describit Hom. 6. iniens contra Jud. [Alii legunt παρονομίας, ut annotavit *Montefalconius*. De voc. παροινία

354 ἔδωκε δίκην οὐ μικράν. Τί δὲ αὐτὸς ὁ πρῶτος γενόμενος τῶν Ἰουδαίων ἱερεύς, [21]) περὶ οὗ τοσαῦτα διελέχθη ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσεῖ, ἐπειδὴ μὴ ἴσχυσε μόνος πρὸς τοσούτου πλήθους στῆναι μανίαν, οὐ παρὰ μικρὸν ἦλθεν ἀπολέσθαι, εἰ μὴ ἡ τοῦ 355 ἀδελφοῦ προστασία ἔλυσε τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν; [22]) Ἐπειδὴ δὲ Μωϋσέως ἐμνήσθημεν, καλὸν καὶ ἐκ τῶν ἐκείνῳ συμβεβηκότων δεῖξαι τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν. αὐτὸς γὰρ οὗτος ὁ μακάριος Μωϋσῆς τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ τὴν προστασίαν ἁρπάσαι τῶν Ἰουδαίων, ὡς καὶ διδομένην παραιτεῖσθαι, [23]) καὶ Θεοῦ κελεύοντος ἀνανεῦσαι καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, [24]) ὥστε καὶ παροξῦναι τὸν προστάττοντα. καὶ οὐ τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα, γενόμενος ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, ὑπὲρ τοῦ ταύτης ἀπαλλαγῆναι ἡδέως ἀπέθνησκεν. [25]) ἀπόκτεινον γάρ με, φησίν, εἰ

---

recte jam praecepit Bengelius. Quid proprie sit παροινία, docuit Xenoph. Sympos. VI, 2. Cf. Wetsten. ad 1. Timoth. III, 3. et Sturz. in Lex. Xenoph. III, 461. b. L.]

21) ἱερεύς. Aaronem dicit. Ambrosius Ep. 56. vel quisquis hanc scripsit: *Neque excusare tantum sacerdotem possumus, neque condemnare audemus.* Excusatum quidem s. *Purgatum* magna ex parte *Aaronem* dare conatus est *F. Moncaejus* libris II. de Vitulo aureo, aliique ad novam eorum editionem a *J. F. Mayero* notati, quibus adde *Athanasii* Ep. canonicam ad Rufinianum. Plus ad purgandum valerent, quae sermocinatur *Grosgebaueri Wächter-Stimme* cap. 14. ex quibus tamen idem ille peccati Aaronitici atrocitatem, suffragante Langio l. c. demonstravit, praeclare de timida antistitum agens modestia, quam ipsam Chrysostomus quoque in ista Aaronis actione et h. l. et in Hom. c. Jud. notat. Interea non contemnenda est *Joh. Buchaeri* epicrisis: *Dum* Moncaejus *docet*, inquit, *quam vel solam praelati* imprudentiam *vindex a tergo sequatur ira Dei; quippe qui* familiae suae tritici mensuram (*Luc.* 12.) *non jubet dari tantum, sed etiam* dari in tempore, *multo magis ex eo constat, quam deteriore loco futuri sint, qui se ex eo genere non imprudentes solum, verum etiam* infideles *praestiterint.*

22) ὀργήν. De re vid. Exod. IV, 18. L.

23) παραιτεῖσθαι. Media haec lectio: unde alii παρῃτῆσθαι vel παραιτήσασθαι. [Lectio παραιτήσασθαι, quam habet Codex *Olivarii*, recepta est ab *Hughesio*. *Montefalconius* legit παρῃτῆσθαι. Non inepte monet *Hughes*, παραιτήσασθαι melius convenire sequenti ἀνανεῦσαι. Secutus est etiam *Hasselbachius* lectionem παραιτήσασθαι. L.]

24) ἀνανεῦσαι. *Hughes* legit, ἀνανεῦσαι, ἐπὶ τοσοῦτον, et scripsit de hac lectione haecce: „Hanc lectionem Savil. firmant Codices *Olivarii*, *Francisci* et *Max. Margunii* tertius, atque omnino praeferenda est Ducaeanae ἀνανεῦσαι καὶ παροξῦναι. — Interpunge vero ἀνανεῦσαι περὶ τοσοῦτον, ὥστε —." L.

25) ἀπέθνησκεν. ἂν praefigit *Montef.* ed. Bene.

οὕτω μοι μέλλεις [26]) ποιεῖν. Τί οὖν; ἐπειδὴ ἥμαρτεν ἐπὶ τοῦ 356 ὕδατος, ἴσχυσαν αἱ συνεχεῖς αὗται παραιτήσεις ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ πεῖσαι τὸν Θεὸν δοῦναι συγγνώμην; καὶ πόθεν ἄλλοθεν τῆς ἐπηγγελμένης ἀπεστερεῖτο γῆς; οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ὡς ἅπαντες ἴσμεν, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, δι' ἣν ὁ θαυμαστὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ οὐκ ἴσχυσε τῶν αὐτῶν τοῖς ἀρχομένοις τυχεῖν· ἀλλὰ μετὰ τοὺς πολλοὺς ἄθλους [27]) καὶ τὰς ταλαιπωρίας, μετὰ τὴν πλάνην ἐκείνην τὴν ἄφατον καὶ τοὺς πολέμους καὶ τὰ τρόπαια, [28]) ἔξω τῆς γῆς ἀπέθνηκεν, ὑπὲρ ἧς τοσαῦτα ἐμόχθησε· καὶ τὰ τοῦ πελάγους ὑπομείνας κακὰ, τῶν τοῦ λιμένος οὐκ ἀπήλαυσεν ἀγαθῶν. Ὁρᾷς 357 ὡς οὐ τοῖς ἁρπάζουσι μόνον, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἐκ τῆς ἑτέρων σπουδῆς ἐπὶ τοῦτο ἐρχομένοις, λείπεταί τις, ἐν οἷς ἂν πταίσωσιν, ἀπολογία; Ὅπου γὰρ οἱ, τοῦ Θεοῦ χειροτονοῦντος, παραιτησάμενοι πολλάκις, τοσαύτην ἔδωκαν δίκην, καὶ οὐδὲν ἴσχυσεν ἐξελέσθαι τοῦ κινδύνου τούτου οὔτε τὸν Ἀαρὼν, οὔτε τὸν Ἡλὶ, [29]) οὔτε τὸν μακάριον ἐκεῖνον [30]) ἄνδρα, τὸν ἅγιον, τὸν προφήτην, τὸν θαυμαστὸν, τὸν πρᾷον μάλιστα πάντων τῶν ἐπὶ γῆς, τὸν ὡς φίλον λαλοῦντα τῷ Θεῷ· σχολῇ γε ἡμῖν, τοῖς τοσοῦτον ἀποδέουσι τῆς ἀρετῆς τῆς ἐκείνου, δυνήσεται πρὸς ἀπολογίαν ἀρκέσαι τὸ συνειδέναι ἑαυτοῖς μηδὲν ὑπὲρ ταύτης ἐσπουδακόσι [31]) τῆς ἀρχῆς· καὶ μάλιστα ὅτε πολλαὶ τούτων τῶν χειροτονιῶν οὐκ ἀπὸ τῆς θείας γίγνονται χάριτος, [32]) ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων σπουδῆς. Τὸν 358

---

26) μέλλεις. Vet. int. *incipies*. Etiam Vulgatus interpres N. T. verbum μέλλω saepe verbo *incipio* reddit, reprehensus a *L. Valla* ad Act. 27, 10. [De re vid. Num. XI, 15. *L.*]

27) ἄθλους. Al. χρόνους.

28) τρόπαια, tropaea. Egerunt de hujus vocis significatu praeter Favorinum imprimis Schol. Aristoph. Plut. 453. et Eustath. ad Iliad. ε', p. 531. Cf. *Sturz*. Lex. Xenoph. T. IV, pag. 336. *L.*

29) οὔτε τὸν ἡλί. Vet. int. *nec Heli nec Saulem*.

30) ἐκεῖνον. Ἐκεῖνος, *ille*, frequens ad laudem. *Basilius Sel.* I. 2. de Thecla: πολλοὺς ἄνδρας εἰς ἄκραν ἀρετὴν βιοῦντας ἡ μάρτυς ἀνηγόρευσεν, οἷον τὸν παῦλον εὐθὺς ἐκεῖνον ὃν καὶ ἄντα αἰγύπτιον καὶ ἐπίκλην αἰγύπτιον.

31) ἐσπουδακόσι. Participium pro infinitivo.

32) χάριτος. Hic fons est vocationis. Rom. 1, 5. *Ad plenam vocationis divinitatem et vocantium et ipsius vocationis et vocati sanctitas, hujusque non solum facultates animi naturales, sed etiam charismata supernaturalia, sine quibus DEUS neminem mittit, pertinent.* Magnif. Cancell. *Pfaff.* diss. de Vitiis eorum qui sacris operantur, Sect. I. §. 9.

ταῦθα δεῖ [20]) τῆς ἀκριβείας, ὥστε μὴ τὴν τῆς ὠφελείας ὑπό-
336 θεσιν, μείζονος αὐτῷ γενέσθαι ζημίας ἀφορμήν. Ὧν γὰρ ἂν ἁμάρτῃ μετὰ τὴν τοιαύτην θεραπείαν ἐκεῖνος, κοινωνεῖ τῆς ἐφ᾽ ἑκάστῳ τούτων ὀργῆς, ὁ μὴ καλῶς τὸ τραῦμα τεμὼν ἰα-
337 τρός. [21]) πόσας οὖν χρὴ προσδοκᾶν τιμωρίας, ὅτ᾽ ἂν μὴ μόνον, ὑπὲρ ὧν αὐτὸς ἕκαστος ἐπλημμέλησεν, ἀπαιτεῖται λόγον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἑτέροις ἁμαρτηθέντων εἰς τὸν ἔσχατον καθίσταται κίνδυνον; εἰ γὰρ τῶν οἰκείων πλημμελημάτων εὐθύνας ὑπέχοντες φρίττομεν, ὡς οὐ δυνησόμενοι τὸ πῦρ ἐκφυγεῖν ἐκεῖνο· τί χρὴ πείσεσθαι προσδοκᾶν τὸν ὑπὲρ τοσού-
338 των ἀπολογεῖσθαι μέλλοντα; Ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἄκουσον τοῦ μακαρίου λέγοντος Παύλου, [22]) μᾶλλον δὲ οὐκ ἐκείνου, ἀλλὰ τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ· Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπείκετε, ὅτι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ
339 τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες. Ἆρα μικρὸς οὗτος
340 ὁ τῆς ἀπειλῆς φόβος; οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Ἀλλὰ καὶ τοὺς σφόδρα ἀπειθεῖς καὶ σκληροὺς, ἱκανὰ ταῦτα πάντα [23]) πεῖσαι, ὡς οὔτε ἀπονοίᾳ οὔτε φιλοδοξίᾳ ἁλόντες, ὑπὲρ δὲ ἑαυτῶν δεδοικότες μόνον, καὶ εἰς τὸν τοῦ πράγματος ὄγκον ἀποβλέψαντες, ταύτην ἐφύγομεν τὴν φυγήν.

---

20) δεῖ. Ita *Savilius* et alii. *Montefalconius* secundum *Morellium* habet δέον. *L.*

21) ἰατρός. *Cramerus* h. l. ita vertit: *Denn wenn der Arzt mit der Wunde nicht vorsichtig genug umgegangen ist, so hat er sowohl an allen Uebertretungen, die ein solcher Sünder nach einer so strengen Cur begeht, als auch zugleich an der göttlichen Rache wider eine jede dieser Sünden Antheil. L.*

22) Παύλου. Huic aliis quoque locis Chrysostomus epistolam ad Hebraeos tribuit. [Locus ipse legitur Hebr. XIII, 17. *L.*]

23) πάντα. *Savil.* et *Montefalconius* habent ἱκανὰ ταῦτα πεῖσαι. *Morellius* vero, quem secutus est *Bengelius*, ταῦτα πάντα πεῖσαι. *L.*

ἀδύνατον, ἀπολύεσθαι [12]) τὰ παρ' ἐκείνων ἐγκλήματα. εἰ δὲ οὐδὲ τοῦτο εὔπορον, [13]) ἀλλὰ τέρπονταί τινες εἰκῆ καὶ ἁπλῶς αἰτιώμενοι, γενναίως πρὸς τὴν τῶν μέμψεων τούτων ἀθυμίαν ἵστασθαι. Ὁ μὲν γὰρ δικαίως [14]) ἐγκαλούμενος κἂν ἐνέγκῃ τὸν 332 ἐγκαλοῦντα ῥᾳδίως· ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστι τις πικρότερος τοῦ συνειδότος κατήγορος, διὰ τοῦτο, ὅτ' ἂν ὑπ' ἐκείνου τοῦ χαλεπωτάτου πρότερον ἁλῶμεν, τοὺς ἔξωθεν ἡμερωτέρους ὄντας εὐκόλως φέρομεν. ὁ δὲ οὐδὲν ἑαυτῷ συνειδέναι πονηρὸν ἔχων, ὅτ' ἂν ἐγκαλῆται μάτην, καὶ πρὸς ὀργὴν ἐκφέρεται ταχέως, καὶ πρὸς ἀθυμίαν καταπίπτει ῥᾳδίως, ἂν μὴ πρότερον [15]) τύχῃ μεμελετηκὼς τὰς τῶν πολλῶν φέρειν ἀνοίας. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι συκοφαντούμενον εἰκῆ καὶ καταδικαζόμενον μὴ ταράττεσθαί καὶ πάσχειν τι πρὸς τὴν τοσαύτην ἀλογίαν. Τί 333 ἄν τις λέγοι τὰς λύπας, ἃς ὑπομένουσιν, ἡνίκα ἂν δέῃ τινὰ τοῦ τῆς ἐκκλησίας περικόψαι πληρώματος; [16]) εἴθε μὲν οὖν 334 μέχρι λύπης ἵστατο τὸ δεινόν· [17]) νῦν δὲ καὶ ὄλεθρος οὐ μικρός. Δέος [18]) γάρ, μή ποτε πέρα τοῦ δέοντος κολασθεὶς ἐκεῖνος πάθῃ τοῦτο δὴ τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Παύλου λεχθὲν, καὶ ὑπὸ τῆς περισσοτέρας λύπης καταποθῇ. [19]) πλείστης οὖν κἀν- 335

---

12) ἀπλύεσθαι τὰ ἐγκλήματα. Sic ἀπολύειν, §. 132. [*Savilius* in margine ἀπαλύσασθαι, alii ἀποδύεσθαι. Est vero ἀπολύεσθαι ἐγκλήματα, *crimen repellere*, quod dixit Quintil. IV, 2. *L.*]

13) εὔπορον. Idem dicit §. 462.

14) ὁ μὲν γὰρ δικαίως. Insignis locus, quem *Basilius* Sel. Or. 16. imitatus videtur.

15) πρότερον. *Morel.* et *Savil.* in margine πρότερον ᾗ τῇ ψυχῇ μεμελετηκώς. Savil. in textu et plurimi Mss. πρότερον τύχῃ μεμελετηκώς. *Montefalconius*. Hanc posteriorem lectionem recepit *Bengelius*. Sensus: *Vel ad iram provocatur, vel moerore premitur, nisi forte antea jam vulgi insaniam ferre didicerit.* *L.*

16) τοῦ τῆς ἐκκλησίας περικόψαι πληρώματος. Vet. int. *ab ecclesiae conventione separare.* [Πλήρωμα saepe significat id, quod in aliqua re continetur. Sic v. c. a Philostrato Heroic. p. 717 viri armati, qui in equo Trojano continebantur, vocantur πλήρωμα. Jam h. l. τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας sunt illi, qui ad ecclesiam pertinent. Cf. *Suicer.* Thes. Eccl. T. II, p. 754. Simili modo est Psalm. XXIII, 1. apud τοὺς ὁ: ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, terra, et *quicquid continetur in ea.* Et apud Philonem Vit. Mos. p. 451. animalia illa, quae in arca continebantur, dicuntur πλήρωμα. *L.*]

17) εἴθε — τὸ δεινόν. *Atque utinam intra luctum consisteret calamitas. L.*

18) δέος. Scil. pro illa severitate prisca. Contrario morbo nostra laborant tempora.

19) καταποθῇ. 2. Cor. II, 7. *L.*

ταῦθα δεῖ[20]) τῆς ἀκριβείας, ὥστε μὴ τὴν τῆς ὠφελείας ὑπό-
336 θεσιν, μείζονος αὐτῷ γενέσθαι ζημίας ἀφορμήν. Ὧν γὰρ ἂν
ἁμάρτῃ μετὰ τὴν τοιαύτην θεραπείαν ἐκεῖνος, κοινωνεῖ τῆς
ἐφ᾽ ἑκάστῳ τούτων ὀργῆς, ὁ μὴ καλῶς τὸ τραῦμα τεμὼν ἰα-
337 τρός.[21]) πόσας οὖν χρὴ προσδοκᾶν τιμωρίας, ὅτ᾽ ἂν μὴ μό-
νον, ὑπὲρ ὧν αὐτὸς ἕκαστος ἐπλημμέλησεν, ἀπαιτεῖται λό-
γον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἑτέροις ἁμαρτηθέντων εἰς τὸν ἔσχα-
τον καθίσταται κίνδυνον; εἰ γὰρ τῶν οἰκείων πλημμελημάτων
εὐθύνας ὑπέχοντες φρίττομεν, ὡς οὐ δυνησόμενοι τὸ πῦρ ἐκ-
φυγεῖν ἐκεῖνο· τί χρὴ πείσεσθαι προσδοκᾶν τὸν ὑπὲρ τοσού-
338 των ἀπολογεῖσθαι μέλλοντα; Ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς,
ἄκουσον τοῦ μακαρίου λέγοντος Παύλου,[22]) μᾶλλον δὲ οὐκ
ἐκείνου, ἀλλὰ τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ· Πείθεσθε
τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπείκετε, ὅτι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ
339 τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες. Ἆρα μικρὸς οὗτος
340 ὁ τῆς ἀπειλῆς φόβος; οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Ἀλλὰ καὶ τοὺς σφό-
δρα ἀπειθεῖς καὶ σκληροὺς, ἱκανὰ ταῦτα πάντα[23]) πεῖσαι, ὡς
οὔτε ἀπονοίᾳ οὔτε φιλοδοξίᾳ ἁλόντες, ὑπὲρ δὲ ἑαυτῶν δεδοι-
κότες μόνον, καὶ εἰς τὸν τοῦ πράγματος ὄγκον ἀποβλέψαντες,
ταύτην ἐφύγομεν τὴν φυγήν.

---

20) δεῖ. Ita *Savilius* et alii. *Montefalconius* secundum *Morellium* habet δέον. *L.*

21) ἰατρός. *Cramerus* h. l. ita vertit: *Denn wenn der Arzt mit der Wunde nicht vorsichtig genug umgegangen ist, so hat er sowohl an allen Uebertretungen, die ein solcher Sünder nach einer so strengen Cur begeht, als auch zugleich an der göttlichen Rache wider eine jede dieser Sünden Antheil. L.*

22) Παύλου. Huic aliis quoque locis Chrysostomus epistolam ad Hebraeos tribuit. [Locus ipse legitur Hebr. XIII, 17. *L.*]

23) πάντα. *Savil.* et *Montefalconius* habent ἱκανὰ ταῦτα πεῖσαι. *Morellius* vero, quem secutus est *Bengelius*, ταῦτα πάντα πεῖσαι. *L.*

πρὸς αὐτὸν ἔλεγον· Ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς ταῦτα οὕτως ἔχειν, ὡς ἔφης, ὦ πάντων ἀγαθώτατε σὺ, οὐχ ἵνα δέξασθαι δυνηθῶ τοῦτο, ὅπερ ἔφυγον νῦν. εἰ γὰρ καὶ μηδεμία μοι προὔκειτο κόλασις, ὡς ἔτυχε καὶ ἀπείρως ἐπιμελουμένῳ τῆς ποίμνης τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ἐμοὶ πάσης τιμωρίας χαλεπώτερον [5]) ἦν αὐτὸ τὸ πιστευθέντα πράγματα οὕτω μεγάλα περὶ τὸν πιστεύσαντα οὕτω φανῆναι κακόν. Τίνος οὖν ἕνεκεν ηὐχόμην 346 τὴν δόξαν σου ταύτην μὴ διαπεσεῖν; ἵνα τοῖς ἀθλίοις καὶ ταλαιπώροις [6]) (οὕτω γὰρ δεῖ καλεῖν τοὺς οὐχ εὑρίσκοντας καλῶς ταύτης προστῆναι τῆς πραγματείας, κἂν μυριάκις αὐτοὺς πρὸς ἀνάγκην ἦχθαι λέγῃς, καὶ ἀγνοοῦντας ἁμαρτεῖν) ἵνα τούτοις διαφυγεῖν γένηται τὸ πῦρ ἐκεῖνο τὸ ἄσβεστον, καὶ τὸ σκότος [7]) τὸ ἐξώτερον, καὶ τὸν σκώληκα τὸν ἀτελεύτητον, καὶ τὸ διχοτομηθῆναι, [8]) καὶ τὸ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν [9]) ἀπ-

---

Ut locus hic se habet ex emendatione Valesii. Regius enim Cod. *μειδιῶν ὡς ἂν*, Steph. *μειδιόων ἀνορῶν*. Euseb. Praeparat. Evangel. II, 5. cf. Arnob. adv. gentes V, 26. P. I, p. 187. ed. Orell. Eustathius ad Hom. Odyss. XIII, 250. (*Baumgarten-Crusii* Odyss. P. I, Vol. II, p. 30.) *Passow* in Lex. s. v. *μειδάω*, et *Lobeck*. ad Phryn. p. 82." *L.*

5) *χαλεπώτερον*. Egregia confessio de Christo propter Christum amando.

6) *ταλαιπώροις*. Ambrosius: *Nihil est* miserabilius, *si de sancta vita episcopus periclitetur*. de Dign. sac. c. 3.

7) *σκότος*. Lampridius et recentiorum complures *tenebra* dixerunt. id servit *δεινότητι*.

8) *διχοτομηθῆναι*, dissecari. *Τὸ γὰρ πνεῦμα*, *inquit Nicetas*, *νῦν μὲν εἰ καὶ μὴ ἀνακέχρηται τοῖς ἀναξίοις, ἀλλ' οὖν παρεῖναι δοκεῖ πως τοῖς ἅπαξ ἐσφραγισμένοις, τὴν ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτοῖς σωτηρίαν ἀναμένον· τότε δὲ καὶ ἐξ ὅλου τῆς βεβηλωσάσης αὐτοῦ τὴν χάριν ψυχῆς ἀποτμηθήσεται. ἡ γὰρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διχοτομία οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἀλλ' ἢ τὴν εἰς τὸ παντελὲς τοῦ πνεύματος ἀλλοτρίωσιν. διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ᾅδῃ ἐξομολογούμενος, οὐκ ἔστι τῆς βοηθείας τοῦ πνεύματος συμπαρούσης.* *Quod et apud S. Maximum legitur.* *Hoeschelius*. Verba haec sunt *Basilii M.* cap. XVI. de Spiritu S. Congruit, quod vet. int. habet, *separationem illam*. Et sic alii quoque *τὸ διχοτομεῖν* explicant, maxime *Gildas Sapiens* Castig. in Ordinem eccl. *Veniet ergo*, *inquit*, *Dominus servi illius*, et dividet *eum*, *a sanctis scil.* sacerdotibus, *partemque ejus ponet cum hypocritis, cum eis certe, qui sub* sacerdotali *tegmine multum obumbrant nequitiae.* Videtur tamen potius *διχοτομεῖν* esse *dissecare* s. *dissicere* s. *dirigere* (ex *dis* et *ago*; conf. *Festum*:) a victimis piacularibus humanisve suppliciis tralatum. Vide LXX. Int. et ex Gatakero Thesaurum *Suiceri*: quo opere ut *Budaeus* et *Camerarius*, Commentariis suis, in Jus civile potissimum et in Medicinam, sic ille haud paulo commodius in Theologiam utilitates Graecae linguae derivavit.

9) *ὑποκριτῶν*, perfidiosos. *Ὑποκριταὶ* iidem, qui *ἄπιστοι*. Matth. 24, 51. (cum Castell. not.) et Luc. 12, 46. Totam oe-

ἐπιτήδειον εἶναι πρὸς τὴν τοῦ πράγματος διοίκησιν τῷ σπουδάσαι λαβεῖν, οὐκ ἔστι μετὰ τὸ πιστευθῆναι, ἐν οἷς ἂν σφάληται, καταφυγεῖν εἰς ἀπειρίαν· προλαβὼν γὰρ αὐτὸς ἑαυτοῦ ταύτην ἀφείλετο τὴν ἀπολογίαν τῷ προσδραμεῖν καὶ ἁρπάσαι τὴν διακονίαν, καὶ οὐκ ἔτ' ἂν δύναιτο λέγειν ὁ ἑκὼν καὶ ἐθελοντὴς ἐπὶ τοῦτο ἐλθὼν, ὅτι ἄκων τὸ δεῖνα [2]) ἥμαρτον,
343 καὶ ἄκων τὸ δεῖνα διέφθειρα. Ἐρεῖ γὰρ πρὸς αὐτὸν ὁ ταύτην αὐτῷ τότε δικάζων τὴν δίκην· Καὶ τί δήποτε συνειδὼς ἑαυτῷ τοσαύτην ἀπειρίαν, καὶ οὐκ ἔχων διάνοιαν ἱκανὴν πρὸς τὸ μεταχειρίσαι τὴν τέχνην ταύτην ἀναμαρτήτως, ἔσπευσας, καὶ ἐτόλμησας μείζονα τῆς οἰκείας δυνάμεως ἀναδέξασθαι πράγματα; τίς ὁ καταναγκάσας; τίς ὁ πρὸς βίαν ἑλκύσας ἀπο-
344 πηδῶντα καὶ φεύγοντα; Ἀλλ' οὐ σύ γε τούτων οὐδὲν ἀκούσῃ ποτέ. Οὔτε γὰρ αὐτὸς ἂν ἔχοις τοιοῦτόν τι σαυτοῦ καταγνῶναι· καὶ πᾶσίν ἐστι καταφανὲς, ὅτι οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν ὑπὲρ ταύτης ἐσπούδασας [3]) τῆς τιμῆς, ἀλλ' ἑτέρων γέγονε τὸ κατόρθωμα. καὶ ὅπερ ἐκείνους ἐν τοῖς ἁμαρτήμασιν οὐκ ἀφίησιν ἔχειν συγγνώμην, τοῦτό σοι πολλὴν παρέχει πρὸς ἀπολο-
345 γίαν ὑπόθεσιν. Πρὸς ταῦτα ἐγὼ κινήσας τὴν κεφαλὴν καὶ μειδιάσας [4]) ἠρέμα, ἐθαύμαζόν τε αὐτὸν τῆς ἁπλότητος καὶ

---

2) *τό*. Excusi libri, ante *διέφθειρα*, habent *τὸν δεῖνα*· et *δεῖνα* quidem est generis omnis, §. 287. 368. 374. 582. sed mss. apud *Hoesch.* iterum *τὸ δεῖνα*, non refragante veteri interprete. Commode *τὸ δεῖνα* notat *totum quiddam*, sive multitudinem animarum. [Minime! Imo vertendum vernaculo sermone: *Ich habe dieses oder jenes versehen.* *Hasselbachio* placuit sane *τὸν δεῖνα διέφθειρα*. Nolui tamen recedere a lectione, quae optimorum librorum auctoritate confirmatur. *L.*]

3) *ἐσπούδασας*. Vet. int. *temptasse*. et sic passim, *contempno*, *solempnis*, *aerumpna*. Unde celebratum illud Eberhardi I. Wirt. Ducis ATTEMPTO.

4) *μειδιάσας*. *subridens*. Hesychius: *μειδιᾷ· γελᾷ*. Cf. Jes. Siracid. XXI, 22. Discrimen est inter *μειδάω* et *μειδιάω*, de quo discrimine *Heinichen* ad Euseb. H. E. L. X, 9, 9. inter alia haec scripsit: „Primitus voce *μειδιᾷν* micans quaedam et quasi radians in vultu laetitia videtur significata esse. Vid. *Thiersch.* *Grammatik vorzüglich des homerischen Dialekts* §. 123. 2. not. p. 176. ed. III. „*Ursprünglich musste die Umformung des Worts durch solchen Zuwachs auch die Bedeutung ändern.* — — — *Μειδάω*, *ich lächle*, *μειδιάω* in *μειδιόων βλοσυροῖσι προσώπασι* Il. η, 212., *um den vor Freude blitzenden Blick der furchtbaren Augen zu bezeichnen, mit dem Ajas gegen Hektor zum Kampfe schreitet.*“ Cf. Plutarch. Brut. C, LI. *ἠθικῶς δὲ σφόδρα μειδιάσας ὁ Βροῦτος*. Constantin. oratio ad sanctt. coet. c. XXI.

Ἄρχεο μειδιόωσαν ὁρῶν τὴν μητέρα κεδνὴν
Γνωρίζειν. — —

πρὸς αὐτὸν ἔλεγον· Ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς ταῦτα οὕτως ἔχειν, ὡς ἔφης, ὦ πάντων ἀγαθώτατε σὺ, οὐχ ἵνα δέξασθαι δυνηθῶ τοῦτο, ὅπερ ἔφυγον νῦν. εἰ γὰρ καὶ μηδεμία μοι προὔκειτο κόλασις, ὡς ἔτυχε καὶ ἀπείρως ἐπιμελουμένῳ τῆς ποίμνης τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ἐμοὶ πάσης τιμωρίας χαλεπώτερον 5) ἦν αὐτὸ τὸ πιστευθέντα πράγματα οὕτω μεγάλα περὶ τὸν πιστεύσαντα οὕτω φανῆναι κακόν. Τίνος οὖν ἕνεκεν ηὐχόμην 346 τὴν δόξαν σου ταύτην μὴ διαπεσεῖν; ἵνα τοῖς ἀθλίοις καὶ ταλαιπώροις 6) (οὕτω γὰρ δεῖ καλεῖν τοὺς οὐχ εὑρίσκοντας καλῶς ταύτης προστῆναι τῆς πραγματείας, κἂν μυριάκις αὐτοὺς πρὸς ἀνάγκην ἦχθαι λέγῃς, καὶ ἀγνοοῦντας ἁμαρτεῖν) ἵνα τούτοις διαφυγεῖν γένηται τὸ πῦρ ἐκεῖνο τὸ ἄσβεστον, καὶ τὸ σκότος 7) τὸ ἐξώτερον, καὶ τὸν σκώληκα τὸν ἀτελεύτητον, καὶ τὸ διχοτομηθῆναι, 8) καὶ τὸ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν 9) ἀπ-

---

Ut locus hic se habet ex emendatione Valesii. Regius enim Cod. *μειδιῶν ὡς ἂν*, Steph. *μειδιόων ἀνορῶν.* Euseb. Praeparat. Evangel. II, 5. cf. Arnob. adv. gentes V, 26. P. I, p. 187. ed. Orell. Eustathius ad Hom. Odyss. XIII, 250. (*Baumgarten-Crusii* Odyss. P. I, Vol. II, p. 30.) *Passow* in Lex. s. v. *μειδάω*, et *Lobeck.* ad Phryn. p. 82." *L.*

5) *χαλεπώτερον.* Egregia confessio de Christo propter Christum amando.

6) *ταλαιπώροις.* Ambrosius: *Nihil est* miserabilius, *si de sancta vita episcopus periclitetur.* de Dign. sac. c. 3.

7) *σκότος.* Lampridius et recentiorum complures *tenebra* dixerunt. id servit *δεινότητι.*

8) *διχοτομηθῆναι*, dissecari. *Τὸ γὰρ πνεῦμα*, *inquit Nicetas*, *νῦν μὲν εἰ καὶ μὴ ἀνακέκραται τοῖς ἀναξίοις, ἀλλ' οὖν παρεῖναι δοκεῖ πως τοῖς ἅπαξ ἐσφραγισμένοις, τὴν ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτοῖς σωτηρίαν ἀναμένον· τότε δὲ καὶ ἐξ ὅλου τῆς βεβηλωσάσης αὐτοῦ τὴν χάριν ψυχῆς ἀποτμηθήσεται. ἡ γὰρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διχοτομία οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἀλλ' ἢ τὴν εἰς τὸ παντελὲς τοῦ πνεύματος ἀλλοτρίωσιν. διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ᾅδῃ ἐξομολογούμενος, οὐκ ἔστι τῆς βοηθείας τοῦ πνεύματος συμπαρούσης.* *Quod et apud S. Maximum legitur. Hoeschelius.* Verba haec sunt *Basilii M.* cap. XVI. de Spiritu S. Congruit, quod vet. int. habet, *separationem illam.* Et sic alii quoque *τὸ διχοτομεῖν* explicant, maxime *Gildas Sapiens* Castig. in Ordinem eccl. *Veniet ergo, inquit, Dominus servi illius*, et dividet *eum*, *a sanctis scil.* sacerdotibus, *partemque ejus ponet cum hypocritis, cum eis certe, qui sub* sacerdotali *tegmine multum obumbrant nequitiae.* Videtur tamen potius *διχοτομεῖν* esse *dissecare s. dissicere s. dirigere* (ex *dis* et *ago*; conf. *Festum*:) a victimis piacularibus humanisve suppliciis tralatum. Vide LXX. Int. et ex Gatakero Thesaurum *Suiceri:* quo opere ut *Budaeus* et *Camerarius*, Commentariis suis, in Jus civile potissimum et in Medicinam, sic ille haud paulo commodius in Theologiam utilitates Graecae linguae derivavit.

9) *ὑποκριτῶν*, perfidiosos. *Ὑποκριταὶ* iidem, qui *ἄπιστοι.* Matth. 24, 51. (cum Castell. not.) et Luc. 12, 46. Totam oe-

ολέσθαι. ἀλλὰ τί σοι πάθω; [10]) οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι.
347 Καὶ, εἰ βούλει γε, ἀπὸ τῆς βασιλείας πρῶτον, ἧς οὐ τοσοῦτος ὅσος [11]) τῆς ἱερωσύνης τῷ Θεῷ λόγος, παρέξω [12]) σοι
348 τούτων, ὧν εἶπον, τὴν πίστιν. Ὁ Σαοὺλ ἐκεῖνος, ὁ τοῦ Κεῖς υἱὸς, οὐκ αὐτὸς σπουδάσας ἐγένετο βασιλεὺς, ἀλλ' ἀπῆλθε [13]) μὲν ἐπὶ τὴν τῶν ὄνων ζήτησιν, καὶ ὑπὲρ τούτων ἐρωτήσων τὸν προφήτην ἤρχετο· ὁ δὲ αὐτῷ περὶ τῆς βασιλείας διελέγετο. καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπέδραμε, καί τοι παρὰ ἀνδρὸς ἀκούων προφήτου· ἀλλὰ καὶ ἀνεδύετο, [14]) καὶ παρῃτεῖτο, λέγων· Τίς εἰμι ἐγὼ, καὶ τίς ὁ οἶκος τοῦ πατρός μου; τί οὖν; ἐπειδὴ κακῶς ἐχρήσατο τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθείσῃ τιμῇ, ἴσχυσεν αὐτὸν ἐξελέσθαι ταῦτα τὰ ῥήματα τῆς τοῦ βασιλεύσαντος
349 ὀργῆς; [15]) Καίτοι γε ἐνῆν λέγειν πρὸς τὸν Σαμουὴλ ἐγκαλοῦντα αὐτῷ· μὴ γὰρ αὐτὸς ἐπέδραμον τῇ βασιλείᾳ; μὴ γὰρ ἐπεπήδησα ταύτῃ τῇ δυναστείᾳ; τὸν τῶν ἰδιωτῶν ἐβουλόμην

---

conomi virtutem tollit *perfidia*. coll. 1. Cor. 4, 2. et *omnes aliud agentes*, inquit Tullius, *aliud simulantes, perfidi sunt*. l. 3. Off. c. 14.

10) τί σοι πάθω; *quid ago?* Formula revocandi. §. 146. 545. Saepe πράττειν et παθεῖν inter se permutantur. [Cujus rei testis est Scholiasta ad Aristoph. Nub. v. 234. τὸ πάσχειν οὐ μόνον ἐπὶ τῶν πασχόντων τι λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ποιούντων. Cf. Schol. Eur. Hecub. 614. et 1041. *Barnes*. ad Eurip. Orest. 535. et Suppl. 257. *Valckenar*. ad Eurip. Phoeniss. 902. *Reitz*. ad Lucian. T. II, p. 73. et p. 918. *L.*]

11) ὅσος. Ed. prima, ὁ. Possit resolvi sic, λόγος ὁ (scil. ὤν) τῆς ἱερωσύνης οὐ τοσοῦτός ἐστι τῆς βασιλείας. ut sit sermo concisus; de quo ad *Cic*. Ep. 8. 15. 3.

12) παρέξω σοι πίστιν. i. e. δείξω τὴν ἀλήθειαν. §. 355. Phrasis insignis. Conf. Act. 17, 31. et annot. *Raphelii* ex Polyb. p. 360—375. Sic, παρέχω θαῤῥεῖν. supra, p. 377. [Πίστιν παρέχειν est *fidem facere*, argumenta *ad rem probandam proferre*. Polyb. IV, 33. οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ χωρὶς τῶν πάλαι τὰ τελευταῖα μετὰ τὸν Μεγάλης πόλεως καὶ Μεσσήνης συνοικισμὸν, ἱκανὴν ἂν παράσχῃ πίστιν τοῖς ὑφ' ἡμῶν εἰρημένοις. Joseph. Antiq. II, 9, 4. τοῖς μέντοι προκατηγγελμένοις ὑπὸ τοῦ θεοῦ πίστιν ὁ τοκετὸς τῆς γυναικὸς παρεῖχε. Vocabulum πίστις saepius de *argumento* dici, praeter *Raphelium*, quem excitavit *Bengelius*, demonstravit *Munthius* ad Act. XVII, 31. *L.*]

13) ἀπῆλθε. Vid. 1. Reg. IX. *L.*

14) ἀνεδύετο, se subduxit. Vid. Pollux V, 112. ibique *Hemsterhusius*. Cf. Homer. Odyss. IX, 377. Iliad. VII, 217. XIII, 225. *L.*

15) τοῦ βασιλεύσαντος ὀργῆς. Montefalconius legit: τοῦ βασιλεύσαντος αὐτὸν ὀργῆς, atque simul annotavit, Savilium et quosdam Mss. post ὀργῆς inserere οὐδαμῶς, abesse vero eam vocem a Morellio et aliis. *L.*

βίον ζῆν τὸν ἀπράγμονα [16]) καὶ ἡσύχιον, σὺ δέ με ἐπὶ τοῦτο εἵλκυσας τὸ ἀξίωμα. ἐν ἐκείνῃ μένων τῇ ταπεινότητι, εὐκόλως ἂν ταῦτα ἐξέκλινα τὰ προσκρούματα. οὐ γὰρ δήπου τῶν πολλῶν εἷς ὢν καὶ ἀσήμων, ἐπὶ τοῦτο ἂν ἐξεπέμφθην τὸ ἔργον, οὐδ᾽ ἂν ἐμοὶ τὸν πρὸς τοὺς Ἀμαληκίτας πόλεμον ἐνεχείρισεν ὁ Θεός· μὴ ἐγχειρισθεὶς δὲ, οὐκ ἄν ποτε ταύτην ἥμαρτον τὴν ἁμαρτίαν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀσθενῆ πρὸς ἀπολογίαν· οὐκ 350 ἀσθενῆ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνα, καὶ μᾶλλον ἐκκαίει τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν. Τὸν γὰρ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν τιμηθέντα οὐκ 351 εἰς τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἀπολογίαν χρὴ προβάλλεσθαι τῆς τιμῆς τὸ μέγεθος, ἀλλὰ εἰς μείζονα βελτιώσεως προτροπὴν κεχρῆσθαι τῇ πολλῇ περὶ αὐτὸν τοῦ Θεοῦ σπουδῇ. Ὁ δὲ, διότι 352 κρείττονος ἔτυχεν ἀξιώματος, διὰ τοῦτο ἁμαρτάνειν αὐτῷ νομίζων ἐξεῖναι, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν αἰτίαν τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων ἐπιδεῖξαι ἐσπούδακεν· ὅπερ τοῖς ἀσεβέσι καὶ ῥαθύμως τὸν ἑαυτῶν διοικοῦσι βίον λέγειν ἔθος ἀεί. ἀλλ᾽ οὐχ ἡμᾶς οὕτω διακεῖσθαι χρὴ, οὐδὲ εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐκπίπτειν μανίαν, ἀλλὰ πανταχοῦ [17]) σπουδάζειν τὰ παρ᾽ ἑαυτῶν εἰσφέρειν εἰς δύναμιν τὴν ἡμετέραν, καὶ εὔφημον καὶ γλῶτταν καὶ διάνοιαν ἔχειν. Οὐδὲ γὰρ ὁ Ἡλὶ [18]) 353 (ἵνα τὴν βασιλείαν ἀφέντες, ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος, ἔλθωμεν νῦν) ἐσπούδασε κτήσασθαι τὴν ἀρχήν· τί οὖν αὐτὸν τοῦτο, ἡνίκα ἥμαρτεν, ὤνησεν; καὶ τί λέγω, κτήσασθαι; οὐδὲ διαφυγεῖν μὲν οὖν, εἴπερ ἤθελε, δυνατὸν ἦν αὐτῷ, διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ νόμου· καὶ γὰρ ἦν τῆς Λευῒ φυλῆς, καὶ τὴν ἀρχὴν διὰ τοῦ γένους [19]) ἄνωθεν καταβαίνουσαν ἔδει δέξασθαι. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ οὗτος τῆς τῶν παίδων παροινίας [20])

---

16) *βίον ζῆν ἀπράγμονα*, *in otio vivere, vitam a negotiis multis iisque publicis vacuam vivere.* Vid. *Suiceri.* Obs. sacr. p. 320. *L.*

17) *ἀλλὰ πανταχοῦ.* Aurea sententia.

18) *Ἡλί.* Utiliter conferas *J. M. Langii* Ex. de Heli sacerdotis ministerio funesto. [Legitur narratio ipsa 1. Samuel. IV, 18. *L.*]

19) *διὰ τοῦ γένους.* Vet. int. *per stegma.* i. e. per stemma. Adjici hoc potest *Carolo du Fresne.* [De re vid. *Winer's Bibl. Realwörterbuch.* pag. 409. Cf. Numeror. XIII, 17—20. et *Wahl.* Clav. N. T. Tom. II, p. 23. ed. 2. *L.*]

20) *παροινίας.* Denotatur hoc verbo non solum ex ebrietate nascens, sed quaelibet insania et petulantia. §. 407. Vid. *Thirlby.* *Παροινίαν* mentis graviter describit Hom. 6. iniens contra Jud. {Alii legunt *παρονομίας*, ut annotavit *Montefalconius.* De voc. *παροινία*

354 ἔδωκε δίκην οὐ μικράν. Τί δὲ αὐτὸς ὁ πρῶτος γενόμενος τῶν Ἰουδαίων ἱερεὺς,[21]) περὶ οὗ τοσαῦτα διελέχθη ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσεῖ, ἐπειδὴ μὴ ἴσχυσε μόνος πρὸς τοσούτου πλήθους στῆναι μανίαν, οὐ παρὰ μικρὸν ἦλθεν ἀπολέσθαι, εἰ μὴ ἡ τοῦ
355 ἀδελφοῦ προστασία ἔλυσε τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν;[22]) Ἐπειδὴ δὲ Μωϋσέως ἐμνήσθημεν, καλὸν καὶ ἐκ τῶν ἐκείνῳ συμβεβηκότων δεῖξαι τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν. αὐτὸς γὰρ οὗτος ὁ μακάριος Μωϋσῆς τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ τὴν προστασίαν ἁρπάσαι τῶν Ἰουδαίων, ὡς καὶ διδομένην παραιτεῖσθαι,[23]) καὶ Θεοῦ κελεύοντος ἀνανεῦσαι καὶ ἐπὶ τοσοῦτον,[24]) ὥστε καὶ παροξῦναι τὸν προστάττοντα. καὶ οὐ τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα, γενόμενος ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, ὑπὲρ τοῦ ταύτης ἀπαλλαγῆναι ἡδέως ἀπέθνησκεν.[25]) ἀπ[illegible]κτεινόν γάρ με, φησὶν, εἰ

---

recte jam praecepit *Bengelius*. Quid proprie sit *παροινία*, docuit Xenoph. Sympos. VI, 2. Cf. *Wetsten.* ad 1. Timoth. III, 3. et *Sturz.* in Lex. Xenoph. III, 461. b. *L.*]

21) *ἱερεύς*. Aaronem dicit. *Ambrosius* Ep. 56. vel quisquis hanc scripsit: *Neque excusare tantum sacerdotem possumus, neque condemnare audemus.* Excusatum quidem s. *Purgatum* magna ex parte *Aaronem* dare conatus est *F. Moncaejus* libris II. de Vitulo aureo, aliique ad novam eorum editionem a *J. F. Mayero* notati, quibus adde *Athanasii* Ep. canonicam ad Rufinianum. Plus ad purgandum valerent, quae sermocinatur *Grosgebaueri Wächter-Stimme* cap. 14. ex quibus tamen idem ille peccati Aaronitici atrocitatem, suffragante Langio l. c. demonstravit, praeclare de timida antistitum agens modestia, quam ipsam Chrysostomus quoque in ista Aaronis actione et h. l. et in Hom. c. Jud. notat. Interea non contemnenda est *Joh. Buchaeri* epicrisis: *Dum* Moncaejus *docet*, inquit, *quam vel solam praelati* imprudentiam *vindex a tergo sequatur ira Dei; quippe qui* familiae suae tritici mensuram (*Luc.* 12.) *non jubet dari tantum, sed etiam* dari in tempore, *multo magis ex eo constat, quam deteriore loco futuri sint, qui se ex eo genere non imprudentes solum, verum etiam* infideles *praestiterint.*

22) *ὀργήν*. De re vid. Exod. IV, 18. *L.*

23) *παραιτεῖσθαι*. Media haec lectio: unde alii *παρῃτῆσθαι* vel *παραιτήσασθαι*. [Lectio *παραιτήσασθαι*, quam habet Codex *Olivarii*, recepta est ab *Hughesio*. *Montefalconius* legit *παρῃτῆσθαι*. Non inepte monet *Hughes*, *παραιτήσασθαι* melius convenire sequenti *ἀνανεῦσαι*. Secutus est etiam *Hasselbachius* lectionem *παραιτήσασθαι*. *L.*]

24) *ἀνανεῦσαι*. *Hughes* legit, *ἀνανεῦσαι, ἐπὶ τοσοῦτον*, et scripsit de hac lectione haecce: „Hanc lectionem Savil. firmant Codices *Olivarii*, *Francisci* et *Max. Marguniii* tertius, atque omnino praeferenda est Ducaeanae *ἀνανεῦσαι καὶ παροξῦναι*. — Interpunge vero *ἀνανεῦσαι περὶ τοσοῦτον, ὥστε* —." *L.*

25) *ἀπέθνησκεν*. *ἂν* praefigit *Montef.* ed. Bene.

οὕτω μοι μέλλεις [26]) ποιεῖν. Τί οὖν; ἐπειδὴ ἥμαρτεν ἐπὶ τοῦ 356 ὕδατος, ἴσχυσαν αἱ συνεχεῖς αὗται παραιτήσεις ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ πεῖσαι τὸν Θεὸν δοῦναι συγγνώμην; καὶ πόθεν ἄλλοθεν τῆς ἐπηγγελμένης ἀπεστερεῖτο γῆς; οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ὡς ἅπαντες ἴσμεν, ἀλλ᾽ ἢ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, δι᾽ ἣν ὁ θαυμαστὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ οὐκ ἴσχυσε τῶν αὐτῶν τοῖς ἀρχομένοις τυχεῖν· ἀλλὰ μετὰ τοὺς πολλοὺς ἄθλους [27]) καὶ τὰς ταλαιπωρίας, μετὰ τὴν πλάνην ἐκείνην τὴν ἄφατον καὶ τοὺς πολέμους καὶ τὰ τρόπαια, [28]) ἔξω τῆς γῆς ἀπέθνησκεν, ὑπὲρ ἧς τοσαῦτα ἐμόχθησε· καὶ τὰ τοῦ πελάγους ὑπομείνας κακὰ, τῶν τοῦ λιμένος οὐκ ἀπήλαυσεν ἀγαθῶν. Ὁρᾷς 357 ὡς οὐ τοῖς ἁρπάζουσι μόνον, ἀλλ᾽ οὐδὲ τοῖς ἐκ τῆς ἑτέρων σπουδῆς ἐπὶ τοῦτο ἐρχομένοις, λείπεταί τις, ἐν οἷς ἂν πταίσωσιν, ἀπολογία; Ὅπου γὰρ οἱ, τοῦ Θεοῦ χειροτονοῦντος, παραιτησάμενοι πολλάκις, τοσαύτην ἔδωκαν δίκην, καὶ οὐδὲν ἴσχυσεν ἐξελέσθαι τοῦ κινδύνου τούτου οὔτε τὸν Ἀαρὼν, οὔτε τὸν Ἡλὶ, [29]) οὔτε τὸν μακάριον ἐκεῖνον [30]) ἄνδρα, τὸν ἅγιον, τὸν προφήτην, τὸν θαυμαστὸν, τὸν πρᾶον μάλιστα πάντων τῶν ἐπὶ γῆς, τὸν ὡς φίλον λαλοῦντα τῷ Θεῷ· σχολῇ γε ἡμῖν, τοῖς τοσοῦτον ἀποδέουσι τῆς ἀρετῆς τῆς ἐκείνου, δυνήσεται πρὸς ἀπολογίαν ἀρκέσαι τὸ συνειδέναι ἑαυτοῖς μηδὲν ὑπὲρ ταύτης ἐσπουδακόσι [31]) τῆς ἀρχῆς· καὶ μάλιστα ὅτε πολλαὶ τούτων τῶν χειροτονιῶν οὐκ ἀπὸ τῆς θείας γίγνονται χάριτος, [32]) ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων σπουδῆς. Τὸν 358

---

26) μέλλεις. Vet. int. *incipies*. Etiam Vulgatus interpres *N. T.* verbum μέλλω saepe verbo *incipio* reddit, reprehensus a *L. Valla* ad Act. 27, 10. [De re vid. Num. XI, 15. *L.*]

27) ἄθλους. Al. χρόνους.

28) τρόπαια, tropaea. Egerunt de hujus vocis significatu praeter Favorinum imprimis Schol. Aristoph. Plut. 453. et Eustath. ad Iliad. ε', p. 531. Cf. *Sturz*. Lex. Xenoph. T. IV, pag. 336. *L.*

29) οὔτε τὸν ἡλί. Vet. int. *nec Heli nec Saulem*.

30) ἐκεῖνον. Ἐκεῖνος, *ille*, frequens ad laudem. *Basilius Sel.* l. 2. de Thecla: πολλοὺς ἄνδρας εἰς ἄκραν ἀρετὴν βιοῦντας ἡ μάρτυς ἀνηγόρευσεν, οἷον τὸν παῦλον εὐθὺς ἐκεῖνον [illegible]ὸν καὶ ἅγια αἰγύπτιον καὶ ἐπίκλην αἰγύπτιον.

31) ἐσπουδακόσι. Participium pro infinitivo.

32) χάριτος. Hic fons est vocationis. Rom. 1, 5. *Ad plenam vocationis divinitatem et vocantium et ipsius vocationis et vocati sanctitas, hujusque non solum facultates animi naturales, sed etiam charismata supernaturalia, sine quibus DEUS neminem mittit, pertinent.* Magnif. Cancell. *Pfaff.* diss. de Vitiis eorum qui *sacris* operantur, Sect. I. §. 9.

Ἰούδαν ὁ Θεὸς ἐξελέξατο,[33]) καὶ εἰς τὸν ἅγιον ἐκεῖνον κατέλεξε χορὸν, καὶ τὴν ἀποστολικὴν ἀξίαν μετὰ τῶν λοιπῶν ἐνεχείρισεν· ἔδωκε δέ τι καὶ τῶν ἄλλων πλέον αὐτῷ, τὴν τῶν χρημάτων οἰκονομίαν.[34]) Τί οὖν; ἐπειδὴ τούτοις ἀμφοτέροις ἐναντίως ἐχρήσατο·[35]) καὶ ὃν ἐπιστεύθη κηρύττειν, προὔδωκε· καὶ ἃ καλῶς διοικεῖν ἐνεχειρίσθη, ταῦτα ἀνήλωσε κακῶς, ἐξέφυγε τὴν τιμωρίαν; διὰ αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο καὶ χαλεπωτέ-
359 ραν ἑαυτῷ τὴν δίκην εἰργάσατο. καὶ μάλα γε εἰκότως. Οὐ γὰρ εἰς τὸ τῷ Θεῷ προσκρούειν δεῖ κατακεχρῆσθαι ταῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ διδομέναις τιμαῖς, ἀλλ' εἰς τὸ μᾶλλον ἀρέσκειν αὐτῷ.
360 Ὁ δὲ, ἐπειδὴ πλέον τετίμηται, διὰ τοῦτο ἀξιῶν ἀποφυγεῖν, ἐν οἷς ἂν κολάζεσθαι δέῃ· παραπλήσιον ποιεῖ, ὥσπερ ἂν εἴ τις καὶ τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων ἀκούσας τοῦ Χριστοῦ λέγοντος,[36]) ὅτι εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· καὶ, εἰ μὴ τὰ σημεῖα ἐποίουν ἐν αὐτοῖς, ἃ μηδεὶς ἄλλος ἐποίησεν, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· ἐγκαλοίη τῷ Σωτῆρι καὶ Εὐεργέτῃ,[37]) λέγων· τί γὰρ ἤρχου καὶ ἐλάλεις; τί δὲ ἐποίεις

---

33) ἐξελέξατο. Vid. Matth. III, 1—5. *L.*

34) οἰκονομίαν. Vid. Joh. XII, 6. *L.*

35) ἐχρήσατο. Alii, annotante *Montefalconio*, legunt ἀπεχρήσατο, quo tamen, quum praecedat adverbium ἐναντίως, non opus est. *L.*

36) λέγοντος. Evangel. Joh. XV, 20. *L.*

37) τῷ σωτῆρι καὶ εὐεργέτῃ. Frequenter veteres σωτῆρα, εὐεργέτην, σωτῆρα καὶ εὐεργέτην eum salutarunt, cui quam plurimum deberi profiterentur. Exempla collegit *Gatakerus* l. 1. Cinni c. 3. ex quo duo notamus. *Demosth.* c. Aesch. Or. pro cor. φίλον, εὐεργέτην, σωτῆρα τὸν φίλιππον ἡγοῦντο. Uticenses Catonem μιᾷ φωνῇ τὸν εὐεργέτην καὶ σωτῆρα καλοῦντας memorat *Plutarchus.* Accedant alia. *Idem* de Demetrio, [p. 893.] σωτῆρα καὶ εὐεργέτην ἀναγορεύοντες· οἱ ἀθηναῖοι. *Polybius* de Antigono, οὐ μόνον ἐκρίθη παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν εὐεργέτης, ἀλλὰ καὶ μεταλλάξας σωτήρ. Apud *Herodianum* Saturninus Severo insidias patefaciens: ἥκω σοι, ὦ δέσποτα, σωτήρ τε καὶ εὐεργέτης. *Themistius* Or. IV, οὗτος ἂν ὁ τέλειος νομίζοιτο καὶ ὁλόκληρος σωτήρ τε καὶ εὐργέτης. *Basilius Sel.* Or. XV, ἵνα μὴ μόνον τοῦ βασιλέως σωτὴρ ὁ δαβίδ, ἀλλ' ἤδη καὶ τοῦ παντὸς ἰσραὴλ εὐεργέτης ἀναδειχθῇ. Verius Jesum, quem σωτῆρα unicum, eundem εὐεργέτην unicum praedicamus cum Chrysostomo aliisque patribus. In Graeco est ἓν διὰ δυοῖν· Latine tantisper reddidi, *Salvatore beneficentissimo:* sed plura videntur de interpretatione dici debere. εὐεργέτης ab iis, qui citatos auctores interpretati sunt, dicitur *benefactor*, *beneficii auctor*, *bene merens, beneficus.* De verbo σωτὴρ plus contenditur. Primum occurrit illud *Ciceronis:* C. Verrem *non solum* patronum *Siciliae, sed etiam* Sotera *inscriptum vidi Syracusis. Hoc quantum est? ita magnum, ut Latino uno verbo exprimi non possit. is est* [*nimirum* Soter] qui

σημεῖα, ἵνα μειζόνως ἡμᾶς κολάσῃς; Ἀλλὰ μανίας τὰ ῥά- 361
ματα ταῦτα, καὶ τῆς ἐσχάτης παραπληξίας. 38) ὁ γὰρ ἰατρὸς

---

salutem dedit. Quem ad locum ipse *P. Manutius* haec commentatur: Soter *Graecum nomen esse, et eum significare, qui* salutem *dedit, ipso constat interprete Cicerone: quo patet communis error eorum, qui Jesum Christum, cujus immortalia merita nullo satis uno verbo exprimi Latine queunt,* Servatorem *appellant. aliud enim est servare, aliud* salutem dare. servat *is, qui, ne salus amittatur, aliqua ratione praestat:* salutem dat, *qui amissam restituit. Quod si* servator *non est* Soter, *quia minus valet;* salvator *autem ut inusitatum Cicero vitavit; maluitque dicere,* qui salutem dedit: *nimirum de eo si loquimur, qui afflictum genus humanum non in eodem statu* servavit, *sed a sempiterno interitu ad perpetuae vitae bona perduxit, quod summi Dei Filius et fecit, et facere solus potuit; necesse est, vel* Salvatorem *appellare, quod* σωτὴρ *Graece dicitur, usurpato in re nova novo verbo, quod veteres quoque probarunt, vel Ciceronis exemplo uti circumscriptione, et dicere,* Is qui salutem dedit. *quanquam circumscriptio, ut interdum non commoda solum, verum etiam necessaria videtur, sic, iterata saepius, et dignitatem amittit et satietatem parit.* Hic recte statuit Manutius, et *auctorem salutis* nostrae posse per periphrasin appellari, et tamen saepius uno esse verbo appellandum, nam etiam apostolus eum semel appellat *αἴτιον σωτηρίας*, Hebr. V, 9. saepissime vero σωτῆρα. Cui nomini cum quaeritur quodnam unum optime respondeat Latinum: ita rem tractabimus, ut ne exitus careat fructu. Mirum potuit pridem videri, cur ipsum nomen *Soter* primis seculis non una cum vocabulis Graecis *angelus*, *baptista*, *brabeum*, *ecclesia*, *Paracletus*, aliisque innumeris fuerit Latina civitate donatum, praesertim cum Latine dixerint *soteria*: cujus rei hanc videmur animadvertisse caussam, quod Valentiniani usum vocabuli *Soter*, ut ex Tertulliano constat, occupassent. quae caussa nil impedit, quo minus hodie *Sotera* dicamus: neque tamen Latina verba manere non debent. Idem Tertullianus *Salutificatorem* solitus est dicere: cujus scripta id quatuor habent locis, totidem dicta *Pauli* περὶ τοῦ σωτῆρος interpretantibus. *Sospitatoris* nomen Grotius probat; quod idem atque σωτὴρ etymon habeat. Interdum *Salus*, in abstracto, dici potest. Nonnullis fortasse *Liberatoris*, vel *Vindicis*, appellatio aptior videatur: quae et solennis olim fuerit, et miseriam, ex qua fit liberatio, innuat. Hoc Dialogi loco vetus interpres posuit *Salvator;* recentiores, *Servator.* atque haec duo sola sunt pridem perpetuo usu recepta in orbe Christiano vocabula: sed ita, ut vix ullus utrumque juxta probet. Abeunt enim in duas quasi partes Christiani scriptores: quorum alteri, quum *Servatorem* dicunt, Latinitati videntur consulere; alteri, quum *Salvatorem*, religioni. Vide, quae in hanc sententiam collecta et disputata sunt a *Cl. Dausqueio* in Notis ad Basilii Seleuciensis orationem XII et XXXII et, ex Dausqueio potissimum, in Thesauris *Fabri* et *Suiceri:* et adde *B. Meisneri* Christolog. Disp. VI. *Dannhaueri* Hodosoph. p. 600. *Jac. Pontani* Bellar. P. II. Synt. 10. c. 1. *E. Leigh.* Crit. N. T. *Cyr. Güntheri* Latin. restit. ceterosque ab his laudatos. Nos quoque in interpretatione nostra *Salvatorem* tantisper dicere maluimus, dum probaremus, nec *Salvatoris* nomen a Latinitate nimis esse alienum, nec *Servatorem*, quod Dausqueius inprimis pertendit, *male* appellari *et inique.* De efficacia vocabuli *Salvator* nemo dubitat: nec dubitaturus fuit Tullius, si olim fuisset usitatum.

οὐχ ἵνα δὲ [39]) κατακρίνῃ μᾶλλον ἦλθε θεραπεύσων, ἀλλ' ἵνα ἀπαλλάξῃ τῆς νόσου τέλεον· οὐδὲ αὐτὸν ἑκὼν ἀπεστέ-

---

num non fuisse, vel locus ex Adelphis Terentii mox producendus arguit: neque adjuvat Plinius, quem *Salvatorius* dixisse notat Ol. Borrichius; vera enim lectio est *salutatorius*. Auctoritatem tamen satis antiquam a primis Christianis habet: et, si nullam haberet, dignus erat *salutis* nostrae *dux*, cujus honori verbum signaretur monetae novae. habent autem *Salvator* Inscriptiones et Glossae veteres, et Tertullianus, Lactantius aliique, ut non debeamus hoc vocabulo abstinere hodie, praesertim cum in aliis non nimium lauti simus. Nervose *Isid. Hispal.* l. 7. Orig. *Verbum* Salvator *Latina lingua antea non habebat, sed habere poterat; sicut potuit, quando voluit.* Venio ad alterum vocabulum. Plerique ita statuunt: *Salvatorem* is habet, qui ex perdito salvus redditur: *servatorem* is, qui salvus manet. Respondemus, et Graecum verbum unum, et Latinum utrumvis, modo hac modo illa notione accipi: quippe nullum malum, cui datorem salutis quemcunque mederi oporteat, non habet hoc, ut quoquo modo ex una parte *premat*, idemque ex altera parte *impendeat*. *Salvare* pro eo, quod illi *servare* dicunt, exstat in Inscriptione, Antonini principatu expressa: *O tempora infausta, quibus inter sacra et vota ne in cavernis quidem* salvari *possimus.* et in illa celebri: *Jovi custodi, Quirino* Salvatori, *pro* salute *Caesaris Nervae Traiani Aug. Col. Sarmiz.* Lactantius: *quis ob justitiam meruerit, genere humano (in cataclysmo) pereunte*, salvari. Sic *salvus*, pro *illaeso*, passim. vid. Cic. ep. fam. ed. nostr. p. 946. Vicissim *servare* pro eo, quod illi *salvare* dicunt, dixit Terentius in Hecyra Act. V. scen. 4. ubi adolescens, *ab orco* mortuum se reducem in lucem factum, et ex maxima *miseria* extractum triumphans, *servatricem* suam salutat Bacchidem. Plane quod Romanis in nomine valuit *salus* et *Salvus*, id in verbo valuit *servo*; unde *servator*: suntque haec themata instar unius, ita ut altero suppleatur defectus alterius. Idem Comicus in Adelphis: *Ipsa si cupiat* Salus, servare *prorsus hanc familiam non potest.* idem volebat dicere, quod Plautus: *Nec* salus *saluti jam esse, si cupiat, potest.* Congruitque etymon ipsum. nam ex *ῥύω*, *libero, eruo*, est *ἐρύω*, ut Eustathius tradit; et *ἐρύω* est *servo*, ut Martinius docet: quamquam ne Perottus quidem obest, qui *servo* derivat a *sero*, id est *assero, libero*. Itaque quem Graeci *σωτῆρα*, eum Romani constanter dixere *Servatorem*. Ζεὺς σωτὴρ *Jupiter Servator* dictus, et *Jupiter Conservator*, ut inprimis Gyraldus Syntagmate II. confirmat: quem *Jovem Custodem* et *Jovem Liberatorem* finxerant. Tacitus Annal. lib. XV. cap. 71. de liberto quodam, conjurationis indice in Neronem: *Conservatoris sibi nomen Graeco ejus rei vocabulo assumpsit.* scilicet *σωτῆρα* se appellarat index: quod cujus rei vocabulum est lucrifacienti Graecum Historico, nisi *conservator?* quid *conservator*, nisi *servator?* praeterquam quod simplex verbum uni adscribit beneficium; praepositio addita, pluribus. Et quum se ipse Tullius *reip. servatorem*, quum se *reip. conservatorem* dixit, nonne *σωτῆρα* se dixit? alioqui honoris sui causa, perinde ut laedendi Verris, potuit, qua erat auctoritate, saltem ad Quintum fratrem aut ad Atticum scribens; potuere in diis suis cognominandis Romani, aut Graecum, si significantius esse putassent, adoptare, aut novum Latinum, quo Graecum exprimeretur, fingere. quid? ne pro verbo quidem *servare* et pro participio *servatus*, de ullo alio, quod vim haberet majorem, labo-

ρησας τῶν ἐκείνου χειρῶν. δέχου τοίνυν χαλεπωτέραν τὴν τιμωρίαν. Ὥσπερ γὰρ εἰ εἴξας τῇ θεραπείᾳ, καὶ τῶν προτέ-

---

ravere. At negat ipse, inquiunt, Tullius, verbum σωτὴρ Latino uno exprimi posse: quem verbum *Servator* minime fugiebat. Negat id quidem: sed nescio an magis ex animo, quam in Antonio postea reprehendit *pissimus* et *contumeliam facere*. cur autem negat? per ironiam: primum, ut invidiam concitet reo, qui in inscriptione ista verbo uti maluerit inter Siculos populari, quam Latino. nam de industria ita definit *Sotera*, ut definiat *Servatorem*, qui proprie, in bello, *salutem dare* capto dicitur. Sic fere lib. XI. ad Att. Ep. 14. *non quo ab isto salus data quidquam habitura sit firmitudinis*. accedit aculeus: *Soter est is*, *qui salutem dedit*, scilicet cum posset malum dare, ut Verres, qui nil non mali pro salute dedit. Ceteroqui enim *is*, *qui salutem dedit*, neque *sotera* neque *servatorem* aeque exprimit, atque *is*, *qui saluti fuit*. respice exempla ineunte hac annotatione posita. Denique verbum illud tenuius *Patronus*, in Verrina, a *Servatore* nihilo propius abest, quam a *Sotere*. Porro ne Tertullianus quidem, cum Sotera Christianorum dixit *Salutificatorem*, *Servatoris* vocabulum censendus est indignum judicasse. Cur non usurpavit Tertullianus *Salvatoris* nomen? (inquit Borrichius, a Vossio abductus; intento videlicet alteri appellationi, qua Afer ille saepius uti supra dictus est: nos dicimus, cur non legimus apud illum *Servatoris* nomen? et a Borrichio respondemus:) *quia ingenium magni Afri vocabulis innovandis*, *quam antiquis retinendis accommodatius fuit*. Sed fac, non semper, cum σωτὴρ dicitur, *Servatorem* dici posse: potest tamen plerumque, vel ea notione: de qua nil est controversiae. Perditi fuimus, sed ita ut etiamnum perire possemus (uti certe perditi per peccatum, per ἀπιστίαν se perdunt) id prohibuit et prohibet Soter, Joh. III. 16. ergo Servator est. Quicquid Pater ei dedit, ex eo nil amittit; Joh. VI. 39. coll. omnino XVII. 12. ergo *Servator* est. Efficit, ne, postquam justificati sumus, iram persentiscamus: Rom. V. 9. ergo *Servator* est. Est σωτὴρ fidelium maxime: 1. Tim. IV. 10. id est, eos, quos *salvavit*, *servat* et *servabit*. Quare non est claudenda verborum gloriae Christi inservientium copia: neque ulli eorum a nobis aut adspergendum fastidium aut significatio deterenda. Rectius et *Salvatoris* et *Servatoris*, atque adeo *Soteris* appellationem Christianus quivis sine offensione leget ac scribet. Atque ut ad locum redeamus, hic nos *Servatore beneficentissimo* interpretatos velim jam existimes. nam *Servatoris* titulus medicis peculiariter datur, ut Barthius ad Statium notavit; Chrysostomus autem ut medicum hoc loco §. 361. laudat Dominum: perinde ut Eusebius lib. IV. Demonstrat. Evang. καθὸ ψυχῶν ἐμπαθῶν θεραπείαν ἐπαγγέλλεται, ΣΩΤΗΡ ΚΑΙ ΙΑΤΡΟΣ εἰκότως ἂν λέγοιτο. Hujus nomen celebretur in sempiternum! [Nolui quid addere iis, quae copiose quidem, sed docte et pie disputavit de his vocabulis b. *Bengel*. Plura etiam qui legere cupiat, adeat amicissimi *Heinichenii* Excurs. X. in Euseb. H. E. T. III, p. 409. *L.*]

38) παραπληξίας, **insaniae**. Apta metaphora, collatis iis, quae sequuntur, ab aegroto, §. 69. [παραπλὴξ explicatur ab Hesychio per παράφρων, τὰς φρένας βεβλαμμένος, μανιώδης et παραπληξία est eidem Hesychio et Suidae id. q. μανία. *L.*]

39) σέ. Hoc pronomen *simpliciter acceptum*, *semper* ἐγκλίνεται· *sin emphasin aut oppositionem denotare opus sit*, *proprium accentum retinet*, *verboque plerumque proxime praeponitur*. Deva-

ρων ἂν ἀπηλλάγης κακῶν· οὕτως ἐπειδὴ παραγενόμενον ἰδὼν ἔφυγες, οὐκ ἔτι ἀπονίψασθαι ταῦτα δυνήσῃ· μὴ δυνάμενος δὲ, καὶ τούτων δώσεις τὴν τιμωρίαν, καὶ ἀνθ' ὧν αὐτῷ ματαίαν
362 τὴν σπουδὴν ἐποίησας, τόγε μέρος τὸ σόν. Διὰ ταῦτα οὐκ ἴσην πρὸ τοῦ τιμηθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ τὰς τιμὰς τὴν βάσανον ὑπομένομεν, ἀλλὰ πολλῷ σφοδροτέραν ὕστερον. ὁ γὰρ μηδὲ τῷ παθεῖν εὖ [40]) γενόμενος ἀγαθὸς, πικρότερον
363 δίκαιος ἂν εἴη κολάζεσθαι. Ἐπεὶ οὖν ἀσθενὴς ἡμῖν αὕτη ἡ ἀπολογία δέδεικται, καὶ οὐ μόνον οὐ σώζει τοὺς εἰς αὐτὴν καταφεύγοντας, ἀλλὰ καὶ προδίδωσι πλέον, ἑτέραν ἡμῖν πο-
364 ριστέον ἀσφάλειαν. ΒΑΣ. Ποίαν δὴ ταύτην; ὡς [41]) ἔγωγε οὐδὲ ἐν ἐμαυτῷ δύναμαι εἶναι νῦν· οὕτω με ἔμφοβον καὶ ἔντρομον τοῖς ῥήμασι κατέστησας τούτοις.

365 II. Μὴ, δέομαι, ἔφην, καὶ ἀντιβολῶ, μὴ τοσοῦτον καταβάλῃς σαυτόν. [1]) Ἔστι γὰρ, ἔστιν ἀσφάλεια. τοῖς μὲν ἀσθενέσιν ἡμῖν, τὸ μηδέποτε ἐμπεσεῖν· ὑμῖν δὲ τοῖς ἰσχυροῖς, τὸ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας εἰς ἕτερον μὲν ἀνηρτῆσθαι μηδὲν, μετὰ [2]) δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν [3]) εἰς τὸ μηδὲν ἀνάξιον πράτ-

---

rius in Particula Ἐμοί. Porro hunc locum ex Palatino, solo fortasse, recentiores sic constituerunt: οὐχ ἵνα σὲ κατακρίνῃ ἦλθεν, ἀλλὰ μᾶλλον θεραπεύσων, οὐχ ἵνα σε νοσοῦντα παρίδῃ, ἀλλ' ἵνα σε ἀπαλλάξῃ τῆς νόσου τέλεον. Morel. οὐχ ἵνα σὲ κατακρίνῃ, μᾶλλον ἦλθε θεραπεύσων· οὐχ ἵνα κλ. Nostram lectionem comprobat Augustanus liber, editio prima, et vetus interpres. Estque illustre testimonium contra abusum distinctionis inter Voluntatem signi et beneplaciti. [*Hasselbach.* σὲ repetit ante ἀπαλλάξῃ. Non inepte. *L.*]

40) παθεῖν εὖ. Εὖ pulchre dicitur cum activo, εὖ ποιεῖν. §. 298. cum passivo, εὖ πάσχειν. §. 154. cum medio, εὖ φέρεσθαι. Gall. *je me porte bien.* Emendetur *Basilii Sel.* locus insignis, Or. 19. ubi centurio ait: οὐκ εἰμὶ ἱκανός. πηγὴ πενιχρὰ, πελάγους πλοῦτον οὐχ ὑποδέχεται. μή μου πλέον ἐλέγξῃς τὸ τῶν τρόπων ἀνάξιον. οὐ φέρομαι (legas, εὖ φέρομαι) τοῖς ῥήμασι· φθέγξαι μόνον, καὶ τὸ πάθος ἐλαύνεται. Etiam alias εὖ usum habet. εὖ ἴστω. εὖ καὶ καλῶς. §. 323. 386.

41) ὡς. Pro οὕτως.

1) μὴ τοσοῦτον καταβάλῃς σαυτόν. *Ne ita animum despondeas, sei nicht so niedergeschlagen. L.*

2) εἰς ἕτερον μὲν μηδὲν, μετὰ δέ. Sic Augustanus. eaedem particulae, §. 187. 412. μετὰ, *secundum.* Germ. *nächst.* [Ita praepositio μετὰ jam apud Homerum occurrit, v. c. Iliad. II, 674. κάλλιστος ἀνὴρ τῶν ἄλλων Δαναῶν μετ' ἀμύμονα Πηλείωνα, *nächst dem Achill.* Xenoph. Cyropaed. VII, 2, 4. πόλιν τὴν πλουσιωτάτην ἐν τῇ Ἀσίᾳ μετὰ Βαβυλῶνα. *L.*]

3) χάριν. Πάντα ὑπακούσεται τῷ χρυσίῳ, φησίν· καὶ τῇ χάριτι τὰ νοητὰ διοικηθήσεται. *Marcus* de lege spir.

τειν τῆς δωρεᾶς ταύτης καὶ τοῦ δεδωκότος αὐτὴν Θεοῦ. 366 Μεγίστης μὲν γὰρ ἂν εἶεν κολάσεως ἄξιοι, οἱ μετὰ τὸ δι᾽ οἰκείας σπουδῆς ταύτης ἐπιτυχεῖν τῆς ἀρχῆς, ἢ διὰ ῥαθυμίαν ἢ διὰ πονηρίαν ἢ καὶ δι᾽ ἀπειρίαν κακῶς κεχρημένοι τῷ πράγματι· οὐ μὴν [4]) διὰ τοῦτο τοῖς οὐκ ἐσπουδακόσι καταλέλειπταί τις συγγνώμη, ἀλλὰ καὶ οὗτοι πάσης ἀπολογίας ἐστέρηνται. 367 Δεῖ γὰρ, οἶμαι, κἂν μυρίοι καλῶσι καὶ καταναγκάζωσι, μὴ πρὸς ἐκείνους ὁρᾷν· ἀλλὰ πρότερον τὴν ἑαυτοῦ βασανίσαντα ψυχὴν, καὶ πάντα διερευνησάμενον ἀκριβῶς, οὕτως εἶξαι τοῖς βιαζομένοις. Νῦν δὲ οἰκίαν μὲν οἰκοδομήσασθαι οὐδεὶς ἂν ὑπο- 368 σχέσθαι τολμήσειε τῶν οὐκ ὄντων οἰκοδομικῶν· οὐδὲ σωμάτων ἅψασθαι νενοσηκότων ἐπιχειρήσειεν ἄν τις τῶν ἰατρεύειν οὐκ εἰδότων· ἀλλὰ κἂν πολλοὶ οἱ πρὸς βίαν ὠθοῦντες ὦσιν, παραιτήσεται, καὶ οὐκ ἐρυθριάσει τὴν ἄγνοιαν. Ψυχῶν δὲ ἐπιμέλειαν μέλλων ἐμπιστεύεσθαι τοσούτων, οὐκ ἐξετάσει πρότερον ἑαυτόν· ἀλλὰ κἂν ἁπάντων ἀπειρότατος ᾖ, δέξεται τὴν διακονίαν, ἐπειδὴ ὁ δεῖνα κελεύει, καὶ ὁ δεῖνα βιάζεται, καὶ ἵνα μὴ προσκρούσῃ τῷ δεῖνι; Καὶ πῶς οὐκ εἰς προὖπτον ἑαυ- 369 τὸν μετ᾽ ἐκείνων ἐμβαλεῖ κακόν; ἐξὸν [5]) γὰρ αὐτῷ σώζεσθαι καθ᾽ ἑαυτὸν, καὶ ἑτέρους προσαπόλλυσι μεθ᾽ ἑαυτοῦ. Πόθεν γάρ ἐστιν ἐλπίσαι σωτηρίαν; πόθεν συγγνώμης τυχεῖν; τίνες ἡμᾶς ἐξαιτήσονται [6]) τότε; οἱ βιαζόμενοι νῦν ἴσως καὶ πρὸς ἀνάγκην ἕλκοντες; αὐτοὺς δὲ τούτους τίς κατ᾽ ἐκεῖνον διασώσει τὸν καιρόν; καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ προσδέονται ἑτέρων, ἵνα διαφύγωσι τὸ πῦρ. Ὅτι δὲ σὲ οὐ δεδιττόμενος [7]) ταῦτα 370 λέγω νῦν, ἀλλ᾽ ὡς ἔχει τὸ πρᾶγμα ἀληθείας, [8]) ἄκουε τί τῷ

---

4) *οὐ μήν.* Sic §. 537. *καὶ μὴν οὐδ[illegible]* §. 17.

5) *ἐξόν.* Hesychius, *ἔξεστι, δυνατόν.*

6) *τίνες ἡμᾶς ἐξαιτήσονται.* Augustanus, *τίνες ἡμᾶς παραιτήσονται·* unde vetus int. *excusare.* Placet haec media lectio: unde orta et vulgata, *τίνες ἡμᾶς ἐξαιτήσονται*, per glossam; et aliorum, *τίνες ἡμῖν παραστήσονται.*

7) *δεδιττόμενος.* De verbo *δεδίττομαι*, quod est *terrorem injicere*, vid. ***Heinichen*** ad Euseb. H. E. VIII, 4, 6. et ***Passow*** in Lexico s. v. *δειδίσσομαι.* *L.*

8) *ἔχει ἀληθείας.* *Elegantissime. nam ita passim legimus, πῶς ἔχω γνώμης, ὡς ἔχω ῥώμης, ὡς ἔχω συνέσεως. Sic* Thucyd. *ὡς εἶχε τάχους ἕκαστος*, pro cujusque celeritate. et Plutarch. *in Camillo, ὡς ἕκαστος ἑτοιμότητος ἢ βουλήσεως ἔσχε*, ut quisque paratus aut animatus fuit. *Cant. ed. II.* [Non igitur opus erat mutatione ***Boisii***, qui *ἐπὶ* inserendum putabat, ut esset *ἐπ᾽ ἀληθείας.* Imo ille genitivus resolvendus est per nostrum: *in Ansehung.* Vid. ***Mat-***

ολέσθαι. ἀλλὰ τί σοι πάθω; [10]) οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι.
347 Καὶ, εἰ βούλει γε, ἀπὸ τῆς βασιλείας πρῶτον, ἧς οὐ τοσοῦτος ὅσος [11]) τῆς ἱερωσύνης τῷ Θεῷ λόγος, παρέξω [12]) σοι
348 τούτων, ὧν εἶπον, τὴν πίστιν. Ὁ Σαοὺλ ἐκεῖνος, ὁ τοῦ Κεῖς υἱὸς, οὐκ αὐτὸς σπουδάσας ἐγένετο βασιλεὺς, ἀλλ' ἀπῆλθε [13]) μὲν ἐπὶ τὴν τῶν ὄνων ζήτησιν, καὶ ὑπὲρ τούτων ἐρωτήσων τὸν προφήτην ἤρχετο· ὁ δὲ αὐτῷ περὶ τῆς βασιλείας διελέγετο. καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπέδραμε, καί τοι παρὰ ἀνδρὸς ἀκούων προφήτου· ἀλλὰ καὶ ἀνεδύετο, [14]) καὶ παρῃτεῖτο, λέγων· Τίς εἰμι ἐγὼ, καὶ τίς ὁ οἶκος τοῦ πατρός μου; τί οὖν; ἐπειδὴ κακῶς ἐχρήσατο τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθείσῃ τιμῇ, ἴσχυσεν αὐτὸν ἐξελέσθαι ταῦτα τὰ ῥήματα τῆς τοῦ βασιλεύσαντος
349 ὀργῆς; [15]) Καίτοι γε ἐνῆν λέγειν πρὸς τὸν Σαμουὴλ ἐγκαλοῦντα αὐτῷ· μὴ γὰρ αὐτὸς ἐπέδραμον τῇ βασιλείᾳ; μὴ γὰρ ἐπεπήδησα ταύτῃ τῇ δυναστείᾳ; τὸν τῶν ἰδιωτῶν ἐβουλόμην

---

conomi virtutem tollit *perfidia.* coll. 1. Cor. 4, 2. et *omnes aliud agentes*, inquit Tullius, *aliud simulantes, perfidi sunt.* l. 3. Off. c. 14.

10) τί σοι πάθω; *quid ago?* Formula revocandi. §. 146. 545. Saepe πράττειν et παθεῖν inter se permutantur. [Cujus rei testis est Scholiasta ad Aristoph. Nub. v. 234. τὸ πάσχειν οὐ μόνον ἐπὶ τῶν πασχόντων τι λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ποιούντων. Cf. Schol. Eur. Hecub. 614. et 1041. *Barnes.* ad Eurip. Orest. 535. et Suppl. 257. *Valckenar.* ad Eurip. Phoeniss. 902. *Reitz.* ad Lucian. T. II, p. 73. et p. 918. *L.*]

11) ὅσος. Ed. prima, ὁ. Possit resolvi sic, λόγος ὁ (scil. ὢν) τῆς ἱερωσύνης οὐ τοσοῦτός ἐστι τῆς βασιλείας. ut sit sermo concisus, de quo ad *Cic.* Ep. 8. 15. 3.

12) παρέξω σοι πίστιν. i. e. δείξω τὴν ἀλήθειαν. §. 355. Phrasis insignis. Conf. Act. 17, 31. et annot. *Raphelii* ex Polyb. p. 360—375. Sic, παρέχω θαῤῥεῖν. supra, p. 377. [Πίστιν παρέχειν est *fidem facere*, argumenta *ad rem probandam proferre.* Polyb. IV, 33. οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ χωρὶς τῶν πάλαι τὰ τελευταῖα μετὰ τὸν Μεγάλης πόλεως καὶ Μεσσήνης συνοικισμὸν, ἱκανὴν ἂν παράσχῃ πίστιν τοῖς ὑφ' ἡμῶν εἰρημένοις. Joseph. Antiq. II, 9, 4. τοῖς μέντοι προκατηγγελμένοις ὑπὸ τοῦ θεοῦ πίστιν ὁ τοκετὸς τῆς γυναικὸς παρεῖχε. Vocabulum πίστις saepius de *argumento* dici, praeter *Raphelium*, quem excitavit *Bengelius*, demonstravit *Munthius* ad Act. XVII, 31. *L.*]

13) ἀπῆλθε. Vid. 1. Reg. IX. *L.*

14) ἀνεδύετο, se subduxit. Vid. Pollux V, 112. ibique *Hemsterhusius.* Cf. Homer. Odyss. IX, 377. Iliad. VII, 217. XIII, 225. *L.*

15) τοῦ βασιλεύσαντος ὀργῆς. Montefalconius legit: τοῦ βασιλεύσαντος αὐτὸν ὀργῆς, atque simul annotavit, Savilium et quosdam Mss. post ὀργῆς inserere οὐδαμῶς, abesse vero eam vocem a Morellio et aliis. *L.*

βίον ζῆν τὸν ἀπράγμονα [16]) καὶ ἡσύχιον, σὺ δέ με ἐπὶ τοῦτο εἵλκυσας τὸ ἀξίωμα. ἐν ἐκείνῃ μένων τῇ ταπεινότητι, εὐκόλως ἂν ταῦτα ἐξέκλινα τὰ προσκρούματα. οὐ γὰρ δήπου τῶν πολλῶν εἷς ὢν καὶ ἀσήμων, ἐπὶ τοῦτο ἂν ἐξεπέμφθην τὸ ἔργον, οὐδ' ἂν ἐμοὶ τὸν πρὸς τοὺς Ἀμαληκίτας πόλεμον ἐνεχείρισεν ὁ Θεός· μὴ ἐγχειρισθεὶς δὲ, οὐκ ἄν ποτε ταύτην ἥμαρτον τὴν ἁμαρτίαν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀσθενῆ πρὸς ἀπολογίαν· οὐκ 350 ἀσθενῆ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνα, καὶ μᾶλλον ἐκκαίει τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν. Τὸν γὰρ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν τιμηθέντα οὐκ 351 εἰς τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἀπολογίαν χρὴ προβάλλεσθαι τῆς τιμῆς τὸ μέγεθος, ἀλλὰ εἰς μείζονα βελτιώσεως προτροπὴν κεχρῆσθαι τῇ πολλῇ περὶ αὐτὸν τοῦ Θεοῦ σπουδῇ. Ὁ δὲ, διότι 352 κρείττονος ἔτυχεν ἀξιώματος, διὰ τοῦτο ἁμαρτάνειν αὐτῷ νομίζων ἐξεῖναι, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν αἰτίαν τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων ἐπιδεῖξαι ἐσπούδακεν· ὅπερ τοῖς ἀσεβέσι καὶ ῥαθύμως τὸν ἑαυτῶν διοικοῦσι βίον λέγειν ἔθος ἀεί. ἀλλ' οὐχ ἡμᾶς οὕτω διακεῖσθαι χρὴ, οὐδὲ εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐκπίπτειν μανίαν, ἀλλὰ πανταχοῦ [17]) σπουδάζειν τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσφέρειν εἰς δύναμιν τὴν ἡμετέραν, καὶ εὔφημον καὶ γλῶτταν καὶ διάνοιαν ἔχειν. Οὐδὲ γὰρ ὁ Ἡλὶ [18]) 353 (ἵνα τὴν βασιλείαν ἀφέντες, ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος, ἔλθωμεν νῦν) ἐσπούδασε κτήσασθαι τὴν ἀρχήν· τί οὖν αὐτὸν τοῦτο, ἡνίκα ἥμαρτεν, ὤνησεν; καὶ τί λέγω, κτήσασθαι; οὐδὲ διαφυγεῖν μὲν οὖν, εἴπερ ἤθελε, δυνατὸν ἦν αὐτῷ, διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ νόμου· καὶ γὰρ ἦν τῆς Λευῒ φυλῆς, καὶ τὴν ἀρχὴν διὰ τοῦ γένους [19]) ἄνωθεν καταβαίνουσαν ἔδει δέξασθαι. ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτος τῆς τῶν παίδων παροινίας [20])

---

16) *βίον ζῆν ἀπράγμονα*, *in otio vivere*, *vitam a negotiis multis iisque publicis vacuam vivere*. Vid. *Suiceri*. Obs. sacr. p. 320. *L.*

17) *ἀλλὰ πανταχοῦ*. Aurea sententia.

18) *Ἡλί*. Utiliter conferas *J. M. Langii* Ex. de Heli sacerdotis ministerio funesto. [Legitur narratio ipsa 1. Samuel. IV, 18. *L.*]

19) *διὰ τοῦ γένους*. Vet. int. *per stegma*. i. e. per stemma. Adjici hoc potest *Carolo du Fresne*. [De re vid. *Winer's Bibl. Realwörterbuch*. pag. 409. Cf. Numeror. XIII, 17—20. et *Wahl*. Clav. N. T. Tom. II, p. 23. ed. 2. *L.*]

20) *παροινίας*. Denotatur hoc verbo non solum ex ebrietate nascens, sed quaelibet insania et petulantia. §. 407. Vid. *Thirlby*. *Παροινίαν* mentis graviter describit Hom. 6. iniens contra Jud. [Alii legunt *παρονομίας*, ut annotavit *Montefalconius*. De voc. *παροινία*

354 ἔδωκε δίκην οὐ μικράν. Τί δὲ αὐτὸς ὁ πρῶτος γενόμενος τῶν Ἰουδαίων ἱερεὺς,[21]) περὶ οὗ τοσαῦτα διελέχθη ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσεῖ, ἐπειδὴ μὴ ἴσχυσε μόνος πρὸς τοσούτου πλήθους στῆναι μανίαν, οὐ παρὰ μικρὸν ἦλθεν ἀπολέσθαι, εἰ μὴ ἡ τοῦ
355 ἀδελφοῦ προστασία ἔλυσε τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν;[22]) Ἐπειδὴ δὲ Μωϋσέως ἐμνήσθημεν, καλὸν καὶ ἐκ τῶν ἐκείνῳ συμβεβηκότων δεῖξαι τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν. αὐτὸς γὰρ οὗτος ὁ μακάριος Μωϋσῆς τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ τὴν προστασίαν ἁρπάσαι τῶν Ἰουδαίων, ὡς καὶ διδομένην παραιτεῖσθαι,[23]) καὶ Θεοῦ κελεύοντος ἀνανεῦσαι καὶ ἐπὶ τοσοῦτον,[24]) ὥστε καὶ παροξῦναι τὸν προστάττοντα. καὶ οὐ τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα, γενόμενος ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, ὑπὲρ τοῦ ταύτης ἀπαλλαγῆναι ἡδέως ἀπέθνησκεν.[25]) ἀπόκτεινον γάρ με, φησὶν, εἰ

---

recte jam praecepit *Bengelius*. Quid proprie sit *παροινία*, docuit Xenoph. Sympos. VI, 2. Cf. *Wetsten.* ad 1. Timoth. III, 3. et *Sturz.* in Lex. Xenoph. III, 461. b. *L.*]

21) *ἱερεύς.* Aaronem dicit. *Ambrosius* Ep. 56. vel quisquis hanc scripsit: *Neque excusare tantum sacerdotem possumus, neque condemnare audemus.* Excusatum quidem s. *Purgatum* magna ex parte *Aaronem* dare conatus est *F. Moncaejus* libris II. de Vitulo aureo, aliique ad novam eorum editionem a *J. F. Mayero* notati, quibus adde *Athanasii* Ep. canonicam ad Rufinianum. Plus ad purgandum valerent, quae sermocinatur *Grosgebaueri Wächter-Stimme* cap. 14. ex quibus tamen idem ille peccati Aaronitici atrocitatem, suffragante Langio l. c. demonstravit, praeclare de timida antistitum agens modestia, quam ipsam Chrysostomus quoque in ista Aaronis actione et h. l. et in Hom. c. Jud. notat. Interea non contemnenda est *Joh. Buchaeri* epicrisis: *Dum* Moncaejus *docet*, inquit, *quam vel solam praelati* imprudentiam *vindex a tergo sequatur ira Dei; quippe qui* familiae suae tritici mensuram (*Luc.* 12.) *non jubet dari tantum, sed etiam* dari in tempore, *multo magis ex eo constat, quam deteriore loco futuri sint, qui se ex eo genere non imprudentes solum, verum etiam* infideles *praestiterint.*

22) *ὀργήν.* De re vid. Exod. IV, 13. *L.*

23) *παραιτεῖσθαι.* Media haec lectio: unde alii *παρῃτῆσθαι* vel *παραιτήσασθαι.* [Lectio *παραιτήσασθαι*, quam habet Codex *Olivarii*, recepta est ab *Hughesio*. *Montefalconius* legit *παρῃτῆσθαι.* Non inepte monet *Hughes*, *παραιτήσασθαι* melius convenire sequenti *ἀνανεῦσαι.* Secutus est etiam *Hasselbachius* lectionem *παραιτήσασθαι. L.*]

24) *ἀνανεῦσαι.* *Hughes* legit, *ἀνανεῦσαι, ἐπὶ τοσοῦτον*, et scripsit de hac lectione haecce: „Hanc lectionem Savil. firmant Codices *Olivarii*, *Francisci* et *Max. Marguni* tertius, atque omnino praeferenda est Ducaeanae *ἀνανεῦσαι καὶ παροξῦναι.* — Interpunge vero *ἀνανεῦσαι περὶ τοσοῦτον, ὥστε* —.“ *L.*

25) *ἀπέθνησκεν.* *ἂν* praefigit *Montef.* ed. Bene.

οὕτω μοι μέλλεις [26]) ποιεῖν. Τί οὖν; ἐπειδὴ ἥμαρτεν ἐπὶ τοῦ 356
ὕδατος, ἴσχυσαν αἱ συνεχεῖς αὗται παραιτήσεις ἀπολογήσασθαι
ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ πεῖσαι τὸν Θεὸν δοῦναι συγγνώμην; καὶ πό-
θεν ἄλλοθεν τῆς ἐπηγγελμένης ἀπεστερεῖτο γῆς; οὐδαμόθεν
ἄλλοθεν, ὡς ἅπαντες ἴσμεν, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ταύ-
την, δι' ἣν ὁ θαυμαστὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ οὐκ ἴσχυσε τῶν αὐτῶν
τοῖς ἀρχομένοις τυχεῖν· ἀλλὰ μετὰ τοὺς πολλοὺς ἄθλους [27])
καὶ τὰς ταλαιπωρίας, μετὰ τὴν πλάνην ἐκείνην τὴν ἄφατον
καὶ τοὺς πολέμους καὶ τὰ τρόπαια, [28]) ἔξω τῆς γῆς ἀπέθνη-
σκεν, ὑπὲρ ἧς τοσαῦτα ἐμόχθησε· καὶ τὰ τοῦ πελάγους ὑπο-
μείνας κακά, τῶν τοῦ λιμένος οὐκ ἀπήλαυσεν ἀγαθῶν. Ὁρᾷς 357
ὡς οὐ τοῖς ἁρπάζουσι μόνον, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἐκ τῆς ἑτέρων
σπουδῆς ἐπὶ τοῦτο ἐρχομένοις, λείπεταί τις, ἐν οἷς ἂν πταί-
σωσιν, ἀπολογία; Ὅπου γὰρ οἱ, τοῦ Θεοῦ χειροτονοῦντος,
παραιτησάμενοι πολλάκις, τοσαύτην ἔδωκαν δίκην, καὶ οὐδὲν
ἴσχυσεν ἐξελέσθαι τοῦ κινδύνου τούτου οὔτε τὸν Ἀαρών, οὔτε
τὸν Ἡλί, [29]) οὔτε τὸν μακάριον ἐκεῖνον [30]) ἄνδρα, τὸν ἅγιον,
τὸν προφήτην, τὸν θαυμαστὸν, τὸν πρᾶον μάλιστα πάντων
τῶν ἐπὶ γῆς, τὸν ὡς φίλον λαλοῦντα τῷ Θεῷ· σχολῇ γε ἡμῖν,
τοῖς τοσοῦτον ἀποδέουσι τῆς ἀρετῆς τῆς ἐκείνου, δυνήσεται
πρὸς ἀπολογίαν ἀρκέσαι τὸ συνειδέναι ἑαυτοῖς μηδὲν ὑπὲρ
ταύτης ἐσπουδακόσι [31]) τῆς ἀρχῆς· καὶ μάλιστα ὅτε πολλαὶ
τούτων τῶν χειροτονιῶν οὐκ ἀπὸ τῆς θείας γίγνονται χάρι-
τος, [32]) ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων σπουδῆς. Τὸν 358

---

26) μέλλεις. Vet. int. *incipies*. Etiam Vulgatus interpres N. T. verbum *μέλλω* saepe verbo *incipio* reddit, reprehensus a *L. Valla* ad Act. 27, 10. [De re vid. Num. XI, 15. *L.*]

27) ἄθλους. Al. *χρόνους*.

28) τρόπαια, tropaea. Egerunt de hujus vocis significatu praeter Favorinum imprimis Schol. Aristoph. Plut. 453. et Eustath. ad Iliad. ε', p. 531. Cf. *Sturz*. Lex. Xenoph. T. IV, pag. 336. *L.*

29) οὔτε τὸν ἡλί. Vet. int. *nec Heli nec Saulem*.

30) ἐκεῖνον. Ἐκεῖνος, *ille*, frequens ad laudem. *Basilius Sel.* I, 2. de Thecla: πολλοὺς ἄνδρας εἰς ἄκραν ἀρετὴν βιοῦντας ἡ μάρτυς ἀνηγύρευσεν, οἷον τὸν παῦλον εὐθὺς ἐκεῖνον [illegible]ὸν καὶ ἄντα αἰγύπτιον καὶ ἐπίκλην αἰγύπτιον.

31) ἐσπουδακόσι. Participium pro infinitivo.

32) χάριτος. Hic fons est vocationis. Rom. 1, 5. *Ad plenam vocationis divinitatem et vocantium et ipsius vocationis et vocati sanctitas, hujusque non solum facultates animi naturales, sed etiam charismata supernaturalia, sine quibus DEUS neminem mittit, pertinent.* Magnif. Cancell. *Pfaff.* diss. de Vitiis eorum qui sacris operantur, Sect. I. §. 9.

Ἰούδαν ὁ Θεὸς ἐξελέξατο, [33]) καὶ εἰς τὸν ἅγιον ἐκεῖνον κατέλεξε χορὸν, καὶ τὴν ἀποστολικὴν ἀξίαν μετὰ τῶν λοιπῶν ἐνεχείρισεν· ἔδωκε δέ τι καὶ τῶν ἄλλων πλέον αὐτῷ, τὴν τῶν χρημάτων οἰκονομίαν. [34]) Τί οὖν; ἐπειδὴ τούτοις ἀμφοτέροις ἐναντίως ἐχρήσατο· [35]) καὶ ὃν ἐπιστεύθη κηρύττειν, προὔδωκε· καὶ ἃ καλῶς διοικεῖν ἐνεχειρίσθη, ταῦτα ἀνήλωσε κακῶς, ἐξέφυγε τὴν τιμωρίαν; διὰ αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο καὶ χαλεπωτέ-359ραν ἑαυτῷ τὴν δίκην εἰργάσατο. καὶ μάλα γε εἰκότως. Οὐ γὰρ εἰς τὸ τῷ Θεῷ προσκρούειν δεῖ καταχεχρῆσθαι ταῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ διδομέναις τιμαῖς, ἀλλ' εἰς τὸ μᾶλλον ἀρέσκειν αὐτῷ. 360 Ὁ δὲ, ἐπειδὴ πλέον τετίμηται, διὰ τοῦτο ἀξιῶν ἀποφυγεῖν, ἐν οἷς ἂν κολάζεσθαι δέῃ· παραπλήσιον ποιεῖ, ὥσπερ ἂν εἴ τις καὶ τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων ἀκρύσας τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, [36]) ὅτι εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· καὶ, εἰ μὴ τὰ σημεῖα ἐποίουν ἐν αὐτοῖς, ἃ μηδεὶς ἄλλος ἐποίησεν, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· ἐγκαλοίη τῷ Σωτῆρι καὶ Εὐεργέτῃ, [37]) λέγων· τί γὰρ ἤρχου καὶ ἐλάλεις; τί δὲ ἐποίεις

---

33) ἐξελέξατο. Vid. Matth. III, 1—5. *L.*

34) οἰκονομίαν. Vid. Joh. XII, 6. *L.*

35) ἐχρήσατο. Alii, annotante *Montefalconio*, legunt ἀπεχρήσατο, quo tamen, quum praecedat adverbium ἐναντίως, non opus est. *L.*

36) λέγοντος. Evangel. Joh. XV, 20. *L.*

37) τῷ σωτῆρι καὶ εὐεργέτῃ. Frequenter veteres σωτῆρα, εὐεργέτην, σωτῆρα καὶ εὐεργέτην eum salutarunt, cui quam plurimum deberi profiterentur. Exempla collegit *Gatakerus* l. 1. Cinni c. 3. ex quo duo notamus. *Demosth.* c. Aesch. Or. pro cor. φίλον, εὐεργέτην, σωτῆρα τὸν φίλιππον ἡγοῦντο. Uticenses Catonem μιᾷ φωνῇ τὸν εὐεργέτην καὶ σωτῆρα καλοῦντας memorat *Plutarchus.* Accedant alia. *Idem* de Demetrio, [p. 893.] σωτῆρα καὶ εὐεργέτην ἀναγορεύοντες· οἱ ἀθηναῖοι. *Polybius* de Antigono, οὐ μόνον ἐκρίθη παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν εὐεργέτης, ἀλλὰ καὶ μεταλλάξας σωτήρ. Apud *Herodianum* Saturninus Severo insidias patefaciens: ἥκω σοι, ὦ δέσποτα, σωτήρ τε καὶ εὐεργέτης. *Themistius* Or. IV, οὗτος ἂν ὁ τέλειος νομίζοιτο καὶ ὁλόκληρος σωτήρ τε καὶ εὐργέτης. *Basilius Sel.* Or. XV, ἵνα μὴ μόνον τοῦ βασιλέως σωτὴρ ὁ δαβίδ, ἀλλ' ἤδη καὶ τοῦ παντὸς ἰσραὴλ εὐεργέτης ἀναδειχθῇ. Verius Jesum, quem σωτῆρα unicum, eundem εὐεργέτην unicum praedicamus cum Chrysostomo aliisque patribus. In Graeco est ἓν διὰ δυοῖν· Latine tantisper reddidi, *Salvatore beneficentissimo:* sed plura videntur de interpretatione dici debere. εὐεργέτης ab iis, qui citatos auctores interpretati sunt, dicitur *benefactor*, *beneficii auctor*, *bene merens*, *beneficus.* De verbo σωτὴρ plus contenditur. Primum occurrit illud *Ciceronis:* C. Verrem *non solum* patronum *Siciliae*, *sed etiam* Sotera *inscriptum vidi Syracusis. Hoc quantum est? ita magnum, ut Latino uno verbo exprimi non possit. is est* [*nimirum* Soter] qui

σημεῖα, ἵνα μειζόνως ἡμᾶς κολάσῃς; Ἀλλὰ μανίας τὰ ῥά- 361
ματα ταῦτα, καὶ τῆς ἐσχάτης παραπληξίας. [38]) ὁ γὰρ ἰατρὸς

---

salutem dedit. Quem ad locum ipse *P. Manutius* haec commentatur: Soter *Graecum nomen esse, et eum significare, qui salutem dedit, ipso constat interprete Cicerone: quo patet communis error eorum, qui Jesum Christum, cujus immortalia merita nullo satis uno verbo exprimi Latine queunt*, Servatorem *appellant. aliud enim est servare, aliud* salutem dare. servat *is, qui, ne salus amittatur, aliqua ratione praestat:* salutem dat, *qui amissam restituit. Quod si* servator *non est* Soter, *quia minus valet;* salvator *autem ut inusitatum Cicero vitavit, maluitque dicere*, qui salutem dedit: *nimirum de eo si loquimur, qui afflictum genus humanum non in eodem statu* servavit, *sed a sempiterno interitu ad perpetuae vitae bona perduxit, quod summi Dei Filius et fecit, et facere salus potuit; necesse est, vel* Salvatorem *appellare, quod* σωτὴρ *Graece dicitur, usurpato in re nova novo verbo, quod veteres quoque probarunt, vel Ciceronis exemplo uti circumscriptione, et dicere*, Is qui salutem dedit, *quamquam circumscriptio, ut interdum non commoda solum, verum etiam necessaria videtur, sic, iterata saepius, et dignitatem amittit et satietatem parit.* Hic recte statuit Manutius, et *auctorem salutis* nostrae posse per periphrasin appellari, et tamen saepius uno esse verbo appellandum, nam etiam apostolus eum semel appellat αἴτιον σωτηρίας, Hebr. V, 9. saepissime vero σωτῆρα. Cui nomini cum quaesitur quodnam unum optime respondeat Latinum: ita rem tractabimus, ut ne exitus careat fructu. Mirum potuit pridem videri, cur ipsum nomen *Soter* primis seculis, non una cum vocabulis Graecis *angelus, baptista, brabeum, ecclesia, Paracletus*, aliisque innumeris fuerit Latina civitate donatum, praesertim cum Latine dixerint *soteria:* cujus rei hanc videmur animadvertisse caussam, quod Valentiniani usum vocabuli *Soter*, ut ex Tertulliano constat, occupassent. quae caussa nil impedit, quo minus hodie *Satera* dicamus: neque tamen Latina verba manere non debent. Idem Tertullianus *Salutificatorem* solitus est dicere: cujus scripta id quatuor habent locis, totidem dicta *Pauli* περὶ τοῦ σωτῆρος interpretantibus. *Sospitatoris* nomen Grotius probat; quod idem atque σωτὴρ etymon habeat. Interdum *Salus*, in abstracto, dici potest. Nonnullis fortasse *Liberatoris*, vel *Vindicis*, appellatio aptior videatur: quae et solennis olim fuerit, et miseriam, ex qua fit liberatio, innuat. Hoc Dialogi loco vetus interpres posuit *Salvator;* recentiores, *Servator.* atque haec duo sola sunt pridem perpetuo usu recepta in orbe Christiano vocabula: sed ita, ut vix ullus utrumque juxta probet. Abeunt enim in duas quasi partes Christiani scriptores: quorum alteri, quum *Servatorem* dicunt, Latinitati videntur consulere; alteri, quum *Salvatorem*, religioni. Vide, quae in hanc sententiam collecta et disputata sunt a *Cl. Dausqueio* in Notis ad Basilii Seleuciensis orationem XII et XXXII et, ex Dausqueio potissimum, in Thesauris *Fabri* et *Suiceri:* et adde *B. Meisneri* Christolog. Disp. VI. *Dannhaueri* Hodosoph. p. 600. *Jac. Pontani* Bellar. P. II. Synt. 10. c. 1, *E. Leigh.* Crit. N. T. *Cyr. Güntheri* Latin. restit. ceterosque ab his laudatos. Nos quoque in interpretatione nostra *Salvatorem* tantisper dicere maluimus, dum probaremus, nec *Salvatoris* nomen a Latinitate nimis esse alienum, nec *Servatorem*, quod Dausqueius inprimis pertendit, *male* appellari *et inique.* De efficacia vocabuli *Salvator* nemo dubitat: nec dubitaturus fuit Tullius, si olim fuisset usitatum.

οὐκ ὄντα τεκτονικὸν πρὸς τὴν ἐργασίαν καλοῖμεν, ὁ δὲ ἕποιτο, 23) εἶτα ἁψάμενος τῆς πρὸς τὴν οἰκοδομὴν παρεσκευασμένης ὕλης, ἀφανίζοι μὲν ξύλα, ἀφανίζοι δὲ λίθους, ἐργάζοιτο δὲ τὴν οἰκίαν οὕτως, ὡς εὐθέως καταπεσεῖν· ἆρα ἀρκέσει πρὸς ἀπολογίαν αὐτῷ, τὸ παρ' ἑτέρων ἠναγκάσθαι, καὶ μὴ αὐτεπάγγελτον ἥκειν; οὐδαμῶς· καὶ μάλα γε εἰκότως καὶ δι-
384 καίως. ἐχρῆν γάρ, καὶ ἑτέρων καλούντων, ἀποπηδᾶν. Εἶτα 24) τῷ μὲν ξύλα ἀφανίζοντι καὶ λίθους, οὐδεμία ἔσται καταφυγὴ πρὸς τὸ μὴ δοῦναι δίκην· ὁ δὲ ψυχὰς ἀπολλὺς καὶ οἰκοδομῶν ἀμελῶς, τὴν ἑτέρων ἀνάγκην ἀποχρῆν 25) αὐτῷ πρὸς τὸ
385 διαφυγεῖν 26) οἴεται; Καὶ πῶς οὐ λίαν εὔηθες; 27) οὔπω γὰρ προστίθημι, ὅτι τὸν μὴ βουλόμενον οὐδεὶς ἀναγκάσαι δυνήσεται. ἀλλ' ἔστω μυρίαν 28) αὐτὸν ὑπομεμενηκέναι βίαν, καὶ μηχανὰς πολυτρόπους, ὥστε ἐμπεσεῖν· τοῦτο οὖν αὐτὸν ἐξαιρήσεται τῆς κολάσεως; Μή, παρακαλῶ, μὴ ἐπὶ τοσοῦτον ἀπατῶμεν ἑαυτούς· μηδὲ ὑποκρινώμεθα ἀγνοεῖν, τὰ καὶ τοῖς ἄγαν παισὶ φανερά. οὐ γὰρ δήπου καὶ ἐπὶ τῶν εὐθυνῶν αὕτη τῆς
386 ἀγνοίας ἡ προσποίησις ἡμᾶς ὠφελῆσαι δυνήσεται. Οὐκ ἐσπούδασας αὐτὸς ταύτην δέξασθαι τὴν ἀρχήν, ἀσθένειαν σεαυτῷ συνειδώς; 29) εὖ καὶ καλῶς. 30) ἐχρῆν οὖν μετὰ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως, καὶ ἑτέρων καλούντων, ἀποπηδᾶν. ἢ ὅτε μὲν οὐ-

---

23) *καλοῖμεν, ὁ δὲ ἕποιτο.* **Montefalconius** legit: αὐτὸς δὲ ἕποιτο, sensu prorsus eodem. *L.*

24) *εἶτα.* Particula contendens et instans: de qua pulchre **Devarius.** conf. §. 381. 124. [*Εἶτα* est nostrum *nun.* ***Da nun der, welcher Holz und Steine verdirbt***, etc. Cf. Plut. de usu animal. Orat. II, c. 2, pag. 516. ed. *Tauchn.* ***Buttmann.*** Gr. Gr. §. 136. ***Matthiae*** Gr. Gr. §. 603. pag. 1211. *L.*]

25) *ἀποχρῆν.* i. e. ἀρκεῖν. §. 383.

26) *πρὸς τὸ διαφυγεῖν.* ***Montefalconius:*** πρὸς τὸ μὴ διαφυγεῖν. Male. *L.*

27) *εὔηθες*, ***nonne hoc fatuum foret?*** Hesychius εὔηθες· ἁπλοῦν, μωρόν, ἀνόητον, ἀσύνετον. Thomas. Mag. εὔηθες κατ' εὐφημισμὸν τὸ ἀσύνετον. Cf. Intpp. ad Luciani Tim. IV, 1. et Aelian. V. H. III, 17. *L.*

28) *μυρίαν.* Singularis numerus. §. 391. 549. [Singularis legitur etiam apud Xenophontem in Anab. I, 7, 9. Ἑλλήνων ἀσπὶς μυρία καὶ τετρακοσία. Cf. ***Buttmann.*** Gr. maj. §. 64. proxime ante annotat. 1. *L.*]

29) *συνειδώς.* Ambrosius: ***Nescii homines et indocti in ordinationibus clamant et dicunt:*** Dignus es et justus es. et conscientia ***misera:*** indignus es et injustus es ***dicit.*** l. c.

30) *εὖ καὶ καλῶς.* *Εὖ μὲν τὸ ὀρθῶς σημαίνει· καλῶς δὲ τὸ χρήσιμον κτλ.* ***Ammonius.***

θεὶς ἐκάλει, ἀσθενὴς σὺ καὶ οὐκ ἐπιτήδειος· ἐπεὶ δὲ εὑρέθησαν οἱ δώσοντες τὴν τιμὴν, γέγονας ἐξαίφνης ἰσχυρός; γέλως 387 ταῦτα καὶ λῆροι, καὶ τῆς ἐσχάτης ἄξια τιμωρίας. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος παραινεῖ, μὴ πρότερον βάλλεσθαι θεμέλιον, τὸν βουλόμενον πύργον οἰκοδομεῖν, πρὶν ἢ τὴν οἰκείαν λογίσασθαι [31]) δύναμιν· ἵνα μὴ δῷ τοῖς παριοῦσι μυρίας ἀφορμὰς χλευασίας τῆς εἰς αὐτόν. ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν μέχρι τοῦ γέλωτος ἡ ζημία· ἐνταῦθα [32]) δὲ ἡ κόλασις πῦρ ἄσβεστον, [33]) καὶ σκώληξ ἀτελεύτητος, καὶ βρυγμὸς ὀδόντων, καὶ σκότος ἐξώτερον, καὶ τὸ διχοτομηθῆναι, [34]) καὶ τὸ ταγῆναι μετὰ τῶν ὑποκριτῶν. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐθέλουσιν ἰδεῖν οἱ κατηγοροῦντες ἡμῶν· ἦ γὰρ ἂν [35]) ἐπαύσαντο μεμφόμενοι τὸν οὐκ ἐθέλοντα ἀπολέσθαι μάτην. Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ὑπὲρ οἰκονομίας 389 πυροῦ ἢ κριθῶν, οὐδὲ βοῶν καὶ προβάτων, οὐδὲ περὶ τοιούτων ἄλλων ἡ σκέψις ἡ προκειμένη νῦν· ἀλλ' ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ. [36]) Ἡ γὰρ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, κατὰ 390 τὸν μακάριον Παῦλον, σῶμά ἐστι τοῦ Χριστοῦ· καὶ δεῖ τὸν

388

---

31) *λογίσασθαι.* „Ita **Ducaeus.** Sed ferri potuit *Savil.* ἀναλογίσασθαι. Luc. XIV, 28. legitur: πρῶτον καθίσας ψηφίζει τὴν δαπάνην — et v. 31. βουλεύεται εἰ δυνατός ἐστιν.“ ***Hughes.***

32) *ἐκείνῳ· ἐνταῦθα.* Antitheton pronominis et adverbii. §. 393 s.

33) *πῦρ ἄσβεστον.* ***Basil. M. Ep.*** **121,** ***nondum edita,*** ποίῳ δὲ σώματι τὰς ἀπεράντους ἐκείνας καὶ ἀνυποίστους ὑποστήσεται μάστιγας; ὅπου πῦρ ἄσβεστον, καὶ σκώληξ ἀθάνατα κολάζων, καὶ πυθμὴν ᾅδου σκοτεινὸς καὶ φρικώδης, καὶ οἰμωγαὶ πικραὶ, καὶ ὀλολυγμὸς ἐξαίσιος, καὶ κλαυθμὸς καὶ βρυγμὸς ὀδόντων, καὶ πέρας οὐκ ἔχει τὰ δεινά. τούτων οὐκ ἔστιν ἀπαλλαγὴ, οὐδὲ τοῦ διεκδῦναι τὰ πικρὰ κολαστήρια. ταῦτα φεύγειν ἔξεστι νῦν· ἕως ἔξεστιν, ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ πτώματος ἀναλάβωμεν, μηδὲ ἀπελπίσωμεν ἑαυτοὺς, ἐὰν ἀναλύσωμεν ἀπὸ τῶν κακῶν. *Hoeschelius.*

34) *τὸ διχοτομηθῆναι.* **Indicantur hoc verbo summi cruciatus et supplicii genus crudelissimum. Poena, qua hac in terra plurimi populi homines maleficos puniebant (v. c. Chaldaei: Daniel. II, 5. III, 29. Hebraei: 2. Samuel. XIII, 31. Aegyptii: Herodot. III, 16. Graeci: Diod. Sicul. XVII, 83. et Romani: Sueton. Caligul. 27.), transfertur h. l. ad judicium illud, quod nos manet post mortem.** ***L.***

35) *ἦ γὰρ ἄν.* **Quae de particula ἦ, etiam cum aliis composita,** ***Devarius*** **docet, omnia ad verbum ἦ reduci possunt. facit enim et ad interrogationem et ad conditionem. ἦ** ***num*** **sit? ἦ** ***si*** **sit. Hic ἦ γὰρ ἂν ἐπαύσαντο resolvas:** ***nam*** **si ita** ***sit*,** **i. e. alioqui,** ***desinerent.*** **Notabilis particula. [„Alii:** *ἐπαύσαντο φθεγγόμενοι καὶ μεμφόμενοι.*“ ***Montefalconius.*****]**

36) *σώματος Ἰησοῦ Χριστοῦ.* ***Christi corpus*** **ecclesiam Paulus dicit. [Vid. Epist. ad Coloss. I, 24.** *τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅ ἐστιν ἡ ἐκκλησία.* **vel. v. 18.** *αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος, τῆς ἐκκλησίας.* **coll. 1. Cor. XII, 27. Eph. I, 23. IV, 12. V, 30.** ***L.*****]**

τοῦτο πεπιστευμένον, 37) εἰς εὐεξίαν 38) αὐτὸ πολλὴν καὶ κάλλος ἀμήχανον 39) ἐξασκεῖν, πανταχοῦ περισκοποῦντα, μή που σπῖλος, ἢ ῥυτὶς, ἤ τις ἄλλος μῶμος ᾖ τοιοῦτος τὴν ὥραν 40) καὶ τὴν εὐπρέπειαν λυμαινόμενος ἐκείνην, καὶ τί γὰρ ἄλλ' ἢ τῆς ἐπικειμένης αὐτῷ κεφαλῆς, τῆς ἀκηράτου καὶ μακαρίας, 391 ἄξιον αὐτὸ κατὰ δύναμιν τὴν ἀνθρωπείαν ἀποφαίνειν; Εἰ γὰρ τοῖς περὶ τὴν ἀθλητικὴν εὐεξίαν ἐσπουδακόσι, καὶ ἰατρῶν 41) χρεία καὶ παιδοτριβῶν, 42) καὶ διαίτης ἠκριβωμένης, καὶ ἀσκήσεως συνεχοῦς, καὶ μυρίας παρατηρήσεως ἑτέρας (καὶ γὰρ καὶ τὸ τυχὸν ἐν αὐτοῖς παροφθὲν, πάντα ἀνέτρεψε καὶ κατέβαλεν·) οἱ τὸ σῶμα τοῦτο θεραπεύειν 43) λαχόντες, τὸ τὴν ἄθλησιν οὐ πρὸς σώματα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀοράτους δυνάμεις ἔχον, πῶς αὐτὸ δυνήσονται φυλάττειν ἀκέραιον καὶ ὑγιὲς, μὴ πολὺ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνοντες ἀρετὴν, καὶ πᾶσαν ψυχῆς πρόσφορον ἐπιστάμενοι 44) θεραπείαν;

---

37) πεπιστευμένον. Alii ἐμπιστευόμενον. *Savil.* in margine ἐμπεπιστευμένον. Vid. *Sturz.* de dialecto Macedon. p. 164. et *Schleusner.* Lexic. in LXX. Intpp. II, 338. *L.*

38) εὐεξίαν. Vet. int. *sospitatem.* et §. 391, *abilitatem atque virtutem.* [Est εὐεξία *bonus corporis habitus.* Hesychius: εὐεξία· ὑγίεια, εὐφυΐα. Cf. Xenoph. Memm. III, 12, 3. et imprimis Suidas. *L.*]

39) ἀμήχανον. Epitheton elegantis et lati usus notat id, quod nulla vi, oratione, cogitatione, attingere possis aut assequi. [Vid. *Suicer. Thes.* s. h. v. *L.*]

40) ὥρα, quod saepius cum κάλλος conjungitur (vid. *Schaefer.* ad Dion. de compos. verb. p. 204.), esse videtur imprimis *venustas oris.* Sic junguntur ὡραῖος καὶ εὔμορφος apud Lucian. Catapl. T. I, pag. 433. et Schol. D'Orvil. ad Aristoph. Plut. 977. εὐπρόσωπον explicat per ὡραῖον. Cf. *Heindorf.* ad Plat. Phaed. pag. 80 C. *L.*

41) ἰατρῶν. Simili exemplo utitur Plato in Critone cap. 7. *L.*

42) παιδοτριβῶν. De his multa *P. Faber* in Agonisticis. [παιδοτρίβης, *magister luctationis, doctor palaestricus.* „Docebant nimirum apud Graecos paedatribae pueros ingenuos artem maxime luctandi in partibus gymnasiorum iis, quae palaestrae dicebantur (vid. Theophr. Charact. VII.), et victus rationem praescribebant futuris athletis. Debebant hi paedatribae imprimis etiam judicare, quae corpora apta essent et idonea ad luctandum." Haec notavimus ad Platonis Crit. VII, 4. Cf. Spanhem. ad Aristoph. Nub. 969. et *Schleusner* in Lex. N. T. s. v. παιδαγωγός. *L.*]

43) θεραπεύειν. Apta comparatio, propter simillimas corporis et animae rationes. Itaque *Institutiones Pastorales* sub perpetuo rei medicae schemate exquisite deductas dedit *I. M. Langius;* et moralem Philosophiam ac Theologiam *Placcius* et *Buddeus.*

44) ἐπιστάμενοι. *Doctor, in coelo et in inferno adhuc hospes, inferno parum detrimenti, coelo parum accessionis afferet.*

III. Ἢ ἀγνοεῖς, ὅτι καὶ πλείοσι τῆς ἡμετέρας σαρκὸς 392 καὶ νόσοις καὶ ἐπιβουλαῖς τοῦτο ὑπόκειται τὸ σῶμα, καὶ θᾶττον αὐτοῦ φθείρεται, καὶ σχολαίτερον ὑγιαίνει;

Καὶ τοῖς μὲν ἐκεῖνα θεραπεύουσι τὰ σώματα καὶ φαρ- 393 μάκων ἐξεύρηται ποικιλία, 2) καὶ ὀργάνων διάφοροι κατασκευαὶ, καὶ τροφαὶ τοῖς νοσοῦσι κατάλληλοι· καὶ φύσις δὲ ἀέρων πολλάκις ἤρκεσε μόνη, πρὸς τὴν τοῦ κάμνοντος ὑγίειαν· ἔστι δὲ ὅπου καὶ ὕπνος προσπεσὼν εἰς καιρὸν, παντὸς πόνου ἀπήλλαξε τὸν ἰατρόν. Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τούτων ἐπινοῆσαί 394 ἐστιν· ἀλλὰ μία τις μετὰ τὰ ἔργα δέδοται μηχανὴ καὶ θεραπείας ὁδὸς, 3) ἡ διὰ τοῦ λόγου 4) διδασκαλία. 5) ταῦτο ὄργανον, τοῦτο τροφὴ, 6) τοῦτο ἀέρων κρᾶσις ἀρίστη· τοῦτο ἀντὶ φαρμάκου, 7) τοῦτο ἀντὶ πυρὸς, τοῦτο ἀντὶ σιδήρου· κἂν

Wecker der Lehrer p. 80. Addatur *Arnoldi Theologia Experimentalis*, in Introductione lectu dignissima, maxime circa §. 48. Itaque Theologus tam pulchre, quam Medicus, salutabitur *Experientissimus*. [Unus habet: πᾶσαν ψυχῆς ἰδέαν πρόσφορον ἐπιστάμενοι θαυμάζειν, ἢ ἀγνοεῖν ὅτι. *Montef. Hasselbachius* praefert ψυχῇ, sed Dativo h. l. non opus est. *L.*]

1) αὐτοῦ. Refertur ad σαρκός. Syllepsis. [Non debebat igitur *Hughes* addere τὰ μέλη ante αὐτοῦ. Haec enim verba minime ita necessaria sunt ad Syntaxin, ut illi videtur. Vid. quae observat *Winerus*. Gramm. N. T. p. 129. ed. 3. „*Das Pronomen* αὐτός *steht zuweilen durch eine Nachlässigkeit des Schriftstellers so, dass in den zunächst stehenden Sätzen kein Substantiv ausgedrückt wird, auf welches dasselbe direct bezogen werden könnte.*“ *L.*]

2) ἐξεύρηται ποικιλία. *Savil.* habet ἐξεύρηνται ποικιλίαι, quae lectio placuit et *Hughesio* et *Hasselbachio*. Videtur tamen pluralis ex emendatione ortus esse, ut melius convenirent haec verba verbis sequentibus. *L.*

3) θεραπείας ὁδός. Metaphora. ὁδὸς μάχης. §. 592. *Basilius Sel.* Or. V. de tempore Noae: ἀνετέμνοντο πλεονεξίας ὁδοί. *secabantur viae avaritiae.* ubi *secare viam* (quod de navigante proprie dicit Maro) est *viam facere*. coll. Quint. l. 3. c. 1. [θεραπείας ὁδὸς, *ratio medendi*, vid. *Wahl. Clav.* N. T. II, p. 147. 3., b. *L.*]

4) διὰ τοῦ λόγου. Etiam *Xenophon*. l. 3. ἀπομν. Οὐκ ἐντεθύμησαι, ὅτι ὅσα τε νόμῳ μεμαθήκαμεν, κάλλιστα ὄντα, δι᾽ ὧν γε ζῆν ἐπιστάμεθα (Germ. *zu leben wissen*) ταῦτα πάντα διὰ λόγου ἐμάθομεν; κτλ.

5) διδασκαλία. Ingreditur auctor in locum ad vos, juvenes ecclesiae nati, inflammandos, ut sacras literas quam ardentissimo studio colatis. Conferri potest *Augustini* de Doctrina Christiana liber. II.

6) τροφή. Naz. p. 203, σιτίοις μὲν σῶμα, λόγῳ δὲ ψυχὴ τρέφεται. *Hoeschelius.*

7) ἀντὶ φαρμάκου. Ψυχῆς νοσούσης εἰσὶν ἰατροὶ λόγοι. *animo aegrotanti medicus est oratio.* Vid. *Er.* chil.

καῦσαι δέῃ καὶ τεμεῖν, [8]) τούτῳ χρήσασθαι ἀνάγκη· κἂν τοῦτο μηδὲν ἰσχύσῃ, [9]) πάντα οἴχεται τὰ λοιπά. τούτῳ καὶ κειμένην ἐγείρομεν, [10]) καὶ φλεγμαίνουσαν καταστέλλομεν τὴν ψυχὴν, καὶ τὰ περιττὰ περικόπτομεν, καὶ τὰ λείποντα πληροῦμεν, καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα ἐργαζόμεθα, ὅσα εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ἡμῖν 395 ὑγίειαν συντελεῖ. [11]) Πρὸς μὲν γὰρ βίου κατάστασιν ἀρίστην, βίος ἕτερος [12]) εἰς τὸν ἴσον ἂν ἐναγάγοι [13]) ζῆλον· ὅτ' ἂν δὲ περὶ δόγματα νοσῇ ἡ ψυχὴ τὰ νόθα, πολλὴ τοῦ λόγου ἐνταῦθα ἡ χρεία, οὐ πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἀσφάλειαν μόνον, 396 ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν πολέμους. [14]) Εἰ μὲν γὰρ ἔχοι τις τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος καὶ θυρεὸν [15]) πίστεως το-

---

8) *καὶ τεμεῖν.* „*Savil.* in textu καὶ τεμεῖν, sed in margine κἂν τεμεῖν, quod magis placuit.“ *Hughes.* Non recipiendum in textum illud κἂν, quum non reperiatur in Cdd. *L.*

9) *μηδὲν ἰσχύσῃ.* Palatinus, μὴ ᾖ. [quod placuit *Savilio.* Vid. *Hughes.* p. 300. *L.*] Videtur μηδὲν ἰσχύσει glossa in margine fuisse, τὸ οἴχεται, sive, ut Pal. habet, οἰχήσεται, explicans. Homil. ad Tit. 1, 9: τούτου μὴ ὄντος, πάντα οἴχεται. Ipsum οἴχεσθαι, insigne verbum. §. 532. Cic. ad Att. *Literas tuas accepi; quare non* οἴχεται *tua industria.* [Cf. *Bergler.* ad Alciphr. p. 172. *L.*]

10) *ἐγείρομεν.* *Artificio divini Spiritus opus est tibi, qui conscientias et corda exerces evangelii doctrina; qua via, ratione, et qua moderatione in animos illabare, et cum vitae verbo te insinues.* Haec et plura *Mart. Borrhaus al. Cellarius* in Comm. profundo in Eccl. Sal. f. 121.

11) *ὑγίειαν συντελεῖ.* Idem fere dicit h. l. Chrysostomus, quod *Lutherus* noster ita aliquando expressit: „*Die Seele kann alles Dinges entbehren, ohne das Wort Gottes, aber ohne das Wort Gottes ist ihr auch mit keinem Dinge geholfen. Wo sie aber das Wort hat, da darf sie auch keines andern Dinges, sondern sie hat an dem Wort genug, Speise, Freude, Friede, Licht, Kunst, Gerechtigkeit, Wahrheit, Weisheit, Freiheit, und alles Gutes überschwänglich.*“ *L.*

12) *βίος ἕτερος.* Constat inter omnes, quantam vim habeant sincera Sanctorum et martyrum acta, vero judicio scripta pioque studio lecta.

13) *ἐναγάγοι.* Alii, teste *Montefalconio,* ἀγάγοι. Quum praecedat ἂν, facile potest conjici, quomodo factum sit, ut illud ἐν a nonnullis libris desit. *L.*

14) *πρὸς τοὺς ἔξωθεν πολέμους.* „Suspicatur *Hoeschelius* legendum πολεμίους, cui favet vetus Interpres; tres tamen nostri Mss. constanter retinent πολέμους.“ *Ducaeus.* Recte procul dubio omnes fere editores retinuerunt πολέμους. *L.*

15) *μάχαιραν, θυρεόν.* Egregius χιασμός, nam *gladius* pertinet ad externa proelia; *scutum*, ad suos muniendos. Utroque tota significatur panoplia, *ut nec feriamur, et ut feriamus.* §. 398. Haec sunt *arma justitiae dextra et finistra.* nam gladium dextra manu pugnator vibrans *offendit* hostem ac ferit; sinistra clypeum tenens se *defendit.* Virgil. *nec* clypeo *juvenis subsistere tantum Nec* dextra *valet.*

σοῦτον, ὡς δύνασθαι θαυματουργεῖν, καὶ διὰ τῶν τεραστίων τὰ τῶν ἀναισχύντων ἐμφράττειν στόματα, οὐδὲν ἂν δέοιτο τῆς ἀπὸ τοῦ λόγου βοηθείας· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε ἄχρηστος ἡ τούτου φύσις, [16]) ἀλλὰ καὶ λίαν ἀναγκαία. Καὶ γὰρ ὁ μα- 397 κάριος Παῦλος αὐτὸν μετεχείρισε, καίτοι γε ἀπὸ τῶν σημείων πανταχοῦ θαυμαζόμενος. Καὶ ἕτερός τις [17]) τῶν ἀπ᾿ ἐκείνου τοῦ χοροῦ, παραινεῖ ταύτης ἐπιμελεῖσθαι τῆς δυνάμεως, λέγων· Ἕτοιμοι [18]) πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος. Καὶ πάντες δὲ ὁμοῦ τότε δι᾿ οὐδὲν ἕτερον τοῖς περὶ Στέφανον [19]) τὴν τῶν χηρῶν ἐπέτρεψαν οἰκονομίαν, ἀλλ᾿ ἢ ἵνα αὐτοὶ τῇ τοῦ λόγου σχολάζωσι διακονίᾳ. Πλὴν οὐ παραπλησίως αὐτὸν ἐπιζητήσομεν, 398 τὴν ἀπὸ τῶν σημείων ἔχοντες ἰσχύν. εἰ δὲ τῆς μὲν δυνάμεως ἐκείνης οὐδὲ ἴχνος ὑπολέλειπται, πολλοὶ δὲ πανταχόθεν ἐφεστήκασιν οἱ πολέμιοι καὶ συνεχεῖς· τούτῳ λοιπὸν ἡμᾶς ἀνάγκη φράττεσθαι, καὶ ἵνα μὴ βαλλώμεθα τοῖς τῶν ἐχθρῶν βέλεσι, καὶ ἵνα βάλλωμεν ἐκείνους.

IV. Διὸ πολλὴν χρὴ ποιεῖσθαι τὴν σπουδὴν, ὥστε τὸν 399 λόγον τοῦ Χριστοῦ ἐν ἡμῖν ἐνοικεῖν πλουσίως. Οὐ γὰρ πρὸς ἓν ἡμῖν εἶδος μάχης ἡ παρασκευή· ἀλλὰ ποικίλος οὗτος ὁ πόλεμος, [1]) καὶ ἐκ διαφόρων συγκροτούμενος τῶν ἐχθρῶν· οὔτε

---

16) ἡ τούτου φύσις. Λόγου φύσις idem quod λόγος. sic φύσις ἀέρων. §. 393. Sic c. Jud. Θεοῦ προστάττοντος οὐ δεῖ περιεργάζεσθαι τὴν φύσιν τῶν γινομένων, ἀλλὰ πείθεσθαι μόνον. Iterum: τὴν φύσιν τὴν πεσοῦσαν (hominem lapsum) ἀνέστησεν ὁ Θεός. Ignatius ad Eph. φύσει δικαίᾳ, i. e. δικαίως. [φύσις λόγου pro simplici λόγος non positum est. Imo φύσις λόγου esse videtur *vis verbi*. Teste enim Scholiasta Sophocl. p. 46. est φύσις· ἡ ἐνοῦσά τινι δύναμις. οἷον φύσις ἐστὶ γῆ, τὸ ἀναβλαστεῖν βοτάνας, καὶ φύσις τοῦ πυρὸς, τὸ θερμαίνειν. Sic T. XII, pag. 359 C. κηρύγματος φύσιν dixit Chrysostomus. *L.*]

17) ἕτερός τις. Haud scio an ita loqui possit primatus Romani defensor.

18) ἕτοιμοι. Sic ed. prima et int. vet. Alii γίνεσθε hîc vel γενέσθαι supplent. [Lectio γίνεσθε placuit ipsi *Hasselbachio*. Locus legitur 2. ep. Petri III, 15. *L.*]

19) τοῖς περὶ Στέφανον. Idiotismus, eum, cujus nomen ponitur, interdum cum suis, ut h. l. §. 191. interdum per se designans. Joh. 11, 19. [Vid. Act. XIII, 13. οἱ περὶ τὸν Παῦλον ἦλθον εἰς Πέργην. Xenoph. Memorr. III, 5, 10. οἱ περὶ Κέκροπα. Cf. *Matthiae* Gramm. Gr. maj. II, 1159. et *Winer*. Gr. N. T. p. 344. *L.*]

1) οὗτος ὁ πόλεμος. Unde Theologia dicitur *Polemica*: de qua hic locus praeclare docet multa. Antitheton, πόλεμοι στρατιωτικοί. §. 401.

γὰρ ὅπλοις ἅπαντες χρῶνται τοῖς αὐτοῖς, οὔτε ἑνὶ προσβάλ-
400 λειν ἡμῖν μεμελετήκασι τρόπῳ. Καὶ δεῖ τὸν μέλλοντα τὴν
πρὸς πάντας ἀναδέχεσθαι μάχην, τὰς ἁπάντων εἰδέναι τέχνας·
καὶ τὸν αὐτὸν τοξότην τε εἶναι καὶ σφενδονήτην,[2] καὶ τα-
ξίαρχον καὶ λοχαγὸν, καὶ στρατιώτην καὶ στρατηγὸν, καὶ πε-
401 ζὸν καὶ ἱππέα, καὶ ναυμάχην καὶ τειχομάχην.[3] Ἐπὶ μὲν
γὰρ τῶν στρατιωτικῶν πολέμων, οἷον[4] ἕκαστος ἔργον ἀπο-
λαβὼν, τούτῳ τοὺς ἐπιόντας ἀμύνεται· ἐνταῦθα δὲ τοῦτο οὐκ
ἔστιν. ἀλλὰ ἂν μὴ πάσας ἐπιστάμενος ᾖ τῆς τέχνης τὰς ἰδέας
ὁ μέλλων νικᾶν, οἶδεν ὁ διάβολος καὶ δι' ἑνὸς μέρους, ὅτ'
ἂν ἠμελημένον τύχῃ, τοὺς πειρατὰς εἰσαγαγὼν τοὺς αὐτοῦ,
διαρπάσαι τὰ πρόβατα· ἀλλ' οὐχ, ὅτ' ἂν διὰ πάσης ἥκοντα[5]

---

2) *σφενδονήτην.* *Σφενδόνη*, funda: *quam inter ἐκηβόλα numerat* Philo *lib. εἰς φλάκκον p.* 671. *Prov.* 26, *v.* 8, *ἀποδεσμεύειν λίθον ἐν σφενδόνῃ. σφενδονάω*, funda utor, fundam torqueo. Joseph. *p.* 97. *σφενδονᾶν τε ἄριστοι τυγχάνοντες, καὶ πᾶσι τοῖς ἐκηβόλοις δεξιοὶ χρῆσθαι. et p.* 131, *ταῖς λαιαῖς τῶν χειρῶν σφενδονᾶν ἄριστοι.* Greg. presb. *in vita Naz. p.* 7, *σφενδονᾷ τὰ ἀλλόφυλα δόγματα λόγων στεῤῥότητι. Reperitur et σφενδονέω probl. XI. Graec. apud* Plut. *Hinc verbale, ὁ σφενδονήτης*, funditor, *Judic.* 20, *v.* 16, *πάντες οὗτοι σφενδονῆται βάλλοντες λίθους πρὸς τὴν τρίχα. vel, ut in* Codd. Augg. mss. et Romana editione, *σφενδονῆται ἐν λίθοις. ita et 4 Reg.* 3. *et apud* D. Sic. et Dionys. Hal. *at Judith.* 6, *v.* 14. *et 1 Machab.* 9, *v.* 11, *σφενδονηταί. unde iidem in Glossario* fundibali. *σφενδονίζω autem in lexicis est tollendum, repugnante ipsorum auctoritati exemplo, quod e lib.* 1 *Reg. cap.* 25, *v.* 29. *adferunt; ibi enim σφενδονήσει legitur, consensu opt. Codd. tam editorum, quam duorum calamo exaratorum Reip. Aug. Neque etiam in Glossis recte* ballistra *sive* ballista *σφενδόνη dicitur, quum βαλλίστρα (βαλίστρα) sit τόξου σχῆμα, cujus insignem libro I.* Procopii *descriptionem historiarum studiosi legent. Hoeschelius.* Ex Plutarcho tamen *διασφενδονισθέντων* notavit *J. Hughes.* Vet. int. *uti fundibulis.* [Vid. *Schleusneri* Lexic. in LXX. Intt. T. V, p. 239. *L.*]

3) *ναυμάχην καὶ τειχομάχην.* Sic Er, unde *ναυμαχεῖν καὶ τειχομαχεῖν* Augustanus, *ναυμάχον καὶ τειχομάχον* Cod. Henr. II. Pal. et Savil. ex analogia id quidem, nec contra usum; sed hic tutius itur medio, praesertim cum dicatur *ἐνδομάχης, λεοντομάχης, ὀδοντομάχης, μονομάχης κτλ. ἀττικῶς*, ut *Moeris Atticista* docet. conf. §. 600.

4) *οἷον.* Al. *ἕν.* [quod praetulit *Hasselbach. L.*] Hesychius, *οἷον, — ἕνα. — Ἀπολαβών.* Majore hoc vi, quam si *λαβὼν* dixisset.

5) *διὰ πάσης ἥκοντα.* Notabilis Graecismus. Apud *Gregorium Thaum.* Sermo *εἰς τὰ θεοφάνια* Christum ita loquentem inducit: *οὕτω γὰρ πρέπον ἡμῖν ἐστι πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. νομοθέτης εἰμὶ καὶ νομοθέτου υἱὸς, καὶ δεῖ με πρῶτον διὰ πάντων τῶν καθισταμένων ἐλθεῖν, καὶ τότε πανταχοῦ προθεῖναι τῆς ἐμῆς δωρεᾶς τὰ διδάγματα.* Unde *ὁμιλίαι θεοφόρων τινῶν πατέρων,*

τῆς ἐπιστήμης τὸν ποιμένα αἴσθηται, καὶ τὰς ἐπιβουλὰς αὐτοῦ καλῶς ἐπιστάμενον. Διὸ χρὴ [6]) καλῶς ἐξ ὅλων φράττε-402 σθαι τῶν μερῶν. καὶ γὰρ πόλις ἕως μὲν ἂν πανταχόθεν περιβεβλημένη τυγχάνῃ, καταγελᾷ τῶν πολιορκούντων αὐτὴν, ἐν ἀσφαλείᾳ μένουσα πολλῇ· ἐὰν δὲ πυλίδος μόνον τις μέτρον διακόψῃ τὸ τεῖχος, οὐδὲν αὐτῇ λοιπὸν ὄφελος τοῦ περιβόλου γίνεται, καίτοι γε τοῦ λοιποῦ παντὸς ἀσφαλῶς ἑστηκότος. οὕτως οὖν καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ πόλις· [7]) ὅτ' ἂν μὲν αὐτὴν πανταχόθεν ἀντὶ τείχους ἡ τοῦ ποιμένος ἀγχίνοιά τε καὶ σύνεσις περιβάλλῃ, πάντα εἰς αἰσχύνην καὶ γέλωτα τοῖς ἐχθροῖς τὰ μηχανήματα τελευτᾷ, καὶ μένουσιν οἱ κατοικοῦντες ἔνδον ἀσινεῖς· ὅταν δέ τις αὐτὴν ἐκ μέρους καταλῦσαι δυνηθῇ, κἂν μὴ πᾶσαν καταβάλῃ, διὰ τοῦ μέρους ἅπαν (ὡς εἰπεῖν) λυμαίνεται τὸ λοιπόν. Τί γὰρ, ὅτ' ἂν πρὸς Ἕλληνας [8]) μὲν ἀγωνίζηται καλῶς, συλῶσι δὲ αὐτὴν οἱ Ἰουδαῖοι; [9]) ἢ τούτων μὲν ἀμφοτέρων κρατῇ, ἁρπάζωσι δὲ Μανιχαῖοι; [10]) ἢ μετὰ

---

opera D. Hoeschelii Anno 1587. editae, inter quas illa oratio *Chrysostomi* nomine exstat, hiatu liberari possunt: δεῖ με πρὸ τῶν καθισταμένων ἐλθεῖν. p. 383, quo pacto multis aliis locis alterum exemplar ex altero corrigi potest, non in hac modo, sed etiam in alia, item utrique patri adscripta, εἰς εὐαγγελισμὸν oratione.

6) διὸ χρή. Totum hoc tmema exhibet *Henichius* H. E. Part. 2, append. p. 780.

7) πόλις· Post πόλις comma ponunt. atqui τελευτᾷ commodius pro neutro, quam pro activo accipitur.

8) Ἕλληνας, *qui* πολυθεΐαν *crediderunt, quod* ἀῤῥώστημα Philo, πολύθεον δόξαν, Basil. M. Naz. et Epiphanius ἑλληνισμὸν, *Judaeorum vero errorem* ἰουδαϊσμὸν *appellant. Hoeschelius. Basilius Sel.* ἄθεον πολυθεΐαν dicit. Hostes fidei suo tempore grassantes Chrysostomus commemorat his §§, Conf. Hom. 9. in Ep. ad Hebr. et scriptores de Haeresibus.

9) αὐτὴν οἱ. Vulg. αὐτὸν, idque οἱ omisso. — Ἰουδαῖοι, Contra hos exstant Homiliae celebres, ubi Chrysostomus illud ipsum caput de lege, quod §. 404. attingit, copiose tractat. Pertinet huc singulare *Henichii* de Chrysostomo judicium in Dedic. H. E. Part. cit. *Non solum in confutandis haereticis,* inquit, *egregium se praestitit, sed etiam Scripturis interpretandis insignem prorsus operam dedit, et in nonnullis V. T. locis plus ipso Hieronymo vidit,* Judaeorum, *ut conjicimus, quos Antiochiae noverat, conversatione adjutus.*

10) Μανιχαῖοι, *De quorum deliriis Epiphanius lib.* 2. *p.* 266. *Theodoretus l.* 1. αἱρετικῆς κακομυθίας *extremo, Damascenus erudito illo Dialogo contra Manichaeos, itemque alii scripserunt. Hoeschelius.* [Cf. Euseb. H. E. VII, 31. Cyrill. Hierosolym. catech. VI. Suidas in voce Μανής. *Lardner. Glaubwürdigkeit der evang. Gesch.*, T. II. *Bellasobrii* histoire de Manichées et du Manichéisme. T. II. *Cramer. Fortsetzung des Bossuet*, T. II, pag. 303 sqq. *L.*]

τὸ περιγενέσθαι καὶ τούτων, οἱ τὴν εἱμαρμένην [11]) εἰσάγοντες ἔνδον ἑστῶτα τὰ πρόβατα σφάττωσι; Καὶ τί δεῖ πάσας καταλέγειν τοῦ διαβόλου τὰς αἱρέσεις; ἃς ἂν μὴ πάσας ἀποκρούεσθαι καλῶς ὁ ποιμὴν εἰδείη, δύναιτ᾽ ἂν καὶ διὰ μιᾶς τὰ 403 πλείονα τῶν προβάτων καταφαγεῖν ὁ λύκος. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν στρατιωτῶν, ἀπὸ τῶν ἑστώτων καὶ μαχομένων καὶ τὴν νίκην ἔσεσθαι καὶ τὴν ἧτταν, προσδοκᾶν ἀεὶ χρή· ἐνταῦθα δὲ πολὺ τοὐναντίον. πολλάκις γὰρ ἡ πρὸς ἑτέρους μάχη, τοὺς οὐδὲ τὴν ἀρχὴν συμβαλόντας οὐδὲ πονέσαντας ὅλως, ἡσυχάζοντας καὶ καθημένους νικῆσαι πεποίηκε· καὶ τῷ οἰκείῳ ξίφει περιπαρεὶς ὁ μὴ πολλὴν περὶ ταῦτα τὴν ἐμπειρίαν ἔχων, 404 καὶ τοῖς φίλοις καὶ τοῖς πολεμίοις καταγέλαστο[illegible] γίνεται. Οἷον (πειράσομαι γάρ σοι καὶ ἐπὶ παραδείγματος, ὃ λέγω, ποιῆσαι φανερὸν) τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δοθέντα τῷ Μωϋσῇ νόμον οἱ τὴν Οὐαλεντίνου [12]) καὶ Μαρκίωνος [13]) διαδεξάμενοι φρενοβλάβειαν, καὶ ὅσοι τὰ αὐτὰ νοσοῦσιν ἐκείνοις, τοῦ καταλόγου [14]) τῶν θείων ἐκβάλλουσι γραφῶν· Ἰουδαῖοι δὲ αὐτὸν

---

11) *εἱμαρμένην. Id est, Stoici, de quibus idem Epiph. lib.* 1. Idem. *εἰσάγοντες*, inquit auctor, scil. a Stoicis in Ecclesiam: quod multos eo tempore fecisse, patet ex ipsius *περὶ εἱμαρμένης* Homiliis sex. [Imprimis hac in re memoratu dignus est liber Gregorii Nysseni *contra fatum*, qui extat in ejus Opp. T. II, p. 62—81. Inter doctores ecclesiae antiquiores Stoicorum doctrinae imprimis favisse Clementem Alexandrinum, discimus ex *Schroeckhii Christl. K. G.* T. III, p. 255 sqq. *L.*]

12) *Οὐαλεντίνου.* Rejiciebant Valentiniani legem Mosis, quia haec lex originem suam debebat Deo Judaeorum. Vid. *Walch. Ketzergesch.* I, p. 365. *Henke Allgem. Gesch. der christl. Kirche.* T. I, 102—104. Cf. Irenaeus adv. haeres. I, 5. Epiphan. Haer. 31—36. *Schroeckhii K. G.* II, 358. sqq. *L.*

13) *Μαρκίωνος.* „*Marcion verwarf allen Gebrauch des alten Testaments, und hielt es für die alten Schläuche, in welchen Christus seinen neuen Most zu füllen selbst für unthunlich geachtet hatte.*“ *Henke* l. l. T. I, pag. 117. Cf. *Schroeckh chr. K. G.* T. II, pag. 213. „*Es hat nicht leicht ein anderer Stifter solcher Sekten die Bücher des alten und neuen Testaments so kühn gemisshandelt als Marcion. Die ersten verwarf er gänzlich, weil sie von Verehrern des Weltschöpfers aufgesetzt sein sollten, und von den letzten nahm er nur das Evangelium Lucae nebst zehn Briefen Pauli an.*“ Cf. tamen *Walchii Ketzerhistorie* I, p. 513. qui contendit, Marcionem non propterea repudiasse V. T. libros, quod eos pro mali illius numinis, quod statuebat, opere habuerit, sed quia illos libros Judaeis tantum utiles fuisse putaverit. *L.*

14) *καταλόγου.* Catalogos divinarum Scripturarum, quales omnibus temporibus fuere, praesertim etiam Chrysostomi tempore, cum eo, quo hodie gaudemus, convenientes, exhibuit praeter alios *Humfredus Hody* lib. 4. de Bibl. text. c. 4. fol. 647. [Cf. *Chr. Fr.*

οὕτω τιμῶσιν, ὡς καὶ τοῦ καιροῦ κωλύοντος φιλονεικεῖν ἅπαντα φυλάττειν, παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν· ἡ δὲ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀμφοτέρων ἀμετρίαν φυγοῦσα, [15]) μέσην ἐβάδισε; [16]) καὶ οὔτε ὑποκεῖσθαι αὐτοῦ τῷ ζυγῷ πείθεται, οὔτε διαβάλλειν αὐτὸν ἀνέχεται, ἀλλὰ καὶ πεπαυμένον ἐπαινεῖ διὰ τὸ χρησιμεῦσαί ποτε εἰς καιρόν. [17]) Δεῖ δὴ τὸν μέλλοντα πρὸς ἀμ- 405 φοτέρους μάχεσθαι, τὴν συμμετρίαν [18]) εἰδέναι ταύτην. ἄν τε γὰρ Ἰουδαίους διδάξαι βουλόμενος, ὡς οὐκ ἐν καιρῷ τῆς παλαιᾶς ἔχονται νομοθεσίας, ἄρξηται κατηγορεῖν αὐτῆς ἀφειδῶς, ἔδωκε τοῖς διασύρειν βουλομένοις τῶν αἱρετικῶν λαβὴν οὐ μικράν. [19]) ἄν τε τούτους ἐπιστομίσαι σπουδάζων, ἀμέτρως αὐ-

---

Schmidt. Historia antiqua et vindicatio canonis sacri V. et N. T. Lips. 1775. *Chr. Fr. Weber. Beiträge zur Geschichte des neutestamentichen Kanons.* Tubing. 1791. et Intt. ad Euseb. H. E. Lib. III, c. 25. *L.*]

15) *φυγοῦσα. Hughes* et *Montefalconius*, pluribus Codicibus suffragantibus, legunt *φεύγουσα*. Non male. *L.*

16) *μέσην ἐβάδισεν.* Hanc tenere, difficile: proclivis autem ἀμετρία τῆς ἀνθολκῆς, ut *Basilius* appellat. Vid. *Casauboniana* p. 100. cum *Wolfii* notis: et conf. *H. Nicolai* de Medio Theologico. Eos, qui sic excedunt, *Gregorius Naz.* in Apol. scitissime appellat τοὺς ἄγαν ὀρθοδόξους. Ipsi Chrysostomo, in Homiliis praesertim, id accidisse docet *Ben. Perer.* Comment. in Gen. c. 18. Disp. 3.

17) *χρησιμεῦσαί ποτε εἰς καιρόν. Lutherus* in libello: *von der Freiheit eines Christenmenschen.* T. XIX. H. p. 1206. „*Die ganze heil. Schrift wird in zweierlei Worte getheilt, in Gebote oder Gesetze Gottes, und in Verheissungen oder Zusagen. Die Gebote lehren und schreiben uns vor mancherlei gute Werke, geben aber keine Stärke dazu. Und sind nur geordnet, dass der Mensch sein Unvermögen zum Guten sehe, und an ihm selbst verzweifeln lerne, und gehören alle ins Alte Testament.*“ De utilitate vero hujus legis idem vir summus T. XX. H. p. 2030 sqq. ita disputat. „— — *Die Lehre vom Gesetz ist in der Kirche nöthig und nützlich und allerdings zu behalten, weil nemlich die Sünde und der Zorn Gottes dadurch geoffenbaret, und das Gewissen überzeugt und beschuldigt wird. — — Noch weiter aber ist das Gesetz auch denen Gerechten oder Gläubigen ebenfalls nützlich und nöthig, sowohl als denen Gottlosen und Ungerechten — — nemlich zur Erinnerung, dass sie ihr Fleisch samt den Lüsten und Begierden kreuzigen und tödten.*“ *L.*

18) *συμμετρίαν.* Antitheton, ἀμετρίαν. §. 404. Franc. Portus: *συμμετρία est partium convenientia inter se et congruentia cum tota forma. Hanc Vitruvius ad verbum* commensum *vertit*, et commensum proportionis: *Gellius*, membrorum competentiam *appellat*. Comm. in Xen. p. 345.

19) *οὐ μικράν.* Sensus: *Si Judaeos docturus tanquam homines tempore inopportuno legi a Mose datae adhaerentes hanc ipsam legem immoderate accusare coeperit, non mediocrem haereticis legislationem veterem deridere conantibus praebebit ansam.* —

τὸν ἐπαίρῃ, καὶ ὡς ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι τυγχάνοντα 406 θαυμάζῃ, τὰ τῶν Ἰουδαίων ἀνέῤῥηξε στόματα. Πάλιν οἱ τὴν Σαβελλίου [20]) μαινόμενοι [21]) μανίαν, καὶ οἱ τὰ Ἀρείου [22]) λυτ-

---

Verbum *διασύρειν* plane respondet Germanorum verbo *durchziehn*, i. e. *deridere*, *lacerare*. Hesychius: *διασύρει· διαπαίζει*, *χλευάζει*. Cf. τοὺς ό 1. Samuel. II, 17. 2. Sam. XII, 14. *L*.

20) *Σαβελλίου· Ἀρείου*. Nervose ex Joh. X. Sedulius: *Arrius UNUM*, *Debet scire*, *SUMUSque Sabellius*, *esse fatendum*. [„Primum errorem Sabellii fuisse scimus, quod ignoraverit terminorum usum, easque praecipue propositiones, quas catholica tum temporis ecclesia frequenter usurpabat, scilicet Trinitati unam competere essentiam seu *οὐσίαν*, *τρία* vero *πρόσωπα*, tres personas, quarum unaquaeque peculiarem habet *ὑπόστασιν*, illa cum non tam claris eo tempore verbis erant proposita, confudit Sabellius inter *οὐσίαν* et *ὑπόστασιν*, discriminis nihil intercedere ratus. Hinc *πρῶτον* ejus *ψεῦδος*: Ut unam essentiam, ita unicam tantum esse in Trinitate hypostasiam. — — — Jam quum unam saltem in Trinitate doceret subsistentiam, necessarium erat, ut et unicam tantum personam admitteret. — Hinc et ejus asseclas Unionitas vocat Prudentius (Apotheos. pag. 164.) quod scilicet omnes contraherent personas. — Hinc etiam *τὴν Σαβελλίου συναίρεσιν*, Sabellii contractionem, memorat Gregorius Nazianzenus (Orat. IV. p. 221. Carm. de Vita sua. Tom. II, p. 19.) et Sabellius ipsi (in Jambico III. ad Seleucum p. 193.) Personarum confundens subsistentiam audit.“ *Wormii Histor. Sabellian. Francof.* et *Lips*. 1696. pag. 3—6. Cf. *Moshemii* Commentar. de rebus Christianor. ante Constant. M. pag. 688 sqq. *Walch Ketzerhistorie*. T. II, p. 14. *Münscher Handbuch der Dogmengeschichte* T. I, p. 483. et *Heinichen* ad Eusebii H. E. VII, 6. T. III, p. 306 sq. *L*.]

21) *μαινόμενοι· λυττῶντες*. *Μανία μέν ἐστιν ἔκστασις λογισμοῦ· λύσσα δὲ, ἐπιτεταμένη μανία· οἶστρος δὲ, μανιώδης ἐπιθυμία*. *Ammonius* in lib. *περὶ ὁμοίων καὶ διαφόρων λέξεων*, digno, qui supplementis, quae caperet plurima, auctus seorsum edatur. *νοσήματα λυττῶντα*. §. 584. [Soph. Antigon. v. 633. *ὦ παῖ, τελείαν ψῆφον ἆρα μὴ κλύων τῆς μελλονύμφου, πατρὶ λυσσαίνων πάρει*. *L*.]

22) *Ἀρείου*. Conveniunt cum his Chrysostomi verbis quae dixit Gregor. Nazianz. orat. apologet. pro Fuga p. 352. ed. *Hughes*. „*Τριῶν γὰρ ὄντων τῶν νῦν περὶ τὴν θεολογίαν ἀῤῥωστημάτων, ἀθεΐας καὶ ἰουδαϊσμοῦ καὶ πολυθεΐας, ὧν τῆς μὲν Σαβέλλιος ὁ Λίβυς προστάτης ἐγένετο, τῆς δὲ Ἄρειος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, τῆς δέ τινες τῶν ἄγαν παρ' ἡμῖν ὀρθοδόξων, τίς ὁ ἐμὸς λόγος; Τῶν τριῶν ὅσον ἐστὶ βλαβερὸν διαφυγόντας, ἐν ὅροις μένειν τῆς εὐσεβείας, καὶ μήτε πρὸς τὴν Σαβελλίου Ἀθεΐαν ἐκ τῆς καινῆς ταύτης ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως ὑπαχθῆναι, μὴ μᾶλλον ἓν τὰ πάντα, ἢ μηδὲν ἓν ἕκαστον ὁριζομένους — — —, ἢ σύνθετόν τινα καὶ ἄτοπον ἡμῖν θεὸν, ὥσπερ τὰ μυθώδη τῶν ζώων, σκιαγραφοῦντας καὶ ἀναπλάττοντας· μήτε τὰς φύσεις τέμνοντας, κατὰ τὴν Ἀρείου ὀνομαθεῖσαν μανίαν, εἰς ἰουδαϊκὴν πενίαν κατακλεισθῆναι, καὶ φθόνον ἐπεισάγειν τῇ θείᾳ φύσει, μόνῳ τῷ ἀγεννήτῳ τὴν θεότητα περιγράφοντας, ὥσπερ δεδοικότας μὴ διαφθείροιτο ἡμῖν ὁ θεὸς, θεοῦ πατὴρ ὢν ἀληθινοῦ καὶ ὁμοτίμου τὴν φύσιν· μήτε τρεῖς ἀρχὰς ἀλλήλαις ἀντεπεξάγοντας καὶ συντάσσοντας, πολυαρχίαν εἰσάγειν Ἑλληνικὴν, ἣν πε-*

τῶντες, ἐξ ἀμετρίας ἀμφότεροι τῆς ὑγιοῦς ἐξέπεσαν πίστεως·[23]) καὶ τὸ μὲν ὄνομα Χριστιανῶν ἀμφοτέροις ἐπίκειται, εἰ δέ τις τὰ δόγματα ἐξετάσειε,[24]) τοὺς μὲν οὐδὲν ἄμεινον[25]) Ἰουδαίων διακειμένους εὑρήσει, πλὴν ὅσον ὑπὲρ ὀνομάτων διαφέρονται μόνον,[26]) τοὺς δὲ πολλὴν τὴν ἐμφέρειαν πρὸς τὴν αἵρεσιν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ἔχοντας,[27]) ἀμφοτέρους δὲ

φεύγαμεν." Et annotavit ad h. l. *Heydenreichius.* l. l. p. 463 haecce: „*Arius hielt zwar Vater, Sohn und Geist für drei Hypostasen* (quod negabat Sabellius. Vid. not. 20.), *aber er schrieb nicht allen Dreien Homousie, gleichen Antheil an dem göttlichen Wesen und der göttlichen Herrlichkeit, Consubstantialität, zu, sondern gestand nur dem Vater, als dem Ungebornen und Unerzeugten, nicht hingegen dem Sohne als dem Erzeugten, und dem heiligen Geist als dem Ausgehenden, und Beiden als dem Vater Subordinirten, wahre Gottheit zu.*" Cf. *Thomae Ittigii Historia Concilii Nicaeni.* Lips. 1712. Socrat. H. E. Lib. I, c. 5. Sozomen. H. E. Lib. I, c. 15. Theodoret. H. E. Lib. I, c. 2. Epiphan. haeres. 69. *Walch Hist. der Ketzereien* T. II, p. 385 sqq. *L.*

23) ὑγιοῦς πίστεως. Sic §. 444. et εὐθείας πίστεως. §. 118. Ὀρθοδοξίας appellatio (quam a doctrina Christiana ad philosophiam transtulit *Hierocles*) adhuc non erat ordinaria; sed facta est non multo post. certe in acclamationibus *orthodoxos* dictos esse concionatores, ex Hieronymo et Cyrillo Alexandrino, quibus hoc ipsum obtigit, docet *Ferrarius.* [Sic λόγος ὑγιής, i. e. doctrina incorrupta vel integra, dicitur a Paulo Tit. II, 7. cf. Anthol. gr. T. IV, p. 85. ed. *Jacobs.* Marc. Antonin. VIII, 30. Dion. Halicarn. Ant. VII, 74. Xenoph. Memorr. IV, 3, 13. *L.*]

24) εἰ δέ τις — ἐξετάσειε. Codices non pauci, ut animadvertit Montefalconius, legunt: εἰ δέ τις αὐτῶν τὰ δόγματα ἀκριβῶς ἐξετάσειε. *L.*

25) οὐδὲν ἄμεινον. Conferatur gravis querela *Basilii M.* de sui temporis controversiis, in epilogo libri de Spiritu S.

26) μόνον. Quod Sabellius et Judaeus *de nominibus* divinis *tantummodo dissentire* dicuntur, ad locum de S. Trinitate refertur: nam in loco de Incarnatione immensum discrimen est. hic enim Jesum nullo modo agnoscit Deum; ille Eum nullo modo alium a Deo Patre statuit. Conf. Homilia V. de incompr. Dei natura, ubi Dictum 1. Cor. 8, 6. tractat: ἐπεὶ τέθεικε κοινὸν ὄνομα, τὸ εἷς Θεός, ἐδεήθη καὶ τοῦ ἰδιάζοντος (τοῦ πατὴρ) ἵνα γνωρίσῃς, τίνα φησίν, ὥστε ἡμᾶς μὴ ἐμπεσεῖν εἰς τὴν σαβελλίου μανίαν. [Optime ad h. l. haec scripsit *Hughes:* „Judaei unum solummodo nomine Deum *Patrem* agnoscunt; Sabelliani vero eum persona unum, *nomine* trinum, *patrem, filium* et *spiritum sanctum* esse volunt, ὡς εἶναι ἐν μιᾷ ὑποστάσει τρεῖς ὀνομασίας, ut ait Epiphanius, quod quidem exceptis nominibus a Judaeorum sententia non est diversum. Judaei enim tres in Deitate *personas* prorsus denegant; tres autem nomine ponunt, re tollunt Sabelliani." *L.*]

27) ἔχοντας. *Alteros* (sc. Arianos) *plurimum ad haeresin Pauli Samosateni vergere.* Tres imprimis errores erant, quos fovebat Paulus Samosatenus. Primum asseruit Jesum Christum, seu illum, qui de Maria natus est, neutiquam Deum, sed nudum, i. e.

ἅπερ αὐτὸς ἡμᾶς οὐκ ἠθέλησεν εἰδέναι, ταῦτα βιαζόμεθα μανθάνειν, οὔτε εἰσόμεθα (πῶς γὰρ, Θεοῦ μὴ βουλομένου;) καὶ 411 τὸ κινδυνεύειν ἡμῖν ἐκ τοῦ ζητεῖν περιέσται μόνον. Ἀλλ' ὅμως καὶ τούτων τοιούτων ὄντων, ὅτ' ἄν τις μετὰ αὐθεντίας ἐπιστομίζῃ τοὺς τὰ ἄπορα [6]) ταῦτα ἐρευνῶντας, ἀπονοίας [7]) τε καὶ ἀμαθίας [8]) ἑαυτῷ προσετρίψατο [9]) δόξαν. Διὸ χρὴ πάν-

---

questus est *Joh. Chr. Stemler.* in *Commentat. de aucta nostra aetate studii theologici difficultate.* Lips. 1743. p. 14. „Et quidem novum, ut quidem videri vult, invaluit et ubique fere suffragia adeptum est, philosophandi genus; multi, qui se totos ei addixerunt, ita illo abutuntur, ut nihil non sibi in rebus divinis et longe supra captum nostrum positis putent esse permissum. Sacra oracula non ad genuinae interpretationis regulas explicant, sed torquent ad sua decreta imperiosi philosophi: *in mysteriis nihil ignorant*, quin immo plus docent, quam sciunt; miracula enervant: nova verba fingunt; deserunt sine necessitate usitata, et dum illustrare res volunt eas obscurant atque eam adfectant barbariem in scribendo, ut intelligi nolle videantur.“ *L.*

6) ἄπορα. Aptum verbum. Hom. 19. in Act. XVII. ταῦτα σφόδρα ἦν ἄπορα· ἀλλ' ὅμως ἔπεισε τὸν διονύσιον. L. Cresollius: *Dicuntur* ἄπορα, *perplexae argumentationes, a quibusdam* ἀπορίαι, *ab aliis* ἄποροι ἐρωτήσεις. l. 2. theat. rhet. c. 6. Conf. *Gellium.* [Ita ἄπορον occurrit apud Symmach. Cohel. VIII, 14. ubi de viis providentiae divinae haud pervestigandis sermo est. *L.*] Al. ἀπόῤῥητα, quod ad quaestiones quidem illas de judiciis divinis, sed non ad ceteras pertinet. [*Hughes* stat pro lectione ἀπόῤῥητα, quam ignorat prorsus *Montefalconius.* „Editiones vulgat. habent ἄπορα, inquit *Hughes*; Sed nobis magis placuit lectio Cod. *Franz.* I. et *Olivarii*, quam firmat Vet. Interpr. *inscrutabilia.* Nam omnino refertur ad κρίματα θεοῦ, quae non tam ἄπορα, quam ἀπόῤῥητα dici par est; cum sint ἄβυσσος πολλή. Adde, quod aptius quadrare videtur cum ἐρευνῶντες. Nam rectius dicimur ἐρευνᾷν, i. e. *scrutari*, vel *indagare* arcana et abscondita, quam dubia et difficilia. Atque ita fere usurpatur in Sacro Codice. Sic Rom. VIII, 27. 1. Cor. II, 10. Apoc. II, 23. Rom. XI, 33. ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, ad quem locum respicere videtur Chrysostomus. Per hoc autem verbum οἱ ό reddunt Hebraeum חפש, quod significat *ea, quae occulta sunt seu abscondita denudare vel retegere.*“ Recte. Sed modo tenuisset *Hughes*, τὰ ἄπορα non tantum significare arcana, sed etiam perplexa, inscrutabilia, ut supra demonstratum est. Non igitur opus est lectione ἀπόῤῥητα, imprimis quum in longe plurimis Cdd. legatur ἄπορα. *L.*]

7) ἀπονοίας. Nil vero contemtius ejusmodi homine, qui, quum ceteris quoque sapere debeat, supercilium pro insipientiae operculo habet.

8) ἀμαθίας. Nemo autem sanus rem minimam, nedum animam, ei libenter credit, quem ex *inscitia* laborare putat.

9) ἑαυτῷ προσετρίψατο. *Non solum necessitatis causa, sed etiam propter emphasin, vel etiam per pleonasmum, pronomen reciprocum verbis mediis additur, sed rarius.* Kuster. de Verb. med. p. 115.

ταῦθα πολλῇ κεχρῆσθαι τῇ συνέσει, ὡς καὶ ἀπάγειν 10) τῶν ἀτόπων ἐρωτήσεων τὸν προεστῶτα, καὶ τὰς εἰρημένας ἐκφεύγειν αἰτίας. Πρὸς ἅπαντα δὲ ταῦτα ἕτερον μὲν οὐδὲν, ἡ δὲ 412 τοῦ λόγου βοήθεια δέδοται μόνη· κἄν τις ταύτης ἀπεστερημένος ᾖ τῆς δυνάμεως, οὐδὲν ἄμεινον τῶν χειμαζομένων πλοίων διηνεκῶς αἱ ψυχαὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ τεταγμένων ἀνδρῶν διακείσονται, τῶν ἀσθενεστέρων καὶ περιεργοτέρων λέγω. διὸ χρὴ τὸν ἱερέα πάντα ποιεῖν ὑπὲρ τοῦ ταύτην κτήσασθαι τὴν ἰσχύν.

VI. Καὶ ὁ ΒΑΣ. Τί οὖν ὁ Παῦλος, [1]) φησὶν, οὐκ 413 ἐσπούδασε ταύτην οἱ κατορθωθῆναι [2]) τὴν ἀρετήν; οὐδὲ ἐγκαλύπτεται [3]) ἐπὶ τῇ τοῦ λόγου πενίᾳ, ἀλλὰ καὶ διαῤῥήδην ὁμο-

---

10) *ἀπάγειν.* *Declinare*, se et alios scil. Elegans neutrum. [Imo legendum videtur cum *Hasselbachio* ἀπάγειν αὐτούς. *L.*]

1) *Παῦλος.* *Erant inter clericos, qui non vererentur magnam prae se ferre ignorantiam, hoc nomine, quod S. Paulus non venisset cum elata oratione ac sapientia, quodque negaret se scisse quidquam, nisi Jesum Christum, eumque cruci affixum, neque ejus sermo et praeconium persuasoriis humanae sapientiae verbis constitisset. Fatetur Chrysostomus, Paulum non habuisse laevorem Isocratis, vim Demosthenis, gravitatem Thucydidis, sublimitatem Platonis; agnoscit, apostolum non fuisse Graecarum litterarum peritissimum: sed tamen eodem tempore cognitionem contendit magnam habuisse virum sanctum* (2. *Cor. XI.* 6.) *facultatemque cum summa rerum vi praedicandi evangelium. Admirabilem pro Paulo texit apologiam, et cum insigni eloquentia eos refutat ex ordine ecclesiastico, qui magnum hunc apostolum justa laude privarent, ut suam ipsorum turpem excusarent ignorantiam.* Ephem. lit. Lond. Sat sobrie dicuntur haec: addi tamen salis granum potest ex Not. ad Arg. hujus libri 4. S. R. C. E. Weismannus: *Pessimi exempli res est*, inquit, *hujus apostoli dexteritatem in concludendo et proponendo ab autoribus classicis et literis humanioribus etc. derivare.* P. I. H. S. p. 39.

2) *ταύτην οἱ κατορθωθῆναι.* Savil. ταύτην αὐτῷ κατορθ. magna pars mss. ταύτην σοι κατορθ. Morel. ταύτην κατορθ. Montef. ταύτην οἱ κατορθ. ed. prima, medium tenens. unde σοὶ, corrupte, et αὐτῷ glossa. ἓ poetarum est, οἷ etiam aliorum. Dativum poscit κατορθωθῆναι. §. 243. 465. [*Warum hat sich aber Paulus keine Mühe gegeben, diese Vollkommenheit zu besitzen; warum hat er sich nicht geschämt, zu gestehen, dass er unberedt und albern wäre. Cramer.* Vid. 2. Cor. 11, 6. *L.*]

3) *οὐδὲ ἐγκαλύπτεται*, i. e. οὐκ ἐπαισχύνεται. sic enim loquitur hom. 23. 2. Cor. h. l. Hom. 1. in Gen. αἰσχυνέσθωσαν Ἕλληνες, ἐγκαλυπτέσθωσαν Ἰουδαῖοι. Quare solicitandus non erat *Basilius Sel.* or. 19. εἶδον τὸν ἑκατόνταρχον πρὸς τὰ τοῦ δεσπότου καλυπτόμενον ἴχνη. [Cf. Chrysostomus T. I, p. 181 E. τίνος ἕνεκεν ἐγκαλυπτόμεθα; Isocrat. p. 493. ἐγκαλυψάμενος ἔκλαιε. Aristot. Rhet. II, 6, 48. τί ἐγκαλύπτεσθε; Aesch. pag. 53. ἐγκαλύψασθαι αἰσχυνθέντας. Notandum tamen, activum ἐγκαλύπτειν hanc significationem nunquam habere. *L.*]

λογεῖ, ἰδιώτην [4]) ἑαυτὸν εἶναι· καὶ ταῦτα Κορινθίοις ἐπιστέλλων, τοῖς ἀπὸ τοῦ λέγειν θαυμαζομένοις, [5]) καὶ μέγα ἐπὶ τού-
414 τῳ φρονοῦσι. ΧΡ. Τοῦτο γάρ, ἔφην, τοῦτό ἐστιν, ὃ τοὺς πολλοὺς ἀπώλεσε, καὶ ῥαθυμοτέρους πρὸς τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν ἐποίησε. Μὴ γὰρ δυνηθέντες ἀκριβῶς ἐξετάσαι τῶν ἀποστολικῶν φρενῶν [6]) τὸ βάθος, μηδὲ συνεῖναι [7]) τὴν τῶν ῥημάτων διάνοιαν, διετέλεσαν τὸν ἅπαντα χρόνον νυστάζον-

4) ἰδιώτην. Ἰδιώτης proprie *privatus;* inde, qui in quocunque genere, in quacunque facultate, speciatim in literis et in eloquentia, nil habet nisi privato dignum, i. e. ἀμαθής, §. 414. coll. §. 478 not. Congruit *Irenaei* Fragm. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἐπιλογὴ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας, καὶ τῆς ἁγιωτάτης πίστεως τῆς ἡμῖν παραδοθείσης, ἣν οἱ ΙΔΙΩΤΑΙ δέχονται, καὶ οἱ ΟΛΙΓΟΜΑΘΕΙΣ ἐδίδαξαν. quo vide Magnif. D. *Pfaffii* Syntagma p. 609 ss. Varie ἰδιώτης in dicendo aliquis dici potest, praesertim si mimesis accedat. Ad sophistas, *Xenophon,* apis Attica idiotam se profitetur [De Venatione XIII, 4. ἐγὼ δὲ ἰδιώτης μέν εἰμι, οἶδα δέ. *L.*]: ex quo vide quae notavit *Raphelius.* Ad Isocratem et ceteros, fortasse etiam ad Xenophontem, Chrysostomus idiotam agnoscit, et a Paulo agnitum esse Basilio assentitur Paulum; sic tamen, ut postea genuinam apostoli in dicendo facultatem graviter asserat: quod etiam fecit *Rechenberg.* vol. 2. Diss. I. de Stilo S. Pauli epistolico, et *Rittersh.* l. 4. Sacr. lect. c. 13. Ipsum Paulum, quo gradu idiota in dicendo ab adversariis dici posset, non magnopere laborasse, ostendent Notae ad 2. Cor. 11, 6. [Vocabulum ἰδιώτης varios sane significatus habet, et ut accuratius constituatur, quaenam notio loco quoque ei subjicienda sit, semper et ubique orationis cohaerentia respici debet. Scilicet ἰδιώτης, cum refertur ad magistratus urbanos, est, *civis privatus, qui vitam privatam agit.* Vid. Aelian. V. H. IV, 25. IV, 5. Demosthen. de coron. 14. *Sturzii* Lex. Xenoph. II. 557. Cum opponitur hoc voc. magistratui militari, notat *militem gregarium.* Hesych. ἰδιώτης· ὁπλίτης. Cf. Xenoph. Cyrop. I, 6, 19. VIII, 4, 13. et *Abresch.* in *Obs. misc.* T. X, p. 9. Cum opponitur honoratis, dignitate conspicuis et potentioribus, significat etiam *plebejum,* atque adeo *vilem, contemtum.* Vid. *Casaubon.* ad Athen. T. II, pag. 95. Xenoph. Memorr. III, 12, 1. Cum refertur ad doctos, peritos, indicat *indoctum, imperitum.* Hesychius: ἰδιώτης· ἄπειρος. Suidas: ἰδιώτης· ἀγράμματος, ἀμαθής. Vid. 1. Cor. XIV, 16. *Ruhnken.* ad Longin. p. 258. ed. Oxon. p. 410. ed. *Weiskii.* *Kuhnius* ad Pausan. VI, 1. *Hemsterhus.* ad Lucian. Necyom. p. 484. et *Irmischius* ad Herodian. Lib. I, p. 759. *L.*]

5) τοῖς ἀπὸ τοῦ λέγειν θαυμαζομένοις. Cf. Herodot. II, 167. et *Krause Prolegg.* ad 1. ep. Pauli ad Corinth. p. XXVII. Caeterum conferri merentur cum nostro loco quae dicit in laudem Pauli Euseb. H. E. III, 24. Ὁ γοῦν Παῦλος, πάντων ἐν παρασκευῇ λόγων δυνατώτατος, νοήμασί τε ἱκανώτατος γεγονώς, οὐ πλέον τῶν βραχυτάτων γραφῇ παραδέδωκε, καίτοι μυρία γε καὶ ἀπόῤῥητα λέγειν ἔχων, ἅτε τῶν μέχρις οὐρανοῦ τρίτου θεωρημάτων ἐπιψαύσας, ἐπ᾽ αὐτόν τε τὸν θεοπρεπῆ παράδεισον ἀναρπασθεὶς, καὶ τῶν ἐκεῖσε ῥημάτων ἀῤῥήτων ἀξιωθεὶς ἐπακοῦσαι. *L.*

6) φρενῶν. Illustre hinc elici monitum potest hermeneuticum.

7) συνεῖναι. Pro συνιέναι. Not. ad *Gregor.* Paneg. p. 173.

τες καὶ χασμώμενοι, καὶ τὴν ἀμαθίαν 8) τιμῶντες ταύτην, οὐχ ἣν ὁ Παῦλός φησιν εἶναι ἀμαθὴς, ἀλλ' ἧς τοσοῦτον ἀπεῖχεν, ὅσον οὐδὲ ἄλλος τις τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τοῦτον 9) ἀνθρώπων. Ἀλλ' οὗτος μὲν ἡμᾶς εἰς καιρὸν 10) ὁ λόγος μενέτω· 415 τέως δὲ ἐκεῖνό φημι· θῶμεν αὐτὸν εἶναι ἰδιώτην τοῦτο τὸ μέρος, ὅπερ οὗτοι βούλονται, τί οὖν τοῦτο πρὸς τοὺς ἄνδρας τοὺς νῦν; Ἐκεῖνος 11) μὲν γὰρ εἶχεν ἰσχὺν πολλῷ τοῦ λόγου 416 μείζονα καὶ πλείονα δυναμένην κατορθοῦν· φαινόμενος γὰρ μόνον, καὶ σιγῶν, τοῖς δαίμοσιν ἦν φοβερός· οἱ δὲ νῦν 12) πάντες ὁμοῦ συνελθόντες μετὰ μυρίων εὐχῶν καὶ δακρύων οὐκ ἂν δυνηθεῖεν, 13) ὅσα ἴσχυσε τὰ σιμικίνθια 14) Παύλου ποτέ. Καὶ 417

---

8) ἀμαθίαν εἶναι ἀμαθής. Sic, φεύγειν φυγὴν, κτλ. §. 39. 47. 152. 174. 253. 258. 282. 343. 349. 426. 456. 564. 579.

9) τοῦτον. Demonstrativum, amplificans: minuens, §. 541.

10) εἰς καιρόν. Sic §. 393. [Vid. *Tittmann. De synonym. in N. T. Prolus.* II, pag. 12 sq. *L.*]

11) ἐκεῖνος. Hic et §. 200 s. 564. summam dedit eorum fere omnium, quae Homiliis VII. de Laudibus Pauli dixit.

12) οἱ δὲ νῦν. Scriptor *Ephem. lit. Lond.* hinc et ex §. 398. animadvertit, neminem tum miracula edidisse, additque, *Catholicis Romanis duo haec testimonia notanda esse.* Diserte homil. 4. in 2. Thess. *ΠΑΛΑΙ ἐκλέλοιπε τὰ χαρίσματα.* sic, *ἘΠΑΥΣΕΝ ὁ Θεὸς τὰ σημεῖα κτλ.* Hom. 33. in Matth. Quin Sermonis 39. Tom. V. ipsa inscriptio est, *διατί σημεῖα ΝΥΝ ΟΥ γίνεται.* Conf. insigne *I. Huarti, Hispani*, testimonium in Scrutin. ing. interp. Latin. p. 100. Neque tamen non multa sui temporis miracula, eaque grandia, commemorat *Chrysostomus* Serm. IV. de laudibus Pauli, sed non per homines edita: multa item *Augustinus* l. 22. de Civit. Dei, c. 8. sed ita ut neget tanta ea claritate illustrari. Prima videlicet miracula facta sunt, ut crederetur veritati, cetera, quae fiunt, ipsa creduntur. atque ut quisque locus miracula prius posteriusve vidit, ita fere prius posteriusve ea videre desiit.

13) δυνηθεῖεν. Ephraim Syrus: *Habemus spem salutis, quamvis miracula ab eo, qui non mentitur, in ipsum credentibus promissa* (Joh. 14, 12.) *per nos non fiant; si nostram confiteamur imbecillitatem et fidei paucitatem.* Serm. πρὸς καθαίρεσιν ὑπερηφανίας. Itaque distinctione inter ecclesiam plantandam et plantatam, ex iis, quae nota superiore allegavimus, confirmanda, sic debemus uti, ut ne amittamus alteram, inter aestatem fidei et hiemem.

14) σιμικίνθια. Vet. int. *praecinctoria.* [σιμικίνθιον, quod et σημικίνθιον scribitur, est sine dubio vocabulum originis Latinae ex *semi* et *cingo*, et notat proprie *tegumentum linteum*, quo anteriorem corporis partem cingere solent opifices. Quam dedit hujus vocabuli explicationem Oecumenius, ea unice convenit *sudariis* et quadrat in nostrum locum. Verba ejus haec sunt: *Σιμικίνθια ἐν ταῖς χερσὶ κατέχουσι πρὸς τὸ ἀπομάττεσθαι τὰς ὑγρότητας τοῦ προσώπου, οἷον ἱδρῶτας, πτύελον, δάκρυον καὶ τὰ ὅμοια.* Cf. *Casaubon.* ad Vopisc. Aurelian. c. 48. *Wahlius* in Cl. N. T. s. h. v. et Interprett. ad Petron. c. 94. *L.*]

Παῦλος μὲν εὐχόμενος νεκροὺς ἀνίστη, καὶ ἄλλα ἐθαυματούργει τοιαῦτα, ὡς καὶ θεὸς νομισθῆναι παρὰ τοῖς ἔξωθεν· καὶ πρὶν ἢ τοῦ βίου μεταστῆναι τούτου, κατηξιώθη ἁρπαγῆναι ἕως τρίτου οὐρανοῦ, καὶ ῥημάτων μετασχεῖν, ὧν οὐ θέμις ἀνθρωπείαν ἀκοῦσαι φύσιν. Οἱ δὲ νῦν ὄντες. ἀλλ' οὐδὲν βούλομαι δυσχερὲς εἰπεῖν οὐδὲ βαρύ· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα οὐκ ἐπεμβαίνων αὐτοῖς λέγω νῦν, ἀλλὰ θαυμάζων, [15]) πῶς οὐ φρίττουσιν ἀνδρὶ τηλικούτῳ παραβάλλοντες ἑαυτούς. Εἰ γὰρ καὶ τὰ θαύματα ἀφέντες, ἐπὶ τὸν βίον ἔλθοιμεν τοῦ μακαρίου, καὶ τὴν πολιτείαν ἐξετάσαιμεν αὐτοῦ τὴν ἀγγελικὴν, καὶ ἐν ταύτῃ μᾶλλον, ἢ ἐν τοῖς σημείοις, ὄψει νικῶντα τὸν ἀθλητὴν τοῦ Χριστοῦ. τί γὰρ ἄν τις εἴποι τὸν ζῆλον, τὴν ἐπιείκειαν, τοὺς συνεχεῖς κινδύνους, [16]) τὰς ἐπαλλήλους φροντίδας, τὰς ἀδιαλείπτους ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν ἀθυμίας, τὸ πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς συμπαθὲς, τὰς πολλὰς θλίψεις, τοὺς καινοτέρους διωγμοὺς, τοὺς καθημερινοὺς θανάτους; Τίς γὰρ τόπος τῆς οἰκουμένης, ποία ἤπειρος, ποία θάλαττα τοῦ δικαίου τοὺς ἄθλους ἠγνόησεν; ἐκεῖνον καὶ ἡ ἀοίκητος ἔγνω, κινδυνεύοντα δεξαμένη πολλάκις. πᾶν γὰρ εἶδος ὑπέμεινεν ἐπιβουλῆς, καὶ πάντα τρόπον ἐπῆλθε νίκης. καὶ οὔτε ἀγωνιζόμενος, οὔτε στεφανούμενος διέλιπέ ποτε. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα πῶς προήχθην ὑβρίζειν τὸν ἄνδρα. τὰ γὰρ κατορθώματα αὐτοῦ, πάντα μὲν ὑπερβαίνει λόγον· τὸν δὲ ἡμέτερον, τοσοῦτον, ὅσον καὶ ἡμᾶς οἱ λέγειν εἰδότες. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως (οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προαιρέσεως ἡμᾶς ὁ μακάριος κρινεῖ [17]) οὐκ ἀποστήσομαι, ἕως ἂν εἴπω τοῦτο, ὃ τοσοῦτο τῶν εἰρημένων κρεῖττόν ἐστιν, ὅσον ἁπάντων ἀνθρώπων ἐκεῖνος. τί οὖν τοῦτό ἐστιν; μετὰ τοσαῦτα κατορθώματα, μετὰ τοὺς μυρίους στεφάνους, ηὔξατο εἰς γέενναν [18]) ἀπελθεῖν, καὶ αἰωνίῳ

418, 419, 420 (marginal numbers)

---

15) *θαυμάζων, πῶς.* **Demosthenes**, *θαυμάζω, πῶς οὐ λογίζῃ πρὸς σεαυτόν.* Recentiores ita interpungunt, ut construatur, *οἱ νῦν ὄντες πῶς οὐ φρίττουσι;* Nos Erasmus et interpres defendit.

16) *κινδύνους.* Hic idem, *discrimina, jejunia atque vigilias.*

17) *κρινεῖ.* *Κρίνει*, Augustanus et Montef. ed. Utrovis accentu Prosopopoeia est, qualem *Hippolytus* prae se fert, quum prophetas, quos allegat, sic alloquitur: *ταῦτα ὑμῖν ἀξίως ὡς ζῶσιν ἐπιφωνῶ. ἔχετε γὰρ ἤδη τὸν τῆς ζωῆς καὶ ἀφθαρσίας ἀποκείμενον ὑμῖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς στέφανον.* fol. 12. edit. Fabric. Sic *Synesius* Ep. 67. de Philone quopiam, *αἰτοῦμαι συγγνώμην ἐπὶ τῷ λόγῳ τὴν ἱερὰν τοῦ πρεσβύτου ψυχήν.*

18) *εἰς γέενναν.* Conf. §. 204.

παραδοθῆναι κολάσει, ὑπὲρ τοῦ τοὺς πολλάκις αὐτὸν καὶ λιθάσαντας, καὶ ἀνελόντας, τό γε αὐτῶν μέρος, Ἰουδαίους σωθῆναι καὶ τῷ Χριστῷ προσελθεῖν. Τίς οὕτως ἐπόθησε τὸν Χριστόν; εἴγε πόθον αὐτὸν δεῖ καλεῖν, ἀλλ' οὐχ ἕτερόν τι τοῦ πόθου πλέον. Ἔτ' οὖν ἑαυτοὺς ἐκείνῳ παραβαλοῦμεν, μετὰ 421 τὴν τοσαύτην χάριν, ἣν ἔλαβεν ἄνωθεν; μετὰ τὴν τοσαύτην ἀρετὴν, ἣν οἴκοθεν [19]) ἐπεδείξατο; καὶ τί τούτου γένοιτ' ἂν τολμηρότερον; Ὅτι δὲ οὐδὲ οὕτως ἦν ἰδιώτης, [20]) ὡς οὗτοι 422 νομίζουσι, καὶ τοῦτο λοιπὸν ἀποδεῖξαι πειράσομαι. Οὗτοι μὲν 423 γὰρ οὐ μόνον τὸν οὐκ ἠσκημένον τὴν τῶν ἔξωθεν λόγων τερθρείαν [21]) ἰδιώτην καλοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐκ εἰδότα μάχεσθαι ὑπὲρ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων· καὶ καλῶς νομίζουσιν. ὁ δὲ Παῦλος οὐκ ἐν ἀμφοτέροις ἔφησεν ἰδιώτης εἶναι, ἀλλ' ἐν θατέρῳ μόνον· καὶ τοῦτο ἀσφαλιζόμενος τὸν διορισμὸν ἀκριβῶς πεποίηται, [22]) λέγων τῷ λόγῳ ἰδιώτης εἶναι, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει. [23]) Ἐγὼ δὲ εἰ μὲν τὴν λειότητα Ἰσοκράτους 424 ἀπῄτουν, καὶ τὸν Δημοσθένους ὄγκον, καὶ τὴν Θουκυδίδου σεμνότητα, καὶ τὸ Πλάτωνος ὕψος, [24]) ἔδει φέρειν εἰς μέσον

---

19) οἴκοθεν. Antitheton, ἄνωθεν, οἴκοθεν. ut, παρ' αὐτοῦ, ἄνωθεν. §. 199. Homil. 27. in Gen. *Abel obtulit* οἴκοθεν κινούμενος· *Noe obtulit* ἐξ οἰκείας γνώμης καὶ προαιρέσεως ὑγιοῦς, κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην γνώμην, ὡς ἐνόμισε.

20) οὕτως ἦν ἰδιώτης. Ita placuit hic locus *Flacio*, ut totum a §. 422. ad 433. induceret Clav. Part. II. f. 392. 390 s. in Tr. V. de stilo sacr. lit. in quo etiam de Pauli doctrina sermonisque genere valde copiosus est.

21) τερθρείαν. Erasmi margo, φλυαρίαν. sic quoque Hesychius. Notanda *Cyrilli Al.* allegoria: τὸ προαλὲς εἰς λόγους, καὶ τὸ ἀχάλινον εἰς τερθρείας, κινδύνου μεστὸν, καὶ εἰς πέταυρον ᾅδου κατακομίζει τοὺς κεχρημένους. est autem τέρθρον funis; et fune utuntur *petauristae*. Similiter *Gregorius Thaum.* appellat πανουργίαν τὴν ἐν λόγοις. Paneg. p. 78. *Eusebius*, περίνοιαν καὶ τέχνην λόγων. *Gregorius Naz.* in Apol. Ἕλληνες, οἳ τῆς ἀληθείας ὀλίγα φροντίζοντες, τῷ κομψῷ τῶν πλασμάτων καὶ τῷ λίχνῳ τῶν λέξεων καὶ ἀκοὴν καὶ ψυχὴν γοητεύουσι.

22) πεποίηται. Saepe verba, hoc tempore, vim activam habent. [Non vim Activi, sed Medii habet h. l. perfectum Passivi. Egerunt de hac enallage *Buttmann*. Gramm. maj. §. 123. 4. *Matthiae* §. 493. d. *Thiersch*. §. 286. 5. *Poppo* ad Xenoph. Cyropaed. p. 360 et ad Xenoph. Anab. p. 197. *Winer Gr. des N. T.* pag. 214. ed. 3tia. *L.*]

23) γνώσει. 2. Corinth. XI, 6. *L.*

24) ὕψος. Videantur, de his et formis et exemplis, Aristoteles, Hermogenes, Cicero, Quintilianus, alii. Ephemerides laudatae: *Prudentissimus auctor noster* (Chrysostomus) *characterem S. Pauli multo cognovit melius, quam Beza, de quo haec est animadversio*

ταύτην τοῦ Παύλου τὴν μαρτυρίαν. νῦν δὲ ἐκεῖνα μὲν πάντα ἀφίημι, [25]), καὶ τὸν περίεργον τῶν ἔξωθεν καλλωπισμὸν, [26])

Castellionis: *Paulum et grandiloquentia Platoni, et vehementia Demostheni, et methodo Aristoteli atque Galeno anteponit: in quo mihi videtur pictores imitari, qui Christi matrem, dum honorare volunt, regio vestitu pingunt, et eidem tamen, ita cogente historia, praesepe, in quo jaceat Christus infans, appingunt. etc.* Vid. Cast. Defens. transl. p. 203. Tota apostolorum cum externis comparatione supersederi poterat. Valeat verborum affectata lenitas: res ὄγκον Paulo, σεμνότητα Petro, ὕψος Johanni, ex abundantia virtutis, sensus et lucis coelestis attulit tantum, ut externorum formae omnes nomina, quae tamen viri sancti non curaverunt, amittant. [Similis plane locus est apud Ciceronem de Orat. III, 7, 28. „*Suavitatem Isocrates, sublimitatem Lysias, acumen Hyperides, sonitum Aeschines, vim Demosthenes habuit.*" Et Suidas de his de Sacerdotio libris dicit: ὑπερβάλλουσι τῷ ὕψει, καὶ τῇ φράσει, καὶ τῇ λειότητι, καὶ τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων. Cf. *H. A. Schott. Die Theorie der Beredsamkeit. Th.* III, *Abthlg.* 2. pag. 146. De Isocrate vid. Cic. Brutus 32. Orator. 40. De Demosthene cf. Cic. Orat. „Sed ego idem, qui in illo sermone nostro, qui est expositus in Bruto, multum tribuerim Latinis, vel ut hortarer alios, vel quod amarem meos, recordor longe omnibus unum anteferre Demosthenem, qui *vim accommodarit* ad eam, quam sentiam, eloquentiam. — Hoc nec gravior exstitit quisquam, nec callidior, nec temperantior." De Thucydide dicit idem Cicero de Orat. II, 13, 56. „Et post illum (Herodotum) Thucydides omnes dicendi artificio mea sententia facile vicit, qui ita creber est rerum frequentia, ut verborum prope numerum sententiarum numero consequatur: ita porro verbis aptus et pressus, ut nescias, utrum res oratione an verba sententiis illustrentur. „De Platonis *sublimitate*, (haec enim est Graecorum ὕψος.) loquitur Tullius in Bruto 121. „Quis enim, inquit, uberior in dicendo Platone? Jovem ajunt philosophi, si graece loquatur, ita loqui. — Lectitavisse Platonem studiose, audivisse etiam Demosthenes dicitur: idque apparet ex genere, et granditate verborum." De Orat. III, 15. „Neque enim quisquam nostrum, quum libros Platonis mirabiliter scriptos legit, in quibus omnibus fere Socrates exprimitur, non, quamquam illa scripta sunt divinitus, tamen majus quiddam de illo, de quo scripta sunt, suspicatur." Quintilianus X, 1. „Philosophorum, ex quibus plurimum se traxisse eloquentiae M. Tullius confitetur, quis dubitat Platonem esse praecipuum, sive acumine disserendi, sive eloquendi facultate divina quadam et Homerica? Multum enim supra prosam orationem, et quam pedestrem Graeci vocant, surgit, ut mihi non hominis ingenio, sed quodam Delphico videatur oraculo instinctus." Cf. Hieronym. adv. Jovinian. libr. I. et Arnob. c. gent. p. 7. ed. *Canteri.* — Λειότης ὀνομάτων apud rhetores Graecos dicitur, cum in orationis compositione vitatur crebra consonantium et aspera σύγκρουσις, quam vocat Cicero *conjunctionis lenitatem.* Inde vero Isocratem appellat *eloquentiae patrem,* quod verbis solutis numeros primus adjunxit, et orationi suavitatem conciliavit, de Orator. II, 1, 3. *Hughes.* Quid sit ὄγκος λέξεως, docuit Longin. p. 48. ed. *Toll.* Est nimirum orationis pondus, granditas, majestas. Cf. *Krebs.* ad Plutarch. de audiend. poët. cap. II, p. 109. — σεμνότης est *gravitas.* Ita et *Justus Lipsius. Not.* ad Polit. libr. I, c. 9. de Thucydide: „Res nec multas nec magnas nimis scripsit; sed palmam fortassis praeripit omnibus, qui multas

καὶ οὐδέν μοι φράσεως, οὐδὲ ἀπαγγελίας [27]) μέλει· ἀλλ' ἐξέστω καὶ τῇ λέξει πτωχεύειν, καὶ τὴν συνθήκην τῶν ὀνομάτων ἁπλῆν τινα εἶναι καὶ ἀφελῆ, μόνον μὴ τῇ γνώσει [28]) τις καὶ τῇ τῶν δογμάτων ἀκριβείᾳ ἰδιώτης ἔστω· μήδ' ἵνα τὴν οἰκείαν ἀργίαν ἐπικαλύψῃ, τὸν μακάριον ἐκεῖνον ἀφαιρείσθω τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὸ τῶν ἐγκωμίων κεφάλαιον.

VII. Πόθεν γὰρ, εἰπέ μοι, τοὺς Ἰουδαίους συνέχεε τοὺς 425 ἐν Δαμάσκῳ κατοικοῦντας, οὐδέπω τῶν σημείων ἀρξάμενος; πόθεν τοὺς Ἑλληνιστὰς [1]) κατεπάλαισε; [2]) διὰ τί δὲ εἰς Ταρσὸν ἐξεπέμπετο; οὐκ ἐπειδὴ κατὰ κράτος ἐνίκα τῷ λόγῳ, καὶ εἰς τοσοῦτον αὐτοὺς ἤλαυνεν, ὡς καὶ εἰς φόνον παροξυνθῆναι, μὴ φέροντας τὴν ἧτταν; ἐνταῦθα γὰρ οὐδέπω τοῦ θαυματουργεῖν ἤρξατο. Οὐδ' ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν, ὅτι ἀπὸ τῆς περὶ τὰ τεράστια δόξης θαυμαστὸν αὐτὸν ἦγον [3]) οἱ πολλοὶ, καὶ οἱ μαχόμενοι πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὑπολήψεως ἐπηρεάζοντο [4])

---

et magnas. Elocutione tota *gravis* et brevis, densus sententiis, sanus judiciis, occulte ubique instruens, actionesque et vitam dirigens, — quem quo saepius legas, plus auferas, et nunquam tamen dimittat te sine siti." De elegantia veterum oratorum digna sane, quam omnes sacri oratores imitarentur, bene egit *Cramerus* l. l. p. 150 — 153. *L.*]

25) ἀφίημι. *Mirum est, quanta consensione patres omnes, Christianae ecclesiae lumina, stilum sophisticum abjecerint et damnarint.* Oresoll. theatr. rhet. ubi hoc ipsum p. 366 ss. Chrysostomi et aliorum testimoniis comprobat.

26) καλλωπισμός. Dicuntur καλλωπίζεσθαι proprie ii, qui corpori ornando summam curam impendunt, qui in cultu et ornatu corporis sectantur non elegantiam, sed munditiem affluentem, ut aliis placeant. Hinc καλλωπισμὸς, quod proprie est *vestitus elegantia*, ut Latinorum *ornatus* metaphorice dicitur. Sic etiam h. l. *L.*

27) ἀπαγγελίας. Ἀπαγγελία non solum pronunciationem significat, sed omnem ἑρμηνείαν et artem ad expromendas animi notiones. Vide eund. *Cresoll.* p. 313.

28) μὴ τῇ γνώσει. Haec videlicet ἐσχάτη ἐστὶν ἰδιωτεία. Hom. 23. ad 2. Cor. ubi διορισμὸς modo commemoratus bene ostenditur. Aurea sunt, quae habet *Marcus Eremita* in Capp. de lege spir. εἶδον ἰδιώτας, *Vidi idiotas, revera humili sensu, et evaserunt sapientibus sapientiores.* etc.

1) Ἑλληνιστάς. Act. IX, 29. De notione voc. ἑλληνιστὴς vid. *Wahl.* in Clav. N. T. s. h. v. et *Kuinoel* ad Act. VI, 1. *L.*

2) καταπαλαίειν est *lucta vincere.* 4. Maccab. III: 18. ἀλγηδόνας καταπαλαῖσαι. vid. *Schleusner.* Lex. in LXX Interpp. III, 238. *L.*

3) ἦγον. Idem verbum, §. 480.

4) ἐπηρεάζοντο. ἠπηρεάζοντο. *Montef. ed.* [ἐπηρεάζοντο, *eos, qui illum oppugnabant, existimatione viri obrutos esse.* De variis, quos verbum ἐπηρεάζειν habet, significatibus, vid. *Wahl* in Cl. N. T. *Sturz.* in Lex. Xenoph. *Wass.* ad Thucyd. I, 26, et *Morus* ad Isocrat. Paneg. 31. *L.*]

426 τἀνδρός. τέως [5]) γὰρ ἀπὸ τοῦ λέγειν μόνον ἐκράτει. Πρὸς δὲ τοὺς ἰουδαΐζειν ἐπιχειροῦντας ἐν Ἀντιοχείᾳ πόθεν ἠγωνίζετο καὶ συνεζήτει; Ὁ δὲ Ἀρεοπαγίτης ἐκεῖνος, ὁ τῆς δεισιδαιμονεστάτης [6]) πόλεως ἐκείνης, οὐκ ἀπὸ δημηγορίας μόνης ἠκολούθησεν αὐτῷ, μετὰ τῆς Γυναικός; [7]) Ὁ δὲ Εὔτυχος [8]) πῶς κατέπεσεν ἀπὸ τῆς θυρίδος; οὐκ ἐπειδὴ μέχρι βαθείας [9]) νυ-427 κτὸς εἰς τὸν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἀπησχολεῖτο λόγον; Τί δὲ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐν Κορίνθῳ; τί δὲ ἐν Ἐφέσῳ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ; οὐχ ὅλας ἡμέρας καὶ νύκτας ἀνήλισκεν ἐφεξῆς εἰς τὴν ἐξήγησιν [10]) τῶν γραφῶν; τί ἂν τις λέγοι τὰς

---

5) *τέως*. Varia vis particulae. §. 290. 415. 595. [Hesych. *τέως — τότε, — τηνικαῦτα.* vid. Xenoph. Hist. Gr. I, 4, 2. *φαρνάβαζος δὲ τέως μὲν κατεῖχε τοὺς πρέσβεις ἐπειδὴ δὲ ἐνιαυτοὶ τρεῖς ἦσαν. L.*]

6) *δεισιδαιμονεστάτης*. Verbum *μέσον* Paulo, Act. 17, 22. parcebat enim Atheniensibus: at Chrysostomus in malam partem repetit. [Docte *Kuinoelius* de h. v. ad Act. XVII, 22. haec disputavit: Vocabulum *δεισιδαίμων*, ut nomen *δεισιδαιμονία*, duplici sensu adhiberi solet. Bono sensu *δεισιδαιμονία* notat *religionem*, *pietatis studium*, et *δεισιδαίμων*, *religiosum*, *pium erga deos*. Hesychius: *δεισιδαίμων· ὁ εὐσεβής*. Suidas: *θεοσεβής*. Ita legitur *δεισιδαίμων* apud Xenoph. Cyrop. 3, 3, 58. ubi praecedit *θεοσεβῶς*. Diod. Sic. 1, 70. *δεισιδαιμονίαν καὶ θεοσεβῆ βίον* conjungit. Arist. de republ. 5, 11. *τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς φαίνεσθαι ἀεὶ σπουδάζοντα διαφερόντως — ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζουσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα, καὶ φροντίζειν τῶν θεῶν*. add. Joseph. Ant. 10, 3, 2. Aelian. V. H. 5, 17. Malo sensu *δεισιδαιμονία* indicat *superstitionem*, ut ap. Theophr. Charact. 16., ubi explicatur *δειλία πρὸς τὸ δαιμόνιον*. Pollux 1, 1, 21. *εὐσεβής, θεῶν ἐπιμελής, ὁ δὲ ὑπερτιμῶν, δεισιδαίμων καὶ δεισίθεος*. Hesychius: *δεισιδαίμων· ὁ τὰ εἴδωλα σέβων, εἰδωλολάτρης, ὁ εὐσεβὴς καὶ δειλὸς παρὰ θεοῖς. L.*]

7) *μετὰ τῆς Γυναικός*. Antonomasia, qua *Damaris* innuitur. Hesychius, *γυνή, ἔχουσα ἄνδρα*. Interpres vetus et novi: *cum uxore*. et sic Ambrosius (quem *Cantabr.* citant) in Ep. ad eccl. Vercell. *Dionysius Areopagites cum Damari uxore sua.* Verum si hoc voluisset Lucas, si hoc Lucam voluisse Chrysostomus h. l. et in Homil. ad Acta sensisset, utervis etiam *αὐτοῦ* addidisset. [Vid. *Kuinoel* ad Act. XVII, 34. *L.*]

8) *Εὔτυχος*. Act. XX, 9. ubi vid. *Wolfius* in Curis. *L.*

9) *βαθεία νυκτός*. *ad multam usque noctem*. Saepe nimirum vocabula *βαθύς* et *βαθεία* de tempore dicuntur. Sic v. c. primum diluculum vocatur a Platone Crit. I. *ὄρθρος βαθύς*, ad quem locum plura hanc in rem collegimus. Cf. *Heinichen*. ad Euseb. H. E. II, 18, 1. p. 151. et quae idem Vir Doctus observavit ad calcem nostrae Critonis editionis p. 75 sq. *L.*

10) *ἐξήγησιν*. Vid. de notione hujus vocabuli et verbi *ἐξηγεῖσθαι* apud veteres, qui rerum sacrarum, mysteriorum, oraculorum interpretes dicebant *ἐξηγητάς*, *Fischer*. ad Platon. Euthyphr. IV, 17. *Ruhnken*. ad Timaei Lex. Plat. p. 80. *Rambach*. ad *Potter*. T. I, p. 594 et *Heinichen* ad Euseb. H. E. VII, 30, 21. *L.*

πρὸς τοὺς Ἐπικουρείους διαλέξεις καὶ Στωϊκούς;[11] εἰ γὰρ ἅπαντα θέλοιμεν καταλέγειν, εἰς μακρὸν ἐκπεσεῖται μῆκος ὁ λόγος. Ὅτ' ἂν οὖν καὶ πρὸ τῶν σημείων καὶ ἐν μέσοις αὐ- 428 τοῖς φαίνηται πολλῷ κεχρημένος τῷ λόγῳ· πῶς ἔτι τολμήσουσιν ἰδιώτην εἰπεῖν, τὸν καὶ ἀπὸ τοῦ διαλέγεσθαι καὶ δημηγορεῖν[12] μάλιστα θαυμασθέντα παρὰ πᾶσι; Διὰ τί γὰρ 429 Λυκάονες αὐτὸν ὑπέλαβον εἶναι Ἑρμῆν; τὸ μὲν γὰρ θεοὺς αὐτοὺς[13] νομισθῆναι, ἀπὸ τῶν σημείων ἐγένετο· τὸ δὲ τοῦτον Ἑρμῆν, οὐκ ἔτι ἀπ' ἐκείνων, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ λόγου.[14] Τίνι δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων ἐπλεονέκτησεν ὁ μακάριος 430 οὗτος; καὶ πόθεν ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν πολὺς ἐν τοῖς ἁπάντων ἐστὶ στόμασιν; πόθεν οὐ παρ' ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι μάλιστα πάντων θαυμάζεται; οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν ἐπιστολῶν ἀρετῆς; δι' ἧς οὐ τοὺς τότε μόνον πιστούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνου μέχρι τῆς σήμερον γενομένους, καὶ τοὺς μέλλοντας δὲ ἔσεσθαι μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ὠφέλησέ τε καὶ ὠφελήσει, καὶ οὐ παύσεται τοῦτο ποιῶν, ἕως ἂν τὸ τῶν ἀνθρώπων διαμένῃ γένος. Ὥσπερ 431 γὰρ τεῖχος ἐξ ἀδάμαντος κατασκευασθὲν, οὕτω τὰς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκκλησίας τὰ τούτου τειχίζει γράμματα·[15] καὶ καθάπερ τις ἀριστεὺς[16] γενναιότατος ἕστηκε καὶ νῦν μέσος, αἰχμαλωτίζων πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ καθαιρῶν λογισμοὺς καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. ταῦτα δὲ πάντα ἐργάζεται, δι' ὧν ἡμῖν κατέλιπεν ἐπιστολῶν τῶν θαυμασίων ἐκείνων, καὶ τῆς θείας πεπληρωμένων σοφίας. Οὐ πρὸς δογμάτων δὲ μόνον νόθων 432 τε ἀνατροπὴν καὶ γνησίων ἀσφάλειαν ἐπιτήδεια ἡμῖν αὐτοῦ τὰ

---

11) *Στωϊκούς.* Cf. Act. XVII, 18. *L.*

12) *διαλέγεσθαι καὶ δημηγορεῖν.* Haec verba interdum promiscue ponuntur, §. 449. sed h. l. distincte. §. 426 s. [Vertenda haec verba: *et disputando et concionando.* Cf. Xenoph. Memorr, III, 6, 1. et *D'Orvill.* ad Charit. p. 8. *L.*]

13) *αὐτούς.* Barnabas simul subauditur. [Vid. Act. XIV, 12. *L.*]

14) *τοῦ λόγου.* Diserte enim Lucas l. l. dicit: *ἐκάλουν τε τὸν μὲν Βαρνάβαν Δία, καὶ τὸν Παῦλον Ἑρμῆν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου. L.*

15) *γράμματα.* Laudat, idque jure, hunc locum *Strigelius* Hypomn. N. T. Rom. 1, 1.

16) *ἀριστεύς.* Dicitur ab ἄριστος· et hoc ab ἄρης, *Mars.* a bello ad alia transferri docet ex veteri Grammatico *Photius.* [Vid. Eurip. Iphig. Aulid. v. 28. *L.*]

426 τάνδρός. τέως 5) γὰρ ἀπὸ τοῦ λέγειν μόνον ἐκράτει. Πρὸς δὲ τοὺς ἰουδαΐζειν ἐπιχειροῦντας ἐν Ἀντιοχείᾳ πόθεν ἠγωνίζετο καὶ συνεζήτει; Ὁ δὲ Ἀρεοπαγίτης ἐκεῖνος, ὁ τῆς δεισιδαιμονεστάτης 6) πόλεως ἐκείνης, οὐκ ἀπὸ δημηγορίας μόνης ἠκολούθησεν αὐτῷ, μετὰ τῆς Γυναικός; 7) Ὁ δὲ Εὔτυχος 8) πῶς κατέπεσεν ἀπὸ τῆς θυρίδος; οὐκ ἐπειδὴ μέχρι βαθείας 9) νυ-
427 κτὸς εἰς τὸν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἀπησχολεῖτο λόγον; Τί δὲ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐν Κορίνθῳ; τί δὲ ἐν Ἐφέσῳ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ; οὐχ ὅλας ἡμέρας καὶ νύκτας ἀνήλισκεν ἐφεξῆς εἰς τὴν ἐξήγησιν 10) τῶν γραφῶν; τί ἂν τις λέγοι τὰς

---

5) *τέως*. Varia vis particulae. §. 290. 415. 595. [Hesych. *τέως — τότε, — τηνικαῦτα.* vid. Xenoph. Hist. Gr. I, 4, 2. *φαρνάβαζος δὲ τέως μὲν κατεῖχε τοὺς πρέσβεις ἐπειδὴ δὲ ἐνιαυτοὶ τρεῖς ἦσαν.* L.]

6) *δεισιδαιμονεστάτης*. Verbum *μέσον* Paulo, Act. 17, 22. parcebat enim Atheniensibus: at Chrysostomus in malam partem repetit. [Docte *Kuinoelius* de h. v. ad Act. XVII, 22. haec disputavit: Vocabulum *δεισιδαίμων*, ut nomen *δεισιδαιμονία*, duplici sensu adhiberi solet. Bono sensu *δεισιδαιμονία* notat *religionem*, *pietatis studium*, et *δεισιδαίμων*, *religiosum*, *pium erga deos*. Hesychius: *δεισιδαίμων· ὁ εὐσεβής.* Suidas: *θεοσεβής.* Ita legitur *δεισιδαίμων* apud Xenoph. Cyrop. 3, 3, 58. ubi praecedit *θεοσεβῶς*. Diod. Sic. 1, 70. *δεισιδαιμονίαν καὶ θεοσεβῆ βίον* conjungit. Arist. de republ. 5, 11. *τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς φαίνεσθαι ἀεὶ σπουδάζοντα διαφερόντως — ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζουσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα, καὶ φροντίζειν τῶν θεῶν.* add. Joseph. Ant. 10, 3, 2. Aelian. V. H. 5, 17. Malo sensu *δεισιδαιμονία* indicat *superstitionem*, ut ap. Theophr. Charact. 16., ubi explicatur *δειλία πρὸς τὸ δαιμόνιον*. Pollux 1, 1, 21. *εὐσεβής, θεῶν ἐπιμελής, ὁ δὲ ὑπερτιμῶν, δεισιδαίμων καὶ δεισίθεος.* Hesychius: *δεισιδαίμων· ὁ τὰ εἴδωλα σέβων, εἰδωλολάτρης, ὁ εὐσεβὴς καὶ δειλὸς παρὰ θεοῖς.* L.]

7) *μετὰ τῆς Γυναικός*. Antonomasia, qua *Damaris* innuitur. Hesychius, *γυνὴ, ἔχουσα ἄνδρα.* Interpres vetus et novi: *cum uxore*. et sic Ambrosius (quem *Cantabr.* citant) in Ep. ad eccl. Vercell. *Dionysius Areopagites cum Damari uxore sua.* Verum si hoc voluisset Lucas, si hoc Lucam voluisse Chrysostomus h. l. et in Homil. ad Acta sensisset, utervis etiam *αὐτοῦ* addidisset. [Vid. *Kuinoel* ad Act. XVII, 34. L.]

8) *Εὔτυχος*. Act. XX, 9. ubi vid. *Wolfius* in Curis. L.

9) *βαθεία νυκτός*. *ad multam usque noctem.* Saepe nimirum vocabula *βαθύς* et *βαθεία* de tempore dicuntur. Sic v. c. primum diluculum vocatur a Platone Crit. I. *ὄρθρος βαθύς*, ad quem locum plura hanc in rem collegimus. Cf. *Heinichen.* ad Euseb. H. E. II, 18, 1. p. 151. et quae idem Vir Doctus observavit ad calcem nostrae Critonis editionis p. 75 sq. L.

10) *ἐξήγησιν*. Vid. de notione hujus vocabuli et verbi *ἐξηγεῖσθαι* apud veteres, qui rerum sacrarum, mysteriorum, oraculorum interpretes dicebant *ἐξηγητὰς*, *Fischer.* ad Platon. Euthyphr. IV, 17. *Ruhnken.* ad Timaei Lex. Plat. p. 80. *Rambach.* ad *Potter.* T. I, p. 594 et *Heinichen* ad Euseb. H. E. VII, 30, 21. L.

πρὸς τοὺς Ἐπικουρείους διαλέξεις καὶ Στωϊκούς;[11]) εἰ γὰρ ἅπαντα θέλοιμεν καταλέγειν, εἰς μακρὸν ἐκπεσεῖται μῆκος ὁ λόγος. Ὅτ' ἂν οὖν καὶ πρὸ τῶν σημείων καὶ ἐν μέσοις αὐ- 428 τοῖς φαίνηται πολλῷ κεχρημένος τῷ λόγῳ· πῶς ἔτι τολμήσουσιν ἰδιώτην εἰπεῖν, τὸν καὶ ἀπὸ τοῦ διαλέγεσθαι καὶ δημηγορεῖν[12]) μάλιστα θαυμασθέντα παρὰ πᾶσι; Διὰ τί γὰρ 429 Λυκάονες αὐτὸν ὑπέλαβον εἶναι Ἑρμῆν; τὸ μὲν γὰρ θεοὺς αὐτοὺς[13]) νομισθῆναι, ἀπὸ τῶν σημείων ἐγένετο· τὸ δὲ τοῦτον Ἑρμῆν, οὐκ ἔτι ἀπ' ἐκείνων, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ λόγου.[14]) Τίνι δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων ἐπλεονέκτησεν ὁ μακάριος 430 οὗτος; καὶ πόθεν ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν πολὺς ἐν τοῖς ἁπάντων ἐστὶ στόμασιν; πόθεν οὐ παρ' ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι μάλιστα πάντων θαυμάζεται; οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν ἐπιστολῶν ἀρετῆς; δι' ἧς οὐ τοὺς τότε μόνον πιστοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνου μέχρι τῆς σήμερον γενομένους, καὶ τοὺς μέλλοντας δὲ ἔσεσθαι μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ὠφέλησέ τε καὶ ὠφελήσει, καὶ οὐ παύσεται τοῦτο ποιῶν, ἕως ἂν τὸ τῶν ἀνθρώπων διαμένῃ γένος. Ὥσπερ 431 γὰρ τεῖχος ἐξ ἀδάμαντος κατασκευασθὲν, οὕτω τὰς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκκλησίας τὰ τούτου τειχίζει γράμματα·[15]) καὶ καθάπερ τις ἀριστεὺς[16]) γενναιότατος ἕστηκε καὶ νῦν μέσος, αἰχμαλωτίζων πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ καθαιρῶν λογισμοὺς καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. ταῦτα δὲ πάντα ἐργάζεται, δι' ὧν ἡμῖν κατέλιπεν ἐπιστολῶν τῶν θαυμασίων ἐκείνων, καὶ τῆς θείας πεπληρωμένων σοφίας. Οὐ πρὸς δογμάτων δὲ μόνον νόθων 432 τε ἀνατροπὴν καὶ γνησίων ἀσφάλειαν ἐπιτήδεια ἡμῖν αὐτοῦ τὰ

---

11) *Στωϊκούς.* Cf. Act. XVII, 18. *L.*

12) *διαλέγεσθαι καὶ δημηγορεῖν.* Haec verba interdum promiscue ponuntur, §. 449. sed h. l. distincte. §. 426 s. [Vertenda haec verba: *et disputando et concionando.* Cf. Xenoph. Memorr, III, 6, 1: et *D'Orvill.* ad Charit. p. 8. *L.*]

13) *αὐτούς.* Barnabas simul subauditur. [Vid. Act. XIV, 12. *L.*]

14) *τοῦ λόγου.* Diserte enim Lucas l. l. dicit; ἐκάλουν τε τὸν μὲν Βαρνάβαν Δία, καὶ τὸν Παῦλον Ἑρμῆν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου. *L.*

15) *γράμματα.* Laudat, idque jure, hunc locum *Strigelius* Hypomn. N. T. Rom. 1, 1.

16) *ἀριστεύς.* Dicitur ab ἄριστος· et hoc ab ἄρης, *Mars.* a bello ad alia transferri docet ex veteri Grammatico *Photius.* [Vid. Eurip. Iphig. Aulid. v. 28. *L.*]

γράμματα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ βιοῦν εὖ οὐκ ἐλάχιστον ἡμῖν συντελεῖ μέρος. Τούτοις γὰρ ἔτι καὶ νῦν οἱ προεστῶτες χρώμενοι, τὴν ἁγνὴν παρθένον, ἣν ἡρμόσατο τῷ Χριστῷ, ῥυθμίζουσί τε καὶ πλάττουσι καὶ πρὸς τὸ πνευματικὸν ἄγουσι κάλλος· τούτοις καὶ τὰ ἐπισκήπτοντα αὐτῇ νοσήματα ἀποκρούονται, καὶ τὴν προσγινομένην διατηροῦσιν ὑγίειαν. Τοιαῦτα ἡμῖν ὁ ἰδιώτης [17]) κατέλιπε φάρμακα, καὶ τοσαύτην ἔχοντα δύναμιν, ὧν ἴσασι τὴν πεῖραν καλῶς, οἱ χρώμενοι συνεχῶς.

433 Καὶ ὅτι μὲν πολλὴν αὐτὸς ἐποιεῖτο τοῦ μέρους τούτου σπουδὴν, ἐκ τούτων δῆλον·

434 VIII. Ἄκουε δὲ καὶ τῷ μαθητῇ τί φησιν [1]), ἐπιστέλλων· Πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ, καὶ τὸν ἀπὸ τούτου καρπὸν προστίθησι λέγων· Τοῦτο γὰρ ποιῶν, καὶ σεαυτὸν σώσεις καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου. Καὶ πάλιν· Δοῦλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικὸν, [2]) ἀνεξίκακον. Καὶ προϊὼν δέ φησι· Σὺ δὲ μένε [3]) ἐν οἷς ἔμαθες, καὶ ἐπιστώθης, εἰδὼς παρὰ τίνος ἔμαθες, καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας, τὰ δυνάμενά [4]) σε σοφίσαι· [5]) καὶ πάλιν· Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος, [6]) φησὶ, καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον,

---

17) ἰδιώτης. Mimesis, cum insigni sententia.

1) φησίν. 1. Timoth. IV, 13. Locus posterior legitur 2. Timoth. 2, 24. L.

2) διδακτικόν, docentem. Cognitione est dignissimum, multa nomina, a philosophis adhuc in ivus usurpata, conjunctaque cum genitivis, a Cicerone fieri in ens. Perion. in Arist. Eth. p. 16. Vulgatus 2. Tim. 2. docibilem, quod defendit Goldast. ad Paraen. veteres p. 79. exstat J. M. Langii Ex. περὶ τοῦ διδακτικοῦ.

3) σὺ δὲ μένε. 2. Tim. III, 14. et 15. Montefalconius pro ἐπιστώθης legit ἐπιστεύθης. Sed in omnibus Codd. est apud Paulum ἐπιστώθης, quod hanc ob causam etiam h. l. retinendum videtur, et vertendum: quae certissime edoctus es. L.

4) τὰ δυνάμενα. Hom. 9. in 2. ad Tim. ἀντ' ἐμοῦ φησι τὰς γραφὰς ἔχεις· εἴτι βούλει μαθεῖν, ἐκεῖθεν δυνήσῃ. εἰ δὲ τιμοθέῳ ταῦτα ἔγραφε τῷ πνεύματος ἐμπεπλησμένῳ, πόσῳ μᾶλλον ἡμῖν.

5) σοφίσαι. Εἰς σωτηρίαν, addunt Hoesch. et al. [Optime animadvertit ad h. l. Paulinum Theophylactus: οὐχ ὥσπερ ἡ ἔξω γνῶσις σοφίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀπάτην καὶ σοφίσματα καὶ λογομαχίας, ἐξ ὧν ἀπώλεια ψυχῆς, οὕτω καὶ ἡ θεία γνῶσις, ἀλλ' αὐτὴ σοφίζει εἰς σωτηρίαν. Ποίαν; Οὐ τὴν δι' ἔργων, οὐ τὴν διὰ λόγων, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁδηγοῦσι γὰρ αἱ ἅγιαι γραφαὶ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ πιστεῦσαι Χριστῷ, σωτηρίαν αὐτῷ περιποιοῦντι. L.]

6) θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος. Καὶ, et 2. Tim. 3, 16. coll. Homil. ad h. l. Deus scripturam inspiravit: Scriptura Deum

πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν 7) τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος 8) ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος. Ἄκουε δὲ καὶ τῷ Τίτῳ 435 περὶ τῆς τῶν ἐπισκόπων καταστάσεως διαλεγόμενος τί προστίθησιν· Δεῖ γὰρ, φησὶν, εἶναι τὸν ἐπίσκοπον ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ᾖ καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν. Πῶς οὖν ἰδιώτης τις ὢν, ὥς οὗτοί φασι, 436 τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν δυνήσεται καὶ ἐπιστομίζειν; 9) τίς δὲ χρεία προσέχειν τῇ ἀναγνώσει καὶ ταῖς γραφαῖς, εἰ ταύτην δεῖ τὴν ἰδιωτείαν ἀσπάζεσθαι; 10) σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις, καὶ ῥαθυμίας καὶ ὄκνου προσχήματα. Ἀλλὰ τοῖς ἱερεῦσί (φησι) 11) ταῦτα διατάττεται. καὶ γὰρ περὶ ἱερέων ἡμῖν ὁ λόγος 438 νῦν. ὅτι δὲ καὶ τοῖς ἀρχομένοις, 12) ἄκουε τί πάλιν ἑτέροις ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ παραινεῖ· 13). Ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικείτω ἐν ὑμῖν πλουσίως ἐν πάσῃ σοφίᾳ. Καὶ πάλιν· Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι ἅλατι ἠρτυμένος, εἰδέναι πῶς δεῖ ἑνὶ ἑκάστῳ ἀποκρίνεσθαι. Καὶ τὸ, πρὸς ἀπολογίαν ἑτοίμους εἶναι, ἅπασιν εἴρηται. Θεσσαλονικεῦσι δὲ ἐπιστέλλων·

---

spirat. Vid. *Ambros.* l. 3. de Spir. S. c. 18. item *Dankauer.* Hodosoph. p. 19 s.

7) παιδείαν. Παίδευσιν, ed. prima. [quod in textum recepit *Montefalconius*. Male. *L.*]

8) ἄρτιος. id. q. ὁλόκληρος, quo vocabulo reddidit voc. ἄρτιος Hesychius. Vid. *Heydenreich.* ad 2. Timoth. III, 17. pag. 200. coll. Theophr. Hist. plant. II, 7. *L.*

9) ἐπιστομίζειν. Vet. int. *in silentium cogere.* idem verbum Graecum, §. 405. 411. ubi ille: *frenare, comprimere.* Cum toto sermone, qui a §. 394. huc fluxit, mire in verbis juxta ac sensibus consonat Homilia 2. in ep. ad Tit. [De verbo ἐπιστομίζειν vid. *Wahl.* in Clav. N. T. s. h. v. *L.*]

10) ἀσπάζεσθαι. Similiter *Lutherus* noster jubet verbi ministros summum impendere studium et nocturna diurnaque manu versare biblia sacra, in praefatione Spangenbergi orationibus sacris praemissa pag. T. XIV. H. p. 376. „*Fürwahr du kannst nicht zu viel in der Schrift lesen, und was du liesest, kannst du nicht zu wohl lesen, und was du wohl liesest, kannst du nicht zu wohl verstehen, und was du wohl verstehest, kannst du nicht zu wohl lehren, und was du wohl lehrest, kannst du nicht zu wohl leben. Der Teufel ists, unser Fleisch ists, die wider uns wüthen und toben. Darum, liebe Herrn Prediger, betet, leset, studiret, seid fleissig; fürwahr, es ist nicht schnarchens und schlafens Zeit: braucht eure Gabe, die euch vertraut ist.*“ *L.*

11) φησί. Ellipsin supplet. *Greg. Naz.* φησὶν ὁ εἰπών.

12) ἀρχομένοις. Haec stare non possunt, sublato jure publico legendae Scripturae sacrae.

13) παραινεῖ. Leguntur haec effata Coloss. III, 16. et IV, 6. *L.*

439 Οἰκοδομεῖτε, [14]) φησὶν, εἷς τὸν ἕνα, καθὼς καὶ ποιεῖτε. Ὅτ' ἂν δὲ περὶ ἱερέων διαλέγηται· Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς [15]) ἀξιούσθωσαν, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν
440 λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ. Καὶ γὰρ οὗτος ὁ τελεώτατος τῆς διδασκαλίας ὅρος, [16]) ὅτ' ἂν καὶ δι' ὧν πράττουσι, καὶ δι' ὧν λέγουσι, τοὺς μαθητευομένους ἐνάγωσι πρὸς τὸν μακάριον βίον, ὃν ὁ Χριστὸς διετάξατο. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ ποιεῖν πρὸς τὸ
441 διδάσκειν· καὶ οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος. Ὃς γὰρ ἂν, φησὶ, ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται. Εἰ δὲ τὸ ποιῆσαι, διδάξαι ἦν, περιττῶς [17]) τὸ δεύτερον ἔκειτο· καὶ γὰρ ἤρκει εἰπεῖν, ὃς ἂν ποιήσῃ, μόνον. νῦν δὲ τῷ διελεῖν ἀμφότερα δείκνυσιν, ὅτι τὸ μὲν τῶν ἔργων ἐστὶ, τὸ δὲ τοῦ λόγου, καὶ ἀλλήλων δεῖται ἑκάτερα πρὸς τὴν τελείαν οἰ-
442 κοδομήν. Ἢ οὐκ ἀκούεις, τί φησι τοῖς πρεσβυτέροις Ἐφεσίων τὸ τοῦ Χριστοῦ σκεῦος τὸ ἐκλεκτόν· Διὸ γρηγορεῖτε, [18]) μνημονεύοντες, ὅτι τριετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν οὐκ ἐπαυσάμην μετὰ δακρύων νουθετῶν ἕνα ἕκαστον ὑμῶν. Τίς γὰρ χρεία τῶν δακρύων, ἢ τῆς διὰ τῶν λόγων νουθεσίας, οὕτω τοῦ
443 βίου αὐτῷ λάμποντος τοῦ ἀποστολικοῦ; [19]) Ἀλλὰ πρὸς μὲν τὴν τῶν ἐντολῶν ἐργασίαν, δύναιτ' ἂν ἡμῖν οὗτος πολὺ συμβαλέσθαι μέρος· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ μόνον αὐτὸν τὸ πᾶν κατορθοῦν φαίην ἄν.

---

14) οἰκοδομεῖτε. 1. Thessal. V, 11. *L.*

15) διπλῆς τιμῆς. 1. Timoth. V, 17. Cf. de hoc loco **Schleiermacher**. *Ueber den sogenannten ersten Brief des Paulos an den Timotheos.* Berol. 1807. pag. 212 sq., contra quem disputavit *Henricus Planck* in libro: *Bemerkungen über den ersten Paulinischen Brief an den Timotheus.* Gotting. 1808. pag. 210 sq. *L.*

16) ὁ τελεώτατος τῆς διδασκαλίας ὅρος. Unus cod. ὁ τελειότατος τῆς παιδείας τρόπος. *Montef.* Vetus int. *perfectus docendi modus.* [quae interpretatio sane adjuvat lectionem illam a *Montefalconio* notatam. *L.*]

17) περιττῶς. Agnoscit auctor, nil frustra dici in Scriptura. *Origenes*, οὐδὲν ΠΑΡΕΛΚΕΙ τῶν γεγραμμένων. Sic quoque Chrysostomus alibi; de quo conf. *Suicer.* Thes. P. I. col. 786.

18) γρηγορεῖτε. Act. XX, 31. *L.*

19) βίου — ἀποστολικοῦ. *Εὐαγγελικὴ πολιτεία*, ut Basilius M. vocat et describit, est ὀφθαλμῶν ἀκρίβεια, γλώσσης ἐγκράτεια, σώματος δουλαγωγία, φρόνημα ταπεινὸν, ἐννοίας καθαρότης, ὀργῆς ἀφανισμὸς, ἀγγαρευόμενος προστίθει, τυπτόμενος ἐπίβαλλε, ἀποστερούμενος μὴ δικάζου, μισούμενος ἀγάπα, διωκόμενος ἀνέχου, βλασφημούμενος παρακάλει, νεκρώθητι τῇ ἁμαρτίᾳ, συσταυρώθητι τῷ Χριστῷ, ὅλην τὴν ἀγάπην μετάθες ἐπὶ τὸν κύριον. Haec ex Basilio Suidas, ex utroque *Rittershusius* ad Isid. Pelus.

IX. Ὅταν δὲ ὑπὲρ δογμάτων ἀγὼν [1]) κινῆται, καὶ πάντες ἀπὸ τῶν αὐτῶν μάχωνται γραφῶν, ποίαν ἰσχὺν ὁ βίος ἐνταῦθα ἐπιδεῖξαι δυνήσεται; Τί τῶν πολλῶν ὄφελος ἱδρώτων, 444 ὅτ' ἂν μετὰ τοὺς μόχθους ἐκείνους, ἀπὸ τῆς πολλῆς τις ἀπειρίας εἰς αἵρεσιν ἐκπεσὼν ἀποσχισθῇ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας; ὅπερ οἶδα πολλοὺς παθόντας ἐγώ. ποῖον αὐτῷ κέρδος τῆς καρτερίας; οὐδέν, ὥσπερ οὖν οὐδὲ ὑγιοῦς πίστεως, τῆς πολιτείας διεφθαρμένης. Διὰ δὴ ταῦτα μάλιστα πάντων ἔμ- 445 πειρον [2]) εἶναι δεῖ τῶν τοιούτων ἀγώνων, τὸν διδάσκειν τοὺς ἄλλους λαχόντα. Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ἕστηκεν ἐν ἀσφαλείᾳ, μη- 446 δὲν ὑπὸ τῶν ἀντιλεγόντων βλαπτόμενος· ἀλλὰ τὸ τῶν ἀφελεστέρων πλῆθος τὸ ταττόμενον ὑπ' ἐκείνῳ, ὅτ' ἂν ἴδῃ τὸν ἡγούμενον ἡττηθέντα, καὶ οὐδὲν ἔχοντα πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας εἰπεῖν, οὐ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἐκείνου τῆς ἥττης, ἀλλὰ τὴν τοῦ δόγματος αἰτιῶνται [3]) σαθρότητα· καὶ διὰ τὴν τοῦ ἑνὸς ἀπειρίαν, ὁ πολὺς λεὼς εἰς ἔσχατον ὄλεθρον καταφέρεται. Κἂν γὰρ μὴ πάντη γένωνται τῶν ἐναντίων, ἀλλ' ὅμως, ὑπὲρ ὧν θαῤῥεῖν εἶχον, ἀμφιβάλλειν ἀναγκάζονται· καὶ οἷς μετὰ πίστεως προσῄεσαν ἀκλινοῦς, οὐκ ἔτι μετὰ τῆς αὐτῆς δύνανται προσέχειν στεῤῥότητος, ἀλλὰ τοσαύτη ζάλη ταῖς ἐκείνων εἰσοικίζεται ψυχαῖς ἀπὸ τῆς ἥττης τοῦ διδασκάλου, ὡς καὶ εἰς ναυάγιον τελευτῆσαι τὸ κακόν. Ὅσος δὲ ὄλεθρος, καὶ ὅσον συνά- 447 γεται πῦρ εἰς τὴν ἀθλίαν κεφαλὴν ἐκείνου, καθ' ἕκαστον τῶν ἀπολλυμένων τούτων· οὐδὲν δεήσῃ παρ' ἐμοῦ μαθεῖν, αὐτὸς ἅπαντα εἰδὼς ἀκριβῶς. Τοῦτο οὖν ἀπονοίας, [4]) τοῦτο κενο- 448 δοξίας, τὸ μὴ θελῆσαι τοσούτοις ἀπωλείας αἴτιον γενέσθαι,

---

1) *ἀγών*. Notabilis locus de judicio controversiarum.

2) *ἔμπειρον*. Ambrosius: *Si polleat episcopus sapientia, ut non solum creditum sibi populum sufficienter doceat, verum etiam et cunctarum queat haeresium contradictiones a catholica repellere ecclesia, ne sua* imperitia *imperitos minime doceat, et hujusmodi casu praeventus eveniat illi quod scriptum est:* Caeco caecus ducatum praebens etc. *qui vero talem se ut diximus esse ignorat, sacerdotium minime appetat, nec locum alterius usurpare praesumat, praesertim illius, qui fulgore suae sapientiae populorum potest corda lustrare.* de Dign. sac. c. 4.

3) *αἰτιῶνται ἥττης*. αἰτιῶμαι varie construitur, §. 17. 287. h. l. cum genitivo. [Vid. *Sturz*. Lex. Xenoph. I. pag. 93 sq. *L.*]

4) *τοῦτο οὖν ἀπονοίας*. Interrogatio: cujus vim declarat *Isidorus Pelus.* ταῖς μὲν ἀποφάσεσι πολλοὶ καὶ ἀντιλέγειν τολμῶσι· τὰ δὲ κατὰ ἐπερώτησιν προαγόμενα καὶ πείθει καὶ ἐπιστομίζει, καὶ πραότητος δόξαν τῷ λέγοντι περιτίθησι. Ep. 184. lib. 3.

καθεζομένων ἀγῶσι.[3]) καὶ καθάπερ[4]) ἐκεῖ τὸ πλῆθος μερίζεται,[5]) καὶ οἱ μὲν τούτῳ, οἱ δὲ ἐκείνῳ προσνέμουσιν[6]) ἑαυτούς· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα διαιρεθέντες, οἱ μὲν μετὰ τούτου, οἱ δὲ μετὰ ἐκείνου γίνονται,[7]) πρὸς χάριν καὶ πρὸς ἀπέ-
451 χθειαν[8]) ἀκούοντες τῶν λεγομένων. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ χαλεπὸν, ἀλλὰ καὶ ἕτερον οὐδὲν ἔλαττον τούτου. Ἢν γάρ τινα συμβῇ τῶν λεγόντων μέρος τι τῶν ἑτέροις πονηθέντων ἐνυφῆναι τοῖς λόγοις αὐτοῦ, πλείονα.[9]) τῶν τὰ χρήματα κλε-

---

3) *ἀγῶσι.* Scenicorum aut sophistarum. §. 452. [Applaudebant v. c. ut in ludis scenicis. Cf. *Schroeckh's chr. Kirchengesch.* T. X, p. 320. „*Die Zuhörer der christlichen Lehrer in diesen Zeiten pflegten ihre freudige Theilnehmung an Predigten, die ihnen vortrefflich zu seyn dünkten, auf mancherlei Weise an den Tag zu legen. Bald riefen sie ihnen laute Lobsprüche und Aufmunterungen zu. Der Name eines Rechtgläubigen, eines dreizehnten Apostels, und andere mehr, erklangen oft aus einem Munde, der zu unverständigem Tadel eben so bereit war, als zu unsinnigen Lobpreisungen. Bald wollten sie zu erkennen geben, wie wohl sie dasjenige verständen, was der Lehrer sagte, und im Begriff war, hinzuzusetzen. Daher fielen sie ihm, wenn er eine biblische Stelle anführte, ins Wort, und brachten sie eher zu Ende, als er es thun konnte. Sie erhuben auch wohl ein ganz verworrenes Geschrei der Bewunderung und des Vergnügens, ohne eigene Worte; bewegten die Hände, sprangen in die Höhe, wehten ihre Schweiss- und Schnupftücher herum, und nahmen noch andere Gebehrden vor.*" Chrysostomus quum saepius hujusmodi plausus tulisset, non sine ira passim in suis homiliis hanc ab causam vituperavit auditores suos. Vid. Chrysost. Homil. XXX. in Act. Apost. T. IX, p. 238. ed. *Montef.* Cf. *Schroeckh's K. G.* l. l. pag. 321—324. T. V, p. 912. ed. Antverp. *Schroeckh.* l. l. p. 325. Habemus etiam singularem de hoc abusu librum: *Franzisc. Bernardin. Ferrarii de veterum Acclamationibus et Plausu.* Mediolan. 1627. 4. quocum cf. *Heinichen.* ad Eusebii H. E. VII, 30. *L.*]

4) *καθάπερ.* Hoc, sequente *οὕτω*, negat *Perionius* poni. at ponitur hic et saepe; saepius tamen *ὥσπερ.* §. 431. [Cf. 1. Cor. XII, 12. 2. Cor. VIII, 11. vid. *Wahl.* in Cl. N. T. T. I, pag. 766. *L.*]

5) *μερίζεται, in partes scinditur.* Obtinet hunc significatum verbum *μερίζεσθαι* imprimis in N. T. Vid. *Krause* ad 1. Cor. I, 13. et *Wahl.* in Clav. N. T. T. II, p. 67. coll. Polyb. VIII, 23. 9. *L.*

6) *προσνέμουσιν.* Magna erat horum favorum vanitas. vid. *Antonin.* l. 1. c. 5. et not. Gatakeri: maximeque *Franc. Bern.* Ferrarii libros 7. de Veterum acclam. et plausu. [Vid. supra not. 3. *L.*)

7) *γίνεσθαι μετά τινος* dicitur de hominibus, qui stant a partibus alicujus. Cf. Xenoph. Hist. Gr. IV, 1, 34. Vid. *Wahl.* in Clav. N. T. T. I, p. 238. 4. b. *L.*

8) *καὶ πρὸς ἀπέχθειαν.* Rectius sine dubio *Montefalconius* ex quibusdam Mss. scripsit *ἢ πρὸς ἀπέχθειαν.* *Vel* ad gratiam, *vel* ad odium aures dicentibus accommodantes. *L.*

9) *πλείονα.* Unde *plagium* literarium, non modo *furtum* dicitur. interdum etiam *sacrilegium* dici potest. Vid. Jer. 23, 30. de

πτόντων ὑφίσταται ὀνείδη· πολλάκις δὲ οὐδὲ λαβὼν παρ' οὐδενὸς οὐδὲν, ἀλλ' ὑποπτευθεὶς μόνον, τὰ τῶν ἑαλωκότων ἔπαθεν. καὶ τί λέγω τῶν ἑτέροις πεπονημένων; αὐτὸν τοῖς εὑρέμασι τοῖς ἑαυτοῦ συνεχῶς χρήσασθαι οὐκ ἔνι. Οὐ γὰρ 452 πρὸς ὠφέλειαν, ἀλλὰ πρὸς τέρψιν ἀκούειν εἰθίσθησαν οἱ πολλοὶ, καθάπερ τραγῳδῶν ἢ κιθαρῳδῶν καθήμενοι δικασταί.[10]) καὶ ἡ τοῦ λόγου δύναμις, ἣν ἐξεβάλομεν[11]) νῦν, οὕτως ἐνταῦθα γίνεται ποθεινὴ, ὡς οὐδὲ τοῖς σοφισταῖς, ὅτ' ἂν πρὸς ἀλλήλους ἀγωνίζεσθαι ἀναγκάζωνται. Γενναίας οὖν δεῖ κἀνταῦθα 453 ψυχῆς, καὶ πολὺ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαινούσης σμικρότητα, ἵνα τὴν ἄτακτον καὶ ἀνωφελῆ τοῦ πλήθους ἡδονὴν κολάζῃ, καὶ πρὸς τὸ ὠφελιμώτερον μετάγειν δύνηται τὴν ἀκρόασιν· ὥς αὐτῷ τὸν λαὸν ἕπεσθαι καὶ εἴκειν, ἀλλὰ μὴ αὐτὸν ταῖς ἐκείνων ἄγεσθαι ἐπιθυμίαις. Τούτου δὲ οὐδαμῶς ἐστιν ἐπιτυχεῖν, 454 ἀλλ' ἢ διὰ τούτοιν τοῖν δυοῖν, τῆς τε τῶν ἐπαίνων ὑπεροψίας, καὶ τῆς ἐν τῷ λέγειν δυνάμεως.

II. Κἂν γὰρ τὸ ἕτερον ἀπῇ, τὸ λειπόμενον ἄχρηστον 455 γίνεται τῇ διαζεύξει θατέρου.[1]) ἄν τε γὰρ ἐπαίνων ὑπερορῶν μὴ προσφέρῃ[2]) διδασκαλίαν τὴν ἐν χάριτι καὶ ἅλατι ἠρτυμένην,[3]) εὐκαταφρόνητος ὑπὸ τῶν πολλῶν γίνεται, οὐδὲν ἀπὸ

---

furto prophetico. [*Cramerus* hunc locum ita in linguam nostram transtulit: „*Wenn sichs zuträgt, dass einige das, was andre ausgearbeitet haben, in ihre Predigten herübernehmen, so setzen sie sich den Vorwürfen aus, dass sie einen Diebstahl begangen, und sich mit fremden Gütern bereichert haben.*" *L.*]

10) *δικασταί.* Quippe Athenis certi censores fuere, qui de comicis et comoediis judicarunt. Notat hoc Zenobius ex Epicharmo in Adagio: ἐν πέντε κριτῶν γούνασι κεῖται, ubi sic scribit: εἴρηται δὲ ἡ παροιμία παρόσον πέντε κριταὶ τοὺς κωμικοὺς ἔκρινον. Idem dicit Suidas. Cf. Hesych. in πέντε κριταί, et **Lindenbrog.** ad Terent. Andr. Prolog. v. 27. *L.*

11) *ἣν ἐξεβάλομεν.* Scil. §. 423 s.

1) *τῇ διαζεύξει θατέρου, quum altera virtus ab altera disjuncta sit.* Sensus: Utroque opus est, et laudum despicatione et dicendi facultate. Si alterum desit, alterum, quod reliquum est, eo fit inutile, quod ab altero disjunctum est. *Wenn eins fehlt, so hilft das andere eben darum, dass es von dem andern getrennt wird, nichts. L.*

2) *προσφέρῃ.* Alii προφέρῃ. **Montef.** Recte vet. int. *proferat.* Idem verbum, §. 470.

3) *χάριτι — ἠρτυμένην, gratia plenam et sale conditam.* Verbum ἀρτύειν, quod apud antiquiores scriptores Graecos est apparare, *instruere*, serioribus scriptoribus est: *condire.* Vid. **Passow** in Lex. s. h. v. Intpp. ad Marc. IX, 50. Luc. XIV, 34. Metaphorice, ut h. l., usurpatur h. v. etiam in N. T. Coloss. IV, 6., ad

καθεζομένων ἀγῶσι.[3]) καὶ καθάπερ[4]) ἐκεῖ τὸ πλῆθος μερίζεται,[5]) καὶ οἱ μὲν τούτῳ, οἱ δὲ ἐκείνῳ προσνέμουσιν[6]) ἑαυτούς· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα διαιρεθέντες, οἱ μὲν μετὰ τούτου, οἱ δὲ μετὰ ἐκείνου γίνονται,[7]) πρὸς χάριν καὶ πρὸς ἀπέ-
451 χθειαν[8]) ἀκούοντες τῶν λεγομένων. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ χαλεπὸν, ἀλλὰ καὶ ἕτερον οὐδὲν ἔλαττον τούτου. Ἢν γάρ τινα συμβῇ τῶν λεγόντων μέρος τι τῶν ἑτέροις πονηθέντων ἐνυφῆναι τοῖς λόγοις αὐτοῦ, πλείονα[9]) τῶν τὰ χρήματα κλε-

---

3) *ἀγῶσι.* Scenicorum aut sophistarum. §. 452. [Applaudebant v. c. ut in ludis scenicis. Cf. *Schroeckh's chr. Kirchengesch.* T. X, p. 320. „*Die Zuhörer der christlichen Lehrer in diesen Zeiten pflegten ihre freudige Theilnehmung an Predigten, die ihnen vortrefflich zu seyn dünkten, auf mancherlei Weise an den Tag zu legen. Bald riefen sie ihnen laute Lobsprüche und Aufmunterungen zu. Der Name eines Rechtgläubigen, eines dreizehnten Apostels, und andere mehr, erklangen oft aus einem Munde, der zu unverständigem Tadel eben so bereit war, als zu unsinnigen Lobpreisungen. Bald wollten sie zu erkennen geben, wie wohl sie dasjenige verständen, was der Lehrer sagte, und im Begriff war, hinzuzusetzen. Daher fielen sie ihm, wenn er eine biblische Stelle anführte, ins Wort, und brachten sie eher zu Ende, als er es thun konnte. Sie erhuben auch wohl ein ganz verworrenes Geschrei der Bewunderung und des Vergnügens, ohne eigene Worte; bewegten die Hände, sprangen in die Höhe, wehten ihre Schweiss- und Schnupftücher herum, und nahmen noch andere Gebehrden vor.*" Chrysostomus quum saepius hujusmodi plausus tulisset, non sine ira passim in suis homiliis hanc ab causam vituperavit auditores suos. Vid. Chrysost. Homil. XXX. in Act. Apost. T. IX, p. 238. ed. *Montef.* Cf. *Schroeckh's K. G.* l. l. pag. 321—324. T. V, p. 912. ed. Antverp. *Schroeckh.* l. l. p. 325. Habemus etiam singularem de hoc abusu librum: *Franzisc. Bernardin. Ferrarii de veterum Acclamationibus et Plausu.* Mediolan. 1627. 4. quocum cf. *Heinichen.* ad Eusebii H. E. VII, 30. *L.*]

4) *καθάπερ.* Hoc, sequente οὕτω, negat *Perionius* poni. at ponitur hic et saepe; saepius tamen ὥσπερ. §. 431. [Cf. 1. Cor. XII, 12. 2. Cor. VIII, 11. vid. *Wahl.* in Cl. N. T. T. I, pag. 766. *L.*]

5) *μερίζεται, in partes scinditur.* Obtinet hunc significatum verbum μερίζεσθαι imprimis in N. T. Vid. *Krause* ad 1. Cor. I, 13. et *Wahl.* in Clav. N. T. T. II, p. 67. coll. Polyb. VIII, 23. 9. *L.*

6) *προσνέμουσιν.* Magna erat horum favorum vanitas. vid. *Antonin.* I. 1. c. 5. et not. Gatakeri: maximeque *Franc. Bern.* Ferrarii libros 7. de Veterum acclam. et plausu. [Vid. supra not. 3. *L.*]

7) *γίνεσθαι μετά τινος* dicitur de hominibus, qui stant a partibus alicujus. Cf. Xenoph. Hist. Gr. IV, 1, 34. Vid. *Wahl.* in Clav. N. T. T. I, p. 238. 4. b. *L.*

8) *καὶ πρὸς ἀπέχθειαν.* Rectius sine dubio *Montefalconius* ex quibusdam Mss. scripsit ἢ πρὸς ἀπέχθειαν. *Vel* ad gratiam, *vel* ad odium aures dicentibus accommodantes. *L.*

9) *πλείονα.* Unde *plagium* literarium, non modo *furtum* dicitur, interdum etiam *sacrilegium* dici potest. Vid. Jer. 23, 30. de

πτόντων ὑφίσταται ὀνείδη· πολλάκις δὲ οὐδὲ λαβὼν παρ' οὐδενὸς οὐδὲν, ἀλλ' ὑποπτευθεὶς μόνον, τὰ τῶν ἑαλωκότων ἔπαθεν. καὶ τί λέγω τῶν ἑτέροις πεπονημένων; αὐτὸν τοῖς εὑρέμασι τοῖς ἑαυτοῦ συνεχῶς χρήσασθαι οὐκ ἔνι. Οὐ γὰρ 452 πρὸς ὠφέλειαν, ἀλλὰ πρὸς τέρψιν ἀκούειν εἰθίσθησαν οἱ πολλοὶ, καθάπερ τραγῳδῶν ἢ κιθαρῳδῶν καθήμενοι δικασταί.[10]) καὶ ἡ τοῦ λόγου δύναμις, ἣν ἐξεβάλομεν[11]) νῦν, οὕτως ἐνταῦθα γίνεται ποθεινὴ, ὡς οὐδὲ τοῖς σοφισταῖς, ὅτ' ἂν πρὸς ἀλλήλους ἀγωνίζεσθαι ἀναγκάζωνται. Γενναίας οὖν δεῖ κἀνταῦθα 453 ψυχῆς, καὶ πολὺ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαινούσης σμικρότητα, ἵνα τὴν ἄτακτον καὶ ἀνωφελῆ τοῦ πλήθους ἡδονὴν κολάζῃ, καὶ πρὸς τὸ ὠφελιμώτερον μετάγειν δύνηται τὴν ἀκρόασιν· ὥς αὐτῷ τὸν λαὸν ἕπεσθαι καὶ εἴκειν, ἀλλὰ μὴ αὐτὸν ταῖς ἐκείνων ἄγεσθαι ἐπιθυμίαις. Τούτου δὲ οὐδαμῶς ἐστιν ἐπιτυχεῖν, 454 ἀλλ' ἢ διὰ τούτοιν τοῖν δυοῖν, τῆς τε τῶν ἐπαίνων ὑπεροψίας, καὶ τῆς ἐν τῷ λέγειν δυνάμεως.

II. Κἂν γὰρ τὸ ἕτερον ἀπῇ, τὸ λειπόμενον ἄχρηστον 455 γίνεται τῇ διαζεύξει θατέρου.[1]) ἄν τε γὰρ ἐπαίνων ὑπερορῶν μὴ προσφέρῃ[2]) διδασκαλίαν τὴν ἐν χάριτι καὶ ἅλατι ἠρτυμένην,[3]) εὐκαταφρόνητος ὑπὸ τῶν πολλῶν γίνεται, οὐδὲν ἀπὸ

---

furto prophetico. [**Cramerus** hunc locum ita in linguam nostram transtulit: „*Wenn sichs zuträgt, dass einige das, was andre ausgearbeitet haben, in ihre Predigten herübernehmen, so setzen sie sich den Vorwürfen aus, dass sie einen Diebstahl begangen, und sich mit fremden Gütern bereichert haben.*“ *L.*]

10) δικασταί. Quippe Athenis certi censores fuere, qui de comiciis et comoediis judicarunt. Notat hoc Zenobius ex Epicharmo in Adagio: ἐν πέντε κριτῶν γούνασι κεῖται, ubi sic scribit: εἴρηται δὲ ἡ παροιμία παρόσον πέντε κριταὶ τοὺς κωμικοὺς ἔκρινον. Idem dicit Suidas. Cf. Hesych. in πέντε κριταί, et **Lindenbrog.** ad Terent. Andr. Prolog. v. 27. *L.*

11) ἣν ἐξεβάλομεν. Scil. §. 423 s.

1) τῇ διαζεύξει θατέρου, *quum altera virtus ab altera disjuncta sit.* Sensus: Utroque opus est, et laudum despicatione et dicendi facultate. Si alterum desit, alterum, quod reliquum est, eo fit inutile, quod ab altero disjunctum est. *Wenn eins fehlt, so hilft das andere eben darum, dass es von dem andern getrennt wird, nichts. L.*

2) προσφέρῃ. Alii προφέρῃ. **Montef.** Recte vet. int. *proferat.* Idem verbum, §. 470.

3) χάριτι — ἠρτυμένην, *gratia plenam et sale conditam.* Verbum ἀρτύειν, quod apud antiquiores scriptores Graecos est apparare, *instruere*, serioribus scriptoribus est: *condire.* Vid. **Passow** in Lex. s. h. v. Intpp. ad Marc. IX, 50. Luc. XIV, 34. Metaphorice, ut h. l., usurpatur h. v. etiam in N. T. Coloss. IV, 6., ad

τῆς μεγαλοψυχίας κερδάνας ἐκείνης· ἄν τε τοῦτο καλῶς κατορθώσας τὸ μέρος, τῆς ἀπὸ τῶν κρότων 4) δόξης ἥττων ὢν 5) τύχῃ, εἰς ταὐτὸν πάλιν περιίσταται τὰ τῆς ζημίας 6) αὐτῷ τε καὶ τοῖς πολλοῖς, πρὸς χάριν 7) τῶν ἀκουόντων μᾶλλον ἢ πρὸς ὠφέλειαν 8) λέγειν μελετῶντι, 9) διὰ τὴν τῶν ἐπαίνων

---

quem locum Chrysostomus respexisse videtur. Nam verba apostoli ita sonant: ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἅλατι ἠρτυμένος. Ex hoc ipso autem loco Paulino luce clarius apparet, vocabula ἐν χάριτι ap. Chrysost. cum participio ἠρτυμένην non posse arcte conjungi. *L.*

4) *κρότων.* Frequens apud veteres primum in theatro, deinde in schola, convivio, foro, senatu, denique in ipsis Christianorum templis acclamatio et plausus; ut vel ex Augustini et Chrysostomi Homiliis patet. De quo *Lud. Cresollius* l. 3. Theat. rhet. c. 20. *Fronto Ducaeus* in Not. ad Chrysost. Hom. 2. ad Pop. Ant. *Is. Casaubonus* ad Vulc. Gall. p. 198 s. *Rittershus.* l. 3. Sacr. lect. c. 22. *Ferrarius* l. 5. op. cit. c. 1—12. *Suicerus* in Thes. eccl. Eam consuetudinem, quae et gentibus scandalum et ipsis doctoribus periculum afferebat, in concionibus sacris hodie sublatum penitus ab ecclesia, usque ad tempora Bernardi perdurasse, ex Bernardo notat Ferrarius. Voluerant pii doctores populum dedocere plausum, sed non potuerant: quod cum viderent, ita eum interdum comprobarunt, ut populum retinerent et ad pietatem inflammarent. conf. Cresoll. p. 299. Porro tanta vis erat consuetudinis, ut nonnulli leviora dicta, vel etiam ea, quae necdum percepissent, laudarent; atque ut uno quodam tempore et Chrysostomus Homilia 30. in Acta plaudendi morem abrogandum diceret, et populus hanc ipsam ejus orationem plausu non semel interpellaret. Ipsum sodes evolve. [Cf. *Heinichen.* ad Euseb. Hist. Eccl. VII, 30. 22. T. II, 398. *L.*]

5) *ἥττων ὤν.* Sic Augustanus, (ut ἥττων γενόμενος, §. 486.) Editi, ἡττώμενος. Oppositum, κρείττων. §. 301.

6) *περιίσταται τὰ τῆς ζημίας.* Nominativus rei. coll. §. 120. [Vid. *Passow.* in Lex. s. h. v. *B.* cf. Homer. Il. IV, 332. Odyss. XI, 242. *L.*]

7) *πρὸς χάριν.* Vid. Serm. 61. de Diversis N. T. locis, cujus inscriptio est, ὅτι ἐπικίνδυνον καὶ τοῖς λέγουσι καὶ τοῖς ἀκούουσι τὸ πρὸς χάριν δημηγορεῖν. [Acrius etiam in ejusmodi doctores, qui πρὸς χάριν τῶν ἀκουόντων verba faciant, invehitur Gregor. Nazianzen. Orat. Apologet. pro Fuga. p. 362. ed. *Hughes*: Οὐκ ἐσμὲν ὡς οἱ πολλοὶ, καπηλεύειν δυνάμενοι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ ἀναμιγνύναι τὸν οἶνον ὕδατι, τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου λόγον τῷ πολλῷ καὶ εὐώνῳ καὶ χαμαὶ συρομένῳ καὶ ἐξιτήλῳ καὶ εἰκῇ ῥέοντι (ὥστε αὐτοί τι παρακερδαίνειν ἐκ τῆς καπηλείας) ἄλλοτε ἄλλως ὁμιλοῦντες τοῖς πλησιάζουσι, καὶ πᾶσι πρὸς χάριν, ἐγγαστρίμυθοί τινες ὄντες καὶ κενολόγοι· τὰς ἑαυτῶν ἡδονὰς θεραπεύοντες λόγοις ἐκ γῆς φωνουμένοις καὶ δυομένοις εἰς γῆν, ὡς ἂν μάλιστα εὐδοκιμοῖεν παρὰ τοῖς πολλοῖς, ὅτι μάλιστα ζημιοῦντες ἑαυτοὺς ἢ ἀπολλῦντες, καὶ αἷμα ἀθῷον ἁπλουστέρων ψυχῶν ἐκχέοντες, ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν ἐκζητηθήσομεν. Vid. **Heydenreich.** l. l. pag. 403. *L.*]

8) *ὠφέλειαν.* Scil. τῶν ἀκουόντων.

9) *μελετῶντι.* Hoc cohaeret cum αὐτῷ per hyperbaton. Ed. prima, μελετῶντος.

ἐπιθυμίαν. Καὶ καθάπερ ὁ μήτε πάσχων τι πρὸς τὰς εὐφημίας, μήτε λέγειν εἰδὼς, οὔτε εἴκει [10]) ταῖς τοῦ πλήθους ἡδοναῖς, οὔτε ὠφελεῖν ἀξιόλογόν τινα ὠφέλειαν δύναται, τῷ μηδὲν ἔχειν [11]) εἰπεῖν· οὕτω καὶ ὁ τῷ πόθῳ τῶν ἐγκωμίων ἑλκόμενος, ἔχων ἀμείνους ἐργάσασθαι [12]) τοὺς πολλοὺς, ἀντὶ τούτων παρέχει τὰ τέρψαι δυνάμενα μᾶλλον, τούτων [13]) τοὺς ἐν τοῖς κρότοις θορύβους ὠνούμενος. 456

III. Ἀμφοτέρωθεν οὖν ἰσχυρὸν εἶναι τὸν ἄριστον ἄρχοντα δεῖ, ἵνα μὴ θατέρῳ θάτερον ἀνατρέπηται. Ὅταν γὰρ ἀναστὰς ἐν τῷ μέσῳ, λέγῃ τὰ τοὺς ῥαθύμως ζῶντας ἐπιστῦψαι [1]) δυνάμενα, εἶτα προσπταίῃ καὶ διακόπτηται, [2]) καὶ ὑπὸ τῆς ἐνδείας ἐρυθριᾶν ἀναγκάζηται, διεῤῥύη τὸ κέρδος τῶν λεχθέντων εὐθέως. οἱ γὰρ ἐπιτιμηθέντες, ἀλγοῦντες τοῖς εἰρημένοις καὶ οὐκ ἔχοντες ἑτέρως αὐτὸν ἀμύνασθαι, τοῖς τῆς ἀμαθίας αὐτὸν βάλλουσι σκώμμασι, τούτοις οἰόμενοι τὰ ἑαυτῶν συσκιάζειν ὀνείδη. Διὸ χρὴ, καθάπερ τινὰ ἡνίοχον ἄριστον, εἰς ἀκρίβειαν τούτων ἀμφοτέρων ἥκειν [3]) τῶν καλῶν, ἵνα ἀμφότερα πρὸς τὸ δέον αὐτῷ μεταχειρίζειν ἐξῇ. καὶ γὰρ ὅτ᾽ ἂν 457 458

---

10) *εἴκει*. Al. *εἴκειν*.

11) *τῷ μηδὲν ἔχειν*. Infinitivus cum articulo varios subit casus. τὸ μὴ μειῶσαι. §. 572. ὑπὲρ τοῦ πληρῶσαι. §. 252. τῷ σκανδαλίσαι. §. 573. περὶ τοῦ πονεῖν. §. 487.

12) *ἔχων ἀμείνους ἐργάσασθαι*. Sic ed. prima. Posteriores: ἔχων ἀφ᾽ ὧν ἀμείνους ἐργάσασθαι δυνήσεται. Sed δυνήσεται continetur in ἔχων, et in ἀντὶ τούτων Syllepsis est.

13) *τούτων τούς*. Pro τούτων al. διὰ τούτων. [Explicuerunt hunc genitivi cum verbis vendendi sive emendi significatum habentibus conjuncti usum *Matthiae*. Gr. Gr. II, 678. *Hermann.* ad *Viger*. p. 878 et imprimis *Winer*. Gr. N. T. pag. 169. ed. 3tiae. Hic nimirum Vir Doctus non sine acumine de hoc genitivo pretii, quem dicunt, haec monuit: „*Man könnte, nach Massgabe der Construction mit ἐκ, diesen Genitiv auf den Begriff des Hervorgehens zurückführen, da das, was für einen Preis gekauft u. s. w. wird, aus dem dafür hingegebenen Preise (Tauschmittel) für uns gleichsam hervorgeht.*“ Cf. *Buttmann*. §. 132, 5, 2. *Thiersch*. §. 255, 10. et *Poppo* ad Xenoph. Anabas. III, 3, 18. *L.*]

1) *ἐπιστῦψαι*. Rara metaphora. Sic *Alciphron* Epist. 3. lib. 1. τὴν ἀπόνοιαν τῶν πλεόντων ἐπιστύφοντος, *increpantis amentiam eorum, qui vitam undis committunt*. Adde notas *Bergleri*. [Vid. *Passow*. in Lex. s. h. v. *L.*]

2) *διακόπτηται*. *Si deinde labatur et decidat*. De verbo προσπταίειν vid. Herodot. IX, 107. et 101. I, 65. VI, 54. Hesych. προσπταίοντες· προσκρούοντες, προσκόπτοντες. Cf. Pollux. II, 199. *L.*

3) *εἰς ἀκρίβειαν ἥκειν*. Sic, διὰ πάσης ἥκοντα τῆς ἐπιστήμης.. §. 401. Palatinus, ἐληλακέναι. utrumque Graecanice. [Hoc posterius verbum probavit *Hasselbach*. *L.*]

αὐτὸς ἀνεπίληπτος [4]) ἅπασι γένηται, τότε δυνήσεται μεθ' ὅσης βούλεται ἐξουσίας καὶ κολάζειν καὶ ἀνιέναι τοὺς ὑπ' αὐτῷ ταττομένους ἅπαντας· πρὸ δὲ τούτου οὐκ εὐμαρὲς ταῦτα 459 ποιεῖν. τὴν δὲ μεγαλοψυχίαν οὐ μέχρι τῆς τῶν ἐπαίνων ὑπεροψίας δείκνυσθαι μόνον, [5]) ἀλλὰ καὶ περαιτέρω προάγειν, ἵνα μὴ πάλιν ἀτελὲς ᾖ τὸ κέρδος.

IV. Τίνος οὖν δεῖ καὶ ἑτέρου καταφρονεῖν; βασκανίας [1]) 460 καὶ φθόνου. Τὰς δὲ ἀκαίρους κακηγορίας [2]) (καὶ γὰρ ἀνάγκη τὸν προεστῶτα μέμψεις ὑπομένειν ἀλόγους) οὔτε ἀμέτρως δεδοικέναι καὶ τρέμειν, οὔτε ἁπλῶς παρορᾶν καλόν· ἀλλὰ χρὴ κἂν ψευδεῖς τυγχάνωσιν οὖσαι, κἂν παρὰ τῶν τυχόντων ἡμῖν 461 ἐπάγωνται, πειρᾶσθαι σβεννύναι ταχέως αὐτάς. οὐδὲν γὰρ οὕτως αὔξει φήμην πονηράν τε καὶ ἀγαθὴν, ὡς τὸ πλῆθος τὸ ἄτακτον· ἀβασανίστως γὰρ καὶ ἀκούειν καὶ ἐκλαλεῖν [3]) εἰωθὸς, ἁπλῶς τὸ ἐπελθὸν [4]) ἅπαν φθέγγεται, τῆς ἀληθείας 462 οὐδένα ποιούμενον λόγον. Διὰ ταῦτα οὐ δεῖ τῶν πολλῶν καταφρονεῖν, ἀλλὰ ἀρχομένας εὐθέως ἐκκόπτειν τὰς ὑποψίας τὰς πονηρὰς, πείθοντα τοὺς ἐγκαλοῦντας, κἂν ἀλογώτατοι πάντων εἶεν, καὶ μηδὲν ὅλως ἐλλείπειν τῶν δυναμένων ἀφανίσαι δόξαν οὐκ ἀγαθήν. εἰ δὲ, πάντα ποιούντων [5]) ἡμῶν, μὴ θέλωσιν οἱ μεμφόμενοι πείθεσθαι, τὸ τηνικαῦτα καταφρονεῖν· ὡς ἐὰν φθάσῃ τὶς ταπεινοῦσθαι τοῖς συμπτώμασι τούτοις, οὐ δυνήσεταί ποτε γενναῖόν τι καὶ θαυμαστὸν ἀποτεκεῖν. ἡ γὰρ ἀθυμία καὶ αἱ συνεχεῖς φροντίδες, δειναὶ καταβαλεῖν ψυχῆς δύ-

---

4) ἀνεπίληπτος. Vid. beatus *Tittmann*. De Synonym. N. T. Lib. I, p. 31. *L.*

5) δείκνυσθαι. Sic ed. prima. alii adjecere χρὴ, quod e proximo subaudiendum, uti §. 463. [*Hughes* et *Montefalconius* χρὴ addiderunt, quod praeplacet. Durius certe videtur e proximis hoc verbum subaudire. Pro δείκνυσθαι alii habent ἐπιδείκνυσθαι. *L.*]

1) βασκανίας. Huc redit tmemate 475.

2) κακηγορίας. Al. κατηγορίας [quod expressit *Hasselbach*. in versione vernacula. *L.*]

3) ἐκλαλεῖν. Alii ἐγκαλεῖν. Male. Caeterum conferri meretur cum nostro loco Clemens Alexandr. pag. 523. l. 2. ubi aliquod Nicolai effatum vocat τὸ εἰρημένον ἁπλῶς καὶ ἀβασανίστως. *L.*

4) τὸ ἐπελθόν. Idem verbum, §. 25. Germ. *was sie ankommt.* [Sive: *das Erste das Beste.* Vid. *Passow.* in Lex. s. h. v. *L.*]

5) πάντα ποιούντων. Eadem phrasis, cum ὥστε, §. 563. cum ὑπὲρ, §. 412. πάντα πράττειν, cum ὅπως, §. 43. cum ἕνεκα, §. 282.

ναμιν· καὶ εἰς ἀσθένειαν καταγαγεῖν τὴν ἐσχάτην. Οὕτως οὖν 463 χρὴ τὸν ἱερέα διακεῖσθαι πρὸς τοὺς ἀρχομένους, ὥσπερ ἂν εἰ πατὴρ [6]) πρὸς παῖδας ἄγαν νηπίους διακέοιτο· καὶ καθάπερ ἐκείνων οὔτε ὑβριζόντων, οὔτε πληττόντων, οὔτε ὀδυρομένων ἐπιστρεφόμεθα, ἀλλ' οὐδὲ, ἡνίκα ἂν γελῶσι καὶ προσχαίρωσιν ἡμῖν, μέγα ἐπὶ τούτῳ φρονοῦμέν ποτε, οὕτω καὶ τούτων μήτε τοῖς ἐπαίνοις ἐξογκοῦσθαι, μήτε καταπίπτειν τοῖς ψόγοις, ὅτ' ἂν ἀκαίρως γίνωνται παρ' αὐτῶν. Χαλεπὸν δὲ 464 τοῦτο, [7]) ὦ μακάριε· τάχα δὲ, οἶμαι, [8]) καὶ ἀδύνατον. Τὸ 465 γὰρ μὴ χαίρειν ἐπαινούμενον, οὐκ οἶδα εἴτινι ἀνθρώπων ποτὲ κατώρθωται· τὸν δὲ χαίροντα, εἰκὸς καὶ ἐπιθυμεῖν ἀπολαύειν αὐτῶν· [9]) τὸν δὲ ἀπολαύειν ἐπιθυμοῦντα, πάντως καὶ ἐν ταῖς τούτων ἀποτυχίαις ἀνιᾶσθαι καὶ ἀλύειν [10]) ἀνάγκη. Ὥσπερ 466

---

6) *ὥσπερ — πατήρ.* Talis affectus per Homilias ipsius Chrysostomi diffusus est. [De verbo *διακεῖσθαι* vid. *Matthaei* l. l. Homil. 1, 180. *L.*]

7) *χαλεπὸν — τοῦτο.* Consequetur tamen hoc, qui obtemperarit saluberrimo *B. Koepkii*, Theologi practici consilio. *Si propter sedulitatem*, inquit, *in officio et dona administrandia oriantur inter nos aemulationes et contentiones; proderit eas fugere et declinare* susceptione s. informatione puerorum, *s. dum ex charitate erga Christum studemus pascere agnos ejus. Si eaedem suboriantur in exercitio pietatis et conversatione fraterna; non melius eas evitabimus, quam hujusmodi* lotione pedum *in vera humilitate et caritate instituta: nempe ut qui sunt inter nos firmiores, aliorum infirmitates amice corrigere studeant; et qui sunt infirmiores, humiliter se corrigi patiantur, et pedes exhibeant lavandos, si participes Christi esse et manere voluerint.* Colloq. II. de ἀταξίᾳ vitae paroch. p. 170 s.

8) *τάχα δὲ, οἶμαι.* Ἀσφαλείας χάριν *adhibentur hujusmodi particulae interdum,* σχεδὸν, ἴσως, τάχα, *vitandae arrogantiae causa, ne videamur asseverare, quae explorate ac certo nescimus.* Portus ad Xenoph. p. 298.

9) *αὐτῶν.* Refertur ad *ἐπαίνων*, quod latet in *ἐπαινούμενον*.

10) *ἀνιᾶσθαι καὶ ἀλύειν.* Sic Augustanus. *ἀνιᾶσθαι καὶ ἀλγεῖν*, edd. vetustae. *ἀλύειν*, melius. recentiores cum Palatino, *λυπεῖσθαι καὶ ἐκκλίνειν, καὶ ἀνιᾶσθαι καὶ ἀλύειν*, (iterum quaedam, *ἀλγεῖν*·) insolenti verborum quaternario. Scilicet primum verbum est glossa tertii; secundum quarti. Hem, *Hesychius: ἀνιᾶται, λυπεῖται·* et, *ἀλύξαι, ἐγκλῖναι* (leg. *ἐκκλῖναι*) *ἐκφυγεῖν. ἀλύσσω* autem, ex quo *ἀλύξαι*, idem est quod *ἀλύω*. Plane igitur haec ex Hesychio videntur assuta. nam etiam §. 307. ad *γάνυται* Erasmi margo habet *λαμπρύνεται*, perinde ut Hesychius. Conf. not. ad §. 401. 423. Frequentissimos olim hic dialogus lectores habuit, ex quo multas contraxit glossas, quarum nonnullae in margine ed. Froben. comparent, plures in ipsum librorum contextum inductae sunt, *νοθείας* ne suspicionem quidem incursurae, nisi eas alii codices redarguerent. [De verbo *ἀλύειν* docte, ut solebat, disputavit *Krebsius* ad Plutarch. de audiend. poët. c. V. p. 139 sq. *L.*]

αὐτὸς ἀνεπίληπτος [4]) ἅπασι γένηται, τότε δυνήσεται μεθ' ὅσης βούλεται ἐξουσίας καὶ κολάζειν καὶ ἀνιέναι τοὺς ὑπ' αὐτῷ ταττομένους ἅπαντας· πρὸ δὲ τούτου οὐκ εὐμαρὲς ταῦτα 459 ποιεῖν. τὴν δὲ μεγαλοψυχίαν οὐ μέχρι τῆς τῶν ἐπαίνων ὑπεροψίας δείκνυσθαι μόνον, [5]) ἀλλὰ καὶ περαιτέρω προάγειν, ἵνα μὴ πάλιν ἀτελὲς ᾖ τὸ κέρδος.

IV. Τίνος οὖν δεῖ καὶ ἑτέρου καταφρονεῖν; βασκανίας [1]) 460 καὶ φθόνου. Τὰς δὲ ἀκαίρους κακηγορίας [2]) (καὶ γὰρ ἀνάγκη τὸν προεστῶτα μέμψεις ὑπομένειν ἀλόγους) οὔτε ἀμέτρως δεδοικέναι καὶ τρέμειν, οὔτε ἁπλῶς παρορᾶν καλόν· ἀλλὰ χρὴ κἂν ψευδεῖς τυγχάνωσιν οὖσαι, κἂν παρὰ τῶν τυχόντων ἡμῖν 461 ἐπάγωνται, πειρᾶσθαι σβεννύναι ταχέως αὐτάς. οὐδὲν γὰρ οὕτως αὔξει φήμην πονηράν τε καὶ ἀγαθὴν, ὡς τὸ πλῆθος τὸ ἄτακτον· ἀβασανίστως γὰρ καὶ ἀκούειν καὶ ἐκλαλεῖν [3]) εἰωθὸς, ἁπλῶς τὸ ἐπελθὸν [4]) ἅπαν φθέγγεται, τῆς ἀληθείας 462 οὐδένα ποιούμενον λόγον. Διὰ ταῦτα οὐ δεῖ τῶν πολλῶν καταφρονεῖν, ἀλλὰ ἀρχομένας εὐθέως ἐκκόπτειν τὰς ὑποψίας τὰς πονηρὰς, πείθοντα τοὺς ἐγκαλοῦντας, κἂν ἀλογώτατοι πάντων εἶεν, καὶ μηδὲν ὅλως ἐλλείπειν τῶν δυναμένων ἀφανίσαι δόξαν οὐκ ἀγαθήν. εἰ δὲ, πάντα ποιούντων [5]) ἡμῶν, μὴ θέλωσιν οἱ μεμφόμενοι πείθεσθαι, τὸ τηνικαῦτα καταφρονεῖν· ὡς ἐὰν φθάσῃ τις ταπεινοῦσθαι τοῖς συμπτώμασι τούτοις, οὐ δυνήσεταί ποτε γενναῖόν τι καὶ θαυμαστὸν ἀποτεκεῖν. ἡ γὰρ ἀθυμία καὶ αἱ συνεχεῖς φροντίδες, δειναὶ καταβαλεῖν ψυχῆς δύ-

---

4) *ἀνεπίληπτος.* Vid. beatus *Tittmann.* De Synonym. N. T. Lib. I, p. 31. *L.*

5) *δείκνυσθαι.* Sic ed. prima. alii adjecere *χρὴ*, quod e proximo subaudiendum, uti §. 463. [*Hughes* et *Montefalconius* *χρὴ* addiderunt, quod praeplacet. Durius certe videtur e proximis hoc verbum subaudire. Pro *δείκνυσθαι* alii habent *ἐπιδείκνυσθαι*. *L.*]

1) *βασκανίας.* Huc redit tmemate 475.

2) *κακηγορίας.* Al. *κατηγορίας* [quod expressit *Hasselbach* in versione vernacula. *L.*]

3) *ἐκλαλεῖν.* Alii *ἐγκαλεῖν.* Male. Caeterum conferri meretur cum nostro loco Clemens Alexandr. pag. 523. l. 2. ubi aliquod Nicolai effatum vocat *τὸ εἰρημένον ἁπλῶς καὶ ἀβασανίστως.* *L.*

4) *τὸ ἐπελθόν.* Idem verbum, §. 25. Germ. *was sie ankommt.* [Sive: *das Erste das Beste.* Vid. *Passow.* in Lex. s. h. v. *L.*]

5) *πάντα ποιούντων.* Eadem phrasis, cum *ὥστε*, §. 563. cum *ὑπὲρ*, §. 412. *πάντα πράττειν*, cum *ὅπως*, §. 43. cum *ἕνεκα*, §. 282.

ναμιν· καὶ εἰς ἀσθένειαν καταγαγεῖν τὴν ἐσχάτην. Οὕτως οὖν 463 χρὴ τὸν ἱερέα διακεῖσθαι πρὸς τοὺς ἀρχομένους, ὥσπερ ἂν εἰ πατὴρ[6]) πρὸς παῖδας ἄγαν νηπίους διακέοιτο· καὶ καθάπερ ἐκείνων οὔτε ὑβριζόντων, οὔτε πληττόντων, οὔτε ὀδυρομένων ἐπιστρεφόμεθα, ἀλλ' οὐδὲ, ἡνίκα ἂν γελῶσι καὶ προσχαίρωσιν ἡμῖν, μέγα ἐπὶ τούτῳ φρονοῦμέν ποτε, οὕτω καὶ τούτων μήτε τοῖς ἐπαίνοις ἐξογκοῦσθαι, μήτε καταπίπτειν τοῖς ψόγοις, ὅτ' ἂν ἀκαίρως γίνωνται παρ' αὐτῶν. Χάλεπὸν δὲ 464 τοῦτο,[7]) ὦ μακάριε· τάχα δὲ, οἶμαι,[8]) καὶ ἀδύνατον. Τὸ 465 γὰρ μὴ χαίρειν ἐπαινούμενον, οὐκ οἶδα εἴτινι ἀνθρώπων ποτὲ κατώρθωται· τὸν δὲ χαίροντα, εἰκὸς καὶ ἐπιθυμεῖν ἀπολαύειν αὐτῶν·[9]) τὸν δὲ ἀπολαύειν ἐπιθυμοῦντα, πάντως καὶ ἐν ταῖς τούτων ἀποτυχίαις ἀνιᾶσθαι καὶ ἀλύειν[10]) ἀνάγκη. Ὥσπερ 466

---

6) *ὥσπερ — πατήρ.* Talis affectus per Homilias ipsius Chrysostomi diffusus est. [De verbo *διακεῖσθαι* vid. *Matthaei* l. l. Homil. 1, 180. *L.*]

7) *χαλεπὸν — τοῦτο.* Consequetur tamen hoc, qui obtemperarit saluberrimo *B. Koepkii*, Theologi practici consilio. *Si propter sedulitatem*, inquit, *in officio et dona administrandia oriantur inter nos aemulationes et contentiones; proderit eas fugere et declinare* susceptione s. informatione puerorum, *s. dum ex charitate erga Christum studemus pascere agnos ejus. Si eaedem suboriantur in exercitio pietatis et conversatione fraterna; non melius eas evitabimus, quam hujusmodi* lotione pedum *in vera humilitate et caritate instituta: nempe ut qui sunt inter nos firmiores, aliorum infirmitates amice corrigere studeant; et qui sunt infirmiores, humiliter se corrigi patiantur, et pedes exhibeant lavandos, si participes Christi esse et manere voluerint.* Colloq. II. de ἀταξίᾳ vitae paroch. p. 170 s.

8) *τάχα δὲ, οἶμαι.* *Ἀσφαλείας χάριν adhibentur hujusmodi particulae interdum, σχεδὸν, ἴσως, τάχα, vitandae arrogantiae causa, ne videamur asseverare, quae explorate ac certo nescimus.* Portus ad Xenoph. p. 298.

9) *αὐτῶν.* Refertur ad *ἐπαίνων*, quod latet in *ἐπαινούμενον.*

10) *ἀνιᾶσθαι καὶ ἀλύειν.* Sic Augustanus. *ἀνιᾶσθαι καὶ ἀλγεῖν*, edd. vetustae. *ἀλύειν*, melius. recentiores cum Palatino, *λυπεῖσθαι καὶ ἐκκλίνειν, καὶ ἀνιᾶσθαι καὶ ἀλύειν*, (iterum quaedam, *ἀλγεῖν*·) insolenti verborum quaternario. Scilicet primum verbum est glossa tertii; secundum quarti. Hem, *Hesychius: ἀνιᾶται, λυπεῖται·* et, *ἀλύξαι, ἐγκλῖναι* (leg. *ἐκκλῖναι*) *ἐκφυγεῖν. ἀλύσσω* autem, ex quo *ἀλύξαι*, idem est quod *ἀλύω.* Plane igitur haec ex Hesychio videntur assuta. nam etiam §. 307. ad *γάνυται* Erasmi margo habet *λαμπρύνεται*, perinde ut Hesychius. Conf. not. ad §. 401. 423. Frequentissimos olim hic dialogus lectores habuit, ex quo multas contraxit glossas, quarum nonnullae in margine ed. Froben. comparent, plures in ipsum librorum contextum inductae sunt, *νοθείας* ne suspicionem quidem incursurae, nisi eas alii codices redarguerent. [De verbo *ἀλύειν* docte, ut solebat, disputavit *Krebsius* ad Plutarch. de audiend. poët. c. V. p. 139 sq. *L.*]

γὰρ οἱ γανύμενοι τῷ πλουτεῖν, ἡνίκα ἂν καταπέσωσιν εἰς πενίαν, ἄχθονται, καὶ οἱ τρυφᾶν εἰωθότες, οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο ζῆν εὐτελῶς· οὕτω καὶ οἱ τῶν ἐγκωμίων ἐρῶντες, οὐχ ὅτ' ἂν ψέγωνται μόνον εἰκῇ, ἀλλὰ καὶ ὅτ' ἂν μὴ ἐπαινῶνται συνεχῶς, καθάπερ λιμῷ τινι διαφθείρονται τὴν ψυχὴν, καὶ μάλιστα ὅτ' ἂν αὐτοῖς ἐντραφέντες τύχωσιν, ἢ καὶ ἑτέρους ἐπαι-467 νουμένους ἀκούωσι. Τὸν δὴ μετὰ ταύτης τῆς ἐπιθυμίας εἰς τὸν τῆς διδασκαλίας ἀγῶνα παρελθόντα, πόσα πράγματα καὶ πόσας ἔχειν οἴει τὰς ἀλγηδόνας; οὔτε τὴν θάλαττάν ἐστι κυμάτων ἐκτὸς εἶναί ποτε, οὔτε τὴν ἐκείνου ψυχὴν φροντίδων καὶ λύπης.

468 V. Καὶ γὰρ ὅτ' ἂν πολλὴν ἐν τῷ λέγειν δύναμιν ἔχῃ (τοῦτο δε [1]) ἐν ὀλίγοις εὕροι τις ἄν)· οὐδὲ οὕτω τοῦ πονεῖσθαι διηνεκῶς ἀπήλλακται. [2]) ἐπειδὴ γὰρ οὐ φύσεως ἀλλὰ μαθήσεως τὸ λέγειν, κἂν εἰς ἄκρον αὐτοῦ τις ἀφίκηται, τότε αὐτὸν ἀφίησιν ἔρημον, ἂν μὴ συνεχεῖ σπουδῇ καὶ γυμνασίᾳ 469 ταύτην θεραπεύῃ τὴν δύναμιν. Ὥστε τοῖς σοφωτέροις μᾶλλον, ἢ τοῖς ἀμαθεστέροις, μείζων ὁ πόνος. [3]) οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἡ ζημία ἀμελοῦσι τούτοις κἀκείνοις, ἀλλὰ τοσοῦτον αὕτη πλείων, ὅσον καὶ τῆς κτήσεως ἑκατέρας [4]) τὸ μέ-470 σον. [5]) Κἀκείνοις μὲν οὐδ' ἂν ἐγκαλέσειέ τις, μηδὲν ἄξιον

---

1) *δέ.* Fort. *δή*, coll. §. 546.

2) *πονεῖσθαι — ἀπήλλακται.* Fere eadem suadet nostri aevi concionatoribus *Joh. Aug. Nebe* in libro: *Ueber die Gefahr, sich auszupredigen.* p. 189. „*Wenn das Studium der Wissenschaften, insbesondere derer, die unmittelbar oder mittelbar auf die praktische Religionslehre Beziehung haben, nicht vernachlässigt wird: — — dann sei ohne Sorgen, und verwalte heiter dein Amtsgeschäft mit Vertrauen auf den, bei dem ein guter Wille den ersten Werth hat, und der diesen Willen gewiss segnet. Wenn dir auch die Gedanken nicht in immer wiederkehrender Neuheit und Fülle zuströmen; so wirst du doch nicht Mangel leiden, nicht unfruchtbar sein. — — Indem du dich als denkenden und gewissenhaften Prediger rege fortschreitend und fortarbeitend erkennst, — — bist du auf dem rechten Wege, ein fruchtbarer und nützlicher Prediger zu werden.*“ L.

3) *μείζων ὁ πόνος.* Ipse tamen postea *Chrysostomus* non semper longa commentandi tempora aut sumsit aut habuit. Nam multae ejus Homiliae, dum haberentur, exceptae sunt, ac deinde ἐκτεθεῖσαι ἀπὸ σημείων, ex *Notis* descriptae: atque illa in Ps. *Cantate Domino*, memoriae et linguae, si evolveris, lapsum habet, dum ea haberetur, commissum, et cum aliqua cunctatione correctum, totidemque verbis exceptum.

4) *ἑκατέρας.* Singularis numerus.

5) *μέσον.* Laudat hanc ob causam b. *Reinhardum*, qui sermonis sublimitate et orationis novitate, quoad viveret, tenere pot-

λόγου παρέχουσιν· οὗτοι δὲ εἰ μὴ μείζονα τῆς δόξης, ἣς ἅπαντες ἔχουσι περὶ αὐτῶν, ἀεὶ προφέροιεν, πολλὰ παρὰ πάντων ἕπεται τὰ ἐγκλήματα. Πρὸς δὲ τούτοις ἐκεῖνοι μὲν καὶ ἐπὶ μικροῖς μεγάλων ἂν τύχοιεν ἐπαίνων· τὰ δὲ τούτων, ἂν μὴ λίαν ᾖ θαυμαστὰ καὶ ἔκπληκτα, [6]) οὐ μόνον ἐγκωμίων ἐστέρηται, ἀλλὰ καὶ τοὺς μεμφομένους ἔχει πολλούς. Οὐ γὰρ 471 τοῖς λεγομένοις, ὡς ταῖς τῶν λεγόντων δόξαις, κάθηνται δικάζοντες οἱ ἀκροαταί. ὥστε ὅταν κρατῇ τις ἁπάντων ἐν τῷ λέγειν, τότε μάλιστα πάντων αὐτῷ δεῖ πεπονημένης σπουδῆς. οὐδὲ γὰρ τοῦτο, ὃ κοινὸν τῆς ἀνθρωπείας φύσεώς ἐστι, τὸ μὴ πάντα ἐπιτυγχάνειν, [7]) ἔξεσιν ἐκείνῳ παθεῖν· ἀλλ' ἂν μὴ δι' ὅλου συμφωνῇ τῷ μεγέθει τῆς ὑπολήψεως αὐτοῦ τὰ λεγόμενα, σκώμματα μυρία καὶ μέμψεις λαβὼν παρὰ τῶν πολλῶν ἄπεισι. [8]) Καὶ οὐδεὶς ἐκεῖνο λογίζεται πρὸς αὐτὸν, [9]) 472 ὅτι καὶ ἀθυμία προσπεσοῦσα, καὶ ἀγωνία, καὶ φροντὶς, πολλάκις δὲ καὶ θυμὸς ἐπεσκότησε [10]) τῷ τῆς διανοίας καθαρῷ,

---

uerit auditores suos, *Tzschirnerus*, ὁ νῦν ἐν ἁγίοις, in libro: *Briefe, veranlasst durch Reinhards Geständnisse;* Lips. 1811. pag. 88 sq. „*Jedes Jahr aber neu zu erscheinen, ohne jemals eine frühere Arbeit, nicht einmal die Hauptgedanken einer früheren Predigt wieder benutzen zu können, — — das setzt eine seltene Fruchtbarkeit des Geistes, eine unerschöpfliche Erfindungskraft voraus. Dabei immer sich gleich zu bleiben, nichts seiner Unwürdiges sich entfallen zu lassen, ein an das Vortreffliche gewöhntes Publicum fortwährend zu befriedigen (denn, wie Chrysostomus, welcher damit seine eigene Empfindung ausgesprochen zu haben scheint, richtig bemerkt* [respicit vir egregius ad nostrum locum], *dem vortrefflichen Kanzelredner ist es wegen der Vortrefflichkeit, die man an ihm gewohnt ist, schwerer, als dem mittelmässigen, seinem Auditorium stets zu genügen), dazu bedarf es auch bei dem fruchtbarsten und glücklichsten Genie einer steten Sorgfalt, eines unermüdeten Fleisses, einer ununterbrochenen Anstrengung. L.*

6) ἔκπληκτα. Ἔκπληκτος active et passive dicitur, ut multa ejus formae alia.

7) τὸ μὴ πάντα ἐπιτυγχάνειν. Vet. int. *id est, ut ex interjecto placeat.* Videtur adagium fuisse.

8) λαβὼν ἄπεισι. Hypallage. conf. p. 427. [Vid. de usu participii λαβὼν cum aliis verbis conjuncti *Sturz.* in Lex. Xenophont. III, 13. *Valckenar.* ad Eurip. Phoeniss. 481. et *Passow.* in Lex. s. h. v. *L.*]

9) πρὸς αὐτόν. Sic πρὸς, *quod attinet*, §. 152. Sed Savil. πρὸς ἑαυτόν. [*Montefalconius* habet etiam πρὸς αὐτόν. *Ducaeus* et *Hughes* defendunt lectionem πρὸς ἑαυτὸν, quae sola vera lectio esse videtur. *L.*]

10) ἐπεσκότησε. Placet hoc, quia Dativus adest. al. ἐπεσκότισε. Sed quanquam σκοτίζω dicitur, non σκοτέω, tamen ἐπισκοτέω frequentius est. ἐπισκοτίζω exstat apud Polybium, Macarium

καὶ τὰ τικτόμενα οὐκ ἀφῆκε προελθεῖν εἰλικρινῆ· καὶ ὅτι ὅλως, ἄνθρωπον ὄντα, οὐκ ἔστι διὰ παντὸς εἶναι τὸν αὐτὸν, οὐδὲ ἐν ἅπασιν εὐημερεῖν·[11]), ἀλλ' εἰκός ποτε καὶ διαμαρτεῖν, καὶ ἐλάττονα τῆς οἰκείας δειχθῆναι δυνάμεως. τούτων οὐδὲν, ὅπερ ἔφην, ἐννοῆσαι βούλονται· ἀλλ' ὥσπερ ἀγγέλῳ δικάζοντες, 473 ἐπάγουσι τὰς αἰτίας. Καὶ ἄλλως δὲ πέφυκεν ἄνθρωπος τὰ μὲν κατορθώματα τοῦ πλησίον, καὶ πολλὰ ὄντα καὶ μεγάλα, παρορᾷν· ἢν δὲ ἐλάττωμά που φανῇ, κἂν τὸ τυχὸν ᾖ, κἂν διὰ πολλοῦ συμβεβηκὸς,[12]) καὶ ἐπαισθάνεται ταχέως, καὶ ἐπιλαμβάνεται προχείρως, καὶ μέμνηται διαπαντός. καὶ τὸ μικρὸν τοῦτο καὶ εὐτελὲς, τὴν τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἠλάττωσε δόξαν πολλάκις.

474 VI. Ὁρᾷς, ὦ γενναῖε, ὅτι μάλιστα τῷ λέγειν δυναμένῳ πλείονος δεῖ τῆς σπουδῆς· ἐπὶ δὲ τῇ σπουδῇ καὶ ἀνεξικακίας τοσαύτης, ὅσης οὐδὲ ἅπαντες, ὅσους πρότερόν σοι διῆλθον, 475 ἐδέοντο. Πολλοὶ γὰρ αὐτῷ συνεχῶς ἐπιφύονται[1]) μάτην καὶ εἰκῇ, καὶ οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν, πλὴν ὅτι τὸ παρὰ πᾶσιν εὐδοκιμεῖν[2]) ἀπεχθάνονται· καὶ δεῖ γενναίως φέρειν τὴν πικρὰν

---

et Ephraimi Syri metaphrasten. [Parum interest, utrum ἐπεσκότησε, an ἐπεσκότισε legamus. Utrumque enim verbum cum tertio casu construitur. Est vero ἐπισκοτίζειν, s. ἐπισκοτεῖν cum Dativo, quod nos dicimus: *Schatten machen*, quae verbi notio apprime quadrat in nostrum locum. Cf. *Schäfer.* ad Dion. de composit. verbor. p. 148. *L.*]

11) *εὐημερεῖν*, quod proprie notat *bonos dies habere*, est deinde, *prospere agere*, bene rem gerere. Dicitur εὐημερία imprimis de ducibus victoriam reportantibus. Cf. *Perizon.* ad Aelian. V. H. XIII, 38. *Schleusner.* Lex. in LXX. Interpret. s. h. v. et quae Suidas ex Hyperide affert in v. εὐημερήσαντες. *L.*

12) *κἂν διὰ πολλοῦ συμβεβηκός.* „Interpres vetus melius expressit, *longo intervallo accidens*, non enim vult auctor, errorem illum jamdiu accidisse: verum eum raro solere labi errore, qui id admiserit. Hic ergo scribendum: *Isque vel ex longo intervallo aberraverit.*“ *Fronto Ducaeus.* — Addit ad haec *Ducaei* verba *Montefalconius* haecce: „Non liquet, utro Chrysostomus sensu loquatur. Certe haec interpretatio, *quamvis jamdiu acciderit*, quadrare videtur ad sensum, sin mavis Frontonis sententiam amplecti, commodius scribas, *quamvis admodum infrequenter acciderit*, vel, *post longum intervallum acciderit.* Nam ea, quam Fronto proponit interpretatio, non omnino perspicua est.“ *L.*

1) *ἐπιφύονται*, *adoriuntur.* Cf. 2. Maccab. XV, 17. ad quem locum haecce annotavit *Baduellus:* „Verbum est desumtum a plantis et stirpibus, quae ἐπιφύονται, adnascentes insurgunt. H. l. eos significat, qui aliis vim inferunt.“ *L.*

2) *πλὴν ὅτι τὸ παρὰ πᾶσιν εὐδοκιμεῖν ἀπεχθάνονται.* Sic, πλὴν ὅτι τὸ, Augustanus. vet. int. *propter hoc solum, quod eum placere non sustinent.* πλὴν, ed. novissima. πλὴν

τούτων βασκανίαν. Τὸ γὰρ ἐπάρατον τοῦτο μῖσος, ὅπερ εἰκῇ 476 συλλέγουσιν, οὐ στέγοντες κρύπτειν, καὶ λοιδοροῦνται, καὶ καταμέμφονται, καὶ διαβάλλουσι λάθρα, καὶ πονηρεύονται φανερῶς. Ψυχὴ δὲ ἀρξαμένη καθ' ἕκαστον τούτων ἀλγεῖν καὶ παροξύνεσθαι, οὐκ ἂν φθάσειε διαφθαρεῖσα [3]) τῇ λύπῃ. Καὶ 477 γὰρ οὐ δι' ἑαυτῶν αὐτὸν ἀμύνονται μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέρων τοῦτο ποιεῖν ἐπιχειροῦσι· καὶ πολλάκις τινὰ τῶν οὐδὲν δυναμένων εἰπεῖν ἐκλεξάμενοι, τοῖς ἐπαίνοις ἐπαίρουσι, καὶ θαυμάζουσιν ὑπὲρ τὴν ἀξίαν· οἱ μὲν ἀμαθίᾳ, [4]) οἱ δὲ καὶ ἀμαθίᾳ καὶ φθόνῳ τοῦτο ποιοῦντες, ἵνα τὴν δόξαν τούτου

τοῦ, prima, hoc sensu, si *στιγμὴν* injicias: *tamen applausus omnium causa, ei sunt infensi.* nam *πλὴν* pro *tamen* Herodianus l. 2. c. 2. sed frequentius *πλὴν nisi*, et commodior *ὅτι τὸ* lectio.

3) *οὐκ ἂν φθάσειε διαφθαρεῖσα.* Sav. et quidam Mss. *κἂν φθάσειε διαφθαρῆναι.* *Montef.* Sic, *φθάσῃ ἁλῶναι.* §. 484. sed praestat participium [quod et defendit *Hughes* p. 302. *L.*] *κἂν* est a sedulo librario. *φθάνω*, *antevenio*. §. 6. 66. 147. *παρέλκει*, §. 462. *οὐκ ἂν φθάνοιμι ποιῶν*, insignis idiotismus, qui semper affirmat, etiam in ep. Solonis *σόλων περιάνδρῳ. ἀπαγγέλλεις μοι, πολλούς τοι ἐπιβουλεύειν. σὺ δὲ εἰ μὲν μέλλεις ἐκποδὼν ἅπαντας ποιήσεσθαι, οὐκ ἂν φθάνοις.* vid. *Diog. Laert.* p. 23. ed. H. Steph. Interpres, *ne sic quidem proficies.* immo sic, *οὐκ ἂν φθάνοις*, scil. *ἐπιβουλευόμενος*, *insidiae tibi cum maxime fient.* Eadem ratio exemplorum est, quae Budaeus et lexicographi notarunt. Itaque *τὸ οὐκ* debet de *alio* accipi, per ellipsin, sic: *non potius aut prius fecerim quicquam aliud atque hoc.* taliaque sunt illa: *προὔργου τι ποιεῖ*, quasi *πρὸ ἔργου, παντὸς ἄλλου δηλονότι.* item, *οὐ γὰρ ἀλλὰ, οὐ μὴ ἀλλὰ, οὐκοῦν, οὐδὲν οἷον*, omnia affirmante sensu: et illa: *quid faciam? quid facerem? facere nil potui*, scil. *aliud.* Ellipsin *ἄλλως* adverbii Budaeus exemplis comprobavit. Itaque haec verba, *οὐκ ἂν φθάσειε διαφθαρεῖσα*, hec innuunt, *nulla alia re citius aut vehementius conficietur.* [Vid. de hoc usu verbi *φθάνειν* in optativo cum praecedente *οὐκ* et sequente participio *Fischer.* ad Platon. Phaedon, *Zeune* ad Viger. p. 320. et *Passow* in Lex. s. v. *φθάνειν.* Aliter tamen censet de h. v. *Hermann.* ad Viger. p. 764. qui contendit, *φθάνειν* proprie esse *cessare, desinere,* ita ut sit v. c. *φθάνει ποιῶν*, desinit facere. Hinc *οὐ φθάνει* foret, non cessat, i. e. perpetuo fit, ut in Eurip. Oreste v. 933., quem locum attulit Hermannus: *εἰ γὰρ ἀρσένων φόνος ἔσται γυναιξὶν ὅσιος, οὐ φθάνοιτ' ἔτ' ἂν θνήσκοντες*: i. e. *Si licebit mulieribus impune occidere maritos, non cessabunt caedes.* Quam rationem secuti nostrum quoque locum ita explicamus: *Animus, qui singulis his malis dolere atque exacerbari coeperit, non cessabit tristitia confici*, i. e. *perpetua tristitia conficietur. L.*]

4) *οἱ μὲν ἀμαθίᾳ.* Sic Morel. et vet. int. conf. §. 479. Al. *οἱ μὲν μανίᾳ*, vel, *οἱ μὲν μανίᾳ μόνον.* [Hanc postremam lectionem receperunt *Hughes* et *Montefalconius.* Vetus tamen Interpres habet *Imperitia.* Et pugnant etiam pro lectione *ἀμαθίᾳ* verba, quae paulo post leguntur: *καὶ τοῖς μὲν δι' ἀμαθίαν ταῦτα πάσχουσι συγγινώσκειν. L.*]

μόνος τῆς ἀρίστης δημιουργίας ἐκείνου, μὴ κρότοι, μηδὲ εὐφημίαι) εἰ μὲν ἐπαινοῖτο καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, μὴ διακρουέσθω [4]) τὰ ἐγκώμια· μὴ παρεχόντων δὲ αὐτὰ τῶν ἀκροα-
483 τῶν, μηδὲ ζητείτω, μηδὲ ἀλγείτω. ἱκανὴ γὰρ αὐτῷ παραμυθία τῶν πόνων, καὶ πάντων [5]) μείζων, ὅτ' ἂν ἑαυτῷ συνειδέναι δύνηται, πρὸς ἀρέσκειαν τοῦ Θεοῦ συντιθεὶς καὶ ῥυθμίζων τὴν διδασκαλίαν.

484 VIII. *Καὶ γὰρ ἂν φθάσῃ τῇ τῶν ἀλόγων ἐπαίνων ἐπιθυμίᾳ ἁλῶναι* [1]) οὐδὲν αὐτῷ τῶν πολλῶν πόνων ὄφελος, οὐδὲ τῆς ἐν τῷ λέγειν δυνάμεως. *Τὰς γὰρ ἀνοήτους τῶν πολλῶν καταγνώσεις μὴ δυναμένη φέρειν ψυχὴ, ἐκλύεται* [2]) καὶ

---

les Polonicae esse solent, plane missas facito. VII. Orator sacer, ubi sentit, homiliis suis aliquid profici, ne glorietur: *ubi nihil sentit,* ne stomachetur neve expostulet. *Illius est duntaxat concionari: cor humanum convertere, Dei opus est. VIII. Palpebrae non attollendae sunt, brachia non jactanda: nulla suae sapientiae aut eloquentiae admiratio nec verbis nec gestu alenda. IX. Et corporis et animi motus temperati sunto. X. A mentione homiliae habitae ipse abstineto in conviviis congressionibusque, et applaudentium sermones ab ea deducito.* Pari modo Centum e pluribus capita ministro ecclesiae vitanda, *Balth. Menzeri* Disputationibus synodalibus adjecta hi V. articuli concludunt: *Destitui interiori illius doctrinae sensu, quam aliis vult commendare. In semetipso non exsuscitare affectum, quem aliis vult imprimere. Zeli ardorem prae se ferre, et interim securo esse animo. Non prius tacita super peccatis populi cogitatione discruciari, quam indignationis signa edere. Unquam preces omittere, ut feliciter succedat omne cum populo in sacris dispensandis negotium.* Porro *Spenerus* in Aphorismis aureis, ad quos ministri ecclesiae se explorent, hunc habet: *Summamne minister dederit operam, ut ne ipse esset, qui ex se officium faceret, sed se Deo organon permitteret?* Vide etiam Aphorismos ibi sequentes, et Ven. D. *Pauli Antonii* Elementa homiletica cum Monitis ex *Fr. Lamberto*, iterumque lib. *Weeker der Lehrer* p. 126 ss. Quae qui observarit, hoc consecuturus est, ut uni Deo placere curet, et Deo piisque auditoribus placeat.

4) *μὴ διακρουέσθω. ne repudiet.* vid. de hujus verbi significatu *Krebs.* ad Plutarch. de Audiend. Poët. Cap. VIII, p. 170. *L.*

5) *πάντων.* Id est, *πόνων. Cant. ed. II.* Est anthitheton: *πάντων, ἑαυτῷ* i. e. *major consolatio consolatione ea, quam omnes* ceteri *dare queant.* Sermo concisus, uti §. 211. [*Savilius* in margine *πασῶν*, ut referatur ad *παραμυθία*. Sed maneat *πάντων*. Et verte: *Satis enim magnum est solatium,* et quod *omnes labores abunde* compensat. *Hughes.*]

1) *φθάσῃ — ἁλῶναι. Nam si laudis cupidine abreptus fuerit.* Habes hic verbum *φθάνω* cum infinitivo. Solemnior hujus verbi structura est cum participio juncti vid. *Matthiae* Gr. p. 802 et *Goeller.* ad Thucyd. I, c. 33. p. 110 seq. *L.*

2) *ἐκλύεται. animus fatiscit.* vid. Diod. Sic. XX, 1. Polyb. XXIX, 6, 14. 1. Maccab. IX, 8. *Schleusner.* in Lex. N. T. et *Matthaei* l. l. Homilia II, not. 94. *L.*

τὴν περὶ τὸ λέγειν ῥίπτει σπουδήν. Διὰ τοῦτο χρὴ μάλιστα πάντων πεπαιδεῦσθαι ἐπαίνων ὑπερορᾶν· οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ λέγειν εἰδέναι πρὸς τὴν ταύτης τῆς δυνάμεως φυλακήν, ἂν μὴ καὶ τοῦτο προσῇ. Εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάζειν ἐθέλοι καὶ τὸν 485 ἐν ἐνδείᾳ καθεστῶτα ταύτης τῆς ἀρετῆς· εὑρήσει δεόμενον τοῦ τῶν ἐπαίνων καταφρονεῖν οὐχ ἧττον, ἢ τοῦτον. Καὶ γὰρ 486 πολλὰ ἁμαρτάνειν ἀναγκασθήσεται, τῆς τῶν πολλῶν δόξης ἥττων γενόμενος· ἀτονῶν γὰρ ἐξισωθῆναι 3) τοῖς εὐδοκιμοῦσι 4) κατὰ τὴν τοῦ λέγειν ἀρετὴν, ἐπιβουλεύειν τε αὐτοῖς καὶ διαφθονεῖσθαι, καὶ μέμφεσθαι μάτην, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἀσχημονεῖν οὐ παραιτήσεται, ἀλλὰ πάντα τολμήσει, κἂν τὴν ψυχὴν ἀπολέσθαι δέῃ, ὑπὲρ τοῦ τὴν ἐκείνων δόξαν εἰς τὴν τῆς ἰδίας εὐτελείας καταγαγεῖν ταπεινότητα. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ 487 τῶν ἱδρώτων ἀποστήσεται τῶν περὶ τὸ πονεῖν, νάρκης ὥσπερ τινὸς κατασκεδασθείσης 5) αὐτοῦ τῆς ψυχῆς. τὸ γὰρ πολλὰ μοχθοῦντα ἐλάττονα καρποῦσθαι ἐγκώμια, ἱκανὸν καταβαλεῖν καὶ τρέψαι πρὸς ὕπνον βαθὺν, τὸν οὐ δυνάμενον ἐγκωμίων καταφρονεῖν· ἐπεὶ καὶ γεωργὸς, ὅτ' ἂν εἰς λεπτόγεων 6) κάμνῃ χωρίον καὶ πέτρας ἀναγκάζηται γεωργεῖν, ταχέως ἀφίστα-

---

3) ἐξισωθῆναι. Metus comparationis (de quo vid. Buddei diss.) ut nonnihil interdum utilitatis habeat, incredibiliter noxius in politia et ecclesia semper fuit.

4) τοῖς εὐδοκιμοῦσι. Idem verbum, §. 60. 275. 475. 544.

5) νάρκης ὥσπερ τινὸς κατασκεδασθείσης αὐτοῦ τῆς ψυχῆς. Sic l. 3. pro Vita mon. c. 15. φροντίδες ἱκαναὶ πολλὴν τῆς ψυχῆς κατασκεδάσαι νάρκην. Aristophanes, τί ποθ' ὥσπερ νάρκη μου κατὰ τῆς χειρὸς καταχεῖται; nam Hesychius, κατασκεδάσαι, καταχέαι. Palatinus, τῇ ψυχῇ· idem §. 494, τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ. Exempla utriusque casus cum κατασκεδάζω ex Chrysostomo dat Suicerus. Confert huc *Cant. ed. secunda* locum *Xenophontis*, ἀναστὰς ὁ σεύθης (Thrax. scil.) συνεξέπιε καὶ συγκατεσκέδασε τῷ μετ' αὐτοῦ τὸ κέρας· et a doctis varie habitum nova ratione tentat, τῶν μετ' αὐτοῦ legens. Illud recte docetur; innui morem Thracum, qui, cum in convivio sat bibissent, reliquum vini contra vestes sodalium effundere solerent; id quod dicebant κατασκεδάζειν. [Testis hujus rei est Saidas, qui, ἔθος ἦν, inquit, Θρᾴκιον ἐν τοῖς συμποσίοις, ἵνα, ὅταν πίωσι τοῦ οἴνου οἱ συμπόται ὅσον δύνωνται, τὸ λοιπὸν τοῦ οἴνου καταχέωσι κατὰ τῶν ἱματίων τῶν συμποτῶν· ὅπερ ἔλεγον κατασκεδάζειν. Cf. Plato De Legg. Lib. I, pag. 31. Bip. *L.*] Sed hic quidem τῷ regitur à σὺν, unde quum Athenaeus et Suidas verba Xenophontis inducant, apud hunc τὸ vitiose, sed tamen simili sono, apud illum plane τῷ exstat. [De loco Xenophonteo, cujus mentionem facit *Bengel*, et qui legitur in Anabas. VII, 3, 16. vid. *Poppo* in edit. hujus libri p. 380. De vocabulo νάρκη, *torpedo*, vide, quae observavit *Matthaei* l. l. T. I, Homilia II, not. 95. p. 101. *L.*]

6) λεπτόγεων. Λεπτόγεως, λεπτὴ γῆ, μὴ λιπαρά. Hesych. *Cant. ed.* 2. [Eadem editio habet λεπτόγειον. Tantundem. *L.*]

μόνος τῆς ἀρίστης δημιουργίας ἐκείνων, μὴ κρότοι, μηδὲ εὐφημίαι) εἰ μὲν ἐπαινοῖτο καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, μὴ διακρουέσθω [4]) τὰ ἐγκώμια· μὴ παρεχόντων δὲ αὐτὰ τῶν ἀκροα-
483 τῶν, μηδὲ ζητείτω, μηδὲ ἀλγείτω. ἱκανὴ γὰρ αὐτῷ παραμυθία τῶν πόνων, καὶ πάντων [5]) μείζων, ὅτ᾽ ἂν ἑαυτῷ συνειδέναι δύνηται, πρὸς ἀρέσκειαν τοῦ Θεοῦ συντιθεὶς καὶ ῥυθμίζων τὴν διδασκαλίαν.

484 VIII. Καὶ γὰρ ἂν φθάσῃ τῇ τῶν ἀλόγων ἐπαίνων ἐπιθυμίᾳ ἁλῶναι· [1]) οὐδὲν αὐτῷ τῶν πολλῶν πόνων ὄφελος, οὐδὲ τῆς ἐν τῷ λέγειν δυνάμεως. Τὰς γὰρ ἀνοήτους τῶν πολλῶν καταγνώσεις μὴ δυναμένη φέρειν ψυχὴ, ἐκλύεται [2]) καὶ

---

les Polonicae esse solent, plane missas facito. VII. Orator sacer, ubi sentit; homiliis suis aliquid profici, ne glorietur: *ubi nihil sentit,* ne stomachetur neve expostulet. *Illius est duntaxat concionari: cor humanum convertere, Dei opus est. VIII. Palpebrae non attollendae sunt, brachia non jactanda: nulla suae sapientiae aut eloquentiae admiratio nec verbis nec gestu alenda. IX. Et corporis et animi motus temperati sunto. X. A mentione homiliae habitae ipse abstineto in conviviis congressionibusque, et applaudentium sermones ab ea deducito.* Pari modo Centum e pluribus capita ministro ecclesiae vitanda, *Balth. Menzeri* Disputationibus synodalibus adjecta hi V. articuli concludunt: *Destitui interiori illius doctrinae sensu, quam aliis vult commendare. In semetipso non exsuscitare affectum, quem aliis vult imprimere. Zeli ardorem prae se ferre, et interim securo esse animo. Non prius tacita super peccatis populi cogitatione discruciari, quam indignationis signa edere. Unquam preces omittere, ut feliciter succedat omne cum populo in sacris dispensandis negotium.* Porro *Spenerus* in Aphorismis aureis, ad quos ministri ecclesiae se explorent, hunc habet: *Summamne minister dederit operam, ut ne ipse esset, qui ex se officium faceret, sed se Deo organon permitteret?* Vide etiam Aphorismos ibi sequentes, et Ven. D. *Pauli Antonii* Elementa homiletica cum Monitis ex *Fr. Lamberto*, iterumque lib. *Wecker der Lehrer* p. 126 ss. Quae qui observarit, hoc consecuturus est, ut uni Deo placere curet, et Deo piisque auditoribus placeat.

4) *μὴ διακρουέσθω. ne repudiet.* vid. de hujus verbi significatu *Krebs.* ad Plutarch. de Audiend. Poët. Cap. VIII, p. 170. *L.*

5) *πάντων.* Id est, *πόνων. Cant. ed. II.* Est anthitheton: *πάντων, ἑαυτῷ* i. e. *major consolatio consolatione ea, quam* omnes ceteri *dare queant.* Sermo concisus, uti §. 211. [*Savilius* in margine *πασῶν*, ut referatur ad *παραμυθία.* Sed maneat *πάντων.* Et verte: *Satis enim magnum est solatium,* et quod *omnes labores abunde* compensat. *Hughes.*]

1) *φθάσῃ — ἁλῶναι. Nam si laudis cupidine abreptus fuerit.* Habes hic verbum *φθάνω* cum infinitivo. Solemnior hujus verbi structura est cum participio juncti vid. *Matthiae* Gr. p. 802 et *Goeller.* ad Thucyd. I, c. 33. p. 110 seq. *L.*

2) *ἐκλύεται. animus fatiscit.* vid. Diod. Sic. XX, 1. Polyb. XXIX, 6, 14. 1. Maccab. IX, 8. *Schleusner.* in Lex. N. T. et *Matthaei* l. l. Homilia II, not. 94. *L.*

οὕτως αὐτῷ πικρὰν καταστήσει τὴν ζωὴν, ἐπεμβαίνων φανερῶς, καταμωκώμενος 11) λάθρα, τῆς ἐξουσίας πολλὰ παρασπῶν τῆς ἐκείνου, πάντα αὐτὸς εἶναι βουλόμενος. μεγίστην δὲ ἐν ἅπασι τούτοις ἀσφάλειαν, τὴν ἐν τῷ λέγειν κέκτηται παῤῥησίαν, καὶ τὴν τοῦ πλήθους περὶ αὐτὸν σπουδὴν, καὶ τὸ φιλεῖσθαι παρὰ τῶν ἀρχομένων ἁπάντων. ἢ οὐκ οἶδας; ὅσος 491 ταῖς τῶν Χριστιανῶν ψυχαῖς λόγων ἔρως 12) εἰσεκώμασε 13) νῦν; καὶ ὅτι μάλιστα πάντων οἱ τούτους ἀσκοῦντες ἐν τιμῇ,

---

11) καταμωκώμενος. Chald. מוק *irridere*. Gr. μῶκος, *irrisor*. verbum etiam Belgis, Anglis, Gallis usitatum. [Heliodorus Lib. VII, p. 350. ἐγγελῶν καὶ τοῦ Θεαγένους καταμωκώμενος. Cf. 2. Paralip. XXX, 10. Sirac. XIII, 9. Suidas: καταμωκώμενος· χλευαζόμενος. Hesychius: καταμωκᾷ· καταγελᾷ. Respondet Latinorum *subsannare*. Vid. *Salmas. Scriptt. Hist. August.* p. 283. *L.*]

12) ἔρως. Idem dicit §. 452. Facile hinc existimari possit, aevo illo Augusteo Romae novae eloquentiam atque adeo linguam Graecam quadam quasi παλιγγενεσίᾳ, non diu quidem, gavisam, et opinione fortasse magis, quam revera inferiorem fuisse temporibus illorum veterum, qui §. 424. appellantur. Majori detrimento studium illud quam ornamento fuisse regno Christi, neque hoc loco neque alibi diffitetur Chrysostomus, et res ipsa probat; multique praesertim inde conatus in monumenta ecclesiastica temerarii sunt nati: sed iis tamen, quos illud studium delectat, vel haec res persuadere tantisper debebat, ut Christianos potius quam profanos colerent. *Vincentius Obsopoeus*, quum *Marci Eremitae* libellos ederet, id eo factum consilio praefatus est, ut hos ipsos scholae suae discendos proponeret. *nam quod ad hujus Marci*, inquit, *gnomas attinet, ejus generis mihi esse videntur, ut puerorum potius pectoribus instillandae sint, quam Theognidis versiculi gnomologici. nam multa valde pie, omnia certe eleganter et docte in his docentur.* Dialogos *Theodoreti Suicerus* in Praef. Observationum, quas recens a lectione omnium Graecorum patrum edidit, loco profanorum auctorum in gymnasiis publice explicandos censuit; cum ipse antea ἐμπύρευμα εὐσεβείας ex Chrysostomo, Basilio aliisque edidisset. Atque in ipso Chrysostomo complures pridem id fecerunt alii. Homiliarum selectarum editio *Jaegeriana*, cum luculenta praefatione, patres potius quam externos scriptores in scholis Christianis tractandos asserente; homiliarum in Ep. ad Philemonem, *Raphéliana* exstat. utramque *Fabricius* Bibl. Gr. Vol. 7. p. 649 s. eo nomine laudat, quod *utile hoc sit institutum, ex vasta illa ac sumtuosa voluminum Chrysostomi mole seligere quaedam et juventuti minoribus facileque parabilibus libellis legenda commendare.* De hoc ipso Dialogo in Praefatione egimus: scriptor Ephem. Londin. quum editionem ejus Cantabrigiensem probasset, addit: *Optandum esset, ut optimi tractatus patrum excuderentur separatim, in usum eorum, qui non habent facultatem emendi opera horum scriptorum veterum.*

13) ψυχαῖς εἰσεκώμασε, *an ignoras, quantum Christianorum animis hodie studium orationum invaserit.* Legitima constructio. [Non inepte usus est Chrysostomus verbo εἰσκωμάζειν, quod dicitur proprie de juvenibus, qui post coenas per vicos obambularent et in domos non clausas invaderent. Descendit enim hoc verbum a κῶμος, de quo vid. *Wahl.* in Clav. N. T. T. I, p. 873. *L.*]

οὐ παρὰ τοῖς ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς τῆς πίστεως 492 οἰκείοις; Πῶς οὖν ἄν τις ἐνέγκοι τοσαύτην αἰσχύνην, ὅτ' ἂν αὐτοῦ μὲν φθεγγομένου πάντες σιγῶσι, [14]) καὶ διοχλεῖσθαι νομίζωσι, καὶ τοῦ λόγου τὸ τέλος, ὥσπερ τινὰ πόνων ἀνάπαυσιν, περιμένωσι· θατέρου δὲ καὶ μακρὰ λέγοντος μετὰ προθυμίας ἀκούωσιν, καὶ παύσεσθαι μέλλοντος δυσχεραίνωσι, καὶ 493 σιγᾷν βουλομένου παροξύνωνται; Ταῦτα γὰρ εἰ καὶ μικρά σοι δοκεῖ εἶναι νῦν καὶ εὐκαταφρόνητα, διὰ τὸ ἀπείρατον· ἀλλ' ἱκανά γε ἐστὶ προθυμίαν σβέσαι, καὶ ψυχῆς παραλῦσαι δύναμιν, ἣν μὴ πάντων τις ἑαυτὸν τῶν ἀνθρωπίνων ἀνασπάσας παθῶν, ὁμοίως ταῖς ἀσωμάτοις μελετήσῃ διακεῖσθαι δυνάμεσιν, αἳ μήτε φθόνῳ, μήτε δόξης ἔρωτι, μήτε ἑτέρῳ τινὶ 494 τοιούτῳ θηρῶνται νοσήματι. Εἰ μὲν οὖν τίς ἐστιν ἀνθρώπων τοιοῦτος, ὡς δύνασθαι τὸ δυσθήρατον τοῦτο καὶ ἀκαταγώνιστον καὶ ἀνήμερον θηρίον, τὴν τῶν πολλῶν δόξαν, καταπατεῖν, καὶ τὰς πολλὰς αὐτῆς ἐκτέμνειν κεφαλάς, μᾶλλον δὲ μηδὲ φῦναι τὴν ἀρχὴν συγχωρεῖν· δυνήσεται εὐκόλως καὶ τὰς πολλὰς ταύτας ἀποκρούεσθαι προσβολὰς, καὶ εὐδίου [15]) τινὸς ἀπολαύειν λιμένος. [16]) ταύτης δὲ οὐκ ἀπηλλαγμένος, πόλεμόν τινα πολυειδῆ, καὶ θόρυβον συνεχῆ, καὶ ἀθυμίας καὶ τῶν λοιπῶν παθῶν τὸν ὄχλον κατασκεδάζει τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς. [17]) 495 Τί δεῖ τὰς λοιπὰς καταλέγειν δυσκολίας; ἃς οὔτε εἰπεῖν οὔτε μαθεῖν δυνήσεταί τις, μὴ ἐπὶ τῶν πραγμάτων γενόμενος αὐτῶν.

---

14) σιγῶσι. *Silentium* hic dicitur denegati applausus; alibi, attentae auscultationis, de quo *Cresoll.* Theat. rhet. p. 290.

15) εὐδίου. Aliquot Mss. εὐδιεινοῦ. *Montef.* Placet medium Augustani, εὐδινοῦ. Hesychius, εὔδινα, πραέα, κατεσταλμένα. εὔδιος exstat §. 301. [Male **Bengelius** stat pro lectione εὐδινοῦ. Nam εὐδινὸς est id. q. εὐδίνητος et significat, quod facile volutari potest. Ergo in nostrum locum omnino non quadrat. Aptissimum huic loco videtur εὐδιεινός, quod dicitur de iis rebus, quae vento et frigori non sunt expositae. Vid. Xenoph. De Venat. V, 9. ubi lepus dicitur, ποιούμενος εὐνὴν, ὅταν μὲν ᾖ ψυχὴ, ἐν εὐδιεινοῖς sc. χωρίοις. *L.*]

16) λιμένος. *Gregorius M.* Curae pastoralis partem extremam habet hanc: *qualiter praedicator omnibus rite peractis ad semetipsum redeat.*

17) κατασκεδάζει τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς. Cod. Olivar. habet κατασκεδάσει, quae lectio, quia de re futura h. l. agitur, unice vera esse videtur. **Ducaeus** scripsit κατασκευάζει τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, quae tamen lectio ex glossemate orta videtur. Vid. **Hughes** ad h. l. pag. 303. *L.*

οὕτως αὐτῷ πικρὰν καταστήσει τὴν ζωὴν, ἐπεμβαίνων φανερῶς, καταμωκώμενος [11]) λάθρα, τῆς ἐξουσίας πολλὰ παρασπῶν τῆς ἐκείνου, πάντα αὐτὸς εἶναι βουλόμενος. μεγίστην δὲ ἐν ἅπασι τούτοις ἀσφάλειαν, τὴν ἐν τῷ λέγειν κέκτηται παῤῥησίαν, καὶ τὴν τοῦ πλήθους περὶ αὐτὸν σπουδὴν, καὶ τὸ φιλεῖσθαι παρὰ τῶν ἀρχομένων ἁπάντων. ἢ οὐκ οἶδας; ὅσος 491 ταῖς τῶν Χριστιανῶν ψυχαῖς λόγων ἔρως [12]) εἰσεκώμασε [13]) νῦν; καὶ ὅτι μάλιστα πάντων οἱ τούτους ἀσκοῦντες ἐν τιμῇ,

---

11) *καταμωκώμενος*. Chald. מוק *irridere*. Gr. μῶκος, *irrisor*. verbum etiam Belgis, Anglis, Gallis usitatum. [Heliodorus Lib. VII, p. 350. ἐγγελῶν καὶ τοῦ Θεαγένους καταμωκώμενος. Cf. 2. Paralip. XXX, 10. Sirac. XIII, 9. Suidas: καταμωκώμενος· χλευαζόμενος. Hesychius: καταμωκᾷ· καταγελᾷ. Respondet Latinorum *subsannare*. Vid. *Salmas. Scriptt. Hist. August.* p. 283. *L.*]

12) *ἔρως*. Idem dicit §. 452. Facile hinc existimari possit, aevo illo Augusteo Romae novae eloquentiam atque adeo linguam Graecam quadam quasi παλιγγενεσίᾳ, non diu quidem, gavisam, et opinione fortasse magis, quam revera inferiorem fuisse temporibus illorum veterum, qui §. 424. appellantur. Majori detrimento studium illud quam ornamento fuisse regno Christi, neque hoc loco neque alibi diffitetur Chrysostomus, et res ipsa probat; multique praesertim inde conatus in monumenta ecclesiastica temerarii sunt nati: sed iis tamen, quos illud studium delectat, vel haec res persuadere tantisper debebat, ut Christianos potius quam profanos colerent. *Vincentius Obsopoeus*, quum *Marci Eremitae* libellos ederet, id eo factum consilio praefatus est, ut hos ipsos scholae suae discendos proponeret. *nam quod ad hujus Marci*, inquit, *gnomas attinet, ejus generis mihi esse videntur, ut puerorum potius pectoribus instillandae sint, quam Theognidis versiculi gnomologici. nam multa valde pie, omnia certe eleganter et docte in his docentur.* Dialogos *Theodoreti Suicerus* in Praef. Observationum, quas recens a lectione omnium Graecorum patrum edidit, loco profanorum auctorum in gymnasiis publice explicandos censuit; cum ipse antea ἐμπύρευμα εὐσεβείας ex Chrysostomo, Basilio aliisque edidisset. Atque in ipso Chrysostomo complures pridem id fecerunt alii. Homiliarum selectarum editio *Jaegeriana*, cum luculenta praefatione, patres potius quam externos scriptores in scholis Christianis tractandos asserente; homiliarum in Ep. ad Philemonem, *Rapheliana* exstat. utramque *Fabricius* Bibl. Gr. Vol. 7. p. 649 s. eo nomine laudat, quod *utile hoc sit institutum, ex vasta illa ac sumtuosa voluminum Chrysostomi mole seligere quaedam et juventuti minoribus facileque parabilibus libellis legenda commendare.* De hoc ipso Dialogo in Praefatione egimus: scriptor Ephem. Londin. quum editionem ejus Cantabrigiensem probasset, addit: *Optandum esset, ut optimi tractatus patrum excuderentur separatim, in usum eorum, qui non habent facultatem emendi opera horum scriptorum veterum.*

13) *ψυχαῖς εἰσεκώμασε*, *an ignoras, quantum Christianorum animis hodie studium orationum invaserit.* Legitima constructio. [Non inepte usus est Chrysostomus verbo εἰσκωμάζειν, quod dicitur proprie de juvenibus, qui post coenas per vicos obambularent et in domos non clausas invaderent. Descendit enim hoc verbum a κῶμος, de quo vid. *Wahl.* in Clav. N. T. T. I, p. 873. *L.*]

οὐ παρὰ τοῖς ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς τῆς πίστεως
492 οἰκείοις; Πῶς οὖν ἄν τις ἐνέγκοι τοσαύτην αἰσχύνην, ὅτ' ἂν αὐτοῦ μὲν φθεγγομένου πάντες σιγῶσι,[14]) καὶ διοχλεῖσθαι νομίζωσι, καὶ τοῦ λόγου τὸ τέλος, ὥσπέρ τινα πόνων ἀνάπαυσιν, περιμένωσι· θατέρου δὲ καὶ μακρὰ λέγοντος μετὰ προθυμίας ἀκούωσιν, καὶ παύσεσθαι μέλλοντος δυσχεραίνωσι, καὶ
493 σιγᾶν βουλομένου παροξύνωνται; Ταῦτα γὰρ εἰ καὶ μικρά σοι δοκεῖ εἶναι νῦν καὶ εὐκαταφρόνητα, διὰ τὸ ἀπείρατον· ἀλλ' ἱκανά γε ἐστὶ προθυμίαν σβέσαι, καὶ ψυχῆς παραλῦσαι δύναμιν, ἢν μὴ πάντων τις ἑαυτὸν τῶν ἀνθρωπίνων ἀνασπάσας παθῶν, ὁμοίως ταῖς ἀσωμάτοις μελετήσῃ διακεῖσθαι δυνάμεσιν, αἳ μήτε φθόνῳ, μήτε δόξης ἔρωτι, μήτε ἑτέρῳ τινὶ
494 τοιούτῳ θηρῶνται νοσήματι. Εἰ μὲν οὖν τίς ἐστιν ἀνθρώπων τοιοῦτος, ὡς δύνασθαι τὸ δυσθήρατον τοῦτο καὶ ἀκαταγώνιστον καὶ ἀνήμερον θηρίον, τὴν τῶν πολλῶν δόξαν, καταπατεῖν, καὶ τὰς πολλὰς αὐτῆς ἐκτέμνειν κεφαλάς, μᾶλλον δὲ μηδὲ φῦναί τὴν ἀρχὴν συγχωρεῖν· δυνήσεται εὐκόλως καὶ τὰς πολλὰς ταύτας ἀποκρούεσθαι προσβολὰς, καὶ εὐδίου[15]) τινὸς ἀπολαύειν λιμένος.[16]) ταύτης δὲ οὐκ ἀπηλλαγμένος, πόλεμόν τινα πολυειδῆ, καὶ θόρυβον συνεχῆ, καὶ ἀθυμίας καὶ τῶν λοιπῶν παθῶν τὸν ὄχλον κατασκεδάζει τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς.[17])
495 Τί δεῖ τὰς λοιπὰς καταλέγειν δυσκολίας; ἃς οὔτε εἰπεῖν οὔτε μαθεῖν δυνήσεταί τις, μὴ ἐπὶ τῶν πραγμάτων γενόμενος αὐτῶν.

---

14) σιγῶσι. *Silentium* hic dicitur denegati applausus; alibi, attentae auscultationis, de quo *Cresoll.* Theat. rhet. p. 290.

15) εὐδίου. Aliquot Mss. εὐδιεινοῦ. *Montef.* Placet medium Augustani, εὐδινοῦ. Hesychius, εὔδινα, πραέα, κατεσταλμένα. εὔδιος exstat §. 301. [Male **Bengelius** stat pro lectione εὐδινοῦ. Nam εὐδινὸς est id. q. εὐδίνητος et significat, quod facile volutari potest. Ergo in nostrum locum omnino non quadrat. Aptissimum huic loco videtur εὐδιεινός, quod dicitur de iis rebus, quae vento et frigori non sunt expositae. Vid. Xenoph. De Venat. V, 9. ubi lepus dicitur, ποιούμενος εὐνὴν, ὅταν μὲν ᾖ ψυχὴ, ἐν εὐδιεινοῖς sc. χωρίοις. *L.*]

16) λιμένος. *Gregorius M.* Curae pastoralis partem extremam habet hanc: *qualiter praedicator omnibus rite peractis ad semetipsum redeat.*

17) κατασκεδάζει τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς. Cod. Olivar. habet κατασκεδάσει, quae lectio, quia de re futura h. l. agitur, unice vera esse videtur. **Ducaeus** scripsit κατασκευάζει τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, quae tamen lectio ex glossemate orta videtur. Vid. **Hughes** ad h. l. pag. 303. *L.*

ἀλλ' ὑπὲρ πράγματος ἀγγελικῆς ἀρετῆς δεομένου. Καὶ γὰρ 504 τῶν ἀκτίνων αὐτῶν καθαρωτέραν [3]) τῷ ἱερεῖ τὴν ψυχὴν εἶναι δεῖ, ἵνα μή ποτε αὐτὸν ἔρημον καταλιμπάνῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, [4]) ἵνα δύνηται λέγειν· Ζῶ δὲ, οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. [5]) Εἰ γὰρ οἱ τὴν ἔρημον οἰκοῦντες, καὶ πό- 505 λεως καὶ ἀγορᾶς καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἀπηλλαγμένοι θορύβων, καὶ διαπαντὸς λιμένων καὶ γαλήνης [6]) ἀπολαύοντες, οὐκ ἐθέλουσι θαῤῥεῖν τῇ τῆς διαίτης ἐκείνης ἀσφαλείᾳ· ἀλλὰ μυρίας ἑτέρας προστιθέασι φυλακὰς, πάντοθεν ἑαυτοὺς περιφράττοντες, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας καὶ λέγειν ἅπαντα καὶ πράττειν σπουδάζοντες, ἵνα μετὰ παῤῥησίας καὶ καθαρότητος εἰλικρινοῦς, ὅσον εἰς ἀνθρωπείαν ἧκε δύναμιν, προσιέναι τῷ Θεῷ [7]),

---

3) καθαρωτέραν. N. Hemmingius in Pastore, ejus ideam pro vita privata, domestica, civili, ipsaque pastorali, quatuor informavit partibus, totam partem primam definiit studio *puritatis*, ex 1. Tim. 5, 22. puritatem autem dicit primum *animi* h. e. mentis, cogitationum, affectuum, voluntatis, studii, deinde corporis.

4) τὸ ἅγιον. Hoc ipso quam non carere possit sacerdos, vide Joh. 20, 22.

5) Χριστός. Gal. 2, 20. Confer, quae Paulus de se ut ministro evangelii scribit 2. Cor. 13, 3. Rom. 15, 18.

6) γαλήνη proprie est *tranquillitas maris*, Homer. Odyss. VII, 319. Xenoph. Anabas. V, 7, 8. H. l. in universum tranquillitatem notat. Commode tamen hoc vocabulo usus est Chrysostomus ob praecedens λιμένων. *L.*

7) προσιέναι τῷ Θεῷ. Aurea et edisci digna sunt verba *Gregorii Naz.* in Apologetico, illo se amore solitudinis fugisse confitentis. [ed. *Thirlb.* p. 321. *L.*] *Meo subibat*, inquit, *animo desiderium quoddam illius boni, quod in quiete inest atque in solitudine: quam cum tantum amassem ab initio, quantum haud scio an quisquam eorum qui in studio literarum versantur, cumque eam in maximis gravissimisque periculis Deo recepissem; quanquam antea jam attigeram quasi in vestibulo, quo quidem majorem in me cupiditatem accenderat experientia: non sum passus cogi me, in mediosque tumultus extrudi, et quasi a sacro quodam asylo vi abstrahi. Nihil enim tam optandum existimavi, quam ut clausis sensibus, extra carnem et mundum positus et intra me ipsum collectus, nil rerum humanarum citra summam necessitatem attingens, mecum colloquens et CUM DEO, supra ea quae cernuntur degerem: ut divinas* (ἐμφάσεις) *illustrationes semper puras in me ipso ferrem, ab iis quae infra errant formis sinceras, tanquam qui revera speculum Dei divinarumque rerum nitidissimum et essem et semper fierem, super lucem adauctus luce, eaque super obscuriorem clariore; denique boni illius, quod futurum habet aevum, spe non simplici fructum percipiens: ut versarer inter angelos, terram, in terra dum essem, relinquens, et a spiritu supra collocatus.* Id verò est Deo se probare. §. 275. [Eximia, quam Chrysostomus de vita monastica habebat, opinio ab eo exponitur imprimis in tribus libris, quos pro vita religiosa scripsit. „Monachum in his libris asserit quovis mun-

καὶ πρότερον εἶπον, ἀλλ' οὐδὲ νῦν σιωπήσομαι. ὁ γὰρ φόβος ταύτης τῆς ἀπειλῆς συνεχῶς κατασείει [4]) μου τὴν ψυχήν.
498 Εἰ γὰρ τῷ μόνον ἕνα σκανδαλίζοντι [5]) καὶ ἐλάχιστον, συμφέρει, ἵνα μύλος ὀνικὸς κρεμασθῇ εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ εἰς τὴν θάλατταν, καὶ πάντες οἱ τὴν συνείδησιν τῶν ἀδελφῶν τύπτοντες, εἰς αὐτὸν ἁμαρτάνουσι τὸν Χριστόν· οἱ μὴ μόνον ἕνα καὶ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλὰ πλήθη τοσαῦτα ἀπολλύντες, τί ποτε ἄρα πείσονται, καὶ ποίαν δώ-
499 σουσι δίκην; Οὐδὲ γὰρ ἀπειρίαν ἐστὶν αἰτιάσασθαι, οὐδὲ εἰς ἄγνοιαν καταφυγεῖν, οὐδὲ ἀνάγκην προβαλέσθαι καὶ βίαν· ἀλλὰ θᾶττον ἄν τις τῶν ἀρχομένων, εἴγε ἐνῆν, ἐν ταῖς οἰκείαις ἁμαρτίαις ἐχρήσατο ταύτῃ τῇ καταφυγῇ, ἢ ἐν ταῖς
500 ἑτέρων οἱ προεστῶτες. Τί δήποτε; ὅτι ὁ ταχθεὶς τὰς τῶν ἄλλων ἀγνοίας ἐπανορθοῦν, καὶ τὸν διαβολικὸν πόλεμον προμηνύειν [6]) ἐρχόμενον, οὐ δυνήσεται προβαλέσθαι τὴν ἄγνοιαν, οὐδὲ εἰπεῖν, οὐκ ἤκουσα τῆς σάλπιγγος, οὐ προῄδειν τὸν πό-
501 λεμον. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐκάθισεν, ὡς ὁ Ἰεζεκιήλ [7]) φησιν, ἵνα καὶ τοῖς ἄλλοις σαλπίζῃ, καὶ προμηνύῃ τὰ μέλλοντα δυσχερῆ. καὶ διὰ τοῦτο ἀπαραίτητος ἡ κόλασις, κἂν εἷς ὢν ὁ ἀπολωλὼς τύχῃ. ἐὰν γὰρ τῆς ῥομφαίας ἐρχομένης, μὴ σαλπίσῃ τῷ λαῷ, μηδὲ σημάνῃ (φησὶν) ὁ σκοπὸς, καὶ ἐλθοῦσα ἡ ῥομφαία λάβῃ ψυχήν· αὐτὴ μὲν διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῆς ἐλήφθη, τὸ δὲ αἷμα αὐτῆς ἐκ χειρὸς τοῦ σκοποῦ ἐκζητήσω.

502 II. Παῦσαι τοίνυν ὑμᾶς ὠθῶν εἰς οὕτως ἄφυκτον [1]) δί-
503 κην. οὐ γὰρ ὑπὲρ στρατηγίας οὐδὲ βασιλείας [2]) ἡμῖν ὁ λόγος,

---

4) *κατασείει.* G. *Bullus* lib. cit. p. 32. hoc ipsum, *ut rationem reddituri*, producens, addit: *Terroris sane plena consideratio! et S. Chrysostomus docet nos, textum hunc legenti sibi* κατασείειν τὴν ψυχὴν, *efficere intra sese quendam quasi terrae motum:* idemque laudatis p. 33. ad h. l. apostolicum verbis Chrysostomi cum aliis, tum maxime illis: θαυμάζω εἴ τινά ἐστι τῶν ἀρχόντων σωθῆναι, *miror, si quisquam eorum, qui praesunt, salvari potest*, subiungit: *Pathetica hyperbola! profundum Chrysostomi sensum exprimens de summo pastoralis officii periculo.* Omnino Homilia illa in Ep. ad Hebr. indicat, semper illum locum, *Parete — reddituri*, ei fuisse in animo.

5) *σκανδαλίζοντι.* Matth. XVIII, 6. *L.*

6) *τὸν διαβολικὸν — προμηνύειν*, *annuntiare bellum cum Satana subeundum.* Sapient. Salom. XVIII, 19. ὄνειροι θορυβήσαντες αὐτοὺς τοῦτο προεμήνυσαν. *L.*

7) *Ἰεζεκιήλ.* c. III, 16 s.

1) *ἄφυκτον est inexplicabile, quo quasi irretitus vix possis expediri.* Platon Euthyd. §. 14. πάντ', ἔφη, τοιαῦτα ἡμεῖς ἐρωτῶμεν ἄφυκτα. Vid. *Heindorf.* ad Plat. Theaetet. p. 359. *L.*

2) *βασιλείας.* Ὑπὲρ βασιλείας. *Montef.*

ἀλλ' ὑπὲρ πράγματος ἀγγελικῆς ἀρετῆς δεομένου. Καὶ γὰρ 504 τῶν ἀκτίνων αὐτῶν καθαρωτέραν [3]) τῷ ἱερεῖ τὴν ψυχὴν εἶναι δεῖ, ἵνα μή ποτε αὐτὸν ἔρημον καταλιμπάνῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, [4]) ἵνα δύνηται λέγειν· Ζῶ δὲ, οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. [5]) Εἰ γὰρ οἱ τὴν ἔρημον οἰκοῦντες, καὶ πό- 505 λεως καὶ ἀγορᾶς καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἀπηλλαγμένοι θορύβων, καὶ διαπαντὸς λιμένων καὶ γαλήνης [6]) ἀπολαύοντες, οὐκ ἐθέλουσι θαῤῥεῖν τῇ τῆς διαίτης ἐκείνης ἀσφαλείᾳ· ἀλλὰ μυρίας ἑτέρας προστιθέασι φυλακὰς, πάντοθεν ἑαυτοὺς περιφράττοντες, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας καὶ λέγειν ἅπαντα καὶ πράττειν σπουδάζοντες, ἵνα μετὰ παῤῥησίας καὶ καθαρότητος εἰλικρινοῦς, ὅσον εἰς ἀνθρωπείαν ἧκε δύναμιν, προσιέναι τῷ Θεῷ [7])

---

3) *καθαρωτέραν.* N. *Hemmingius* in *Pastore*, ejus ideam pro vita privata, domestica, civili, ipsaque pastorali, quatuor informavit partibus, totam partem primam definiit studio *puritatis*, ex 1. Tim. 5, 22. puritatem autem dicit primum *animi* h. e. mentis, cogitationum, affectuum, voluntatis, studii, deinde corporis.

4) *τὸ ἅγιον.* Hoc ipso quam non carere possit sacerdos, vide Joh. 20, 22.

5) *Χριστός.* Gal. 2, 20. Confer, quae Paulus de se ut ministro evangelii scribit 2. Cor. 13, 3. Rom. 15, 18.

6) *γαλήνη* proprie est *tranquillitas maris*. Homer. Odyss. VII, 319. Xenoph. Anabas. V, 7, 8. H. l. in universum tranquillitatem notat. Commode tamen hoc vocabulo usus est Chrysostomus ob praecedens *λιμένων*. *L.*

7) *προσιέναι τῷ θεῷ.* Aurea et edisci digna sunt verba *Gregorii Naz.* in Apologetico, illo se amore solitudinis fugisse confitentis. [ed. *Thirlb.* p. 321. *L.*] *Meo subibat*, inquit, *animo desiderium quoddam illius boni, quod in quiete inest atque in solitudine: quam cum tantum amassem ab initio, quantum haud scio an quisquam eorum qui in studio literarum versantur, cumque eam in maximis gravissimisque periculis Deo recepissem; quanquam antea jam attigeram quasi in vestibulo, quo quidem majorem in me cupiditatem accenderat experientia: non sum passus cogi me, in mediosque tumultus extrudi, et quasi a sacro quodam asylo vi abstrahi. Nihil enim tam optandum existimavi, quam ut clausis sensibus, extra carnem et mundum positus et intra me ipsum collectus, nil rerum humanarum citra summam necessitatem attingens, mecum colloquens et CUM DEO, supra ea quae cernuntur degerem: ut divinas* (ἐμφάσεις) *illustrationes semper puras in me ipso ferrem, ab iis quae infra errant formis sinceras, tanquam qui revera speculum Dei divinarumque rerum nitidissimum et essem et semper fierem, super lucem adauctus luce, eaque super obscuriorem clariore; denique boni illius, quod futurum habet aevum, spe non simplici fructum percipiens: ut versarer inter angelos, terram, in terra dum essem, relinquens, et a spiritu supra collocatus.* Id verò est Deo se probare. §. 275. [Eximia, quam Chrysostomus de vita monastica habebat, opinio ab eo exponitur imprimis in tribus libris, quos pro vita religiosa scripsit. „Monachum in his libris asserit quovis mun-

δύνωνται· πόσης οἴει δεῖν τῷ ἱερωμένῳ καὶ δυνάμεως καὶ βίας, ὥστε δυνηθῆναι παντὸς ἐξαρπάσαι μολυσμοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ 506 ἀσινὲς τὸ πνευματικὸν τηρῆσαι κάλλος; [8]) Καὶ γὰρ πολλῷ μείζονος αὐτῷ δεῖ καθαρότητος, [9]) ἢ ἐκείνοις· καὶ ᾧ μείζονος δεῖ, οὗτος πλείοσιν ἀνάγκαις ἐκείνων ὑπόκειται, ταῖς δυναμέναις αὐτὸν ῥυποῦν, ἢν μὴ τῇ δυηνεκεῖ νήψει καὶ τῷ πολλῷ 507 τόνῳ χρησάμενος, ἄβατον αὐταῖς ἐργάσηται τὴν ψυχήν. Καὶ γὰρ προσώπων [10]) εὐμορφία, καὶ κινημάτων διάθρυψις, [11])

---

dano illustriorem, potentiorem, atque etiam divitiorem esse; monet, quam sit difficile in mundo salutem assequi, in educandis liberis ad normam Christianam quanta insit difficultas. Monachorum statum cum angelorum ac sanctorum statu confert." *Du Pin. Nova Bibliothec. Auctor. Ecclesiast.* T. III, p. 58. *L.*]

8) καὶ ἀσινὲς — κάλλος, *et indelibatam servare animae pulchritudinem.* Cf. §. 212. *L.*

9) καθαρότητος. *Sunt in ecclesia universa tres hominum status, qui si invicem comparentur, alter alterum clarius indicabit. Primus est secularium laicorum, cui hoc inest incommodum, quod pauca habet ad perfectionem adjumenta, multa vero impedimenta: sed hoc tamen commodi, quod nullam habet perfectionis obligationem praeter eam quam evangelicae leges omnibus Christianis imponunt. Secundus est religiosorum, qui aliqua certe obligatione tenentur, non tam ut sint perfecti, quam ut esse cupiant et conentur; sed ad hoc tam multa et tam magna nacti sunt praesidia, itaque remoti sunt ab omnibus impedimentis, ut non solum facile, sed etiam jucunde ac suaviter id consequi possint. Tertius est hic de quo agimus, clericorum, qui si recte perpendamus, utriusque fere incommodis premitur, utriusque autem fere commodis caret. primum enim eandem habent quam religiosi obligationem perfectionis adipiscendae, ac sine dubio aliquanto etiam majorem, ex ministerii praestantia, et sacramentorum quae conficiunt divinitate, ex animarum gubernatione: neque tamen habent ea, quae religiosi adjumenta, neque eum gratiae uberioris influxum, de quo multa diximus. rursus hoc etiam deteriori conditione esse videntur, quam ipsi laici, quod nec illorum excusatione uti possunt, si minus perfecti sint, et tamen eadem pene omnia, quae illi, perfectionis impedimenta patiuntur.* Hier. Platus de Bono status relig. p. 218. ed. Ingolst. Quae recto judicio accepta, multam cogitandi materiam praebent.

10) προσώπων — γένος. Sic *Ephraim*, περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν, c. 23. praeter cetera notat χρόας σωμάτων, λαλιὰς κολακευτικὰς, σώματος (leg. ᾄσματος) ἡδύτητα, ἐνοπτρισμοὺς κινημάτων. *Basilius Sel.* Or. 8. de Joseph ab hera frustra solicitato: τὰς δι᾽ ὀμμάτων ἀπάτας, τὰς δι᾽ ὀσφρήσεως λίθους (fort. τὰς δι᾽ ὀσφρήσεως ἐπαγωγὰς, τοὺς διὰ γεύσεως ὀλίσθους) τὰς δι᾽ ἀκοῶν τῆς ψυχῆς πολιορκίας, τὰς διὰ φύσεως κλάσεις (fort. δι᾽ ἁφῆς ἐπικλάσεις) τοῦ σώματος. hiatum certe arguit quod continuo sequitur, δι᾽ ΟΛΩΝ γὰρ ὥδευε τῶν αἰσθητηρίων τὰ θέλγειν ἰσχύοντα. Plurima de veteri ornatus muliebris varietate collegit *Andr. Tiraquellus* in Leg. connub. f. 41—69. et *Joh. Pricaeus* in Annot. ad 1. Tim. 2, 9.

11) κινημάτων διάθρυψις, *motuum exquisita mollities. Alibi noster auctor* διατεθρυμμένην βάδισιν *et* διακεκλασμένην *conjungit. Hoeschelius.*

καὶ βαδίσεως ἐπιτήδευσις, [12]) καὶ φωνῆς διάκλασις, [13]) καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφαί, [14]) καὶ παρειῶν ἐπιτρίμματα, [15]) καὶ πλεγμάτων σύνθεσις, [16]) καὶ τριχῶν βαφαί, καὶ ἱματίων πολυτέλεια, καὶ χρυσίων ποικιλία, καὶ λίθων κάλλος, καὶ μύρων εὐοδμία, καὶ τἆλλα πάντα, [17]) ἃ τὸ γυναικεῖον ἐπιτηδεύει γένος, ἱκανὰ θορυβῆσαι ψυχήν, ἣν μὴ πολλῇ τῇ τῆς σωφροσύνης αὐστηρότητι ἀπεσκληκυῖα [18]) τύχῃ. Ἀλλὰ τὸ μὲν 508 ὑπὸ τούτων ταράττεσθαι, θαυμαστὸν οὐδέν· τὸ δὲ καὶ διὰ τῶν τούτοις ἐναντίων δύνασθαι βάλλειν τὸν διάβολον καὶ κα-

12) *βαδίσεως ἐπιτήδευσις.* *incessus affectatio.*

13) *φωνῆς διάκλασις,* *eine lispelende gebrochne Stimme* vertit *Cramerus.* Non admodum dissimilis nostro loco est locus Chrysost. T. VII, p. 422 E. *Καὶ γὰρ καὶ ῥήματα αἰσχρὰ αὐτόθι, καὶ σχήματα καταγέλαστα, καὶ κουρὰ τοιαύτη, καὶ βάδισις ὁμοία καὶ στολὴ καὶ φωνή, καὶ μελῶν διάκλασις, καὶ ὀφθαλμῶν ἐκστροφαί.* Cf. T. VI, p. 275 A. *ἀλλὰ καὶ τοῦ θεάτρου λυθέντος, ἀπελθούσης αὐτῆς, τὸ εἴδωλον ἐκείνης ἐναπόκειταί σου τῇ ψυχῇ, τὰ ῥήματα, τὰ σχήματα, τὰ βλέμματα, ἡ βάδισις, ὁ ῥυθμός, ἡ διάκρισις* etc. Pro ultimo hoc vocabulo alii malunt *διάκλασις.* *L.*

14) *ὑπογραφαὶ — ἐπιτρίμματα.* Sic Homil. in Eutrop. *τὰ ἐπιτρίμματα καὶ τὰς ἐπιγραφὰς* (fort. *ὑπογραφὰς*) *ἐκμάξασαν* (*ὄψιν.*) verbum *ὑπογραφή*, §. 599. [Veteres scilicet palpebrarum inferiorem partem solebant fucare stibio femina (Spiessglas) vim adstringendi et contrahendi habente, quo fiebat, ut oculi esse viderentur majores et ampliores, qui erant in partibus venustatis. Cf. Plin. Hist. Nat. XXXIII, 6. Dioscor. V, 99. *D'Orville* ad Charit. p. 53 et *Fischer.* in *Commentar.* in Xenoph. Cyrop. I, 3, 2., qui locus Xenophontis est hac in re classicus. *L.*]

15) *ἐπιτρίμματα,* vid. locus Xenoph. statim ante laudatus. Quomodo fucare solebant veteres, describit Plin. Hist. Nat. XXXII, 20. cf. *Bodaeus* ad Theophr. Hist. Plantt. VII, 9. *L.*

16) *σύνθεσις.* Editi, *συνθέσεις.* Etiam Latini *synthesin* varie appellant. [Cf. 1. Timoth. II, 9. Haec *πλέγματα,* h. e. *cincinni, insinuati multiplices in orbes crines,* vocabantur *κόρυβος,* ubi ea gerebantur a mulieribus, ubi contra virgines iis utebantur, dicebantur *σκόρπιος.* vid. Intpp. ad 1. Petr. III, 3. *L.*]

17) *τἆλλα πάντα.* Multum illo tempore mulieres Christianas amasse ornatum, easque luxuriae deditas fuisse, videmus ex verbis Chrysostomi, quibus explicat illum locum Paulinum 1. Tim. II, 9. Liceat verba illa orationis affluentia insignia huc transscribere. „*Τί λέγεις; προσέρχῃ δεομένη τοῦ θεοῦ, καὶ περιέκεισαι χρυσία καὶ ἐμπλέγματα; μὴ γὰρ χορεῦσαι ἦλθες; μὴ γὰρ γάμων μεθέξουσα; μὴ γὰρ εἰς πομπὴν παρεγένου; ἐκεῖ τὰ χρυσία, ἐκεῖ τὰ ἐμπλέγματα, ἐκεῖ τὰ πολυτελῆ ἱμάτια ἔχει καιρόν. νῦν δὲ οὐδενὸς χρεία τούτων. — πῶς δύνασαι στενάξαι; πῶς δύνασαι δακρῦσαι; πῶς μετὰ ἐκτενείας εὔξασθαι, τοιοῦτον σχῆμα περικειμένη.*“ *L.*

18) *ἀπεσκληκυῖα.* *Hesychius,* *ἀπεσκληκώς, ἀναισθήτως ἔχων. ἀποσκλαίοι, ἀποξηραίνοι; ἀποθάνοι.* nam *σκέλλω,* exsicco: *σκελετός,* cadaver aridum. [Vid. *Heinichen.* in Ind. Euseb. T. III. p. 506. *L.*]

κατοξεύειν τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς, τοῦτό ἐστι τὸ πολλῆς ἐκπλήξεως καὶ ἀπορίας μεστόν.

III. Ἤδη γάρ τινες ταῦτα ἐκφυγόντες τὰ θήρατρα, τοῖς πολὺ τούτων ἀφεστηκόσιν ἑάλωσαν. καὶ γὰρ καὶ ἠμελημένη ὄψις, καὶ αὐχμῶσα κόμη, [1] καὶ ῥυπῶσα στολὴ, καὶ σχῆμα ἀνεπίπλαστον, καὶ ἦθος ἁπλοῦν, καὶ ῥῆμα ἀφελὲς, καὶ βάδισις ἀνεπιτήδευτος, καὶ ἀσχημάτιστος φωνὴ, καὶ τὸ πενίᾳ συζῆν, καὶ τὸ καταφρονεῖσθαι, καὶ τὸ ἀπροστάτευτον, καὶ ἡ μόνωσις, πρῶτον μὲν εἰς ἔλεον τὸν ὁρῶντα, ἀπ᾽ ἐκείνου [2]) δὲ εἰς τὸν ἔσχατον ἤγαγεν ὄλεθρον. καὶ πολλοὶ τὰ πρότερα ἐκφυγόντες δίκτυα, τὰ διὰ τῶν χρυσίων, καὶ τῶν μύρων, καὶ τῶν ἱματίων, καὶ τῶν λοιπῶν ὧν εἶπον συγκείμενα· τούτοις τοῖς τοσοῦτον αὐτῶν ἀφεστηκόσιν εὐκόλως ἐνέπεσαν καὶ ἀπώ-509λοντο. Ὅτ᾽ ἂν οὖν καὶ διὰ πενίας καὶ διὰ πλούτου, καὶ διὰ καλλωπισμοῦ καὶ σχήματος εἰκῇ κειμένου, καὶ διὰ τρόπων τῶν τε ἐπιτηδευτῶν καὶ τῶν ἀπλάστων, καὶ διὰ πάντων ἁπλῶς, [3]) ὧν ἀπηριθμησάμην, ὁ πόλεμος ἀναῤῥιπίζηται [4]) τῇ τοῦ θεωμένου ψυχῇ, καὶ τὰ μηχανήματα αὐτὸν περιστοιχίζῃ πανταχόθεν· πόθεν ἀναπνεῦσαι [5]) δυνήσεται, τοσούτων κύκλῳ περικειμένων παγῶν; ποίαν κατάδυσιν εὑρεῖν, οὐ λέγω πρὸς τὸ

---

1) αὐχμῶσα κόμη, *squalida coma.* Bengelius vertit: *horridus capillus.* Male. Cf. Ps. VI, 8. *Fischeri Clav. Vers. Graec.* V. T. p. 31. Theophr. Charact. XXVI, 3. Participium αὐχμῶσα formatur a verbo inusitato αὐχμάω. Vid. *Passow* in Lex. *L.*

2) ἀπ᾽ ἐκείνου. Sapiunt haec intimam affectuum notitiam.

3) ἁπλῶς. Iterum Hesychius: ἁπλῶς, συντόμως, καθάπαξ. De alia notione adverbii Chrysostomo valde frequentis vid. §: 110. 207. 246 not. [ἁπλῶς non est *simul*, quod vult *Bengelius*, sed quod nos dicimus, *kurz und gut.* vid. *Passow* in Lex. s. h. v. *L.*]

4) ὁ πόλεμος ἀναῤῥιπίζηται, *bellum accendatur, moveatur.* ῥιπὶς est flabellum. Aristoph. Acharn. v. 888. Inde apud Gregor. Nazianz. p. 135. ἄνεμον ταῖς ῥιπῖσι σοφίζεσθαι, flabellis ventum imitari, excitare. Ἀνεγείρειν et ῥιπίζειν jungit Aristoph. Ran. v. 363. πρὸς ἀνέμων ῥιπίζεται τὸ ὕδωρ. Philo p. 744 A. ῥιπίζεσθαι ταῖς ἐλπίσιν. Cf. Alciphr. p. 380. ed. *Bergler.* Πόλεμον ἀναῤῥιπίζειν dicit etiam Philo pag. 73 B. Cf. Zosim. p. 365. *L.*

5) ἀναπνεῦσαι. Aptius huic loco, περὶ παγῶν, verbum ἀναγεῦσαι, *suspicere.* quo sensu *Xiphilinus,* κόμμοδος ἀπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ παιδιῶν ἀνανεύων ἐφόνα. [Non sine acumine conjecit Bengelius ἀνανεῦσαι, quod sane melius quadrare videtur in nostrum locum. In omnibus vero libris est ἀναπνεῦσαι, quod habet sane etiam, quo defendi possit. *Quomodo poterit respirare, qui tantis se cinctum tendiculis conspiciat?* Non omnia ad vivum in ejusmodi scriptis sunt resecanda unguem. *L.*]

μὴ κατὰ κράτος ἁλῶναι, τοῦτο μὲν γὰρ οὐ πάνυ χαλεπὸν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἀτάραχον τῶν μιαρῶν λογισμῶν τὴν ἑαυτοῦ φυλάξαι ψυχήν; [6]) *Καὶ παρίημι τὰς τιμὰς, τὰς τῶν μυ-* 510 *ρίων αἰτίας κακῶν. αἱ μὲν γὰρ παρὰ τῶν γυναικῶν γινόμεναι,* 511 *τῷ τῆς σωφροσύνης λυμαίνονται τόνῳ,* [7]) *καὶ καταβάλλουσι δὲ πολλάκις, ὅτ' ἂν τις μὴ διαπαντὸς ἀγρυπνεῖν εἰδῇ πρὸς τὰς τοιαύτας ἐπιβουλάς. Τὰς δὲ παρὰ τῶν ἀνδρῶν ἣν μὴ* 512 *μετὰ πολλῆς τις δέξηται τῆς μεγαλοψυχίας, δύο* [8]) *ἐναντίοις ἁλίσκεται πάθεσι, τῇ τε τῆς θωπείας δουλοπρεπείᾳ, καὶ τῇ τῆς ἀλοζονείας ἀνοίᾳ. τοῖς μὲν θεραπεύουσιν αὐτὸν ὑποκύπτειν ἀναγκαζόμενος, διὰ δὲ τὰς παρ' ἐκείνων τιμὰς κατὰ τῶν ἐλαττόνων ἐξογκούμενος, καὶ εἰς τὸ τῆς ἀπονοίας ὠθούμενος βάραθρον. Ταῦτα εἴρηται μὲν παρ' ἡμῶν· ὅσην δὲ ἔχει* 513 *τὴν βλάβην, οὐκ ἂν τις ἄνευ τῆς πείρας μάθοι καλῶς. οὐ γὰρ δὴ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τούτων πολλῷ πλείονα καὶ σφαλερώτερα, τοῖς ἐν τῷ μέσῳ στρεφομένοις συμπίπτειν ἀνάγκη γένοιτ' ἄν. Ὁ δὲ τὴν ἔρημον στέργων πάντων μὲν ἔχει τὴν* 514 *ἀτέλειαν· εἰ δέ ποτε αὐτῷ καὶ λογισμὸς ἄτοπος* [9]) *ὑπογράψειέ τι τοιοῦτον, ἀλλ' ἀσθενὴς ἡ φαντασία,* [10]) *καὶ ταχέως σβεσθῆναι δυναμένη, διὰ τὸ μὴ προσκεῖσθαι ἔξωθεν τὴν ἀπὸ τῆς θεωρίας ὕλην τῇ φλογί. Καὶ ὁ μὲν μοναχὸς ὑπὲρ ἑαυ-* 515

---

6) *ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἀτάραχον — ψυχήν.* ***Sed ut animum suum ab impuris cogitationibus imperturbatum praestet.*** *μιαρὸς* Hesychius explicuit per *ἀκάθαρτος*. Suidas: *ἀμιαρία· ἀκαθαρσία. L.*

7) *λυμαίνονται τόνῳ.* Hoc verbum Medium pulchre Dativo jungi solet. [Hanc verbi *λυμαίνεσθαι* constructionem imprimis apud Atticos scriptores esse frequentem, testis est Scholiastes Aristophanis Nubb. v. 925. Saepissime tamen extat cum quarto casu conjunctum. Vid. supra p. 44. et *Kuinoel* ad Act. VIII, 3. *L.*]

8) *δύο.* Pro *δυσί.* Sic Hom. 5. c. Anomoeos, it. ***Basil. M. Plutarch. Apollonius Al.*** Elegans id fuisse, docet ***Eustathius. Naevius*** quoque, ***duo verbis.*** [Apud optimos adeo scriptores h. v. non declinatur. v. c. Thucyd. III, 89. *καὶ δύο νεῶν ἀνειλκυσμένων τὴν ἑτέραν κατέαξεν.* De elegantia tamen sermo esse non potest. *L.*]

9) *λογισμὸς ἄτοπος.* ***Hasselbach.*** bene vertit: ***ein ungehöriger Gedanke***, cogitatio non conveniens. Vid. ***Orelli.*** Not. Supplement. ad Nicol. Damasc. p. 12. et ***Wahl.*** Clav. N. T. T. I, p. 164. ***Savil.*** in margine *ἄτακτος*, quod miror placuisse ***Hughesio. L.***

10) *ἡ φαντασία*, imago, quam nimirum *ὑπογράφει ὁ λογισμὸς ἄτοπος.* ***Bengelius*** male vertit: ***imaginatio.*** Verba sequentia: *διὰ τὸ μὴ — φλογὶ* magis ad sensum quam ad verbum reddidit ***Ritter: Weil die Flamme von aussen durch den Blick keine Nahrung bekommt. L.***

τοῦ μόνου δέδοικεν· εἰ δὲ καὶ ἑτέρων φροντίζειν ἀναγκασθείη, ἀλλ' εὐαριθμήτων λίαν. εἰ δὲ καὶ πλείονες εἶεν, ἀλλὰ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐλάττους τε εἰσὶ, καὶ τὰς ὑπὲρ ἑαυτῶν φροντίδας πολλῷ κουφοτέρας παρέχουσι τῷ προστάτῃ, οὐ διὰ τὴν ὀλιγότητα μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ πάντες τῶν κοσμικῶν εἰσιν ἀπηλλαγμένοι πραγμάτων, καὶ οὔτε παῖδας, οὔτε γυναῖκα, οὔτε ἄλλό τι μεριμνᾶν ἔχουσι τοιοῦτο. τοῦτο δὲ αὐτοὺς λίαν τε εἶναι εὐπειθεῖς τοῖς ἡγουμένοις καὶ τὸ κοινὴν [11]) τὴν οἴκησιν ἔχειν ἐποίησεν, [12]) ὡς δύνασθαι αὐτῶν τὰ πταίσματα ἀκριβῶς συνορᾶν [13]) τε καὶ ἐπανορθοῦν, ὅπερ οὐ μικρὸν πρὸς ἀρετῆς [14]) ἐπίδοσιν ἐπιστασία διδασκάλου διηνεκής. [15])

516 IV. Τῶν δὲ ὑπὸ τῷ ἱερεῖ τεταγμένων τὸ πλέον βιωτικαῖς πεπέδηται φροντίσι, καὶ τοῦτο ἀργοτέρους πρὸς τὴν τῶν πνευματικῶν ἐργασίαν καθίστησιν. ὅθεν ἀνάγκη τῷ διδασκάλῳ σπείρειν καθ' ἑκάστην, ὡς εἰπεῖν, ἡμέραν, ἵνα τῇ γοῦν συνεχείᾳ δυνηθῇ κρατηθῆναι παρὰ τοῖς ἀκούουσι τῆς διδασκαλίας ὁ λόγος. Καὶ γὰρ πλοῦτος ὑπέρογκος, καὶ δυναστείας μέγεθος, καὶ ῥαθυμία ἀπὸ τρυφῆς προσγινομένη, καὶ πολλὰ ἕτερα πρὸς τούτοις συμπνίγει τὰ καταβαλλόμενα σπέρματα, πολλάκις δὲ ἡ τῶν ἀκανθῶν πυκνότης οὐδὲ μέχρι τῆς ἐπιφανείας [1]) ἀφίησι τὸ σπειρόμενον πεσεῖν· ἤδη δὲ καὶ θλίψεως

---

11) καὶ τὸ κοινήν. Τὸ, ἐπιτατικὸν, uti §. 315. not. Erasmus omittit.

12) ἐποίησεν. Τοῦτο, subjectum: ἐποίησε, praedicatum, a quo pendet, εἶναι, et ἔχειν. sic, ἐποίησε ῥεῦσαι. διαφέρειν ποιοῦσιν. ἐξοιδεῖν ποιεῖ. §. 76. 280. 583. ἡ φρόνησις τὰ πρὸς τὸ τέλος ποιεῖ πράττειν. Arist. 6. Nic. 13.

13) συνορᾶν. Propter obedientiam illam.

14) ἀρετῆς. Exemplum fructuosissimi apud Origenem contubernii sui commemorat *Gregorius Thaumaturgus* in Panegyrico paucis interjectis citato.

15) ἐπιστασία διδασκάλου διηνεκής. Plane tria haec videntur verba glossa fuisse τοῦ ὅπερ, e margine in textum illata. vide quanto planior sit, his omissis, interpretatio Latina: nam in hac plusculum potestatis fuit nobis, quam in sermonem Graecum. Firmat conjecturam vet. int. *quod certe plurimum ad virtutem promovet*: *ID EST cohabitatio continua doctoris*. [Ego quoque haec verba habeo glossema. Certe, his tribus vocabulis expunctis, nemo quidquam desiderabit. Leguntur tamen in omnibus libris editis. *L.*]

1) οὐδὲ μέχρι τῆς ἐπιφανείας. Adagii simile. ἐπιφάνεια, hic, *superficies*, pars summa apparens: in N. T. *apparitio*. Media notione exquisite ponit *Basilius Sel.* Or. 34. πυκναῖς τοίνυν ἐξ ἀρχῆς ἐπιφανείαις κεθυλημένος (malim, καθυλημένος) Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους θεογνωσίαν ἐπαίδευσεν. ὤφθη τῷ ἀβραὰμ, κτλ. *multis*

ὑπερβολὴ, καὶ πενίας ἀνάγκη, καὶ ἐπήρειαι συνεχεῖς, καὶ ἄλλα τοιαῦτα τοῖς προτέροις [2]) ἐναντία, ἀπάγει τῆς περὶ τὰ θεῖα σπουδῆς. τῶν δὲ ἁμαρτημάτων οὐδὲ τὸ πολλοστὸν αὐτοῖς μέρος [3]) δυνατὸν γενέσθαι καταφανές. πῶς γὰρ, ὧν τοὺς πλείονας οὐδὲ ἐκ προσόψεως ἴσασι; Καὶ τὰ μὲν πρὸς τὸν λαὸν 517 αὐτῷ τοσαύτην ἔχει τὴν ἀμηχανίαν. εἰ δέ τις τὰ πρὸς τὸν Θεὸν ἐξετάσειεν, οὐδὲν ὄντα εὑρήσει ταῦτα, [4]) οὕτω μείζονος καὶ ἀκριβεστέρας ἐκεῖνα δεῖται τῆς σπουδῆς. Τὸν γὰρ ὑπὲρ 518 ὅλης πόλεως, καὶ τί λέγω, πόλεως, πάσης μὲν οὖν τῆς οἰκουμένης πρεσβεύοντα, καὶ δεόμενον ταῖς ἁπάντων ἁμαρτίαις [5]) ἵλεω γενέσθαι τὸν Θεὸν, οὐ τῶν ζώντων μόνον ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπελθόντων, [6]) ὁποῖόν τινα εἶναι χρή; ἐγὼ μὲν γὰρ καὶ τὴν Μωσέως καὶ τὴν Ἠλιοῦ παῤῥησίαν οὐδέπω πρὸς τὴν τοσαύτην ἱκετηρίαν ἀρκεῖν ἡγοῦμαι. Καὶ γὰρ ὥσπερ τὸν ἅπαντα κόσμον πεπιστευμένος, καὶ αὐτὸς ὢν ἁπάντων πατὴρ, οὕτω πρόσεισι τῷ Θεῷ, δεόμενος [7]) τοὺς ἁπανταχοῦ πολέμους σβε-

---

inde ab Adamo apparentiis *quasi materiali sensibusque vestitus habitu Deus homines sui cognitione instruxit.* [Vid. *Passow.* in Lex. s. h. v. Quod ad illam notionem attinet, quam habet hoc vocabulum in loco illo ex Basilio Seleuc. a *Bengelio* excitato, vid. *Vales.* ad Euseb. H. E. Libr. II, c. 6. et *Schleusner.* in Lex. in LXX. Intpp. s. h. v. *L.*]

2) *τοῖς προτέροις.* sc. πλούτῳ ὑπερόγκῳ, et δυναστείας μεγέθει. κτλ. *L.*

3) *τὸ πολλοστὸν μέρος*, *ne multesima quidem pars.* Xenoph. Memorr. III, 1, 6. τὰ τακτικὰ πολλοστὸν μέρος ἐστὶ στρατηγίας. Cf. IV, 6, 7. et *Passow.* in Lex. s. h. v. *L.*

4) *ταῦτα*, sc. τὰ πρὸς τὸν λαόν. *L.*

5) *ἁμαρτίαις.* Mortuorum peccata superstites, et sua et illorum causa, deprecari docentur; sed dispari auctoritate. alterum Scriptura confirmat, Dan. 9, 16. alterum Chrysostomus (non diffitemur) aliique ex eo tempore patres. Hom. 32. in Matth. τί μετὰ ταῦτα πένητας καλεῖς, καὶ παρακαλεῖς ἱερέας εὔξασθαι; ἵνα εἰς ἀνάπαυσιν ἀπέλθῃ ὁ τετελευτηκὼς, ἵνα ἵλεω σχῇ τὸν δικαστήν. Liquidissime Hom. 3. in Ep. ad Philipp. mortuis dicit παραμυθίαν τινὰ, sed non μετάνοιαν impetrari.

6) *ἀπελθόντων.* Frequens patribus, Chrysostomo praesertim, euphemismus, isque spei Christianorum consentaneus, ut *mortui*, praesertim *non pridem mortui*, dicantur ἀπελθόντες. Vid. *Dausq.* ad Bas. Sel. or. X. et *Jo. Vorst.* Diss. sacr. l. 3. p. 92. ubi eximium hujus notionis observatae usum dat. [Preces pro mortuis, non vero sacrificia, quae serius invaluerunt, tunc temporis jam in usu erant. Vid. Epiph. Anacephal. T. II, p. 148. ed. Petav. Col. et *Schroeckh. christl. Kirchengesch.* T. VI, p. 230 sq. coll. *Ritter.* in notis ad nostrum locum. *L.*]

7) *δεόμενος.* Sir. 39, 7. περὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ δεηθήσεται, *Vae populo, qui in doctorem incidit, per preces pro po-*

σθῆναι, λυθῆναι τὰς ταραχάς· εἰρήνην, εὐετηρίαν, πάντων τῶν ἑκάστῳ κακῶν ἐπικειμένων, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, ταχεῖαν αὐτῶν ἀπαλλαγήν. δεῖ δὲ πάντων αὐτὸν, ὑπὲρ ὧν δεῖται, τοσοῦτο διαφέρειν ἐν ἅπασιν, ὅσον τὸν προεστῶτα τῶν 519 *προστατευομένων εἰκός. Ὅτ' ἂν δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καλῇ,* [8] *καὶ τὴν φρικωδεστάτην ἐπιτελῇ θυσίαν* [9] *καὶ τοῦ*

---

pulo non demonstrantem, quam is sibi curae cordique sit! vae doctori, non unice studenti imitari Magistrum suum, qui toto die concionatus, solus montem petiit, ut oraret. Wecker der Lehrer p. 171.

8) *καλῇ.* Recentiores, *invocaverit.* pervetus ille interpres, *cum vero etiam Spiritum Sanctum advocaverit.* quo demum verbo mens veterum exprimitur. *Fulgentius*, nervose: *Sancti Spiritus, ad sanctificandum totius ecclesiae sacrificium, postulatur adventus.* l. 2. ad Mon. p. 338. ed. Lucii. *Juxta veteres in eucharistiae consecratione non solus Spiritus Sanctus invocatur, cum preces liturgicae directae fuerint ad totam Trinitatem: eamque saltem ob causam oratio haec ἐπίκλησις Πνεύματος ἁγίου appellatur, quia eâ Deus invocatur, ut mittat Spiritum S. super dona proposita, eadem cum corpore et sanguine Domini divina potentia sua uniturum, quae operativa actio κατ' οἰκονομίαν Spiritui S. a veteribus adscribitur.* Haec dilucide vir celeb. *C. M. Pfaffius:* qui in Syntagmate et Primitiis Tub. non solum de Oblatione, sed etiam de Consecratione eucharistiae, deque hac ipsa *ἐπικλήσει*, singulari apparatu ac studio dissertavit; et Synt. p. 433 ss. etiam de Chrysostomo et praesenti ejus loco egit. Ex Liturgia delibavimus aliquid supra; p. 66, 27. ex eadem adde, quae sequuntur. *Καὶ δεόμεθα καὶ ἱκετεύομεν, κατάπεμψον τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα. ἀμήν. [καὶ ἀνιστάμενος (ὁ ἱερεὺς) σφραγίζει τὰ ἅγια δῶρα·] καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου. ἀμήν. [καὶ ἐν τῷ ποτηρίῳ λέγει·] τὸ δὲ ἐν ποτηρίῳ τούτῳ, τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ· [ὁ ἱερεὺς εὔχεται·] ὥστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου πνεύματος κτλ.* Ed. Morel. f. 539 A. B. *Λαβὼν ὁ ἱερεὺς ἐκ τοῦ ἄρτου μερίδα βάλλει εἰς τὸ ποτήριον, λέγων· Πλήρωμα Πνεύματος ἁγίου πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ κτλ.* f. 543. A. B.

9) *θυσίαν.*. Non stabilitur hic sacrificium missaticum: Vid. p. 61, 12. Si Veteres illi in hanc vitam redirent, et viderent, quam multa, quae ipsi scripta reliquerunt, ii, qui antiquitate tantopere nituntur, non ex veteri illorum, sed ex novo suo sensu interpretentur; quid eos tandem dicturos putamus? [Quod ad sententiam Chrysostomi de sacra coena attinet, vid. Homil. in Matth. 51. et 83. Homil. 45. et 46. in Johann. Homil. 24. in epist. ad Corinth. Cf. *Wegscheider. Institution. Theologiae Christian.* §. 174. *Kapp. Diss. de Joh. Chrysostomi epist. ad Caesarium contra transsubstant. teste. — Du Pin* in *Bibliotheca Nova Auctorum Ecclesiasticorum.* T. III, p. 74 sq. haec hanc in rem animadvertit. „De nullo mysterio saepius aut magnificentius Chrysostomus loquitur, quam de Mysterio Eucharistiae. Multis in locis docet, corpus et sanguinem Christi altaribus imposita esse. Jesum Christum corpus et sanguinem suum nobis reliquisse; panem et vinum fieri corpus et sangui-

κοινοῦ πάντων συνεχῶς ἐφάπτηται Δεσπότου, ποῦ τάξομεν αὐτὸν, εἰπέ μοι; πόσην δὲ αὐτὸν ἀπαιτήσομεν καθαρότητα καὶ πόσην εὐλάβειαν; ἐννόησον γὰρ, ὁποίας [10]) τὰς ταῦτα διακονουμένας χεῖρας εἶναι χρὴ, ὁποίαν τὴν γλῶτταν τὴν ἐκεῖνα προχέουσαν τὰ ῥήματα, [11]) τίνος δὲ οὐ καθαρωτέραν καὶ ἁγιωτέραν τὴν τοσοῦτο [12]) πνεῦμα ὑποδεξομένην [13]) ψυχήν; [14]) Τότε καὶ ἄγγελοι παρεστήκασι [15]) τῷ ἱερεῖ, καὶ οὐρανί[illegible] δυ- 520

nem Christi; *stupendum illud miraculum*, et maxima quidem miracula aequare; peragi illud vi verborum Christi; Jesum Christum in sacrificio offerri, dum celebratur illud mysterium; semetipsum Jesum Christum patri suo offerre, idque sacrificium sine ulla sanguinis effusione peragi; illi sacrificio interesse angelos et archangelos; Ignem coelestem res oblatas consumere, easque in corpus et sanguinem Christi mutare; non accedendum ad sacram illam mensam, nisi cum timore ac tremore.“ Cf. *Suicer.* Thes. Eccles. s. v. θυσία. Similiter vocatur Sacra coena a Chrysostomo τὸ ποτήριον τὸ φρικτόν. T. II, p. 226. θυσία φρικτὴ καὶ μυστικὴ, T. VI, p. 100. μυστήρια φρικτὰ καὶ ἀθάνατα, T. X, p. 401. Cf. *Matthaei.* l. l. Homil. III, not. 249. T. II, p. 67. *L.*]

10) ὁποίας — ψυχήν. Haec tria requisita, χιασμῷ trigemino retrogrado (qualis plane etiam exstat §. 330 med.) posita, respondent triplici functioni ineunte hoc tmemate descriptae.

11) προχέουσαν τὰ ῥήματα. Partim alta, partim submissa voce; ut Liturgia docet. Innuit τὴν ἐκτενῆ ἱκετηρίαν πολλὴν, §. 179. preces illas concatenatas, ad consecrationem compositas, quibus et verba institutionis S. Coenae et ἐπίκλησις Spiritus Sancti intexta erat.

12) τοσοῦτο, forte τοιοῦτο. Int. vet. *talis*.

13) ὑποδεξομένην. Al. ὑποδεξαμένην. minus apte.

14) ψυχήν. Quod omnium animis contingit, id hic sacerdotis potissimum animae adscribit; qui et pro omnibus Spiritum S. vocabat, et primus de Dominica mensa edebat et bibebat. Liturgia: τότε (*post consecrationem*) ὁ ἱερεὺς μεταλαμβάνει. f. 543 B. quo nomine sanctitas in sacerdote excellens hic requiritur. Illud praeterea observandum, quod primo sacerdos, post hunc dona, postremo per sacerdotem et per τὴν θυσίαν (§. 179.) populus, Spiritum S. et gratiam et Dominicum corpus sanguinemque suscipere dicitur. Nam in Liturgia sic orat sacerdos: καταξίωσον τῇ κραταιᾷ σου χειρὶ μεταδοῦναι ἡμῖν τοῦ ἀχράντου σου σώματος καὶ τοῦ τιμίου σου αἵματος, καὶ δι' ἡμῶν παντὶ τῷ λαῷ. f. 542 E. Adde fol. 536. et 539, quorum verba superius (p. 66.) et modo exhibuimus. Agnoverunt veteres, nil habere rationem sacramenti extra usum legitimum. Οὐ πρῶτον ἅπτεται (ὁ ἱερεὺς) τῶν προκειμένων, ἕως ἂν ὑμῖν αὐτὸς ἐπεύξηται τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου χάριν, καὶ ὑμεῖς ἐπιφθέγξησθε αὐτῷ, καὶ τῷ πνεύματί σου· διὰ τῆς ἀποκρίσεως αὐτῆς ἀναμιμνήσκοντες αὐτοὺς, ὅτι οὐδὲν αὐτὸς ὁ παρὼν πράττει, οὐδὲ ἀνθρωπίνης ἐστὶ φύσεως κατορθώματα τὰ προκείμενα δῶρα, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις παροῦσα καὶ ΠΑΣΙΝ ἐφιπταμένη τὴν μυστικὴν ἐκείνην κατασκευάζει θυσίαν. κτλ. T. 5. Serm. 39. de S. Pentecoste.

15) ἄγγελοι παρεστήκασι. Fuit qui putaret, credulitate hic peccasse Chrysostomum. Eadem tamen ipse dicit Hom. 21. in Acta: ἐν χερσὶν ἡ θυσία, καὶ πάντα πρόκειται ηὐτρεπισμένα· πάρ-

νάμεων ἅπαν τὸ βῆμα [16]) καὶ ὁ περὶ τὸ θυσιαστήριον πλη-
521 ροῦται τόπος, [17]) εἰς τιμὴν τοῦ κειμένου. Καὶ τοῦτο ἱκανὸν μὲν καὶ ἐξ αὐτῶν πεισθῆναι τῶν ἐπιτελουμένων τότε· ἐγὼ δὲ καί τινος ἤκουσα διηγουμένου ποτὲ, ὅτι αὐτῷ τις πρεσβύτης, θαυμαστὸς ἀνὴρ καὶ ἀποκαλύψεις ὁρᾶν εἰωθὼς, ἔλεγεν ὄψεως ἠξιῶσθαι τοιαύτης, καὶ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἄφνω πλῆθος ἀγγέλων ἰδεῖν, ὡς αὐτῷ δυνατὸν ἦν, στολὰς ἀναβεβλημένων λαμπρὰς, καὶ τὸ θυσιαστήριον κυκλούντων, καὶ κάτω νευόντων, ὡς ἂν εἴ τις στρατιώτας παρόντος βασιλέως ἑστηκότας
522 ἴδοι. καὶ ἔγωγε πείθομαι. [18]) Καὶ ἕτερος δέ τις ἐμοὶ διηγήσατο, οὐ παρ' ἑτέρου μαθὼν, ἀλλ' αὐτὸς ἰδεῖν ἀξιωθεὶς καὶ ἀκοῦσαι, ὅτι τοὺς μέλλοντας ἐνθένδε ἀπαίρειν, ἂν τύχωσι τῶν μυστηρίων μετασχόντες ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, ὅτ' ἂν ἀποπνεῖν μέλλωσι, δορυφοροῦντες αὐτοὺς, δι' ἐκεῖνο τὸ ληφθὲν, ἀπά-
523 γουσιν ἐνθένδε ἄγγελοι. Σὺ δὲ οὐδέπω φρίττεις, εἰς οὕτως ἱε-

---

εισιν ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι. Et hom. 24. in 1. ad Cor. μετὰ ταύτης ἀπελθόντες ἐκεῖ τῆς θυσίας, ἐν παῤῥησίᾳ πολλῇ τῶν ἱερῶν ἐπιβησόμεθα προθύρων, ὥσπερ τισὶν ὅπλοις χρυσοῖς περιπεφραγμένοι πάντοθεν. quae verba *C. Scriverius* prolixe approbavit Part. 3. Thesauri, homil. 7. quanquam Chrysostomum Germanum fefellit, quisquis ei persuasit, ipsi Chrysostomo apparitionem illam obtigisse. Ἐφόδιον, *viaticum* itineris, in mundo et ex mundo, appellatam a Patribus esse S. Coenam, inter eruditos constat. vide Casaubonum, Suicerum etc. [Prolixius suam de sacra coena opinionem exposuit Chrysostomus supra Libr. III, cap. 4. Eandem sententiam de angelis sacerdoti sacram coenam administranti adsistentibus fovit praeter Chrysostomum Gregorius Magnus ad finem libri: Dialogorum Libri IV. de vita et miraculis Patrum Italicorum. Cf. *Schroeckhii christl. Kirchengesch.* T. XVII, p. 335. Angelos altarium custodes commemorat etiam Epiphan. Haeres. XXV, cap. 3. Cf. *Schmidt Historia dogmatis de angelis tutelaribus.* In *Illgen's erster Denkschrift der historisch-theolog. Gesellschaft zu Leipzig.* p. 67. *L.*]

16) βῆμα. *Proprie* altare *denotat*: *sed frequenter sumitur, ut hic*, *pro* sacrario s. adyto sacro, *in quo exstructum erat* altare. *Hinc sacerdotes dicti* οἱ ἐντὸς τοῦ βήματος, *ut contra laici* οἱ ἐκτὸς τοῦ βήματος. κτλ. *Cant. ed. II.* βῆμα proprie *locus editus*. vet. int. *tribunal*, de quo verbo vid. *Du Fresne.* [Cf. praeterea *Le Moyne Varia Sacr.* T. II, p. 373. *Bevereg.* Annot. in Conc. I. Nic. Can. 11. §. 10. et quae docte monuit *Joh. Hughes.* ad Gregor. Nazianz. Apologet. p. 454. *L.*]

17) τόπος. Ichnographiam templorum veterum, quibus Christiani utebantur, habes in editione Eusebii H. E. a *Heinichenio* parata T. III, p. 235. — τοῦ κειμένου, in honorem ejus, qui altari impositus est, i. e. Christi. Supra Libr. III, c. 4. §. 177. legimus: ὅταν γὰρ ἴδῃς τὸν Κύριον τεθυμένον καὶ κείμενον κτλ. *L.*

18) πείθομαι. Ejusmodi historiolae nobis testimonium dare possunt de credulitate patrum ecclesiae et ipsius Chrysostomi. Pluribus hac de re egit *Jac. Basnage* Hist. Eccles. T. II, p. 985. *L.*

ρὰν τελετὴν τοιαύτην εἰσάγων ψυχὴν, καὶ τὸν τὰ ῥυπαρὰ ἐνδεδυμένον ἱμάτια εἰς τὸ τῶν ἱερέων ἀναφέρων ἀξίωμα, ὃν καὶ τοῦ λοιποῦ [19]) τῶν δαιτυμόνων χοροῦ ἐξῶσεν ὁ Χριστός; Φωτὸς [20]) δίκην τὴν οἰκουμένην καταυγάζοντος λάμπειν δεῖ 524 τοῦ ἱερέως τὴν ψυχήν· ἡ δὲ ἡμετέρα τοσοῦτον ἔχει περικείμενον αὐτῇ σκότος ἐκ τῆς πονηρᾶς συνειδήσεως, [21]) ὡς ἀεὶ καταδύεσθαι καὶ μηδέποτε δύνασθαι μετὰ παῤῥησίας εἰς τὸν αὐτῆς ἀτενίσαι [22]) δεσπότην. Οἱ ἱερεῖς τῆς γῆς εἰσιν οἱ ἅλες· [23]) 525 τὴν δὲ ἡμετέραν ἄνοιαν καὶ τὴν ἐν ἅπασιν ἀπειρίαν τίς ἂν ἐνέγκοι ῥαδίως, πλὴν ὑμῶν τῶν καθ᾽ ὑπερβολὴν ἡμᾶς ἀγαπᾶν εἰθισμένων; Οὐ γὰρ μόνον καθαρὸν οὕτως, ὡς τηλι- 526 καύτης ἠξιωμένον διακονίας, ἀλλὰ καὶ λίαν συνετὸν καὶ πολλῶν ἔμπειρον εἶναι δεῖ· [24]) καὶ πάντα μὲν εἰδέναι τὰ βιωτικὰ

---

19) τοῦ λοιποῦ. Ita *Gregorius Naz.* de se: τῆς ἐκκλησίας ἄξιον εἶναι χρὴ πρῶτον, εἶτα τοῦ βήματος τούτου, εἶτα τῆς προεδρίας. Ap. ed. Thirlb. p. 424. 454. [Respicit Chrysostomus h. l. ad parabolam Christi, quae legitur Matth. XXII, 1—13. *L.*]

20) φωτός. Ambrosius, *Ecce ad quae mala volvitur deificus ordo; ecce ad quae probra sunt prolapsi sacerdotes, qui audire meruerunt a Judice mundi:* Vos estis lux hujus mundi. *Ecce quibus subjiciuntur gentes, quibus a Domino dictum est:* Vos estis sal terrae. de Dign. sac. c. 6. Locum Matth. V. 13. 14. Chrysostomus etiam Hom. 15. in Matth. ad apostolos refert, nec tamen non ad omnes fideles. τὸν πιστὸν φωστῆρα δεῖ εἶναι τοῦ κόσμου καὶ ἅλας. conf. *Gataker.* Posth. c. 43. ubi copiosissime de Sale, et Compend. medit. *L. de Ponte* ed. Mont. p. 251.

21) συνειδήσεως. Ambrosius: *Ne habeatur in ecclesia cathedra sublimior; et* conscientia *sacerdotis reperiatur humilior.* lib. cit. c. 3.

22) ἀτενίσαι. Ps. 123.

23) οἱ ἱερεῖς τῆς γῆς εἰσιν οἱ ἅλες. Similiter Lutherus in oratt. sacris, quas de oratione montana habuit, dicit ad v. 13. c. V. Matth. „*Das ist ja ein herrlich Amt und eine grosse treffliche Ehre, dass sie Gott sein Salz heisset, und dazu setzet, dass sie sollen salzen alles, was auf Erden ist. Es gehöret aber dazu ein solcher Mann, der da bereit sei, wie er bisher gelehret hat, arm, elend, dürftig, sanftmüthig u. s. w. zu sein, und allerlei Verfolgung, Schmach und Lästerung zu leiden. — — Unser Trotz aber ist, wenn es übel gehet, Welt und Teufel uns ansiehet, und so böse sind als sie wollen, dass er zu uns sagt: Ihr seid das Salz der Erden. Wo das Wort ins Herz leuchtet, dass sichs kann darauf verlassen, und ungezweifelt rühmen, dass er Gottes Salz sei; so lass zürnen und böse sein, wer nicht lachen will.*" etc. Cf. Junii *compendium Seckendorfianum.* T. III, p. 77. *L.*

24) εἶναι δεῖ. Summa §. 504—530. *Gregorius M.* Parte 2. Pastoral. c. 7. hoc docet, *ut sit rector internorum curam in exterorum occupatione non minuens: exteriorum providentiam in int*

νάμεων ἅπαν τὸ βῆμα[16]) καὶ ὁ περὶ τὸ θυσιαστήριον πλη-
521 ροῦται τόπος,[17]) εἰς τιμὴν τοῦ κειμένου. Καὶ τοῦτο ἱκανὸν
μὲν καὶ ἐξ αὐτῶν πεισθῆναι τῶν ἐπιτελουμένων τότε· ἐγὼ δὲ
καί τινος ἤκουσα διηγουμένου ποτὲ, ὅτι αὐτῷ τις πρεσβύτης,
θαυμαστὸς ἀνὴρ καὶ ἀποκαλύψεις ὁρᾶν εἰωθὼς, ἔλεγεν ὄψεως
ἠξιῶσθαι τοιαύτης. καὶ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἄφνω πλῆθος
ἀγγέλων ἰδεῖν, ὡς αὐτῷ δυνατὸν ἦν, στολὰς ἀναβεβλημένων
λαμπρὰς, καὶ τὸ θυσιαστήριον κυκλούντων, καὶ κάτω νευόν-
των, ὡς ἂν εἴ τις στρατιώτας παρόντος βασιλέως ἑστηκότας
522 ἴδοι. καὶ ἔγωγε πείθομαι.[18]) Καὶ ἕτερος δέ τις ἐμοὶ διηγή-
σατο, οὐ παρ᾽ ἑτέρου μαθὼν, ἀλλ᾽ αὐτὸς ἰδεῖν ἀξιωθεὶς καὶ
ἀκοῦσαι, ὅτι τοὺς μέλλοντας ἐνθένδε ἀπαίρειν, ἂν τύχωσι τῶν
μυστηρίων μετασχόντες ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, ὅτ᾽ ἂν ἀποπνεῖν
μέλλωσι, δορυφοροῦντες αὐτοὺς, δι᾽ ἐκεῖνο τὸ ληφθὲν, ἀπά-
523 γουσιν ἐνθένδε ἄγγελοι. Σὺ δὲ οὐδέπω φρίττεις, εἰς οὕτως ἱε-

---

εισιν ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι. Et hom. 24. in 1. ad Cor. *μετὰ ταύτης ἀπελθόντες ἐκεῖ τῆς θυσίας, ἐν παῤῥησίᾳ πολλῇ τῶν ἱερῶν ἐπιβησόμεθα προθύρων, ὥσπερ τισὶν ὅπλοις χρυσοῖς περιπεφραγμένοι πάντοθεν.* quae verba *C. Scriverius* prolixe approbavit Part. 3. Thesauri, homil. 7. quanquam Chrysostomum Germanum fefellit, quisquis ei persuasit, ipsi Chrysostomo apparitionem illam obtigisse. Ἐφόδιον, *viaticum* itineris, in mundo et ex mundo, appellatam a Patribus esse S. Coenam, inter eruditos constat. vide Casaubonum, Suicerum etc. [Prolixius suam de sacra coena opinionem exposuit Chrysostomus supra Libr. III, cap. 4. Eandem sententiam de angelis sacerdoti sacram coenam administranti adsistentibus fovit praeter Chrysostomum Gregorius Magnus ad finem libri: Dialogorum Libri IV. de vita et miraculis Patrum Italicorum. Cf. *Schroeckhii christl. Kirchengesch.* T. XVII, p. 335. Angelos altarium custodes commemorat etiam Epiphan. Haeres. XXV, cap. 3. Cf. *Schmidt Historia dogmatis de angelis tutelaribus.* In *Illgen's erster Denkschrift der historisch-theolog. Gesellschaft zu Leipzig.* p. 67. *L.*]

16) *βῆμα. Proprie* altare *denotat: sed frequenter sumitur, ut hic, pro* sacrario s. adyto sacro, *in quo exstructum erat* altare. *Hinc sacerdotes dicti οἱ ἐντὸς τοῦ βήματος, ut contra laici οἱ ἐκτὸς τοῦ βήματος. κτλ. Cant. ed. II.* βῆμα proprie *locus editus.* vet. int. *tribunal*, de quo verbo vid. *Du Fresne.* [Cf. praeterea *Le Moyne Varia Sacr.* T. II, p. 373. *Bevereg.* Annot. in Conc. I. Nic. Can. 11. §. 10. et quae docte monuit *Joh. Hughes.* ad Gregor. Nazianz. Apologet. p. 454. *L.*]

17) *τόπος.* Ichnographiam templorum veterum, quibus Christiani utebantur, habes in editione Eusebii H. E. a *Heinichenio* parata T. III, p. 235. — *τοῦ κειμένου*, in honorem ejus, qui altari impositus est, i. e. Christi. Supra Libr. III, c. 4. §. 177. legimus: *ὅταν γὰρ ἴδῃς τὸν Κύριον τεθυμένον καὶ κείμενον κτλ. L.*

18) *πείθομαι.* Ejusmodi historiolae nobis testimonium dare possunt de credulitate patrum ecclesiae et ipsius Chrysostomi. Pluribus hac de re egit *Jac. Basnage* Hist. Eccles. T. II, p. 985. *L.*

ρὰν τελετὴν τοιαύτην εἰσάγων ψυχὴν, καὶ τὸν τὰ ῥυπαρὰ ἐνδεδυμένον ἱμάτια εἰς τὸ τῶν ἱερέων ἀναφέρων ἀξίωμα, ὃν καὶ τοῦ λοιποῦ [19]) τῶν δαιτυμόνων χοροῦ ἐξῶσεν ὁ Χριστός; Φωτὸς [20]) δίκην τὴν οἰκουμένην καταυγάζοντος λάμπειν δεῖ 524 τοῦ ἱερέως τὴν ψυχήν· ἡ δὲ ἡμετέρα τοσοῦτον ἔχει περικείμενον αὐτῇ σκότος ἐκ τῆς πονηρᾶς συνειδήσεως, [21]) ὡς ἀεὶ καταδύεσθαι καὶ μηδέποτε δύνασθαι μετὰ παῤῥησίας εἰς τὸν αὐτῆς ἀτενίσαι [22]) δεσπότην. Οἱ ἱερεῖς τῆς γῆς εἰσιν οἱ ἅλες· [23]) 525 τὴν δὲ ἡμετέραν ἄνοιαν καὶ τὴν ἐν ἅπασιν ἀπειρίαν τίς ἂν ἐνέγκοι ῥαδίως, πλὴν ὑμῶν τῶν καθ᾽ ὑπερβολὴν ἡμᾶς ἀγαπᾶν εἰθισμένων; Οὐ γὰρ μόνον καθαρὸν οὕτως, ὡς τηλι- 526 καύτης ἠξιωμένον διακονίας, ἀλλὰ καὶ λίαν συνετὸν καὶ πολλῶν ἔμπειρον εἶναι δεῖ· [24]) καὶ πάντα μὲν εἰδέναι τὰ βιωτικὰ

---

19) τοῦ λοιποῦ. Ita *Gregorius Naz.* de se: τῆς ἐκκλησίας ἄξιον εἶναι χρὴ πρῶτον, εἶτα τοῦ βήματος τούτου, εἶτα τῆς προεδρίας. Ap. ed. Thirlb. p. 424. 454. [Respicit Chrysostomus h. l. ad parabolam Christi, quae legitur Matth. XXII, 1—13. *L.*]

20) φωτός. Ambrosius, *Ecce ad quae mala volvitur deificus ordo; ecce ad quae probra sunt prolapsi sacerdotes, qui audire meruerunt a Judice mundi:* Vos estis lux hujus mundi. *Ecce quibus subjiciuntur gentes, quibus a Domino dictum est:* Vos estis sal terrae. de Dign. sac. c. 6. Locum Matth. V. 13. 14. Chrysostomus etiam Hom. 15. in Matth. ad apostolos refert, nec tamen non ad omnes fideles. τὸν πιστὸν φωστῆρα δεῖ εἶναι τοῦ κόσμου καὶ ἅλας. conf. *Gataker*. Posth. c. 43. ubi copiosissime de Sale, et Compend. medit. *L. de Ponte* ed. Mont. p. 251.

21) συνειδήσεως. Ambrosius: *Ne habeatur in ecclesia cathedra sublimior;* et conscientia *sacerdotis reperiatur humilior.* lib. cit. c. 3.

22) ἀτενίσαι. Ps. 123.

23) οἱ ἱερεῖς τῆς γῆς εἰσιν οἱ ἅλες. Similiter *Lutherus* in oratt. sacris, quas de oratione montana habuit, dicit ad v. 13. c. V. Matth. „*Das ist ja ein herrlich Amt und eine grosse treffliche Ehre, dass sie Gott sein Salz heisset, und dazu setzet, dass sie sollen salzen alles, was auf Erden ist. Es gehöret aber dazu ein solcher Mann, der da bereit sei, wie er bisher gelehret hat, arm, elend, dürftig, sanftmüthig u. s. w. zu sein, und allerlei Verfolgung, Schmach und Lästerung zu leiden. — — Unser Trotz aber ist, wenn es übel gehet, Welt und Teufel uns ansiehet, und so böse sind als sie wollen, dass er zu uns sagt: Ihr seid das Salz der Erden. Wo das Wort ins Herz leuchtet, dass sichs kann darauf verlassen, und ungezweifelt rühmen, dass er Gottes Salz sei; so lass zürnen und böse sein, wer nicht lachen will.*“ etc. Cf. *Junii compendium Seckendorfianum.* T. III, p. 77. *L.*

24) εἶναι δεῖ. Summa §. 504—530. *Gregorius M.* Parte 2. Pastoral. c. 7. hoc docet, *ut sit rector internorum curam in exteriorum occupatione non minuens: exteriorum providentiam in interio-*

τῶν ἐν μέσῳ στρεφομένων οὐχ ἧττον, πάντων δὲ ἀπηλλάχθαι 527 μᾶλλον τῶν τὰ ὄρη κατειληφότων μοναχῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνδράσιν αὐτὸν ὁμιλεῖν ἀνάγκη καὶ γυναῖκας ἔχουσι, καὶ παῖδας τρέφουσι, καὶ θεράποντας κεκτημένοις, καὶ πλοῦτον περιβεβλημένοις πολὺν, καὶ δημόσια πράττουσι, καὶ ἐν δυναστείαις οὖσι, ποικίλον [25]) αὐτὸν εἶναι δεῖ. ποικίλον δὲ λέγω, οὐχ 528 ὕπουλον; [26]) οὐδὲ κόλακα καὶ ὑποκριτὴν, ἀλλὰ πολλῆς μὲν ἐλευθερίας καὶ παῤῥησίας ἀνάμεστον, εἰδότα δὲ καὶ συγκατιέ-

---

rum sollicitudine non relinquens. et Partis 1. caput 4. hanc summam habet: *Quod plerumque occupatio regiminis, soliditatem dissipat mentis.*

25) ποικίλον. *Omnibus omnia.* 1. Cor. 9, 22. Quod ipsum idem *Gregorius* in *Cura Pastorali* egit, ut diversam cum diversis agendi rationem ostenderet, ut ex ejus synopsi patet. *Aliter admonendi sunt viri, atque aliter foeminae: aliter juvenes, aliter senes: inopes, locupletes: laeti, tristes: subditi, praelati: servi, domini: sapientes, hebetes: impudentes, verecundi: protervi, pusillanimes: impatientes, patientes: benevoli, invidi: simplices, impii: incolumes, aegri. aliter, qui flagella metuunt et ideo innocenter vivunt; atque aliter, qui sic in iniquitatibus duruerunt, ut neque per flagella corrigantur. aliter nimis taciti, aliter multiloquio vacantes: pigri, praecipites: mansueti, iracundi: humiles, elati: pertinaces, inconstantes: gulae dediti, abstinentes: qui jam sua misericorditer tribuunt; qui et aliena rapere contendunt: qui nec aliena appetunt nec sua largiuntur; qui et ea quae habent tribuunt et tamen aliena rapere non desistunt: pacati, discordes: seminantes jurgia, pacifici: qui sacrae legis verba non intelligunt recte; qui recte quidem intelligunt, sed haec humiliter non loquuntur: qui cum digne praedicare valeant, prae nimia humilitate formidant; quos a praedicatione imperfectio vel aetas prohibet, et tamen praecipitatio impellit: qui in hoc, quod temporaliter appetunt, prosperantur; qui ea quidem, quae mundi sunt, concupiscunt, sed tamen adversitatis labore fatigantur: conjugiis obligati, conjugii nexibus liberi: peccatorum carnis conscii, ignari: qui peccata deplorant operum, qui cogitationum: qui admissa deplangunt nec tamen deserunt; qui deserunt nec tamen plangunt: qui illicita quae faciunt etiam laudant; qui accusant prava nec tamen devitant: qui repentina concupiscentia superantur; qui in culpa ex consilio ligantur: qui licet minima, tamen illicita faciunt; qui se a pravis (leg. parvis) custodiunt, sed aliquando in gravioribus demerguntur: qui bona nec inchoant; qui inchoata minime consummant. aliter admonendi sunt, qui mala occulte agunt et bona publice; atque aliter, qui bona quae faciunt abscondunt, et tamen quibusdam factis publice male de se opinari permittunt.* Utilis enumeratio.

26) ὕπουλον. *Οὐλὴ, cicatrix.* translatio explicari potest ex §. 49. [Sic legitur apud Platon. Gorg. 36. ψυχὴ ὕπουλος, *animus subdolus.* et Marc. Aurel. πρὸς ἑαυτ. Libr. III, c. 8. dicit: *οὐδὲν ἂν ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ κεκολασμένου καὶ ἐκκεκαθαρμένου πυῶδες, οὐδὲ μὴν μεμολυσμένον, οὐδὲ ὕπουλον εὕροις.* Statim post *Ducaeus* legit οὐ κόλακα, οὐχ ὑποκριτήν. *Savilio* magis arrisit ea, quae in textu est, lectio. *L.*]

ναι [27]) χρησίμως, ὅτ᾽ ἂν ἡ τῶν πραγμάτων ὑπόθεσις τοῦτο ἀπαιτῇ, καὶ χρηστὸν εἶναι ὁμοῦ καὶ αὐστηρόν. Οὐ γάρ ἐστιν [28]) 529 ἑνὶ τρόπῳ χρῆσθαι τοῖς ἀρχομένοις ἅπασιν, ἐπειδὴ μηδὲ ἰατρῶν παισὶν ἑνὶ νόμῳ τοῖς κάμνουσι πᾶσι προσφέρεσθαι καλὸν, μηδὲ κυβερνήτῃ μίαν ὁδὸν εἰδέναι τῆς πρὸς τὰ πνεύματα μάχης. καὶ γὰρ καὶ ταύτην τὴν ναῦν συνεχεῖς περιστοιχίζονται χειμῶνες· οἱ δὲ χειμῶνες οὗτοι οὐκ ἔξωθεν προσβάλλουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔνδοθεν τίκτονται. καὶ πολλῆς χρεία καὶ συγκαταβάσεως καὶ ἀκριβείας. πάντα δὲ ταῦτα τὰ διάφορα εἰς ἓν 530 τέλος ὁρᾷ, τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν, τῆς ἐκκλησίας τὴν οἰκοδομήν.

V. Μέγας ὁ τῶν μοναχῶν ἀγὼν, καὶ πολὺς ὁ μόχθος· 531 ἀλλ᾽ εἴ τις τῇ καλῶς διοικουμένῃ ἱερωσύνῃ τοὺς ἐκεῖθεν ἱδρῶτας παραβάλοι, τοσοῦτον εὑρήσει τὸ διάφορον [1]) ὅσον ἰδιώτου καὶ βασιλέως τὸ μέσον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ εἰ καὶ πολὺς ὁ 532 πόνος, ἀλλὰ κοινὸν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τὸ ἀγώνισμα· [2]) μᾶλλον δὲ τὸ πλέον τῇ τοῦ σώματος κατορθοῦται κατασκευῇ. κἂν μὴ τοῦτο ἰσχυρὸν ᾖ, μένει καθ᾽ ἑαυτὴν ἡ προθυμία, οὐκ ἔχουσα εἰς ἔργον ἐξελθεῖν· καὶ γὰρ

---

27) *συγκατιέναι.* **Pauli** verbum est, *συναπάγεσθαι·* **Gregorii Nazianzeni**, *συγκατέρχεσθαι.* **Antoninus** imper. et philos. patri se suo debere dixit [*πρὸς ἑαυτὸν* Libr. I, c. 16. *L.*] *κοινονοημοσύνην*, quo vide quae de **Sensu communi** notavit **Gatakerus**. Mox §. 529. *συγκατάβασις* dicitur. de *συγκαταβάσει* divina, humana, satanica, ex patribus, maxime ex Chrysostomo, agit **Rittershus**. l. 1. Sacr. lect. c. 14. et **Suicer**. Obs. sacr. p. 130 ss. quae bene huc applicueris: [Euseb. Demonstr. Evangel. I, 8. *συγκατιόντες τῇ τῶν πλειόνων ἀσθενείᾳ*, i. e. se ad plurium imbecillitatem demittentes. Cf. **Heinichen**. ad Euseb. H. E. VII, 24. not. 18. T. II, p. 373. — *συγκατάβασις*; quod vocabulum paulo post sequitur, et *συγκαταβαίνειν* dicitur saepissime apud patres de potentioribus, illustrioribus, doctioribus, qui se ad infirmiores, ad humiles et indoctos vel sermone, vel ulla alia humanitate et opere submittunt. Vid. Chrysost. contra Jud. p. 65. et **Hoeschelium** in notis ad h. l. pag. 523. *L.*]

28) *οὐ γάρ ἐστιν.* Erasmus, eleganti Zeugmate cum *καλὸν*, omittit *ἐστίν*.

1) *τοσοῦτον τὸ διάφορον, ὅσον τὸ μέσον.* Eadem formula, §. 1. 94. 120. 163. 165. 185. 192. 414. 419. 469. 474. 478. 518. 524. 569. 615.

2) *κοινὸν τῆς ψυχῆς — ἀγώνισμα.* *Communis animi corporisque certatio est*, non animus tantum, sed etiam corpus partem laboris in se suscipit. **Cramerus** recte ad sensum vertit: *Ein Einsiedler hat freilich viel zu thun, aber die Arbeit ist doch zwischen seinen Körper und seine Seele gleich getheilt.* In sequentibus labores monachorum ad corpus pertinentes per *μερισμὸν* enarrat. *L.*

καὶ νηστεία σύντονος,[3]) καὶ χαμευνία, καὶ ἀγρυπνία, καὶ ἀλουσία, καὶ ὁ πολὺς ἱδρὼς, καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἐπιτηδεύουσι ταλαιπωρίαν,[4]) πάντα οἴχεται, τοῦ
533 κολάζεσθαι μέλλοντος οὐκ ὄντος ἰσχυροῦ. Ἐνταῦθα δὲ καθαρὰ[5]) τῆς ψυχῆς ἡ τέχνη· καὶ οὐδὲν τῆς τοῦ σώματος εὐεξίας προσδεῖται, ὥστε δεῖξαι τὴν αὐτῆς ἀρετήν. τί γὰρ ἡμῖν ἡ τοῦ σώματος ἰσχὺς συμβάλλεται πρὸς τὸ μήτε αὐθάδεις εἶναι, μήτε ὀργίλους, μήτε προπετεῖς, ἀλλὰ νηφαλίους, καὶ σώφρονας, καὶ κοσμίους, καὶ τἆλλα πάντα, δι' ὧν ἡμῖν ὁ μακάριος Παῦλος τὴν τοῦ ἀρίστου ἱερέως ἀνεπλήρωσεν εἰκόνα;[6]) Ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῆς τοῦ μονάζοντος ἀρετῆς ἔχοι τις ἂν τοῦτο εἰπεῖν.

534 VI. Ἀλλὰ καθάπερ[1]) τοῖς μὲν θαυματοποιοῖς[2]) ὀργάνων δεῖ πολλῶν, καὶ τροχῶν καὶ σχοινίων καὶ μαχαιρῶν, ὁ

---

3) *νηστεία σύντονος κτλ.* Legi merentur de vita monastica et de σωματικῇ γυμνασίᾳ monachorum Sulpicii Severi tres dialogi inter Gallum et Posthumianum, quorum primus praecipue de vivendi ratione et miraculis monachorum orientalium agit. Cf. Gregor. Nazianz. Carm. XVIII, adversus carnem, T. II, p. 93. *L.*

4) *ταλαιπωρίαν.* Innuitur austeritas et duritia diaetae monasticae, athletas, milites, philosophos imitata, nec Hebraeis ignota, omnia aspera sectans in victu, amictu, labore, cubili, aestu et frigore. Dicitur ἄσκησις, §. 38. σκληραγωγία, §. 243. in notis.

5) *καθαρὰ, pura.* Antitheton ad *squalorem* asceticum. Sic de sacrificiis N. T. ad vetera: ἐκτὸς αἱμάτων καὶ καπνοῦ καὶ βωμοῦ καὶ τῶν ἄλλων, τὸ εὐαγγελικὸν δῶρον ἀναπέμπεται τῷ Θεῷ καὶ ἡ θυσία ΚΑΘΑΡΑ καὶ ἀμίαντος. Hom. in Ps. 95. Plane σεμνῶς squalorem asceticum Abrahamii sui *Ephraim Syrus* describit, ὠσφράνθη τὴν ὀσμὴν τῆς ἀσκήσεως. Edit. Oxon. f. υνβ. in Notis: nam potiore ejusdem loco, f. σλ. ex alio Codice paraphrasis exhibetur pro Sermone nativo, ut vel hujus nativi commatis turgidiuscula variatio innuit, ὠσφράνθη τῶν χρωτῶν τῆς ἀγγελικῆς αὐτοῦ πολιτείας. Odore illo Abrahamius animam quandam e deliciis mundi revocavit.

6) *εἰκόνα.* Exstat *Ge. Dibuadii* Comm. in hanc ipsam Ep. I. ad Tim. qui inscribitur *Speculum Sacerdotii.* vid. ibi p. 119 ss. ed. 1599. [Locus legitur 1. Timoth. III, 2. *L.*]

1) *καθάπερ. Erasmus*, de Chrysostomo, in Epp. suis: *Metaphoris et collationibus, quoniam plurimum conducunt et ad lucem et ad jucunditatem orationis, frequenter utitur: in quibus inveniendis quidem mirus est, sed multo mirabilior in tractandis.* Vel hic dialogus iis scatet. Operae pretium erit evolvisse §. 3. 4. 85. 93. 95 s. 102. 104. 108. 160. 183 s. 199. 206. 208. 222. 232. 239. 250. 258. 265. 270. 281. 290. 315. 318. 368. 374. 380. 383. 391. 400. 402. 431. 450. 458. 463. 466. 480. 487. 529. 553. 554. 586. 596. 600.

2) *θαυματοποιοῖς.* Horum genera notantur in *Casaubonianis* et ad ea *Wolfianis*, nominatim ex Hom. 19. ad pop. Ant. Adde *Alciphron.* Ep. 20. lib. 3. [Seneca Epist. XLV. „Sic ista (Dialecti-

δὲ φιλόσοφος ἅπασαν ἐν τῇ ψυχῇ κειμένην ἔχει τὴν τέχνην, τῶν ἔξωθεν οὐδὲν δεόμενος· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ὁ μὲν μο- 535 ναχὸς καὶ τῆς σωματικῆς εὐπαθείας προσδεῖται, καὶ τόπων πρὸς τὴν διαγωγὴν ἐπιτηδείων, ἵνα μήτε ἄγαν ἀπῳκισμένοι τῆς τῶν ἀνθρώπων ὦσιν ὁμιλίας, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐρημίας ἔχωσιν ἡσυχίαν, ἔτι δὲ καὶ τῆς ἀρίστης μὴ ἀμοιρῶσι κράσεως τῶν ὡρῶν· 3) οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀφόρητον τῷ κατατρυχομένῳ νηστείαις, 4) ὡς ἡ τῶν ἀέρων ἀνωμαλία. τῆς δὲ τῶν ἱματίων κατασκευῆς καὶ διαίτης ἕνεκεν, ὅσα πράγματα ἔχειν ἀναγκάζονται, 5) πάντα αὐτουργεῖν 6) αὐτοὶ φιλονεικοῦντες, οὐδὲ δέομαι λέγειν νῦν. Ὁ δὲ ἱερεὺς οὐδενὸς τούτων εἰς τὴν αὐτοῦ 536 δεήσεται χρείαν, ἀλλ' ἀπερίεργος καὶ κοινὸς ἐν ἅπασίν ἐστι τοῖς οὐκ ἔχουσι βλάβην, 7) τὴν ἐπιστήμην ἅπασαν ἐν τοῖς τῆς

---

corum captiones) sine noxa decipiunt, quomodo praestigiatorum *acetabula et calculi*, in quibus fallacia ipsa delectat. Cf. *Casaubon.* ad Theophrast. Charact. VI, 2. *L.*]

3) *ὡρῶν.* Ὥρα, de coelo h. l., de corpore humano §. 390. [Monachos, imprimis in Aegypto degentes, quaesivisse locos ob mitem aëris temperiem ad vivendum maxime opportunos, discimus ex Eusebii H. E. II, 17. *Πολλαχοῦ μὲν οὖν τῆς οἰκουμένης ἐστὶ τὸ γένος. Ἔδει γὰρ ἀγαθοῦ τελείου μετασχεῖν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν βάρβαρον. Πλεονάζει δ' ἐν Αἰγύπτῳ καθ' ἕκαστον τῶν ἐπικαλουμένων νομῶν, καὶ μάλιστα περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Οἱ δὲ πανταχόθεν ἄριστοι, καθάπερ εἰς πατρίδα θεραπευτῶν, ἀποικίαν στέλλονται πρός τι χωρίον ἐπιτηδειότατον, ὅπερ ἐστὶν ὑπὲρ λίμνης Μαρίας κείμενον ἐπὶ γεωλόφου χθαμαλωτέρου σφόδρα εὐκαίρως, ἀσφαλείας τε ἕνεκα καὶ ἀέρος εὐκρασίας.* Cf. *Käufer. Versuch einer Beantwortung der Frage: Warum ist gerade Aegypten das Vaterland der anachoretischen Schwärmerei unter den Christen geworden?* in libro: *Zweite Denkschrift der historisch-theolog. Gesellsch. zu Leipzig.* p. 253. *Illgen*, *Werth der christl. Dogmengeschichte* p. 66 sq. *Schroeckh. christl. Kirchengesch.* T. I, p. 286. *L.*]

4) *τῷ κατατρυχομένῳ νηστείαις*, ei, *qui jejuniis maceratur.* Hesychius: *κατατρύχει· λυπεῖ, καταπονεῖ.* Suidas: *κατατρύχειν· ἐλαττοῦν πιέζειν.* Cf. Xenoph. Cyropaed. V, 4, 3. *L.*

5) *ἀναγκάζονται.* Monachorum labores recenset *Ephraemi Syri* Paraenesis 48. [Praeterea cf. librum Augustini de opere Monachorum T. VI, ed. Antverp. p. 347. et *Schröckh's christl. Kirchengeschichte* T. VIII, p. 213. *L.*]

6) *αὐτουργεῖν.* Hinc verbale, *αὐτουργία.* §. 324. Magna pars simplicitatis primi aevi, deinde monachorum erat haec, ut per se quisque ageret, quod agendum esset. *Palaephatus*, οἱ τότε ἄνθρωποι *ΑΥΤΟΥΡΓΟΙ ΠΑΝΤΕΣ* ἦσαν. [Vid. *Perizon.* ad Aelian. V. H. I, 31. XII, 43. et *Fischer.* in Indice Palaephat. Cf. Xenoph. Oeconom. V, 4., ubi Persae *αὐτουργοὶ* dicuntur. *L.*] Vid *Balth. Bonifacii* lib. 6. Hist. lud. c. 8. et 9. et *Gataker.* ad Antonin. l. 1. §. 5. immo, de Apostolo, Act. 28, 3. etc.

7) *ἀπερίεργος — βλάβην.* *Montefalconius* haec verba vertit: *utpote qui non peculiarem sibi, sed communem vitam ducat,*

537 ψυχῆς θησαυροῖς ἀποκειμένην ἔχων. Εἰ δὲ τὸ μένειν ἐφ' ἑαυτῶν [8]) καὶ τὰς τῶν πολλῶν ὁμιλίας ἐκτρέπεσθαι θαυμάζοι τις, καρτερίας μὲν τοῦτο δεῖγμα καὶ αὐτὸς εἶναι φαίην ἄν, οὐ μὴν ἁπάσης τῆς ἀνδρείας τῆς ἐν τῇ ψυχῇ τεκμήριον ἱκανόν. Ὁ μὲν γὰρ εἴσω λιμένων ἐπὶ τῶν οἰάκων καθήμενος, οὔπω τῆς τέχνης ἀκριβῆ δίδωσι βάσανον· τὸν δὲ ἐν μέσῳ τῷ πελάγει καὶ τῷ χειμῶνι δυνηθέντα διασῶσαι τὸ σκάφος, οὐδεὶς ὅστις οὐκ ἂν εἶναι φαίη κυβερνήτην ἄριστον.

538 VII. Οὐ τοίνυν ἡμῖν οὐδὲ τὸν μοναχὸν θαυμαστέον [1]) ἂν εἴη λίαν καὶ μεθ' ὑπερβολῆς, ὅτι μένων ἐφ' ἑαυτοῦ οὐ ταράττεται, οὐδὲ διαμαρτάνει πολλὰ καὶ μεγάλα ἁμαρτήματα· οὐδὲ γὰρ ἔχει τὰ παρακνίζοντα καὶ διεγείροντα τὴν ψυχήν. ἀλλ' εἴ τις πλήθεσιν ὅλοις ἑαυτὸν ἐκδεδωκώς, καὶ τὰς τῶν πολλῶν φέρειν ἁμαρτίας ἀναγκασθείς, ἔμεινεν ἀκλινὴς καὶ στεῤῥός, ὥσπερ ἐν γαλήνῃ τῷ χειμῶνι τὴν ψυχὴν διακυβερνῶν, οὗτος κροτεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι παρὰ πάντων ἂν εἴη δίκαιος· [2]) ἱκανὴν γὰρ τῆς οἰκείας ἀνδρείας τὴν δοκιμασίαν ἐπε-539 δείξατο. Μὴ τοίνυν μηδὲ αὐτὸς θαυμάσῃς, ὅτι τὴν ἀγορὰν φεύγοντες ἡμεῖς καὶ τὰς τῶν πολλῶν συνουσίας, οὐκ ἔχομεν 540 τοὺς κατηγόρους πολλούς. οὐδὲ γὰρ εἰ καθεύδων οὐχ ἡμάρτανον, οὐδ' εἰ μὴ παλαίων οὐκ ἔπιπτον, οὐδ' εἰ μὴ μαχόμε-541 νος οὐκ ἐβαλλόμην, θαυμάζειν ἐχρῆν. Τίς γάρ, εἰπέ, τίς δυνήσεται κατειπεῖν καὶ ἀποκαλύψαι τὴν μοχθηρίαν τὴν ἐμήν;

---

in iis rebus, quae damnum non afferant. Non satis recte, ut opinor, quamquam sensus tale quid postulare videtur. Imo ἀπερίεργος dicitur is, *qui non anxio tenetur se ornandi studio.* Καλλωπιστοῦ τὸ περίεργον inquit Isocrates aliquo loco. Cf. Cebet. Tab. 21. Aelian. VV. HH. XII, 1. Κοινὸς vero est nostrum, *theilnehmend.* Sensus loci nunc erit: *Der Priester braucht von allen den nichts* (quibus nimirum indiget monachus), *sondern lebt ungekünstelt, und nimmt Theil an allem, was keinen Nachtheil bringt* (i. e. quod non incitat ad peccatum); *und sein ganzes Wissen hat er niedergelegt in den Schätzen seiner Seele* (quum contra monacho aliarum etiam rerum notitia opus sit). *L.*

8) *ἐφ' ἑαυτῶν.* Sic ἐπὶ §. 255. 538. [Apud *Erasmum* et *Montefalconium* est male Dativus ἐφ' ἑαυτῷ. Significat vero ἐφ' ἑαυτοῦ μένειν nostrum: *für sich bleiben.* Cf. *Valckenar.* ad Herodot. p. 634. *Schaefer.* ad Dionys. de Compos. verbb. p. 73 sqq. et *Hermann.* ad Viger. p. 859. *L.*]

1) *θαυμαστέον.* Alii θαυμαστόν. Male. *L.*

2) *θαυμάζεσθαι δίκαιος.* Sic, καλεῖσθαι, ἀφίεσθαι, ἐγκαλεῖσθαι, μισεῖσθαι, κολάζεσθαι δίκαιος. §§. 79. 137. 204. 205. 362. τιμιώτεροι δικαίως εἶεν. §. 189.

ὁ ὄροφος οὗτος καὶ ὁ οἰκίσκος; ἀλλ' οὐκ ἂν δύναιντο ῥῆξαι φωνήν. ἀλλ' ἡ μήτηρ ἡ μάλιστα πάντων εἰδυῖα τὰ ἐμά; μά- 542 λιστα μὲν οὐδὲ πρὸς αὐτήν ἐστί μοι τι κοινὸν, οὐδὲ εἰς φιλονεικίαν ἤλθομεν πώποτε. 3) εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἦν συμβὰν, οὐδεμία οὕτως ἐστὶ μήτηρ ἄστοργος καὶ μισότεκνος, ὡς τοῦτον, ὃν ὤδινε καὶ ἔτεκε καὶ ἔθρεψε, 4) μηδεμιᾶς ἀναγκαζούσης προφάσεως, μηδὲ βιαζομένου τινὸς, κακίζειν καὶ διαβάλλειν παρὰ πᾶσιν. Ἐπεὶ ὅτι γε, εἴ τις τὴν ἡμετέραν πρὸς ἀκρίβειαν ἐθέ- 543 λοι βασανίζειν ψυχὴν, πολλὰ αὐτῆς εὑρήσει τὰ σαθρὰ, 5) οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοεῖς, ὁ μάλιστα πάντων ἡμᾶς τοῖς ἐγκωμίοις ἐπαίρειν παρὰ πᾶσιν εἰωθώς. Καὶ ὅτι γε οὐ μετριάζων 6) ταῦτα 544 λέγω νῦν, ἀνάμνησον σαυτὸν, 7) ὁσάκις εἶπον πρὸς σὲ, λόγου τοιούτου γενομένου πολλάκις ἡμῖν· ὅτι, εἴ τις αἵρεσίν μοι προὐτίθει, ποῦ μᾶλλον βουλοίμην εὐδοκιμεῖν, ἐν τῇ τῆς ἐκκλησίας προστασίᾳ, ἢ κατὰ τὸν τῶν μοναχῶν βίον, μυρίαις ἂν ψήφοις τὸ πρότερον ἐδεξάμην ἔγωγε. οὐ γὰρ διέλιπόν ποτε μακαρίζων 8) πρός σε τοὺς ἐκείνης τῆς διακονίας προστῆναι δυνηθέντας καλῶς. ὅτι δὲ, ὅπερ ἐμακάριζον, οὐκ ἂν ἔφυγον ἱκανῶς ἔχων μετελθεῖν, οὐδεὶς ἀντερεῖ. Ἀλλὰ τί πάθω; οὐ- 545 δὲν οὕτως ἄχρηστον εἰς ἐκκλησίας προστασίαν, ὡς αὐτὴ 9) ἡ ἀργία καὶ ἡ ἀμελετησία, 10) ἣν ἕτεροι μὲν ἄσκησίν τινα 11) εἶ-

---

3) *μάλιστα — πώποτε.* *At ne cum illa quidem mihi consortium est, neque inter nos ulla unquam rixa suborta est.* Ergo et haec mali quidquam de me edicere omnino non potuisset. *L.*

4) *ἔθρεψε.* Alii notante *Montefalconio* ἐξέθρεψε. *L.*

5) *σαθρά.* Idem verbum, §. 263. 265.

6) *οὐ μετριάζων.* Affine verbum εἰρωνεύεσθαι. §. 254. coll. §. 238. 144.

7) *ἀνάμνησον σαυτόν.* Reciprocum conf. p. 38.

8) *μακαρίζων.* *Quicquid in tali ministerio agis, quod quidem muneris tui ratio postulet, quoquo paene te vertis, undique occurrit, quod te semper ad memoriam rerum divinarum et coelestium excitet. Sive enim concionaris, totus ex ore Domini pendes —. Jam cetera, velut hostiam laudis offerre semper Deo, psalmos atque hymnos canere, pro populo precari, populum docere, monere, exhortari, consolari, arguere, increpare; nonne ejusmodi sunt, quibus ut nihil Deo gratius, nihil populo utilius, ita ne tibi quidem jucundius esse quidquam debeat?* Joh. Rivius de Off. past.

9) *αὐτή.* Ita *Savil.* et *Ducaeus.* — *Hughes* non inepte scripsit αὕτη, quod placuit etiam *Hasselbachio*. *L.*

10) *ἡ ἀμελετησία — νομίζουσιν.* Vet. int. *inexercitatio, quam quidam abstinentiam ac propositum acre nuncupant.*

11) *τινά.* θαυμαστὴν, addit Palatinus, glossa.

ναι νομίζουσιν, ἐγὼ δὲ αὐτὴν ὥσπερεὶ παραπέτασμα τῆς οἰκείας ἔχω φαυλότητος,[12]) τὰ πλείονα τῶν ἐλαττωμάτων τῶν
546 ἐμαυτοῦ ταύτῃ συγκαλύπτων καὶ οὐκ ἐῶν φαίνεσθαι. Ὁ γὰρ ἐνεθισθεὶς[13]) τοσαύτης ἀπολαύειν ἀπραγμοσύνης καὶ ἐν ἡσυχίᾳ διάγειν πολλῇ, κἂν μεγάλης ᾖ φύσεως,[14]) ὑπὸ τῆς ἀνασκησίας θορυβεῖται[15]) καὶ ταράττεται, καὶ τῆς οἰκείας δυνάμεως περικόπτει μέρος οὐ μικρὸν τὸ ἀγύμναστον. ὅτ᾽ ἂν δὲ ὁμοῦ καὶ βραδείας ᾖ διανοίας, καὶ τῶν τοιούτων ἀγώνων ἄπειρος, τοῦτο δὴ τὸ ἡμέτερον, τῶν λιθίνων[16]) οὐδὲν διοίσει ταύτην
547 δεξάμενος τὴν οἰκονομίαν. Διὰ τοῦτο τῶν ἐξ ἐκείνης ἐρχομένων τῆς παλαίστρας εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτους, ὀλίγοι διαφαίνονται·[17]) οἱ δὲ πλείους ἐλέγχονται, καὶ καταπίπτουσι, καὶ πράγματα ὑπομένουσιν ἀηδῆ καὶ χαλεπά. καὶ οὐδὲν ἀπεικός. ὅτ᾽ ἂν γὰρ μὴ περὶ τῶν αὐτῶν οἵ τε ἀγῶνες ὦσι καὶ τὰ γυμνάσια,[18]) τῶν ἀγυμνάστων ὁ ἀγωνιζόμενος οὐδὲν διενήνοχε.
548 Δόξης μάλιστα δεῖ καταφρονεῖν τὸν εἰς τοῦτο ἐρχόμενον τὸ στάδιον, ὀργῆς ἀνώτερον εἶναι, συνέσεως ἔμπλεω πολλῆς. τούτων δὲ τῷ τὸν μονήρη στέργοντι βίον οὐδεμία γυμνασίας ὑπόθεσις πρόκειται. οὐδὲ γὰρ τοὺς παροξύνοντας ἔχει πολλούς, ἵνα μελετήσῃ κολάζειν τοῦ θυμοῦ τὴν δύναμιν· οὔτε τοὺς θαυμάζοντας[19]) καὶ κροτοῦντας, ἵνα παιδευθῇ τοὺς παρὰ τῶν πολλῶν διαπτύειν ἐπαίνους· τῆς τε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀπαιτουμένης συνέσεως, οὐ πολὺς αὐτοῖς[20]) λόγος. ὅτ᾽ ἂν οὖν

---

12) *φαυλότητος*. Hoc quid notet, colligetur ex §. 480.

13) *ἐνεθισθείς*. Alii ἐθισθεὶς, ut animadvertit *Montefalconius*. *L.*

14) *μεγάλης φύσεως*. Antitheton, *βραδείας διανοίας*.

15) *ὑπὸ τῆς ἀνασκησίας — θορυβεῖται*. *Peritiae defectu percellitur statim*. Clemens Alex. Strom. II, p. 460. καὶ ἐπιτηδειότης εἰς εὐτρεψίαν ἐξ ἀνασκησίας. *L.*

16) *λιθίνων*. Λίθινος, χαλκοῦς, πήλινος, scil. ἀνδριάς. Vid. Er. in Adagio: *Statuâ taciturnior*.

17) *διαφαίνονται*. [*Quare pauci tantum eorum, qui ex palaestra illa in hoc certamen descendunt* (i. e. quibus vita monastica antea acta munus sacerdotale demandatur), *elucent*. *L.*] Idem verbum, §. 489. διαλάμπειν. §. 277.

18) *οἵτε ἀγῶνες καὶ τὰ γυμνάσια*. Per haec ad illos venitur. [Recte *Ritterus* vertit h. l. ita: *Denn wenn man nicht für dieselbe Absicht kämpft und sich übt, so unterscheidet sich der Kämpfer in Nichts von dem Ungeübten*. *L.*]

19) *θαυμάζοντας*. *Montefalconius* habet μακαρίζοντας. Et supra pro οὐδεμία γυμνασίας ὑπόθεσις alii legunt οὐδεμίας. *L.*

20) *αὐτοῖς*, pro αὐτῷ. Sic pergit commodius.

ἔλθωσιν εἰς τοὺς ἀγῶνας, ὧν μὴ μεμελετήκασι τὴν πεῖραν· ἀποροῦνται, ἰλιγγιῶσιν, 21) εἰς ἀμηχανίαν 22) ἐκπίπτουσι, καὶ πρὸς τῷ μηδὲν ἐπιδοῦναι 23) πρὸς ἀρετὴν, καὶ ἅπερ ἔχοντες ἦλθον πολλοὶ πολλάκις ἀπώλεσαν. 24)

VIII. ΒΑΣ. Τί οὖν; τοὺς ἐν τῷ μέσῳ στρεφομένους, 1) 549 καὶ πραγμάτων φροντίζοντας βιωτικῶν, καὶ τετριμμένους πρὸς μάχας καὶ λοιδορίας, καὶ μυρίας δεινότητος γέμοντας, καὶ τρυφᾶν εἰδότας, ἐπιστήσομεν τῇ τῆς ἐκκλησίας οἰκονομίᾳ; ΧΡ. 550 Εὐφήμει, 2) ἔφην, ὦ μακάριε σύ. τούτους γὰρ οὐδ' εἰς νοῦν βάλλεσθαι δεῖ, ὅτ' ἂν ἱερέων ἐξέτασις ᾖ· ἀλλ' εἴ τις 3) μετὰ τοῦ πᾶσιν ὁμιλεῖν καὶ συναναστρέφεσθαι δύναιτο 4) τὴν καθα-

21) ἰλιγγιῶσιν. Idem verbum, §. 247.

22) ἀμηχανίαν. Haec dicitur vel de re, §. 517. vel de animo. §. 594. — Tale quiddam de se, modestiusne haud scio an verius, confitetur *Synesius*, epistolam 67. bene longam difficultatumque plenam sic concludens, *Thoma Naogeorgo* interprete: *Precare Deum pro me. nam pro* derelicto *precaberis, et ab omnibus* desolato, *ac hujusmodi auxiliis opus habente, quod ipse cuncter* (ὀκνῶ.) *aliquid pro me ad Deum loqui. cuncta enim mihi* in diversum recidunt *propter temerariam audaciam; quod homo in peccatis haerens*, non exercitatus in ecclesiis, *alia institutione institutus, Dei altaria attigerim.*

23) ἐπιδοῦναι. Nos, *zulegen*. [Sic v. c. dicitur de dote. Vid. Hesych. s. v. ἐπίδοσις coll. *Sturz.* in Lex. Xenophont. II, p. 278. *L.*]

24) ἀπώλεσαν. Ipsa haec est summa librorum *Bernardi* de Consideratione ad Eugenium pont. max. quo scripto Bernardus, judice Drexelio, Bernardum superavit. Sane magni homines, post magnos labores, magnorum fructuum magnam facere iacturam possunt. Exempla sibi nota memorat *Macarius* Hom. XVII. §. 14. XXVI. 16. XXVII. 14 s.

1) ἐν τῷ μέσῳ στρεφομένους. Phrasis in utramvis partem. vide mox.

2) εὐφήμει. *Bona verba, quaeso*, vel: *Dii meliora. Behüte Gott!* Dicebatur nimirum εὐφήμει ab eo, qui alterum vel verba bonum omen significantia proferre, vel omnino tacere vellet. Suidas: εὐφήμει· σιώπα, μὴ ἀκαιρολόγει. Vid. *Hemsterhus.* ad Lucian. Char. §. 12. *Sturz.* Lex. Xenoph. II, 421. et *Koeppen* in Ind. ad Plat. Alcib. II. *L.*

3) ἀλλ' εἴ τις. Ἀπὸ κοινοῦ repetendum esse ἐπιστήσομεν, recte monet *Cant. ed.* 2. nam eadem ellipsis est §. 84. 126. 157. 164. 410. 515. 516 fin. et plane Eph. 4, 29.

4) δύναιτο. Exemplis alibi laudatis addi poterit ex *Basilii Sel.* libro 2. Theclae c. 30. Dexianus. Is ἐν τῷ μέσῳ στρεφόμενος καὶ πολιτικώτερον βιοὺς οὐ πάμπαν τῆς ἐκείνων (τῶν μοναχῶν) ἀρετῆς ἀπεσχοίνιστο. Addit, τὸν δὲ Ἰωάννην τοῦτον οὐδὲ ὁ πολύευκτος τῆς ἐπισκοπῆς θρόνος τῶν τῆς ἁγιαστίας νόμων ἐξέβαλε. κτλ. S. Hildulfus monachus, Trevirorum confirmatus antistes, *non modo aliquid de boni operis proposito semel arrepto non imminuit, sed velut cen-*

ρότητα καὶ τὴν ἀταραξίαν, τήν τε ἁγιωσύνην καὶ καρτερίαν καὶ νῆψιν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ τοῖς μοναχοῖς προσόντα ἀγαθὰ, φυλάττειν ἀκέραια καὶ ἀπαρασάλευτα, μᾶλλον τῶν μεμονωμέ-
551 νων ἐκείνων. ὥς γε 5) πολλὰ μὲν ἔχων ἐλαττώματα, δυνάμενος δὲ αὐτὰ τῇ μονώσει καλύπτειν, καὶ ποιεῖν ἄπρακτα τῷ μηδενὶ καταμιγνύναι ἑαυτόν· οὗτος εἰς μέσον ἐλθὼν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ καταγέλαστος γενέσθαι 6) κερδανεῖ, καὶ κινδυνεύ-
552 σει μειζόνως. ὃ μικροῦ δεῖν 7) ἐπάθομεν ἂν ἡμεῖς, εἰ μὴ ἡ τοῦ Θεοῦ κηδεμονία τὸ πῦρ ταχέως ἀνέσχε τῆς ἡμετέρας κε-
553 φαλῆς. Οὐ γάρ ἐστι λαθεῖν τὸν οὕτω διακείμενον, ὅτ' ἂν ἐν τῷ φανερῷ καταστῇ, ἀλλὰ πάντα τότε ἐλέγχεται· καὶ καθάπερ τὰς μεταλλικὰς ὕλας δοκιμάζει τὸ πῦρ, οὕτω καὶ ἡ τοῦ

---

tuplicatum, augmentavit, ut habet ejus Vita in *Hist. Mediani Monasterii* p. 53. Singulare est exemplum, quod noster commemorat, pueri, quem pater suus, vir amplissimus, ad splendorem mundi, mater pia ad vitam solitariam conabatur adducere. quocirca mater monachum ei paedagogum dedit, qui puerum, dum pater eum putaret artibus militi quoque olim profuturis erudiri, ita ad suum institutum formavit, ut summam victûs elegantiam cum summa mentis puritate conjungeret. Vid. plane l. 3. pro Vita mon. c. 10. quod quidem totum opus hunc locum illustrat. Sunt qui solitudinem assequendae perfectioni multis partibus aptiorem statuant, quam celebritatem. sed tamen hanc qui perferunt, multo magis excoquuntur et purificantur; modo superent aut certe evadant.

5) ὡς· ὅγε. Sic, ὥς ὅγε. §. 231. ὡς τόγε. §. 297. 303.

6) τὸ καταγέλαστος γενέσθαι. Casus rectus. Conf. §. 42. 47. 213. 216. 414. 417. Sic Hom. in illud, *Si esurierit inimicus*, μετὰ τοῦ μέλους ἕκαστος εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσιέτω, καὶ πατὴρ υἱὸν κτλ. καὶ φίλος φίλον διεγειρόντων. ibidem, φειδόμενος οὕτως, ὡς ἑλέσθαι κινδυνεῦσαι μᾶλλον αὐτός. Hom. 14. in Ep. ad Rom. τῷ γὰρ μεγάλη τις εἶναι καὶ ἄφραστος ἐκεῖ (ἡ δόξα) τεταμίευται. *Basilius Sel.* Or. 29. in illud, *Venite ad me:* ὦ φωνῆς, κοινὸν ἀνθρώπων ἀναδυσαμένης τρόπαιον· ὦ φωνῆς, σωτηρίας πηγή. *o vocem, quae commune hominum existit tropaeum: o vocem, salutis fontem.* Sic antiquiores. *Xenophon*, κινδυνεύσεις ἐπιδεῖξαι, σὺ μὲν χρηστός τε καὶ φιλάδελφος εἶναι, ἐκεῖνος δὲ φαῦλος. *Demosthenes*, παραλείπω τὸ πολλάκις αὐτὸς ἐστεφανῶσθαι πρότερον. Adde *Budaei* Comm. *E. Schmid.* ad Act. 15, 23. *Cyr. Gunther.* P. II. Lat. rest. p. 661 ss. [Vid. *Viger.* pag. 202. et *D'Orvillius* ad Charit. p. 269. *L.*]

7) μικροῦ δεῖν, *quod parum abfuit, quin nobis accideret.* Dicitur etiam ὀλίγου δεῖν. Hesychius et ex eo Favorinus: ὀλίγου δεῖν· σχεδὸν, ἐγγύς. Suidas: ὀλίγου δεῖν· σχεδὸν, παρὰ μικρόν. Isocrat. Evagor. 11. ὥστε μικροῦ δεῖν ἔλαθεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ βασίλειον ἐπιστάς. Platon. Apolog. Socr. 1. ἐγὼ δ' οὖν καὶ αὐτὸς ὑπ' αὐτῶν ὀλίγου δεῖν ἐμαυτοῦ ἐπελαθόμην, ubi tamen **Stallbaumius** delevit v. δεῖν. Vid. **Reizius** et **Hermann.** ad Viger. p. 744. **Goeller.** ad Thucyd. IV, 124. **Sturz.** Lex. Xenoph. III, 158. et **Matthiae.** Gr. gr. §. 354. *L.*

κλήρου [8]) βάσανος τὰς τῶν ἀνθρώπων διακρίνει ψυχάς, κἂν ὀργίλος τις ᾖ, κἂν μικρόψυχος, κἂν φιλόδοξος, κἂν ἀλαζών,

---

8) κλήρου. Vet. int. clericatûs. Οἱ κλῆροι, 1. Petr. 5, 2. 3. sunt τὸ ποίμνιον τοῦ Θεοῦ totum, id est, οἱ λαοὶ, §. 219. Conf. *Greg. Naz.* Or. 3. f. 63. ed. Paris. 1630. Itaque κλῆρος est λαὸς, pars Dominici gregis, quae uni aut pluribus pascenda obtigit, quo pacto *Theophanes* Hom. 12. auditores appellat, ὦ κλῆρος ἐμός. Exinde *clerus* vocatus est ordo ecclesiasticus, ἡ τοῦ κλήρου τάξις. §. 278. Vid. *Suicer.* P. 2. Thes. col. 111. [Nam *omnes*, inquit Isidor. de offic. eccl. Cap. I, *quos illis* (sc. apostolorum) *temporibus ecclesiarum principes ordinabant, sorte eligebant.* Et Suidas ait: λέγεται κλῆρος καὶ τὸ σύστημα τῶν διακόνων καὶ πρεσβυτέρων. Cf. Oecumenius in ep. Petr. p. 165. κλῆρον τὸ ἱερὸν σύστημα καλεῖ, ὥσπερ καὶ νῦν ἡμεῖς. *L.*] Sensim vero inolevit Clericorum et Laicorum antithesis. *Laicos* Ignatius jam tum dixit: *clerum* etiam, Tertullianus, nec tamen *clericos*. nam in hoc nomen illo adhibito circumloquitur c. 12. de Monog. *Adeo, inquiunt, permisit apostolus iterare connubium, ut solos, qui sunt in clero, monogamiae jugo adstrinxerit. — unde enim* episcopi et clerus: *nonne de omnibus?* Et sic uno illo loco saepius. *Clerici* nominantur apud Hieronymum. Notabat igitur *clerus* primo gregem: deinde curam gregis sive munus pastorale, in abstracto; ut ex Tert. l. c. ex Chrysostomi praesente ob id ipsum notabili loco et ex Arg. l. 4. c. 1. apparet: denique ipsum antistitum ordinem in concreto. Ingens metalepsis. Illud etiam ex mimesi illa Tertullianica possis suspicari a populo *clerum* primitus hac appellatione cohonestatum. nam Tertullianus suo nomine et simpliciter loquens ea non magis utitur, quam aequales. Rara certe diu fuit. nam si solennis fuisset, saepius utique in hoc Dialogo, in Gregorii Apologetico, in Ambrosii libello, sic poscente materia, occurreret. *Cleros*, apum mellificio inimicus, quid sit, docet Arist. l. 8. Hist. anim. c. 27. et Plin. l. 11. c. 19. *clerum* ecclesia (non cavillamur) nisi bonus est, aeque tristem persentiscit, atque alveus. [Cf. *J. H. Boehmer.* in *Dissert.* XII. *Juris eccles. antiqui*, Dissert. VII. *de differentia inter ordinem ecclesiasticum et plebem.* p. 340 sqq. *Schroeckh. chr. K. G.* Tom. III, p. 385. „*Noch berühmter ist der Unterschied, den Tertullian zwischen dem Clerus und dem Volke* (Clerus et Laici) *macht. Zwar ist das Alter und Aufkommen desselben ungewiss; allein vermuthlich von Tertullians Zeiten nicht weit entfernt, weil man darin einige Verwandtschaft mit der Meinung von dem Priesterthum der christlichen Lehrer erblickt. Der Nahme Clerus ist aus der griechischen Uebersetzung eines in den Schriften des A. B. gewöhnlichen Worts, das zunächst ein Erbe oder Erbtheil bedeutet, entstanden. Mit demselben werden zuweilen die Israeliten überhaupt, als ein eigenthümliches Volk Gottes belegt; und daher wurde es auf alle Christen, weil sie an die Stelle dieses Volks getreten waren, vom Petrus* (1. *Br. C.* 5, 3.) *angewandt. Aber im engern Verstande hiessen die Priester und Leviten das Erbtheil Gottes, oder auch selbst ihr Erbtheil. Und in dieser Beziehung wurde die christl. Geistlichkeit, ja, wie es glaublich ist, auf ihre eigene Veranlassung Clerus oder Clerici genannt. Ihr wurden die übrigen Christen, eben so wie ehemals die israelitische Gemeine den Priestern, unter dem Namen des Volks* (*Laici — Layen*) *entgegengesetzt.*“ Cf. Clemens Alex. quis div. salv. 42. Euseb. H. E. V, 28. ibique *Heinicken.* et *Neander.* *Denkwürdigkeiten* T. I, p. 427. *L.*]

κἂν ὅ τι δήποτε ἕτερον, ἅπαντα ἐκκαλύπτει καὶ γυμνοῖ τα-
554 χέως τὰ ἐλαττώματα· οὐ γυμνοῖ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ χαλεπώ-
τερα καὶ ἰσχυρότερα αὐτὰ καθίστησι. Καὶ γὰρ τὰ τοῦ σώ-
ματος τραύματα, προστριβόμενα, δυσίατα γίγνεται· καὶ τὰ
τῆς ψυχῆς πάθη, κνιζόμενα καὶ παροξυνόμενα, μᾶλλον ἀγριαί-
νεσθαι πέφυκε, καὶ τοὺς ἔχοντας αὐτὰ πλείονα ἁμαρτάνειν
555 βιάζεται. καὶ γὰρ εἰς ἔρωτα δόξης ἐπαίρει τὸν μὴ προσέχοντα,
καὶ εἰς ἀλαζονείαν,[9]) καὶ εἰς χρημάτων ἐπιθυμίαν· ὑποσύρει
δὲ καὶ εἰς τρυφὴν καὶ εἰς ἄνεσιν καὶ ῥαθυμίαν, καὶ κατὰ μι-
κρὸν εἰς τὰ περαιτέρω τούτων ἐκ τούτων τικτόμενα κακά.
556 Πολλὰ γάρ ἐστιν ἐν τῷ μέσῳ τὰ δυνάμενα ψυχῆς ἀκρίβειαν
557 ἐκλῦσαι, καὶ τὸν ἐπ' εὐθείας[10]) διακόψαι δρόμον. καὶ πρῶ-
τον ἁπάντων αἱ πρὸς τὰς γυναῖκας ὁμιλίαι. Οὐδὲ γάρ ἐστι
τὸν προεστῶτα, καὶ παντὸς τοῦ ποιμνίου κηδόμενον, τοῦ μὲν
τῶν ἀνδρῶν ἐπιμελεῖσθαι μέρους, τὸ δὲ τῶν γυναικῶν παρο-
ρᾶν, ὃ μάλιστα δεῖται προνοίας πλείονος, διὰ τὸ πρὸς τὰς
ἁμαρτίας εὐόλισθον· ἀλλὰ δεῖ καὶ τῆς τούτων ὑγιείας, εἰ καὶ
μὴ ἐκ πλείονος, ἀλλ' οὖν ἐξ ἴσης φροντίζειν τῆς μοίρας, τὸν
λαχόντα τὴν ἐπισκοπὴν διοικεῖν. καὶ γὰρ ἐπισκοπεῖσθαι αὐ-
τὰς, ἡνίκα ἂν κάμνωσι, καὶ παρακαλεῖν, ἡνίκα ἂν πενθῶσι,
καὶ ἐπιπλήττειν ῥαθυμούσαις,[11]) καὶ βοηθεῖν καταπονουμέναις
558 ἀνάγκη. Τούτων δὲ γινομένων, πολλὰς ἂν εὕροι τὰς παρεισ-
δύσεις ὁ πονηρὸς,[12]) εἰ μὴ ἠκριβωμένῃ τις ἑαυτὸν τειχίσειε
φυλακῇ. καὶ γὰρ ὀφθαλμὸς βάλλει καὶ θορυβεῖ ψυχὴν, οὐχ ὁ
τῆς ἀκολάστου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς σώφρονος, καὶ κολα-
κεῖαι μαλάσσουσι, καὶ τιμαὶ καταδουλοῦνται· καὶ ἀγάπη ζέ-
ουσα, τοῦτο δὴ τὸ πάντων αἴτιον τῶν ἀγαθῶν, μυρίων αἴ-
559 τιον γέγονε κακῶν, τοῖς οὐκ ὀρθῶς χρησαμένοις αὐτῇ. Ἤδη

9) *ἀλαζονείαν.* Apte usus est nostro in loco hoc voc. Chrysostomus. Nam quem Graeci vocant ἀλαζόνα, eum Latini dicunt *ostentatorem*. Jactat se quidem ὁ ἀλαζών, alios tamen non contemnit. Bene egit de hujus vocabuli usu *Casaubon.* ad Theophr. C. XXIII, p. 353, quocum cf. *Tittmannum*, praeceptorem optimum, in *Lexic. Synonym. N. T. Spec. IV. p.* 13. *L.*

10) *ἐπ' εὐθείας.* Ita, ἐξ εὐθείας, scil. ὁδοῦ. §. 79.

11) *ῥαθυμούσαις.* Alibi opponit noster τὸ ἐγκρατὴς et ῥάθυμος. hic quoque ῥαθυμεῖν sic accipimus. [Paulo post *Savil.* habet ἐπιβοηθεῖν, quo tamen non opus est. *L.*]

12) *πολλὰς — ὁ πονηρὸς*, ***plures furtim intrandi occasiones malus daemon invenire potest.*** *παρείσδυσις* est quod nos dicimus, ***das heimliche Einschleichen.*** Vid. Epist. Judae v. 4. et Herodian. VII, 9. 18. *L.*

δὲ καὶ φροντίδες συνεχεῖς ἤμβλυναν τὸ τῆς διανοίας ὀξὺ, καὶ μολίβδου 13) βαρύτερον τὸ πτηνὸν 14) ἀπειργάσαντο· καὶ θυμὸς δὲ προσπεσὼν καπνοῦ δίκην τὰ ἔνδον κατέσχεν ἅπαντα.

IX. Τί ἂν τις λέγοι τὰς ἐκ τῆς λύπης 1) βλάβας, τὰς 560 ὕβρεις, τὰς ἐπηρείας, τὰς μέμψεις, τὰς παρὰ τῶν μειζόνων, τὰς παρὰ τῶν ἐλαττόνων, τὰς παρὰ τῶν συνετῶν, 2) τὰς παρὰ τῶν ἀσυνέτων; τοῦτο γὰρ 3) δὴ μάλιστα τὸ γένος τῆς 561 ὀρθῆς ἀπεστερημένον κρίσεως, μεμψίμοιρόν τε ἐστὶ καὶ οὐκ ἂν εὐκόλως ἀπολογίας ἀνάσχοιτό ποτε. Τὸν δὲ προεστῶτα 4) 562 καλῶς, οὐδὲ τούτων δεῖ καταφρονεῖν, ἀλλὰ πρὸς ἅπαντας περὶ ὧν ἂν ἐγκαλῶσι διαλύεσθαι, μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικείας καὶ πρᾳότητος, συγγινώσκοντα μᾶλλον αὐτοῖς τῆς ἀλόγου μέμψεως, ἢ ἀγανακτοῦντα καὶ ὀργιζόμενον. Εἰ γὰρ ὁ μακά- 563 ριος Παῦλος, μὴ κλοπῆς ὑπόνοιαν λάβῃ παρὰ τοῖς μαθηταῖς, ἔδεισε, καὶ διὰ τοῦτο προσέλαβε καὶ ἑτέρους εἰς τὴν τῶν χρημάτων διακονίαν, ἵνα μή τις ἡμᾶς μωμήσηται, φησὶν, ἐν τῇ ἁδρότητι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν· 5) πῶς ἡμᾶς οὐ

---

13) μολίβδου. Ita scripserunt h. v. *Montefalconius* et *Bengel*. *Hughes* contra dedit μολύβδου, quae scriptura verior est teste Favorino, qui dicit: μόλιβος, καὶ μόλυβδος. εἰ μὲν ι ἐστὶ, τὸ δ οὐκ ἔστιν, — εἰ δὲ υ, τὸ δ ἔχει. Vid. *Wass*. ad Thucyd. I, 93. *L*.

14) τὸ πτηνόν. Al. τὸν πτηνὸν, ex rhythmo.

1) ἐκ τῆς λύπης. Eorum, quae sunt ἐκ τῆς λύπης, quatuor genera per σχῆμα χιαστὸν enumerat: βλάβας μειζόνων κτλ. [*Bengelius* in textum recepit lectionem: τὰς ἐκ τῆς λύπης βλάβας, quae in aliquot tantum Mss. notante *Montefalconio* reperitur. In plurimis libris legitur: τί ἂν τις λέγοι τὰς λοιπὰς βλάβας, quam lectionem habent *Erasmus*, *Montefalconius*, *Hughes* aliique. *Ritterus* quoque vertit: *Was soll ich erst die übrigen Nachtheile nennen?* Annotavit tamen non inepte *J. Hughes* p. 304. de h. l. haecce: „Lectio τὰς ἐκ τῆς λύπης βλάβας neutiquam contemnenda est. Nam recensuerat prius irae et curarum mala, quin et cupidinis, adulationis, honorum et charitatis (quae sunt τῆς ἡδονῆς) incommoda: pergit igitur jam ad aliud genus malorum huic contrarium, ea nimirum, quae propria sunt τῆς λύπης, sc. τὰς ὕβρεις etc." *L*.]

2) ἐπηρείας παρὰ συνετῶν. *Quamquam revera omnis calumniator* ἀσύνετος *est*, inquit *H. Zanchius*, hunc locum laudans in Ep. ad J. Wolphium.

3) γάρ. Perpetua fere connectendi ratio est haec Chrysostomi, etiam in Homiliis, ut ejusmodi verba periodo inserat, quibus adjutus λεληθότως ad ea quae consequuntur, per aetiologiam veniat. vide inprimis §. 395. 425. 146 not.

4) τὸν δὲ προεστῶτα. *Zanch*. l. c. *Eleganter et pie, ut omnia, Chrysostomus inquit*: τὸν προεστῶτα, *sive in ecclesia sive in schola*, δεῖ πρὸς ἅπαντας — ἀπέχωσι δόξης.

5) ὑφ' ἡμῶν. Vid. 2. Cor. VIII, 20. *L*.

πάντα δεῖ ποιεῖν, ὥστε τὰς πονηρὰς ἀναιρεῖν ὑποψίας, κἂν ψευδεῖς, κἂν ἀλόγιστοι τυγχάνωσιν οὖσαι, κἂν σφόδρα τῆς 564 ἡμετέρας ἀπέχωσι δόξης. Οὐδενὸς γὰρ ἁμαρτήματος τοσοῦτον ἡμεῖς ἀφεστήκαμεν, ὅσον κλοπῆς ὁ Παῦλος· ἀλλ' ὅμως καὶ τοσοῦτον ἀφεστηκὼς τῆς πονηρᾶς ταύτης πράξεως, οὐδὲ οὕτως ἠμέλησε τῆς τῶν πολλῶν ὑπονοίας, καίτοι λίαν οὔσης ἀλόγου καὶ μανιώδους. Μανία γὰρ ἦν, τοιοῦτον ὑποπτεῦσαί τι περὶ τῆς μακαρίας καὶ θαυμαστῆς ἐκείνης ψυχῆς· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἧττον καὶ ταύτης τῆς ὑποψίας τῆς οὕτως ἀλόγου καὶ ἣν οὐδεὶς ἂν μὴ παραπαίων ὑπώπτευσε, πόῤῥωθεν ἀναιρεῖ τὰς αἰτίας, καὶ οὐ διέπτυσε τὴν τῶν πολλῶν ἄνοιαν, οὐδὲ εἶπε· τίνι γὰρ ἂν ἐπέλθοι ποτὲ τοιαῦτα περὶ ἡμῶν ὑπονοεῖν, καὶ ἀπὸ τῶν σημείων, καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιεικείας τῆς ἐν τῷ βίῳ, πάντων ἡμᾶς καὶ τιμώντων καὶ θαυμαζόντων; ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον καὶ προεῖδε [6]) καὶ προσεδόκησε ταύτην τὴν πονηρὰν ὑπόνοιαν, καὶ πρόῤῥιζον αὐτὴν ἀνέσπασε, μᾶλλον δὲ οὐδὲ φῦναι τὴν ἀρχὴν ἀφῆκε. διὰ τί; προνοοῦμεν [7]) γάρ, φησὶ, καλὰ 565 οὐ μόνον ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων. Τοσαύτῃ δεῖ, μᾶλλον δὲ καὶ πλείονι κεχρῆσθαι σπουδῇ, ὥστε μὴ μόνον αἰρομένας κατασπᾶν καὶ κωλύειν τὰς φήμας τὰς οὐκ ἀγαθὰς, ἀλλὰ καὶ πόῤῥωθεν, ὅθεν ἂν γένοιντο, προορᾶν, καὶ τὰς προφάσεις, ἐξ ὧν τίκτονται, προαναιρεῖν, μὴ περιμένειν αὐτὰς συστῆναι καὶ ἐν τοῖς τῶν πολλῶν διαθρυληθῆναι στόμασι. τηνικαῦτα γὰρ οὔτε εὔπορον αὐτὰς ἀφανίσαι λοιπὸν, ἀλλὰ καὶ λίαν δυσχερὲς, τάχα δὲ καὶ ἀδύνατον, οὔτε ἀζήμιον, 566 τῷ μετὰ τὴν τῶν πολλῶν βλάβην τοῦτο γίνεσθαι. Ἀλλὰ γὰρ μέχρι τίνος οὐ στήσομαι διώκων ἀκίχητα; [8]) τὸ γὰρ ἁπάσας τὰς ἐκεῖ δυσχερείας καταλέγειν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ πέλα- 567 γος ἀναμετρεῖν. Καὶ γὰρ ὅτ' ἄν τις αὐτὸς παντὸς καθα-

---

6) προεῖδε. Congruit προορᾶν. §. seq. Erasmus, ὑπείδετο. [*Erasmi* lectionem habent etiam *Montefalconius* et *Joh. Hughes* ex quatuor Codicibus. Sed jam Anglicus hujus libri editor censuit, aptius respondere lectionem προεῖδε sequentibus προνοοῦμεν et προορᾶν. *L.*]

7) προνοοῦμεν. *Προνοούμενοι*, Augustanus, alii apud Montef. Mox Erasmus οὐ μόνον et ἀλλὰ omittit. [Locus Paulinus legitur 2. Cor. VIII. 21. Rom. XII, 17. *L.*]

8) διώκων ἀκίχητα. Hom. II, Ps. v. 75. *Cant. ed.* 2. ἀκίχητα κιχεῖν. Synes. hymn. 1. *Hoeschelius.* [διώκειν ἀκίχητα, *persequi ea, quae non possum consequi*, legitur apud Homer. Iliad. XVII, 75. Ἕκτορ, νῦν σὺ μὲν ὧδε θέεις, ἀκίχητα διώκων. *L.*]

ρεύσῃ πάθους, ὃ τῶν ἀδυνάτων ἐστίν· ἵνα τὰ τῶν ἄλλων ἐπανορθώσῃ πταίσματα, μυρία ὑπομένειν ἀναγκάζεται δεινά. προστεθέντων δὲ καὶ τῶν οἰκείων νοσημάτων, θέα τὴν ἄβυσσον τῶν πόνων καὶ τῶν φροντίδων, καὶ ὅσα πάσχειν ἀνάγκη τῶν τε οἰκείων καὶ τῶν ἀλλοτρίων βουλόμενον περιγενέσθαι κακῶν.

X. *ΒΑΣ.* Νῦν δὲ, φησὶν, οὐ δεῖ σοι πόνων, οὐδὲ φροντίδας ἔχεις [1]) κατὰ σαυτὸν ὤν; *ΧΡ.* Ἔχω μὲν, ἔφην, καὶ νῦν· πῶς γάρ ἐστιν, ἄνθρωπον ὄντα καὶ τὸν πολύμοχθον τοῦτον βιοῦντα βίον, φροντίδων ἀπηλλάχθαι καὶ ἀγωνίας; ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἴσον, εἰς πέλαγος ἄπειρον ἐμπεσεῖν, καὶ ποταμὸν παραπλεῖν· τοσοῦτο γὰρ τούτων κἀκείνων τῶν φροντίδων τὸ μέσον. Νῦν μὲν γὰρ εἰ μὲν δυνηθείην καὶ ἑτέροις γενέσθαι χρήσιμος, βουλοίμην ἂν καὶ αὐτὸς, καὶ πολλῆς μοι τοῦτο ἔργον εὐχῆς· εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἕτερον ὀνῆσαι, ἐμαυτὸν γοῦν ἐὰν ἐγγένηται διασῶσαι καὶ τοῦ κλύδωνος ἐξελεῖν, ἀρκεσθήσομαι τούτῳ. *ΒΑΣ.* Εἶτα τοῦτο μέγα οἴει, φησὶν, εἶναι· ὅλως δὲ καὶ σωθήσεσθαι νομίζεις, ἑτέρῳ μηδενὶ γενόμενος χρήσιμος; *ΧΡ.* Εὖ καὶ καλῶς, ἔφην, εἴρηκας· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς τοῦτο πιστεύειν ἔχω, ὅτι σώζεσθαι [2]) ἔνεστι τὸν οὐδὲν εἰς τὴν τοῦ πλησίον κάμνοντα σωτηρίαν. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνον τὸν δείλαιον [3]) ὤνησέ τι τὸ

568 569 570 571 572

---

1) ἔχεις. *Fr. Ducaeus* legit: οὐδεὶς σοι τῶν πόνων τούτων ἄγων, οὐδέ. — Teste *Hughesio* lectionem, quae in textu est, habent quatuor Cdd., et infra c. XII, §. 579. similiter legitur: νῦν μὲν εἰ καὶ πολλοῦ μοι δεῖ πόνου. *L.*

2) σώζεσθαι. Hom. 20. in Act. οὐδὲν ψυχρότερον χριστιανοῦ ἑτέρους μὴ σώζοντος. *nil frigidius Christiano, qui aliorum saluti deest.* Basil. Sel. Or. 19. ἡ φιλανθρωπία φιλοθεΐας ὁδός· *amor proximi, via amoris divini.* Macarius hom. 37. οὐκ ἔστιν ἄλλως σωθῆναι, εἰ μὴ διὰ τοῦ πλησίον. *non salvamur, nisi proximi salute curata.* Cordi imprime, juventus, haec apophthegmata.

3) δείλαιον. Ambrosius: *Si quis oraculi reminiscatur Domini, quo frugi* (*frugiperdam* potius) *famulum de servata sibi pecunia increpavit: non jam otiosus auditor collatam sibi divini muneris gratiam suis tantum usibus reservabit, sed cunctis eam communicabilem faciens copiosius praerogando securius possidebit.* lib. ineunte de Dign. sacerd. Qui libellus etsi paginis tantummodo quinque in Erasmi editione constat, tamen cum Dialogo hoc in citandis conjungendisque N. T. testimoniis, in argumentis, in comparationibus, atque adeo in verbis saepissime convenit. Non pigebit collationem recognoscere, datam ad §. 88. 135. 157. 163. 189. 207. 222. 228. 237. 256. 274. 346. 370. 385. 445. 524. 573. 624. Fit interdum, ut diversi eadem dicant inscientes; de qua mirabili συνεμπτώσει nonnulla collegit *Marhof*, Polyh. lit. lib. 7. c. 1. §. 15. Sed hic videtur alterius alter, et quidem Chrysostomi aliqua dignatus sua facere

μὴ [4]) μειῶσαι τὸ τάλαντον· ἀλλ' ἀπώλεσε [5]) τὸ μὴ πλεονάσαι
573 καὶ διπλοῦν προσενεγκεῖν. Πλὴν ἀλλ' ἐπιεικεστέραν [6]) μοι οἶμαι τὴν τιμωρίαν ἔσεσθαι ἐγκαλουμένῳ, διὰ τί μὴ καὶ ἑτέρους ἔσωσα, ἢ διὰ τί [7]) καὶ ἑτέρους καὶ ἐμαυτὸν προσαπώλεσα, πολὺ χείρων γενόμενος μετὰ τὴν τοσαύτην τιμήν. Νῦν μὲν γὰρ τοσαύτην ἔσεσθαί μοι πιστεύω τὴν κόλασιν, ὅσην ἀπαιτεῖ τῶν ἁμαρτημάτων τὸ μέγεθος· μετὰ δὲ τὸ δέξασθαι τὴν ἀρχὴν, οὐ διπλῆν μόνον καὶ τριπλῆν, ἀλλὰ καὶ πολλαπλασίονα, τῷ τε πλείονας [8]) σκανδαλίσαι καὶ τῷ μετὰ μείζονα τιμὴν προσκροῦσαι τῷ τετιμηκότι Θεῷ.

574 XI. Διά τοι τοῦτο καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν σφοδρότερον κατηγορῶν, τούτῳ δείκνυσιν αὐτοὺς μείζονος ὄντας κολάσεως ἀξίους, τῷ μετὰ τὰς παρ' αὐτοῦ γενομένας εἰς αὐτοὺς τιμὰς ἁμαρτεῖν, ποτὲ μὲν λέγων· Πλὴν ὑμᾶς ἔγνων ἐκ πασῶν τῶν φύλων τῆς γῆς, διὰ τοῦτο ἐκδικήσω ἐφ' ὑμᾶς τὰς ἀσεβείας [1])

---

senex Ambrosius. neque enim tam abjudicandum ei totum libellum, quam aliena passim manu contaminatum esse putem. Certe etiam aliorum scripta Ambrosius ex Graecis Latina fecit; et adhuc Latini studiosiores erant Graecarum literarum, quam Latinarum Graeci.

4) τὸ μὴ — τὸ μὴ κλ. Sic ed. prima, convenienter antitheto σώζεσθαι al. τῷ μὴ — τῷ μὴ κλ. al. τὸ μὴ — τῷ μὴ κλ.

5) ἀλλ' ἀπώλεσε. Rectius *Savilius: ἀλλὰ καὶ ἀπώλεσε*. Nostram lectionem debemus *Ducaeo. L.*

6) ἐπιεικεστέραν. *Prudentius*, Hamartigeniam concludens: *Lux immensa alios et tempora vincta coronis Glorificent:* me poena levis clementer *adurat*. adde versus complures, qui hos praecedunt, hac notati censura Vict. Giselini: *Itane, o Prudenti, tam abjecto quenquam esse animo? aliud certe nobis spondent suaves evangelii voces.* Prudentii carmen excusare possit totius argumenti tristitiae conveniens epilogus, conditione non carens: et tamen apertiore sub conditione Chrysostomus loquitur. Interdum pii, maxime veteres, ut animus atque propositum ferunt, tantam adhibent ταπεινολογίαν, ut se de numero credentium, diligentium, sperantium, tantisper eximant. idque in Soliloquiis potissimum et sermonibus κατανυκτικοῖς valde usitatum est. conf. §. 448. 523. 524. Interea non debet praesens animi sensus, utut perscriptus, pro statu ejusmodi accipi, in quo, Gratia Dei et laude gratiae spreta, permanendum sibi putarent pii.

7) ἢ διὰ τί. *Erasmus, Savil., Ducaeus* et *Montefalconius* ἢ εἰ καί. *Hughes*, quem secutus est *Bengelius*, ex pluribus Mss. dedit ἢ διὰ τί καί. *L.*

8) πλείονας. Ambr. l. c. cap. 3. *Licet omnium hominum opera Deus in suo examinet judicio; plus tamen ab eo exigitur, cui plus committitur. ampliores enim poenas luit, cui numerosior regendorum populorum fuerit cura commissa.*

1) ἀσεβείας. *Sic legit Theodotion, Amos III. a LXX. vero,* ἁμαρτίας. Cant. ed. 2. [Alii etiam, ut annotavit *Montefalconius*, nostro in loco legunt τὰς ἀδικίας. *L.*]

ὑμῶν. ποτὲ δέ· Ἔλαβον ἐκ τῶν υἱῶν ὑμῶν εἰς προφήτας, καὶ ἐκ τῶν νεανίσκων ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν. [2] Καὶ πρὸ τῶν προ- 575 φητῶν [3]) δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι τὰ ἁμαρτήματα μείζονα ἐκδέχεται πολλῷ τὴν τιμωρίαν, ὅτ᾽ ἂν ὑπὸ τῶν ἱερέων γίνηται, ἢ ὅτ᾽ ἂν ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν, προστάττει τοσαύτην ὑπὲρ τῶν ἱερέων προσάγεσθαι τὴν θυσίαν, ὅσην ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ. τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερον δηλοῦντός ἐστιν, ἢ ὅτι μείζονος βοηθείας δεῖται τὰ τοῦ ἱερέως τραύματα, καὶ τοσαύτης, ὅσης ὁμοῦ τὰ παντὸς τοῦ λαοῦ. μείζονος δὲ οὐκ ἂν ἐδεῖτο, εἰ μὴ [4]) χαλεπώτερα ἦν· χαλεπώτερα δὲ γίνεται, οὐ τῇ φύσει, ἀλλ᾽ ὑπὸ τῆς ἀξίας τοῦ τολμῶντος αὐτὰ ἱερέως βαρούμενα. Καὶ 576 τί λέγω τοὺς ἄνδρας τοὺς τὴν λειτουργίαν μετιόντας; αἱ γὰρ θυγατέρες [5]) τῶν ἱερέων, αἷς οὐδεὶς πρὸς τὴν ἱερωσύνην λόγος, ὅμως διὰ τὸ πατρικὸν ἀξίωμα, τῶν αὐτῶν ἁμαρτημάτων πολὺ πικροτέραν ὑπέχουσι τὴν τιμωρίαν· καὶ τὸ μὲν πλημμέλημα ἴσον αὐταῖς καὶ ταῖς τῶν ἰδιωτῶν θυγατράσι, πορνεία γὰρ ἀμφοτέρα, τὸ δὲ ἐπιτίμιον πολλῷ τούτων χαλεπώτερον. ὁρᾷς μεθ᾽ ὅσης σοι δείκνυσι τῆς περιουσίας [6]) ὁ Θεὸς, ὅτι πολλῷ πλείονα τῶν ἀρχομένων ἀπαιτεῖ τὸν ἄρχοντα τιμωρίαν. οὐ γὰρ δή που ὁ τὴν ἐκείνου θυγατέρα δι᾽ ἐκεῖνον μειζόνως τῶν ἄλλων κολάζων, τὸν καὶ ἐκείνῃ τῆς προσθήκης τῶν βασάνων αἴτιον, ἴσην τοῖς ἄλλοις εἰσπράξεται δίκην, ἀλλὰ πολλῷ μείζονα. Καὶ μάλα γε εἰκότως. οὐ γὰρ εἰς αὐτὸν περιΐσταται 577 μόνον ἡ ζημία, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν ἀσθενεστέρων καὶ εἰς αὐτὸν βλεπόντων καταβάλλει ψυχάς. Τοῦτο καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ δι- 578 δάξαι βουλόμενος, διΐστησιν ἀπ᾽ ἀλλήλων τὴν τῶν κριῶν [7]) καὶ τὴν τῶν προβάτων κρίσιν.

---

2) *εἰς ἁγιασμόν.* Amos II. 11. ubi al. *εἰς ἁγνισμόν.* [*Bengelius* recte vertit: *Excitavi ex adolescentibus vestris, qui sacrati essent.* Est enim apud prophetam נְזִירִים. Vid. *Schleusner.* Lexic. in LXX. Intpp. T. I, p. 23. *L.*]

3) *πρὸ τῶν προφητῶν.* In quibus Amos, citatus. Recentiores hic addunt, *ἐπὶ τῶν θυσιῶν.* [Habent hoc additamentum, quod glossatori originem suam debere videtur, *Hughes* et *Montefalconius.* — De re vid. Levit. IV. *L.*]

4) *εἰ μή.* *Εἰ μὴ ἦν ἀντίῤῥοπος ἡ ἁμαρτία, οὐκ ἂν τὴν αὐτὴν θυσίαν ἀνάγεσθαι ἐθέσπισε. μείζων δὲ γίνεται οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ ἀξίᾳ τοῦ δρῶντος (ἱερέως.)* *Isidor. Pel.* Ep. 121. l. 2.

5) *αἱ θυγατέρες.* Vid. Levit. XXI, 9. *L.*

6) *τῆς περιουσίας.* Miror *Hughesium* et *Montefalconium,* qui legunt: *ὁρᾷς, μεθ᾽ ὅσης σοι δείκνυσιν ὑπερβολῆς.* Quis non videt glossema? *L.*

7) *κριῶν.* *Hesychius,* *κριὸς, ὁ τῶν προβάτων ἄρσην.* *Basi-*

579 XII. Ἆρά σοι δοκοῦμεν λόγον ἔχοντα πεφοβῆσθαι φόβον; πρὸς γὰρ τοῖς εἰρημένοις, νῦν [1]) μὲν εἰ καὶ πολλοῦ μοι δεῖ πόνου, πρὸς τὸ μὴ δὴ καταγωνισθῆναι τέλεον ὑπὸ τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν, ἀλλ' ὅμως ἀνέχομαι τῶν πόνων, καὶ οὐ φεύγω
580 τὸν ἀγῶνα. Καὶ γὰρ ὑπὸ κενοδοξίας ἁλίσκομαι μὲν καὶ νῦν, ἀναφέρω δὲ πολλάκις· καὶ ὅτι ἑάλων, συνορῶ· [2]) ἔστι δὲ
581 ὅτε καὶ ἐπιτιμῶ τῇ δουλωθείσῃ ψυχῇ. Ἐπιθυμίαι [3]) μοι προσπίπτουσιν ἄτοποι καὶ νῦν· ἀλλὰ ἀργοτέραν ἀνάπτουσι τὴν φλόγα, τῶν ἔξωθεν ὀφθαλμῶν οὐκ ἐχόντων ἐπιλαβέσθαι
582 τῆς τοῦ πυρὸς ὕλης. [4]) Τοῦ δὲ κακῶς τὸν δεῖνα λέγειν, καὶ

---

lius M. in Ps. 28: ὁ κριὸς ἡγεμονικόν ἐστι ζῶον, καθηγούμενος τῶν προβάτων. — τοιοῦτοι καὶ οἱ τῆς ποίμνης τοῦ Χριστοῦ προεστῶτες. Unde *Smyrnenses* de Polycarpo, in ejus Martyrio: προσδεθεὶς ὥσπερ κριὸς ἐπίσημος ἐκ μεγάλου ποιμνίου εἰς προσφοράν. [Vid. *Schleusner.* l. l. T. III, p. 387. *L.*]

1) νῦν. *Jo. Pelecyus* S. I. Theologus, de Officio hominis religiosi libros tres, ut Ambrosius de Officiis Christianorum, Tullius de Officiis in communi, scripsit, ediditque Monachii A. 1622. In l. 1. c. 7. religiosum et episcopum sic inter se comparat: *Episcopi sunt in statu perfectionis magnae: solenniter enim se obligant ad eximia perfectionis opera, Deum ut quam maxime colant, et proximum suum in salutis procuratione juvent. opera illa continentur inprimis vitae integritate, adeoque charitate: deinde virtutibus, sine quibus forma gregis esse nequit; precibus, scientia, constantia animi, prudentia ad gubernandum. unde* Gregorius (*initio Past.*) Ars artium est regimen animarum: *et a* Dionysio (*Eccl. Hier.* c. 5. *et* 6.) Perfector *dicitur* episcopus. *Jam religiosus licet in statu perfectionis quoque sit, multis tamen partibus inferiori: sicut et opera imperfectiora sunt, poenitentiae scilicet, humilitatis, subjectionis, abnegationis etc. Status item perfectionis adipiscendae, in qua nemo cogitur, ut perfectus statim sit, sufficit, ut religiosus ad perfectionem aspiret, idque studeat, ut paulatim propria exercitatione fiat. Unde et ad ordinem peccatores et infirmi admittuntur, nempe ut corrigantur et perfecti efficiantur, in religionis schola etc.*

2) συνορῶ. *Ich bemerke, dass ich gefangen bin. Zuweilen schelte ich auch die in Gefangenschaft gerathene Seele.* **Ritterus.** De verbo ἐπιτιμᾶν cum tertio casu vid. *Matthiae Gr. gr. maj.* §. 384. p. 704 seq. coll. Xen. Oecon. XI, 24. Matth. XVII, 18. XIX, 13. *L.*

3) ἐπιθυμίαι. Hieronymus: *O quoties ego ipse in eremo constitutus, et in illa vasta solitudine, quae exusta Solis ardoribus horridum monachis praestat habitaculum, putabam me Romanis interesse deliciis.* Haec ille et plura in ep. ad Eustochium de Virg. serv. [Vid. *Schroeckhii* chr. *K. G.* T. XI, pag. 19 sqq. *L.*]

4) ὕλης. [*Absurdae cupiditates me quidem etiamnum incedunt; sed quae flammam remissiorem accendant, oculis exterioribus nullam nactis, quam corripiant, incendii materiam. L.*] Est enim etiam mentis oculus. §. 252. [Rescripsi τῶν ἔξωθεν ὀφθαλμῶν, quum antea legeretur τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἔξωθεν. Vid. Euseb. H. E. V, 1: βλεπόντων αὐτῶν ἐν τῷ ἀγῶνι, καὶ τοῖς ἔξωθεν ὀφθαλμοῖς

λεγόμενον ἀκούειν, ἀπήλλαγμαι παντελῶς, τῶν διαλεγομένων οὐ παρόντων· οὐ γὰρ δὴ αὐτοὶ οἱ τοῖχοι δύναιντ' ἂν ἀφεῖναι φωνήν. Ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν ὀργὴν [5]) ὁμοίως δυνατὸν δια- 583 φυγεῖν, καίτοι γε τῶν παροξυνόντων οὐκ ὄντων. μνήμη γὰρ πολλάκις ἀνδρῶν ἀτόπων [6]) προσπεσοῦσα καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν γενομένων, ἐξοιδεῖν μοι τὴν καρδίαν ποιεῖ· πλὴν ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος, ταχέως γὰρ αὐτὴν φλεγμαίνουσαν καταστέλλομεν, καὶ πείθομεν ἡσυχάζειν εἰπόντες, ὅτι λίαν ἀσύμφορον [7]) καὶ τῆς ἐσχάτης ἀθλιότητος, τὰ οἰκεῖα ἀφέντας κακὰ, τὰ τῶν πλησίον περιεργάζεσθαι. ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ πλῆθος ἐλθὼν, καὶ ταῖς μυρίαις ἀποληφθεὶς ταραχαῖς, δυνήσομαι ταύτης ἀπολαύειν τῆς νουθεσίας, οὐδὲ τοὺς ταῦτα παιδαγωγοῦντας λογισμοὺς εὑρεῖν. Ἀλλ' ὥσπερ οἱ κατὰ κρημνῶν ὑπό τινος ῥεύ- 584 ματος ἢ καὶ ἑτέρως ὠθούμενοι, τὴν μὲν ἀπώλειαν, εἰς ἣν τελευτῶσι, προορᾶν δύνανται, βοήθειαν δέ τινα ἐπινοεῖν οὐκ ἔχουσιν· οὕτω καὶ αὐτὸς εἰς τὸν πολὺν τῶν παθῶν θόρυβον ἐμπεσὼν, τὴν μὲν κόλασιν καθ' ἑκάστην αὐξομένην μοι τὴν ἡμέραν δυνήσομαι συνορᾶν, ἐν ἐμαυτῷ δὲ γενέσθαι, καθάπερ νῦν, καὶ ἐπιτιμῆσαι πάντοθεν τοῖς νοσήμασι λυττῶσι τούτοις οὐκ ἔθ' ὁμοίως εὔπορον ἐμοὶ, καθάπερ καὶ πρότερον. [8]) Ἐμοὶ 585 γάρ ψυχή τις ἐστὶν ἀσθενὴς καὶ μικρὰ, καὶ εὐχείρωτος οὐ τούτοις μόνον τοῖς πάθεσιν, ἀλλὰ καὶ τῷ πάντων πικροτέρῳ φθόνῳ· καὶ οὔτε ὕβρεις, οὔτε τιμὰς μετρίως ἐπίσταται φέρειν, ἀλλὰ μεθ' ὑπερβολῆς ἐκεῖναί τε ἐπαίρουσιν αὐτὴν, καὶ

κτλ. Cf. Chrysost. T. XII, p. 393 B., ubi τοῖς ἔξωθεν ὀφθαλμοῖς opponuntur τὰ ἔνδοθεν ὄμματα. Sunt vero οἱ ἔξωθεν ὀφθαλμοί, quae a Cyrill. Alex. L. X. in Joh. p. 838 vocantur σαρκικοὶ ὀφθαλμοί. Vid. *Suicer.* Thes. Eccl. T. II, p. 530. *L.*]

5) ὀργήν. Ergo quod Chrysostomo adversarii sui vitio dederunt, id ipse prius agnorat probe, ingenuas ejus de sese confessiones notavimus p. 368. 369. Temperamentum hominis cholericum, per Gratiam vere temperatum, modestia juxta ac zelo permixtum, pulchre describit *Diss. Argentin.* cit.

6) ἀνδρῶν ἀτόπων. Vet. int. *virorum indisciplinate viventium.*

7) ἀσύμφορον. Sic Augustanus, et apud *Montef.* alii. Editi, ἀσύμφωνον, ex glossa. Conf. *Gregorii* Paneg. sect. 44. cum annot. Hesychius, ἀσύμφορον, τὸ μὴ συμφέρον ἢ πρέπον, καὶ ἀπρόσφορον. [*Hasselbachius* praetulit ἀσύμφωνον, ut mihi videtur, sine idonea causa. *L.*]

8) ἐμοὶ, καθάπερ καὶ πρότερον. Omittunt haec alii, hiatu proclivi ex ἐμοὶ recurrente. Antitheton, νῦν et πρότερον.

586 ταπεινοῦσιν αὗται. 9) Ὥσπερ οὖν θηρία χαλεπὰ, ὅτ' ἂν μὲν εὐσωματῇ καὶ σφριγᾷ, 10) τῶν πρὸς αὐτὰ μαχομένων κρατεῖ, καὶ μάλιστα, ἔτ' ἂν ἀσθενεῖς ὦσι καὶ ἄπειροι· εἰ δέ τις αὐτὰ λιμῷ κατατήξειε, τόν τε θυμὸν αὐτοῖς ἐκοίμισε, καὶ τῆς δυνάμεως τὸ πλέον ἔσβεσεν, ὡς καὶ τὸν μὴ λίαν γενναῖον ἀναδέξασθαι τὸν πρὸς ταῦτα ἀγῶνα καὶ πόλεμον· οὕτω καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ὁ μὲν ἀσθενῆ ποιῶν, ὑπὸ 11) τοῖς ὀρθοῖς αὐτὰ τίθησι λογισμοῖς· ὁ δὲ τρέφων ἐπιμελῶς, χαλεπωτέραν αὐτῷ τὴν πρὸς αὐτὰ καθίστησι μάχην, καὶ οὕτως αὐτῷ 12) φοβερὰ ταῦτα ἀπεργάζεται, ὡς ἐν δουλείᾳ καὶ δειλίᾳ τὸν 587 πάντα χρόνον βιοῦν. Τίς οὖν τῶν θηρίων τούτων ἡ τροφή; κενοδοξίας 13) μὲν, τιμαὶ καὶ ἔπαινοι· ἀπονοίας δὲ, ἐξουσίας καὶ δυναστείας μέγεθος· βασκανίας δὲ, αἱ τῶν πλησίον εὐδοκιμήσεις· φιλαργυρίας, αἱ τῶν παρεχόντων φιλοτιμίαι· ἀκολασίας, τρυφὴ καὶ αἱ συνεχεῖς τῶν γυναικῶν ἐντεύξεις· καὶ ἕτε-

---

9) ἐκεῖναι· αὗται. Ille et hic interdum ad momentum rei prae verborum serie pertinet. §. 209. et hoc loco Chrysostomus notat, praesentiores sibi esse ὕβρεις, quam τιμάς. §. 589. [Hughes male scripsit αὗταί τε ἐπαίρουσιν αὐτὴν, καὶ ταπεινοῦσιν ἐκεῖναι. Saepissime enim ἐκεῖνος ad propinquius, οὗτος ad remotius pertinet. Cf. Fischer ad Weller. I, p. 329. Herm. ad Soph. Ajac. v. 1018. Bornemann. ad Xenoph. Sympos. II, 25. Eodem modo apud Latinos usurpari hic et ille, jam monuit Bengel. Cf. Ovid. Trist. I, 2, 23. Propert. III, 14. L.]

10) εὐσωματῇ καὶ σφριγᾷ. Aristoph. in Nub. v. 797. εὐσωματεῖ γὰρ καὶ σφριγᾷ. Vide Suidam. — constat ex libr. de Sac. libris, praecipue vero ex Homiliis, Chrysostomum et lectitasse Aristophanem, et imitari solitum fuisse. Cant. ed. 2. Sic, σφριγῶσαν, §. 125. νέος καὶ σφριγῶν. Hom. 20. ad pop. Ant. Corrigamus Ephraimi Syri locum, juventuti saluberrimum. εἰ γὰρ ἔτι νεωτέρου σου ὑπάρχοντος, καὶ τῆς ἡλικίας σου φριγώσης (leg. σφριγώσης), ὅτε δύνῃ ὑπομεῖναι πάντα πόνον καὶ ἄσκησιν φέρειν, οὐ μεταμρεῖς· ἐὰν γηράσῃς, οὐ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ γήρους προφασίζῃ. fol. ος' ed. Oxon. [Εὐσωματεῖν et σφριγᾷν conjunxit Chrysostomus etiam T. I, p. 64 E. VI, p. 38 A., ubi etiam κομᾷν additur. Cf. Matthaei Joh. Chrysostomi Homiliae IV. homilia III, not. 3. L.]

11) ὑπό. Ὑποχείρια. Savil. i. e. subjecta. [Et haec Savilii lectio Ducaeanae lectioni, quae in textu est, praeferenda videtur. Hughes quoque legit ὑποχείρια. L.]

12) αὐτῷ φοβερά. Palat. Cod. habet ἑαυτῷ, Montef. αὐτῷ. Non inepte nonnullos etiam pro φοβερὰ legere φοβερώτερα, annotavit Montefalconius. L.

13) κενοδοξίας· ἀπονοίας. Hinc patet horum verborum differentia. Conf. §. 170. 164 [Multum sane differunt haec vocabula, et quidem plane ut verba vernacula: Eitelkeit et Hochmuth. Nimirum ἀπόνοιαν apud Chrysost. saepe de arrogantia et superbia dici, pluribus locis confirmavit Matthaei l. l. Homil. III, not. 174. L.]

ρον ἑτέρου. Πάντα δὲ[14]) ταῦτα εἰς μὲν τὸ μέσον ἐλθόντι 588 σφοδρῶς ἐπιθήσεται καὶ ταράξει μοι τὴν ψυχὴν, καὶ φοβερὰ[15]) ἔσται, καὶ χαλεπώτερόν μοι τὸν πρὸς αὐτὰ ποιήσει πόλεμον. ἐνταῦθα δὲ καθημένῳ, μετὰ πολλῆς μὲν καὶ οὕτως ὑποταγήσεται τῆς βίας· ὑποταγήσεται δ᾽ οὖν ὅμως τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, καὶ τῆς ὑλακῆς αὐτοῖς οὐδὲν ἔσται πλέον.[16]) Διὰ ταῦτα 589 τὸν οἰκίσκον φυλάττω[17]) τοῦτον, καὶ ἀπρόϊτος,[18]) καὶ ἀσυνουσίαστος, καὶ ἀκοινώνητος· καὶ μυρίας ἑτέρας τοιαύτας μέμψεις ἀκούειν ἀνέχομαι, ἡδέως μὲν ἂν αὐτὰς ἀποτριψάμενος, τῷ δὲ μὴ δύνασθαι δακνόμενος καὶ ἀλγῶν. οὐδὲ γὰρ εὔπορόν μοι, ὁμιλητικόν τε ὁμοῦ γενέσθαι, καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης ἀσφαλείας μένειν. Δι᾽ ὃ καὶ αὐτὸν σὲ παρακαλῶ, τὸν ὑπὸ τοσαύτης δυσχερείας ἀπειλημμένον ἐλεεῖν μᾶλλον, ἢ διαβάλλειν.

Ἀλλ᾽ οὐδέπω σε πείθομεν. οὐκοῦν ὥρα[19]) λοιπὸν, ὃ μόνον 590 εἶχον ἀπόῤῥητον, πρὸς σὲ καὶ τοῦτο ἐκβαλεῖν. Καὶ ἴσως[20]) μὲν ἄπιστον εἶναι δόξει πολλοῖς· ἐγὼ δὲ αὐτὸ οὐδὲ οὕτως εἰς μέσον ἐνεγκεῖν αἰσχυνθήσομαι. εἰ γὰρ καὶ πονηρᾶς συνειδήσεως, καὶ μυρίων ἁμαρτημάτων ἔλεγχος τὸ λεγόμενον· τοῦ[21]) μέλλοντος ἡμᾶς κρίνειν Θεοῦ πάντα εἰδότος ἀκριβῶς, τί πλέον[22]) ἡμῖν ἐκ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀγνοίας ἐγγενέσθαι δυνήσεται; Τί οὖν ἐστι τὸ ἀπόῤῥητον; ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκεί- 591 νης, ἐν ᾗ ταύτην ἐνέθηκάς μοι τὴν ὑποψίαν,[23]) πολλάκις ἐκινδύνευσέ μοι παραλυθῆναι τὸ σῶμα τέλεον, τοσοῦτος μὲν

---

14) δέ. Fort. δή. vet. int. *ergo*.

15) φοβερά. Tres Cdd. teste *Hughesio* habent φοβερώτερα. Confirmatur haec lectio Vet. Interpr., qui reddidit: *horribiliora*. *L.*

16) πλέον. *Sie werden mir nichts thun können, als mich anbellen.* *Ritter.*

17) τὸν οἰκίσκον φυλάττειν. Germ. *das Haus hüten.*

18) ἀπρόϊτος. Al. ἀπρόσιτος, passive. melius activum, ἀπρόϊτος. adde *Scapulae* Indicem.

19) ὥρα. Al. ὥρα μοι· al. ὥρα σοι. nil horum insolens: brevior tamen lectio media, genuina. [*Hasselbachius* vertit: *So ist es denn für mich Zeit nunmehr*, et annotavit, se legisse ὥρα μοι, quae lectio, ab ipso *Montefalconio* servata, vera sane videtur. *L.*]

20) καὶ ἴσως. Suspensum tenet amicum, dum arcanum expromit.

21) τοῦ. Articulus, nota subjecti.

22) τί πλέον. Remedium dissimulationis.

23) ὑποψίαν. De qua §. 26. — Ἐκινδύνευσε. *Usus hujus verbi elegantissimus.* Franc. Portus. [Parum abfuit, quin meum corpus totum concideret. *L.*]

592 φόβος, τοσαύτη δὲ ἀθυμία κατέσχέ μου τὴν ψυχήν. Τῆς γὰρ Χριστοῦ νύμφης [24]) τὴν δόξαν ἐννοῶν, τὴν ἁγιωσύνην, τὸ κάλλος τὸ πνευματικὸν, τὴν σύνεσιν, τὴν εὐκοσμίαν, καὶ τὰ ἐμαυτοῦ λογιζόμενος κακά· οὐ διελίμπανον ἐκείνην τε πενθῶν καὶ ἐμαυτὸν, [25]) καὶ στένων συνεχῶς καὶ διαπορῶν πρὸς
593 ἐμαυτὸν ἔλεγον· Τίς ἄρα ταῦτα συνεβούλευσε; τί τοσοῦτον ἥμαρτεν ἡ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία; τί τηλικοῦτο παρώξυνε τὸν αὐτῆς Δεσπότην, ὡς τῷ πάντων ἀτιμοτάτῳ παραδοθῆναι ἐμοὶ,
594 καὶ τοσαύτην ὑπομεῖναι αἰσχύνην; Ταῦτα πολλάκις κατ' ἐμαυτὸν λογιζόμενος, καὶ τοῦ λίαν ἀτόπου μηδὲ τὴν ἐνθύμησιν δυνάμενος ἐνεγκεῖν, ὥσπερ οἱ παραπλῆγες ἐκείμην ἀχανὴς, [26]) οὔτε ὁρᾶν οὔτε ἀκούειν τι δυνάμενος. τῆς δὲ ἀμηχανίας με τῆς τοσαύτης ἀφιείσης, καὶ γάρ ἐστιν, ὅτε [27]) καὶ ὑπεξίστατο, διεδέχετο δάκρυα καὶ ἀθυμία· καὶ μετὰ τὸν τῶν δακρύων κόρον ἀντεισῄει πάλιν ὁ φόβος, ταράττων καὶ θο-
595 ρυβῶν καὶ διασείων μοι τὴν διάνοιαν. Τοσαύτῃ ζάλῃ τὸν παρελθόντα συνέζων χρόνον· σὺ δὲ ἠγνόεις, καὶ ἐν γαλήνῃ με διάγειν ἐνόμιζες. ἀλλὰ νῦν σοι ἀποκαλύψαι πειράσομαι τὸν χειμῶνα τῆς ἐμῆς ψυχῆς· τάχα γάρ μοι καὶ ἀπὸ τούτου συγγνοὺς, τὰ ἐγκλήματα ἀφείς. Πῶς οὖν σοι, πῶς αὐτὸν ἐκκαλύψομεν; εἰ μὲν σαφῶς ἐθέλοις ἰδεῖν, ἑτέρως οὐκ ἐνῆν, ἀλλ' ἢ τὴν καρδίαν ἀπογυμνώσαντα [28]) τὴν ἐμήν. ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, δι' ἀμυδρᾶς τινος εἰκόνος, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, πει-

24) *νύμφη*. Patres ecclesiam Christi tum *παρθένον* (cf. *Suicer. Thes. Eccl.* T. II, p. 596.) tum *νύμφην* nominare amant. Vid. Ammonius in catena in cap. 3. Joh. p. 108. *Διὰ τοῦ βαπτίσματος νυμφεύεται ὁ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀναγεννηθεῖσαν. Ἡ συζυγία αὕτη πνευματικὴ διὰ τοῦ διδασκαλικοῦ λόγου συνάπτει Θεῷ. Παρθένος δ' ἐστὶ καὶ ἁγνὴ ἡ νύμφη, διὰ τὴν τῶν δογμάτων ὀρθότητα· ἡ αὐτὴ καὶ γυνὴ ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀγαθὰς γεννῶσα πράξεις, οὐκ ἀφ' ἑαυτῆς, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἐνσπείροντος ἐν αὐτῇ Χριστοῦ. — Νυμφίος ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ ἡ ἐκκλησία νύμφη, καὶ ὁ νυμφὼν ὁ τόπος τοῦ βαπτίσματος, ἔνθα γίνεται ἡ πνευματικὴ συνάφεια, ἐπειδὴ πάντα φαιδρὰ καὶ χαρᾶς ἀνάμεστα καὶ εὐφροσύνης.* Cf. *Heinichen.* ad Euseb. H. E. X, 4, 42.

25) *ἐμαυτόν*. *Ταλανίζων* addit Palatinus. [Et receperunt hoc verbum *Hughes* et *Montefalconius*. Non male. *L.*]

26) *ἀχανὴς* explicat Hesychius per: *ἄφθογγος, ἄφωνος, μὴ ἀνοίγων στόμα.* Ita usurpatur etiam h. l. Cf. T. II, p. 115 D. et *Matthaei Chrysost. Homiliae IV.* etc. homil. II, not. 53. *L.*

27) *ἔστιν ὅτε*. Sic, *ἔστι ὅπου*. §. 478. *ἔχειν ὅποι*. §. 105.

28) *ἀπογυμνώσαντα*. Augustanus, *ἀπογυμνώσαντι*. utrumque stat cum *ἔνεστι*. [Et statim ante legit *Savil.* *ἑτέρως οὐκ ἂν εἴη, ἀλλ'* —. *L.*]

ῥάσομαί σοι τὸν τῆς ἀθυμίας τέως ὑποδεῖξαι καπνόν· σὺ [29]) δὲ ἐκ τῆς εἰκόνος τὴν ἀθυμίαν συλλέγειν μόνην. [30]) Ὑποθώ- 596 μεθα [31]) εἶναί τινι μνηστὴν τοῦ πάσης τῆς ὑφ᾽ ἡλίῳ [32]) κειμένης γῆς βασιλεύοντος θυγατέρα· ταύτην τε τὴν κόρην κάλλος τε ἔχειν ἀμήχανον, οἷον καὶ τὴν ἀνθρωπείαν ὑπερβαίνειν φύσιν, καὶ τούτῳ τὰ τῶν γυναικῶν ἁπασῶν φῦλον ἐκ πολλοῦ τοῦ διαστήματος νικᾷν· καὶ ψυχῆς ἀρετὴν τοσαύτην, ὡς καὶ τὸ τῶν ἀνδρῶν γένος, τῶν τε γενομένων τῶν τε ἐσομένων ποτὲ, πολλῷ τῷ μέτρῳ κατόπιν ἀφεῖναι· καὶ πάντας μὲν ὑπερβῆναι φιλοσοφίας [33]) ὅρους τῇ τῶν τρόπων εὐκοσμίᾳ, πᾶσαν δὲ κρύψαι σώματος ὥραν τῷ τῆς οἰκείας ὄψεως κάλ-

29) σὺ — συλλέγειν. Infinitivum, praesertim σὺ praecedente, non solum poetae, sed etiam alii, loco imperativi ponunt. Morata enallage, nata ex ellipsi, supplenda verbo σπεῦσον, θέλε, κελεύω, χρή. qua figura hodie Itali quoque, in oratione negante, delectantur. Vid. *Apollon. Al.* p. 84. 85. 231. ed. Sylb. *Eustath.* passim, *Aem. Porti* Lexicon. Ion. *Fr. Vergara* l. 3. Gramm. Gr. c. 10. *H. Steph.* de Dial. Att. p. 47. *Glass.* l. 3. tr. 3. can. 44. n. 3. *J. Gronov.* ad Arrian. l. 5. *Heupel.* de Dialect. Gr. Canon. 116. 240. 334. *Bos.* ellips. Graec. *Raphelii* Annot. ad Luc. 22, 42. ex Arriano. Ex quibus huic loco maxime congrua notamus. Hom. Il. Δ. σὺ δὲ θᾶσσον ἀθηναίῃ ἐπιτεῖλαι. ubi scholiastes vetus: ἀπαρέμφατον, ἀντὶ προστακτικοῦ ἐπίτειλον. Thucydides, σὺ δὲ, κλεαρίδα, αἰφνιδίως τὰς πύλας ἀνοίξας ἐπεκθεῖν. Herodotus, σὺ δέ μοι ἐπὶ τὴν ἑλλάδα στρατεύεσθαι. Fit autem persaepe, ut librarii elegantiam, quam non capiunt, corrigant scilicet, alius huc, alius illuc euntes: quod huic quoque loco accidit, ubi alius σὺ — σύλλεγε, alius σοὶ — ἔνεστι συλλέγειν substituit. Talium locorum media fere lectio pro genuina; extremae, ob id ipsum, qui faciliores, pro glossis habendae sunt. Vide Not. ad §. 21. 28. 42. 67. 120. 222. 265. 267. 273. 293. 297. 355. 369. 400. 407. 413. 494. 590. 618. Quare hic quoque medium σὺ — συλλέγειν tenendum. nam in Augustano librarius cum σὺ scripsisset, σὺ mutavit in σοὶ, et subjecit ἔνεστι συλλέγειν, non temere mutaturus, nisi in antiquiore, quo erat usus, exemplari σὺ συλλέγειν legisset; perinde ut in suo quoque Graeco vetus int. qui vertit, *tu vero memento ostendere.* Sane ipsum quoque μνήσθητι, *memento*, in hoc loquendi genere sunt qui alias suppleant. [Lectio exquisitior sine dubio ea, quae in textu est, et miror *Montefalconium* et *Hasselbachium*, quorum uterque habet τ. α. σύλλεγε μόνην. Similis locus est apud Thucyd. VI, 34. καὶ παραστῆναι παντὶ τὸ μὲν καταφρονεῖν τοὺς ἐπιόντας κτλ., ubi, teste **Goellero**, quatuor Cdd. habent imperativum παραστήτω. Caeterum infinitivum interdum apud Graecos pro imperativo esse, docuerunt **Matthiae** Gr. Gr. p. 785 et **Fischer.** ad *Weller.* III, 2, p. 27. *L.*]

30) τὴν ἀθυμίαν μόνην. Antitheton, καὶ τοῦ φόβου. §. 599.

31) ὑποθώμεθα. Hypothesis et descriptio egregia.

32) ὑφ᾽ ἡλίῳ. Ed. prima, ὑφήλιον. [*Savil.* et *Montef.* non male, ὑφ᾽ ἥλιον. *L.*]

33) φιλοσοφίας. Conf. §. 315.

597 λει. τὸν δὲ ταύτης μνηστῆρα, μὴ διὰ ταῦτα μόνον περικαίεσθαι τῆς παρθένου, ἀλλὰ καὶ χωρὶς τούτων πάσχειν τι πρὸς αὐτὴν, καὶ τῷ πάθει τούτῳ τοὺς μανικωτάτους 34) τῶν πώ-
598 ποτε γενομένων ἀποκρύψαι 35) ἐραστῶν. εἶτα μεταξὺ 36) τῷ φίλτρῳ 37) καιόμενον ἀκοῦσαί ποθεν, ὅτι τὴν θαυμαστὴν ἐρωμένην ἐκείνην τῶν εὐτελῶν τις καὶ ἀπεῤῥιμμένων ἀνδρῶν, δυσγενὴς καὶ τὸ σῶμα ἀνάπηρος καὶ πάντων τῶν ὄντων μοχθη-
599 ρότατος, μέλλοι πρὸς γάμον ἀγαγέσθαι. 38) Ἆρά σοι μικρόν τι μέρος τῆς ἡμετέρας ὀδύνης παρεστήσαμεν; καὶ ἀρκεῖ μέχρι τούτου στῆσαι τὴν εἰκόνα; τῆς μὲν ἀθυμίας ἕνεκεν ἀρκεῖν οἶμαι· καὶ γὰρ διὰ τοῦτο μόνον αὐτὴν παρειλήφαμεν. Ἵνα δέ σοι καὶ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐκπλήξεως ὑποδείξω τὸ μέτρον·
600 ἐφ᾽ ἑτέραν πάλιν ἴωμεν 39) ὑπογραφήν. καὶ ἔστω στρατόπε-

---

34) *μανικωτάτους.* Verbum *μέσον*, ut *insanus.* [Bene egit de hoc adjectivo *Sturzius* in Lex. Xenoph. III, p. 97, quem vide. *L.*]

35) *ἀποκρύψαι.* Ita *Seneca* de Caecina: *Habuisset aliquod in eloquentia nomen, nisi illum Ciceronis* umbra *pressisset.*

36) *μεταξὺ — καιόμενον.* *Μεταξὺ* cum participio adverbiascit. [Vid. *Viger.* p. 418 et *Passow* in Lex. *L.*]

37) *φίλτρον* proprie quidem est *poculum amoris.* Sed metaphorice ita dicitur *quicquid conciliandi amoris vim habet.* Sic legitur apud Xenoph. Memorr. II, 3, 11. 14., ubi agitur de fratris amore conciliando. Cf. Memorr. II, 6, 10. III, 11, 16. 17. H. l. omnino vertendum: *Ponamus, illum amore flagrantem alicunde audivisse,* etc. *L.*

38) *πρὸς γάμον ἀγαγέσθαι.* Vetus int. *sit accepturus in conjugem.* et in eandem sententiam recentiores. ut de paranympho accipi res postulat. nam ecclesiae minister est Sponsi amicus. Joh. 3, 29. coll. 2. Cor. 11, 2. Neque obstat Medium *ἀγαγέσθαι*, pro *ἄγειν*. Omnino uti *ἀνάγεσθαι σύνοικον* notat *ducere uxorem*, apud Herodotum; sed *ἀνάγειν* est *jungere alteri*, ut Herodianus de Heliogabalo: *Palladem deo suo in regiam πρὸς γάμον ἀνήγαγε conjugem adduxit*: atque uti *ποιεῖσθαι ἄκοιτιν* (observante *Kustero* de verb. mediis p. 53.) apud Hesiodum dicitur de *viro*, *qui uxorem sibi ducit*; at *ποιεῖν τινι ἄκοιτιν*, apud Homer. Il. Ω. v. 537. est *alteri uxorem jungere, dare vel conciliare*: sic *πρὸς γάμον ἄγεσθαι* fere dicitur *is ipse, qui ducit*, ut obviis constat exemplis; *ἄγειν* autem, *qui ad sponsum adducit speratam*, apud Pollucem l. 3. ὁ δὲ ἄγων τὴν νύμφην ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οἰκίας, νυμφαγωγός. Veruntamen Chrysostomus verbum medium *ἀγαγέσθαι* paranympho eadem notione, ac Paulus l. c. sibi *ἁρμόζομαι*, quod alias item de ipso sponso dicitur, tribuere potuit: ut utrumvis notet *sua manu deducere verbis sponsi obsequentem sponsam.* nam etiam pater sponsi *ἄγεσθαι* dicitur Plutarcho: *τῷ δὲ υἱῷ τὴν Σκιπίωνος ἀδελφὴν ἠγάγετο πρὸς γάμον.*

39) *ἴωμεν.* *Εἶμι, vado.* rarum simplex, in prosa. sed hinc etiam *ἴθι.* §. 271. Plato, *εἶσι, vadit.* Adde Herodianum.

δον ἐκ πεζῶν καὶ ἱππέων καὶ ναυμαχῶν 40) συνειλεγμένον ἀνδρῶν· καὶ καλυπτέτω μὲν τὴν θάλατταν ὁ τῶν τριήρων ἀριθμὸς, καλυπτέτωσαν δὲ τὰ τῶν πεδίων πλήθη καὶ τὰς τῶν ὀρῶν κορυφὰς αἱ τῶν πεζῶν καὶ ἱππέων φάλαγγες· 41) καὶ ἀν- 601 τιλαμπέτω 42) μὲν ἡλίῳ τῶν ὅπλων ὁ χαλκὸς, καὶ ταῖς ἐκεῖθεν πεμπομέναις ἀκτῖσιν ἡ τῶν περικεφαλαιῶν καὶ τῶν ἀσπίδων ἀνταφιέσθω 43) μαρμαρυγή· ὁ δὲ τῶν δοράτων κτύπος καὶ ὁ τῶν ἵππων χρεμετισμὸς πρὸς αὐτὸν φερέσθω τὸν οὐρανόν· καὶ μήτε θάλασσα φαινέσθω μήτε γῆ, ἀλλὰ χαλκὸς καὶ σίδηρος πανταχοῦ. Ἀντιπαραταττέσθωσαν δὲ αὐτοῖς καὶ 602 πολέμιοι, ἄγριοί τινες ἄνδρες καὶ ἀνήμεροι· ἐνεστηκέτω δὲ ἤδη καὶ ὁ τῆς συμβολῆς καιρός. Εἶτα ἁρπάσας τὶς ἐξαίφνης μει- 603 ράκιον τῶν ἐν ἀγρῷ τραφέντων καὶ τῆς πηκτίδος 44) καὶ τῆς καλαύροπος 45) πλέον εἰδότων οὐδὲν, καθοπλιζέτω μὲν αὐτὸ ὅπλοις χαλκοῖς, περιαγέτω δὲ τὸ στρατόπεδον ἅπαν, καὶ δει- 604 κνύτω λόχους 46) καὶ λοχαγοὺς, τοξότας, σφενδονήτας, τα-

---

40) ναυμαχῶν. Sic Augustanus, a ναυμάχης. ναυμάχων, edd. a ναυμάχος. Conf. §. 400. not. [Contegant camporum spatia et montium cacumina peditum legiones et equitum. *L.*]

41) φάλαγγες. Catachresis, non male decens adolescentem de re militari, cum ipse miles non sit, loquentem. Eam imitamur in Latino. nam et *phalanx* et *legio* peditum est, non etiam equitum.

42) ἀντιλαμπέτω. Par *Heliodori* verbum: χρυσοῦφοῦς τῆς ἐσθῆτος πρὸς τὸν ἥλιον ἀνταυγαζούσης.

43) ἀνταφιέσθω. Ed. prima, καταφειέσθω. Minus notum καταφίημι.

44) πηκτίδος. Veterum interpretes alii *fistulam* vertunt, alii *lyram;* cautissimi, *pectidem.* Vide, si quid refert, Hesychium, Athenaeum, Aristotelem in Politicis. Luciano in Dial. Doridis et Galateae πηκτὶς et λύρα tantundem. Conf. Synesii Ep. 148. [Vid. Herodot. I, 17. Athen. XIV, p. 635 E. *L.*]

45) καλαύροπος. *Unus,* καλαυρόπης. *Montef. In Cod. Margunii* καλαυρόπης *legitur, quod alibi vix reperias. sed illo semel usus est Homerus Il.* ψ. [v. 845.] *Lucianus dialogo* θεῶν κρίσις. [Diall. Mortt. XX, 7. *L.*] *Nonnus Paraphr.* c. 21. *Joann. Idem in Dionysiacis lib.* 1. *et l.* 34, *hoc versu:* εἰροπόκων ἴθυνε καλαύροπι πώεα μήλων. *Hoeschelius.* Καλαύροπον quoque dicitur, Hesychio ξύλον, ᾧ τοὺς βόας βάλλουσιν, χαλαῦροψ ποιμενική. sic enim corrigenda ed. Aldi, cui Καλάβρωψ, ποιμενικὴ divisum facit articulum. Etymon, Eustathio, κᾶλον αὖ ῥέπον, lignum retro vergens, in summo repandum. quale etiam *Pedum* episcopi. [Vid. *Passow* in Lex. *L.*]

46) λόχους κτλ. *Orbicius;* Ὁ μὲν τῶν πέντε καὶ εἴκοσι ἀνδρῶν ἀριθμὸς καλεῖται λόχος, ὁ δὲ ἄρχων λοχαγός. ὁ τῶν ἑκατὸν, τάξις καὶ ταξίαρχος. τὸ πεζικὸν ἅπαν στράτευμα, φάλαγξ, καὶ ὁ ἡγούμενος, στρατηγός. [Diversus erat pro gentibus et temporibus

ξιάρχους, στρατηγοὺς, ὁπλίτας, ἱππέας, 47) ἀκοντιστὰς, τριήρεις, τριηράρχους, τοὺς ἐκεῖ πεφραγμένους στρατιώτας, τῶν 605 ἐν ταῖς ναυσὶν ἀποκειμένων μηχανημάτων τὸ πλῆθος· δεικνύτω δὲ καὶ τὴν τῶν πολεμίων παράταξιν ἅπασαν, καὶ ὄψεις ἀποτροπαίους τινὰς, καὶ σκευὴν ὅπλων ἐξηλλαγμένην, καὶ πλῆθος ἄπειρον, καὶ φάραγγας καὶ κρημνοὺς βαθεῖς καὶ δυσχω-606 ρίας ὀρῶν· δεικνύτω δὲ ἔτι παρὰ τοῖς ἐναντίοις καὶ πετομένους ἵππους διά τινος μαγγανείας, 48) καὶ ὁπλίτας δι᾽ ἀέρος 607 φερομένους, καὶ πάσης γοητείας δύναμίν τε καὶ ἰδέαν. Καταλεγέτω δὲ καὶ τὰς τοῦ πολέμου συμφοράς· τῶν ἀκοντίων τὸ νέφος, τῶν βελῶν τὰς νιφάδας, τὴν πολλὴν ἀχλὺν ἐκείνην καὶ τὴν ἀορασίαν, τὴν ζοφωδεστάτην νύκτα, ἣν τὸ τῶν τοξευμάτων συνίστησι πλῆθος, ἀποστρέφον τῇ πυκνότητι τὰς ἀκτῖνας, τὴν κόνιν οὐχ ἧττον τοῦ σκότους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀμαυροῦσαν, τοὺς τῶν αἱμάτων χειμάῤῥους, τῶν πιπτόντων τὰς οἰμωγὰς, τῶν ἑστώτων τοὺς ἀλαλαγμοὺς, 49) τῶν κειμένων τὰς σωρείας, τροχοὺς αἵματι βαπτιζομένους, 50) ἵππους αὐτοῖς

---

militum, qui ad lochum pertinebant, numerus. Scholiastes Aristoph. Acharnn. 1073. v. c. et Aelian. tact. 4. et Suidas dicunt, λόχῳ contineri vel octo, vel duodecim, vel sedecim milites. Sed Schol. Thucyd. V, 66. ὁ λόγος, inquit, γίνεται ἀνδρῶν πεντακοσίων καὶ δυοκαίδεκα, sc. tempore belli Peloponnesiaci. Cf. *Potter. Archaeolog.* II, 109. 129. et *Funke Neues Real-Schullexicon.* T. III, p. 213. *L.*]

47) ἱππέας. Attice, vide *Photium*, [Cf. etiam Thom. Magistr. in v. ἑρμηνέας. *Fischer.* ad Weller. T. I, p. 211. *Zeune* ad Xenoph. Cyrop. I, 1, 2. et *Koeppen* ad Platon. Alcibiad. II. cap. I, pag. 82. *L.*]

48) μαγγανείας. *Ostendat equos per praestigias quasdam involantes.* Similis locus est apud Euseb. H. E. VI, 43. αἰφνίδιον ἐπίσκοπος ὥσπερ ἐκ μαγγάνου τινὸς εἰς τὸ μέσον ῥιφθεὶς ἀναφαίνεται. Chron. Alexand. p. 290. μηχαναῖς πολλαῖς χρησάμενοι, μαγγανικὰ δὲ παντοῖα. *L.*

49) ἀλαλαγμούς. Ἀλαλαγμός ἐστιν ἐπινίκιος ἐν πολέμῳ κρότος, ἄλλο γὰρ ὀλολυγμὸς, καὶ ἄλλο ἀλαλαγμός. ὅταν γὰρ μετὰ νίκης ἐν πολέμῳ στρατιῶται βοῶσιν, ἀλαλαγμός ἐστιν ἐκεῖνος καὶ σήμαντρον νίκης, κτλ. Homil. in Ps. 95. longa hic videtur esse Glossa, nobis quidem non inutilis. [Vid. *Spanhem.* ad Julian. p. 233 sq. et *Henr. Aug. Zeibich.* in praefatione ad *Joh. Chr. Weidlingii* Εὐριπίδην τετραχηλισμένον. *Gerae* 1758. 8. *L.*]

50) βαπτιζομένους. Βαπτίζεσθαι dicitur non modo id, quod in undas immittitur, sed etiam id, cui liquor affatim superfunditur. Aristophanes apud Athenaeum, ἀφῆκε βαπτίσας. *dimisit me vino obrutum.* Germ. *gedecket.* Proclus ad Plat. ὅτε τὸ ἐπιθυμητικὸν ὑπὸ τῆς γενεσιουργοῦ καταχλυζόμενον ὑγρότητος ἐκνευρίζεται καὶ βαπτίζεται τοῖς τῆς ὕλης ῥεύμασι. Unde metaphora. v. gr. Hom. 14. in

ἀναβάταις πρηνεῖς φερομένους ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν κειμένων νεκρῶν, τὴν γῆν φύρδην ἅπαντα ἔχουσαν, αἷμα καὶ τόξα καὶ βέλη, ἵππων ὁπλὰς καὶ ἀνθρώπων κεφαλὰς ὁμοῦ κειμένας, καὶ βραχίονα καὶ τροχὸν, καὶ κνημῖδα [51]) καὶ στῆθος διακοπὲν, ἐγκεφάλους ξίφεσι προσπεπλασμένους, [52]) ἀκίδα βέλους ἐκκεκλασμένην καὶ ὀφθαλμὸν ἔχουσαν ἐμπεπερονημένον. [53]) κα- 608 ταλεγέτω καὶ τὰ τοῦ ναυτικοῦ πάθη· τριήρεις [54]) τὰς μὲν ἐν μέσοις ἀναπτομένας τοῖς ὕδασι, τὰς δὲ αὐτοῖς [55]) ὁπλίταις καταδυομένας· τὸν τῶν ὑδάτων ἦχον, τὸν τῶν ναυτῶν θόρυβον, τὴν τῶν στρατιωτῶν βοὴν, τῶν κυμάτων καὶ τῶν αἱμάτων μιγνύμενον τὸν ἀφρὸν, καὶ ὁμοῦ τοῖς πλοίοις ἐπειοιόντα πᾶσι· τοὺς ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων [56]) νεκροὺς, τοὺς καταποντιζομένους, τοὺς ἐπιπλέοντας, τοὺς εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς ἐκβρασσομένους, τοὺς ἔνδον τοῖς κύμασι περικλυζομένους, καὶ ταῖς ναυσὶν ἀποφράττοντας τὴν ὁδόν. [57]) Καὶ πάσας ἀκρι- 609

---

1. Tim. ὅταν ἡ καρδία μὴ βαρηθεῖσα τοῖς σιτίοις βαπτίζηται κάτω. [Alios locos vide apud *Matthaeium* l. l. Homil. I, not. 188. T. I, p. 61. *L.*]

51) τροχὸν καὶ κνημῖδα. *Τροχὸν confusioni quidem hic descriptae magis convenire videtur.* Cant. ed. 2. τράχηλον habent editi: sed ut αἷμα ter dicitur, sic τροχὸς iterum dici potuit. Acutum in κνημίδα persuasit *Phrynichus*, non ignorans ἐϋκνήμιδας ἀχαιούς. κνημὶς, τροχοῦ radium interdum notat. [Imo scribendam cum circumflexo. Erat autem κνημὶς *tibiale, ocrea*. Suidas: τὸ περιτιθέμενον τοῖς ποσὶν ὑπὸ τῇ κνήμῃ ὑπόδημα. Cf. *Feith.* Antiqq. Homeric. IV, 8. *L.*]

52) προσπεπλασμένους. [Cerebrum gladiis haerens.] Hesychius, προσπλάζει, προσπελάζει. Est ex πέλας.

53) ἐμπεπερονημένον. [*Teli cuspidem effractam, oculumque ceu infibulatum habentem.*] Hesychius: ἐμπεπαρμένον, ἐμπερωνημένον (fac ο,) ἐνηλωμένον. [Est igitur *tabulatum navis.* Cf. *Jungermann.* ad Polluc. I, 29. *L.*]

54) τριήρεις. Al. μικρὰ πλοῖα ἀνὰ τρεῖς κωπηλάτας ἔχοντα, τριήρεις. Glossa.

55) αὐτοῖς. Saepe σὺν ἐλλείπει. Xenophon, ὁ δὲ κῦρος τοῖς παροῦσιν ἐτείχιζεν, *cum iis qui aderant, muros struebat.* Thucyd. l. 4. ἀπεχώρησαν τῷ στρατῷ, *discessere cum exercitu.* Aristoph. Nub. χορὸν ἵστατε νύμφαις, *chorum agitis cum Nymphis.* Plutarch. προσῆγον ἐσπασμένοις τοῖς ξίφεσιν, *strictis gladiis.* inprimis omissu σὺν ponitur αὐτῷ, αὐτοῖς. videantur *Budaeus*, *Raphelius*, et *Bos*, cujus Ellipses Graecae locupletari possint etiam ex hujus Dialogi thremate 6. 65. 78. 209. 211. 220. 227. 297. 347. 437. 471. 475. 550. 556. 594. cum annotatis.

56) καταστρωμάτων. Rursum Hesychius, καταστρώματα, τῆς νεὼς μέρος, ἐν ᾧ ἑστῶτες ναυμαχοῦσιν.

57) ἀποφράττοντας τὴν ὁδόν. Nimis longa sane est haec pugnarum descriptio, neque tamen satis apta dialogi formae. Non

βῶς διδάξας τὰς τοῦ πολέμου τραγῳδίας, προστιθέτω καὶ τὰ τῆς αἰχμαλωσίας δεινὰ, καὶ τὴν παντὸς θανάτου χαλεπωτέ-
610 ραν δουλείαν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν κελευέτω τὸν ἵππον ἀναβαίνειν εὐθέως, καὶ τοῦ στρατοπέδου παντὸς ἐκείνου στρατηγεῖν.
611 Ἆρα οἴει πρὸς τὴν διήγησιν μόνην ἀρκέσειν [58]) τὸν μειρακίσκον [59]) ἐκεῖνον, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ πρώτης ὄψεως [60]) εὐθέως ἀφήσειν τὴν ψυχήν;

612 XIII. Καὶ μή με νομίσῃς [1]) ἐπαίρειν τὸ πρᾶγμα τῷ λόγῳ· μήδ' ὅτι τῷ σώματι τούτῳ καθάπερ τινὶ δεσμωτηρίῳ κατακλεισθέντες, τῶν ἀοράτων οὐδὲν δυνάμεθα ἰδεῖν, μεγάλα τὰ εἰρημένα εἶναι νόμιζε. [2]) πολὺ γὰρ ταύτης τῆς μάχης μείζονα, πολὺ καὶ φρικωδεστέραν εἶδες ἂν, εἰ τοῦ διαβόλου τὴν ζοφωδεστάτην παράταξιν, καὶ τὴν μανιώδη συμβολὴν τούτοις τοῖς
613 ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν ἠδυνήθης ποτέ. Οὐ γὰρ χαλκὸς ἐκεῖ καὶ σίδηρος, οὐδὲ ἵπποι καὶ ἅρματα καὶ τροχοὶ, οὐδὲ πῦρ καὶ βέλη, ταῦτα τὰ ὁρατά· ἀλλ' ἕτερα πολὺ τούτων φοβερώτερα μηχανήματα. οὐ δεῖ τούτοις τοῖς πολεμίοις θώρακος οὐδὲ ἀσπίδος, οὐδὲ ξιφῶν καὶ δοράτων· ἀλλ' ἀρκεῖ μόνη ἡ ὄψις τῆς ἐπαράτου στρατιᾶς ἐκείνης παραλῦσαι ψυχὴν, ἢ μὴ λίαν οὖσα γενναία τύχῃ, καὶ πρὸ τῆς οἰκείας ἀνδρείας, πολλῆς ἀπολαύσῃ
614 τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ προνοίας. Καὶ εἴ γε ἦν δυνατὸν, τὸ

---

inepte id jam animadvertit *Cramerus*, qui ita de h. l. scripsit: „*So schön auch dieses Gemälde ist, und so ausserordentlich der Wohlklang der dazu gewählten Worte im Originale ist, so werden doch Kenner daran aussetzen, dass es zu lang und allzu umständlich ist. Es streitet nicht allein wider die Natur eines Gesprächs, sondern verdient schon an sich selbst eine Critik. Da es Schrecken erwecken soll, so würde dieser Eindruck eher erhalten worden sein, wenn er das Schrecklichste zusammengedrängt, und das Gemüth so zu sagen auf einmal damit betäubt hätte. Jetzt aber bemerkt man allzusehr, dass der Verfasser alles genau gewusst hat, was bei einer Schlacht vorfallen kann, und erschrickt nicht.*“ *L.*

58) διήγησιν. Ita *Fr. Ducaeus* et *Montefalconius*. *Savilius* contra et *Joh. Hughes* habent διοίκησιν. Non male. *L.*

59) τὸν μειρακίσκον ἐκεῖνον. Sic codd. al, τὸ μειρακίσκιον ἐκεῖνο, Cant. ed. 2. *Magna est in diminutivis licentia, et perinde a Chrysost. dicitur* μειρακίσκιον, *ac ab Aristoph. in Ran.* μειρακύλλιον. *Vide Pollucem lib. 2. segm. 9,* Not. ejusd. ed. Talia sunt, κορίσκιον, ῥηματίσκιον. Hermogenes ἐν τῇ σφοδρότητι novis verbis locum esse docet.

60) ἀπὸ πρώτης ὄψεως. Sic, ἐκ πρώτης φωνῆς. §. 208.

1) μὴ νομίσῃς. *Insignis concio.* Strigel: Hypomn. in Eph. 6, 10.

2) νόμιζε. *Morel.* νομίσῃς. Tantundem. *L.*

σῶμα ἀποδῦντα τοῦτο, ἢ καὶ μετὰ αὐτοῦ τοῦ σώματος δυνηθῆναι [3]) καθαρῶς καὶ ἀφόβως ἅπασαν τὴν ἐκείνου παράταξιν, καὶ τὸν πρὸς ἡμᾶς πόλεμον ὀφθαλμοφανῶς ἰδεῖν· εἶδες ἂν οὐ χειμάῤῥους αἱμάτων, οὐδὲ σώματα νεκρὰ, ἀλλὰ ψυχῶν πτώματα τοσαῦτα, καὶ τραύματα οὕτω χαλεπὰ, ὡς ἅπασαν ἐκείνην τοῦ πολέμου τὴν ὑπογραφὴν, ἣν ἄρτι διῆλθον πρός σε, παίδων τινῶν ἀθύρματα [4]) εἶναι νομίσαι, καὶ παιδιὰν μᾶλλον ἢ πόλεμον, τοσοῦτοι οἱ καθ᾽ ἑκάστην πληττόμενοι τὴν ἡμέραν. Τὰ δὲ τραύματα οὐκ ἴσην ἐργάζεται τὴν νέκρωσιν, ἀλλ᾽ 615 ὅσον ψυχῆς καὶ σώματος τὸ μέσον, τοσοῦτον ἐκείνης καὶ ταύτης τὸ διάφορον. ὅτ᾽ ἂν γὰρ λάβῃ τὴν πληγὴν ἡ ψυχὴ καὶ πέσῃ, οὐ κεῖται καθάπερ τὸ σῶμα ἀνεπαισθήτως, ἀλλὰ βασανίζεται μὲν ἐντεῦθεν [5]) ἤδη τῇ πονηρᾷ συνειδήσει τηκομένη· μετὰ δὲ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν, κατὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν, ἀθανάτῳ παραδίδοται τιμωρίᾳ. Εἰ δέ τις ἀναλγήτως ἔχοι πρὸς τὰς τοῦ διαβόλου πληγὰς, μεῖζον ὑπὸ τῆς ἀναισθησίας ἐκείνῳ γίνεται τὸ δεινόν. ὁ γὰρ ἐπὶ τῇ προτέρᾳ πληγῇ μὴ δηχθεὶς, εὐκόλως δέξεται καὶ δευτέραν, καὶ μετ᾽ ἐκείνην ἑτέραν. οὐ γὰρ διαλιμπάνει μέχρι τῆς ἐσχάτης ἀναπνοῆς παίων ὁ μιαρὸς, ὅτ᾽ ἂν εὕρῃ ψυχὴν ὑπτίαν καὶ τῶν προτέρων καταφρονοῦσαν πληγῶν. Εἰ δὲ καὶ τῆς συμβολῆς τὸν τρόπον 616 ἐξετάζειν ἐθέλοις, πολὺ ταύτην σφοδροτέραν καὶ ποικιλωτέραν ἴδοις ἄν. οὐδὲ γὰρ κλοπῆς καὶ δόλου τοσαύτας τις οἶδεν ἰδέας, ὅσας ἐκεῖνος ὁ μιαρὸς, ταύτῃ γοῦν τὴν πλείονα κέκτηται δύναμιν· οὔτε ἔχθραν τις οὕτως ἀκήρυκτον [6]) δύναιτ᾽ ἂν [7]) ἔχειν

---

3) *δυνηθῆναι.* *Superfluum videtur. nam quorsum δυνατὸν δυνηθῆναι; Vel scribentis errore ponitur pro δῦναι, i. e. aciem instructam* ingredi καθαρῶς καὶ ἀφόβως. Cant. ed. 2. Διαδῦναι propius erat: sed manere potest δυνηθῆναι personale, cum impersonali δυνατόν.

4) *ἀθύρματα.* Notat proprie *puerorum* lusum pro *faribus.* Odyss. P, [323.] θύρῃσι καθήμενοι ἐψιαάσθων. α inest ἀθροιστικὸν potius quam στερητικόν.

5) *ἐντεῦθεν.* Ut cecidit. [„*Hoeschelius* legit ἐνταῦθα opposite ad τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν, ut sit, hic jam, vel, dum in hoc corpore manet. Non male. *Hughes.*"]

6) *ἀκήρυκτον.* *Jure gentium nefas est violare praecones et caduceatores: cum violantur, bellum illud* ἀκήρυκτον καὶ ἄσπονδον *vocatur.* Portus ad Xen. [Ab Hesychio ἀκήρυκτος explicatur per ἀδιάλλακτος. Est igitur ἀκήρυκτος ἔχθρα, *inimicitia implacabilis, atrox.* Vid. *Erasmi* Adagg. III, 3, 84. coll. Xenoph. Memorr. III, 3, 4. *L.*]

7) *δύναιτ᾽ ἄν.* *Montefalc.*, quem secutus est *Hasselbach*, legit δύναται, quod sane bene potest ferri. *L.*

πρὸς τοὺς ἄγαν πολεμιωτάτους αὐτῷ, ὅσην πρὸς τὴν ἀνθρω-
617 πείαν φύσιν ὁ πονηρός. Καὶ τὴν προθυμίαν δὲ εἴ τις ἐξετά-
ζοι, μεθ' ἧς μάχεται ἐκεῖνος, ἀνθρώπους μὲν ἐνταῦθα καὶ γε-
λοῖον [8]) παραβαλεῖν. εἰ δέ τις τὰ ἀργιλώτατα καὶ ἀπηνέστατα
τῶν θηρίων ἐκλεξάμενος ἀντιτιθέναι θέλοι τῇ τούτου μανίᾳ,
πραότατα ὄντα καὶ ἡμερώτατα εὑρήσει τῇ παραβολῇ [9]) το-
σοῦτον οὕτως πνεῖ θυμὸν, ταῖς ἡμετέραις προσβάλλων ψυχαῖς.
618 Καὶ ὁ τῆς μάχης δὲ χρόνος, ἐνταῦθα μὲν βραχὺς, καὶ ἐν τῷ
βραχεῖ δὲ αὐτῷ πολλαὶ αἱ ἀνακωχαί· [10]) καὶ γὰρ νὺξ ἐπελ-
θοῦσα, καὶ ὁ τοῦ σφάζειν κάματος, καὶ τροφῆς καιρὸς, καὶ
πολλὰ ἕτερα διαναπαύειν τὸν στρατιώτην πέφυκεν, ὡς καὶ
ἀποδῦναι τὴν παντευχίαν, καὶ ἀναπνεῦσαι μικρὸν, καὶ σίτῳ
καὶ ποτῷ καταψῦξαι, [11]) καὶ ἑτέροις πολλοῖς τὴν προτέραν
ἀνακτήσασθαι δύναμιν. Ἐπὶ δὲ τοῦ πονηροῦ, οὐκ ἔστι τὰ
ὅπλα καταθέσθαι [12]) ποτὲ, οὐκ ἔστιν ὕπνον ἄρασθαι, τὸν βου-
λόμενον ἄτρωτον μένειν διαπαντός. ἀνάγκη γὰρ, δυοῖν θάτε-
ρον, ἢ πεσεῖν καὶ ἀπολέσθαι γυμνωθέντα, ἢ διαπαντὸς καθω-
πλισμένον ἑστάναι καὶ ἐγρηγορότα. [13]) καὶ γὰρ ἐκεῖνος δια-
παντὸς ἕστηκε μετὰ τῆς αὐτοῦ παρατάξεως, τὰς ἡμετέρας ῥα-
θυμίας παρατηρῶν, πλείονά τε εἰσφέρων σπουδὴν εἰς τὴν ἡμε-
619 τέραν ἀπώλειαν, ἢ εἰς τὴν σωτηρίαν ἡμεῖς τὴν ἑαυτῶν. Καὶ
τὸ μὴ ὁρᾶσθαι δὲ αὐτὸν ὑφ' ἡμῶν, καὶ τὸ ἐξαπίνης ἐπιτί-
θεσθαι, ἃ μάλιστα τῶν μυρίων ἐστὶν αἴτια κακῶν τοῖς οὐκ
ἐγρηγορόσι διαπαντὸς, πολὺ τοῦτον ἀπορώτερον ἐκείνου δεί-

---

8) *γελοῖον.* Τὸ γελοῖόν ἐστιν αἶσχος ἀνώδυνον καὶ οὐ φθαρ-
τικόν. *Ridiculum* ergo non nobis est; sed hosti, quatenus in eum risus cadit.

9) *τῇ παραβολῇ.* *Alii*, ἐν τῇ παραβ. *Montef.* Praecedit εὑρήσει. fort. εὑρήσειεν τῇ παραβολῇ.

10) *ανακωχαί.* Est ἀνακωχὴ *cessatio pugnae, induciae.* Hesychius explicuit per ἀναχώρησις, ἀνάπαυσις. Chrysost. T. III, p. 554 A. πόλεμος ἀνακωχὴν οὐκ ἔχων. Cf. de hoc vocab. Erotianum p. 16. Steph. et *Goeller.* ad Thucyd. T. II, p. 449.

11) *καταψῦξαι.* Augustanus, καὶ καταψ. vet. int. *vel requie.* Sic certe infinitivus erit casu sexto, quem saepe sine τῷ poni docet *E. Schmid.* ad N. T. f. 1253.

12) *τὰ ὅπλα καταθέσθαι.* Oppositum, τὰ ὅπλα θέσθαι. vide *Vigerum.* [p. 297 sqq.]

13) *ἑστάναι καὶ ἐγρηγορότα.* Haec lectio Savilii media. inde alii, ἑστῶτα καὶ ἐγρηγορότα. vel, ἑστάναι καὶ ἐγρηγορέναι. [*Montef.* habet ἑστῶτα καὶ ἐγρηγορότα, quae lectio est in edit. Ducaeana et in Cantabrigiensi 1ma. *L.*] Caeterum de hoc *standi* officio egregie loquitur Hom. 23. in Eph. 6.

αγυσι τὸν πόλεμον.[14]) Ἐνταῦθα οὖν ἡμᾶς ἤθελες στρατηγεῖν 620 τοῖς στρατιώταις τοῦ Χριστοῦ; ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ τοῦτο ἦν στρατηγεῖν. ὅτ' ἂν γὰρ ὁ διατάττειν καὶ διακοσμεῖν τοὺς λοιποὺς ὀφείλων, πάντων ἀπειρότατος καὶ ἀσθενέστατος ᾖ· προδοὺς ὑπὸ τῆς ἀπειρίας τοὺς πιστευθέντας, τῷ διαβόλῳ μᾶλλον ἐστρατήγησεν, ἢ τῷ Χριστῷ.

Ἀλλὰ τί στένεις;[15]) τί δακρύεις; οὐ γὰρ θρήνων ἄξια τὰ 621 κατ' ἐμὲ νῦν, ἀλλ' εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς. ΒΑΣ. Ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ ἐμά, φησίν, ἀλλὰ μυρίων ἄξια ταῦτα κοπετῶν· νῦν γὰρ μόλις ἠδυνήθην συνιδεῖν, οἷ[16]) τῶν κακῶν με ἤγαγες. Ἐγὼ 622 μὲν γὰρ εἰσῆλθον πρός σε, ὅ τί ποτε ὑπὲρ σοῦ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ἀπολογήσομαι, δεόμενος μαθεῖν· σὺ δέ με ἐκπέμπεις ἑτέραν ἀνθ' ἑτέρας[17]) φροντίδα ἐνθείς. οὐ γὰρ ἔτι μοι μέλει, τί πρὸς ἐκείνους ὑπὲρ σοῦ, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἐμαυτοῦ καὶ τῶν ἐμῶν ἀπολογήσομαι κακῶν. Ἀλλὰ σοῦ 623 δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, εἴ τι σοι μέλει τῶν ἐμῶν, εἴ τις παράκλησις ἐν Χριστῷ, εἴ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἴ τινα σπλάγχνα[18]) καὶ οἰκτιρμοί, καὶ γὰρ οἶδας, ὅτι με μάλιστα πάντων αὐτὸς εἰς τοῦτον τὸν κίνδυνον ἤγαγες· χεῖρα ὄρεξον καὶ λέ-

---

14) *πόλεμον.* Locum hunc inde a §. 612. mirifice illustrabit *Macarius* de Carit. c. 30. Conf. etiam *Jac. Acontii* de Stratagematis Satanae, librum maxime 8. et *C. Scriverii* Tom. 4. Thesauri, homil. 12.

15) *τί στένεις.* Singularis aestimator Chrysostomi, *A. Hyperius*, hunc *ex ecclesiasticis scriptoribus in amplificationibus et in movendis affectibus dominari ac plane regnare* censet. l. 3. de rat. stud. Theol. c. 8. Id non solum in homilias, in quibus idem huic uni inter omnes principatum tribuit, sed etiam in hunc dialogum hoc epilogo insignitum convenit.

16) *οἷ.* Redit ad prima Basilius. §. 126.

17) *ἑτέραν ἀνθ' ἑτέρας.* Major videlicet cura minorem obruit. sic ἀντὶ, §. 101. Vim particulae demonstrat illud *Theognidis:*

Ἀλλὰ ζεῦς τέλεσόν μοι ὀλύμπιε καίριον εὐχήν.
Δός δέ μοι ἀντὶ κακῶν καί τι παθεῖν ἀγαθόν·
Τεθναίην δ' εἰ μή τι κακῶν ἄμπαυμα μεριμνῶν
Εὑροίμην, δοίης τ' ἀντ' ἀνιῶν ἀνίας.

i. e. *Jupiter, praesta mihi opportunum votum: ut pro malis etiam bono afficiar aliquo; moriar autem, si nullam requiem nanciscar, dederisque* pro moeroribus *moerores.* magnam in antitheto suavitatem hi habent pentametri. [Cf. *Valcken.* ad Herodot. VI, 32. *L.*]

18) *εἴ τινα σπλάγχνα.* *Εἴ τι σπλάγχνα*, Erasmus et Augustanus. Sic quoque Phil. 2, 1. codd. quidam. [Vid. de h. l. ex Phil. II, 1. desumto *Joh. H. Tittmann*, praeceptorem optimum, *Lexic. Synon.* N. T. Spec. V. p. 68. *L.*]

γων καὶ πράττων τὰ δυνάμενα ἡμᾶς ἀνορθοῦν, μηδὲ ἀνάσχῃ πρὸς γοῦν τὸ βραχύτατον ἡμᾶς ἀπολιπεῖν, ἀλλὰ νῦν μᾶλλον 624 ἢ πρότερον κοινὰς ποιεῖσθαι τὰς διατριβάς... ΧΡΥΣ. Ἐγὼ δὲ μειδιάσας, καὶ τί συμβαλέσθαι, ἔφην, τί δέ σε ὀνῆσαι δυνήσομαι πρὸς τοσοῦτον πραγμάτων ὄγκον; ἀλλ᾽ ἐπειδή σοι τοῦτο ἡδὺ, θάῤῥει, ὦ φίλη κεφαλή· τὸν καιρὸν γὰρ, καθ᾽ ὃν ἂν ἐξῇ σοι τῶν ἐκεῖθεν φροντίδων ἀναπνεῖν, καὶ παρέσομαι καὶ παρακαλέσω, καὶ τῶν εἰς δύναμιν τὴν ἐμὴν ἐλλείψεται οὐδέν. 19) Ἐπὶ τούτοις πλέον ἐκεῖνος δακρύσας ἀνίσταται· ἐγὼ δὲ αὐτῷ περιχυθεὶς, καὶ καταφιλήσας τὴν κεφαλὴν, προὔπεμπον, παρακαλῶν γενναίως φέρειν τὸ συμβεβηκός. Πιστεύω γὰρ, 20) ἔφην, τῷ καλέσαντί σε Χριστῷ, καὶ τοῖς ἰδίοις ἐπιστήσαντι προβάτοις, ὅτι τοσαύτην ἐκ τῆς διακονίας ταύτης κτήσῃ 21) παῤῥησίαν, 22) ὡς καὶ ἡμᾶς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην κινδυνεύοντας, 23) εἰς τὴν αἰώνιον σοῦ 24) δέξασθαι 25) σκηνήν. 26)

---

19) ἐλλείψεται οὐδέν. *Montef.* et *Joh. Hughes.* legunt ἐλλείψω οὐδὲν, quod magis sane placet. Bene provocavit *Hughes* ad Isocr. Evag. 15., ubi leguntur verba: σοὶ δὲ προσήκει μηδὲν ἐλλείπειν. *L.*

20) πιστεύω γάρ. Clausula haec, totius dialogi temperat severitatem: neque alibi non reperiuntur solatia uberiora, quibus utantur, qui cum Basilio pertimefacti sunt prius. [*Hasselbachius* bene vertit: *Du werdest aus diesem Amte so grosse Freudigkeit erwerben. L.*]

21) κτήσῃ. *Hic dicet, te monitum abs te vitam emendasse: ille, a desperatione fuisse ad spem revocatum: alius, e Stygii lupi faucibus ereptum: alius, ab errore in viam reductum: denique alius alia commemorabit. omnes vero pariter glorificabunt in te Deum.* Joh. Ririus de Off. past. p. 47.

22) παῤῥησίαν. Τὸ μάλιστα πάντων παρέχον ἡμῖν τὴν ἄνωθεν εὔνοιαν ἡ περὶ τοὺς πλησίον ἐστὶ κηδεμονία. Hom. 87. in Joh.

23) κινδυνεύοντας. Participium saepe est conditionale. §. 268. 544. 589. hic quoque conditio statui potest: *si quid tum periculi erit.* quanquam periculum illo die futurum asseritur etiam §. 369. Alludit autem hic ad verbum ἐκλίπητε, Luc. 16, 9. quod tamen alio spectat.

24) σοῦ. Εἰς τὰς αἰωνίους σκηνὰς exstat l. c. sine αὐτῶν. Sed Hom. 5. c. Jud. et Hom. 1. in ep. ad Hebr. dicit (fortasse ex Luc. 16, 4.) αὐτῶν σκηνὰς, perinde ut alii patres, quos citat *Arnold.* *Evang. Bottschafft* p. 988. quibus adde *Ambrosium* de Off. pag. 280. ed. Foertsch. et Syrum.

25) δέξασθαι. Illis, qui multos lucrifecerint, lucrifactos in illo die profuturos esse, docet Hom. cit. c. Jud. in fine, ex eodem Lucae loco. et ex 2. Cor. 1, 4. coll. Act. 9, 39. καὶ σὲ τότε περιστάντες, inquit, οἱ διασωθέντες νῦν, ποιήσουσι πολλῆς ἀπολαῦσαι

φιλανθρωπίας, καὶ τοῦ τῆς γεέννης πυρὸς ἐξαρπάσονται. paria habet Ephraim Syrus f. τμη. Dialogus autem eos ipsos, qui multos lucrifecerint, amicis praesidio fore innuit. Non faciebat Chrysostomus cum iis, qui sub illa tempora, periculoso errore, sibi persuaserant, malos homines universos in judicio a Dei misericordia condonatum iri precibus sanctorum; quos *Augustinus* et seipsum in collocutionibus expertum ait et ipse graviter refutat libro 21. de Civit. c. 18. et 24. sed tamen non abhorruit ab eorum ratione, qui in aliorum pietate laudanda ejusmodi sermonem adhibebant, ut suae infirmitati illos in judicio subvenire vellent. Anachoreta, apud *Ephraim Syrum* περὶ τῆς κύρας Σαλῆς· εὔχομαι ἄξιος αὐτῆς εὑρεθῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Adde *Prudentium* de Corona Romani, in extremo.

26) σκηνήν. Quod adhuc non sumus consecuti, inquit, id tum consequemur, ut simus *contubernales*. conf. §. 9. Obsignamus haec suspirio *Ambrosii* librum saepe citatum concludentis: *Age jam nunc, sanctificus Spiritus, qui nos in hoc opere divinis inspirationibus adjuvisti, cunctos sacerdotes adjuva, et praesta, ut faciant, quae in hoc opusculo ipse eloqui inspirasti, ut eis una mecum tribuas* seculorum regna, *quae sanctis* in regna seculorum *dare promisisti. Amen.*

INDEX I.

LOCORUM SCRIPTURAE SACRAE.

INDEX II.

RERUM ET OBSERVATIONUM.

CORRIGENDA.

pag. 2 lin. 1 pro οἱ lege οὐ.
ead. pag. — 4 a fine pro *particula* lege *particulae*.
pag. 5 — 1 pro πολλαχις lege πολλάκις.
ead. pag. — 30 pro ἐπτοιῆσθαι lege ἐπτοῆσθαι.
pag. 6 — 8 pro εγώ, φησι, lege ἐγὼ, φησὶ.
— 15 — 6 a fine l. Καππαδοκῶν.
— 18 — 3 pro καί τοί γε l. καί τοι γε.
— 40 — 25 pro *ut* lege: *ne*.
— 41 — 15 lege ἀπαναισχυντέω.
— 52 — 25 post verba: *quod si verum esset, Activum*, adde verba: *seu potius Medium*, et pro ψηφίζασθαι leg. ψηφίσασθαι. — Mallem nunc sane, me totam hanc notam sextam omnino non scripsisse. Fortassis mox data occasione meliorem de illo loco sententiam cum VV. DD. communicare potero.
— 61 — 23 in נֵזֶר dele accentum.
— 70 — 13 a f. post *piaculum* ponendum comma.
— 74 — 9 a fine pro vehitur lege: vehit.
ead. pag. — 4 pro *quo* leg. *qua*.
pag. 78 — 17 post verba: *Si tamen*, supple: *verbum*.
— 106 — 13 a fine leg. ἄτυφος.
— 121 — 20 pro ἀπλύεσθαι leg. ἀπολύεσθαι.
— 188 — 3 a f. post Platon pone punctum.